CURZIO MALAPARTE

KAPUTT

CURZIO MALAPARTE

KAPUTT

J. BASKI

Çeviri: NEYYİRE GÜL IŞIK

can roman

CURZIO MALAPARTE

KAPUTT

Kaputt, Curzio Malaparte
© Eredi Curzio Malaparte, İtalya
© 2014, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2014
3. basım: Nisan 2018, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Tanay Burcu Ural Kopan

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4
Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2
Topkapı-Zeytinburnu
Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-1948-6

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 31730

CURZIO MALAPARTE

KAPUTT

ROMAN

İtalyanca aslından çeviren

Neyyire Gül Işık

♥can

Curzio Malaparte'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Can Pazarı, 2016

CURZIO MALAPARTE, 1898'de Prato'da doğdu. Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katıldıktan sonra gazeteciliğe başladı. 1940'lara kadar faşizmi benimseyen Malaparte'nin 1931'de ilk olarak Fransızca yayımlanan, *Hükümet Darbesi Tekniği* (1955) adlı kitabı büyük yankı uyandırdı. 1940'larda faşizmi reddetti ve partiden atıldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik ordularında görev aldı. Savaşı konu aldığı gerçekçi romanları *Kaputt* (1944) ve *Can Pazarı* (1950) ile uluslararası üne kavuştu. Malaparte, üç gerçekçi oyun kaleme aldı: Marcel Proust'un yaşamını konu alan ve 1948'de sahnelenen *Du côté de chez Proust* (Proust'un Semtinden), Karl Marx'ın yaşamını konu alan ve 1949'da sahnelenen *Das Kapital* (Kapital), Rus işgali altında Viyana'daki yaşamı anlatan ve 1954'te sahnelenen *Anche le donne hanno perso la guerra* (Kadınlar da Savaşı Yitirdi, 1965). Malaparte, 1957'de Roma'da öldü.

NEYYİRE GÜL IŞIK, Ankara'da doğdu. Yükseköğrenimini Floransa Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde tamamladı. İÜ Edebiyat Fakültesi'nde İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı ile İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliği yaptı. Gasset, Svevo, Ibáñez, Goytisolo, Sciascia, Tabucchi gibi yazarların eserlerini dilimize kazandırdı. Yaşar Kemal'in *Sarısıcak* adlı kitabı ile Nâzım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı İspanyolcaya çevirdi; *İspanya: Bir Başka Avrupa* adlı bir kitap yayımladı. Halen Complutense Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri veriyor.

İçindekiler

Sunuş 11
Bir elyazmasının öyküsü 21

BİRİNCİ BÖLÜM – ATLAR

I. Le côté des guermantes 27
II. Atyurt 60
III. Buzdan atlar 82

İKİNCİ BÖLÜM – FARELER

IV. "God shave the king!" 99
V. Yasak kentler 131
VI. İaşi'nin fareleri 154
VII. Polonya'da kriket oyunu 207

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – KÖPEKLER

VIII. Kış gecesi 257
IX. Kızıl köpekler 296
X. Yaz gecesi 316
XI. Çıldıran tüfek 335

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM – KUŞLAR

XII. Camdan göz 355
XIII. Bir sepet istiridye 380

XIV. Of their sweet deaths 394
XV. Soroca'lı kızlar 425

BEŞİNCİ BÖLÜM – RENGEYİKLERİ

XVI. Çıplak adamlar 445
XVII. Sigfried ile somon balığı 479

ALTINCI BÖLÜM – SİNEKLER

XVIII. Golf hendikapları 507
XIX. Kan 567

Sunuş

Kısa, vurucu, bıçak gibi keskin Almanca adıyla *Kaputt*, eşi benzeri bulunmayan bir yapıt. XX. yüzyıl İtalyan yazınının en güçlü kalemleri arasında yer alan Curzio Malaparte'nin yazar ve insan kimliği de öyle karmaşık ve benzersiz. Birinci Dünya Savaşı gazisi bir subay, savaşın sorumlusu Mihver Devletleri'nden İtalya'nın bir diplomatı, her biri bir olay yaratan yapıtları çeşitli dillere çevrilerek tedirgin bir hayranlıkla okunmakta olan tanınmış bir tarihsel deneme ve roman yazarı kimliğiyle, *Corriere della Sera* gazetesinin savaş muhabiri göreviyle, Avrupa'daki savaşın kaderinin belirlendiği uğursuz 1941-1943 yılları boyunca, Ukrayna'dan Laponya'ya değin çeşitli cepheleri, çok daha önemlisi, cephe gerilerini bombardımanların altında, buzların arasında dolaşıyor, Avrupa uluslarının yazgılarının çizilişini anlatıyor: gücünü amansız gerçeklerden alan, kendi deyişiyle "zalim" bir roman gibi.

Yapıtın kaleme alınış koşulları bile başlı başına bir korkulu serüven: yazmaya Nazi işgali altındaki Ukrayna'da savaş cephesine yakın bir köyde, SS'lerin üslendiği bir Sovyet binasına bitişik bir kulübede başlıyor Malaparte'nin müsveddelerini konuk olduğu Rus köylüsü gizliyor; kendisi bir süre sonra Gestapo tarafından tutuklanıp sınır dışı edildiğinde de, Polonya'dan Finlandiya'ya geçerken de elyazmasını kürk ceketinin astarının içine dikilmiş olarak yanında taşıyor; ama Laponya'da ağır bir hastalık geçirdikten sonra İtalya'ya dönerken yanında yazdıklarından tek satır götüremiyor. Elyazmasını ancak çeşitli uluslardan diplomat dostlarının gayretiyle kurtarabiliyor. Son aşa-

mada yapıtının müsveddelerini Capri Adası'ndaki evinin çevresindeki bir korulukta, bir kayanın kovuğunda gizliyor, ta İtalya'ya Müttefik çıkarması gerçekleşip savaş, ülkesinin ağır bozgunuyla son buluncaya ve ortalık kitap basmayı düşünecek kadar sakinleşinceye değin.

Bombardımanlar altında günden güne parça parça yıkılan ve en vahşi kıyımlara sahne olan Avrupa kentlerinde, Malaparte'nin ayrıcalıklı kişisel konumu kendisine hiç değilse kısa süre boyunca dokunulmazlık sağlıyor – ancak ülkesi İtalya'nın dışında bulunduğu sürece. Faşist İtalya'ya ayak bastığında ise Nazilerin bile vermeyi uygun bulmadıkları cezalara çarptırılıyor, açıkça gururlandığı ağır eleştirilerini ve acı alaycılığını Roma'nın dillere destan Regina Coeli Hapishanesi'nde ödetiyorlar ona. En acımasız savaş koşulları içinde, Gestapo'nun soluğunu ensesinde duyarak kaleme aldığı yazılarını, bu yapıtında sık sık geçmişe dönüşler yoluyla derinleşerek gelişen bir roman yapısı düzeninde sunuyor.

Yine ayrıcalıklı konumunun sayesinde, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde, toplumların en üst basamağı ile en alt basamağı arasında mekik dokuyabiliyor Malaparte: bir yanda bombardımanlardan her nasılsa ayakta kalabilmiş, görmüş geçirmiş soylu saraylar, 1945'te Nürnberg Mahkemesi'nce ölüm cezasına çarptırılacak olan, Polonya Genel Valisi Frank'ın ve diğer üst düzey Nazi yetkililerinin debdebeli sofraları, generallerinin çılgınca içki âlemleri, İtalya ve İspanya elçiliklerinin görkemli davetleri, ardından Roma'da hükümetle içli dışlı inançsız, bencil Roma sosyetesinin yüzeysel, ahmakça gevezelikleri, incir çekirdeğini doldurmayacak dedikoduları; öte yanda günbegün vahşileşen savaşın gerçekleri, tüyler ürperten bir gaddarlıkta kıyımlar, ecelin kol gezdiği gettolar, tarihsel kentleri yerle bir eden hava akınları, yokluklardan, açlıktan, salgınlardan kırılan, insanlıktan çıkmış, umutsuz ya da kendine akla sığmaz umutlar yaratarak gövdesini toprağın üstünde sürüklemeye çabalayan kitleler. Malaparte o alçalmış, ezilmiş insanlığın vicdanı olmayı üstleniyor, o bilinçli programlı kurbanların mutlak çaresizliği arasındaki dayanılmaz çelişkiyi büsbütün çarpıcı kılmak için, çoğu yerde cellatların kibirli, acımasız ortamında ya da elleri kolları bağlı, olaylara seyirci kalan dünün güçlülerinin karşısında, her toplumsal düzeyde, farklı uluslardan çeşit çeşit

kurbanların durumlarını ustalıklı ayraçlar açarak öykülüyor. Her türlü inancını yitirmiş, kendi de acımasızlaşan bir tanık niteliğiyle.

Avrupa'nın *kurban* halklarının öykülerini aktarıyor *Kaputt*; sanatı, düşüncesi, siyasal yaşamıyla tarihe kök salmış derin ve süzme kültürüyle "kurban Avrupa"nın halklarının ve bireylerinin öyküleri onlar. Ve saldırgan devletler Almanya'nın ve İtalya'nın halkları da giderek o korkunç kıyımın kurbanı olmaya hükümlüler, inanılmaz bir kibirle gözü dönmüş ırkçı gaddarlık kasırgasının kurbanları.

O iki uğursuz kader yılında, Malaparte görünürde birbirinden bağımsız, kopuk kopuk öyküleri yoluyla, Avrupa savaşını geçmişi ve geleceğiyle, öncesi ve sonrasıyla özetleyerek sunuyor, bir kez okunduktan sonra bir daha unutulmayacak, okurun belleğine kazılarak tedirginlik etkisini sürdüren olağanüstü, her türlü düş gücünü aşan gerçek tablolar çiziyor: donan Ladoga Gölü'nün buzlarında hapis kalmış ölü atlar, Varşova gettosundaki ölümcül yaşantı, İaşi'de bir gecede binlerce canı alan Yahudi kıyımı, Belgrad bombardımanı, yasaklı *Częstochowa Meryem Anası*, sığındıkları kırlarda avlanıp seks kölesine dönüştürülmüş Soroca'lı kızlar, Siegfried ile kedi, cam gözlü Alman subayı, Nazi generaline kafa tutan somon balığı, Ukrayna'da bir çitin önünde serilmiş yatan ölü kısrak, Hırvat faşistlerinin kendi Duce'lerine sundukları tüyler ürpertici armağan sepeti, hava akınları altındaki Napoli'de mağara ve dehlizlere sığınmış, enkaz altında ecele direnerek inanılmaz bir yaşam gücüyle hayatta kalmaya çabalayan sefiller alayı bunlardan yalnızca birkaçı. Öykü içinde öykü anlatıyor Malaparte, saraylarla gettolar, güçlülerin ayrıcalıklı oyun ve spor kulüpleriyle, en büyük zalimlik örneklerinin peş peşe sergilendiği savaş cepheleri, viraneye dönmüş kentler arasında mekik dokuyarak. Avrupa'nın yakın tarihinde neler yaşamış olduğunu, günümüzde bulunduğu yere nereden geldiğini düşünebilmek ve kavrayabilmek açısından paha biçilmez öyküler.

Tüm bunları iki dünya savaşı arasında yirmi yıllık faşizm deneyiminden geçmiş, her türlü idealini geride bırakmış, inancını, hareket, hatta tepki yetisini yitirmiş bir İtalyan'ın gözüyle, ikircikli bir kimlikle cellatların arasında dolaşıp kurbanların acısını paylaşarak anlatıyor. 1914'ten başlayarak tarihsel olay-

ların kasırgasında oradan oraya yaprak gibi savrulan, duygusal, farfaracı, dirençsiz, güvensiz, güvenilmez İtalya'nın bir bireyi olarak. Malaparte kendini, gençliğinde o olayları birinci elden yaşadıktan sonra, günahlarından ve hayallerinden dersini almış, olgun çağında artık acı, umutsuz bir bilinçten başka hiçbir erdemi kalmamış, kahramanlıktan uzak bir birey olarak tanımlıyor. Kalemini, o son erdemi yönetiyor, yazarak, ayrıcalıklı tanıklığını gözler önüne sererek etik düzlemde kurtarıyor kendini, hiçbir özür ileri sürmeksizin, kurtulma çabası göstermeksizin: kitabın sonunda, "sineklerin kazandığı bir savaşın" yerle bir ettiği dünyada, artık onun tek istediği Capri'de, bir uçurumun tepesinden denize bakan boş evine dönebilmek. "İtalya mı?" –diyor– "O da neymiş?"

Yapıt, Malaparte geçirdiği ağır hastalıktan sonra, İsveç Kralı'nın kardeşi Prens Eugen'in yazlık konutunda nekahatteyken başlıyor. Savaştan önceki Paris'te yaşadığı gençlik yıllarını hüzünlü bir özlemle anan amatör ressam Prens, kendi sanatsal geçmişinin kozasına sığınmış, güncel Avrupa'nın acımasız gerçeklerine kulak tıkamaktan başka çaresi olmayan eski dünyanın bir temsilcisi. Proust hayranı Malaparte, Prens'le birlikte, bilinçle Proust'a öykünen titiz, ayrıntıcı, lirik bir söylemle "geçmiş zamanın peşinde" dolaşıyor; yapıt ilerlediğinde, özellikle işgal altındaki eski soylu Polonya'nın yıkıntıları karşısında da aynını yapacaktır. Derken kuzey ülkesinin o hüzünlü, huzurlu, çaresiz barış ortamına gömülmüşken, Leningrad Cephesi'nde, Rus askerlerine Nazilerce yapılan tüyler ürpertici zulmün örneklerini gündeme getiriveriyor. Ve yapıt benzeri sıçramalarla cepheden cepheye, ülkeden ülkeye, halktan halka gidip geliyor. Arada açılan ayraçlarda, bölümden bölüme, çağın Avrupa'sını temsil eden –kimisi Türk okura yabancı gelecek– simgesel kişiler upuzun bir geçit yapıyorlar: Piemonte Prensi ve Prensesi, Capri'ye yerleşmiş ünlü İsveçli Hekim Axel Munthe, tarihin pençesine yakalanmalarına çeyrek kala nazizmin ve faşizmin ileri gelenleri, Avusturya Hohenzollern Hanedanı Prensesi Louise, Polonyalı Prenses Radziwill, Alman Diplomat von Stumm'la evli İtalyan kadın Giuseppina, Mihver Devletleri'n kuklası Hırvat Diktatör Ante Pavelić, İtalya büyükelçileri Sartori, Cicconardi ve Mameli, İspanya Büyükelçisi Kont de

Foxá... Arada yine onlar kadar unutulmaz halktan kişiler: Yahudi Bakkal Kane, Alman Boksör Schmeling, Finli Subay Svarström, Napoli'de enkaz arasında kendilerine yaşam ortamı yaratan ufacık çocuklar, altüst olmuş kentin dehlizlerinden dışarı uğramış ucubeler sürüsü, son yudum suyunu yazara sunarak yapıtı noktalayan kahvehane sahibi...

Kaputt sonuna yaklaşırken, Finlandiya ve Laponya'nın buzlarından, güneşi batırmayan yazından sonra, sıra Roma'ya geliyor: Diktatör Mussolini'nin, onun hasta ruhlu kızı Edda'nın, 1944'te kendi eliyle idam hükmünü imzalayacağı damadı Kont Ciano'nun ve çevrelerindeki soylular ile diplomatların unutulmaz portreleri, tarihin gelip kendilerini süpürmesini bekleyen çapsız kişiliklerin, çürümüş bir toplumun tablosu çiziliyor. Genellikle tarihsel çözümlemelere girişmeyen Malaparte, salt Acquasanta Golf Kulübü'nün kibirli dedikodu ortamında, ibret verici birkaç kısa gevezelikten yola çıkarak, faşizmin toplumu iliğine kadar yozlaştırışını, savaşın İtalya'da algılanış biçimini sözünü esirgemeden yorumluyor:

> Orospuluk etmek şimdilerde İtalya'da pek revaçta. Herkes orospuluk ediyor, Papa da, Kral da, Mussolini de, sevgili prenslerimiz de, kardinaller de, generaller de, hepsinin yaptığı orospuluk işte. İtalya'da hep öyle olmuştu, hep öyle olacak. Ben de orospuluk ettim, hem de yıllar yılı, bütün diğerleri gibi. Derken o hayattan iğrendim, isyan bayrağını açtım, soluğu hapiste aldım. Ama soluğu hapiste almak da orospuluk etmenin bir biçimi. Kahramanlık taslamak da, özgürlük için savaşım vermek de orospuluk etmenin bir biçimi İtalya'da. Kurtuluş yok.

Savaşa yenilenlerin açısından bakıyor Malaparte, diplomat ve yazar konumundan yararlanarak oturduğu cellatların sofrasında, kurbanları saygıyla ve sevgiyle anıyor. Gerçeği, tanık olduğu olayları anlatarak zalimlerin de yüzüne vuruyor ama çoğu kez ikircikli konuşarak, altlarında zehir gibi acı bir alay gizleyen çift anlamlı söylemlere başvurarak. O anda, o

ortamlarda elinden ancak o kadarı geliyor, acısını sonradan hepsini harfi harfine yazarak ve yayımlayarak çıkarıyor – ama tabii savaş sona erdiğinde. Sonuçta, savaş sırasında taraf değiştiren, aslında hiçbir taraftan olmayan, yüzyıllardır ancak yöresel ve bireysel varlığını sürdürmeye odaklanmış İtalyanların konumunu paylaşıyor Malaparte.

* * *

O ikircikli konumu salt dış koşullardan değil, yazarın atılgan, duygusal, tedirgin, çelişkilere eğilimli karakterinden, özel tarihçesinden, hatta genlerinden de geliyordu. İtalyan anne ile Alman babadan, halkı özgürlük tutkusuyla yoğrulmuş, sivri diliyle ünlenmiş Toscana'nın Prato kentinde 1898'de Kurt Suckert olarak doğdu. "Prato'luyum ve Prato'lu olmaktan mutluyum, Prato'lu olmamaktansa dünyaya gelmemeyi yeğlerdim," demişti. Çocukluğunu ailesinden ayrı, Garibaldici cumhuriyet ruhuna bağlı kalmış köylüler arasında geçirdi. Damarlarında dolaşan Alman kanını da, nüfus kütüğündeki adını da gençliğinden başlayarak yadsıdı ve unutturdu: dünyada *Curzio Malaparte*[1] adıyla var olmayı seçti. 16 yaşında bir lise öğrencisiyken sınırı gizlice geçip Fransız ordusuna gönüllü katıldı, bu ülkeyle bağlantısı ömrünün daha sonraki yıllarında sürecek, hatta ağır, acı eleştiriler içeren yapıtları İtalya'dan fazla Fransa'da tutulacaktı. Ertesi yıl ülkesinin de çatışmaya girmesiyle İtalyan Alp taburlarına katıldı. Savaşta gösterdiği yararlıklardan ötürü madalyalar aldı ve yüzbaşı rütbesine ulaştı. 1918'de savaş sona erdiğinde zehirli gazların bedeninde yaptığı onarılmaz yıpranma erken yaşta ölümünün nedeni olacaktı. Çatışma sona erdiğinde, Malaparte bir süreliğine diplomatik yaşama atıldı, Versailles'da barış konferansına katıldı, ardından İtalya Krallığı'nın Polonya Büyükelçiliği'nde görevlendirildi. Aynı zamanda sonuna değin elden bırakmayacağı gazete yazarlığına başladı.

1. *Curzio*, Alman Kurt adının İtalyanlaştırılmışı; *Malaparte* (kötü taraf) Napoléon'dan esinlenmiş, *Bonaparte*'ın karşıtı, yazarın hem hırslı hem alaycı kişiliği üstüne anlamlı bir ipucu veren soyadı. (Ç.N.)

Sahnede belirdiği ilk yıllarda ulusçuluğu sosyalizm fikirleriyle bağdaştırarak köklü bir toplumsal devrim umudu uyandıran Mussolini'nin parlak kişiliğinin çekiciliğine kapılarak, Faşist Parti'ye yazıldı; 1922 Ekim'inde ülkede diktatörlüğün yolunu açan "Roma'ya Yürüyüşü"ne katıldı ve yeni rejimin önde gelen aydınlarından biri, davanın en güçlü kalemi oldu.

Bir süre yurtdışında Faşist Parti'nin temsilciliğini yaptıysa da, olaylar gelişip rejimin gerçek yüzü ortaya çıktıkça, bağımsız karakterli, sözünü esirgemeyen Malaparte eleştirilerinin dozunu artırdıkça artırdı. Mussolini ilkin kendisini Roma'dan uzaklaştırmak amacıyla Torino'da *La Stampa* gazetesinin yönetimiyle görevlendirdi, ardından yapıtlarına yasaklar getirdi. Yazar 1931'de diktaya şiddetle karşı çıkarak Faşist Parti'den ayrıldığını ilan etti, Paris'e sığındı, *Hükümet Devirme Tekniği* başlıklı yapıtını orada yayımlayarak ün kazandı. Ardından bir süre Londra'ya yerleşti, yurtdışında siyasal muhabir uğraşına daldı. İki yıl sonra Mussolini'nin buyruğuna uyarak ülkesine döndü ve "yurtdışında faşizme karşıt etkinlikte bulunmaktan ötürü" önce birkaç ay süreyle hapsedildi, sonra beş yıllığına Lipari Adası'na sürgüne gönderildi. Cezasını tamamlayıp Roma'ya yerleştikten sonra da 1938'de Hitler'in ziyareti sırasında yeniden hapsedildi. *Kaputt*'ta eleştirisini esirgemeksizin ama dürüstlükle andığı Kont Galeazzo Ciano onu birkaç kez savundu ve daha ağır cezalardan korudu.

Malaparte 1939'da hükümete karşıt *Prospettive* dergisini yayın hayatına geçirerek başta Moravia olmak üzere faşizme karşıt aydınların, hatta Yahudi yazarların yazılarını yayımlamaya başladı. Artık geniş çaplı bir üne kavuşmuştu, ancak bu kez de önce Yunanistan seferine, ardından 1941'de Rusya Cephesi'ne savaş muhabiri olarak gönderilerek ülkeden uzaklaştırıldı.

Haziran ayında Mihver Devletler Sovyetler Birliği'ni işgale başlamışlardı: Nazilere başlangıçta kolaymış gibi görünen, tarihin o en geniş çaplı kara savaşında, birkaç ay sonra, özellikle buzlu Rusya düzlüklerinin derinine çekilen Rus ordusunu kovalarken "mareşal kış"la yüz yüze kalan Alman ordularının hızı kesildi. Kuzey Afrika ve Stalingrad yenilgilerinin ardından ilerlemeleri 1942'de durduruldu. O ortamda Malaparte ilkin Nazi ileri gelenleri tarafından kuşkulu bir saygı ve hoşgörüyle

karşılandıysa da, Rus ülkesine ve rejimine sempatiyle baktığı, Almanya'nın savaşı kaybedeceği kehanetini açıkladığı gerekçesiyle Ukrayna Cephesi'nden atıldı. Savaş deneyimlerini aktardığı yazıları önce *Volga Avrupa'da Doğar* kitabının, ardından kendisine en büyük ünü getiren *Kaputt* (1944) ve Türkçeye *Can Pazarı* başlığıyla çevrilmiş olan – *La pelle* (1949) kitaplarını oluşturacaktı.

1942-1943 yıllarını Finlandiya Cephesi'nde geçirip ağır hastalanan Malaparte sonunda nekahat halinde İsveç'e sığındı. Mussolini'nin devrilmesinden sonra İtalya'ya döndü, Toscana'daki Direnişçiler'e katılarak çarpıştı. Derken Müttefikler yarımadaya egemen oldular ve yazar, 1943 Kasım'ından 1946 Mart'ına değin İtalya'daki Amerikan Yüksek Komutanlığı'nda irtibat subayı olarak görev aldı. O arada yazıları İtalya'dan başka, Fransa'nın, İngiltere'nin, ABD'nin önde gelen yayın organlarında basılıyordu.

Savaşın ardından Malaparte, siyasal tavrını giderek sola kaydırdı, hatta yöneticilerinin bir süre kararsızlık göstermelerine karşın, Komünist Parti üyeliğine kabul edildi. Bir süre Paris'e yerleşti, Fransızca yazmayı yeğledi, hayranı olduğu yazar Marcel Proust'un yaşamını konu alan *Du côté de chez Proust* (Proust'un Semtinden) ve Karl Marx'ın portresini sunan *Das Kapital* (Kapital) yapıtları o dönemindir. İtalya'ya döndükten sonra Capri'deki villasını çağın aydınlarına açık bir kültür merkezine dönüştürdü, orada senaryosunu yazıp yönettiği *Cristo proibito* (Yasaklı İsa) filmi 1951'de Berlin Film Festivali'nde "Berlin Kenti Ödülü"nü kazandı, iki yıl sonra ABD'de seçilen en iyi beş yabancı film arasında yer aldı.

O arada Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu büyük ilgiyle izleyen Malaparte, zihnen komünizmin Maocu biçimine yakınlaştıysa da, o yeni yönelişinden ötürü partisine ters düşmesine fırsat kalmadı: 1957'de, son kitabı *Maledetti Toscani* (Lanet olası Toscanalılar) yapıtının yayımlanmasından kısa süre sonra, Çin'e yaptığı bir yolculuk sırasında ağır hastalanarak Roma'ya döndü. Ecelle dört ay süren bilinçli, yiğitçe savaşımdan sonra hayata gözlerini yumdu. Çin'de tuttuğu günlük *Io, in Russia e in Cina* (Ben Rusya'da ve Çin'deyken) ölümünden sonra yayımlandı.

Tedirgin ruhlu Malaparte yaşamının son günlerinde bir kez daha taraf değiştirdi: Protestan olarak geldiği dünyadan Katolik olarak ayrılmaya karar verdi.

Son uykusunu ise evinin bulunduğu Capri Adası'nda değil, onca gururlandığı doğum yeri Prato kentine tepeden bakan dağda uyumayı seçti:

"Ve mezarım orada, yukarıda, Spazzavento'nun doruğunda olsun ki, arada bir başımı kaldırıp karayelin buz gibi seline tükürebileyim."

Bugün orada, güçlü rüzgârların süpürdüğü Spazzavento'da kaba taştan yapılmış yalın, kendisiyle çok uyumlu bir anıt mezarı bulunuyor. Capri'deki yuvası gibi, yaşamında olmak istediği gibi: dorukta, doğayla baş başa, ortama egemen ve yapayalnız.

NEYYİRE GÜL IŞIK
Ekim 2013

Bir elyazmasının öyküsü

KAPUTT (von hebraischen Koppâroth, Opfer, oder französisch Capot, matsch) zugrunde gerichtet, entzwei.

MEYER, *Conversationlexicon*, 1860[1]

Kaputt'un elyazmasının bir öyküsü var: ve öyle görüyorum ki, hiçbir önsöz bu kitaba kendi elyazmasının gizli öyküsünden daha uygun düşmeyecektir.

Kaputt'u yazmaya 1941 yazında başladım, Almanların Rusya'ya açtıkları savaşın başlangıcında, Ukrayna'da, Pesçanka köyünde, Roman Suchèna adında bir köylünün evinde. Her sabah bostanda bir akasya ağacının altına oturup çalışmaya koyuluyordum, köylü de domuz ağılının yanı başında yere oturmuş, oraklarını biliyor ya da domuzları için pancarlar, lahanalar doğruyordu.

Damı ekin saplarıyla örtülü, duvarları öküz tezeğiyle yoğrulmuş çamur ve samandan örülü evceğiz ufaktı, tertemizdi: bir radyo, bir gramofon, Puşkin ile Gogol'ün tüm yapıtlarını içeren küçük bir kitaplıktan başka bir zen-

1. (Alm.) *KAPUTT* (İbranice *Koppâroth* sözcüğünden, kurban ya da Fransızca *capot* (oyunu kaybeden kişi), mahvolmuş, yere serilmiş, paramparça. MEYER, *Conversationlexicon*, 1860. (Yazarın notu)

ginliği yoktu. Üç tane beş yıllık plan ile kolektif çiftlikler sayesinde sefaletin, cehaletin, pisliğin tutsaklığından kurtulmuş olan eski bir mujikin eviydi. Roman Suchèna'nın komünist oğlu Pesçanka kolhozlarından birinde, Voroşilov kolhozunda teknisyendi ve traktörüyle Sovyet ordusunun peşi sıra gitmişti: karısı da aynı kolhozda çalışıyordu, suskun, nazik bir kızcağızdı, akşamüzeri, ufacık tarlasıyla bostanının işlerini tamamladığında, bir ağacın altına oturup büyük şairin ölümünün yüzüncü yılında Harkiv'de devlet tarafından yapılmış olan baskısından Puşkin'in *Yevgeni Onegin*'ini okuyordu. (Benedetto Croce'nin[1] iki büyük kızı Elena ile Alda'nın, Meana'daki yazlık evlerinin bahçesinde, meyvelerle yüklü bir elma ağacının altına oturmuş, Yunanca aslından Herodot'u okuyuşlarını anımsatıyordu bana).

1942 yılının Ocak ve Şubat aylarında Smolensk Cephesi'nde ve Polonya'da bulunduğum dönemde *Kaputt*'u yeniden elime aldım. Kitabı, son bölümü dışında, Finlandiya'da geçirdiğim iki yıl süresince tamamladım. İtalya'ya dönmeden önce elyazmasını üç parçaya ayırdım, şu üç kişiye emanet ettim: Madrid'e Dışişleri Bakanlığı'na çağrıldığından ötürü makamından ayrılmakta olan İspanya'nın Helsinki Büyükelçisi Kont Agustín de Foxá'ya, Romanya'nın Lizbon Elçiliği'nde yerini almak üzere yola çıkan Helsinki'deki Elçilik Sekreteri Prens Dinu Cantemir'e ve Finlandiya başkentindeki Romanya Elçiliği'nin Bükreş'e dönen Basın Ataşesi Titu Michailesco'ya. Uzun, maceralı bir yolculuğun ardından, elyazmasının üç parçası sonunda İtalya'ya vardılar.

1943 Temmuz'unda Finlandiya'da bulunuyordum: Mussolini'nin devrildiği haberini alır almaz uçakla İtalya'ya dönüp Müttefik çıkarmasını beklemek üzere Cap-

1. XX. yüzyılın ilk yarısında İtalyan kültür yaşamını derinine etkilemiş olan yazar, filozof ve tarihçi. (Ç.N.)

ri Adası'na gittim ve *Kaputt*'un son bölümünü Capri'de, 1943 Eylül'ünde tamamladım.

Kaputt zalim bir kitaptır. Zalimliği şu savaş yıllarında Avrupa'nın görünümünden edinmiş olduğum en olağandışı deneyimdir. Yine de bu kitabın kişileri arasında savaş ancak ikincil bir kişi sayılır. Yalnızca bir vesile değeri taşıyor denebilirdi ama kaçınılmaz vesileler alın yazısı türündendir. Demek oluyor ki *Kaputt*'ta savaş alın yazısı sayılıyor. Anlatıya ondan öte bir katılımı yok. Diyebilirim ki anlatı kişisi olarak değil, seyirci olarak katılıyor, bir peyzajda nasıl seyirci olursa öyle. Savaş bu kitabın nesnel peyzajıdır.

Ve kitabın başkişisi *Kaputt*'tur, şu neşeli ve zalim canavar. Almancada tam olarak "kırılmış, paramparça, mahvolmuş" anlamına gelen sert ve handiyse gizemli *Kaputt* sözcüğünden daha iyi hiçbir sözcük dile getiremez bu olduğumuz şeyi, Avrupa'nın bugün artık olduğu şeyi: bir enkaz yığını yani. Ve şunu da açıkça belirteyim ki, ben bu "*kaputt* Avrupa"yı dünkü Avrupa'ya ve yirmi-otuz yıl önceki Avrupa'ya tercih ediyorum. Her şeyi değişmez bir miras gibi devralmaktansa, her şeyin sil baştan yapılmasını yeğliyorum.

Umalım ki yeni zamanlar gerçekten yeni olsunlar da yazarlara saygıdan ve özgürlükten yana nekes davranmasınlar: çünkü İtalyan edebiyatının en az özgürlüğe olduğu kadar saygıya da gereksinimi var. "Umalım," dediysem özgürlüğe ve yararlarına inanmadığımdan ötürü değil (izninize sığınarak hatırlatayım: ben ruhsal özgürlüğünü ve özgürlük davasına katkısını hapisle ve Lipari Adası'na sürgün edilmekle ödemiş kişilerden biriyim) ancak İtalya'da ve Avrupa'nın büyük bölümünde insanlık koşullarının ve yazarların durumlarının ne denli çetin olduğunu biliyorum da ondan, herkesçe bilinen bir şey bu.

Yeni zamanlar herkes için özgürlük ve saygı çağı ol-

sun. Çünkü ancak ve ancak özgürlük ve kültüre saygı İtalya'yı da Avrupa'yı da Montesquieu'nün *Kanunların Ruhu Üzerine*'de değindiği (XXIII.Kitap, XXIII. Böl.) şu zalim günlerden kurtarabilecektir: "*Ainsi, dans le temps des fables, après les inondations et les déluges, il sortit de la terre des hommes armés, qui s'exterminèrent.*"[1]

1. (Fr.) "Böylece masallar çağında, su baskınlarından, tufanlardan sonra, toprağın altından birbirlerini öldüren silahlı insanlar çıktı." Çev. Fehmi Baldaş, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2004, sf: 402. (Y.N.)

Birinci bölüm

ATLAR

I

Le côté des guermantes[1]

İsveç Prensi Eugen, odanın ortalık yerinde durdu. "Kulak verin," dedi.

Oakhill'in meşeleriyle Waldemarsudde Parkı'nın çamları arasından, Stockholm'ün bağrında Nybroplan'a değin karanın içine sokulan deniz parçasının ötesinden, rüzgâr hüzünlü, âşıkane bir yakınma getiriyordu. Gemilerin denizden limana doğru tırmanan düdüklerinin gamlı çağrısı değildi o, martıların sisli çığlığı da değildi: bir kadın sesiydi, dalgın ve acı dolu.

"*Tivoli*'nin atları bunlar, hani Skansen'in önündeki lunapark var ya," dedi Prens Eugen alçak sesle.

Parka bakan kocaman pencerelere yaklaştık, alınlarımızı denizden yükselen mavimsi sisle buğulanmış camlara dayadık. Üç beyaz at tepenin yamacını izleyen patikadan aşağı topallayarak iniyorlardı, ardlarında da sarı entarili bir kız çocuğu: bir parmaklıklı kapıdan geçtiler, kotralarla, kanolarla, allı yeşilli balıkçı kayıklarıyla dolu ufak bir kumsala indiler.

Neredeyse ilkbaharımsı bir yumuşaklıkta, berrak bir eylül günüydü. Sonbahar, Oakhill'in eski ağaçlarını kızıl-

1. (Fr.) *Guermantes* semti; "Soylular tarafı" anlamında, Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'sine gönderme yapıyor. (Ç.N.)

laştırmaya başlamıştı bile. İsveç Kralı V. Gustaf'ın erkek kardeşi Prens Eugen'in rezidansı Waldermarsudde Villası'nın yer aldığı burnun içinde uzandığı deniz parçasından kocaman, gri gemiler geçiyordu, sağrılarına mavi zemin üstüne sarı haçlı koskocaman İsveç bayrakları boyanmıştı. Martı sürüleri çocuk ağlamasını andıran boğuk çığlıklar koparıyorlardı. Aşağılarda, Nybroplan ve Strandvägen rıhtımları boyunca, hoş kasaba ve ada adları taşıyan ve Stockholm ile takımada arasında mekik dokuyan bembeyaz vapurlar salınıyordu. Tersanenin ardından yükselen mavi bir duman bulutunu, ara sıra bir martı beyaz bir şimşek gibi yarıp geçiyordu. Bellmansro ve Hasselbacken'deki ufak orkestraların sesini taşıyıp getiriyordu rüzgâr; bir de Skansen'in parmaklıkları önünde gün boyu duran cambazların, hokkabazların ve sokak çalgıcılarının çevresini sarmış denizci ve asker kalabalığının, kızların, çocukların bağırışmalarını.

Prens Eugen, açık renk gözkapakları incecik yeşilimsi damarlarla kaplı gözlerini kısarak, dikkatli ve sevecen bir bakışla izliyordu atları. Böyle günbatımının yorgun ışığına karşı profilden bakıldığında, o pembemsi yüz (ak bıyıklarının handiyse çocuksu bir narinlik kattığı dolgun, iştahlı dudaklar, gaga burun, uykudan yeni kalkmış bir çocuğunkini andıran karmakarışık, kıvır kıvır ak saçlarla taçlanmış geniş alın), gözlerime Bernadotte'ların[1] madalyonlardaki portresini sunuyordu. Bütün İsveç kraliyet ailesi içinde, Prens Eugen, Napoléon'un bugünkü hanedanı kurmuş bulunan mareşaline en çok benzeyen kişidir: ve o kesin çizgili, keskin, neredeyse sert profili, bakışlarının tatlılığıyla, konuşmasındaki, gülümsemesindeki, Bernadotte'ların soluk, incecik parmaklı gü-

1. XIX. yüzyılda İsveç tahtına oturan Napoléon generalinin kurduğu hanedan. (Ç.N.)

zelim apak ellerini oynatışındaki narin zarafetle ender bir çelişki yapıyordu. (Birkaç gün önce, Stockholm'de bir dükkânda, Tessin'in tasarlamış olduğu Stockholm Sarayı'nda upuzun kış gecelerinde ve Drottningholm Kraliyet Sarayı'nda beyaz yaz gecelerinde, çevresi aile fertleriyle ve saray erkânının en yakınlarıyla sarılı Kral V. Gustaf'ın, eski Venedik, Flaman ve Fransız sanatını anıştıran bir zarafet, desen ve incelikle yaptığı işlemeleri görmüştüm). Prens Eugen ise işleme yapmıyor: o, ressam. Giyiminde de bundan şöyle bir elli yıl önceki Montmartre'ın özgür ve özensiz tarzını ele veriyor, hani hem Prens Eugen'in hem Montmartre'ın genç oldukları zamanın. Tütün rengi kalın bir tüvit ceket vardı sırtında, eski moda kesimli, yukarısına değin düğmeli. Biraz solmuş beyaz çizgili uçuk mavi gömleğine tıpkı saç örgüsü gibi sarkan örgü kravatının lacivert gölgesi düşüyordu.

"Her gün, bu saatte, denize iniyorlar," dedi Prens Eugen alçak sesle. Günbatımının pembe-uçuk mavi ışığında, peşlerinde sarı entarili kız çocuğuyla o üç beyaz at hem hüzünlü hem çok güzeldiler. Dizlerine değin suya girmişler, kafalarını sallayarak yelelerini uzun boyunlarının yayına savuruyor, kişniyorlardı.

Günbatımıydı. Aylardır güneşin battığını görmez olmuştum. Kuzeyin upuzun yazından sonra, bitmek bilmeyen, tan sökümsüz günbatımsız kesintisiz yaz gününün ardından, gökyüzü nihayet ormanların, denizin, kentin çatılarının üstünde solmaya başlıyordu: hem gölge benzeri bir şey (belki de yalnızca bir gölgenin yansıması, bir gölgenin gölgesi) doğu yanında koyulaşmaya yüz tutmuştu. Azar azar doğuyordu gece, sevecen, narin bir gece, gökyüzü batıda ormanların, göllerin üstünde tutuşmakta, günbatımının ateşinde sonbaharın yorgun ateşinde bir meşe yaprağı gibi buruşup kıvrılmaktaydı.

Parkın ağaçları arasında, o solgun, hafif kuzey manza-

rasının fonu üzerinde, Rodin'in *Düşünen Adam*'ı ile *Samothrake Nikesi*'nin aşırı beyaz bir mermerden oyulmuş kopyaları dekadan ve Parnasçı bir Paris "yüzyıl sonu" zevkini beklenmedik bir buyurganlıkla dayatıyorlardı ve o zevk Waldemarsudde'de keyfî bir aldatmaca anlamı ediniyordu. Alınlarımızı kocaman pencerelerin camına dayamış durduğumuz gepgeniş odada da –Prens Eugen'in okuma ve çalışma odası–, 1888 yılları Paris estetizminin ölgün ve uyumsuz yankısı sürüyordu; o yıllarda Prens Eugen'in Paris'te bir stüdyosu varmış (Mösyö Oscarson adıyla Monceau Caddesi'nde oturuyormuş) ve Puvis de Chavannes ile Bonnat'nın öğrencisiymiş. Duvarlarda gençliğinde yaptığı tuvallerden bazıları asılıydı: Île-de-France, Seine Nehri, Chevreuse Vadisi, Normandiya peyzajları, saçları çıplak omuzlarına dağılmış modellerin resimleri, Zorn ve Josephson'un tabloları. Marieberg porseleni sürahilerden, Isaac Grünewald'ın Matisse tarzında resimlediği Rörstrand vazolarından altın damarlı kızıl yapraklarıyla meşe dalları sarkıyordu. Alınlığının tepesinde som bir krallık tacı yer alan, çaprazlanmış bir çift ok kabartmasıyla bezeli, beyaz renkli koskocaman bir çini soba odanın bir köşesini kaplıyordu. Orrefors kristalinden bir vazoda dünya güzeli bir mimoza çiçeklenmekteydi, Prens Eugen gelirken Fransa'nın güneyindeki bir bahçeden yanında getirmiş onu. Bir an gözlerimi kapadım: içime çektiğim koku da tam Provence'ın kokusuydu, Avignone'un, Nîmes'in, Arles'ın kokusu; Akdeniz'in, İtalya'nın, Capri'nin kokusu.

"Ben de Axel Munthe[1] gibi Capri'de yaşamayı ister-

1. İsveçli doktor ve yazar. (1857-1949) Genç yaşında gördüğü Capri Adası'na gönül vermiş, orada, bir zamanlar Roma İmparatoru Tiberius'un villasının bulunduğu yerde kendi eliyle inşa ettiği villasında ömrünün büyük bölümünü geçirmiştir. O arada sağlık nedeniyle adada uzun süreler geçiren İsveç Kraliçesi'nin özel hekimliğini yaptığından, kral ailesiyle yakın ilişkisi olmuştur. *San Michele'nin Kitabı* başlıklı özyaşamsal yapıtı, Türkçe dahil birçok dile çevrilmiştir. (Ç.N.)

dim," dedi Prens Eugen. *"İl paraît qu'il vit entouré des fleurs et d'oiseaux. Je me demande, parfois,"* diye ekledi gülümseyerek, *"s'il aime vraiment les fleurs et les oiseaux."*[1]

"Les fleurs l'aiment beaucoup,"[2] dedim.

"Et les oiseaux l'aiment aussi?"[3]

"Onu ihtiyar bir ağaç sanıyorlar," dedim, "kurumuş bir ağaç."

Prens Eugen gözlerini kısarak gülümsüyordu. Axel Munthe, her yıl yaptığı gibi, yazı Drottningholm Kraliyet Sarayı'nda, Kral'ın konuğu olarak geçirmişti, ancak birkaç gün önce İtalya'ya dönmüştü. Kendisine Stockholm'de rastlamamış olduğuma üzülüyordum. Beş-altı ay önce Capri'de, Finlandiya yolculuğumun arifesinde, Munthe'yle vedalaşmak için Materita Kulesi'ne tırmanmıştım, bana Sven Hedin, Ernst Manker ve Stockholm'deki başka dostları için bazı mektuplar verecekti. Beni Materita'nın çamları ve servilerinin altında bekliyordu Axel Munthe: oracıkta, ayakta dimdik dikiliyordu, tahta gibi, asık suratlıydı, omuzları eski püskü yeşil peleriniyle örtülüydü, darmadağın saçlarının üstüne yanlamasına kondurulmuş ufacık bir şapka, capcanlı muzip gözleri ona biraz körlerin o gizemli, tehditli havasını veren siyah gözlüğünün ardında saklı. Munthe bir kurt köpeğini tasmasından tutuyordu, köpek uysal görünüyordu, yine de kendisi beni uzaktan ağaçların arasından seçer seçmez bağırarak, fazla yaklaşmayayım diye uyardı. "Yaklaşma! Yaklaşma!" diye haykırıyordu eliyle geniş hareketler yaparak, köpeği üstüme saldırmasın, beni paramparça et-

1. (Fr.) Sırasıyla; "Çiçeklerle kuşların ortasında yaşıyormuş. Bazen kendi kendime soruyorum.", "Acaba çiçeklerle kuşları sahiden o denli seviyor mu, diye." (Ç.N.)

2. (Fr.) Çiçekler onu sahiden seviyor. (Ç.N.)

3. (Fr.) Ya kuşlar da onu seviyor mu? (Ç.N.)

mesin diye yatıştırıyordu, onu sanki zor zapt ediyormuş, o canavarın öfkeli atılımlarını dizginleyemiyormuş gibi yapıyordu: oysa canavar benim yaklaşmamı kuyruğunu sallayarak, sakin, neşeyle izlemekteydi, ben de ürkmüş gibi yaparak ağır ağır ilerliyordum, o masum komediye seve seve katılıyordum.

Keyfi yerinde olduğu zamanlar, Axel Munthe dostlarına takılmak için öyle muzırlıklar icat ederek eğlenir. O da belki upuzun, öfke dolu yalnızlık aylarından sonra ilk huzurlu günüydü. Kapkara kaprislerine, öfke dolu hüzünlerine tutsak, günler ve günler boyu kulesine kapanmış, efkârlı bir güz geçirmişti; Ischia'dan esen lodosun ve Vezüv Yanardağı'nın acı kükürt kokularını ta Capri'ye değin taşıyan karayelin sivri dişleriyle kemirilerek kupkuru kalmış eski bir kemiği andıran kulesine: deniz tuzuyla nemli sahte hapishanesinde sahte antika tablolarının sahte Helen mermerlerinin, bir *louis quinze* mobilyasının tahtasından oyulmuş sahte XV. yüzyıl Madonna'larının arasında.

Munthe o gün sakin görünüyordu: bir an geldi, bana Capri'nin kuşlarından dem vurmaya koyuldu. Her akşam, günbatımı yaklaştığında, kulesinden çıkıyormuş, öylece, eski püskü yeşil pelerini omuzlarında, ufacık şapkası darmadağın saçlarının üstüne yanlamasına konduruluşmuş, gözleri siyah gözlüğünün ardında gizli, parkın ağaçları arasında ağır, ihtiyatlı adımlarla ilerliyor, gide gide ağaçların seyrelerek otların arasında ayna gibi bir gökyüzü yansıttığı açıklığa varıyormuş: orada dimdik duruyormuş, zapzayıf, tahta gibi, soyulup güneşte, donda, fırtınalarda kurumuş bir eski ağaç gövdesi benzeri, yüzünde ihtiyar kır tanrısı sakalının kılları arasına gömülmüş mutlu bir gülümsemeyle, öylece bekliyormuş: ve kuşlar sürüyle ona doğru uçuyorlarmış, sevecenlikle ötüşüyorlarmış, omuzlarına, kollarına, şapkasına konuyorlar, bur-

nunu, dudaklarını, kulaklarını gagalıyorlarmış. Munthe öylece dimdik duruyormuş, minik dostlarıyla yumuşak Capri lehçesiyle söyleşiyormuş, ta güneş batana, mavi yeşil denize gömülene değin, o zaman kuşlar hep birlikte, tiz perdeden bir selam ötüşüyle havalanıp yuvalarına uçuşuyorlarmış.

"*Ah! Cette canaille de Munthe,*"[1] dedi Prens Eugen, sevecendi sesi, hafifçe titriyordu.

Bir süre parkta, rüzgârla kabarmış çamların altında gezindik, ardından Axel Munthe beni kulesinin en yüksek odasına çıkardı. Eskiden bir tür buğday ambarıymış herhalde, şimdi kapkara yalnızlık günleri için kendine yatak odası yapmış, oraya bir hapishane hücresi gibi kapanıyor, insan sesi işitmemek için kulaklarına pamuk tıkıyormuş. Bir tabureye oturdu, dizlerinin arasında kocaman bir baston, köpeğin tasması bileğine sarılı. Ayaklarının dibine yatmış duran köpek gözlerini benden ayırmıyordu; berraktı, hüzünlüydü bakışı. Axel Munthe yüzünü kaldırdı, alnına ani bir gölge inmişti. Dedi ki uyku tutmuyormuş, savaş uykusunu öldürmüş: gecelerini bunalımlı, uykusuz geçiriyormuş, ağaçların arasında rüzgârın sesini, denizin uzak uğultusunu dinleyerek.

"Umarım," dedi, "bana savaştan dem vurmaya gelmemişsinizdir."

"Savaştan söz edecek değilim," diye yanıtladım.

"Teşekkürler," dedi Munthe. Derken apansızın sordu, Almanlar sahiden öylesine dehşet saçan gaddarlar mı, diye.

"Gaddarlıklarının mayası korku," diye yanıtladım, "korku illetine tutulmuşlar. Hasta bir halk, bir *krankes Volk*."

"Evet, öyle, bir *krankes Volk*," dedi Munthe bastonu-

1. (Fr.) Ah, şu hınzır Munthe! (Ç.N.)

nun ucunu döşemeye vurarak ve uzun bir suskuluğun ardından sordu, Almanlar sahiden öylesine kana ve yıkıma susamışlar mı, diye.

"Korku içindeler," diye yanıtladım, "her şeyden, herkesten korkuyorlar, korkudan ötürü öldürüyor, her şeyi yerle bir ediyorlar. Korkuları ölümden değil: hiçbir Alman, erkek olsun kadın olsun, ihtiyar ya da çocuk olsun ölümden korkmaz. Acı çekmekten de korkuyor değiller. Hatta bir bakıma acıyı sevdikleri söylenebilir. Ama canlı olan her şeyden korkuyorlar, kendileri dışında hayatta olan her şeyden korkuyorlar, sonra kendilerinden farklı olan her şeyden korkuyorlar. Esrarlı bir illete tutulmuşlar. En çok da zayıf varlıklardan ürküyorlar, güçsüzlerden, hastalardan, kadınlardan, çocuklardan. İhtiyarlardan korkuyorlar. Korkuları bende hep derin bir acıma uyandırmıştır. Eğer Avrupa onlara acıyacak olsa, Almanlar belki de o korkunç illetlerinden kurtulur."

"Demek vahşiler, demek insanları gözlerini kırpmadan katlediyorlar?" diye sözümü kesti Munthe, bastonunu sabırsızca döşemeye vuruyordu.

"Evet, doğru," diye yanıtladım, "güçsüzleri öldürüyorlar, Yahudileri köy meydanlarındaki ağaçlara asıyorlar, evlerinin içinde sıçan gibi diri diri ateşe veriyorlar; köylüleri, işçileri kolhozların, fabrikaların avlularında kurşuna diziyorlar. Üstelik ağaçların dallarından sarkan cesetlerin gölgesinde güldüklerini, karın doyurduklarını, uyuduklarını gördüm."

"Bir *krankes Volk*," dedi Munthe, siyah gözlüğünü çıkardı, mendiliyle camlarını özenle temizledi. Gözkapaklarını indirmişti. Gözlerini göremiyordum. Derken Almanların kuşları öldürdükleri doğru mu, diye sordu.

"Yo hayır, doğru değil," diye yanıtladım. "Kuşlarla uğraşacak vakitleri yok, vakitleri ancak insanlarla uğraşmaya yetiyor. Yahudileri, işçileri, köylüleri katlediyorlar,

kentleri ve köyleri vahşi bir öfkeyle ateşe veriyorlar ama kuşları öldürmüyorlar. Ah, ne de güzel kuşları var Rusya'nın! Belki Capri'ninkilerden bile güzel."

"Capri'ninkilerden daha mı güzeller?" diye sordu Axel Munthe, sesi biraz sinirliydi.

"Daha güzeller, daha mutlular," diye yanıtladım. "Ukrayna'da dünya güzeli sayısız kuş familyası var. Akasyaların yaprakları arasında ötüşerek binlercesi bir arada uçuşuyor, betula ağaçlarının gümüşsü dallarına hafifçe konuyor, sonra buğday başaklarına, ayçiçeklerinin altın kirpiklerine konup koskocaman kara gözlerindeki tohumları gagalıyorlar. Uçsuz bucaksız Ukrayna ovasında, top sesinin fonunda, makineli tüfeklerin çatırtısında, uçaklar yükseklerde uçuşurlarken, onlar dur durak bilmeksizin ötüşüyorlar. Askerlerin omuzlarına konuyorlar, atların eğerlerine, yelelerine, savaş makinelerine, tüfek namlularına, tankların kulelerine, cesetlerin pabuçlarına konuyorlar. Ölülerden korkuları yok. Ufacık, kıpır kıpır, neşeli kuşlar, kimisi boz renkli kimisi yeşil kimisi kırmızı kimisiyse sarı. Kimisinin yalnız göğsü kırmızı ya da mavi kimisinin yalnız boynu kimisininse yalnız kuyruğu. Kimisi beyaz da mavi boyunlu, bir de mini minnacık, gururlu olanları var; lekesiz, bembeyazlar. Sabah tan sökümünde buğdayların arasında tatlı tatlı ötüşmeye koyuluyorlar, Almanlar hüzünlü uykularından kafalarını kaldırıp onların mutlu türkülerini dinliyorlar. Dinyester'in, Dinyeper'in, Don'un savaş alanları üstünde binlercesi bir arada uçuşuyor, özgür, neşeli ötüşüp duruyor ve savaştan korkmuyorlar, Hitler'den, SS'lerden, Gestapo'dan korkmuyorlar, hiç dalların üstünde durup kıyımı seyretmiyorlar, kendilerini maviliğe koyverip ötüşüyorlar, uçsuz bucaksız ovada orduların yürüyüşünü yukarılardan izliyorlar. Ah, Ukrayna'nın kuşları, dünya güzelleri."

Axel Munthe yüzünü kaldırdı, siyah gözlüğünü çıkardı, o pırıl pırıl, hınzır gözleriyle baktı bana, gülümsüyordu:

"İyi ki Almanlar kuşları öldürmüyormuş," dedi, "kuşları öldürmediklerine gerçekten sevindim."

"*Il a vraiment un coeur tendre, une âme vraiment noble, ce cher Axel Munthe*,"[1] dedi Prens Eugen.

Birdenbire denizden doğru uzun, hafif bir kişneme geldi: Prens Eugen ürperdi, bir koltuğun arkalığına bırakmış olduğu gri yünden bol pelerinine sarındı. "Gelin ağaçları görün," dedi, "ağaçlar bu saatte çok güzeldir." Parka çıktık. Hava soğumaya başlıyordu, gökyüzü doğuda buğulu bir gümüş rengine bürünmüştü. Işığın yavaş ölümü, bitmek bilmez yaz gününün ardından gecenin geri dönüşü bir barış ve huzur duygusu salıyordu içime. Sanki savaş bitmiş, sanki Avrupa hâlâ hayattaymış gibi geliyordu, *the glory that was*, vb., *the grandeur that was*[2] vb. Yazı Laponya'da geçirmiştim, Petsamo ve Liza cephelerinde, Inari'nin muazzam ormanlarında, ölü, aysı Kuzey Kutbu tundrasında, insafsız zalim günbatımsız bir güneşin aydınlığında: ve şimdi sonbaharın o ilk gölgeleri beni yeniden sıcağa, dinlenmeye, ecelin sürekli varlığıyla kirlenmemiş huzurlu bir yaşantının anlamına iletiyordu. Nihayet yeniden kavuştuğum gölgeye sarınıyordum, bir yün battaniyeye sarınırcasına. Havada bir ılıklık, bir kadın kokusu vardı.

Stockholm'e topu topu birkaç gün önce gelmiştim, Helsinki'de bir klinikte uzun süre yattıktan sonra ve hani o bir zamanlar Avrupa'nın hoşluğunu yaratan huzurlu yaşantının tatlılığını İsveç'te yeniden bulmaktaydım. Kı-

1. (Fr.) Şu sevgili Axel Munthe'nin sahiden sevecen bir yüreği var, sahiden soylu bir ruh taşıyor. (Ç.N.)

2. (İng.) Sırasıyla; "O eski şan şeref.", "O eski yücelik." (Ç.N.)

tanın en kuzey ucunda, ayı avcısı, rengeyiği çobanı, somon balıkçısı Laponlar arasında geçen upuzun yabanıl yalnızlık aylarından sonra, Stockholm sokaklarında hayretle seyrettiğim, artık unutulmuş barışçı ve çalışkan yaşantı sahneleri bir tür sarhoşluk veriyordu, beni benden alıyordu neredeyse. En çok da kadınlar, İsveçli kadınların o hem atletik hem narin zarafeti: masmavi gözlü, eskimiş altın sarısı saçları, duru gülümsemeleri, gövdelerinin yukarısına sanki bir çift sporcu madalyası, Kral V. Gustaf'ın 85. doğum yıldönümünü anan madalyalar gibi iliştirilmiş ufacık sivri göğüsleriyle, edepli bir hayat duygusunu geri veriyorlardı bana. İlk günbatımlarının gölgesi kadınların inceliğine gizli, esrarlı bir hava katıyordu.

Uçuk renkli ipek gökyüzünün altında, evlerin cephelerinin bembeyaz yansımalarıyla aydınlanan havada, bir mavi ışığa gömülmüş sokaklardan kadınlar mavi kuyrukluyıldızlar gibi geçip gidiyorlardı. Gülümsemeleri ılıktı, bakışları dupduru, saf. Humlegården'in banklarında, artık gecenin nemini içmiş ağaçların altında birbirine sarılmış duran sevgililer bana Josephson'un *Festlig scen*'indeki sarmaş dolaş çiftin ideal bir yinelemesi gibi geliyordu. Çatıların üzerindeki gökyüzü, deniz kıyısındaki evler, Ström'de ve Strandvägen boyunca demirlemiş yelkenliler ve vapurlar Marieberg ve Rörstrand porselenlerinin turkuvaz renklerini sergiliyordu, takımadaların arasındaki denizin ya da Drottningholm yakınında Mälaren'in ya da Saltsjöbaden çevresindeki ormanların, Valhallavägen'in son çatıları üstündeki bulutların turkuvazı; Kuzey'in beyazında, Kuzey'in karlarında, Kuzey'in nehirlerinde, göllerinde, ormanlarındaki, İsveç yeni-klasik mimarisinin alçılarındaki mavilik, Nordland ve Laponya köylülerinin evlerini döşeyen beyaza boyanmış kaba saba *louis quinze* mobilyaların beyazındaki mavilik; Gamle Stan'da, İsveç Akademisi'nin toplantı salonunda, yiv-

leri yaldızlı dor stili ahşap sütunlar arasında dolaşırken Anders Oesterling sıcak sesiyle söz ediyordu bana ondan; Stockholm'ün göğü de sabaha karşı öyle süt mavisi oluyor, gece boyunca kentin sokaklarını arşınlayan hayaletler mavimsi gölgeler misali kaldırımlardan evlerine dönerken (Kuzey, hayaletler diyarıdır, ağaçlar, evler, hayvanlar, aslında ağaç, ev, hayvan hayaletleridir) ben onları Grand Hôtel'deki odamın penceresinden ya da Strindberg'in evinin pencerelerinden seyrederdim, Karlaplan'da 10 numaralı kırmızı tuğla ev, İtalya Elçiliği'nin Sekreteri Maioli ve Şilili şarkıcı Rosita Serrano oturuyorlardı orada. (Rosita Serrano'nun on tane bastı bacak köpeği merdivenlerden havlayarak inip çıkardı, Rosita'nın sesi gitarın akorları üstünde boğuk ve tatlı yükselirdi ve ben aşağıda, meydanda Strindberg'in şafakla birlikte eve dönerken merdivenlerde rastladığı mavi hayaletlerin avare dolaştıklarını seyrederdim; kendisi onları bazen odasının girişinde otururken ya da yatağına uzanmışken yakalardı; ya da solgun gökyüzünün fonu üzerinde yine solgun hayaletler, pencereden bakarak, yoldan geçen görünmez kişilere işaretler yapıyor olurlardı. Sabah denizinden esen hafif meltemde, Karlaplan'ın orta yerindeki çeşmenin şırıltısında ağaçların hışırtısı işitilirdi).

Parkın dibinde, kayaların denize dimdik indikleri noktada yükselen ufak, yeni-klasik tarzı tapınakta oturmuştuk, beyaz dor sütunlarının güz peyzajının turkuvaz fonu üzerinde yumuşak çizgilerle belirişini seyrediyordum. Yavaş yavaş yüreğimde buruk bir şey doğmaktaydı, hüzünle karışık hınca benzer bir şey: zalimce sözcükler tırmanıyordu dudaklarıma, boş yere boğmaya çalışıyordum onları. Böylece, neredeyse bilinçsizce, Smolensk'te savaş alanındaki Rus tutsakları anlatmaya koyuldum: açlıktan gözleri dönmüş, hayvanlaşmışlardı, Alman subayları ile askerlerinin kayıtsız bakışları altında kendi arka-

daşlarının cesetlerini yiyorlardı. Ağzımdan çıkan sözlerden ötürü dehşet ve utanç duyuyordum, o acımasızlığımdan dolayı Prens Eugen'den özür dilemeyi isterdim: Prens Eugen ise gri pelerinine sarınmış, başı göğsüne eğilmiş, susuyordu. Bir an geldi yüzünü kaldırdı, bir şey söylemek ister gibi dudaklarını kıpırdattı ama söylemedi ve ben gözlerinde acılı bir sitem okudum.

Gözlerinde, alnında, *Obergruppenführer*[1] Dietrich'e Smolensk'te savaş alanında arkadaşlarının cesetlerini yiyen Sovyet tutsaklarını anlattığımda onun yüzünde beliren soğuk acımasızlığın aynını okumayı isterdim. Dietrich gülmeye başlamıştı. *Obergruppenführer* Dietrich ile, Hitler'in kişisel muhafız kıtasının komutanı, şu eli kanlı Dietrich ile Berlin yakınlarında, Wansee kıyısında, İtalya Büyükelçiliği rezidansında karşılaşmıştım ve hiç kuşkusuz onun solgun yüzünden, inanılmaz soğukluktaki gözlerinden, yelken kulaklarından, ufacık balık ağzından etkilenmiştim. Gülmeye başlamıştı Dietrich: "*Haben sie ihnen geschmeckt*? Zevkle mi yiyorlardı?" Ve pembe damaklı ufacık balık ağzını ardına kadar açarak, sımsıkı sipsivri balık dişlerini göstererek gülüyordu. Prens Eugen'in gülüşünde de Dietrich'in yüzündeki o zalimce ifade okunsun isterdim, o da bana yumuşacık, yorgun, biraz uzak sesiyle, "*Est-ce qu'ils mangeaient avec plaisir*?"[2] diye sorsun isterdim. Oysa Prens Eugen gözlerini kaldırdı, acılı bir sitemle baktı bana.

Derin bir ıstırap maskesiyle kaplıydı yüzü. Benim yüreğimin acıyla dolu olduğunu anlıyordu, öylece durmuş, sessiz, sevecen bir acımayla bakıyordu bana. Hissediyordum ki bir şey söyleyecek olsa, bana bir tek sözcük

1. Üst Grup Önderi. Generale eşit sayılabilecek SS rütbesi. (Y.N.)
2. (Fr.) Zevkle mi yiyorlardı? (Ç.N.)

yöneltse, elime dokunacak olsa, belki de gözlerimden yaşlar boşanacaktı. Oysa Prens Eugen sessizce bakıyordu bana, benim de dudaklarıma zalimce sözcükler tırmanıyordu: öylece, birden farkına vardım ki, Leningrad Cephesi'ne gittiğim günü anlatıyorum. Oranienbaum dolaylarında bir ormanın derinliklerinden geçiyordum otomobille, yanımda bir Alman subayı vardı, Teğmen Schultz, Stuttgart'lı: doğum yeri tam olarak Neckar vadisiydi, "şairler vadisi" diyordu Schultz ve bana Hölderlin'den, Hölderlin'in çılgınlığından söz ediyordu. "Çılgın değildi aslında, melekti o," diyordu Schultz, eliyle geniş, ağır bir hareket yapıyordu, donmuş havada görünmez kanatlar çizercesine ve yukarıya bakıyordu, gözleriyle bir meleğin uçuşunu izler gibi. Çetindi orman, derindi, karın kör edici beyazlığı ağaçların gövdelerine mavimsi bir tonda yansıyordu, otomobil donmuş patikada tatlı bir hışırtıyla kayıyordu ve Schultz diyordu ki: "Hölderlin, Kara Orman'da, koskocaman bir kuş misali ağaçların arasında uçardı," bense susuyordum, çevremizi saran derin, müthiş ormana bakıyor, tekerleklerin buzla kaplı patikadaki hışırtısına kulak veriyordum. Ve Schultz, Hölderlin'den dizeler okuyordu:

Neckar çayırlarında, Rhein kıyısında
sanırlar ki yok bu dünyada
yaşanacak daha güzel yer.
Oysa Kafkasya'ya gitmek isterim ben.

"Hölderlin bir Alman meleğiydi," demiştim gülümseyerek. "Bir Alman meleğiydi," dedi Schultz. Ardından dizeyi yineledi:

Oysa Kafkasya'ya gitmek isterim ben.

"Demek Hölderlin de Kafkasya'ya gitmek istiyormuş," dedim, "*nicht wahr?*"[1]

"*Ach so!*"[2] dedi Schultz.

O noktada, ormanın iyice sıklaşıp derinleştiği noktada bir patika yolumuzu kesiyordu, apansızın sisin içinde, biraz önümüzde, iki yolun kesiştiği kavşakta, baktım, beline kadar kara gömülmüş bir asker: kıpırtısız, ayakta duruyordu, sağ kolunu uzatmış bize yönümüzü gösteriyordu. Önünden geçerken Schultz selam ve teşekkür bağlamında elini kasketinin siperine götürdü. Sonra dedi ki: "İşte, gönlüne bıraksalar Kafkasya'ya gitmek isteyecek biri daha." Ve otomobilin arkalığına kaykılarak kahkahayı bastı.

Biraz daha ilerledik, uzaktan bir başka patika kavşağında bir başka asker daha göründü, o da yine kara gömülmüş, sağ kolu kaskatı uzanmış. "Bu zavallıcıklar soğuktan ölecekler," dedim. Schultz dönüp yüzüme baktı: "Soğuktan ölme tehlikeleri yok," dedi, yine gülüyordu. Onun üzerine sordum, nasıl oluyor da o zavallıcıkların donarak ölmeleri olasılığı yok, diye. "Eh, artık soğuğa alışmışlardır da ondan," diye yanıtladı Schultz. Eliyle omzuma bir şaplak indirerek gülüyordu. Sonra arabayı durdurdu, gülümseyerek bana döndü: "Yakından görmeyi ister misiniz? Böylece acaba üşüyor mu, diye kendisine sorabilirsiniz."

Otomobilden indik, askere yaklaştık: ayakta dikiliyordu, kıpırtısız, sağ kolu uzanmış bize yolu gösteriyor. Ölüydü. Gözleri fal taşı gibi açıktı, ağzı yarı aralıktı. Ölü bir Rus askeriydi.

"İşte bizim trafik polislerimiz," dedi Schultz. "Biz bunlara *suskun polisler* diyoruz."

1. (Alm.) Değil mi? (Ç.N.)
2. (Alm.) Ya, öyle mi! (Ç.N.)

"Konuşmayacağından emin misiniz?"

"Konuşmayacağından mı? *Ach so!* Bir şeyler sorun da bakın."

"Hiç denemeyeyim daha iyi: eminim yanıt verecektir," dedim.

"*Ach, sehr amüsant!*"[1] diye ünledi Schultz gülerek.

"*Ja, sehr amüsant, nicht wahr?*"[2] Sonra umursamaz bir havayla ekledim: "Onları buraya, yerlerine getirdiğinizde, ölmüş mü oluyorlar, diri mi?"

"Diri, tabii!" diye yanıtladı Schultz.

"Ve sonra soğuktan ölüyorlar, tabii," dedim.

"*Nein, nein*, soğuktan ölmüyorlar! Buraya bakın." Ve Schultz bana ölünün şakağında bir kırmızı kan pıhtısı gösterdi.

"*Ach so! sehr amüsant.*"

"*Sehr amüsant, nicht wahr?*" dedi Schultz. Sonra yine gülerek ekledi: "Eh, Rus tutsakların da bir işe yaraması gerek elbette."

"*Taisez-vous,*"[3] dedi Prens Eugen alçak sesle. Yalnızca, "*taisez-vous*," dedi, oysa ben isterdim ki o da o yumuşak, o yorgun, o biraz mesafeli sesiyle desin ki: "*Mais oui, il faut bien que les prisonniers russes soient bons á quelque chose.*"[4] Oysa susuyordu ve ben kendi sözlerimden dolayı dehşet ve utanç duyuyordum. Belki de Prens Eugen'in elini uzatmasını, elini kolumun üstüne koymasını bekliyordum. Alçalmış hissediyordum kendimi, yüreğim hüzünlü, acımasız bir hınçla dopdolu.

Oakhill'deki meşe ormanının derinliklerinden doğ-

1. (Alm.) Ah, çok hoş! (Ç.N.)
2. (Alm.) Evet, çok hoş, değil mi? (Ç.N.)
3. (Fr.) Susun. (Ç.N.)
4. (Fr.) Elbette, Rus tutsakların da bir işe yaraması gerekir tabii. (Ç.N.)

ru nemli toprağın üstünde sabırsız bir nal sesi, alçaktan bir kişneme işitiliyordu. Prens Eugen başını yukarı kaldırdı, bir an durup kulak verdi, sonra ayağa kalktı sessizce villaya doğru ilerledi. Sessizce kendisini izledim. Çalışma odasına girdik, ufak bir masanın önüne oturduk, üzerinde Yekaterina'nın uçuk mavi güzelim Rus porselenleriyle çay servisi hazırlanmıştı: çaydanlık ile şekerlik antika İsveç gümüşündendi, Fabergé'nin Rus gümüşü gibi pırıl pırıl değil, birazcık donuk, hani şu Baltık ülkelerinin eski gümüşünün loş ışıltısı. Atların sesi cılız geliyordu, rüzgârın ağaç yaprakları arasındaki hışırtısıyla karışık. Bir gün önce Uppsala'ya gitmiş, ünlü Linnaeus Bahçesi'ni ve eski İsveç krallarının mezarlarını ziyaret etmiştim; Roma'da Appia Yolu üzerindeki Orazi ve Curiazi mezarlarını andıran koskocaman toprak kümbetlerdi. Onu anımsayarak Prens Eugen'e sordum, eski İsveçlilerin atlarını krallarının mezarları üstünde kurban ettikleri doğru mu, diye. "Kimi kez kralları, atlarının mezarları üstünde kurban etmişlerdir," diye yanıtladı Prens Eugen. Hınzırca gülüyordu, beni sakinleşmiş, sesimdeki ve bakışımdaki acımasızlık gölgesi dağılmış gördüğüne sevinir gibiydi. Rüzgâr parkın ağaçları arasında esiyordu ve ben Uppsala krallarının mezarları üstünde, meşelerin dallarına asılı at kafalarını düşünüyordum, kocaman at gözlerini, kadınların zevk ya da merhamet ışığıyla aydınlanmış gözlerindeki nemli görkemin aynısıyla parlayan gözleri.

"İsveç peyzajının," dedim, "doğası atlarınkine eş bir peyzaj olduğu hiç aklınıza geldi mi?"

Prens Eugen gülümsedi: "Carl Hill'in at resimlerini, Carl Hill'in *hästar*'larını bilir misiniz?" Ardından ekledi: "Deliydi kendisi: ağaçların yeşil atlar olduklarını sanıyordu."

"Carl Hill," dedim, "atları peyzajmışlar gibi resmedi-

yordu. İsveç'in doğasında gerçekten tuhaf bir şeyler var, atların doğasındaki çılgınlığın tıpkısı. Sonra aynı incelik, aynı sayrılı duyarlılık, aynı özgür, soyut düş gücü. At doğası, at çılgınlığı İsveç peyzajlarının yalnızca kocaman, yemyeşil, ağaçlarında sergilenmiyor: suların, ormanların, adaların, bulutların perspektiflerindeki ipeksi ışıltıda da beliriyor, saydam kurşunilerin, pırıl pırıl gökmavilerinin, ılık kırmızıların, soğuk turkuvazların, nemli yeşillerin hafif, uçucu bir uyum oluşturduğu o havai perspektiflerde: sanki renkler ormanların, çayırların, suların üstünde asla uzun süre kalmıyor da, kelebek misali, hemen havalanıveriyormuş gibi. (Ve dokunduğunuzda, İsveç peyzajı parmaklarınızda renklerini bırakır, tıpkı kelebek kanatlarında olduğu gibi). Bir atın derisi gibi, dokunduğunuzda dümdüz bir peyzajdır: aynı uçucu renkler, aynı hafiflik ve parlaklık, aynı değişken pırıltı, bir av sahnesinin kargaşasında, ağaçların, çayırların yeşil fonu üzerinde, gri pembe bir gökyüzü altında, otlarla yaprakların kaçışı arasında uçarcasına giden bir atın derisinin aynı. "Güneşe bakın," dedim, "turkuvaz rengi çam ormanları, açık renk betula korulukları, suların eski gümüşü üzerinde yükseldiğinde bakın güneşe," dedim, "ufukta yükselip de doğa manzarasını kocaman duru bir at gözünün nemli görkemiyle aydınlatışına bakın. İsveç doğasında gerçekdışı bir şeyler var; düş gücüyle, kaprisle dolu, atların gözlerinde ışıldayan o şiirsel, o sevecen çılgınlıkla dolu. İsveç'in doğası dörtnala koşan bir attır. Dinleyin," dedim, "yaprakların, otların arasında nasıl da kişniyor rüzgâr."

"Bunlar Tivoli'nin atları, denizden dönüyorlar," dedi Prens Eugen kulak kabartarak.

"Bir süre önce," dedim, "Stockholm Fältrittklubb'da Kraliyet Muhafız Alayı Kışlası'nın yanındaki engelli koşu alanına gitmiştim, konkurhipiklerin son günüydü, en zarif krallık alaylarının en iyi atları yarışa sokuluyordu.

Ağaçlar, atlar, çayırın otları, gepgeniş kapalı tenis sahasının uçuk gri duvarları, kadın seyircilerin açık renkli giysileri, Hassa subaylarının mavi üniformaları gümüşsü havada bir Degas tablosu oluşturuyordu; nazik, sevecen bir tablo, soluk gri-pembe-yeşil tonlarda, uçuk mu uçuk tonlar. (Konkurun o son günüydü, Norland Kraliyet topçularından Teğmen Eriksson'un bindiği Führer adlı at, *läktaren* yarışmasında, parmaklıkları, çitleri her çeşit engeli yıkarak fırladı: seyirciler çıt çıkarmadılar, aman denizin öte yanından Führer Almanya'sına İsveç'i istila etmek için bir bahane sunmuş olmayalım, diye. Yine aynı gündü, son derece nazik bir yansızlık ruhuyla, İngiliz adı taşıyan bir subayın, Gôta Kraliyet topçularından Yüzbaşı Hamilton'un –o an için çok uygunsuz kaçan bir ad- bindiği Molotoff adlı atı tam son dakikada yarıştan çektiler: hem Baltık Denizi'nde birkaç İsveç gemisinin batırılmasından ötürü o günlerde hayli gergin olan İsveç-SSCB ilişkilerinin nezaketinden ötürü hem de Führer ile Molotoff'un halk önünde doğrudan karşılaşmalarını önlemek için). Tribün yerine kullanılan birkaç bankın üstüne gelişigüzel oturmuş iki-üç yüz kişi, uzun, arkalıksız bir bankın ortasına oturmuş olan veliaht prensin çevresine toplaşmış, Stockholm'ün o her zamanki şık halkını temsil ediyordu ve yabancı kordiplomatik yeşil-kırmızı-sarımavi etekliklerle lacivert üniformalar arasında gri bir leke oluşturuyordu.

"Bir an geldi, Majesteleri Prens Gustaf Adolf'un bindiği Rockaway, en tiz perdeden, yumuşak, tatlı, handiyse âşıkane bir kişneme tutturdu, alandaki bütün atlar da yanıt verdi. Aşkın meydan okumasıydı herhalde. Ve Kraliyet Hassa Alayı'ndan Rittmaster Ankacrona'nın Bäckahästen'i, Norrland Kraliyet istihkâmcılarından Teğmen Nyholm'un Miss Kiddy'si ve Svea Kraliyet topçularından Teğmen Nihlén'in Babian'ı, veliaht prensin sert

bakışları altında çayırda bir tepişmedir tutturdular, o arada ağaçların siperinin ardından alanın dibinden ve yolun ötesindeki Kraliyet Hassa Alayı'nın ahırlarından doğru görünmez atların kişnemesi geliyordu. Görkemli kraliyet arabalarının atları da kişnemeye katılıyorlardı, birkaç dakika süreyle atlarınkinden başka ses işitilmez oldu: derken yavaş yavaş rüzgârın soluğu, vapur düdükleri, martıların sisli yakınmaları, ağaç dallarının hışırtısı, gözle görünmeyen ılık yağmurun tıpırtısı yeniden güçlendiler, baskın çıktılar, kişneme de silinip gitti. Ama o kısa saniyeler süresince sanki İsveç doğasını olanca saflığıyla duyumsar gibi oldum: bir at sesiydi, âşıkane bir kişnemeydi, derinine kadınsı bir ses."

Prens Eugen elini kolumun üstüne koydu, gülümseyerek şöyle dedi: "*Je suis heureux que vous...*" Sonra sevecen bir tonla ekledi: "*Ne partez pas pour l'Italie, restez encore quelque temps en Suéde: vous guérirez de tout ce que vous avez souffert.*"[1]

Gün ışığı yavaş yavaş cılızlaşıyordu, odaya gece menekşelerinin rengi yayılıyordu ağır ağır. Ve yavaş yavaş dile gelmez bir utanç duygusu kaplıyordu içimi. O savaş yıllarında çekmiş olduğum her şeyden ötürü utanıyor, dehşet duyuyordum. Finlandiya'ya gidip dönerken kısa süre İsveç'te kaldığım her seferinde olduğu gibi o kez de, açlıktan, nefretten ve umutsuzluktan ötürü aşağılanmış, şerefsizleşmiş Avrupa'nın ortasındaki o mutluluk adasında, huzurlu yaşantı, insan vakarı duygusuna kavuşuyordum yeniden. Kendimi yeniden özgür duyuyordum: ama acı dolu, zalim bir duyguydu. Birkaç gün sonra İtalya'ya doğru yola çıkacaktım. Ve şimdi, İsveç'ten ay-

1. (Fr.) Sırasıyla; "Sevindim çünkü siz...", "İtalya'ya gitmeyin, bir süre daha İsveç'te kalın, size ıstırap vermiş olan her şeyden kurtulursunuz." (Ç.N.)

rılmam, bir baştan öbür başa Almanya'yı geçmem, nefretten ve korkudan çarpılmış, sayrılıklı bir terle sırılsıklam bütün o Alman suratlarını yeniden görmem gerektiği düşüncesi beni tiksindiriyor, alçaltıyordu. Birkaç gün sonra yeniden İtalyan yüzlerini görecektim, *benim* İtalyan yüzlerimi; aşağılanmış, açlıktan solmuş yüzler, o yüzlerin sımsıkı kapalı bunalımında, tramvaylardaki, otobüslerdeki, kafelerdeki, sokak kaldırımlarındaki, duvarlara, dükkân camekânlarına yapıştırılmış büyük boy Mussolini portrelerinin altındaki halkın bakışlarında kendimi bulacaktım: onun şişmiş, beyazımsı kellesinin, alçak gözlerinin, sahtekâr ağzının altında kendimi tanıyacaktım; yavaş yavaş bir acıma ve başkaldırı duygusu doluyordu içime.

Prens Eugen sessizce seyrediyordu beni; yüreğimde esen fırtınayı, beni ezen bunalımı kavrıyordu, nezaketle bana İtalya'dan, Roma'dan, Floransa'dan, uzun yıllardır görmediği İtalyan dostlarından söz etmeye koyuldu, derken bir an geldi, Piemonte Prensi neyle meşgul diye sordu.

"Saçlarının dökülmesiyle," diye yanıtlamak geldi içimden. Ama yalnızca gülümseyerek şöyle dedim: "Roma yakınlarında Anagni'de, Sicilya'yı savunan birliklerin başında." O da gülümsedi ama sanki benim masum ama acı alayıma gülümser gibi değil, sonra kendisini uzun süredir mi görmüyorum, diye sordu. "İtalya'dan ayrılmadan kısa süre önce Roma'da gördüm onu," diye yanıtladım. Prens Umberto ile son karşılaşmamın yüreğimde bir acıma ve esef duygusu bıraktığını söylemeyi isterdim. O güleç yüzlü, o gururlu genç Prens'e bir zavallı, hüzünlü, aşağılanmış adam havasını vermeye topu topu birkaç yıl yeterli olmuştu. Yüzünde, bakışında, ezik, tedirgin bir vicdanı açığa vuran bir şeyler vardı. Bir zamanlar nazik bir içtenlikle dolu olan o candan havası bile yozlaşmıştı: alttan alarak, kararsızca gülümsüyordu.

Gururunun kırılmış olduğunu daha savaştan önce,

Capri'de fark etmiştim, bir akşam Zum Kater Hiddigeigei'da sokağa bakan daracık, camlı terasta oturuyorduk. Bitişik odada Kontes Edda Ciano'nun[1] başını çektiği birtakım gençler, kan ter içinde azıtmış bir Napolili kalabalığın pazar şamatasında şamatalı bir dans ediyorlardı. Piemonte Prensi de, Kontes Ciano'nun genç maiyetinin oturduğu masayı ve amerikan barın önünde, Mona Williams, Noël Coward ve Eddie Bismarck'ın çevresinde toplanmış ufak grubu sönük bakışlarla seyrediyordu. Ara sıra yerinden kalkıyordu, hafifçe eğilerek Elisabetta Moretti'yi, Marita Guglielmi'yi, Cyprienne Charles-Roux'yu, Eyleen Branca'yı ya da Gioia Caetani'yi dansa davet ediyordu, sonra iki dans arasında, mendiliyle terini kurulayarak dönüp bizim masaya oturuyordu. Gülümsüyordu gülümsemesine; ama sıkıntı içinde, handiyse ürkmüş bir gülümseyişle. Ayağında beyaz kumaştan, daracık ve biraz kısa bir pantolon, sırtında o yıl Gabriella Robilant'ın moda ettiği biçimde mavi bir ince yün kazak vardı. Ceketini çıkarmış, iskemlesinin arkalığına asmıştı. Onu hiç böylesine özensiz bir kılıkta gördüğüm olmamıştı. Tepesinde, kafatasının ortasında bir tür papaz tıraşı gibi açılmış olan geniş beyaz lekeyi hoşnutsuz bir şaşkınlıkla gözlemliyordum. Çok yaşlanmış görünüyordu. Sesi de yaşlanmıştı, sararmıştı, boğuklaşmıştı, öylece gırtlağından geliyordu.

Bütün hareketlerinde, bir zamanlar çocuksu olan gülümsemesinde bile, iri siyah gözlerinin bakışında bile bir gevşeklik bir kendini bırakış bir sıkıntı seziliyordu,

1. Mussolini'nin büyük kızı. 1930'da Galeazzo Ciano'yla evlenmiş, üç çocuğu olmuştu. İnançlı bir faşist ve Hitler hayranıydı. 1944'te kocasının idamından sonra Lipari Adası'na sürgün edildi, savaş bitince Roma'ya dönerek evine kapandı, birkaç dostunun arasında, boşluğunu briç ve sigarayla doldurduğu kendi halinde bir yaşam sürdü. 85 yaşında, uzun bir hastalığın ardından Roma'da öldü.(Ç.N.)

öylesine alçakgönüllülükle, tatlı bir teslimiyetle yaşlanmakta olan, üzüntülü, ezik havalı o genç prensin karşısında bir tür nazik merhamet duyuyordum. İtalya'da hepimiz zamanından önce yaşlandık, diye düşünüyordum, her birimizin hareketlerini aynı hevessizlik aynı teslimiyet aynı sıkıntı yozlaştırıyor, gülümsemelerimizi, bakışlarımızı yıpratıyordu. Artık saf olan, gerçekten genç olan hiçbir şey kalmamıştı İtalya'da. O genç prensin yüzündeki kırışıklarda, zamansız kelliğinde, cansız derisinde hepimize ortak bir yazgının belirtileri var gibiydi. Kafasının acılı ve alçaltıcı bir düşünceyle dolu olduğunu seziyordum, alçaltıcı tutsaklık onu da yozlaştırmıştı, o da bir tutsaktı; onun da bir tutsak olduğunu düşündükçe gülmek geliyordu içimden.

Torino caddelerinden gururlu kırmızı dudaklarında sıcak bir gülümseyişle geçen o masal prensi gerilerde kalmıştı, yanında Piemonte Prensesi'yle, Torino soylularının genç çiftin onuruna verdiği şölenler ve balolar için dostlarının evlerinin eşiğinde beliriveren o *prince charmant*[1] değildi artık: hem sahiden nazik bir çifttiler, onları birlikte görmek zevk veriyordu, kendisi parmağını azıcık sıkan nikâh yüzüğünden rahatsızdı, hanımı birazcık suratlı ve güvensizdi, açık renkli gözleri suskun zarafetinin gizleyemediği kıskanç bir kuşkuyla öbür genç kadınlara dikiliyordu.

Piemonte Prensesi de, son rastladığımda, bana üzüntülü ve ürkek görünmüştü. Ona ilk kez Torino'da bir baloda rastladığımda şimdikinden ne kadar farklıydı, baştan aşağı beyazlar giyinmişti, pırıl pırıl, dünya tatlısıydı. Düğününden sonra İtalya'da katıldığı ilk balolardan biriydi: içeriye bir girdiydi, sanki gönüllerimizde yürür gi-

1. (Fr.) Peri padişahının oğlu. (Ç.N.)

bi, bir gizli görüntü gibi, tatlı tatlı. Floransa'da ya da Forte dei Marmi'de rastladığım kadından nasıl da farklıydı artık: ara sıra Capri'de, kayalıkların üstünde ve Piccola Marina'nın mağaralarında, Faraglioni taraflarında rastladığım kadından da. Şimdi artık onun üstüne de bir ezikliktir çökmüştü.

Birkaç yıl önce, Côte d'Azur'de fark etmiştim bunu. Bir akşam birkaç dostumla birlikte Monte Carlo Beach'in terasında, havuzun yanında oturmuştum. Açık hava tiyatrosunun sahnesinde ünlü bir New York kızlar korosunun çıplak bacaklarının perdesi tempoyla kalkıp inmekteydi. Sıcak bir akşamdı, deniz kayaların üstüne uzanmış uyuyordu. Gece yarısına yakın Piemonte Prensesi çıkagelmişti, yanında Bergolo Kontu Gregorio Calvi vardı: az sonra Calvi'yi gönderip bizi masasına davet ettiydi. Susuyordu Prenses, gösteriyi tuhaf bir dalgınlıkla seyrediyordu: orkestra "*Stormy Weather*" ile "*Singing in the Rain*"i çalıyordu. Bir an geldi bana yöneldi, Torino'ya ne zaman döneceğimi sordu. Durum değişmedikçe İtalya'ya dönmeyeceğim yanıtını verdim. Bir şey söylemeden uzun uzun baktı bana, sessizce, hüzünlü bir havayla.

"Geçen akşam Vence'teydik hatırlıyor musunuz?" diye sordu birden.

(Birkaç akşam önce Vence'de, D.H. Lawrence'ın Fransızca çevirmeni Roger Cornaz tarafından iki Amerikalı genç kıza hoş geldiniz, demeye gitmiştim; o sıralar yaptıkları birtakım "kutsal dans"larla bütün Côte d'Azur'de ün salmışlardı. İki Amerikalı bakire, birlikte yaşıyordu, bir başlarına, eski bir kulübede: pek yoksuldular ve mutlu görünüyorlardı. Daha genç olanı Renée Vivien'e benziyordu. Bana o akşam Piemonte Prensesi'ni beklediklerini söylemişlerdi. Daha genç olanı tozlu bir perdenin gerisine saklanmış, dansa hazırlanıyorken (arkadaşı birtakım plaklar seçiyordu, bir gramofonun kolunu çeviri-

yordu), içeriye Piemonte Prensesi girmişti, yanında Gregorio Calvi ve başka birileri vardı. İlkin görünümünde herhangi bir değişiklik gözüme çarpmamıştı, sonra yavaş yavaş onda da solmuş çiçekleri andıran bir eziklik olduğunun farkına varmıştım. Loş, basık tavanlı, mağaramsı odada, kumaş ve kâğıtla kaplanmış mini mini bir sahnede, Renée Vivien'e benzeyen genç Amerikalı kız dans etmeye başlamıştı. Gösterişsiz bir danstı, modası geçmiş ama pek hoş bir dans, arkadaşının dediğine göre, Sappho'nun bir şiir parçasından esinlenmiş. Dansçı başlangıçta saf bir alevle tutuşmuş gibiydi, açık renk gözlerinde bir mavi ateş parıldıyordu ama az sonra yorgun, sıkılmış göründü, arkadaşı sevecen aynı zamanda buyurgan bakışını üzerinden ayırmıyordu, o arada, alçak sesle, Piemonte Prensesi'ne kutsal danslardan, Platon'dan, Aphrodite heykellerinden dem vuruyordu. Ufacık sahnede mor ipekten bir örtünün altına gizlenmiş iki ampulün kızılımtırak ışığında ağır ağır deviniyordu dansçı, gramofonun boğuk temposuna uyarak önce bir bacağını sonra öbür bacağını kaldırıyordu, kollarını bir kaldırıp ellerini başının üstünde birleştiriyor, büyük bir teslimiyetle iki yanına sarkıtıyordu, derken durakladı, önümüzde eğildi, çocuksu bir içtenlikle, "*Je suis fatiguée,*"[1] dedi, bir minderin üstüne çöküverdi. Arkadaşı onu kollarıyla sardı, "*Petite chérie,*" diyordu, Piemonte Prensesi'ne dönerek, "*N'est pas qu'elle est merveilleuse, isn't she?*"[2] diye soruyordu).

"Geçen akşam, o Amerikalı genç kızın dansını seyrederken aklımdan ne geçiyordu, bilir misiniz?" dedi bana Prenses. "Hareketleri saf değil diye düşünüyordum. Şeh-

1. (Fr.) Yoruldum. (Ç.N.)
2. (Fr.) Sırasıyla; "Küçük sevgilim.", "Harika bir yaratık, değil mi?" (Ç.N.)

vetliydi ya da edepli değildi demek istemiyorum: gururluydu demek istiyorum. Saf değildi. Sık sık soruyorum kendime, günümüzde saf olmak neden o denli güçleşti diye. Biraz daha alçakgönüllü olmamız gerektiğini sanmıyor musunuz?" "O Amerikalı genç kızın danslarını yalnızca bir özür olarak kullandığınızdan kuşkulanıyorum," diye yanıtladım, "aklınızda başka bir şey var galiba."

"Evet, galiba başka bir şey düşünüyorum," dedi. Bir an sustu, ardından yineledi: "Daha alçakgönüllü olmamız gerektiğini sanmıyor musunuz siz?"

"Daha vakarlı olmalıyız," diye yanıtladım, "kendi kendimize karşı daha saygılı. Ama belki de haklısınız: içine gömüldüğümüz bunca utançtan bizi ancak alçakgönüllülük kurtarabilir."

"Galiba şunu söylemek istiyordum," dedi Piemonte Prensesi başını önüne eğerek, "gurur hastasıyız biz, oysa gurur bizi utançtan çekip çıkarmaya yetmez. Hareketlerimiz de düşüncelerimiz de saf değil." Ardından ekledi: birkaç ay önce, Torino Kraliyet Sarayı'nda, dar bir dost ve müziksever çevresi için Monteverdi'nin *Orfeo*'sunu sahnelendirdiğinde son anda bir utanç duygusuna kapılmış. Bu yaptığım salt bir gurur gösterisi diye düşünmüş.

Ben dedim ki: "O gün Kraliyet Sarayı'nda ben de vardım ve kendimi rahatsız hissediyordum, nedenini de bilmiyordum. Bugün İtalya'da belki Monteverdi bile yersiz kaçıyor. Ama siz utanç duygunuzu aslında zekânızı ve zevkinizi onurlandıran bazı şeyler uğruna boşa harcarsanız yazık olur: aslında daha başka nice şey var ki hepimizin, hatta sizin bile yüzünüzü kızartması gerekir."

Piemonte Prensesi sözlerimden pek tedirgin olmuş gibiydi, hafiften kızardığını gördüm. Kendisiyle öyle konuştuğuma pişman olmuştum bile. Belki gücendirmişimdir diye korkuyordum. Ama birkaç saniye sonra, nazik bir sesle bana bir sabah, belki de ertesi gün, Vence'e,

Lawrence'ın (o günlerde *Lady Chatterley'in Âşığı* çok okunan ve tartışılan bir kitaptı) mezarını ziyarete gideceğini söyledi. Ben de ona Lawrence'a yaptığım son ziyareti anlattım. Vence'e vardığımda gece bastırmıştı: mezarlık kapalıydı, bekçi uyuyordu, yatağından kalkmayı reddetmişti, diyordu ki: "*Les cimetièrs, la nuit, son faits pour dormir.*"[1] O zaman alnımı parmaklığın demirlerine dayayıp ayın gümüşlediği gecede o basit, kendi halinde mezarı, Lawrence'ın gömütünün üstüne çizilmesini vasiyet ettiği Anka kuşunu gösteren, renkli taşlarla yapılmış kaba saba mozaği seçmeye çalışmıştım.

"Lawrence'ın saf biri olduğunu mu sanıyorsunuz?" diye sordu Piemonte Prensesi.

"Özgür biriydi," yanıtını verdim.

Daha sonra, hoşça kalın derken, Prenses alçak sesle, beni şaşırtan hüzünlü bir tonla şöyle söyledi: "Neden İtalya'ya dönmüyorsunuz? Sözlerimi sitem olarak almayın. Bir dostun öğüdüdür."

İtalya'ya iki yıl sonra döndüm: ve tutukladılar beni, Regina Coeli'de[2] bir hücreye kapattılar, mahkeme önüne çıkarılmaksızın beş yıla hüküm giydim. Cezaevinde Piemonte Prensesi'nin de İtalyan halkının derin üzüntüsüne gömülmüş olduğunu düşünüyordum, ortak tutsaklıktan ötürü o da aşağılanmıştı ve sözlerinde duyumsadığım hüzünlü, neredeyse sevecen vurgudan dolayı minnettardım kendisine.

Ona son kez Napoli'de rastlamıştım, istasyonun holünde, bir bombardımanın hemen ardından. Cankurtaranı bekleyen yaralılar çatının altına sıralanmış sedyelerde yatıyordu. Piemonte Prensesi'nin yüzünde bunalımın

1. (Fr.) Mezarlıklar, geceleyin, uyumak içindir. (Ç.N.)
2. Roma'nın ünlü cezaevi. (Ç.N.)

ölümcül solgunluğu vardı, hem yalnızca bunalım da değildi, derin, gizli bir şeydi. Zayıflamıştı, gözleri siyah halkalarla çevriliydi, şakakları belli belirsiz beyaz bir kırışık dövmesiyle çiçeklenmişti. Prens Umberto'yla evlendikten az sonra ilk kez Torino'ya geldiği zamanki o saf pırıltısı sönüp gitmişti. Hareketleri yavaşlamış, ağırlaşmıştı; tuhaf bir solgunluk gelmişti üzerine. Beni tanıdı, durup selam verdi, hangi cepheden döndüğümü sordu.

"Finlandiya'dan," dedim.

Yüzüme baktı, şöyle dedi: "Sonunda her şey iyi olacak, göreceksiniz bizim halkımız olağanüstü bir halktır."

Ben gülmeye koyuldum, içimden şöyle yanıtlamak geldi: "Savaşı yitirdik, hepimiz savaşı yitirdik, siz de yitirdiniz." Ama dilimi tuttum. "Halkımız çok mutsuz," dedim yalnızca. O da kalabalığın arasında uzaklaşıp gitti, ağır, biraz kararsız adımlarla.

İşte, Prens Eugen'e tüm bunları anlatmayı isterdim ama sustum ve o genç Prens ve Prenses çiftini anarak gülümsedim.

"*Le peuple italien les aime beaucoup, n'est pas*?"[1] diye sordu bana Prens Eugen. Ve daha ben, "*Oui, le peuple les aime beaucoup*,"[2] diye yanıtlamadan (aslında başka türlü yanıtlamayı isterdim de cesaret edemiyordum), Umberto'nun (aynen böyle söyledi: "Umberto") birçok mektubunu sakladığını ekledi, onları sıraya koyuyormuş, toparlayıp kitaplaştırmaya niyetliymiş; ben Kral Umberto'dan mı yoksa Piemonte Prensi'nden mi söz ettiğini anlamıyordum. Ardından sordu bana, Umberto İtalyanca "Humberto" olarak, yani *h* harfiyle mi yazılır diye.

"*H*'siz," diye yanıtladım. Ve Piemonte Prensi'nin de

1. (Fr.) İtalyan halkı onları çok seviyor, değil mi? (Ç.N.)
2. (Fr.) Evet, halk onları çok seviyor. (Ç.N.)

her birimiz gibi bir tutsak olduğunu düşündükçe gülüyordum, başı taçlı, göğsü haçlarla, nişanlarla kaplı biçare bir tutsaktı. Onun da bir zavallı tutsak olduğunu düşünüyor ve gülüyordum. Kendi gülüşümden utanıyordum, yine de gülüyordum işte.

Bir an Prens Eugen'in bakışlarının ağır ağır odanın bir duvarına asılı duran bir tuvale kaydığını fark ettim. Ünlü *På balkongen* tablosuydu, kendisi 1888'lerde, gençlik yıllarında Paris'te yapmıştı onu. Genç bir kadın, Friherrinna Celsing, bir balkonun parmaklığından Étoile'den çıkan bulvarlardan birine eğilmişti. Etekliğinin yeşilli mavili menevişli kahverengisi, Manet ve Renoir kadınlarının giydiklerine benzer bir ufak şapkanın içine toplanmış saçlarının ılık sarısı tuvalde ev cephelerinin saydam beyazları ve gri pembelerinin, bulvarın ağaçlarının nemli yeşilinin fonunda belirginleşiyordu. Balkonun dibinden bir fayton geçiyordu, siyah bir fayton, yukarıdan görünen at sanki tahtadan gibiydi: öylesine kaskatı, zapzayıf, o yumuşak, o narin Paris sokağına bir çocuk oyunu notu düşürüyordu. Étoile'den doğru inen omnibüsün atları da sanki yeni boyanmışlar gibiydi, hem atkestanelerinin yapraklarındaki aynı parlak boyayla. Bir taşra panayırındaki bir atlıkarıncanın atlarına benziyorlardı (ağaçların, evlerin, bulvarın tepesindeki gökyüzünün narin taşra renginde. Gökyüzü hâlâ Verlaine'in gökyüzüydü ama Proust'unki olmaya başlamıştı bile).

"Paris était bien jeune, alors,"[1] dedi Prens Eugen tuvale yaklaşarak. Balkondan bakan Friherrina Celsing'i seyrederken bana alçak sesle, bir tür mahcuplukla, o genç Paris'inden, Puvis de Chavannes'dan, ressam arkadaşları Born, Wahlberg, Cederström, Arsenius, Wenner-

1. (Fr.) Paris o zamanlar hayli gençti. (Ç.N.)

berg'den, o mutlu yıllarından söz ediyordu. "*Paris était bien jeune, alors.*" Madam Morienval'ın, Madam Saint-Euverte'in, Lüksemburg Düşesi'nin (Madam Cambremer ile genç Beausergent Markisi'nin de), Proust'un bakışlarıyla, "*la profondeur du parterre de feux inhumains, horizontaux et splendides,*"[1] ile tutuşturan *déesse*'lerinin[2] Paris'i: "*fleurs blanches, duvetées comme une aile, á la fois plume et corolle, ainsi que certaines floraisons marines,*"[3] giymiş, *Phaidra*'daki Racine ortamında, "*délicieux raffinement d'une sécheresse voulue á la Mérimée ou á la Meilhac, aux demi-dieux du Jockey Club,*"[4] ile konuşan "*blanches déitées.*"[5] Bir tiyatro locasının saydam loşluğundan, "*comme un poisson derriére la cloison vitrée d'un aquarium,*"[6] gibi gelip geçen Palancy Markizi'nin Paris'i (aynı zamanda Place du Tertre'in, ilk Montparnasse kafelerinin, Closerie des Lilas'nın, Toulouse-Lautrec'in, Goulue'nün ve Valentin le Désossé'nin Paris'i).

Prens Eugen'in sözünü kesip acaba Guermantes Dükü'nün bir tiyatro locasına girdiğini, "*et d'un geste commander de se recevoir aux monstres marins et sacrés flottant au fond de l'antre,*"[7] hiç görmüş mü, diye sormak isterdim, "*belles et légères comme Diane,*"[8] kadınları, Swann'ın

1. (Fr.) İnsanlık dışı, yatay ve muhteşem alevleriyle parterin derinlikleri. (Y.N.)
2. (Fr.) Tanrıça. (Y.N.)
3. (Fr.) Kimi deniz çiçekleri gibi hem tüy hem taç olan, beyaz kanat gibi çiçekler. (Y.N.)
4. (Fr.) Kasıtlı düzlükte Mérimée ya da Meilhac tarzı çok hoş bir incelik, Jockey Club'ın yarı-tanrıları. (Y.N.)
5. (Fr.) Beyaz tanrıçalar. (Y.N.)
6. (Fr.) Bir balık gibi bir akvaryumun cam duvarının ardında. (Y.N.)
7. (Fr.) Ve mağaranın dibinde yüzen kutsal deniz canavarını ağırlamayı buyuran bir jestle. (Y.N.)
8. (Fr.) Diane gibi güzel ve çevikler. (Y.N.)

ve Madam Charlus'nün *jargon ambigu*'süyle[1] sohbet eden şık hanımları anlatmasını rica edecektim, birkaç dakikadan beri dudaklarıma gelmiş olan soruyu sormaya hazırlanıyordum, titreyen bir sesle, "*Vous avez sans doute connu Madame de Guermantes,*"[2] diye soracaktım ki, Prens Eugen başını çevirdi, yüzünü günbatımının yorgun ışığına döndürdü, tuvalden uzaklaştı, (kendisinin de içine gizlenir gibi göründüğü) o "*côté de Guermantes*"ın ılık, yaldızlı gölgesinden dışarı çıkıp o da bir "*monstre marin et sacré*" benzeri, bir akvaryum camekânının gerisinden belirdi sanki. Ve odanın bir ucunda, Friherrinna Celsing'in balkonundan en uzak noktada bir koltuğa oturup Paris'i anlatmaya koyuldu, sanki Paris, onun ressam gözlerinde bir renkten öte bir şey değilmiş gibi, salt bir rengin anısı, özlemiymiş gibi (o pembeler, o griler, o yeşiller, o solgun maviler). Belki de Paris onun için bir sesten başka bir şey değildi: görsel anıları, Paris'teki gençlik yıllarının imgeleri her türlü sesçil nitelikten sıyrılmış, belleğinde başlı başına yaşıyor, deviniyor, aydınlanıyor sonra uçup gidiyordu, "*comme les monstres ailés de la préhistoire.*"[3] O genç, o uzak Paris'inin dilsiz imgeleri gözlerinin önünde gürültüsüzce yıkılmaktaydı, gençliğinin o mutlu diyarı sanki, "*ternisse, de la vulgarité d'aucun bruit, la chasteté du silence.*"[4]

Ben o sesin ve o sesin çağrıştırdığı imgelerin hüzünlü büyüsüne kapılmamak için, gözlerimi kaldırıyor, parkın ağaçları arasından, günbatımının yorgun ışıltısında Stockholm'ün kül rengi evlerini seyre dalıyordum, uzakta, Kraliyet Sarayı'nın, Gamle Stan kiliselerinin tepesin-

1. (Fr.) Muğlak jargon. (Y.N.)
2. (Fr.) Kuşkusuz Madam Guermantes'i tanıdınız. (Y.N.)
3. (Fr.) Tarihöncesinin kanatlı canavarları. (Y.N.)
4. (Fr.) Sessizliğin saflığını herhangi bir sesin bayağılıyla lekelemeden. (Y.N.)

de turkuvaz rengi bir göğün uzandığını görüyordum, akşam ağır ağır kararırken, Paris göğünü andırıyordu: Paris'te Dauphine Meydanı'ndaki evimin pencerelerinden Rive Gauche'un damlarının üstüne, Sainte-Chapelle Kilisesi'nin sipsivri kulesinin, Louvre'un, Seine Nehri köprülerinin üstüne yayılışını seyrettiğim Proust'un o *papier gros bleu*[1] göğünü: ve o soluk kırmızılar o capcanlı pembeler, arduvaz damların bulanık siyahıyla ince bir uyum oluşturan bulutların gri mavisi tatlı bir sızı düşürüyorlardı yüreğime. O anda düşündüm, belki Prens Eugen de "*du côté des Guermantes*" kişilerinden biriydi "*qui sait? Peut-être un de ces personnages qu'évoque le nom d'Elstir.*"[2] Ve birkaç saniyedir dudaklarımda bekleyen o soruyu sormaya hazırlanıyordum, titreyen bir sesle bana ondan, Madam Guermantes'dan söz etmesini rica edecektim ki, Prens Eugen sustu; ve sanki inik gözkapaklarının perdesinin gerisinde gençliğinin imgelerini toparlamakla, neredeyse korumakla uğraştığı upuzun bir sessizliğin ardından, kendisi bana bir soru sordu: acaba savaş sırasında Paris'e gitmiş miydim?

Sorusuna yanıt vermemeyi isterdim, bir tür acılı utanç duyuyordum içimde, ona Paris'ten, benim o genç Paris'imden söz etmemeyi isterdim, başımı salladım, gözlerimi ondan ayırmadan ağır ağır sallıyordum başımı; sonra dedim ki: "Hayır, savaş sırasında Paris'e hiç gitmedim, savaş sona ermedikçe Paris'e dönmeyi istemem."

Madam Guermantes ile Prens Eugen'in uzak Paris'inin üstüne, gözümün önünde yavaş yavaş belki de daha genç daha bulanık daha tedirgin daha hüzünlü bir Paris'in görüntüleri örtülmekteydi. Bir kafenin camları-

1. (Fr.) Tok mavi kâğıt. (Y.N.)
2. (Fr.) Kim bilir? Belki de Elstir dönemi kişilerinden biri. (Y.N.)

nın gerisinde gelip geçenlerin siste beliren yüzleri gibi, belleğimde Albertine'in, Odette'in, Robert de Saint-Loup'nun yüzleri beliriyordu, Swann ile Madam Charlus'nün omuzlarının gerisinde belli belirsiz seçilen ergenlerin gölgeleri, Apollinaire'in, Matisse'in, Picasso'nun, Hemingway'in, alınları alkolün, uykusuzluğun, şehvetin çizgilerini taşıyan kişileri, Paul Éluard'ın gri mavi hayaletleri. "Avrupa'nın bütün kentlerinde Alman askerleri gördüm," dedim, "ama onları Paris'te görmeyi istemiyorum."

Prens Eugen başını göğsüne eğdi, uzak bir sesle söylendi: "*Paris, hélas!*"[1]

Birden yüzünü kaldırdı, ağır ağır odanın öbür ucuna ilerledi, Friherinna Celsing'in portresine yaklaştı. Balkonda duran geç kadın güz yağmuruyla ıslanmış bulvarın parke taşlarına bakıyor, faytonun atıyla omnibüsün atlarının sonbaharın ilk ateşiyle kavrulmaya başlamış yeşil ağaçların altında başlarını sallayışına bakıyor. Prens Eugen elini onun başına yaklaştırdı, upuzun soluk parmaklarını evlerin cephelerine, çatıların ve yaprakların üstündeki gökyüzüne değdirdi, o Paris havasını o Paris rengini o hafifçe solgunlaşmış pembeleri grileri yeşilleri turkuvazları, Paris'in o saydam o saf ışığını okşadı. Sonra döndü, gülümseyerek bana baktı. Ve gözlerinin yaşarmış olduğunu fark ettim, bir damla gözyaşı usulca yüzünden aşağı iniyordu. Prens Eugen sabırsız bir el hareketiyle kuruladı o gözyaşını, gülümseyerek şöyle dedi: "*N'en dites rien à Axel Munthe, je vous en prie. C'est un vieux malin. Il raconterait à tout le monde qu'il m'a vu pleurer.*"[2]

1. (Fr.) Ah, Paris! (Ç.N.)

2. (Fr.) Axel Munthe'ye bundan söz etmeyin lütfen. Hınzır bir ihtiyardır o. Herkese beni ağlar gördüğünü anlatır sonra. (Ç.N.)

II

Atyurt

Tan sökümsüz günbatımsız bitmek bilmez yaz gününün hayaletsi saydamlığından sonra, ışık gençliğini yitirmeye başladı, günün yüzü kırışıklıklarla kaplanıyor, akşam, henüz aydınlık olan ilk hafif gölgeleri yavaş yavaş ağırlaştırıyordu. Ağaçlar, taşlar, evler, bulutlar yumuşak sonbahar peyzajında giderek erimekteydi; hani Elias Martin'in yaklaşan gecenin sezisiyle yücelmiş, tatlılaşmış peyzajları vardır ya, öyle.

Birdenbire *Tivoli*'nin atlarının kişnediklerini işittim. Onun üzerine Prens Eugen'e dedim ki, "Ukrayna'da, Aleksandrovka'daki ölü kısrağın sesi bu, ölü kısrağın sesi."

Akşam çökmekteydi, partizanların tüfekleri günbatımının ufukta, tozlu rüzgârda dalgalanan muazzam kızıl bayrağını delik deşik ediyordu. Ukrayna yakınlarında, Balta'da, Nemirovskoye'ye topu topu birkaç mil uzaktaydım. 1941 yazıydı. Niyetim Nemirovskoye'ye ulaşıp geceyi güvencede geçirmekti. Gel gelelim hava kararmıştı bile, böylece Dinyester ile Dinyeper arasındaki uçsuz bucaksız ovayı kuzeyden güneye kesen vadilerden birinin dibindeki terk edilmiş bir köyde konaklamayı seçtim.

Köyün adı Aleksandrovka idi. Rusya'da köylerin

hepsi birbirine benzer, adları da öyle. Balta bölgesinde adı Aleksandrovka olan birçok köy bulunur. Odessa yolu üzerinde, Gederimova'nın batısında, elektrikli trenin geçtiği yerde bir tane var; bir tane de Gederimova'nın dokuz mil kadar kuzeyinde. Geceyi geçirmek üzere durduğum, Kodima Nehri kıyısında, Nemirovskoye yakınlarındaydı.

Külüstür Ford arabamı yolun bir kenarında, uygar görünümlü bir evin bostanını çevreleyen kazıklardan bir çitin yanında bırakmıştım. Kazık çite açılmış ufak tahta parmaklığın yanında bir at leşi uzanmıştı. Bir an durup seyrettim: koyu kızıl donlu, upuzun sarışın yeleli, muhteşem bir kısraktı. Bir yanına devrilmiş yatıyordu, arka bacakları bir su birikintisine batmıştı. Tahta parmaklığı ittim, bostanı geçtim, elimle kapıya abandım, gıcırdayarak açıldı. Ev terk edilmişti: odalarda yerler kâğıtlarla, samanla, gazetelerle, giysilerle kaplıydı. Mobilyaların çekmeceleri açıktı, dolapların kapıları ardına dayanmıştı, yataklar dağınıktı. Bir köylünün evi olmadığı kesindi, bir Yahudi'nin olabilirdi. Yatmayı seçtiğim odadaki yatağın şiltesi deşilmişti. Pencelerin camları sağlamdı. Hava sıcaktı. "Fırtına," diye düşündüm pencereyi kapatırken.

Bastıran gecenin kararsız aydınlığında bostanda ayçiçeklerinin altın kirpikli kocaman siyah gözleri parlıyordu. Uzaklardaki yağmurun nemini şimdiden getiren rüzgârda kafalarını sallayarak şaşkın şaşkın bakıyorlardı bana. Yoldan Romanya süvari alayının askerleri geçiyordu; dolgun sağrılı, sarışın yeleli güzelim atlarını sulamaya götürmüş, yularlarından çekerek dönüyorlardı. Kum rengi üniformaları loşlukta sarımsı lekelerdi, bastırmaya hazırlanan fırtınanın yoğun, yapışkan havasına yakalanmış koskocaman böceklere benziyorlardı. Sarı atları, bir toz bulutu kaldırarak, peşleri sıra gidiyordu.

Sırt çantamda bir parça ekmek ve peynir kalmıştı,

odada aşağı yukarı gezinerek onları gevelemeye başladım. Çizmelerimi çıkarmıştım, kara karınca sürülerinin gelip geçtiği bastırılmış toprak döşemede yalınayak yürüyordum. Karıncaların ayaklarımdan yukarıya doğru tırmandıklarını, parmaklarımın arasına girdiklerini, ayak bileğimi keşfetmek üzere yukarılara tırmandıklarını hissediyordum. Bitkindim, yediğimi çiğnemeyi bile beceremiyordum, çene kemiklerim ağırlaşmıştı, dişlerim yorgunluktan sızlıyordu. Dayanamayıp kendimi yatağın üstüne attım, gözlerimi yumdumsa da uyku tutmuyordu. Ara sıra yakın ya da uzak bir tüfek atışı geceyi deliyordu; Kiev yönünde, Odessa'ya doğru uçsuz bucaksız Ukrayna düzlüğünü kaplayan buğday tarlaları ve ayçiçeği ormanları arasına gizlenmiş partizan atışlarıydı. Gece giderek yoğunlaştıkça, otların ve ayçiçeklerinin kokusunda bir at leşi kokusu çözülüyordu. Uyuyamıyordum. Gözlerim kapalı yatağa uzanmıştım uyku tutmuyordu, bütün kemiklerim yorgunluktan sızım sızım sızlıyordu.

Birdenbire ölü kısrağın kokusu odaya girdi, eşikte durakaldı. Kokunun bana baktığını duyumsuyordum. "Ölü kısrak bu," diye düşündüm uykuyla uyanıklık arasında. Hava bir yün battaniye misali ağırdı, fırtına köyün bütün saman damlarını eziyordu, ağaçların, ekinlerin, yolun tozunun üstüne abanıyordu olanca ağırlığıyla. Arada bir nehrin, çayırda çıplak ayakların hışırtısını andıran sırıltısı geliyordu. Gece yoğundu, kara bal gibi yoğun, yapış yapıştı. "Ölü kısrak bu," diye düşündüm.

Tarlalardan doğru bir kağnı gıcırtısı geliyordu, şu dört tekerlekli, sıska, tüylü, ufarak atların çektiği, cephane, giyecek, silah yüklenip Ukrayna'nın bitmek bilmez yollarında orduları izleyen Rumen ya da Ukrayna *carruze*'leri. Ölü kısrağın odanın eşiğine sürüklenmiş olduğunu ve şimdi eşikten bana baktığını düşündüm. Bilmem, ölü kısrağın odanın eşiğine kadar sürüklenip geldiğini

nasıl olup da düşündüğümü söyleyemem. Yorgunluktan bitkindim, uykunun ağında debeleniyordum, fikirlerimi berraklaştıramıyordum, sanki karanlık, sıcak ve leş kokusu odayı kapkara, kaygan bir çamurla doldurmuş da giderek içine gömülüyormuşum, gömülürken debelenmem giderek zayıflıyormuş gibiydi. Derken bilmem nasıl, kısrağın hepten ölmemiş de yalnızca yaralı olduğu ve bedeninin yaralı kısmının çürümekte olduğu geldi aklıma, yine de hâlâ canlı olmalıydı: Tatarların canlı canlıyken cesetlere bağladıkları tutsaklar geldi aklıma, karın karına, yüz yüze, ağız ağıza ta ölü canlıyı yiyene değin. Her ne halse, o leş kokusu kapıdaydı işte, bana bakıyordu.

Birden yaklaştığını duyumsadım, ağır ağır yatağıma sokuluyordu. "Defol! Defol!" diye haykırdım Rumence, "*Merge! Merge!*" Ardından ölü kısrağın belki Rumen değil de Rus olduğu geldi aklıma ve, "*Paşol! Paşol!*" diye bağırdım. Koku durakladı. Bir an sonra yeniden ağır ağır yatağıma doğru ilerlemeye başladı. O zaman korkuya kapıldım, şiltenin altına sıkıştırdığım tabancayı kavradım, sıçrayıp yatağın üstüne oturdum, el fenerimin düğmesine bastım.

Oda bomboştu, eşikte kimsecikler yoktu. Yataktan indim, yalınayak kapıya doğru ilerledim, eşiğe çıktım. Gece bomboştu. Bostana çıktım. Ayçiçekleri rüzgârda tatlı tatlı hışırdıyorlardı, fırtına ufka abanmıştı, güçlükle soluk alan muazzam, kapkara bir akciğer misali. Şişkin, bomboş, tıpkı bir dev akciğer. Göğün genişleyip daraldığını görüyordum, soluk aldığını görüyordum göğün, kükürtlü parıltılar o muazzam akciğeri yandan yana kesip geçiyor; damarların, bronşların ağacını bir an için aydınlatıyordu. Tahta parmaklığı ittim, sokağa çıktım. Leş, su birikintisinin üstüne devrilmiş yatıyordu, başı yolun tozlu kıyısına düşmüş. Karnı şişmiş, çatlak çatlak yarılmıştı. İri iri açılmış gözü, nemli, yusyuvarlak parlıyordu. Kan

ve çamurdan kabuk bağlamış toz toprak içindeki sarışın yelesi, eski zaman savaşçılarının miğferlerinin tepesindeki at yeleleri gibi dimdik kalkmıştı boynundan. Yolun kıyısına oturdum, sırtımı kazık çite dayadım. Kara bir kuş ağır, sessiz bir uçuşla havalandı. Yağmur yağdı yağacak. Gökyüzünde görünmez esintiler dolaşıyordu, yoldan toz bulutları geçiyordu, hafif, uzun bir ıslıkla, toz zerrecikleri yüzümü, gözkapaklarımı iğneliyordu karıncalar gibi saçlarımda geziniyorlardı. Yağmur yağdı yağacak. Eve girdim yine, kendimi yatağa attım. Kollarım bacaklarım sızlıyordu, terden sırılsıklamdım. Ve birden uyuyakaldım.

Ve işte leşin kokusu yeniden yaklaştı, eşikte durakladı. Hepten uyanmış değildim, gözlerim hâlâ kapalıydı ve kokunun bana baktığını duyumsuyordum. Yumuşak, yağlı, iğrenç bir kokuydu, yumuşak ve cıvık bir koku, derin, sapsarı, yeşil yeşil lekeli. Gözlerimi açtım, tan sökü yordu. Odayı belirsiz, beyazımsı bir aydınlığın ağı kaplamıştı, eşyalar giderek loşluktan sıyrılıyordu ama sanki onları çarpıtan, bir şişenin ağzından dışarı çekilen nesneler misali esnetip uzatan bir yavaşlıkla. Kapıyla pencere arasında duvara dayalı bir gardırop vardı; askıları çıplak, sallanıyordu; rüzgâr pencerenin perdelerini oynatıyordu; bastırılmış toprak zemine kâğıt tomarları, giysiler, sigara izmaritleri saçılmıştı, kâğıtlar rüzgârda hışırdıyordu.

Birden içeriye girdi koku ve bir tay belirdi eşikte. Sıskaydı, tüylüydü. İğrenç bir çürüme, bir at leşi kokusu saçıyordu. Gözlerini benden ayırmaksızın öfkeyle soluyordu. Yatağa yanaştı, boynunu uzatıp kokladı beni. Berbat kokuyordu. Ayaklarımı yataktan sarkıtmak üzere kımıldadığımda birden geri sıçradı, sağrısını gardıroba çarptı, korkulu bir kişnemeyle kaçıp gitti. Çizmelerimi ayağıma geçirdim, yola kadar çıktım. Minik tay, ölü kısrağın yanına uzanmıştı. Gözlerini bana dikmişti. Elinde

bir kova suyla oradan geçmekte olan bir Rumen askerine, "*Asculta!*"[1] diye seslendim. Tayı sahiplenmesini söyledim.

"Ölü kısrağın yavrusu," dedi asker.

"Evet," dedim, "ölü kısrağın yavrusu bu."

Minik tay gözlerini benden ayırmaksızın sırtını leşin sağrısına sürtüyordu. Asker taya yaklaştı, boynunu okşamaya koyuldu.

"Annesinden uzaklaştırmak gerekir, burada kalacak olursa sonunda o da çürüyüp gider. Bölüğünüzün uğuru olsun," dedim.

"Evet," dedi asker, "evet zavallı hayvancağız. Bölüğüme uğur getirir." Böyle diyerek pantolonun kayışını çözmüş, tayın boynuna geçirmişti, hayvancık ilkin yerinden kalkmak istemiyordu, sonra birden ayağa sıçradı; geri geri gidiyor, boynunu ölmüş annesinden yana çekiştirerek kişniyordu; asker tayı peşi sıra sürükleyerek ormana, konak yerine yöneldi. Bir an durup gözlerimle izledim, sonra otomobilin kapısını açtım, motoru çalıştırdım. Sırt çantamı unutmuştum. Eve döndüm, çantamı aldım, kapıya bir tekme atıp arabaya bindim, Nemirovskoye yoluna yöneldim.

Şafağın beyazımsı aydınlığında bir tuhaf ışıldıyordu nehir. Gökyüzü koyuydu, kış göğünü andırıyordu. Rüzgâr nehrin üstünde esiyordu, yoğun, kızılımtırak toz bulutları ufukta alçaktan geçiyorlardı, bir yangından kaçan bulutlar gibi. Kıyılar boyunca sazlıklarda su kuşları boğuk boğuk ötüyordu, yabanördeği sürüleri havalanıyor, sabahın sert ürpertisinde titreşen saz ormanları arasında ağır ağır kanat çırpıyordu. Ve her yanda o çürüyen şeylerin kokusunun, kokuşan maddenin ağırlığı duyuluyordu.

1. (Rumence) Dinle, buraya bak. (Ç.N.)

Ara sıra Rumen askerî kağnılarından oluşan upuzun konvoylara rast geliyordum. Askerler atlarının başında yürüyorlardı, kendi aralarında yüksek sesle konuşuyor, gülüşüyorlardı ya da ekmek çuvallarının, cephane sandıklarının, kazma kürek yığınlarının üstünde yan gelmiş uyuyorlardı. Ve dört bir yandan o çürüyen şeylerin kokusu yükseliyordu. Kimi zaman kıyılar boyunca, nehrin ortasında beliren kumluklarda, sazlarla kamışların aralarında insanların yaklaştığını görmüş de saklanan bir yaban hayvanı varmış gibi, dalgalandığı fark ediliyordu. O zaman askerler, "Fareler! Fareler!" diye bağırarak kağnılara ya da omuzlarına asılı tüfeklerini çıkarıp sazlıkların arasına ateş ediyordu: ve birkaç kadının, saçı başı birbirine karışmış bir genç kızın, upuzun siyah cüppeli bir erkeğin, bir çocuğun, tökezleyerek, düşüp kalkarak, sazlıkların orasından burasından kaçıştığı görülüyordu. Çevre köylerin Yahudileriydi, kaçıp sazlıkların, kamışlıkların arasına gizlenmişlerdi.

Bir an geldi, yolla nehir arasındaki bir bataklık arazide, tepetaklak olmuş bir Sovyet tankı belirdi. Topu kulesinden dışarıya çıkıyordu, kulenin kapısı açıktı, bir merminin patlamasıyla çarpılmıştı: içeride, tankın içine dolmuş çamurdan dışarıya çıkan bir kol seçiliyordu. Bir tank leşiydi o. Zeytinyağı, benzin, yanmış boya, kavrulmuş kösele, yanık demir kokuyordu. Tuhaf bir kokuydu. Yepyeni bir koku. O yeni savaşın yeni kokusu. O tank leşi acıma uyandırıyordu bende ama bir ölü atın görüntüsünün uyandırdığından hayli farklı bir acıma. Ölü bir makineydi o. Çürümekte olan bir makine. Kokuşmaya başlamıştı bile. Çamurun içine devrilmiş demirden bir leşti.

Durdum, bataklığın kıyısına kadar indim, tanka yaklaştım. Tankçının kolunu yakaladım, dışarı çekmeye çabaladım. Balçık sımsıkı sarmıştı onu: tek başıma onu oradan çıkarmam zordu, sonunda gelmeye başladığını

hissettim, baktım, balçığın içinden yavaş yavaş bir kafa belirmekte. Elimi o yüzün üstünde gezdirdim, tırnaklarımla çamur maskesini kazıdım, avucumun altında ufak, gri, kara kirpikli, kara gözlü bir yüz belirdi. Bir Tatar'dı, bir Tatar tankçısı. Yeniden çekmeye koyuldum, gövdesini tanktan çıkarmaya niyetlenmiştim ama çok geçmeden yorgun düştüm, balçık benden daha güçlüydü. O zaman uzaklaştım oradan, yine arabama atladım, kocaman bir koyu mavi ormanın sınırında, ovanın dibinden yükselen bir duman bulutuna doğru yolumu sürdürdüm.

O arada güneş yeşil ufuktan doğmaktaydı, kuşların boğuk çığlıkları giderek keskinleşiyor, canlanıyordu. Lagünlerin erimiş demir tabakasının üstüne çekiç gibi vuruyordu güneş. Suyun yüzeyinde bir ürperti dolaşıyordu ve upuzun bir ses, bir tür madeni titreşim bataklıkların yüzeyinde yayılıyordu, keman sesinin kemancının derisinde, kolu boyunca bir ürperti misali belirmesi gibi. Yolun iki kenarında, ekin tarlalarının şurasında burasında, tersyüz olmuş otomobiller, terk edilmiş tanklar seçiliyordu, hepsi patlamalardan hurdaya dönmüştü. Ancak tek bir insan yoktu, canlı hiçbir şey yoktu, ceset bile yoktu, bir at leşi bile. Miller ve millerce çevrede ölü demirden başka şey yoktu. Makine leşleri, yüzler ve yüzlerce sersefil çelik leş. Tarlalardan ve bataklıklardan çürümüş demir kokusu yükseliyordu. Bir bataklığın ortasında bir uçağın gövdesi yükseliyordu çamurdan. Üzerinde Alman haçı açıkça seçiliyordu, bir Messerschmidt'ti. Çürümüş çeliğin kokusu insan kokusunu, at kokusunu (hani şu eski savaşların kokusu) bastırıyordu; o acı o iğrenç yanmış demir, kokuşmuş çelik, ölü makine kokusunda buğdayların kokusu ve ayçiçeklerinin o delici o tatlı kokusu bile yok oluyordu. Uçsuz bucaksız düzlüğün en son sınırlarından rüzgârın kaldırdığı toz bulutları herhangi bir organik madde kokusu taşımıyorlardı, demir

tozu kokusu taşıyorlardı ve giderek ovanın bağrına daldıkça, Nemirovskoye'ye yaklaştıkça, otlarda bile benzinin o belirsiz, sert, sarhoş edici kokusu vardı; sanki insanların ve hayvanların kokusu, bitkilerin, otların ve balçığın kokusu, o benzin ve kavrulmuş demir kokusuna yenik düşmüştü.

Nemirovskoye'ye birkaç mil kala durmak zorunda kaldım. Pırıl pırıl pirinç plakası boynuna kimi şövalye tarikatlarınınki gibi zincirle asılı bir Alman *Feldgendarm*'ı[1] durmamı buyurdu. *Verboten.*[2] İlerlemek olanaksız. *Nein, nein, nein.* Bir yan yola, bir tür kağnı yoluna saptım, Nemirovskoye'ye elden geldiğince yaklaşıp Almanların yolları üstünde rastladıkları ve şimdi dört bir yandan sardıkları Rus "cebi"ni görmeyi istiyordum. Tarlalar, hendekler, köyler, kolektif çiftlikler, kolhozlar Alman birlikleriyle dolmuştu. Her yer *verboten.* Her yer *zurück.*[3] Günbatımına doğru geri dönmeye karar verdim. İlerlemeye çabalayarak vakit kaybetmenin yararı yoktu. Balta yönünde geriye dönüp yeniden Kiev yönünde kuzeye doğru çıkmak daha iyi olacaktı.

Yeniden yola düzüldüm, uzun süre gittikten sonra terk edilmiş bir köyde kuru ekmeğimle peynirimden biraz yedim. Evlerin çoğunu alevler yutmuştu. Top ateşi sırtımda, güneybatı yönünde gürlüyordu. Tam sırtımda. Bir evin cephesine kocaman bir tabela boyanmıştı: orakçekiçli. İçeriye girdim, bir Sovyet resmî dairesiydi. Bir duvara koskocaman bir Stalin resmi yapıştırılmıştı. Bir Rumen askeri resmin altına kurşunkalemle "*Aiurea!*" diye eklemişti, "Haydi be!" anlamında. Stalin bir yükseltinin üzerinde ayakta görülüyordu fon tanklarla, fabrika

1. Nazi Ordusu'nda askerî polis. (Y.N.)
2. (Alm.) Yasak. (Ç.N.)
3. (Alm.) Geri. (Y.N.)

bacalarıyla kaplıydı, gökyüzünden muazzam uçak filoları geçiyordu. Sağ yanında, bir kızıl bulutun içinde, muazzam bir metalürji tesisi yükseliyordu, vinçlerle, çelik köprülerle, yüksek fırınlarla, koskoca dişli çarklarla tıklım tıklım. Alt tarafta iri harflerle şu sözler okunuyordu: "SSCB'nin ağır endüstrisi Kızıl Ordu'ya silah hazırlıyor." O yazının üstüne de Rumence "*Aiurea!*" diye eklenmişti kurşunkalemle, "Haydi be!" anlamına.

Kâğıtlarla kaplı bir yazı masasının üstüne oturdum, döşeme de kâğıtlarla, giysilerle, kitaplarla, propaganda broşürleriyle kaplıydı. Ve ben Aleksandrovka köyünde, geceyi geçirdiğim evin önünde serilmiş yatan ölü kısrağı düşünüyordum, ölü makineler kalabalığının, çelik leşlerin ortasında, yolun kıyısında yapayalnız yatan zavallı kısrak leşini. Kavrulmuş demir, benzin, çürümüş çelik kokusunun, o yeni makine savaşının kokusunun bastırdığı yapayalnız zavallı kısrak leşinin kokusunu düşünüyordum. *Savaş ve Barış*'taki[1] askerleri, Rusya'nın Rus ve Fransız cesetleri ve at leşleri saçılmış topraklarını düşünüyordum. O ceset kokusunu o leş kokusunu, *Savaş ve Barış*'ta yol kenarlarında canlı canlı, kuzgunların yırtıcı gagalarına terk edilmiş olan askerleri düşünüyordum. Tatar süvarilerini düşünüyordum, Napoléon askerlerinin *les Amours* dedikleri, ok ve yayla silahlanmış Amour atlılarını düşünüyordum: yorgunluk nedir bilmeyen, ok gibi hızlı, korkunç Tatar atlıları, ormanlardan fırlayıp düşmanın artçı kuvvetlerini hırpalardı, atlarıyla birlikte doğup atlarıyla birlikte yaşarlardı, at etiyle ve kısrak sütüyle beslenirler, at derisi giyer, at postundan yapılmış çadırlarda uyur, öldüklerinde eyerlerinin üstünde gömülürlerdi, depderin mezarlara, kendi atlarının eyeri üstünde.

1. Tolstoy'un ünlü romanına gönderme. (Ç.N.)

Kızıl Ordu'nun Tatarlarını düşünüyordum, SSCB'nin en iyi teknisyenleriydiler en yılmaz işçileri en nitelikli *udarnik* ve *stakhanovzi*'lerdi,[1] Sovyet ağır endüstrisinin "hücum kıtaları"nın en ileri uçları. Kızıl Ordu'nun Tatarlarını düşünüyordum, en iyi tank sürücüleriydiler, zırhlı tümenlerin ve hava kuvvetlerinin en iyi teknisyenleriydiler. Üç tane Beş Yıllık Plan'ın süvarilikten makine işçisine dönüştürdüğü, at çobanlığından Stalingrad'daki, Harkiv'deki, Magnitogorsk'taki metalürji fabrikalarının işçilerine dönüştürdüğü genç Tatarları. "*Aiurea!*" diye yazılmıştı Rumence, "Haydi be!" anlamında, kurşunkalemle, Stalin'in resminin altına.

O "*Aiurea!*"yı yazan bir Rumen köylüsü olmalıydı kuşkusuz, ömründe bir makineyi yakından görmemiş, eline bir tornavida almamış, bir tek vida sıkıştırmamış, bir motoru sökmemiş zavallı bir Rumen köylüsü. Askerlerinin "Kızıl Köpek" adını taktıkları Mareşal Antonescu'nun SSCB'nin muazzam makine işçileri ordusuna karşı o savaşa zorla sürdüğü zavallı bir Rumen köylüsü.

O zaman Stalin'in resmine yaklaştım, afişin "*Aiurea!*" yazılı kısmını koparmaya başladım. O anda avludan yaklaşan adımlar işittim. Kapıya çıktım, birkaç Rumen askeriydi, saat kaç, diye sordular. "Saat altı," dedim. "*Mulţumesc*," dediler, teşekkür anlamında ve beni kendileriyle birlikte bir fincan çay içmeye çağırdılar. "*Mulţumesc*," diyerek onların peşi sıra köyü geçtim. Az sonra yarı yıkılmış bir eve vardık, başka beş-altı asker beni nezaketle karşıladı; beni buyur ettiler, bir kase *ciorbă de pui* yani tavuk çorbası ikram ettiler, bir fincan da çay. "*Mulţumesc*," dedim. Gevezeliğe koyulduk, askerler o köyde bağlantı olarak bulunduklarını anlattılar, tümenlerinin büyük bölümü

1. Üstün çalışma gücü olan işçi. (Ç.N.)

daha ilerde, sağ yanda, on mil kadar ötedeymiş. Köyde hiçbir canlı yoktu. Rumenlerden önce Almanlar geçmişlerdi oradan.

"Bizden önce Almanlar geçti," diye yanıtladı bir başkası, özür dilemek istercesine. *Ciorbă de pui* içerken alçak sesle gülüyorlardı.

"*Aiurea!*" dedim ben, "Haydi be!" anlamında.

"Gerçek bu," dedi içlerinden Onbaşı olan, "bizden önce Almanlar geçti. Gerçek bu."

"*Aiurea!*" dedim ben.

"*Dòmnule căpitan,*"[1] dedi Onbaşı, "bana inanmıyorsan tutsağa sor. Biz köyleri yıkmıyoruz, köylülere kötülük etmiyoruz. Yalnız Yahudilerin hesabını görüyoruz. Gerçek bu. Hey, *asculta!*" diye bağırdı, odanın bir köşesine doğru dönerek. "Bizden önce Almanların geçtiği doğru, değil mi?"

Loş köşeye doğru döndüm, yere oturup sırtını duvara vermiş bir adam gördüm. Haki rengi bir kumaş giymişti, tıraşlı kafasında bir sarı başlık vardı, yalınayaktı. Bir Tatar. Yüzü ufacıktı, zayıftı, fırlak elmacıkkemikleri üstünde derisi gergindi, gri, parlak bir cildi vardı, belki de yorgunluktan ve açlıktan buğulanmış kara gözleri sabit bakıyordu. O buğulu gözlerini öylece yüzüme dikmişti. Onbaşı'nın sorusunu yanıtlamadı, bana aşağıdan yukarıya, sabit bakıyordu hep öyle.

"Nerede tutsak aldınız bunu?" diye sordum.

"Meydandaki tankın içerisindeydi. Tank arızalanmıştı, hareket edemiyordu; ama ateşi sürdürüyordu. Almanların acelesi vardı, tankı bize bırakarak çekip gittiler. İçinde iki kişiydiler. Son mermiye değin ateş ettiler. İkisinden biri ölmüştü. Kapısını açmak için bir demir çu-

1. (Rumence) Saygıdeğer Yüzbaşı, Yüzbaşı'm. (Ç.N.)

bukla kanırtmak zorunda kaldık. Teslim olmak istemiyordu. Tek mermisi kalmamıştı, çıt çıkarmıyordu, içeriye büzülmüş, kapıyı açmaya yanaşmıyordu. Öbürü, mitralyözcü, ölmüştü. Bu sürücüydü. Balta'daki Rumen Komutanlığı'na götürmeliyiz onu. Ama buradan artık hiç kimse gelip geçmiyor, tank dizileri anayoldan geçiyor. Üç gün var ki buradan kimseler geçmez oldu."

"Peki çizmelerini niçin çaldınız?" diye sordum.

Askerler saygısızca gülmeye koyuldular.

"Güzel bir çift çizme," dedi Onbaşı, "bak, *dòmnule căpitan*, bu domuz Rusların ne biçim çizmeleri var ama." Ayağa kalktı, bir çuvalı karıştırdı, içinden yumuşak deriden, topuksuz bir çift Tatar çizmesi çıkardı. "Üstleri başları bizden daha iyi," dedi Onbaşı, topukları parçalanmış postallarını, lime lime pantolonunu göstererek.

"Bu demektir ki sizinkinden daha iyi bir vatanları var," dedim.

"Bu domuzların vatanı falan yoktur," dedi Onbaşı, "hayvan gibidir bunlar."

"Hayvanların da vatanı vardır," dedim ben, "bizimkinden çok daha iyi bir vatan hem de. Rumen vatanından, Alman vatanından, İtalyan vatanından çok daha iyi."

Askerler gözlerini dikmiş bakıyorlardı bana, anlamıyorlardı, çorbanın içine dağılmış tavuk parçacıklarını sessizce çiğneyerek bakıyorlardı, Onbaşı bozulmuştu, dedi ki: "Bunlar gibi bir çift çizme en az iki bin lei eder."

Askerler baş sallıyorlardı, dudaklarını büzerek. "Eh, öyle," diyorlardı, "bunlar gibi bir çift çizme en azından iki bin lei." Ve başlarını sallıyorlardı, dudaklarını büzerek. Rumen köylüleriydi onlar ve Rumen köylüleri hayvanların ne olduğunu bilmezler; hayvanların da bir vatanı olduğunu bilmezler; makinelerin ne olduğunu, makinelerin de bir vatanı olduğunu bilmezler, çizmelerin de bir vatanı olduğunu, hem de bizimkinden çok daha iyi bir

vatan. Köylüdür onlar, köylü olmanın ne demek olduğundan bile habersizdirler: Brătianu yasası toprağı köylülere verdi, bir ata, bir ineğe, bir koyuna verir gibi verdi toprağı. Rumen ve Ortodoks olduklarını biliyorlar. Yaşasın Kral, diye haykırıyorlar, yaşasın Mareşal Antonescu, diye haykırıyorlar, kahrolsun SSCB, diye haykırıyorlar da, Kral nedir, Mareşal Antonescu nedir, SSCB nedir haberleri yok. Öyle bir çift çizmenin en az iki bin lei ettiğini biliyorlar. Biçare köylüler onlar, SSCB'nin bir savaş makinesi olduğunu, bir makineye, bin makineye, bir milyon makineye karşı savaştıklarını bilmiyorlar. Ama öyle bir çift çizmenin iki bin lei ettiğini biliyorlar, en az iki bin.

"Mareşal Antonescu'nun," dedim, "bunlardan daha güzel yüz çift çizmesi vardır."

Askerler gözlerini dikmiş bakıyorlardı bana, dudaklarını büzerek.

"Yüz çift, ha?" dedi Onbaşı.

"Yüz çift, bin çift," dedim, "hem bunlardan çok daha güzel. Mareşal Antonescu'nun çizmelerini hiç görmediniz mi? Pek fiyakalılar. Sarı deriden, siyah deriden, kırmızı deriden, beyaz deriden: İngiliz biçimi kesilmiş, dizlerinin altında yaldızlı rozet. Güzel mi güzel çizmeler. Mareşal Antonescu'nun çizmeleri Hitler'inkilerden de, Mussolini'ninkilerden de çok daha güzel. Hitler'in çizmeleri hayli güzeldir. Ben yakından gördüm. Hitler'le hiç konuşmadım ama çizmelerini yakından gördüm. Mahmuzsuz. Hitler asla mahmuz takmaz, atlardan korkuyor; ama mahmuzsuz da olsa güzel çizmeler. Mussolini'nin çizmeleri de güzeldir: ama hiçbir işe yaramazlar. Ne yürümeye yararlar ne at binmeye. Yalnızca geçit resimlerinde onur tribününde durmaya yararlar, askerlerin parçalanmış postalları, paslanmış tüfeklerle geçit yaptıklarını seyretmeye.

Askerler gözlerini dikmiş bakıyorlardı bana, dudaklarını büzerek.

"Savaş bir bitsin," dedim, "gidip Mareşal Antonescu'nun çizmelerini çekip çıkaracağız."

"*Dòmnule* Hitler'inkileri de," dedi askerlerden biri.

"*Dòmnule* Mussolini'ninkileri de," dedi bir başkası.

"Elbette, Mussolini ile Hitler'inkileri de," dedim ben.

Hepsi kahkahayı patlattı, ben Onbaşı'ya sordum: "Hitler'in çizmeleri kaç para eder dersin?"

Hepsi kahkahayı patlattı; sonra birden, neden bilmem, dönüp tutsağa baktılar. Adam köşesinde dertop olmuş duruyordu, buğulu çekik gözlerini üzerime dikmiş, bakıyordu.

"Yiyecek bir şey verdin mi ona?" diye sordum Onbaşı'ya.

"Verdim, *dòmnule căpitan*."

"Doğru değil. Yiyecek vermemişsin," dedim.

Bunun üzerine Onbaşı masadan bir çanak aldı, *ciorbă de pui* doldurup tutsağa uzattı.

"Bir kaşık ver," dedim, "çorbayı elleriyle içecek değil ya."

Hepsi Onbaşı'ya bakıyordu, o masadan bir kaşık aldı, elleriyle ovalayarak temizledi, tutsağa uzattı.

"O*çen spasibo*, çok teşekkürler," dedi tutsak.

"*La dracu*," diye ünledi Onbaşı, "cehennemin dibine" anlamında.

"Tutsağı ne yapacaksınız?" diye sordum.

"Balta'ya götürmemiz lazım," dedi Onbaşı, "ama buradan kimse geçmiyor, ulaşım yollarının dışındayız. Eğer bugün bir kamyon geçmezse yarın Balta'ya yaya götüreceğiz."

"Öldürseniz daha kestirme olur, öyle değil mi?" dedim Onbaşı'ya gözlerimi dikerek. Hepsi Onbaşı'ya bakarak gülmeye koyuldu.

"Hayır, *dòmnule căpitan*," diye yanıtladı Onbaşı hafifçe kızararak, "olmaz. Balta'ya götürmemiz gerekir.

Tutsak aldığımızda en az birini komutanlığa götürmemiz için emir var. Hayır, *dòmnule căpitan*."

"Yürüyerek götürürsen çizmelerini geri vermek zorunda kalırsın. Ta Balta'ya değin yalınayak gidemez ya."

"Oh, yalınayak Bükreş'e kadar bile gidebilir," dedi Onbaşı gülerek.

"İstersen onu Balta'ya ben götürürüm, arabamla. Bekçi olarak bir asker ver, ben götüreyim."

Onbaşı memnun göründü, öbür askerler de memnun göründüler.

"Sen gideceksin, Grigoresco," dedi Onbaşı.

Er Grigoresco fişekliklerini takındı, duvara dayalı duran tüfeğini aldı (Fransız fişeklikleriydi; uzun, yassı, tüfek bir Fransız Lebel'iydi, üçgen biçimi geniş süngülü), duvara çakılı bir çividen azık torbasını indirdi, onu çaprazlama omzuna astı, yere tükürdü, "Gidelim," dedi.

Tutsak, buğulu gözleriyle bakarak köşesinde oturuyordu hâlâ. "*Paydyom*, gidelim," dedim tutsağa. Tatar ağır ağır ayağa kalktı, uzun boyluydu, boyu benim kadar vardı, omuzları daracık, boynu cılızdı: biraz eğilerek peşim sıra yürüdü, Er Grigoresco tüfeğini dikmiş, onu izliyordu.

Sert bir rüzgâr çıkmıştı, gökyüzü griydi, dökme demirden bir levha gibi ağırdı; ekinlerin sesi rüzgâra göre yükselip alçalıyordu, bir nehrin şırıltısı gibi, boğuk tozlu esintiler arasında zaman zaman ayçiçeği ormanlarının gıcırtısı işitiliyordu.

"*La revedere*, hoşça kal," dedim Onbaşı'ya, elini sıktım. Askerler birer birer gelip elimi sıktılar. "*La revedere, la revedere, dòmnule căpitan, la revedere*." Arabayı çalıştırdım köyden çıktım, hendeklerle, derin izlerle (tankların paletlerinin izleri tozun yumuşak döşeği üzerinde sert oyuklar bırakmıştı) delik deşik bir yoldan ilerledim. Er Grigoresco ile tutsak arkamda oturmuşlardı, Tatar'ın sabit bakışlarının sırtıma çakıldığını hissediyordum.

Uçsuz bucaksız düzlüğün dibinden fırtına yaklaşıyordu, giderek muazzam bir kurbağa misali gökyüzünün tümünü kaplamaktaydı. Yer yer beyaz lekelerle beneklenen yeşil bir buluttu: kurbağanın karnının tıknefes inip kalktığı görülüyordu. Ufkun kenarından ara sıra boğuk bir vıraklama işitiliyordu. Tarlalarda, yol kenarlarında, yüzlerce kavrulmuş makine serilmiş yatıyordu, kamyon enkazlarıydı, bir yanlarına devrilmiş çelik leşler, bacakları iki yana ayrılmış, perişan, müstehcen. Ve işte, yavaş yavaş yolu tanır gibi oluyordum, birkaç gün önce, belki de o aynı sabah oradan geçmiş olmalıydım kuşkusuz: işte nehir, sazlarla, kıyılarda kamışlarla kaplı bataklıklar. Suyun morumsu aynasında muazzam kurbağanın beyaz karnı yansıyordu, boğuk bir vıraklamayla göyüzünden yaklaşmaktaydı. Birkaç damla yağmur, yavaş, sıcak, ağır yolun tozlarını deliyordu suya batırılan bir kızgın demir tıslamasıyla. Nihayet loşlukta birkaç ev göründü ve Aleksandrovka'nın, geceyi geçirmiş olduğum terk edilmiş köyün evlerini tanıdım.

"Burada konaklamak daha iyi olacak," dedim Er Grigoresco'ya, "yola devam etmek için çok geç, Balta hâlâ çok uzakta."

Otomobili geceyi geçirdiğim evin önünde durdurdum. Yağmur yağmaya başlamıştı, şiddetle boşanıyordu yağmur, boğuk bir şarıltıyla, yoğun bir sarı toz bulutu kaldırıyordu yerden. Kısrak leşi yine öylece yolun kıyısında serilmiş yatıyordu, tahta parmaklığın önünde. Gözü fal taşı gibi açıktı, beyaz bir parıltıyla dolu. Eve girdik. Her şey sabah bıraktığım gibiydi, aynı kıpırtısız, hayaletsi kargaşa. Oturdum, Er Grigoresco'nun fişekliklerini çıkarmasını, azık torbasını gardırobun kapısına asışını seyrettim. Tutsak duvara yaslanmış, kollarını iki yana sarkıtmıştı, ufacık çekik gözlerini üzerime dikmişti.

Kapıya çıktım, gece kara bir taş gibi karaydı. Bostana

çıktım, parmaklığı ittim, yolun kıyısına oturdum, kısrak leşinin yanı başına. Yağmur suratımı ıslatıyor, sırtımdan aşağı süzülüyordu. Islak ot kokusunu hevesle içime çekiyordum ve o taze, o sarhoş edici kokuda leşin gevşek, yağlı, iğrenç kokusu giderek dağılıyor, çürüyen demirinkini, kokuşan madeninkini bastırıyordu o koku. Bana öyle geliyordu ki savaşın eski, insani ve hayvani yasası makine savaşının yeni yasasından baskın çıkmaktaydı. Ölü kısrağın kokusunda yeniden eski bir yurda dönmüş hissediyordum kendimi, yeniden kavuştuğum bir yurda.

Bir süre sonra yine eve girdim, kendimi boylu boyunca yatağa attım. Ölü gibi bitkindim, kemiklerim sızım sızım sızlıyordu, uyku kafamın içinde iri bir damar gibi atıyordu.

"Tutsağa nöbetleşe bekçilik ederiz," dedim Er Grigoresco'ya, "sen de yorgun olmalısın. Üç saat sonra uyandır beni."

"*Nu, nu, dòmnule căpitan*," dedi er, "benim uykum yok."

Er Grigoresco'nun düğüm düğüm bir urganla ellerini ayaklarını bağladığı tutsak, odanın bir köşesinde, duvara dönük oturuyordu, pencereyle gardırobun arasında. Leşin yoğun, yağlı, iğrenç kokusu odaya çöküp kalmıştı. Bir yağ kandilinin sarı ışığı duvarlarda sallanmaktaydı, bostandaki ayçiçekleri yağmurun altında gıcırdıyordu. Er bağdaş kurup yere oturmuştu, yüzünü tutsağa dönmüş, süngüsü takılı tüfeğini dizlerinin arasına yerleştirmişti.

"*Noapte bună*,"[1] dedim gözlerimi yumarken.

"*Noapte bună, dòmnule căpitan*," dedi er.

Bir türlü uykuya dalamıyordum. Fırtına hırslı bir şiddetle patlak vermişti. Gökyüzü gümbürdeyerek yarı-

1. (Rumence) İyi geceler. (Ç.N.)

lıyor, bulutlardan apansız ışık selleri boşalıyor, ovanın üstüne çullanıyordu, yağmur sert ve ağır, taş yağmuru gibi yağıyordu. Ve kısrak leşinin kokusu yağmurda canlanmış, handiyse coşmuş eve dalıyordu; yağlı, yapış yapış, alçak damın altında birikiyordu. Tutsak ensesini duvara dayamış, öylece hareketsiz oturuyordu, sabit bakıyordu bana. Elleri ayakları bağlıydı: elleri ufacık, soluk, kül rengiydi, bilekleri düğüm düğüm urganla sımsıkı bağlanmış, dizlerinin arasında kıpırtısız sarkıyordu.

"Niçin bağlarını çözmüyorsun ki?" dedim Er Grigoresco'ya, "elinden kaçar diye mi korkuyorsun? Hiç değilse ayaklarını çözmelisin."

Er ağır ağır öne eğildi, ağır ağır çözdü tutsağın ayaklarını: tutsak sabit bakıyordu bana öylece, o umursamaz gözleriyle.

Birkaç saat sonra uyandım. Er yere oturmuştu, yüzü tutsağa dönük, tüfeği dizlerinin arasına uzanmış. Tatar ensesini duvara dayamış oturuyor, sabit bakıyordu bana.

"Git, uyu," dedim ere, yataktan aşağı atlayarak, "şimdi nöbet bende."

"*Nu, nu, dòmnule căpitan*, uykum yok."

"Git uyu dedim sana."

Er Grigoresco ayağa kalktı, tüfeğini döşemede sürüyerek odanın öbür yanına geçti, kendini yatağa attı, yüzü duvara dönük, tüfeğine sımsıkı sarılmış. Ölü gibi görünüyordu. Saçları tozdan apak, üniforması yırtık, postallarının altı delik. Kapkara sert bir sakal yüzünün derisinden diken gibi çıkıyordu. Sahiden bir ölüye benziyordu.

Yere, tutsağın karşısına oturdum, bağdaş kurdum, dizlerimin arasına tabancamı yerleştirdim. Tatar o buğulu gözleriyle bakıyordu bana, kedi gözü gibi çekik, yanpiri gözler; camdandılar sanki, bakışları ölülerin gözlerindekinin aynı; kaşlarının yayı altında buruşmuş gözka-

pakları, belli belirsiz kahverengimsi iki kat yapıyordu. O zaman ben öne eğildim, tutsağın ellerini çözeyim diye. Parmaklarım urganın düğümleriyle boğuşurken onun ellerine bakıyordum: ufacık, pürüzsüzdüler, kül rengi, tırnakları beyazımsı. Her yanları kısa, derin kırışıklarla kesilmiş (cildi öylesine gözenekliydi ki bir büyüteçle bakılıyormuş gibiydi) ve avuçları ince bir nasır tabakasıyla kaplı olduğu halde dokununca narin, yumuşacık geliyorlardı: öylece cansız sarkıyorlardı, ellerime ölü gibi bırakıyorlardı kendilerini ama aslında kuvvetli, çevik, inatçı, aynı zamanda hafif ve pek nazik olduklarını duyumsuyordum, aynen bir cerrahın, bir saatçinin, ince iş yapan bir teknisyeninkiler gibi.

Pyatiletka'nın gencecik bir acemi erinin, üçüncü Beş Yıllık Plan'ın bir *udarnik*'isinin, teknisyene, tank sürücüsüne dönüştürülmüş bir Tatar delikanlısının elleriydi: atların ipeksi derisiyle, yeleleriyle, kirişleriyle, kaslarıyla, dizleriyle, dizginlerle, eyerin ve koşumların yumuşak köselesiyle eski, bin yıllık temas sonucu narinleşmişlerdi, sonra birkaç yıl içinde attan makineye geçivermişlerdi; köseleden çeliğe, etten kaslardan madeni kaslara, dizginlerden kumanda levyelerine. Don'un, Volga'nın, Kırgızistan bozkırlarının, Hazar Denizi ve Aral Gölü kıyılarının genç Tatarlarını at çobanlığından SSCB'nin metalürji endüstrisinin nitelikli işçilerine, süvarilikten fabrikaların hücum kıtalarına, step göçebelerinden *Pyatiletka*'nın *udarnik* ve *spez*'lerine dönüştürmeye birkaç yılcık yetmişti. Urganın son düğümlerini çözdüm, ona bir sigara ikram ettim.

Tutsağın elleri sızlıyordu, parmakları uyuşmuştu, sigarayı paketinden çekip alamıyordu. Sigarayı dudaklarının arasına sıkıştırdım, yaktım, gülümsedi bana. "*Blagadaryu*, teşekkür ederim," dedi Tatar ve gülümsedi bana. Ben de ona gülümsedim, uzun süre, öylece sessizce siga-

ra tüttürdük. Leşin kokusu odayı dolduruyordu; yağlı, gevşek, tatlımsı. Ölü kısrağın kokusunu tuhaf bir hazla içime çekiyordum. Tutsak da o kokuyu ince ve hüzünlü bir hazla soluyor gibiydi. Burun delikleri kıpırdıyor, bir tuhaf titreşiyordu. İşte o zaman fark ettim: umursamaz gözleri bir ölünün camsı, sabit bakışıyla bakan o soluk, kül benizli çehrede bütün hayat burun deliklerinde toplanmıştı. Eski yurdu, yeniden kavuştuğu yurdu o leş kokusuydu. Yurdunun eski kokusu ölü kısrağın kokusuydu. Göz göze bakışıyorduk, sessizce, o yağlı o tatlı kokuyu ince, hüzünlü bir hazla içimize çekerek. O leş kokusu onun eski yurduydu, eski ama hâlâ canlı yurdu: ve artık aramızda hiçbir ayrım kalmamıştı, ikimiz de hayattaydık ve kardeştik, ölü kısrağın eski kokusunda.

Prens Eugen yüzünü kaldırdı, gözlerini kapıya doğru çevirdi: burun delikleri titreşiyordu, sanki ölü kısrağın kokusu kapının eşiğinde durmuş da bize bakıyor gibiydi. Otların ve yaprakların, denizin ve ormanın kokusuydu o. Gece bastırmıştı bile ama gökyüzünde hâlâ belirsiz bir aydınlık dolaşıyordu. O ölü aydınlıkta Nybroplan'ın evleri, Strandvägen'in rıhtımları boyunca demirli gemiler ve yelkenliler, parkın ağaçları, Rodin'in *Düşünen Adam*'ının ve *Samothrake Nikesi*'nin hayaletsi gölgeleri çarpılarak gece peyzajında yansıyordu: hüzünlü çılgınlıkları içinde, hayvanları, ağaçları, evleri, gemileri sanki imgeleri çarpıtan bir aynada yansımışlar gibi gören Ernst Josephson ile Carl Hill'in tablolarındaki gibi aynen.

"Elleri sizinkilere benziyordu," dedim.

Prens Eugen ellerine baktı, birazcık bocalıyor gibiydi. Elleri güzel Bernadotte elleriydi, solgun, ince parmaklı.

Ve ben kendisine dedim ki: "Bir teknisyenin, bir tank sürücüsünün, üçüncü *Pyatiletka*'nın bir *udarnik*'inin el-

leri de sizinkiler kadar güzeldir. Mozart'ın, Stradivarius'un, Picasso'nun, Sauerbruch'un ellerinin aynıdır."

Prens Eugen gülümsedi, hafiften kızararak şöyle dedi: *"Je suis d'autant plus fier de mes mains."*[1]

Rüzgârın uğultusu giderek güçlenmiş tizleşmişti, upuzun, yakınan bir kişneme gibi. Kuzey rüzgârıydı o, sesini işittiğimde ürperdim. Karelya Cephesi'nde, Leningrad'ın dış mahallelerinde ve Ladoga Gölü kıyılarında geçirdiğim o müthiş kışın anısını, Karelya'nın muazzam ormanlarının bembeyaz, sessiz görüntülerini getiriyordu gözlerimin önüne, duydukça ürperiyordum, şimdi kocaman pencere camlarını sarsan rüzgâr, Karelya'nın acımasız, dondurucu rüzgârıydı sanki.

"Kuzey rüzgârı bu," dedi Prens Eugen.

"Evet, Karelya'nın rüzgârı," dedim, "uğultusunu tanıyorum."

Böylece ona Räikkölä ormanını, Ladoga Gölü'nün atlarını anlatmaya koyuldum.

1. (Fr.) Ben de ellerimle o kadar gurur duyuyorum. (Ç.N.)

III

Buzdan atlar

O sabah Svartström'le birlikte, atların buzdan hapishanelerinden çıkarılışını görmeye gittim.

Soluk mavi gökyüzünde yeşilimsi bir güneş ham elma gibi parıldıyordu. Buzlar çözülmeye başlayalı, Ladoga Gölü'nün donmuş yüzeyi çatırdıyor, inliyor, ara sıra tiz bir acı çığlığı koparıyordu. Gecenin bağrında, *korsu*'nun –ormanın sıklığında, kara gömülü baraka– dibinden onun apansızın bağırdığını işitiyorduk, tan sökümüne değin saatler ve saatlerce inleyip duruyordu. İlkbahar kapıdaydı, göl yüzümüze kokuşmuş soluğunu üflüyordu, o buzların çözülmesine özgü, çıplak kokuyu, çürümüş kereste, ıslak talaş kokusunu. Ladoga'nın karşı kıyısı bir kurutma kâğıdı üstünde ince bir kurşunkalem çizgisini andırıyordu. Gökyüzü artık bulutsuzdu, uçuk maviydi, pelür kâğıdından bir gökyüzüydü sanki. Orada, dipte, Leningrad yönünde (kuşatılmış kentin üstüne bir gri duman bulutu çökmüştü) gökyüzü biraz kirliydi, buruşuktu biraz. Ufkun bir ucundan öbürüne bir yeşil damar geçiyordu; kimi zaman sanki sıcak kanla dolu bir nabız gibi attığı görülüyordu sanki.

O sabah buzda tutsak kalmış atların özgürlüğe kavuşturuluşunu görmeye gittik. Bir akşam önce Albay Merikallio rüzgârı koklayarak şöylè demişti: "Atları göm-

mek gerekecek. İlkbahar kapıda." Arasına devasa kırmızı granit kayalar saçılmış sık bir betula ormanından geçerek göle indik. Ve birden gözlerimizin önüne Ladoga'nın muazzam donuk aynası seriliverdi.

Ufkun dibinde, mavi-pembe damarlı bir sisle sarılı Sovyet kıyısı belirsizdi. Muazzam Räikkölä ormanının sıklığından arada sırada Karelya'nın kutsal hayvanı olan guguk kuşunun tekdüze çağrısı işitiliyordu. Ağaçların arasında birtakım yabanıl hayvanlar bağırıyordu; çağıran, yanıtlayan, ısrarla çağıran, yakınmalı, gizemli birtakım sesler, hem tatlı hem zalim bir yalvarışla yüklü.

Göle inmek için Finlandiya Komutanlığı'nın *korsu*'sundan ayrılmadan önce, teğmen Svartström'u aramaya gitmiştim. Ahırların arkasında bulunan *korsu*'daki odasının kapısını boş yere çalmıştım. Komutanlığın çevresinde orman ıssız görünüyordu. Ve havada hep o çıplak koku, soğuk havada o ılık koku. Atların bulunduğu *korsu*'ya yaklaştım. *Lotta* üniforması giymiş bir kız bir kovada Albay'ın atı için selülozlu yem hazırlıyordu.

"*Hüvää päivää*, günaydın," dedim.

"*Hüvää päivää*."

Albay Merikallio'nun kızıydı, uzun boylu, sarışın bir kız, Pohjanmaa bölgesindeki Oulu'da doğmuş bir Finlandiyalı. *Lotta* olarak, daha ilk Fin savaşında, 1939 kışında babasıyla birlikte cepheye gelmişti: Komutanlık yemekhanesine bakıyordu, sofrada hizmet ediyordu, babasının gözleri önünde, Rus tüfeklerinden birkaç yüz metre ötede.

Soğuktan morarmış elleriyle kocaman bir selüloz hamuru tabakasını ufalayarak sıcak su dolu kovaya atıyordu. At bir ağaca bağlıydı, selüloz kokusunu aldıkça boynunu kovadan yana uzatıyordu. Dehşetli geçmişti kış, korkunç soğuk, sıkıntılar, çileler Fin halkının yüzünü

süzgünleştirmişti. Solgun, zayıf yüzlerde Gallen-Kallela'nın resimlediği *Kalevala* kahramanlarının sert, kemikli yüz çizgileri yeniden belirmişti. Askerler, çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar, hayvanlar, hepsi açlık çekiyorlardı. Atları besleyecek ne bir sap ot ne bir sap saman vardı: köpeklerin kökünü kazımışlardı, askerlerin eldivenleri köpek derisinden yapılıyordu. İnsanlar selüloz ekmeği yiyorlardı, selüloz hamurunun tatlımsı lezzetini, o pişmiş kâğıt tadını seviyordu atlar.

Kız atı çözdü, başından yakaladı, kovayı sol eliyle taşıyarak bir bankın üstüne konulmuş kocaman bir yemliğe yaklaştı, selüloz hamurunu içine boşalttı, at ağır ağır yemeye başladı, ara sıra çevresine bakınıyordu. Ağaçların arasında donuk şimşekler çaktıran göle bakıyordu. Yemlikten bir buhar bulutu yükseliyordu, at burnunu o buharın içine daldırıyordu, ardından yine başını kaldırıyor, gölden yana bakıyordu ve kişniyordu.

"Nesi var?" diye sordum kıza, "tedirgin görünüyor."

Albay Merikallio'nun kızı yüzünü gölden yana döndü: "Atların kokusunu alıyor," dedi.

Atların kokusunu ben de alıyordum: yağlı, ılık bir kokuydu, çamlardan çıkan reçine kokusuyla, betulaların cılız kokusuyla tatlılaşıyordu. Ormanın derininde guguk kuşu türküsünü çağırıyordu, bir sincap, kuyruğu dimdik, bir ağacın gövdesinden yukarıya tırmandı. Kız kovayı aldı, atların *korsu*'suna girdi. Fincenin o ağır, yumuşak uyumuyla atlarla konuştuğunu işitiyordum, nalların yere boğuk vuruşunu, demir halkaların çıngırtısını, kısa sabırsız kişnemeleri işitiyordum.

Göle doğru ilerledim. Svartström, bir ağaç gövdesine yaslanmış beni bekliyordu, koyun kürkünden kalpağı ensesine kaykılmış, rengeyiği derisinden yapılmış, burunları İran pabuçları gibi yukarıya kalkık Lapon çizmelerine bacakları kalçalarına kadar gömülmüş. Birkaç adım

ötemde, biraz kambur duruyordu, sönük piposunu avucuna vuruyordu. Yanına vardığımda yüzünü kaldırdı, gülümseyerek baktı, "*Hüvää päivää*," dedi.

"*Hüvää päivää* Svartström."

Benzi soluktu, alnı yorgunluk ve uykusuzluğun teriyle nemlenmişti. Özür dilercesine, bütün gece bir *sissit* bölüğüyle ormanda dolaştığını söyledi.

"Albay Merikallio nerede?" diye sordum.

"Cepheye gitti," diye yanıtladı. Bana alttan yukarı doğru bakıyordu, sönmüş piposunu avucuna vurarak ikide bir gölden yana dönüyordu. Burun deliklerinin ürperdiğini görüyordum. Orman insanlarının yaptığı gibi, *sissit*'lerin yaptığı gibi, burnundan soluk alıyordu: ince, ihtiyatlı, kuşkulu bir soluk, ipince bir hava akımıyla.

"Onları görmeye gitmeyi ille de istiyor musun?" dedi Svartström. "Albay'la birlikte ileri hata gitsen daha iyi ederdin. Onların geçtiğini görmemek için mahsus gitti sipere."

Rüzgâr atların kokusunu getiriyordu, o cıvık, o tatlı kokuyu.

"Onları çekip götürmelerinden önce son bir kez görmeyi istiyorum, Svartström."

Göle doğru yürüdük. Kar ıslaktı, ilkbahar karıydı artık, bembeyaz değil, fildişi rengi hani eski fildişinin yeşil ve sarı lekeleri olur ya, öyle. Kırmızı granitlere değdiği yerlerde şarap rengini almıştı. Ağaçların seyreldiği noktalarda da Orrefors kristalinden pırıl pırıl bir levhaya benzer saydam bir buz katmanıyla örtülü görünüyordu, içinde çam iğneleri, yapraklar, rengârenk çakıllar, ot sapları, betulaların gövdelerini saran o beyaz derinin parçacıkları. Kristal levhadan donmuş yılanlar gibi girift olmuş ağaç kökleri çıkıyordu, ağaçlar sanki buzdan hayat alır gibiydi, daha açık yeşil olan taze yaprakçıkları özsuyunu o ölü, o camsı maddeden emiyorlardı sanki. Tuhaf

sesler dolaşıyordu havada: dövülen demirin yakınması değildi, çanların rüzgâra saldığı o uzun titrek ses değildi, parmakla bastırılan camın çıkardığı yaygın, hafif nota değildi; ormanın derininde gezinen yabanarısı oğullarının yüksek, tostoparlak vızıltısı da değildi, düpedüz bir yakınmaydı, yaralı bir hayvanın inlemesini, yapayalnız, umutsuz bir can çekişmenin sızlanışını andırıyordu, gökyüzünden gelip geçen görünmez acılı bir kuş sürüsüydü sanki.

Kış, büyük bir felaket, Fin halkı için bir büyük afet olmuş olan, tüm Finlandiya'nın toplu gömütlerini ve mezarlıklarını tıklım tıklım doldurmuş bulunan o müthiş 1941 kışı ormanlarda göllerde serilmiş yatıyordu artık, muazzam, çıplak bir cesetti. Çürümekte olan o koskocaman beden ıslak kerestenin çıplak kokusuyla dolduruyordu havayı, ilkbaharın ilk rüzgârı yorgun esintilerini, ılık kokularını, o mahrem ve hayvansı köpek soluğunu getiriyordu; kar bile ılık görünüyordu.

Birkaç gündür askerler daha az hüzünlü, daha bir canlıydılar, sesleri daha kuvvetli çıkıyordu ve günün belli saatlerinde savaş hatlarında, *korsu*'larda, *lòttala*'larda, siperlerde, vahşi Räikkölä ormanının kuytuluklarında kazılmış barınaklarda ender bir tedirginlik dolanıyordu. Kuzey insanları yılın kutsal mevsimi saydıkları ilkbaharın dönüşünü kutlamak için dağlarda kocaman ateşler yakarlar, bütün gece şarkılar söylerler, içki içer, dans ederler. Ama ilkbahar kuzeyin sinsi illetidir, kışın buzdan hapishanesinde saklayıp kıskançlıkla koruduğu yaşamı yozlaştırır, çözer ve uğursuz armağanlarını, aşkı, yaşama sevincini, hafif düşüncelere hafif duygulara kapılışı, tembellik, şamata, uyku keyfini, duyuların ateşini, doğayla başgöz olma hayalini getirir. Kuzey adamının gözlerinde bulanık bir alev tutuşturan mevsimdir: kışın saf ve ıssız sakladığı alnına ölümün gururlu gölgesi iner.

"Yolu şaşırdık Svartström."

Kış boyunca göle atları görmeye giderken geçtiğim patikayı tanıyamaz olmuştum. Daralmıştı, daha bir kıvrımlı büklümlü olmuştu, çevresindeki orman gürleşmişti: kar eriyerek renk değiştirdikçe, ilkbahar kelebeği pırıl pırıl buz kozasından havalanarak kışın çıplak cesedini geride bıraktıkça, orman karlardan ve buzlardan baskın çıkar, gürleşir, giriftleşir, yemyeşil, gizemli, yasak bir evrene dönüşür yeniden.

Svartström ağır, ihtiyatlı adımlarla yürüyordu, ikide bir duruyor, kulak kabartıyordu, ormanın kalabalık sessizliğinde, doğanın o müzikli sessizliğinde, dalların gıcırdayışını, bir sincabın çam ağacının tepesine fırlayışını, bir tavşanın ok hızıyla hışırdayışını, bir tilkinin kuşkulu koklayışını, bir kuşun ötüşünü, bir yaprağın mırıldanışını ve uzaklardaki yozlaşmış, sayrılıklı insan sesini seçiyordu. Çevremizdeki sessizlik artık kış mevsiminin cam kalıbı misali ölü sessizliği değildi: capcanlı bir sessizlikti; içinden renklerin, seslerin, kokuların ılık akıntıları geçiyordu. Nehir gibi bir sessizlikti: ve ben onun çevremizden akıp gittiğini duyumsuyordum, o görünmez nehrin akıntısına kapılmış, nemli, ılık dudakları andıran kıyıların arasından sürükleniyordum sanki.

Yeni doğan güneşin ılıklığı ormanda yayılmaktaydı. Güneş hafif bir pembemsi sis kaldırarak ufkun yayında yükseldikçe, rüzgârda uzak bir makineli tüfek tıkırtısı, tek tek tüfek atışları, bir guguk kuşunun yitik ötüşü geliyordu: ve ormanın bir parçacığında, seslerden, renklerden, kokulardan oluşan o peyzajın kuytuluğunda, donuk bir şey, ışıltılı bir şey şimşek gibi çakıyordu, gerçekdışı bir sahilin titreyişi gibi: Ladoga'ydı o, Ladoga'nın uçsuz bucaksız, buz tutmuş yüzeyi.

Nihayet ormandan gölün kıyısına çıktık ve atları gördük.

Geçen yıl, aralık ayında olmuştu. Fin öncü kuvvetleri, Vuoksi ormanını geride bırakıp vahşi, uçsuz bucaksız Räikkölä ormanının eşiğine varmışlardı. Orman Rus birlikleriyle kaynaşıyordu. Karelya kıstağının kuzey kesimindeki Sovyet topçularının hemen tamamı, Fin askerlerinin kıskacından kurtulmak için, kendilerini Ladoga'ya doğru atmışlardı, makinelerle atları bindirerek göl yolundan kurtarmayı umuyorlardı. Ama Sovyet mavnaları ve romörkörleri gelmekte gecikiyordu, her geçen saat felaket olabilirdi; çünkü soğuk şiddetliydi, öfkeliydi, göl bir anda donabilirdi ve *sissit* birliklerinden oluşan Fin alayları ormanın dolambaçlarında ilerliyor, Rusları dört bir yandan sıkıştırıyorlar, yanlarından, arkalarından saldırıyorlardı.

Üçüncü günü Räikkölä ormanında devasa bir yangın çıktı. İnsanlar, atlar, ağaçlar, ateş çemberinde kıstırılmış, korkunç feryatlar koparıyorlardı. *Sissit*'ler yangını kuşatıyorlar, alev ve duman duvarına karşı ateş ediyorlar, bütün kaçış yollarını kapatıyorlardı. Sovyet topçu birliklerinin sayıları bini bulan atları dehşetten çılgına dönerek kendilerini o fırına attılar, ateşin ve mitralyözlerin kuşatmasını kırdılar. Çoğu alevler arasında can verdi ama büyük bir bölümü göl kıyısına ulaşıp kendilerini suya attılar.

Göl o noktada sığdır, derinliği iki metreyi bulmaz: ama kıyıdan yüz adım kadar uzaklaşınca birden derinleşiverir. O daracık alanda (kıyı, Ladoga'nın o kesiminde eğim yapar, ufak bir koy oluşturur) sıkışmış, derin suyla ateş duvarı arasında, soğuktan ve dehşetten titreşerek yığıldı atlar, başları suyun üstünde. Kıyıya en yakın olanlar, alevler arkalarından saldırdıkça şahlanıyorlar, arkadaşlarının üstüne çullanıyorlar, ısırarak, çifteleyerek kendilerine yol açmaya çalışıyorlardı. Ve o kargaşanın ortasında dona yakalandılar.

Gece inince kuzey rüzgârı bastırdı. (Kuzey rüzgârı

Murmansk denizinden gelir, bir melek gibi haykırarak ve toprak birdenbire ölüverir.) Soğuk korkunç oldu. Birden, vurulan camın o kendine özgü titrek sesiyle, su donuverdi. Deniz, göller, nehirler, bir anda, ısı dengesinin bozulmasıyla donuverirler. Denizin dalgaları bile öylece havada kalakalır, boşlukta asılı bir buz dalgasına dönüşür.

Ertesi gün, saçları hardan kavrulmuş, yüzleri isten kararmış ilk *sissit* devriyeleri kömürleşmiş ormanın henüz sıcak külleri üstünde ihtiyatla ilerlerken, gölün kıyısına vardıklarında, gözlerinin önüne dehşet verici, olağanüstü bir manzara seriliverdi. Muazzam bir beyaz mermer levhaya dönüşmüştü göl, üzerinde yüzler ve yüzlerce at kafası duruyordu. Bir giyotinin tek vuruşuyla kesilmiş gibiydiler. Buz kabuğundan dışarıya yalnızca kafalar çıkıyordu. Bütün başlar kıyıya dönüktü. Fal taşı gibi açılmış gözlerinde hâlâ dehşetin beyaz alevi parlıyordu. Kıyının yakınında, vahşice şahlanmış, girift olmuş at bedenleri o buz hapishanesinden yükselmekteydi.

Derken kış geldi, kuzey rüzgârı ıslıklar çalarak karı süpürüyordu, gölün tüm yüzeyi buz hokeyi pisti gibi tertemiz, dümdüzdü. Bitmek bilmez kışın donuk günlerinde, öğleüstü, gökyüzünden birazcık solgun ışık yağdığında, Albay Merikallio'nun askerleri gidip atların kafalarına oturuyordu. Bir lunaparkın tahta atlarını andırıyorlardı. "*Tournez tournez bons chevaux de bois.*"[1] Sahne, Bosch'un fırçasından çıkmışa benziyordu. Rüzgâr, ağaçların simsiyah iskeletlerinde tatlı, hüzünlü bir çocuk şarkısı söylüyordu, buz tabakası dönmeye başlıyordu, o ölümcül atlıkarıncanın hüzünlü temposuyla yelelerini sallayarak tırısa kalkıyordu atlar. "Hoppa!" diye bağırıyordu askerler.

1. (Fr.) Dönün dönün, güzel tahta atlar. (Ç.N.)

Pazar sabahı *sissit*'ler Räikkölä *lòttala*'sında toplanıyor, bir fincan çay içtikten sonra göle gidiyordu. (*Sissit*'ler Finli keşif birlikleridir, orman savaşının kurdu olmuşlardır. Çoğu gençtir, hem de pek genç, kimileri düpedüz çocuk. Sillanpää kahramanlarının yalnız ve sessiz soyundandırlar. Bütün hayatlarını ormanın kuytuluğunda geçirirler, bir ağaç gibi, bir taş gibi, bir yaban hayvanı gibi yaşarlar). Göle iniyorlar, gidip atların kafalarına oturuyorlardı. Akordeoncu bir *laulu* çalıyordu, "*Vartiossa*"yı, nöbetçinin türküsünü. Koyun postundan paltolarına sarınmış, alınları kürk kalpakla örtülü *sissit*'ler o hüzünlü *laulu*'yu koro halinde söylüyorlardı. Sonra çalgıcı, donmuş yelenin üstüne oturmuş parmaklarını çalgının tuşlarında gezdiriyor, *sissit*'ler *Rèppurin laulu*'yu söylüyorlardı, Karelya guguk kuşunun türküsü yani, Karelya'nın kutsal kuşunun:

Siell mie paimelauluin lauluin
min muamo mieroon suori
Kàrjalan maill kulakäköset guk-kuup.

Guguk kuşunun çığlığı, ormanın sessizliğinde hüzünlü, güçlü çınlıyordu, *guk-kuup*. Ladoga'nın karşı kıyısında toplar gürlüyordu. Patlamaların gümbürtüsü ağaçtan ağaca bir kanat çırpışı, bir yaprak titreyişi gibi yayılıyordu. Ara sıra bir tüfeğin tek tek *ta-pum* diye atışlarının büsbütün derin ve esrarlı bir hava verdiği o canlı sessizlikte, ısrarlı, tekdüze yükseliyordu guguk kuşunun tertemiz türküsü, giderek insanileşen bir bağırtı: *guk-kuup, guk-kuup*.

Bazen biz de iniyorduk göle, Svartström ile ben, gidip atların kafalarına oturuyorduk. Svartström, dirseği atının buzdan sertleşmiş yelesine dayalı, gözleri önünde donmuş gölün gümüşsü yüzeyine dikili, sönmüş piposu-

nu avucuna vuruyordu. Svarström, Viipuri'de doğmuş, Karelya'nın Leningrad'ın karşısındaki Finlandiya Körfezi kıyısında, İsveçlilerin Viborg dedikleri kentte. Fransız asıllı genç bir Leningrad'lı kadınla evli, Kuzey insanlarında bulunmayan bir nezaketi bir inceliği var, belki de karısından, *Baby kulta*'sından (kulta Fince "altın" demek) kaynaklanan bir Fransızlık. Birkaç Fransızca sözcük biliyor, "*oui*," diyor, "*charmant*," diyor, "*pauvre petite*" diyor. "*Naturlement*" da diyor, "*naturellement*," diyecek yerde. "*Amour*," da diyor, sık sık "*amour*," diyor. "*Très beaucoup*," da diyor. Svartström bir reklam afişi ressamı, kırmızı mavi kalemle kırmızı mavi çiçekler çizerek ya da betulaların beyaz gövdelerine *Baby kulta*'nın adını kazıyarak, bastonunun demir ucuyla karlara "*amour*" yazarak uzun saatler geçiriyor.

Svartström'un bir tutam olsun tütünü yoktu, bir aydır sönük piposunu avucuna vuruyordu, ona diyordum ki: "Doğrusunu söyle, Svartström, eminim ki mümkün olsa piponda bir parça insan eti bile tüttürürdün." Onun benzi atıyordu, "Bu savaş böyle sürecek olursa..." diye yanıtlıyordu. Ben de diyordum ki: "Bu savaş böyle sürecek olursa, hepimiz yırtıcı hayvanlara döneceğiz, sen de, değil mi?" O yanıtlıyordu: "Ben de, *naturlement*." Ben seviyordum onu, Svartström'u, *sissit*'lerin bir Rus paraşütçüsünün azık torbasında buldukları o insan eti parçası karşısında benzinin attığını gördüğümde sevmeye başlamıştım onu (Kannas'taydık, Leningrad'ın dış mahallelerinin önünde), adam iki ay süreyle ormanın kuytuluğunda, bir silah arkadaşının cesedinin yanında kalmıştı. Akşam, *korsu*'da, Svartström kusmaya başlamıştı, gözyaşları arasında şöyle diyordu: "Kurşuna dizdiler onu ama suçu neydi ki? Hepimiz yırtıcı hayvanlara dönüşeceğiz, birbirimizi yiyeceğiz sonunda." Sarhoş değildi, neredeyse ağzına içki koymazdı. Kusmasına yol açan şey alkol değildi,

o insan eti parçasıydı. Kendisini o gün sevmeye başladıydım ama arada sırada, sönmüş piposunu avucuna vurduğunu gördüğümde, diyordum ki: "Doğrusunu söyle Svartström, piponu bir parça insan etiyle doldurabilirdin, değil mi?"

(Bir akşam, Helsinki'deki İspanya Elçiliği'nin bir yemeği sırasında, İspanya Elçisi Kont Agustín de Foxá *sissit*'lerin o Rus paraşütçüsünün azık torbasında buldukları insan eti parçasını anlatmaya koyuldu. Yemek nefisti, yıllanmış İspanyol şarapları Oulu somonuna ve tütsülenmiş rengeyiği diline sıcak bir güneş lezzeti veriyordu. Herkesten itiraz sesleri yükseldi, o Rus paraşütçüsünün insan sayılmayacağını, vahşi hayvan olduğunu söylediler ama hiç kimse kusmaya başlamadı, ne Kontes Mannerheim ne Demetra Slörn ne Prens Cantemir ne Cumhurbaşkanı'nın yaveri Albay Slörn ne Baron Bengt von Törne Titu Mihailesco bile: hiçbiri kalkıp kusmaya koyulmamıştı.

"Bir Hıristiyan," dedi Anita Bergenström, "insan eti yemektense açlıktan ölmeyi yeğler."

Kont de Foxá gülüyordu: "Hah, hah, hah! Bir Katolik hayır, bir Katolik hayır: Katolikler insan etini severler."

Onun üzerine herkes itiraz ettiğinden –sakin gecede karın beyaz yansıması pencere camlarını delip geçiyordu: muazzam bir gümüş aynanın yansıması gibiydi, koyu renk masif ceviz mobilyalarda, İspanya'nın büyük soylularının yağlıboya tablolarının parlak cilasında, ağır bir kırmızı brokarla kaplı duvarda asılı altın haçta ölü bir pırıltıyla yansıyordu– Kont de Foxá dedi ki: "Bütün Katolikler insan eti yerler, Hz. İsa'nın etini, İsa'nın mübarek etini; kutsal ekmek dünyanın en insani ve en tanrısal etidir." Ve pes bir sesle Federico García Lorca'nın, 1936'da Franco'nun hempaları tarafından kurşuna dizilen İspanyol şairinin ünlü *Oda al Santísimo Sacramento del*

Altar[1] şiirini okumaya başladı; şiir bir aşk ilahisi gibi başlar: "*Cantaban las mujeres.*"[2] "Kurbağa" dizelerine gelince De Foxá sesini hafifçe yükseltti:

Vivo estabas, Dios mío, dentro del ostensorio
punzado por tu Padre con agujas de lumbre.
Latiendo como el pobre corazón de la rana
que los médicos ponen en el frasco de vidrio.[3]

"Fakat iğrenç bu!" dedi Kontes Mannerheim, "İsa'nın mübarek eti kutsal kalıntıların sergilendiği camekânda kurbağa yüreği gibi atıyor, ha! Ah, siz Katolikler, canavarsınız!"

"Dünyada ondan daha iyi et yoktur," dedi Kont de Foxá pek ciddi bir sesle).

"Doğru, değil mi, Svartström, bir parça insan eti tüttürebilirdin piponda?"

Svartström gülümsüyordu, yorgun, hüzünlü bir gülümsemeyle.

Atların buz levhasından yükselen kafalarına bakıyordu, yeleleri kaskatı donup tahtaya dönmüş o ölü kafalara, dehşetle yuvalarından fırlamış o gözlere. Uzanmış suratlara, kansız burun deliklerine, umutsuz bir kişnemeyle kasılmış dudaklara (donmuş köpükle dolu ağızlara gömülü kalmış bir kişneme) hafifçe dokunuyordu eliyle. Sonra sessizce çekip gidiyorduk ve toz gibi yağan karın beyazlaştırdığı yeleleri okşuyorduk geçerken. Uçsuz bucaksız buz tabakası üzerinde tatlı tatlı ıslık çalıyordu rüzgâr.

1. (İsp.) Mihraptaki Kutsal Ekmeğe Övgü. (Ç.N.)

2. (İsp.) Şarkı söylüyordu kadınlar. (Ç.N.)

3. (İsp.) Canlıydın sen, ey Tanrı'm, mahfazanın içinde / Babanın ışıktan oklarıyla delinmiş / Doktorların cam kavanoza koydukları / Biçare kurbağa yüreği gibi çarpıyordun. (Hıristiyanların kutsal ekmeği İsa'nın eti, kutsal şarabı kanı saydıklarını hatırlatırız) (Ç.N.)

O sabah atların buzdan hapishanelerinden çıkarılışını görmeye gittik.

Ilık havada cıvık, tatlı bir koku dolaşıyordu. Nisan sonlarıydı güneş artık ısıtmaya başlamıştı. Buzlar çözülmeye yüz tutalı beri buz tabakasında tutsak kalmış olan atların kafaları kokuşmaya başlamıştı.

Günün kimi saatlerinde o leş kokusu dayanılmaz oluyordu ve Albay Merikallio atları gölden çıkarmaları, götürüp ormanın derinliklerine gömmeleri emrini vermişti. Birkaç bölük asker testereler, baltalar, demir çubuklar, kazmalar, urganlarla yüz kadar kızak alıp Ladoga'ya doğru inmişti.

Kıyıya vardığımızda askerler işe koyulmuştu bile. Leşlerin elli kadarı kızaklara enlemesine yığılmıştı: kaskatı değillerdi artık; yumuşamış, şişmişlerdi, upuzun sarışın yeleleri buzlarla birlikte çözülmüş, dalga dalga akıyordu. Islak, sulu gözlerinin üstüne inmişti gözkapakları. Askerler buz kabuğunu kazmalar, baltalarla kırıyordu; atlar yana devriliyor, kirli, beyazımsı hava kabarcıkları ve süngersi karla dolu suyun yüzeyinde kalıyorlardı. Askerler leşleri urganlarla bağlayıp kıyıya çekiyordu. Kafalar kızakların yanlarından sarkıyordu. Ormana dağılmış birliklerin atları o yağlı o tatlı kokuyu aldıkça kişniyorlardı, kızaklara koşulmuş atlar da upuzun acıklı kişnemelerle karşılık veriyordu.

"*Pois, pois!* Yallah, yallah!" diye bağırıyordu askerler kamçılarını şaklatarak. Kızaklar çamurla karışık karın üstünde boğuk bir hışırtıyla kayıyordu. Ve ılık havada çıngıraklar neşeli bir ses çıkarıyordu, şen bir yakınma gibi.

Oda artık gölgelere gömülmüş. Rüzgârın sesi Oakhill'in yıllanmış meşeleri arasında yüksek ve hüzünlü geliyor ve kuzey rüzgârının acılı kişnemesini işittikçe ürperiyorum ben.

"*Vous êtes cruel*," diyor Prens Eugen, "*j'ai pitié de vous.*"[1]

"*Je vous en suis trés reconnaisant*,"[2] diyorum ve gülmeye başlıyorum ama güldüğümden ötürü hemen utanıyorum, kızarıyorum. "*J'ai moi-même pitié de moi. J'ai honte d'avoir pitié de moi.*"[3]

"*Oh, vous êtes cruel*," diyor Prens Eugen, "*je voudrais pouvoir vous aider.*"[4]

"İzninizle," diyorum, "tuhaf bir düş anlatacağım. Geceleri beni sık sık tedirgin eden bir düş. Tıklım tıklım kalabalık bir meydana varıyorum, herkes yukarıya bakıyor, ben de gözlerimi kaldırıyorum ve meydanın tepesinde yüksek, sarp bir dağ görüyorum. Dağın doruğunda koskoca bir haç bulunuyor. Haçın kollarından çarmıha gerilmiş bir at sarkıyor. Merdivenlere tırmanmış cellatlar çekiçle son çivileri mıhlıyorlar. Çekicin çivilere indirdiği darbeler işitiliyor. Çarmıha gerilmiş at başını sağa sola sallıyor, tatlılıkla kişniyor. Kalabalık sessizce gözyaşı dökü-yor. At-İsa'nın kurban edilmesi, o hayvani Golgota'nın[5] trajedisi: bu rüyanın anlamını açıklamama yardımcı olun lütfen. At-İsa'nın ölümü insanın içinde var olan bütün saf ve soylu şeylerin ölümünü temsil ediyor olamaz mı? O düşün savaşı anlattığını düşünmüyor musunuz?"

"*La guerre même n'est pas qu'un rêve*,"[6] diyor Prens Eugen, eliyle gözlerini ve alnını sıvazlayarak.

"Avrupa'nın soylu, nazik, saf olan her şeyi ölmekte. Bizim yurdumuz attır. Ne demek istediğimi anlıyorsu-

1. (Fr.) Sırasıyla; "Zalimsiniz", "Acıyorum size." (Ç.N.)
2. (Fr.) Size çok minnettarım. (Ç.N.)
3. (Fr.) Ben de kendime acınıyorum. Kendime acınmaktan da utanıyorum. (Ç.N.)
4. (Fr.) Keşke size yardımcı olabilsem. (Ç.N.)
5. Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğü tepe. (Ç.N.)
6. (Fr.) Savaşın kendi de düşten öte bir şey değil. (Ç.N.)

nuz siz. Yurdumuz ölüyor, kadim yurdumuz. Ve bütün o saplantılı imgeler, savaşın yolları üstüne saçılmış ölü atların iğrenç, hüzünlü kokusunda o kişnemelerin sürekli saplantısı, savaşın görüntülerinin bizim sesimize bizim kokumuza, ölü Avrupa'nın kokusuna karşılık verdiğini düşünmüyor musunuz siz? O düşün de benzer bir anlam taşıdığını düşünmüyor musunuz? Ama belki de düşleri anlamlandırmamak daha iyi olur."

"*Taisez-vous*," diyor Prens Eugen. Ardından bana doğru eğiliyor, alçak sesle diyor ki: "*Ah! Si je pouvais souffrir comme vous!*"[1]

1. (Fr.) Ah! Keşke sizin gibi acı çekebilseydim! (Ç.N.)

İkinci bölüm

FARELER

IV

"God shave the king!"[1]

"Ben Kral'ım: *der König,*" dedi Polonya *Generalgouverneur*'ü, *Reichsminister*[2] Frank, kollarını ileriye uzattı, yemekte bulunanları gururla, hoşnut bir bakışla süzdü.

"Polonya'nın Alman Kralı'yım, *der deutsche König von Polen,*" diye yineledi Frank. Ben ona bakıyor, gülümsüyordum.

"Neden gülümsüyorsunuz ki? Hayatınızda kral görmediniz mi?" diye sordu Frank.

"Birçok kralla konuştum birçok kralla yemek yedim, saraylarında olsun, şatolarında olsun," diye yanıtladım, "ama hiçbirisi bana asla, 'Ben Kral'ım,' demedi."

"*Sie sind ein enfant gâté,*"[3] dedi şirin mi şirin, Frau Brigitte Frank, *die deutsche Königin von Polen.*[4]

"Haklısınız," dedi Frank, "sahici bir Kral asla, 'Ben Kral'ım,' demez. Ne var ki Berlin'deki dostlarım her ne kadar Polonya'yı *Frankreich*[5] olarak adlandırsalar da ben

1. Yazar İngilizlerin "*God save the King,*" (Tanrı, Kral'ı korusun) deyişiyle sözcük oyunu yapıyor: "*God shave the King*" (Tanrı, Kral'ı tıraş etsin). (Ç.N.)

2. *Generalgouverneur*: Genel vali. *Reichsminister*: Reich Komiseri. (Ç.N.)

3. (Alm.; Fr.) Siz şımarık bir çocuksunuz. (Ç.N.)

4. (Alm.) Polonya'nın Alman Kraliçesi. (Ç.N.)

5. (Alm.) Frank'ın Krallığı. (Ç.N.)

sahici bir Kral değilim. Polonya halkı üstüne ölüm kalım yetkim var gerçi, yine de Polonya Kralı değilim. Polonyalılara bir kralın yüceliği ve hamiyetiyle davranıyorum gerçi, yine de sahici bir kral değilim. Polonyalılar benim gibi bir Kral'ı hak etmiyorlar. Nankör bir halk."

"Nankör bir halk değil," dedim.

"Eğer Polonyalılar kendileri için yaptığım her şeyden ötürü bana minnettar olsalardı dünyanın en mutlu insanı olurdum, sahiden *Gott in Frankreich*[1] olurdum. Gel gör ki ben ne kadar felaketlerini hafifletmeye, onlara hakkaniyetli davranmaya uğraşırsam, onlar da vatanlarına yaptığım iyilikleri o kadar küçümsüyorlar. Nankör bir halk işte."

Yemektekilerin dudaklarında onaylayan bir mırıltı gezindi.

"Çok haysiyetli ve gururlu bir halk," dedim nezaketle gülümseyerek, "siz de onların efendisisiniz. Yabancı bir efendi."

"Alman bir efendi. Onlar Alman bir efendi onurunu hak etmiyorlar."

"Bu doğru, hak etmiyorlar onu. Yazık ki Polonyalı değilsiniz."

"*Ja, schade*,"[2] diye ünledi Frank, keyifli bir kahkaha savurdu, bütün davetliler de patırtılı bir yankı yaptılar. Frank birden gülmeyi kesti, ellerini göğsüne bastırdı: "Bir Polonyalı, ha!" dedi, "bir bakın bana. Polonyalı olabilir miyim hiç? Polonyalıya benzer yanım var mı benim?"

"Siz Katoliksiniz, öyle değil mi?"

"Evet," dedi Frank birazcık şaşırarak, "Frankonya'lı bir Alman'ım"

"Yani bir Katolik," dedim.

1. (Alm.) Frank'ın Krallığı'nın Tanrı'sı. (Ç.N.)
2. (Alm.) Evet, maalesef! (Ç.N.)

"Öyle ama bir Alman Katoliği," yanıtını verdi Frank.

"Demek ki Polonyalılarla ortak bir yanınız var. Katoliklerin hepsi kendi aralarında eşittir. İyi bir Katolik olarak, kendinizi Polonyalılarla eşit saymanız gerekir."

"Katoliğim," dedi Frank, "iyi bir Katoliğim ama bu yeterli mi sanıyorsunuz siz? Yardımcılarım da Katolik, hepsi eski Avusturya kökenli. Ama Polonyalıları yönetmek için Katolik olmak yeter mi sanıyorsunuz? Katolik bir halkı yönetmenin ne denli güç olduğundan haberiniz bile yok."

"Hiç denemedim," dedim gülümseyerek.

"Sakın denemeye kalkışmayın! Bir nedeni de," diye ekledi Frank masanın üstüne eğilip alçak sesle, esrarlı bir hal alarak, "bir nedeni de, Polonya'da attığınız her adımın hesabını Vatikan'a vermeniz gerekiyor. Her Polonyalının ardında kim var, biliyor musunuz?"

"Bir Polonyalı papaz," diye yanıtladım.

"Hayır," dedi Frank, "Papa var. Papa Hazretleri'nin bizzat kendisi."

"Hayli can sıkıcı bir şey olmalı," diye gözlemledim.

"Aslında benim de ardımda Hitler var ama aynı şey değil."

"Eh hayır, aynı şey değil," dedim.

"Her İtalyan'ın ardında da Papa Hazretleri var mıdır?" diye sordu Frank bana.

"İtalyanlar," dedim, "ardlarında kimse olsun istemezler."

"*Ach so!*" diye ünledi Frank gülerek, "*ach so!*"

"*Sie sind ein enfant terrible!*" dedi Polonya'nın Alman Kraliçesi şirin mi şirin.

"Kendi kendime soruyorum," diye konuya döndü Frank, "Mussolini, Papa'yla nasıl uzlaşabiliyor acaba."

"Mussolini ile Papa'nın arasında da başlangıçta büyük sorunlar çıkmıştı. Her kisi de aynı kentte yaşıyorlar

ve her ikisi de yargılarının mutlak olduğunu iddia ediyorlar: çatışmamaları olanaksızdı. Sonra bir uzlaşmaya vardılar ve şimdi her şey genel bir hoşnutluk içinde gelişiyor. Bir İtalyan doğduğunda, Mussolini onu koruması altına alıyor: ilkin çocuk yuvasına gönderiyor, sonra okula yolluyor, sonra ona bir meslek öğretiyor, sonra onu Faşist Parti'ye kaydediyor ve işe koşuyor, yirmi yaşına kadar böyle. Yirmisine gelince silah altına alıyor, iki yıl kışlada tutuyor, sonra terhis ediyor, yine işe koşuyor, hem reşit olur olmaz everiyor: çocukları olursa, onlara da babalarına yaptığının aynını yapıyor. Derken baba ihtiyarlayıp da çalışamaz olunca evine yolluyor, bir emeklilik aylığı bağlayıp ölsün diye bekliyor. Nihayet ölünce, Mussolini onu Papa'ya teslim ediyor, artık ne isterse yapsın diye."

Polonya'nın Alman Kralı kollarını havaya kaldırdı, kızardı, mosmor oldu, az kalsın gülmekten boğulacaktı; bütün davetliler de kollarını havaya kaldırıp haykırdılar: "*Ach wunderbar! wunderbar!*"[1] Sonunda Frank, şaraptan kocaman bir yudum aldı, heyecandan hâlâ titreyen sesiyle, "Ah İtalyanlar! İtalyanlar!" dedi, "O ne siyasal dehadır! O ne hukuk bilincidir! Yazık ki," diye ekledi terini kurulayarak, "bütün Almanlar Katolik değiller. Din sorunu Almanya'da çok basitleşirdi: Katolikleri ölür ölmez Papa'ya teslim ederdik. Ama ya Protestanlar, onları kime teslim edelim peki?"

"Bu sorunu," dedim, "Hitler'in hayli zamandır çözmüş olması gerekirdi."

"Hitler'i şahsen tanıyor musunuz?" diye sordu Frank.

"Hayır, öyle bir onura hiç ulaşmadım," diye yanıtla-

1. (Alm.) Ah, harika! Harika! (Ç.N.)

dım. "Kendisini ancak bir kez gördüm, Berlin'de, Todt'un[1] cenaze töreninde. Ben kaldırımdaydım, halkın arasında."

"Sizde nasıl bir izlenim bıraktı?" diye sordu Frank, yanıtımı apaçık bir merakla bekliyordu.

"Todt'un naaşını kime teslim edeceğini bilmiyor gibi geldi."

Sözlerim yeni bir kahkaha tufanıyla karşılandı.

"Sizi temin ederim," dedi Frank, "Hitler o sorunu bir hayli zamandır çözmüş durumda, *nicht war*?" ve gülerek davetlilere döndü.

"*Ja, ja, natürlich!*"[2] diye bağırdı hepsi.

"Hitler üstün bir insandır. Onun üstün bir insan olduğunu siz de düşünmüyor musunuz?" Ben duraksayınca gözlerini yüzüme dikti, nazik bir gülüşle ekledi: "Hitler hakkındaki yargınızı bilmeyi isterdim."

"İnsan benzeri bir şey," diye yanıtladım.

"Nasıl yani?"

"İnsan benzeri, yani demek istiyorum ki tam olarak bir insan değil."

"*Ach so!*" dedi Frank. "Yani bir *Übermensch*[3] mi demek istiyorsunuz ? Öyle, Hitler tam olarak bir insan değildir. Bir *Übermenschtir* o."

"Herr Malaparte," dedi o noktada masanın ucunda oturan davetlilerden biri, "bir kitabınızda Hitler'in bir kadın olduğunu yazmıştınız." Polonya *Generalgouvernement* Gestapo'sunun başkanı, Himmler'in adamıydı so-

1. Fritz Todt: Alman subay ve mühendisi Nazi Partisi'nin ileri gelenlerinden. Savaştan önce Almanya'yı otoyollarla donattı, savaş sırasında gerekli bayındırlık işlerini yürüttü. Ancak Herman Göring'in düşmanlığını kazandı; Rusya savaşının kaybedildiğini açıkça söylemekle Hitler'in gözünden düştü. 1942'de diktatörle sert bir tartışmasının ardından esrarlı bir uçak kazasında öldü. Kazanın Alman gizli servislerince düzenlendiği kuşkusu hâlâ geçerli. (Ç.N.)

2. (Alm.) Evet, evet, elbette!

3. (Alm.) Üstün insan.

ran. Sesi soğuk, yumuşak, hüzünlüydü uzak bir ses. Gözlerimi kaldırdım ama yüzüne bakacak cesareti bulamadım. O soğuk, yumuşak, hüzünlü ses, o uzak ses tatlılıkla yüreğimi titretmişti.

"Sahiden de öyle," dedim birkaç saniyelik bir sesszliğin ardından, "Hitler bir kadındır."

"Bir kadın mı?" diye ünledi Frank beni tedirgin bir şaşkınlıkla dolu bakışlarla süzerek.

Hepsi susmuş bana bakıyordu.

"Tam olarak bir adam değilse," dedim, "neden bir kadın olmasın ki? Ne kötülüğü var? Kadınlara saygımız, sevgimiz, hayranlığımız sonsuzdur. Siz, Hitler Alman halkının babası diyorsunuz, *nicht war*? Neden anası olmasın ki?"

"Anası mı?" diye ünledi Frank, "*die Mutter*?"

"Anası," dedim, "çocuğu kendi bağırlarında peydahlayan, onu acıyla doğuran, kendi kanı kendi sütüyle besleyenler kadınlardır. Hitler bu yeni Alman halkının anasıdır, onu kendi bağrında peydahlamış, acıyla doğurmuş, kendi kanıyla beslemiştir, kendi..."

"Hitler, Alman halkının anası değildir, babasıdır," dedi Frank sert bir sesle.

"Her şekilde," dedim, "Alman halkı onun evladıdır. Bunun kuşku götürür yanı yok."

"Evet," dedi Frank, "bunun kuşku götürür yanı yok. Yeni Avrupa'nın tüm halkları, en başta Polonyalılar olmak üzere, Hitler'de adil ve sert bir baba bulmaktan gurur duymalılar. Ama Polonyalılar bizim hakkımızda ne düşünüyor bilir misiniz? Barbar bir halkmışız biz."

"Siz de buna alınıyor musunuz?"

"Biz efendi bir halkız ama barbar bir halk değiliz: bir *Herrenvolk*'uz."[4]

4. (Alm.) Efendi halk. (Ç.N.)

"Ah, böyle söylemeyin ama!"

"Niçin söylemeyeyim ki?" diye sordu Frank derin bir şaşkınlık içinde.

"Efendilerle barbarlar aynı şeydir de ondan," yanıtını verdim.

"Sizinle aynı fikirde değilim," dedi Frank. "Biz bir *Herrenvolk*'uz, barbar bir halk değiliz. Ne yani, bu akşam kendinizi barbarlar arasında gibi mi duyuyorsunuz?"

"Hayır ama efendiler arasında," yanıtını verdim. Ve gülümseyerek ekledim: "Şunu kabul etmeliyim ki, bu akşam, Wawel'e girerken, kendimi bir Rönesans çağının İtalyan sarayına girer gibi duyuyordum."

Polonya'nın Alman Kralı'nın yüzü bir zafer gülümsemesiyle aydınlandı. Kendinden hoşnut, gurur dolu bir bakışla davetlileri teker teker süzdü. Mutluydu. Sözlerimin onu mutlu edeceğini biliyordum.

Berlin'de, Polonya'ya hareketimden önce, Wilhelm-Platz'taki bürosunda Scheffer gülerek şu öğüdü vermişti bana: "Frank'la ince alaylara girişmeyin. İyi adamdır ama ince alaylardan anlamaz. İlle de ağzınızdan kaçırırsanız, ona bir İtalyan Rönesansı senyörü olduğunu söylemeyi unutmayın. Ne tür nükte yapmış olursanız olun, günahınızı anında bağışlayacaktır." Scheffer'in öğüdü tam zamanında aklıma gelmişti.

Polonya'nın Alman Kralı Frank'ın sofrasında oturuyordum, Polonya'nın Kraków'daki eski Wawel Sarayı'nda Frank karşımda oturuyordu, yüksek, sert arkalıklı bir sandalyede, aynen Jagelloni'lerin, Sobieski'lerin tahtında oturur gibi ve kişiliğinde Polonya'nın engin krallık ve şövalyelik geleneğini temsil ettiğine içtenlikle inanmış görünüyordu. Kartal burnunun kibirli, belirsiz bir irade havası verdiği soluk, şiş yanaklı yüzünü safdilce bir gurur aydınlatıyordu. Geriye doğru taranmış pırıl pırıl siyah saçları fildişi beyazı geniş alnını açıkta bırakıyordu. Hem çocuksu hem

ihtiyarca bir şeyler vardı onda, küsmüş bir çocuğunkiler gibi somurtmuş dudaklarında, biraz şişmiş gözlerinde, gözlerine galiba biraz fazla iri gelen kalın, ağır gözkapaklarında; kirpiklerini öyle araladığında şakaklarında dümdüz derin iki çizgi beliriyordu. Yüzünün cildi hafif bir ter tabakasıyla kaplıydı, masanın üstüne sıralanmış kocaman Hollanda avizeleriyle gümüş şamdanların Bohemya kristalleriyle Saksonya porselenlerinde yansıyan ışığında, yüzü sanki bir selofan maskeyle kaplanmış gibi görünüyordu.

"Benim tek emelim," dedi Frank ellerini masaya dayayıp iskemlenin arkalığına kaykılarak, "Polonya halkını yükseltip Avrupa uygarlığının onuruna kavuşturmak ve bu kültür fukarası halkı..." Ama sözünü yarıda kesti, sanki zihninde bir kuşku belirmişçesine, gözlerini yüzüme dikerek Almanca ekledi: "*Aber... Sie sind ein Freund der Polen, nicht wahr?*"[1]

"*Oh, nein!*" diye yanıtladım.

"Nasıl olur!" diye yineledi Frank İtalyanca, "yani siz şimdi Polonyalıların dostu değil misiniz?"

"Polonya halkının içten bir dostu olduğumu asla saklamamışımdır," dedim.

Frank derin bir şaşkınlıkla dolu bakışını üstüme dikti. Bir anlık bir sessizliğin ardından ağır ağır sordu: "Peki öyleyse niçin bir dakika önce hayır dediniz?"

"Size hayır deyişimin nedeni," dedim nazik bir gülümsemeyle, "Ukrayna'da bir Rus işçisinin bir Alman subaya hayır deyişiyle aynı. 1941 yazında Ukrayna'nın Pesçanka köyünde bulunuyordum ve bir sabah köyün yakınlarındaki büyük bir kolhozu ziyarete gittim, Voroşilov kolhozunu. Ruslar Pesçanka'yı terk edeli topu topu iki gün olmuştu. O zamana değin gördüğüm kolhozların en

1. (Alm.) Fakat... Siz Polonyalıların dostusunuz, değil mi? (Ç.N.)

büyüğü en varlıklısıydı. Her şey büyük bir düzen içinde bırakılmıştı ama ahırlar bomboştu, seyis barakalarında kimsecikler yoktu. Silolarda bir tek buğday tanesi, samanlıklarda bir sap saman kalmamıştı. Avluda bir at topallayarak dolaşıyordu; kocamış bir attı, hem kör hem topal.

Avlunun dibinde, upuzun bir damın altında, yüzler ve yüzlerce tarım makinesi sıralanmış duruyordu, büyük bölümü Sovyet, çoğu Macar yapımıydı; İtalyan, Alman, İsveç, Amerikan yapımı olanlar da vardı. Ruslar çekilirken kolhozları yakmıyorlardı, olgunlaşmış ekinleri ve ayçiçeği ormanlarını ateşe vermiyorlardı, tarım makinelerini yok etmiyorlardı: traktörleri, atları, hayvanları, yemlerini, buğday çuvallarıyla ayçiçeği tohumlarını taşıyıp götürüyorlardı. Tarım makinelerine dokunmuyorlardı, biçerdöverlere bile: oldukları gibi bırakıyorlardı. Traktörleri götürmekle yetiniyorlardı. Mavi tulumlu bir işçi, tekerleklerin, dişlilerin üstüne eğilmiş, kocaman bir biçerdöveri yağlamakla meşguldü. Ben avlunun orta yerinde durmuş, onun çalışmasını uzaktan seyrediyordum. Makinelerini yağlıyordu, savaş uzaklardaymış, savaş sanki Pesçanka köyüne hiç uğramamışçasına, kendi işini sürdürüyordu. Birkaç günlük yağışın ardından güneş açmıştı, hava ılıktı, çamurlu su birikintileri hafif beyaz bulutçukların gelip geçtiği gökyüzünü yansıtıyordu.

Derken kolhoza bir Alman SS subayı geldi, peşinde birkaç asker. Subay bacaklarını iki yana açıp avlunun ortasında durdu, çevresine bakındı. Ara sıra dönüp adamlarıyla konuşuyordu: pembemsi ağzında birkaç altın diş parıldıyordu. Birden iki büklüm olmuş, makineyi yağlayan işçiyi görüp çağırdı.

'Du, komm, hier!'[1]

1. (Alm.) Sen, buraya gel! (Ç.N.)

İşçi topallayarak yaklaştı. O da topaldı, topal diye geride bırakmışlardı onu. Sağ elinde kocaman bir ingiliz anahtarını sıkı sıkı kavramıştı, sol elinde bir pirinç yağdanlık. Atın yanından geçerken alçak sesle bir şey söyledi, kör at da burnunu onun omzuna sürttü, topallayarak birkaç adım attı arkasından. İşçi, Subay'ın önünde durdu, kasketini çıkardı. Saçları siyah, kıvırcıktı, yüzü gri, sıska, gözleri donuk. Yahudi'ydi kuşkusuz.

'*Du bist Jude, nicht wahr?*'[1] diye sordu Subay.

'*Nein, ich bin kein Jude,*'[2] diye yanıtladı işçi başını iki yana sallayarak.

'*Şto? Ti ne yevrey? Ti yevrey!*[3] Yahudi'sin sen,' diye Rusça yineledi Subay.

'*Da, ya yevrey*, evet, Yahudi'yim ben,' dedi işçi, Rusça.

Subay onu uzun uzun süzdü, sessizce. Ardından ağır ağır sordu: 'Peki neden bir dakika önce bana hayır dedin?'

'Almanca sordun da ondan,' diye yanıtladı işçi.

'Kurşuna dizin şunu!' dedi Subay."

Frank ağzını ardında kadar açıp yağlı, içten bir kahkaha kopardı. Bütün davetliler kahkahalarla gülüyordu, iskemlelerinin arkalığına kaykılarak.

"O Subay," dedi Frank davetlilerin neşesi durulduğunda, "çok dürüst bir biçimde yanıt vermiş, çok daha beter bir yanıt verebilirdi. Ama nükteli bir adam değilmiş. Nükteden anlayan bir adam olsa belki de olaya gülüp geçebilirdi. *J'aime les hommes spirituels*," diye ekledi nezaketle eğilerek, "*et vous avez beaucoup d'esprit*.[4] Nükte,

1. (Alm.) Sen Yahudi'sin, değil mi? (Ç.N.)
2. (Alm.) Hayır, ben Yahudi değilim. (Ç.N.)
3. (Rus.) Nasıl? Yahudi değil misin? Sen Yahudi'sin! (Ç.N.)
4. (Fr.) Sırasıyla; "Ben nükteli adamları severim.", "Siz de çok nüktelisiniz." (Ç.N.)

zekâ, sanat, kültür Alman Burg Kraków'da baş tacıdır. Dileğim Wawel'de bir Rönesans İtalya'sı sarayını yeniden canlandırmak, Wawel'i Slav barbarlığının bağrında bir uygarlık ve incelik adasına dönüştüreceğim. Kraków'da bir Polonya Filarmoni Orkestrası kurmayı başardığımı biliyor musunuz? Orkestranın bütün üyeleri Polonyalı elbette. Önümüzdeki ilkbaharda Furtwängler ve Karajan bir dizi konser yönetmeye Kraków'a gelecekler. Ah, Chopin!" diye ünledi birden gözlerini göğe kaldırarak ve parmaklarını bir piyanonun tuşları üzerinde gezdirir gibi masa örtüsünde gezdirerek. "Ah, Chopin, ak kanatlı melek! Varsın bir Polonyalı melek olsun, ne gam? Müzik göğünde Polonyalı meleklere de yer vardır. Gel gör ki Polonyalılar Chopin'i sevmiyor."

"Chopin'i sevmiyorlar mı?" diye sordum acı bir şaşkınlık içinde.

"Geçenlerde," diye sürdürdü Frank üzgün bir sesle, "Chopin'e adanmış bir konser sırasında, Kraków halkı alkışlamadı. Müziğin o beyaz meleğine ne bir alkış ne bir sevgi gösterisi. Ben o kalabalık dinleyici kitlesine bakıyordum, sessiz, hareketsiz, o buz gibi sessizliğin nedenini kavramaya çalışıyordum, o binler ve binlerce pırıl pırıl göze, Chopin'in kanadının parlak okşayışının hâlâ ılıklığını taşıyan o solgun alınlara, ak meleğin hüzünlü yumuşacık busesini taşıyan kanı çekilmiş dudaklara bakıyordum ve o muazzam dinleyici kitlesinin o dilsiz, mermersi, hayaletsi kıpırtısızlığına içimden haklı bir neden bulmaya çalışıyordum. Ah! Ama ben bu halkı sanatla, şiirle, müzikle fethedeceğim! Polonya'nın Orpheus'u olacağım. Ah! Ah! Ah! Polonya'nın Orpheus'u!" dedi ve başı iskemlesinin arkalığına dayalı, gözlerini yummuş, tuhaf bir gülmedir tutturdu. Benzi solmuştu, güç soluk alıyordu, alnında inci gibi ter taneleri belirmişti.

Ve o noktada Frau Brigitte Frank, *die deutsche Köni-*

gin von Polen yüzünü kapıya dönerek kaşını kaldırdı: o kaş kaldırmasıyla kapı açıldı, muazzam irilikte bir gümüş tepsi üzerinde tüyleri diken diken bir yaban domuzu girdi içeriye, mis kokulu bir yabanmersini döşeği üzerinde saldırgan bir tavırla pusuya yatmıştı.

Polonya *Generalgouvernement*'inin Protokol Şefi Keith'in Lublin Ormanı'nda bizzat tüfeğiyle vurduğu yabandomuzuydu. Öfkeli hayvan yabanmersini döşeğinde bir makinin sık çalılıklarının döşeğindeymiş gibi pusuya yatmıştı, ihtiyatsız avcılarla yırtıcı köpek sürülerine saldırmaya hazır. Domuzun vahşi çenesinden dışarıya bir çift kıvrık beyaz sivri diş çıkıyordu; sert kapkara kılları pırıl pırıl yağlanmış sırtında, ateşin harıyla çatlak çatlak olmuş derisinde dikelmişti. Ve ben o soylu Polonyalı yabandomuzunun, Lublin ormanlarının o vahşi "partizan"ının karşısında yüreğimde karanlık bir sevecenliğin doğduğunu duyumsadım. Karanlık göz yuvalarının dibinde gümüşsü, kanlı bir şey vardı: soğuk, kızıl bir parıltı, canlı ve sırlı bir şey, handiyse kocaman, derin bir ateşle yanan bir bakış. Polonyalı köylülerin, ormancıların, işçilerin bakışlarında parıldadığını gördüğüm bir şey: Vistül Nehri boyunca kırlarda, Zakopane'de Tatra Dağları'nda, Radom ve Częstochowa'daki fabrikalarda, Wieliczka tuz madenlerinde.

"*Achtung!*"[1] dedi Frank: kolunu kaldırdı, yabandomuzunun sırtına uzun bir bıçak sapladı.

Kocaman şöminede yanan ateşin alevlerinden mi yiyeceklerin zenginliğinden mi değerli Fransız ve Macar şaraplarından mı bilmem, alnıma kan bastığını hissediyordum. Polonya'nın Alman Kralı'nın sofrasında oturmuştum, Wawel'in büyük salonunda kadim, soylu, zen-

1. (Alm.) Dikkat! (Ç.N.)

gin, kültürlü Kraków kraliyet kentinde, Rönesans İtalya'sının senyörlerinin o safdilce, o zalim, o kibirli Alman taklidinin ufak maiyetinin ortasındaydım ve hüzünlü bir utanç duygusuyla ateşleniyordu alnım. Frank, yemeğin başlangıcından beri Platon'dan, Marsilio Ficino'dan, Orti Oricellari'den dem vuruyordu (Roma Üniversitesi'nde okumuştu Frank, Goethe'den ve Gregorovius'tan miras hafif bir romantik vurguyla İtalyancayı kusursuz konuşuyor; Floransa, Venedik, Siena müzelerinde günler ve günlerce dolaşmış, Perugia'yı, Lucca'yı, Ferrara'yı, Mantova'yı biliyor; Schumann, Chopin, Brahms âşığı, üstelik melekler gibi piyano çalıyor), Donatello'dan, Poliziano'dan, Sandro Botticelli'den söz ediyordu ve konuşurken kendi sözlerinin müziğiyle mest olarak, hafiften gözlerini yumuyordu.

Frau Brigitte, Frank'a, Agnolo Firenzuola'nun[1] söyleşisinde Celso'nun güzel Amorrorisca'ya gülümsediği zarafetle gülümsüyordu. Konuşurken Frau Wächter ile Frau Gassner'i, Schifanoia Sarayı'nda Borso d'Este'nin dolgun Ferrara'lı dilberlerin çıplak omuzlarıyla gül alınlarını okşadığı aynı âşıkane bakışlarla okşuyordu. Kraków'un genç ve şık valisi Wächter'e, Dollfuss'un katillerinden biri olan Viyanalı Wächter'e nazik bir ciddiyetle yöneliyordu, Ambra Villası'nda toplanmış şen, genç gruplarının ortasında genç Poliziano'ya yönelen Muhteşem Lorenzo gibi tıpkı. Ve Keith, Wolsegger, Emil Gassner, Stahl onun nazik sözlerine aynen Baldassar Castiglione'nin[2] mükem-

1. XVI. yüzyıl İtalyan hümanist yazar ve şairi. Burada gönderme yapılan, "soylu ve güzel Prato'lu kadınlara" adanmış "Kadın güzelliği üstüne" (1541) başlıklı söyleşi yapıtında, şairi temsil eden Celso ile dört genç kız, kadın güzelliği kavramı üstüne bir söyleşi yaparlar; Amorrorisca o dilberlerden biridir. (Ç.N.)

2. XV.-XVI. yüzyıllarda yaşamış İtalyan diplomat ve yazarı *Il Cortigiano* (Saray Adamı) başlıklı yapıtında Rönesans ilkeleri uyarınca ideal saray adamının niteliklerini belirtmiştir. (Ç.N.)

mel saraylarda mükemmel saraylılara öğütlediği vakar ve nezaketle karşılık veriyorlardı. Yalnızca Himmler'in adamı sofranın ucunda oturmuş, kulak kabartarak susuyordu. Belki de bitişik odalardaki o ağır adım seslerini dinliyordu, orada kösele eldivenli yumruklarının üstüne tünemiş gözleri bağlı şahinleriyle muhteşem senyörlerine hizmet eden şahinciler değil, makineli tüfeklerle silahlanmış amansız SS nöbetçileri vardı.

Bense akşamları (Kraków ile Varşova arasındaki, Łódź ile Radom arasındaki, Lviv ile Lublin arasındaki ıssız karlı ovalardan, yüzlerinde açlığın, bunalımın, uşaklığın, umutsuzluğun izlerini taşıyan, açık renk, donuk gözleri felakete uğramış Polonya halkının bakışı olan o duru bakışla bakan soluk benizli, zayıf insanların yaşadığı hüzünlü kentlerden, yoksul köylerden arabayla geçtikten sonra), geceyi geçirmek üzere sisli bir kentin *Deutsches Haus*'una varıp da, boğuk seslerle, yağlı kahkahalarla, yiyeceklerle içeceklerin sıcak kokusuyla karşılandığımda yüzüme basan ateşin aynının şimdi alnıma yükseldiğini hissediyordum: ve birden bir tılsımlı değnekle dokunulmuş da Grosz'un fırçasından çıkma bir ekspresyonist saraya giriverdim sanıyordum. Kuş sütünden başka her şeyin bulunduğu sofraların çevresinde Grosz'un resmettiği enseleri, karınları, ağızları, kulakları görüyordum yeniden: o soğuk, o sabit Alman gözlerini, o balık gözlerini. Ve şimdi, Wawel'in büyük salonunda Polonya'nın Alman Kralı'nın sofrasının çevresine sıralanmış davetlilere teker teker bakarken hüzünlü bir utançla ateşleniyordu alnım: Varşova, Kraków, Częstochowa, Łódź sokaklarındaki solgun benizli zayıf kalabalık geliyordu yeniden gözlerimin önüne, yüzlerine açlıktan ve bunalımdan ter basmış, çamurlu karla kaplı kaldırımlarda çaresiz dolaşan kalabalık; hüzünlü evler, içlerinden her gün gizlice halılar, gümüş takımlar, kristaller, porse-

lenler, zenginliğin, kibrin, görkemin bütün o eski simgeleri çıkarılan gururlu konaklar.

"Bugün Batorego Sokağı'nda ne işiniz vardı?" diye sordu Frank muzip bir gülümseyişle.

"Batorego Sokağı'nda mı?" diye sordum.

"Evet, sanırım adı Ulica Batorego, değil mi?" diye yineledi Frank, Emil Gassner'e dönerek.

"*Ja, Batoristrasse*," diye yanıtladı Gassner.

"Ne yapmaya gittiniz o küçükhanımlara... neydi adları?"

"Fräulein Urbanski," diye yanıtladı Gassner.

"Fräulein Urbanski. Ama iki yaşlı küçükhanım onlar, yanılmıyorsam, iki evde kalmış kız! Ne işiniz vardı Urbanski hanımcağızlarla?"

"Siz her şeyi biliyorsunuz da," dedim, "Batorego Sokağı'na ne yapmaya gittiğimi mi bilmiyorsunuz? Urbanski küçükhanımlara ekmek götürmeye gittim."

"Ekmek mi?"

"Evet, İtalyan ekmeği."

"İtalyan ekmeği mi? Yani yanınızda İtalya'dan mı getirdiniz?"

"Yanımda İtalya'dan getirdim. Urbanski küçükhanımlara Floransa'dan bir demet gül götürmeyi isterdim. Ama Floransa'dan Kraków'a yol uzun, güller de çabuk solar. O yüzden ekmek götürdüm."

"Ekmek mi?" diye ünledi Frank, "ne yani, Polonya'da ekmek yok mu sizce?" Ve elinin geniş hareketiyle kabuğu hafif, çıtır çıtır ve ipek gibi pürüzsüz yumuşacık Polonya ekmeğiyle dolu gümüş tepsileri kucaklıyordu. Soluk benizli şiş suratı safdil bir gülüşle aydınlanıyordu.

"Polonya'nın ekmeği hüzünlü," dedim.

"Öyle, İtalya'nın gülleri daha şendir. Urbanski küçükhanımlara Floransa'dan bir demet gül getirmeliydiniz. İtalya'nın ince bir anısı olurdu. Hem ayrıca o evde

bulduğunuz belki de yalnızca iki yaşlı küçükhanım olmadı, *nicht wahr?*"

"*Oh! vous êtes méchant,*"[1] dedi Frau Wächter, Frank'a şirin şirin, tehdit yollu parmağını sallayarak. Frau Wächter Viyanalıydı, Fransızca konuşmaktan hoşlanıyordu.

"Bir Lubomirska Prensesi, değil mi?" diye sürdürdü Frank gülerek. "Lili Lubomirska. *Lili, ach so, Lili!*"

Hepsi gülmeye başladı, bense susuyordum.

"Lili de İtalyan ekmeğinden hoşlanıyor mu?" dedi Frank, sözleri davetlilerin kahkahalarıyla karşılandı.

O zaman ben gülümseyerek Frau Wächter'e döndüm, dedim ki: "*Je ne suis pas un homme d'esprit, je ne sais pas répondre. Voulez-vous répondre pour moi?*"[2]

"*Oh! je sais que vous n'êtes pas un homme d'esprit*"[3] dedi nazikçe Frau Wächter, "ama Polonyalılarla İtalyanlar iki dost halktır yanıtını vermek öylesine kolay ki. En iyi ekmek, dostluğun ekmeğidir, *n'est pas?*"

"Teşekkür ederim," dedim.

"*Ach so!*" diye ünledi Frank. Bir anlık sessizlikten sonra ekledi: "Sizin Polonya halkının candan dostu olduğunuzu unutuyordum, Polonya soylularının demek istiyorum."

"Bütün Polonyalılar soyludur," dedim.

"Nitekim," dedi Frank, "ben Radziwill Prensi ile bir arabacı arasında hiçbir fark gözetmem."

"Öyleyse haksızsınız," dedim.

Hepsi bana şaşırarak baktılar, Frank da bana gülümsedi.

O noktada kapı usulca açıldı, bir gümüş tepsi üze-

1. (Fr.) Oh! Siz kötü bir insansınız. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ben hazırcevap biri değilimdir, yanıt vermeyi beceremem. Benim yerime siz yanıtlar mısınız lütfen? (Ç.N.)
3. (Fr.) Oh! Hazırcevap biri olmadığınızı biliyorum. (Ç.N.)

rinde kaz kızartması geldi, yağda pembeleştirilmiş patateslerden bir çelengin ortasında sırtüstü yatıyordu. Tombul, yağlı bir Polonya kazıydı, kabarık göğüslü, dolgun butlu, boynu kaslı; neden bilmem, eski güzel usulle bıçakla gırtlağı kesilerek öldürülmemiş de, duvarın önünde bir SS mangası tarafından kurşuna dizilmiş gibi geldi. Kısa, kuru komutu işitir gibi oldum: "*Feuer!*" ve birden boşaltılan tüfeklerin takırtısı. Kaz, hiç kuşkum yok, başı dik, Polonya'nın zalim işgalcilerinin suratlarına bakarak yıkılmıştı yere. "*Feuer!*" diye bağırdım, o haykırışın o boğuk sesin o kuru komutun ne anlama geldiğinin bilincine varmak istercesine, Wawel'in büyük salonunda tüfeklerin ani takırtısının yankılandığını beklercesine. Herkes gülmeye başladı, başlarını arkaya atarak gülüyorlardı, Frau Brigitte Frank gözlerini bana dikmişti, kızarmış, hafif terli yüzünde gözleri şehvetli bir neşeyle parlıyordu. "*Feuer!*" diye bağırdı Frank da, hepsi kafaları sağ omuzlarına bükülmüş, kahkahaları koyverdiler, sol gözlerini yumarak sanki sahiden nişan alıyorlarmış gibi bakıyorlardı kaza. O zaman da ben de gülmeye başladım, giderek incecik bir utanç duygusu yayılıyordu içime, haysiyetime dokunmuşlar gibi geliyordu, kendimi "kazdan yana" hissediyordum. Oh, evet, kazdan yana hissediyordum kendimi, ne "*Feuer!*" diye haykıranlardan yana ne de "*Gans kaputt!* Kaz öldü," diyenlerden yana değil, tüfeklerini doğrultanlardan yana.

Kendimi "kazdan yana" hissediyordum ve kaza bakarken ihtiyar Prenses Radziwill'i düşünüyordum, Varşova Tren İstasyonu'nun yıkıntıları arasında ayakta durmuş, onu İtalya'ya, kurtuluşa götürecek treni bekleyen sevgili ihtiyar Bichette Radziwill'i. Yağmur yağıyordu ve Bichette iki saattir oracıkta, çatının kavrulmuş kirişlerinin altında, top mermileri ve Stuka bombalarıyla delik deşik olmuş kaldırımın üstündeydi. "*Ne vous préoccupez*

pas pour moi, mon cher, je suis une vieille poule,"[1] diyordu İtalya Elçiliği'nin genç sekreteri Soro'ya, ikide birde başını sallayarak fötr şapkasının üstünde birikmeye başlayan yağmur damlalarını silkiyordu. "Ah bir yerden bir şemsiye bulabilsem," diyordu Soro. "*Un parapluie, voyons, ce serait ridicule, à mon âge,*"[2] ve o kendine özgü sesiyle, kendine özgü vurgusuyla, kendine özgü mimikleriyle, Gestapo'dan onu istasyonda uğurlama iznini alabilmiş olan ufak eş dost grubuna bir yandan Rusların, öte yandan Almanların işgal ettiği topraklardaki serüvenli yolculuğunun bütün hoş öykülerini, bütün eğlenceli olaylarını, bütün keyifli kıvır zıvır sıkıntılarını anlatıyordu gülerek; merhameti, hamiyeti, gururu Polonya'nın içine düştüğü muazzam felakete derinine bakmasını engeller gibiydi. Yağmur damlaları yüzünden aşağı süzülüyor, yanaklarını örten allığı eritiyordu. Sarı lekeli ak saçları minik fötr şapkasının altından yağlı, kirli tutamlar halinde çıkıyor, uçlarından sular damlıyordu. İki saatten fazladır oracıktaydı, yağmurun altında, ayakkabıları kaldırımı kaplayan çamur ve kömür deryasına batmıştı ama neşeliydi, capcanlıydı, nükteliydi, falanın filanın havadislerini soruyordu, akrabaların, dostların, ölenlerin, kaçanların, tutuklananların havadislerini, birisi, "Ondan hiç haber yok," dediğinde sanki hoş bir öyküden, eğlenceli bir dedikodudan yoksun bırakılmış gibi, "*Pas possible*?"[3] diye ünlüyordu Bichette. "Falanca hayattaymış," diye yanıtladıklarında ise, "*Ah, que c'est amusant!*"[4] diye ünlüyordu. "Falanca öldü, filanca da tutuklandı," diye haber verdiklerinde ise Bichette'in canı sıkılır gibi

1. (Fr.) Benim için kaygılanmayın azizim, ben ne badireler atlatmışım. (Ç.N)
2. (Fr.) Şemsiye mi dediniz, gülünç kaçar benim yaşımda. (Ç.N.)
3. (Fr.) Olamaz. (Ç.N.)
4. (Fr.) Ah, bu çok hoş. (Ç.N.)

oluyordu, "*Est-ce possible?*" diye ünlüyordu, sanki, "*Vous vous moquez de moi,*"[1] der gibi, ona akla sığmaz bir öykü anlatmışlarcasına. Soro'ya Varşova'da dolaşan son dedikoduları anlattırıyordu ve istasyon kaldırımından geçen Alman askerleriyle subaylarına bakarak, "*Ces pauvres gens.*"[2] diyordu, anlatılmaz bir vurguyla, eskilerde kalmış bir vurguyla, sanki onları kendi varlığıyla ürkütüyormuş gibi, sanki acıyormuş gibi onlara, sanki Polonya'nın yıkımı o zavallı Almanların başına gelen bir felaketmiş gibi.

Bir an geldi bir Alman subay elinde bir sandalyeyle yaklaştı, Bichette'in önünde eğildi, sessizce buyur etti. Bichette olduğu yerde dikeldi, en şirin gülümsemesiyle ve içinde hiç mi hiç küçümseme havası bulunmayan şirin bir vurguyla dedi ki: "*Merci, je n'accepte de politesses que de mes amis.*"[3] Subay ne yapacağını bilemedi, ilkin anladığını açığa vurmaya cesaret edemiyordu, ardından kızardı, sandalyeyi kaldırımın üstüne bıraktı, sessizce uzaklaştı. "*Voyons,*" dedi Bichette, "*una chaise, quelle idée!*"[4] Yağmurun altında öylece kalakalmış iskemleye bakıyordu, diyordu ki: "*C'est incroyable comme ils se sentent chez eux, ces pauvres gens.*"[5] Ve ben yağmurun altında ayakta duran o yaşlı Polonyalı hanımefendiyi düşünüyordum, yağmurun altında kalakalmış o boş sandalyeyi düşünüyordum ve kendimi kazdan yana, Prenses Bichette Radziwill'den yana, yağmurun altında öylece kalakalmış sandalyeden yana hissediyordum. "*Feuer!*" diye yi-

1. (Fr.) Benimle dalga geçiyorsunuz. (Ç.N.)
2. (Fr.) Şu zavallıcıklar. (Ç.N.)
3. (Fr.) Teşekkür ederim, ben ancak dostlarımdan gelecek nezaketi kabul ederim. (Ç.N.)
4. (Fr.) Bir iskemle ha, ne tuhaf bir düşünce! (Ç.N.)
5. (Fr.) Nasıl da kendilerini ev sahibi sanıyorlar bu zavallıcıklar, inanılmaz şey. (Ç.N.)

neledi Frank ve tüfek salvosuna tutulan kaz yere yıkıldı, Varşova Tren İstasyonu'nun yıkılmış duvarlarının önünde, idam mangasına gülümseyerek. *Ces pauvres gens!* Kazdan yana, Bichette'den yana, Varşova İstasyonu'nun yıkıntıları arasında, çamurlu kaldırımın üstünde, yağmurun altında öylece kalakalmış sandalyeden yana hissediyordum kendimi.

Hepsi gülüyordu, yalnızca Kraliçe gülmüyordu, bir tahta kurulmuş gibi kaskatı, görkemli öylece oturuyordu. Geniş, çan biçimi, kemersiz yeşil bir kadife elbise giymişti, eteği enli bir al rengi şeritle süslüydü. Eski Alman kesimi bol, uzun kolları omuzlarına içleri hava dolu gibi görünen yuvarlak katlarla birleştirilmişti, soylu bir yay çizerek omuzlarına doğru yükseliyor, sonra bileklerine doğru giderek büsbütün genişleyerek kollarına iniyordu. O yeşil çan üzerine o enli al şeritin renginde pek geniş bir dantel pelerin atılmıştı. Saçları sade taranmış, örülüp tepesinde toplanmıştı. Bir inci kolye taç gibi alnını çift sıra sarıyordu. Tombul, tıknazdı bilekleri altın bileziklerle ışıl ışıldı, elleri dolma gibi parmaklarına dar gelen yüzüklerle yüklüydü, kadife çanla dantel pelerinin ağırlığı altında ağır bir zırh içindeymişçesine ezilmiş, kaskatı gotik havasıyla oturuyordu.

Pırıl pırıl, ateşlenmiş yüzü saygısızca bir şehvet maskesiyle kaplıydı. Buna karşın bakışlarında saf, hüzünlü, soyut bir şey pırıldıyordu. Bütün yüzü, değerli Meissen tabaklarında yığılı yiyeceklerde, Bohemya kristallerinde ışıldayan mis kokulu şarapta yoğunlaşmıştı ve doymak bilmez bir açgözlülük, handiyse oburca bir hırs ifadesi burun deliklerinde, şişkin dudaklarında titreşiyor, zahmetle soludukça burnunun ve ağzının çevresinde büzüşüp genişleyen minicik kırışıklardan bir örümcek ağı gibi kaplıyordu yanaklarını. Tiksinmeyle karışık bir acıma

uyandırıyordu bende. *Belki de açtı.* Yardımına koşmayı isterdim: ayağa kalkmak, masanın üstünden eğilip parmaklarımla ağzına kocaman bir kaz lokması sokuşturmak, patatesler tıkıştırmak isterdim. Her an, açlığa yenik düşüp yeşil çanının içine yıkılacağını, başını yağlı yemeklerle dolu tabağına devireceğini görmekten korkuyordum: gözlerimi onun ateş basmış yüzüne, ağır kadife zırhının altında yastık gibi kabaran göğsüne dikiyordum ama soyut, saf bakışı, nemli gözlerinde pırıldayan o bakir, duru, saydam ışık her seferinde yardımına koşmaktan alıkoyuyordu beni.

Öbür davetliler de kıtlıktan çıkmış gibi yiyip içerken bile gözlerini Kraliçe'nin yüzünden ayırmıyordu, parlayan gözlerle sarıp sarmalıyorlardı onu, galiba onlar da da açlığına yenilerek, gözlerinin önünde başının yağlı kaz ve kızarmış patateslerle dolu tabağına düşmesinden korkuyorlardı. Kimi zaman ağızları açık, çatalın ucu dudaklarına dayanmış, kadehleri havada kalakalmış, öylece hayranlıkla, ürkerek seyre dalıyorlardı onu. Kral'ın kendisi de Kraliçe'nin her hareketini dikkatle izliyordu, her isteğini öngörmeye her içinden geçeni sezmeye, çehresinde beliren her işareti yakalamaya hazırdı.

Oysa Kraliçe hareketsiz, kayıtsız oturuyordu zaman zaman davetlilere saf ve soyut bir bakış lütfediyordu. Daha sıklıkla Kraków Valisi'ne kayıyordu gözleri zayıf, şık giyimli, masum alınlı, Dollfuss'un kanının[1] bile kirletemediği elleri apak genç Wächter'e. Ya da Başrahip Emil Gassner'in yüzüne kayıyordu, o da Viyanalıydı, alaylı ve sahte bir gülüşü vardı, kaçamak bakışlıydı, Kraliçe'nin

1. Sosyal-Hıristiyan eğilimli Avusturyalı politikacı ve devlet adamı. Parlamenter düzeni Mussolini'nin desteğiyle Avusturya faşizmi olarak anılan bir diktatya dönüştürmüş, 1934'te Avusturya Nazi Partisi üyeleri tarafından öldürülmüştür. (Ç.N.)

bakir gözlerini üzerinde hisseder hissetmez mahcup olarak, neredeyse ürkerek kirpiklerini indiriyordu. Kraliçe, daha da sıklıkla, Polonya *Generalgouvernement* Alman Nasyonal Sosyalist Partisi yöneticisi, atletik yapılı, gotik yüzü soğuk, keskin çizgili, alnı görünmez bir meşe dalıyla taçlanmış olan Stahl'a bakıyordu; adam Kraliçe'nin etten kemikten, kayıtsız heykeline doğru uzanıyordu, o ise ağır yeşil kadife zırhının içinde, incecik kristal kadehi tombul eliyle kavramış, dalgın bir havayla dinliyordu, kendi yüce, saf, gizli düşüncelerine dalmış gibiydi.

Ben de ara sıra Kraliçe'yi seyretmeyi kesip gözlerimi davetlilerin üstünde dolaştırıyordum, Frau Wächter'in gülümseyen yüzüne, Frau Gassner'in apak kollarına, Lublin ormanlarında yabandomuzu avından, Volinya'daki vahşi köpek sürülerinden, Radziwilow ormanlarında av partilerinden dem vuran *Generalgouvernement* Protokol Şefi Keith'in kıpkırmızı, terli suratına takılıyordu bakışlarım. Ya da *Staatssekretäre* Boepple ile Bühler'e bakıyordum, üzerinde gamalı haç bulunan kırmızı kolluklarıyla gri çuha üniformaları içinde, alınları terli, yanakları ateşlenmiş, gözleri parlayarak, Kral'ın her "*Nicht wahr?*"ına ikide birde neredeyse bağırarak, "*Ja! Ja!*" diyorlardı. Ya gözlerimi Baron Wolsegger'e dikiyordum, ak saçlı bir yaşlı Tirol'lü beyefendiydi, kızarmış yüzünde açık renk gözleriyle, silahşör tarzı, atılgan havalı bir beyaz keçisakalı vardı; o nazik ve gururlu yüzü daha önce nerede görmüş olduğumu anımsamaya çalışıyordum; belleğimde yıldan yıla, ülkeden ülkeye, gerilere doğru gide gide Württemberg'de Donaueschingen'e vardım, Fürstenberg prenslerinin şatosunun parkında Diana ile Su Perilerinin beyaz heykelleriyle çevrili bir havuzdan Tuna Nehri'nin kaynağının çıktığı yere. Yeni doğmuş nehrin beşiğine eğilmiştim, su kaynağının titreşerek fışkırışını seyretmiştim uzun uzadıya, ardından şatonun kapısını aramıştım, geniş avlu-

yu geçmiş, mermer merdivenleri tırmanmış, duvarları Holbein'in *Die graue Passion* tuvalleriyle kaplı muazzam salona girmiştim: ve orada, açık renk duvarda Yeniçağ komutanı Wallenstein'ın portresini görmüştüm. O uzak anıya gülümsedim, Baron Wolsegger'e gülümsedim. Ve birden bakışlarım Himmler'in adamına takıldı.

O anda sanki kendisini ilk kez görüyormuş gibi oldum ve sarsıldım. Onun da gözleri bendeymiş, bakışlarımız karşılaştı. Adı yasaklanmış, adı ağza alınamayan o adam orta yaşlıydı; kırkını geçmemişti, koyu renk saçları şakaklarında ağarmaya başlamıştı, burnu ince, uzun, dudakları kısık, kansızdı, gözleri olağanüstü bir berraklıktaydı. Griydi gözleri, ya da mavi ya da beyaz, balık gözlerini andırıyordu. Sol yanağını boylu boyunca uzun bir yara izi kesiyordu. Ama onda beni birden tedirgin eden bir şey fark ettim: kulakları, minicik, kansız kulaklardı, balmumundan yapılmış gibiydiler, kulak memeleri saydamdı, balmumunu, sütü andıran bir beyazlık. Apuleius'un öyküsündeki Ambrogio geldi aklıma, hani bir ölünün başında nöbet tutarken kulaklarını maymunlar kemirir de, sonradan balmumundan kulak yapıp yapıştırırlar. Yüzünde gevşek, çıplak bir şey vardı. Kafatası kaba sabaydı, handiyse zorlayarak biçimlendirilmişti, alın kemikleri sağlam, sıkıca kaynaşmış görünüyordu, yine de sanki elinizle dokunsanız ezilecek gibiydi, yeni doğmuş bir bebeğinki gibi kuzu kafasını andırıyordu. Daracık elmacıkkemikleri, uzun yüzü, çekik gözleri de yine kuzu kafasına benziyordu, hem çocuksu hem hayvansı bir hali vardı. Alnı beyazdı, hastalarınki gibi nemli, o gevşek, balmumsu ciltten yayılan ter de, sırtüstü uzanmış, şafağı bekleyen göğüs hastalarının alnını ıslatan hummalı uykusuzluğu akla getiriyordu.

Susuyordu Himmler'in adamı: sessizce beni süzüyordu ve yavaş yavaş farkına vardım ki incecik, solgun

dudaklarını tuhaf bir gülümseme nemlendirmekteydi, utangaç, tatlı mı tatlı bir gülümseme. Gülümseyerek bakıyordu bana ve ilkin sandım ki gülümsediği benim, gülümseyerek bana bakıyor gerçekten, sonra birden fark ettim ki gözleri bomboştu, davetlilerin sözlerini dinlemiyordu, seslerin ve kahkahaların şamatasını, çatal bıçaklarla bardakların tıngırtısını işitmiyordu, zalimliğin (özgün Alman zalimliği olan o "acılı zalimlik"), korkunun, yalnızlığın yüksek mi yüksek, saf mı saf göğüne çekilmişti. O yüzde hayvanca sertliğin gölgesi bile yoktu, insanı içlendiren, olağanüstü bir utangaçlık bir yitiklik bir yalnızlık vardı. Sol kaşı şakağına doğru kalkmıştı. O yükselmiş kaşın tepesinden aşağıya soğuk bir küçümseme, zalim bir kibir iniyordu. Ama tüm yüz çizgilerini, çehresinin tüm belirtilerini ve mimiklerini uyum içinde eriten şey işte o acılı zalimlik, o olağanüstü o hüzünlü yalnızlıktı.

Derken bir an geldi, içinde bir şeyler yavaş yavaş çözülüyor gibi oldu, canlı ve insani bir şeyler, bir ışık bir renk, bomboş gözlerinin dibinde bir bakış bir çocuk bakışı belki. Bana öyle geldi ki, o yüce o uzak, saf mı saf gökyüzünden ağır ağır, bir melek gibi aşağıya doğru iniyordu kendisi: bir örümcek misali alçalıyordu, bir örümcek-melek gibi, ağır ağır, yüksek mi yüksek bir beyaz duvar boyunca. Hapishanesinin dimdik duvarının tepesinden aşağıya kayan bir hükümlü gibi.

Solgun yüzüne giderek derin bir utanç duygusu yayılıyordu. Yuvasından çıkan bir balık misali, kendi yalnızlığından dışarıya çıkıyordu. Gözlerini dikmiş, bana doğru yüzüyordu. Çıplak suratının, beyaz bakışının bana esinlediği dehşet duygusuna bilinçaltından gelen bir sıcaklık duygusu karışıyordu: sonunda birden kendimi onu bir tür merhametle incelerken yakaladım, o acınası canavarın içimde uyandırdığı dehşet ile sevecenlikten ötürü sayrılıklı bir memnunluk duyar gibiydim.

Himmler'in adamı birden masanın üstüne eğildi, mahcup bir gülümsemeyle ve alçak sesle bana, "Ben de Polonyalıların dostuyum," dedi, "*Je les aime beaucoup.*"[1]

Himmler'in adamının o sözleriyle ve olağanüstü tatlı, hüzünlü sesiyle kafam karışmıştı, Kral'ın, Kraliçe'nin, tüm davetlilerin ayağa kalkmış, bana bakmakta olduklarını fark etmemiştim. Ben de ayağa kalktım, hepimiz Kraliçe'nin peşine takıldık. Ayakta daha şişman görünüyordu, kendi halinde bir Alman burjuvası hali takınmıştı, kadife çanının yeşili bile solmuştu sanki. Hamiyetli bir vakarla ağır ağır ilerliyordu, her salonun eşiğinde bir an duruyordu, en saf örneği Berlin'de, Dışişleri Bakanlığı'nda görülen III. Reich tarzı mobilyaların soğuk, saygısız, aptalca görkemini bakışlarıyla okşamak istercesine. Derken eşiği aşıyordu, birkaç adım atıp yeniden duruyor, kolunu kaldırıyordu, elinin hareketiyle eşyaları, tabloları, halıları, avizeleri, Becker'in kahramanlarının heykellerini, Führer'in büstlerini, gotik kartallarla, gamalı haçlarla süslü duvar halılarını işaret ederek, şirin bir gülümsemeyle bana dönüyordu: "*Schön, nicht wahr?*"[2]

Yirmi yıl önce krallara yaraşır bir çıplaklıkla önüme serilmiş olan Wawel'in muazzam yapısı, şimdi Polonyalı soyluların saraylarından çalınmış ya da Alman ordularını Avrupa'nın dört bir yanında izleyen Münihli, Berlinli, Viyanalı antikacı ve uzman komisyonlarınca Fransa'da, Belçika'da, Hollanda'da uygulanan bilgili bir yağmanın ürünü olan eşyalarla, bodrumlarından en yüksek kulelerine değin tıklım tıklım doldurulmuştu. Tavana asılmış devasa avizelerden şiddetli bir ışık yağıyor, parlak deri panolarla kaplı duvarlarda, Hitler'in, Goering'in, Goeb-

1. (Fr.) Onları çok severim. (Ç.N.)
2. (Alm.) Güzel, değil mi? (Ç.N.)

bels'in, Himmler'in ve daha başka Hitler komutanlarının portrelerinde, Burckhardt'ın, Nietzsche'nin, Stefan George'nin dekadan estetiğinden, Beethoven'in *Üçüncü Senfoni*'sinin ve Horst-Wessel-Lied'inin kahramanlık estetiğinden ve Floransa ve Münih'in hümanist antikacılarının estetiğinden esinlenmiş, Polonya'nın Alman Kralı'nı çeşitli pozlarda gösteren (koridorlara, merdiven sahanlıklarına, odaların köşelerine, mobilyaların üstüne, ufak mermer sütunların tepesine ya da duvar oyuklarına yerleştirilmiş) mermer ve tunçtan büstlerde yansıyordu. Kapalı havayı bir taze cila, gıcır gıcır deri, yeni parlatılmış tahta kokusu doldurmuştu.

Gide gide koskocaman bir salona vardık: III. Reich tarzı mobilyalarla, Fransız halılarıyla, deri kaplamalarla cömertçe döşenmişti. Frank'ın çalışma odasıymış. Wawel'in dış terasına açılan (iç teras İtalyan Rönesans mimarlarının elinden çıkmış son derece güzel bir avluya açılır) iki yüksek camlı kapı arasındaki boşluğu devasa boyutlarda bir maun masa kaplıyordu, iki ağır, altın yaldızlı bronz şamdanın kollarına dikilmiş mumların ışığı masanın yüzeyinde yansıyordu. Devasa masa çıplaktı. "İşte burada Polonya'nın geleceğini düşünüyorum," dedi bana Frank, kollarını iki yana açarak; ben ise Almanya'nın geleceğini düşünerek gülümsedim.

Frank'ın bir işareti üzerine iki yüksek camlı kapıyı açtılar, terasa çıktık. Frank kolunu uzatıp kör edici bir yansımayla parlayan karlara sert hatlarla çizilmiş Wawel'in görkemli binasını gösterek, "Alman kenti bu," dedi. Polonya Kralı'nın kadim sarayının çevresinde incecik yeni ayın çekingen bir ışıkla aydınlattığı saydam bir gökyüzü altında kardan kefenine sarılı, serilmiş yatıyordu kent. Vistül Nehri'nden mavi bir sis yükseliyordu. Ufkun uzaklığında, Tatra Dağları narin ve saydam şekilleniyordu. Piłsudski'nin mezarında nöbet tutan SS'lerin kö-

peklerinin havlamaları arada bir gecenin sessizliğini bozuyordu. Soğuk öylesine müthişti ki, bir an gözlerimi yumdum. "Düş gibi, öyle değil mi?" dedi Frank.

Çalışma odasına döndüğümüzde, Frau Brigitte Frank yanıma yaklaştı, elini samimi bir havayla koluma koyarak alçak sesle, "Gelin benimle, size *onun sırrını* vereceğim," dedi. Çalışma odasının duvarında açılmış ufak bir kapıdan duvarları çırılçıplak, kireçle beyaza boyanmış bir odacığa girdik. Ne bir mobilya ne bir halı ne bir tablo ne bir kitap ne bir çiçek, hiçbir şey yoktu: yalnızca muhteşem bir Pleyel ile bir tahta tabure. Frau Brigitte Frank piyanonun kapağını kaldırdı, bir dizini tabureye dayayarak tombul parmaklarıyla tuşları okşadı.

"Önemli bir karar vermeden önce ya da çok yorgun, morali bozuk olduğunda, hatta bazen önemli bir toplantının ortasında bile," dedi Frau Brigitte Frank, "bu odaya gelip kapanır, piyanonun önüne oturur, Schumann'dan, Brahms'dan, Chopin'den, Beethoven'den huzur ya da esin diler. Bu hücreye ne ad verdim ben, bilir misiniz? Kartal yuvası adını verdim."

Ben sessizce önünde eğildim.

"Olağanüstü bir adamdır," diye ekledi, gururlu bir sevgiyle dolu bakışlarını üzerime dikti: "Bir sanatçı, saf ve ince ruhlu büyük bir sanatçıdır. Polonya'yı ancak onun gibi bir sanatçı yönetebilir."

"Evet, büyük bir sanatçı o," dedim, "ve Polonya halkını işte bu piyanoyla yönetiyor."

"*Oh! Vous comprenez si bien les choses!*"[1] dedi Frau Brigitte Frank içli bir sesle.

"Kartal yuvası"ndan sessizce çıktık ve bilmem neden, yüreğimdeki tedirginlik ve hüzünden uzun süre sıy-

1. (Fr.) Oh! Siz her şeyi o denli iyi anlıyorsunuz ki! (Ç.N.)

rılamadım. O arada Frank'ın özel dairesinde toplanmıştık, kocaman Viyana divanlarına, geyik derisiyle kaplı yumuşacık, geniş koltuklara gömülmüş sigara içmeye, sohbet etmeye başlamıştık. Mavi üniformalı, saçları kısa, sert Prusya kesimi iki uşak kahve, likör, tatlı servisi yapıyorlardı: ayak sesleri bütün döşemeyi kaplayan uzun tüylü Fransız halısında boğuluyordu. Yeşil ve altın yaldız lake sehpalara ünlü markalarda eski Fransız konyağı şişeleri, kutu kutu Havana puroları, gümüş tepsilere tepeleme yığılmış meyve şekerlemeleri ve Polonya'nın şu ünlü Wedel çikolataları dağıtılmıştı.

Ortamın sıcak havasından mı ya da şöminede yanan ateşin tatlı çıtırtısından mı bilmem, sohbet giderek samimileşti, neredeyse mahremleşti. Ve Sonunda Polonya'daki Almanların bir araya toplandıkları hemen her zaman yaptıkları üzere, hepsi Polonyalılardan söz etmeye daldı. Hemen her zaman olduğu gibi, kötü niyetli bir küçümsemeyle söz ediyorlardı: ama tuhaf bir biçimde, handiyse sayrılıklı, kadınsı bir aksilikle, esefle, bilinçaltında duran bir düş kırıklığına uğramış aşk, haset ve kıskançlıkla karışıktı o küçümseme. Yine ihtiyar sevgili Bichette Radziwill geliyordu gözümün önüne, Varşova İstasyonu'nun yıkıntılarının arasında yağmurun altında ayakta ve, "*Ces pauvres gens*," deyişindeki yıllanmış vurgu.

"Polonyalı işçiler," diyordu Frank, "Avrupa'nın en iyileri değiller ama en kötüleri de değiller. Canları isterse pek güzel çalışmayı biliyorlar. Onlara güvenebiliriz sanıyorum, özellikle de disiplinlerine."

"Ancak çok vahim bir kusurları var," dedi Wächter, "iş ve üretim gibi teknik nitelikli sorunlara yurt sevgilerini karıştırıyorlar."

"Onlar salt teknik sorunlar değil, aynı zamanda ahlaksal sorunlar," dedi Baron Wolsegger.

"Modern teknik," diye yanıtladı Wächter, "iş ve üretim sorunlarına yabancı öğelerin karıştırılmasını kaldırmaz. İşçilerin yurt sevgisi de üretim sorunlarına yabancı olan öğelerin en tehlikelisidir."

"Evet, tabii," dedi Frank, "ama işçilerin ulusçuluğu soylularla burjuvalarınkinden hayli farklı."

"İşçinin yurdu makinedir, fabrikadır," dedi Himmler'in adamı alçak sesle.

"Bu bir komünist fikri," dedi Frank, "Lenin'in bir formülü sanıyorum. Ama aslında gerçek payı da yok değil. Polonyalı işçi iyi bir yurtseverdir, yurdunu sever ama Polonya'yı kurtarmanın en iyi yolunun bizim için çalışmak olduğunu bilir. Bilir ki eğer bizim için çalışmak istemezse," diye ekledi Himmler'in adamına bakarak, "karşı koyacak olursa..."

"Bizim bildiğimiz birçok şey var," dedi Himmler'in adamı, "ama Polonyalı işçi onları bilmiyor ya da bilmek istemiyor. Aslında ben kendim de bilmemeyi tercih ederdim," diye ekledi mahcup bir gülümsemeyle.

"Şayet istediğiniz savaşı kazanmaksa," dedim, "işçinin yurdunu yok edemezsiniz. Makineleri, fabrikaları, endüstrileri yok edemezsiniz. Bu yalnız Polonya'nın sorunu değil, Avrupa'nın sorunu. İşgal etmiş olduğunuz öbür Avrupa ülkelerinde de soyluların yurdunu, burjuvaların yurdunu yok edebilirsiniz ama işçilerin yurdunu yok edemezsiniz. Bana öyle geliyor ki bu savaşın bütün anlamı burada saklı, bütün anlamı ya da çoğu anlamı."

"Köylüler," dedi Himmler'in adamı.

"Lüzumu halinde," dedi Frank, "işçileri köylülerin ağırlığıyla ezeriz."

"Ve savaşı kaybedersiniz," dedim.

"Herr Malaparte haklı," dedi Himmler'in adamı, "savaşı kaybederiz. Polonyalı işçilerin bizi sevmesi gerek. Kendimizi Polonya halkına sevdirmeliyiz."

"Polonyalılar giderek bizi seveceklerdir," dedi Frank. "Romantik bir halk. Yarınki Polonya romantizminin yeni biçimi Alman sevgisi olacaktır."

"Şimdilik," dedi Baron Wolsegger, "Polonya romantizmi... Polonya halkının karşısındaki durumumuzu pek güzel anlatan bir Viyana deyişi vardır: '*Ich liebe dich, und du schläfst,*' ben seni seviyorum, sense uykudasın."

"*Oh! oui,*" dedi Frau Wächter, "*je t'aime et tu dors. Très amusant, n'est-ce-pas?*"

"*Ja, so amüsant!*" dedi Frau Brigitte Frank.

"Polonya halkının giderek bizi seveceğine kuşku yok," dedi Wächter, "ama şu anda uyumakta."

"Ben sanıyorum ki daha çok uyur gibi yapıyor," dedi Frank. "Aslında kendini sevdirmekten başka istediği yok. Her halk kadınlarından anlaşılır."

"Polonyalı kadınlar," dedi Frau Brigitte Frank, "güzellikleriyle ve şıklıklarıyla ün salmışlardır. *Est-ce que vous les trouvez tellement jolies?*"[1]

"Ben onların hayranlığı hak ettiklerine inanıyorum," diye yanıtladım, "hem yalnızca güzellikleri ve şıklıklarından ötürü değil."

"Bana öyle pek de söylendiği kadar güzel gelmiyorlar," dedi Frau Brigitte Frank. "Alman kadınlarının güzelliği daha ciddi daha sahici daha klasiktir."

"*Il y en a pourtant qui sont très jolies et trè élégantes,*"[2] dedi Frau Wächter.

"Viyana'da, dünyanın iyi zamanlarında," dedi Baron Wolsegger, "Parisli kadınlardan bile daha şık sayılırlardı."

"*Ah! les Parisiennes!*"[3] diye ünledi Frank.

1. (Fr.) Siz onları gerçekten öylesine güzel buluyor musunuz? (Ç.N.)
2. (Fr.) Yine de pek güzel ve şık olanları var. (Ç.N.)
3. (Fr.) Ah! Parisli kadınlar! (Ç.N.)

"*Est-ce qu'il y a encore des Parisiennes?*"[1] diye sordu Frau Wächter, başını şirin şirin omzuna eğerek.

"Ben Polonyalı kadınların şıklığını felaket taşralı ve *démodée* buluyorum," dedi Frau Brigitte Frank, "hem hepsi savaşın suçu değil. Almanya'da iki buçuk yıldır savaşta, yine de Alman kadınları günümüzde Avrupa'nın en şıkları."

"*Il paraît*," dedi Frau Gassner, "*que les femmes polonaises ne se lavent pas souvent.*"[2]

"*Oh! oui, elles sont terriblement sales,*"[3] dedi Frau Brigitte Frank kadife çanını sallayarak; çan odada uzun uzadıya, yeşil yeşil çınladı.

"Suç onların değil ki," dedi Baron Wolsegger, "sabunları yok."

"Yakında," dedi Frank, "bu özrü ileri süremeyecekler. Almanya'da tümüyle bedavaya gelen üstelik pek bol bulunan bir maddeden sabun yapmayı başarmışlar. Bol miktarda sipariş ettim, yıkanabilsinler diye Polonyalı hanımlara dağıttıracağım. Dışkıdan yapılmış bir sabun."

"Dışkıdan mı?" diye bağırmışım.

"Evet, insan dışkısından tabii," yanıtını verdi Frank.

"Ve iyi sabun mu diyorsunuz?"

"Dört dörtlük," dedi Frank. "Tıraş olurken kullandım, bayıldım."

"Güzel köpürüyor mu peki?"

"Mükemmel köpürüyor. Kusursuz bir tıraş oluyor. Krallara layık bir sabun."

"*God shave the King!*" diye ünledim.

"Ançak..." diye ekledi Polonya'nın Alman Kralı.

"Ancak..." dedim soluğumu tutarak.

1. (Fr.) Hâlâ Parisli kadın kaldı mı ki? (Ç.N.)
2. (Fr.) Galiba Polonyalı kadınlar sık yıkanmıyorlarmış. (Ç.N.)
3. (Fr.) Oh! Evet, felaket pasaklılar. (Ç.N.)

"Bir kusuru var: kokusuyla rengi hiç değişmemiş."

Sözleri bir kahkaha tufanıyla karşılandı. "*Ach so! Ach so! Wunderbar!*" diye haykırıyordu hepsi. Ve baktım, Frau Brigitte Frank, *die deutsche Königin von Polen* öyle zevklenmiş ki, yanağından aşağıya bir damla gözyaşı iniyor.

V

Yasak kentler

Varşova'ya karlara gömülü uçsuz bucaksız Polonya Ovası'nı otomobille geçerek Radom'dan gelmiştim. Varşova'ya girerken, bombardımanlardan harap olmuş perişan dış mahalleler, duvarları yangınlardan kararmış yapıların iskeletlerinin iki yanlı sıralandığı Marszałkowska, tren istasyonunun enkazı, akşamın morumsu ışığında görünümleri daha bir korkunçlaşan bağırları deşilmiş kapkara evler, bana handiyse hoş bir sığınak oldular, karın parıltısından kamaşmış gözlerim dinlendi.

Sokaklar ıssızdı, tek tük gelip geçenler duvar diplerine sinerek kaçıyorlardı, kavşaklarda makineli tüfeklerini kavramış Alman askerî devriyeleri bekliyordu. Saxe Meydanı gözüme muazzam genişlikte, hayaletsi göründü. Gözlerimi Hotel Europejski'nin birinci katına kaldırıp iki yıl boyunca, 1919 ve 1920 yıllarında, İtalya Krallığı Elçiliği'ne atanmış genç bir diplomatken oturduğum dairenin penceresini araştırdım. Pencere aydınlıktı. Brühl Sarayı'nın avlusunda durdum, girişi geçtim, onur merdiveninin ilk basamağına ayak attım.

Varşova'nın Alman Valisi Fischer, o akşam *Generalgouverneur* Frank'a, Frau Brigitte Frank'a ve *Generalgouverneur*'ün başlıca yardımcılarından bazılarına verdiği yemeğe davet etmişti beni. Eskiden Polonya Cumhuriye-

ti'nin Dışişleri Bakanlığı'nın yer aldığı, şimdiyse Varşova Alman Valiliği bulunan Brühl Sarayı, zamanında Napoléon'un Varşova'da kaldığı sırada konakladığı eski Hotel d'Angleterre'in yıkıntılarının iki adım ötesinde, sapasağlam duruyordu. Bir tek bomba isabet etmiş, onur merdiveninin ve şimdi Fischer'in işgal ettiği, eski cumhuriyetin dışişleri bakanı Albay Beck'in özel dairesine giden iç terasın tavanını çökertmişti. Ayağımı ilk basamağa attım ve tırmanmaya başlıyorken gözlerimi kaldırdım.

Ben pembe mermerden basamakları ağır ağır tırmanıyorken iki yanında, hem cılız hem vurucu, modern bir klasik tarzda, iki sıra incecik, yivsiz, beyaz alçıyla kaplı, altlıksız başlıksız sütun dizisi bulunan merdivenin tepesinde, merdiven boyunca sütun aralarına yerleştirilmiş ampullerle sahne ışıkları gibi aşağıdan yukarıya doğru çiğ bir ışıkla aydınlatılmış etten kemikten iki som heykel, tehditle üstüme doğru eğiliyordu. Sütun yivleri misali kaskatı, derin pilili altın lame bir giysiye bürünmüş Frau Fischer görkemle yükseliyordu, bakıra çalan sarı saçları alnının tepesinde tuhaf bir biçimde taranarak kule yapılmıştı, bir dor sütununun üstüne acayiplik olsun diye kondurulmuş külfetli bir korint başlığını andırıyordu. Etekliğinin altından koskocaman bir çift ayak, etli baldırlarıyla gri ipek çoraplarının çeliksi bir pırıltı verdiği soba borusunu andıran iki bacak çıkıyordu. Kolları iki yanında sarkıyordu ama şöyle gevşekçe bırakılmış değillerdi, büyük bir ağırlığın çekimine yenik düşerek kalçaları boyunca kaskatı uzanmışlardı. Onun yanında vali Fischer'in heybetli cüssesi yükseliyordu: şişman, Herkülsü bedeni, Berlin kesimi, kolları fazla kısa bir siyah gece kıyafetine zor bela sığdırılmıştı. Kafası ufacık, yuvarlaktı, yüzü kırmızı, şiş, gözleri alnından dışarı fırlamış, gözkapakları kızarmıştı. İkide birde, ağır ağır, özenle dudaklarını yalıyordu, belki de çekingenliği-

ni yenmek için yaptığı bir hareketti. Bacaklarını iki yana açmış duruyordu, kolları kaskatı, kalçalarından biraz açıkta sarkıyordu, iri yumrukları sıkılmıştı, bir boksör heykeli derdiniz. Ve o iki som figür, ben ağır ağır merdivenleri tırmanırken perspektif oyunundan ötürü, alttan yukarıya doğru çekilmiş bir fotoğraftaki heykeller gibi geri kaykılmış görünüyorlardı: elleri, ayakları, bacakları, tıpkı bir fotoğrafta olduğu gibi, parçası oldukları kişiyle orantısız, koskocaman, tuhaf bir biçimde şişmiş, çarpılmış görünüyorlardı gözüme. Her basamağı çıktıkça, tiyatroda ilk sıralarda bir koltukta oturduğum her sefer bir şarkıcının sahneye çıkıp da kolunu üstüme doğru kaldırdığı, ağzını açtığı zaman olduğu gibi, belirsiz bir ürküntüye kapılıyordum. Tam o anda o etten kemikten heykellerin ikisi birden sağ kollarını kaldırdı, ikisi birden yüksek sesle, "*Heil Hitler!*" dedi.

(Tam o anda, Vali Fischer ile Frau Fischer ampullerin soğuk mavimsi ışığında eriyip gittiler, onların yerinde Madam Beck ile Albay Beck'in iki uzun boylu, ince gölgesi belirdi. Madam Beck sanki son basamakları tırmanmama yardım etmek istercesine hafifçe eğilerek gülümsüyor, bana elini uzatıyordu ve upuzun boylu, zayıf, ufak kuş başlı Albay Beck, sol dizini belli belirsiz bükerek kuru bir İngiliz zarafetiyle eğiliyordu. Zamanın ve belleğin uzaklığında kalmış iki solgun imge gibiydiler, oysa dün oradaydılar: sıska, öfkeden ve kahırdan kararmış bir kalabalığın kollarını kaldırıp bağırarak geçit yaptığı Varşova yıkıntılarının fonu üzerinde hayaletsi bir zarafetle kımıldanıyorlardı. Madam Beck omuzlarının arkasında geçit yapan kalabalığı fark etmez gibiydi ve bana elini uzatarak gülümsüyordu. Ama Albay Beck, yüzü bembeyaz, ürkmüş, ufacık kuş başını ipince boynu üzerinde oynatarak ikide bir geri döner gibi yapıyordu (ampullerin mavimsi ateşi onun parlak kafatasında, kartal bur-

nunda yansıyordu) ve Varşova yıkıntılarını, perişan, tüyleri dökülmüş kürklere, solmuş, yırtılmış naylon yağmurluklara sarınmış, alınları çıplak ya da yağmurdan ve buzdan solmuş eski püskü şapkalarla örtülü bir halkla dolu sokakları arkasına gizlemek istercesine omuzlarıyla bastırıyordu. Kar yağıyordu, kaldırımlardan ağır ağır geçen halk arasından, bin tane sönük bakış arasında bir tane canlı bakış, demirli çizmeleriyle yoldan geçen bir Alman askerini bir nefret ve umutsuzluk aleviyle izliyordu. Hotel Bristol'ün ve Hotel Europejski'nin, Nowy Świat sinemasının ve bir mermer mahfazada Chopin'in yüreğinin saklandığı Saint Andrea Kilisesi'nin önünde, Marszałkowska'nın ve Krakowskie Przedmieście'nin yıkıntılarının önünde, Wedel'in ve Fuchs'un parçalanmış vitrinlerinin önünde öbeklenmiş kadınlar yorgun bakışıyor, başlarıyla umutsuzluk işaretleri yapıyor birbirlerine; buzun üstünde kayarak koşan çocuk grupları durup *Kommandantur* merkezine dönüştürülmüş Potocki Sarayı'nın avlusunda gidip gelen Alman subay ve askerlerini seyrediyorlardı. Meydanların ortasında yakılmış kocaman ateşlerin çevresinde, karın içinde çömelmiş erkeklerle kadınlar ellerini ateşe tutuyordu. Hepsi dönüp Brühl Sarayı'nın mermer merdivenlerinin tepesinde zarafetle kımıldanan iki soluk gölgeye bakıyordu ve arada sırada birisi bağırarak, kollarını kaldırıyordu. SS muhafızlarının bekçiliğinde kelepçeli adam grupları geçiyordu, hepsi de yüzlerini gülümseyerek bana elini uzatan Madam Beck'e çeviriyordu, sıska boynu üzerinde ufacık kuş başını tedirginlikle oynatan, sıvası idam mangasının mermileriyle delik deşik olmuş, badanası yer yer kan lekeli bir duvarı anıştıran o gri, o kirli görünümü gerisingeriye, Varşova yıkıntılarının o perişan manzarasına itmek istercesine, omuzlarıyla bastıran Albay Beck'e bakıyorlardı.

Albay Beck'in dairesinde Vali Fischer'in sofrasının çevresinde *Generalgouverneur* Frank ile Frau Brigitte Frank'tan başka, Kraków'un Wawel Kraliyet Ailesi'nin bütün maiyetiyle yeniden karşılaştım: Frau Wächter, Keith, Emil Gassner, Baron Wolsegger ve Himmler'in adamı; onların arasına karışmış Fischer'in gri ve dalgın havalı üç-dört yardımcısının varlığını şöyle bir fark ettim.

"İşte hepimiz bir araya geldik yine," dedi Frank candan bir gülümsemeyle bana dönerek. Ve Luther'in ünlü sözünü yineleyerek ekledi: "*Hier stehe ich, ich kann nicht anders...*"[1]

"*Aber ich kann stets anders, Gott helfe mir,*"[2] diye karşılık verdim.

Sözlerim kahkahalarla karşılandı ve alışık olmadığı o "şölen muhabbeti *ouverture*"ü (Frank, yemek davetlerinde sergilediği tumturaklı dille öyle dedi) karşısında bana gülümsedi, dudaklarını araladı, konuşmak ister gibi yaptı, ardından kızardı, bakışlarını davetlilerin üzerinde gezdirerek, "*Guten Appetit*," dedi.

Frau Fischer genç, göz dolduran bir kadındı, dalgın, tatlı bir havası vardı. Erkeklerin bakışlarından anlaşıldığına göre güzel bir kadın sayılıyordu; ancak Alman olmayan bir gözün fark edebildiği bayağılığı bir yana, kuşkusuz çok da ince bir kadın olmalıydı. Dümdüz, bakır çalığı tonu sıcak maşayla biraz fazla yüklenilmiş olduğunu belli eden altın sarısı saçlarına upuzun bukleler yapılıp tepesinden kıvrım kıvrım yılanlar fışkıran bir Medusa başı örneği, alnının üstünde karmakarışık toplanmıştı, dik dursunlar diye de içlerine kuaför, asıl saçlarından birazcık daha koyu bir tonda insan saçıyla dolgu yapmıştı.

1. (Alm.) Ben buradayım, elimden başka türlüsü gelmez. (Ç.N.)

2. (Alm.) Ama elimden her zaman başka türlüsü gelir, Tanrı yardımcım olsun. (Ç.N.)

Tombul, apak kollarını çocuksu bir hareketle masanın kenarına dayıyor, susuyordu, birisi ona bir şey söylediğinde ancak tatlı bir *ja* ile karşılık veriyordu. Frau Brigitte Frank ile Frau Wächter yemeğin başlangıcında onu ısrarlı ve alaycı hain bakışlarla gözlemliyorken giderek bakışlarını başka yana çevirmişler, olanca dikkatlerini yemeklere ve *Generalgouverneur* Frank'ın her zamanki kibirli lafazanlığıyla yönettiği sohbete vermişlerdi. Frau Fischer onu sessizce dinliyor, kocaman taş bebek gözleriyle büyülenmiş gibi seyrediyordu; sofraya alageyik kızartması getirildiğinde bile o hayranlığından ayılmadı. Vali Fischer alageyiği iki gözünün ortasından bir kurşunla bizzat nasıl vurduğunu anlatıyordu, Frau Fischer de içini çekerek şöyle dedi: "*So ist das Leben*, hayat böyledir işte."

Frank'ın dediği gibi, av tanrıçası Diana'ya adanmış bir yemekti o, böyle söylerken de Frau Fischer'e gülümseyerek çapkınca eğildi. Sofraya ilkin sülünler, ardından tavşanlar, son olarak da alageyik getirildi: ve sohbet başlangıçta Diana ile yabanıl aşkları, Homeros ile Vergilius'un dizelerinde anlattıkları avlar, Ortaçağ Alman ressamlarının tablolarındaki ve Rönesans İtalya'sı şairlerinin dizelerindeki av sahnelerine odaklıyken, ardından Polonya'da ava, Polonya senyörlerinin av rezervlerine, Volinya'nın av köpeklerine, Alman köpekleri mi Polonya köpekleri mi Macar köpekleri mi acaba hangileri daha iyiye geldi. Derken, yavaş yavaş her zamanki gibi, sohbet Polonya ve Polonyalılar konusuna kaydı ve yine her zamanki gibi gidip Yahudilerin sırtına yüklendi.

Alman insanı, Avrupa'nın hiçbir yanında bana Polonya'da olduğu gibi öylesine çıplak, kimliği öylesine apaçık ortada görünmemiştir. Uzun savaş deneyimim sırasında giderek şuna inandım: Alman'ın kendisine cesaretle kafa tutan silahlı adamdan hiç mi hiç korkusu yoktur. Güçsüzlerden, zayıflardan, hastalardan korkar Alman. "Kor-

ku" konusu, korkunun Alman insanında uyandırdığı zalimlik tüm savaş deneyimimin temel konusu olmuştu. Modern çağın Hıristiyan anlayışıyla derinine bakarsanız, o "korku" insanda acıma ve dehşet uyandırır ve bende, şimdi Polonya'da olduğu kadar acıma ve dehşet uyandırmamıştı hiç, doğasının sayrılıklı, kadınsı öğesi gözlerimin önünde olanca karmaşıklığıyla sergileniyordu burada. Alman'ı en zalim en soğukkanlı en yöntemli en bilimsel zalimlik eylemlerine iten şey korkudur. Ezilenler, korunmasızlar, zayıflar, hastalar, ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar, Yahudiler karşısında duyduğu korku. Ve her ne kadar o esrarlı "korku"sunu gizlemeye çalışırsa da, sonunda dile getirmeye mahkûmdur, üstelik hep en uygunsuz yerlerde, özellikle de sofrada: ya yemeklerin ve şarabın verdiği sıcaklıkla ya kendini yalnız duymadığından ötürü kazandığı güvenle ya da bilinçaltındaki kendi kendisine korkmadığını kanıtlama gereksiniminden ötürü Alman kendini ele verir, açlıktan, idamlardan, kıyımlardan öyle bir sayrılıklı hoşnutlukla söz etmeye dalar ki, yalnızca hıncını, kıskançlığını, düş kırıklığına uğramış aşkını, nefretini değil, aynı zamanda acıma dolu, inanılmaz bir alçalma hırsını ortaya döker. Ezilenlerin, hastaların, zayıfların, korunmasızların, ihtiyarların, kadınların, çocukların gizemli soyluluğunu fark eder Alman, belki de Avrupa'nın başka bütün halklarından fazla duyumsar onu, imrenir, korkar ondan. Ve öcünü alır. Alman'ın küstahlığında ve hayvanca şiddetinin altında çılgınca dilediği bir aşağılanma, her türlü insafın ötesindeki gaddarlığında derin bir kendi kendini inkâr gereksinimi, esrarlı "korku"sunda bir alçalma tutkusu yatar.

Ben davetlilerin laflarını boş yere saklamaya çabaladığım bir acıma ve dehşetle dinliyordum; onun üzerine Frank, tedirginliğimi fark ederek ve belki de aynı sayrılıklı alçalma duygusuna beni de ortak etme amacıyla,

alaylı bir gülümsemeyle bana dönüp sordu: "Gettoyu görmeye gittiniz mi, *mein lieber* Malaparte?"

Gitmiştim Varşova gettosuna, birkaç gün önceydi. Almanların o çaresiz o güçsüz hayvanları kafese kapatır gibi gettoya kapatmak için ördükleri kırmızı tuğladan yüksek surların içinde "yasak kent"in eşiğini aşmıştım. Elleri mitralyözlü SS muhafızlarının nöbet tuttuğu kapıya Vali Fischer'in imzasını taşıyan bir ilan asılmıştı, gettodan dışarıya adım atmaya yeltenecek bütün Yahudilerin ölüm cezasına çarptırılacağını bildiriyordu. Kraków'daki, Lublin'deki, Częstochowa'daki bütün "yasak kent"lerde olduğu gibi, daha ilk adımlardan başlayarak, paçavralara sarınmış, ürkek, perişan kalabalıkların doldurduğu sokaklara egemen buz gibi sessizlik yüreğime dehşet salmıştı. Gettoya yalnız başıma, beni her yerde gölgem gibi izleyen Gestapo görevlisinin muhafızlığı olmadan gitmeye çalışmıştım ama Vali Fischer'in buyrukları çok kesindi, dolayısıyla o sefer de Kara Muhafız'ın eşliğini kabullenmek zorunda kalmıştım: uzun boylu, sarışın, zayıf yüzlü bir delikanlıydı, açık renk gözlerinde buz gibi bir bakış vardı. Yüzü son derece yakışıklıydı, geniş, tertemiz alnını çelik miğferi gizli bir gölgeyle karartıyordu. Yahudilerin arasında İsrail tanrısının bir meleği gibi geziniyordu.

Sessizlik hafifti, saydamdı, havada yüzüyordu sanki ve o sessizliğin derininde, karın üstünde diş gıcırdatmayı andıran binlerce adımın çıtırtısı işitiliyordu. İtalyan subayı üniformamdan meraklanan kalabalık sakallı yüzünü kaldırıyor, soğuktan, ateşten, açlıktan kızarmış çipil çipil gözlerini üzerime dikiyordu; kirpikler arasında gözyaşları pırıldıyor, kirli sakalların arasına akıyordu. İtiş kakış içinde birisine çarpacak olursam, "*Proszę pana*," diyerek özür diliyordum, adam başını kaldırıyor, yüzüme şaşkınlıkla, inanamadan bakıyordu. Ben gülümsüyor, "*Proszę pana*,"

diye yineliyordum; çünkü biliyordum ki nezaketim onlar için olağanüstü bir şeydi, iki buçuk yıl sürmüş bunalım ve hayvanca tutsaklıktan sonra bir düşman subayının (bir Alman subayı değildim, bir İtalyan subayıydım ama bir Alman subayı olmamam yeterli değildi, hayır, yetmezdi herhalde) Varşova gettosundaki zavallı bir Yahudiye nazikçe, "*Proszę pana*," dediği bu ilk kezdi.

Zaman zaman bir ölünün üstünden atlamak zorunda kalıyordum; kalabalığın arasında nereye bastığımı göremeden ilerliyordum, arada bir kaldırımın üstünde, Musevi tören şamdanları arasında yatan bir cesede takılıp tökezliyordum. Ölü toplayıcılarının arabaları gelip alıncaya dek öylece karların üstüne bırakılmış yatıyordu ölüler ama kırım pek büyüktü, araba sayısı azdı, hepsini toplayıp götürmeye yetişemiyorlardı ve ölüler günlerce oracıkta, karların üstünde, sönmüş şamdanların arasında yatıyordu. Birçokları evlerin girişinde döşemenin üstünde, koridorlarda, merdiven sahanlıklarında yerde yatıyordu, ya da kül benizli, suskun insanlarla tıklım tıklım dolu odalarda yatağın üstünde. Sakalları tipiden ve çamurdan kirlenmişti. Kiminin gözleri fal taşı gibi açılmıştı, beyaz bakışlarıyla bizi uzun uzun izliyor, gelip geçen kalabalığa bakıyordu. Kaskatı kesilmişlerdi, serttiler, tahta heykellere dönmüşlerdi. Chagall'ın Yahudi ölülerine benziyorlardı. Buzun ve ölümün morarttığı sıska yüzlerinde sakalları mavimsi görünüyordu. Hem öylesine bir mavi ki, bazı deniz yosunlarını anıştırıyordu. Öylesine gizemli bir maviydi ki, denizi anıştırıyordu, günün kimi gizemli saatlerinde denizin aldığı o gizemli maviyi.

Yasak kentin sokaklarının sessizliği, o hafif diş gıcırdatması gibi bir ürpertinin gezindiği o buz gibi sessizlik üstüme öylesine abanıyordu ki, bir an geldi, yüksek sesle, kendi kendime konuşmaya başladım. Herkes dönüp dönüp bana bakıyordu, gözlerinde derin bir hayret ve kor-

ku okunuyordu. O zaman insanların gözlerini gözlemlemeye koyuldum. Hemen tüm suratlar sakallıydı; sakalsız olan ender yüzler korkunçtu, öylesine çıplak bir açlığı ve umutsuzluğu yansıtıyorlardı; ergenlerin yüzleri karamsı ya da kızıl renkte kıvırcık bir tüyle kaplıydı: derileri balmumu gibiydi; kadınlarla çocukların yüzleri kâğıttandı sanki. Bütün çehrelerde ecelin mavi gölgesi yer etmişti bile. O gri kâğıt rengi ya da tebeşir beyazlığındaki yüzlerde gözler kıllı ayaklarıyla göz yuvalarının dibini karıştırmaya, göz oyuklarında ışıldayan o birazcık ışığı emmeye çalışan acayip böceklerdi sanki. Ben yaklaşınca o iğrenç böcekler tedirginlikle kıpırdanıyorlar, avlarını bir an bırakıyorlar, göz yuvalarının dibinden bir inden çıkar gibi çıkarak üzerime dikiliyorlardı. Ateşten yanan, olağanüstü canlılıkta, kıpır kıpır gözlerdi; bazen de nemli, üzüntülü. Kimileri bok böceklerinin yeşilimsi parlaklığındaydı. Bazıları kırmızı bazıları beyaz bazıları ince bir perdenin tülüyle sislenmiş, sönük, donuktular. Kadınların gözlerinde cesur bir kararlılık okunuyordu, bakışıma saygısız bir küçümsemeyle karşılık veriyorlardı; ardından bana eşlik eden Kara Muhafız'ın suratına dikiliyorlardı ve birden bir korku ve tiksinti gölgesiyle kararduklarını görüyordum. Ama çocukların gözleri müthişti, bakamıyordum onlara. Yere kadar inen kara cüppeler giymiş, alnı bir kara takkeyle kaplı o kara kalabalık kirli pamuktan bir yorganı andıran gökyüzünün altında hareketsiz kalmıştı, hidrofil pamuktan bir gökyüzünün altında.

Yol kavşaklarında kırmızı harflerle Davut Yıldızı çizilmiş sarı kolluklarıyla çifter çifter Yahudi jandarmalar bekliyordu, eşyalarla, paçavra ve hurda demir yığınlarıyla, bin bir çeşit perişan öteberiyle yüklü, birkaç çocuğun çektiği kızakların, bebek arabalarının, el arabalarının durup dinlenmeyen trafiğinin ortasında hareketsiz ve kayıtsız, öylece duruyorlardı.

Ara sıra bir sokağın köşesinde insanlar öbekleşiyor, donmuş karda tepinerek, açılmış ellerini sırtlarına vurarak, onu, yirmisi, otuzu oracıkta birbirlerine sımsıkı sarılıp, birbirlerini birazcık ısıtmaya uğraşıyorlardı. Przyrynek Sokağı'nın, Nalewki Sokağı'nın yoksul, ufak kafeleri birbirlerine sokulmuş sakallı ihtiyarlarla doluydu, sessizce ayakta duruyorlardı, belki ısınmak için belki birbirlerini yüreklendirmek için, tıpkı hayvanların yaptığı gibi. Bizim eşikte belirmemizle, kapıya yakın duranlar ürkerek geriye sıçrıyor, birkaç korku çığlığı birkaç inleme işitiliyor, sonra yine bastıran sessizliği, ölmeye çoktan razı olmuş hayvanların sessizliğini ancak göğüslerden yükselen solumalar bozuyordu. Hepsi beni izleyen Kara Muhafız'a bakıyordu. Hepsi gözlerini o Melek'in yüzüne dikiyordu, hepsinin tanıdığı, Eriha'nın, Sodom'un, Kudüs'ün kapılarında, zeytinliklerin arasında hepsinin yüz kez görmüş oldukları o yüze. Tanrı'nın gazabını haber veren o Melek'in yüzü. O zaman ben gülümsüyor, "*Proszę pana*," diyordum ve çevremde o kirli kâğıt suratlarda biçare bir şaşkınlık, bir neşe bir minnet gülümsemesinin doğduğunu görüyordum. "*Proszę pana*," diyordum ve gülümsüyordum.

Gençlerden oluşmuş ekipler sokak sokak dolaşarak ölüleri topluyordu, avlulara giriyorlar, merdivenleri tırmanıyorlar, odalara dalıyorlardı. Genç ölü toplayıcılarıydı onlar, büyük bölümü öğrenciydi, çoğu Berlin'den, Münih'ten, Viyana'dan geliyordu, diğerleri Belçika'dan, Fransa'dan, Hollanda'dan, Romanya'dan tutuklanıp getirilmişti. Birçoğu bir zamanlar zengin ve mutlu olmuştu, güzel evlerde oturmuş, lüks eşyalar, antika tablolar, kitaplar, çalgılar, değerli gümüş takımlar ve kırılgan porselenler arasında büyümüşlerdi ve şimdi ayakları bezlere sarılı, üstleri başları lime lime, karın üstünde zahmetle sürükleniyorlardı. Fransızca, Bohemce, Rumence ya da Viyana'nın yumuşak Almancasını konuşuyorlardı: Av-

rupa'nın en nitelikli üniversitelerinde öğrenim görmüş genç aydınlardı, paçavralar içindeydiler, açtılar, böceklere yem olmuşlardı, dayakların, aşağılamaların, toplama kamplarında ve Viyana'dan, Berlin'den, Münih'ten, Paris'ten, Prag'dan, Bükreş'ten Varşova gettosuna değin korkunç yolculukları sırasında çektikleri kahrın acısı hâlâ sürüyordu; ama yüzlerinde dünya güzeli bir ışık vardı gözlerinde, birbirlerine yardım etme, halklarının uçurumsu sefaletine çare olma yolunda gençliklerinden kaynaklanan bir irade okunuyordu, hareketlerinde ve bakışlarında nazik ve kararlı bir meydan okuyuş vardı. Ben onları merhametli uğraşları içinde seyrediyordum ve alçak sesle Fransızca şöyle diyordum: "*Un jour vous serez libres; vous serez heureux, un jour, et libres,*"[1] ve o genç ölü toplayıcısı yüzlerini kaldırıp bana gülümseyerek bakıyorlardı. Sonra gözlerini ağır ağır beni gölgem gibi izleyen Kara Muhafız'a çeviriyorlardı, dünya güzeli zalim yüzlü Melek'e dikiyorlardı gözlerini, Kutsal Metinler'in yazdığı ölümün habercisi Melek'e, sonra kaldırımda yatan bedenlerin üstüne eğiliyorlardı, mutlu gülümsemelerini ölülerin mavimsi suratlarına yaklaştırarak eğiliyorlardı.

Nazikçe kaldırıyorlardı ölüleri, tahtadan bir heykeli kaldırırmışçasına, paçavralar içinde, bir deri bir kemik kalmış delikanlı ekiplerinin çektiği arabalara yerleştiriyorlardı onları: karın üstünde cesetlerin izleri kalıyordu ve ölülerin dokundukları her şeyde bıraktıkları o sarımsı, dehşet verici, esrarlı lekeler. Kemikleri çıkmış köpek sürüleri havayı koklayarak cenaze konvoylarının peşi sıra gidiyorlardı ve yüzlerinde açlığın, uykusuzluğun, korkunun belirtilerini taşıyan üstleri başları lime lime çocuk

1. (Fr.) Bir gün özgür olacaksınız; bir gün mutlu olacaksınız ve özgür. (Ç.N.)

sürüleri karların arasından paçavralar, kâğıt parçaları, boş kavanozlar, patates kabukları yani sefaletin, açlığın, ölümün ardlarında bıraktıkları bütün o değerli artıkları toplayarak gidiyorlardı.

Bazen evlerin içinden cılız bir şarkı, tekdüze bir yakınma işitiliyordu, ben eşikte belirir belirmez kesiliveriyordu: dile gelmez bir pislik, ıslak çamaşır, ceset kokusu sefil odaların havasını doldurmuştu, içeride ihtiyarlardan, kadınlardan, çocuklardan oluşan perişan insan yığınları bir hapishanenin hükümlüleri gibi üst üste yaşıyorlardı, kimi yere oturmuş kimi ayakta duvara yaslanmış kimi saman ve kâğıt yığınları üstüne uzanmış. Hastalar, can çekişenler, ölüler yataklara serilmişti. Beni izleyen Melek'e bakarak susuyordu hepsi. Kimileri sessizce bir lokma bir şey gevelemeyi sürdürüyordu. Daha başkaları avurtları birbirine geçmiş, ak gözleri gözlük camlarının ardında irileşmiş gençlerdi, pencere kenarına toplaşmış, okuyorlardı. Ölümün aşağılayıcı bekleyişinde oyalanmanın bir yoluydu o da. Kimi zaman bizim ortalıkta belirmemizle birlikte, birisi yerden kalkıyor ya da duvardan uzaklaşıyor ya da arkadaş grubundan ayrılıyor ve ağır ağır bize doğru yaklaşıyordu, Almanca alçak sesle, "Gidelim," diyordu.

(Częstochowa gettosunda da, birkaç gün önce bir evin eşiğinde belirdiğimde, pencerenin yanında yerde oturan bir delikanlı öne çıkmıştı, gizemli bir mutluluk havasıyla, o güne değin bekleyişin bunalımını yaşadıktan sonra, nihayet saatinin çalmış olduğunu sanmış da o âna değin korktuğu o dakikayı bir kurtuluş olarak karşılıyor gibiydi. Hepsi sessizce bakıyordu ona, dudaklarından tek sözcük çıkmadı, tek yakınma tek çığlık çıkmadı, ben delikanlıyı gülümseyerek, tatlılıkla, elimle geri iterken onun için gelmediğimi, Gestapo görevlisi olmadığımı, hatta Alman bile olmadığımı söylediğimde bile. Ona gü-

lümsüyordum, tatlılıkla gerisingeri itiyordum ve yüzünde giderek sanki bir düş kırıklığı belirdiğini görüyordum, benim ani varlığımın birkaç saniyeliğine kendisini çekip çıkardığı o bunalım geri geliyordu. Kraków'da da, gettoya gittiğim bir gün, o evlerden birinin eşiğinde durduğumda, yüzünü ter basmış, pis bir şala sarınmış, odanın bir köşesinde bir kitap okumakta olan zapzayıf bir delikanlı, benim belirmemle ayağa kalkmıştı. Hangi kitabı okuduğunu sorduğumda bana kapağını göstermişti, Engels'in mektuplarını içeren bir yapıttı, bir yandan da dışarıya çıkmaya hazırlanıyordu. Pabuçlarını bağladı, çorap yerini tutan kirli bezleri düzeltti, ceketinin yakası altında lime lime mintanının yakasını araştırdı. Biçare elceğiziyle ağzını kapatarak öksürüyordu. Dönüp odada toplanmış bulunan insanları eliyle selamladı, hepsi ona sessizlik içinde, sabit bakıyorlardı; birden, kapıya varmışken sırtındaki şalı çıkardı, gidip usulca bir döşeğe çökmüş ihtiyar bir kadının omuzlarına yerleştirdi, sonra sahanlığa yanıma geldi: gülümseyerek gitmesini söylediğimde, geri dönmeye hevesli görünmüyordu. Sonra dışarıya çıkmadan önce şalı sırtından çıkardığı yeniden aklıma geldiğinde, bir sabah gettoda rastladığım çırılçıplak iki Yahudiyi anımsadım: İki SS arasında yürüyorlardı, birisi sakallı bir ihtiyardı öbürü henüz çocuk sayılırdı, on altısında var yoktu ve o karşılaşmayı Kraków Valisi Wächter'e anlattığımda, bana nazikçe açıkladı: birçok Yahudi, Gestapo kendilerini alıp götürmeye geldiğinde, soyunup giysilerini ailelerine ve arkadaşlarına dağıtıyorlarmış: öyle ya, nasıl olsa artık kendi işlerine yaramayacaklarmış. Karlar üstünde çıplak yürüyorlardı, buz gibi kış sabahında, sıfırın altında otuz beş derecelik bıçağın sırtında).

O zaman ben Kara Muhafız'a dönüp, "Gidelim," diyordum. Kaldırım boyunca ilerliyordum, sessizce, güzel mi güzel yüzlü, açık renk, zalim bakışlı, alnı çelik miğferle

örtülü Kara Muhafız'ın yanında; İsrail'in Melek'inin yanında yürüyorum sanıyordum, her an durup, "İşte geldik," demesini bekliyordum. Yakub'u ve Melek'le savaşımını düşünüyordum. Buz gibi bir rüzgâr esiyordu, ölü çocuk çehresi renginde. Akşam inmeye başlamıştı, gün, hasta bir köpek misali, duvarların dibinde can çekişiyordu.

Yasak kentten çıkmak üzere Nalewski Caddesi'nden aşağıya iniyorken, bir sokağın köşesinde ufak, suskun bir kalabalığa rast geldik. Kalabalığın ortasında iki kız dövüşüyordu, hiç ses etmeden birbirlerinin saçını başını yoluyor, suratını paralıyorlardı. Bizim birden ortada belirmemizle birlikte kalabalık dağılıverdi, iki kız birbirlerinden ayrıldılar, biri yerden bir şey aldı; bir çiğ patatesti, elinin tersiyle suratından akan kanı silerek çekip gitti. Öbürü oracıkta kalakaldı, saçlarını düzeltiyor, yırtılmış, dağılmış giysilerini elinden geldiğince toparlıyordu: solgun, sıska zavallı bir kızcağızdı, göğsü içine çökmüş, çekingen, gözleri açlıkla utançla dolu. Birden bana gülümsedi.

Bense kızardım. Ona verebileceğim hiçbir şeyim yoktu, yardım etmeyi, bir şeyler vermeyi isterdim, cebimde biraz paradan başka bir şey yoktu ve yalnızca ona para sunmak düşüncesi bile yüreğimi utançla dolduruyordu. Ne yapacağımı bilemiyordum, oracıkta öylece onun gülümseyişinin karşısında dikiliyordum ve ne yapayım ne diyeyim, bilemiyordum. Birden sıkılganlığımı yendim, elimi uzatıp on zlotilik birkaç banknot uzattım ama kızın benzi soldu, elimi durdurdu, gülümseyerek "*Dziękuyę barzo*, çok teşekkürler," dedi ve elimi ağır ağır iterken gülümseyerek gözlerimin içine baktı: sonra sırtını döndü, eli saçlarında, uzaklaştı.

O anda cebimde bir puro olduğunu anımsadım, Radom Vali Yardımcısı Doktor Egen'in verdiği güzel bir Havana purosuydu, bunun üzerine kızın arkasından koştum, yetişip puroyu uzattım. Kız bana kararsız baktı,

kızardı, puroyu aldı, salt beni memnun etmek için aldığını anladım. Hiçbir şey söylemedi, teşekkür ederim bile demedi, arkasına bakmadan uzaklaştı ağır ağır, elinde puroyla, ikide bir onu yüzüne yaklaştırıp kokluyordu, sanki ona bir çiçek sunmuşum gibi.

"Gidip gettoyu gördünüz mü, *mein lieber* Malaparte?" diye sordu Frank, alaylı bir gülümsemeyle.

"Evet," diye yanıtladım soğuklukla.

"Pek ilginç, *nicht wahr*?"

"Oh evet, pek ilginç," diye yanıtladım.

"Ben gettoya gitmekten hoşlanmıyorum," dedi Frau Wächter, "çok üzücü."

"Çok üzücü mü? Neden?" diye sordu Vali Fischer.

"*So schmutzig*, öylesine pis ki," dedi Frau Brigitte Frank.

"*Ja, so schmutzig*," dedi Frau Fischer.

"Varşova gettosu hiç kuşkusuz Polonya'dakilerin en iyisi en iyi örgütlenmişi," dedi Frank, "en iyi örnek. Vali Fischer bu tür işlerde çok başarılı doğrusu."

Varşova Valisi zevkinden kıpkırmızı oldu: "Ne yazık ki," dedi alçakgönüllü bir havayla, "yeterince geniş bir alanım yoktu. Biraz daha geniş bir alan bulsaydım, çok daha iyi bir iş çıkarabilirdim."

"Evet, çok yazık!" dedim.

"Bir düşünün," diye sürdürdü Fischer, "aynı alanda savaştan önce üç yüz bin kişi yaşıyordu, şimdi ise bir buçuk milyondan fazla Yahudi yaşıyor. Bir parça sıkışıklarsa benim suçum değil."

"Yahudiler öyle yaşamayı severler," dedi Emil Gassner gülerek.

"Öte yandan," dedi Frank, "onları başka türlü yaşamaya zorlayamayız ki."

"İnsan haklarına aykırı olur," dedim.

Frank alaycı bakışını üzerime dikti: "Oysa," dedi,

"Yahudiler yakınıyorlar. Özgür iradelerine saygı göstermemekle suçluyorlar bizi."

"Protestolarını ciddiye almıyorsunuzdur umarım," dedim.

"Yanılıyorsunuz," dedi Frank, "protesto etmemeleri için elimizden geleni yapıyoruz."

"*Ja, natürlich*," dedi Fischer.

"Pisliğe gelince," diye sürdürdü Frank, "berbat koşullarda yaşadıkları inkâr kabul etmez bir şey. Bir Alman olsa o durumda yaşamayı dünyada kabul etmez; şakacıktan bile kabul etmez!"

"Oysa eğlenceli bir şaka olurdu," dedim.

"Bir Alman olsa o koşullarda yaşayamaz," dedi Wächter.

"Alman halkı uygar bir halktır," dedim ben.

"*Ja, natürlich*," dedi Fischer.

"Şunu teslim etmeliyiz ki, hepsi Yahudilerin suçu değil," dedi Frank. "Kapatıldıkları alan o denli kalabalık bir nüfus için dar sayılır. Ama, aslında, Yahudiler pislik içinde yaşamaktan hoşlanırlar. Pislik onların doğal ortamıdır. Belki de hepsi hasta olduklarındandır, hastalar da, daha iyisini bulamayınca pisliğe sığınmaya eğilimlidirler. Sıçan gibi öldüklerini gözlemlemek üzücü oluyor."

"Bana öyle geliyor ki yaşama onurunu pek değerlendiremiyorlar," dedim ben, "yani sıçan gibi yaşama onurunu demek istiyorum."

"Ben sıçan gibi ölüyorlar derken niyetim asla onları eleştirmek değil," diye yanıtladı Frank, "yalnızca bir durum tespiti."

"Şunu göz önüne almak gerekir ki, içinde yaşadıkları o koşullarda Yahudilerin ölmelerini engellemek çok güç," dedi Emil Gassner.

"Çok şey yapıldı," dedi Baron Wolsegger ihtiyatlı bir sesle, "gettolarda ölüm oranını düşürmek için, ancak..."

"Kraków gettosunda," dedi Wächter, "defin ücretini ölenin ailesinin ödemesi kuralını koydum. İyi sonuçlar elde ettim."

"Eminim ki," dedim alaylı bir sesle, "ölüm oranı geceden sabaha azalmıştır."

"İyi bildiniz: azaldı," dedi Wächter gülerek.

Hepsi gülmeye koyuldu, yüzüme baktılar.

"Onlara sıçan muamelesi etmek gerek," dedim ben, "sıçanlara olduğu gibi zehir vermek gerek. Daha çabuk halledersiniz."

"Zehir vermeye değmez," dedi Fischer, "kendi kendilerine inanılmaz bir hızla ölüyorlar. Geçen ay, yalnız Varşova gettosunda kırk iki bin kişi öldü."

"Hiç fena bir oran sayılmaz," dedim ben, "böyle sürdürürlerse iki yıla kalmaz, boşalır getto."

"Söz konusu Yahudiler oldu muydu hiçbir hesap tutmaz," dedi Frank. "Uzmanlarımızın bütün tahminleri yanlış çıktı. Ne kadar çok ölürlerse o kadar fazla çoğalıyorlar."

"Yahudiler çocuk sahibi olmakta direniyorlar," dedim ben, "bütün suç çocukların."

"*Ach, die Kinder,*"[1] dedi Frau Brigitte Frank.

"*Ja, so schmutzig!*"[2] dedi Frau Fischer.

"Ah, gettoda çocuklara dikkat ettiniz mi?" diye sordu Frank. "Korkunçlar, *nicht war? So schmutzig!* Hem hepsi hastalıklı, kabuk bağlamış, böcek ısırıkları içinde. İnsan acımasa, iğrenecek. İskelet gibiler. Gettolarda çocuk ölümü oranı çok yüksek. Varşova gettosunda çocuk ölümü oranı ne merkezde?" diye ekledi Vali Fischer'e dönerek.

"Yüzde elli dört," yanıtını verdi Fischer.

1. (Alm.) Ah, çocuklar. (Ç.N.)
2. (Alm.) Evet, öylesine pisler ki! (Ç.N.)

"Yahudiler illetli bir ırk, çöküntü halindeler," dedi Frank, "tümü yozlaşmış. Almanya'da olduğu gibi çocukları yetiştirmeyi, özen göstermeyi bilmiyorlar."

"Almanya bir yüksek *Kultur* ülkesidir," dedim ben.

"*Ja, natürlich*, çocuk hijyeni alanında Almanya dünyanın bir numaralı ülkesidir," dedi Frank. "Alman çocuklarıyla Yahudi çocukları arasında ne muazzam fark var, gözlemlediniz mi?"

"Gettodaki çocuklar çocuk değiller," yanıtını verdim.

(Varşova, Kraków, Częstochowa gettolarının sokaklarında dolaşırken, Yahudi çocukları çocuk değiller, diye düşünüyordum. Alman çocukları tertemizler. Yahudi çocukları *schmutzig*. Alman çocukları iyi beslenmiş; güzel ayakkabıları çorapları var, iyi giyimliler. Yahudi çocukları aç; yarı çıplaklar, karda yalınayak yürüyorlar. Alman çocuklarının dişleri var. Yahudi çocuklarının dişleri yok. Alman çocukları tertemiz evlerde, sıcacık odalarda yaşıyor; bembeyaz yataklarda uyuyor. Yahudi çocukları pisliğe batmış evlerde, soğuk, tıklım tıklım odalarda yaşıyor, ölülerle can çekişenlerin yattığı yatakların yanında paçavra ve kâğıt yığınları üstünde uyuyorlar. Alman çocukları oyun oynuyor: bebekleri var, lastik topları var, tahta atları var; kurşun askerleri, pompalı tüfekleri, borazanları, *mekano* kutuları, topaçları var; bir çocuğun oynaması için ne gerekirse hepsi var ellerinde. Yahudi çocukları oyun oynamıyor; oynayacak hiçbir şeyleri yok, oyuncakları yok. Hem zaten oyun oynamayı bilmiyorlar! Hayır, gettolardaki Yahudi çocukları oynamak nedir bilmiyor. Yozlaşmış çocuklar doğrusu. Ne iğrenç! Tek eğlenceleri ceset dolu cenaze arabalarını izlemek, ağlamayı bile bilmiyorlar; ya da Kale'nin arkasında ana babalarının, kardeşlerinin kurşuna dizilişini görerek oyalanıyorlar. Analarının kurşuna dizildiğini görmeye gitmek tek eğlencesi onların. Tam Yahudi çocuklarına göre bir eğlence).

"Tabii, bizim teknik servislerimiz için o denli çok sayıda cesetle uğraşmak kolay iş değil," dedi Frank. "En azından iki yüz araba gerek, oysa elimizde topu topu elli-altmış el arabası bulunuyor. Onları nereye gömeceğimizi bile bilemiyoruz. Vahim bir sorun bu!"

"Umarım gömüyorsunuzdur," dedim ben.

"Elbette! Yoksa yesinler diye akrabalarına verdiğimizi mi sanıyorsunuz?" dedi Frank gülerek.

Hepsi gülüyorlardı: "*Ach so, ach so, ach so, ja, ja, ja, ach so, wunderbar!*" Tabii ben de gülmeye koyuldum. Onları gömmemeleri fikri gerçekten de eğlenceliydi. O tuhaf fikrimi düşündükçe gülmekten gözlerim yaşarıyordu, Frau Brigitte Frank iki elini birden göğsüne bastırmış, başını arkaya atmış, ağzını koskocaman açmıştı: "*Ach so, Ach so, wunderbar!*"

"*Ja, so amüsant!*" dedi Frau Fischer.

Yemek artık sonuna yaklaşıyordu: sıra Alman avcıların "bıçak onuru" adını verdikleri töreye gelmişti. Frank'ın Apollinaire'den alıntı yaparak "*le cortége d'Orphée*"[1] dediği av etleri geçidini Radziwilow ormanlarının genç bir alageyiği tamamlıyordu; mavi üniformalı iki garson onu sofraya eski Polonya av geleneğine uygun biçimde, bir şişe geçirilmiş olarak getirmişti. Sırtına üzerinde siyah gamalı haçıyla ufak bir kırmızı Hitler bayrağı saplanmış alageyiğin ortaya çıkması davetlileri bir an gettolar ve Yahudiler konusundan uzaklaştırdı. Hepsi ayağa kalkıp görkemli bir tavırla Frau Fischer'i alkışladı, o da yüzü heyecandan kıpkırmızı, gülümseyerek, hafifçe eğilerek bıçak onurunu Frau Brigitte Frank'a sundu. Sapı geyik boynuzundan, upuzun keskin kısmı bir gümüş kına sokulmuş av bıçağını Frau Fischer'in elinden zarafetle eği-

1. (Fr.) Orpheus'un maiyet alayı. (Ç.N.)

lerek alan Frau Brigitte Frank da, başını bir sağa bir sola döndürerek kurbanı konuklarla davetlilere adadıktan sonra törene başladı, bıçağı kınından çekip çıkardı, alageyiğin sırtına sapladı.

Ağır ağır, davetlilerin şaşkınlık haykırışları ve alkışlarla karşıladıkları bir beceri bir sabır ve incelikle, Frau Brigitte Frank alageyiğin sırtından, butlarından, göğsünden, ateşin harını en derinine değin içmiş, geniş, kalın, yumuşacık, pespembe et dilimleri kesiyor, Keith'in yardımıyla davetlilere kendisi dağıtıyordu; her parçayı seçmeden önce, bilgili bir havayla başını sallıyor, gözlerini çevrede dolaştırıyor, dudaklarını öne doğru uzatıyor ve benzeri şirin kuşku ve kararsızlık hareketleri yapıyordu. İlk servis yapılan kişi ben oldum, yabancılık niteliğimden, daha doğrusu, Frank'ın deyişiyle "erdemimden" ötürü. Benim büyük şaşkınlığım arasında ikinci kişi Frank'ın kendisi oldu: sonuncu ise, benim daha büyük şaşkınlığımla, Fischer değil, Emil Gassner oldu. Törenin sonu genel bir alkışla selamlandı, Frau Brigitte Frank büyük bir reveransla karşılık verdi, incelikten yoksun olmadığını hoş bir şaşkınlıkla fark ettim. Bıçak siyah gamalı haçıyla ufak kırmızı bayrağın yanı başında alageyiğin sırtına saplanmış kaldı ve itiraf ederim ki, soylu hayvanın sırtına saplanmış o bıçakla o bayrağın görüntüsü beni rahatsız ediyordu: giderek gettolar ve Yahudiler konusuna dönen davetlilerin söyledikleri de ona ince bir dehşet ekliyordu.

Vali Fischer, bir yandan alageyik dilimlerinin üstüne kaşıkla yakamozlu bir sos gezdirirken, getto Yahudilerinin nasıl gömüldüklerini açıklıyordu: "Bir kat ceset, üstüne bir kat kireç" sanki "Bir dilim et, bir kat sos, bir dilim et, bir kat sos," dermişçesine.

"En hijyenik yöntem bu," dedi Wächter.

"Hijyen bakımından," dedi Emil Gassner, "Yahudilerin canlısı ölüsünden daha çok mikrop saçıyor."

"Ich glaube so!"[1] diye ünledi Fischer.

"Ölüler beni kaygılandırmıyor," dedi Frank, "beni kaygılandıran çocuklar. Ne yazık ki gettolarda çocuk ölümlerini azaltmak için elimizden pek bir şey gelmiyor ama o zavallı talihsizlerin acılarını hafifletmek için yapmak istediğim bir şey var. Onları hayat sevgisine eğitmek isterim, onlara gettonun yollarında gülümseyerek yürümeyi öğretmek isterim."

"Gülümseyerek mi?" dedim ben. "Onlara gülümsemeyi mi öğretmek istiyorsunuz? Gettolarda gülümseyerek yürümeyi mi? Yahudi çocukları gülümsemeyi asla öğrenemeyecekler, isterseniz kırbaçlaya kırbaçlaya eğitin. Yürümeyi bile öğrenemeyecekler onlar, asla. Bilir misiniz ki Yahudi çocukları yürümüyor? Yahudi çocuklarının kanatları var."

"Nasıl kanatları?" diye ünledi Frank.

Davetlilerin yüzlerinde derin bir şaşkınlık okunuyordu. Hepsi soluklarını tutmuş, gözlerini bana dikmişlerdi.

"Kanat mı?" diye haykırdı Frank, ağzını tutamadığı bir kahkahayla koskocaman açarak iki kolunu kaldırdı, ellerini başının üstünde kanat gibi oynatarak, "cik! cik! cik!" diye ötüyordu gülmekten boğuklaşan sesiyle; bütün davetliler de aynen kollarını kaldırmış ellerini başlarının üstünde oynatarak bağırıyorlardı: "*Ach so! Ach so!* Cik! Cik! Cik!"

Nihayet yemek sona erdi ve Frau Fischer ayağa kalktı, bizi bir zamanlar Albay Beck'in çalışma odası bulunan özel oturma odasına götürdü. Oturduğum koltuğun arkalığı adını Münih'ten alan tarzda, beyaz mermer-

1. (Alm.) Ben öyle sanıyorum. (Ç.N.)

den bir Yunan atleti heykelinin dizlerine değiyordu. Işıklar hafif, halılar yumuşacıktı, şöminede bir meşe odunu ateşi çıtırdıyordu. Ortam sıcaktı, hava konyak ve tütün kokuyordu. Çevremdeki sesler boğuk geliyordu, asla hafif bir tedirginliğe kapılmadan işitemediğim o Alman gülüşleriyle kesiliyordu.

Keith kristal kadehlerde bir kırmızı Bourgogne şarabını, yoğun ve ılık bir Volnay'i soluk renkli Mumm şampanyasıyla karıştırıyordu. *Türkischblut*'tu o, "Türk kanı", ormanlarda bir av partisinden dönen Alman avcılarının geleneksel içkisi.

Bir an geldi, "Demek öyle," dedi Frank içten bir eseflе bana dönerek, "demek Yahudi çocuklarının kanatları var, ha? Gidip İtalya'da bunu anlatırsanız, bütün İtalyanlar inanacaktır. İşte Yahudiler üstüne söylenceler böyle doğuyor. İngiliz ve Amerikan gazetelerine inanırsanız, biz Almanların Polonya'da sabahtan akşama kadar işimiz gücümüz Yahudileri katletmek. Oysa siz, işte bir ayı aşkın süredir Polonya'dasınız, bir tek Alman'ın bir tek Yahudinin kılına dokunduğunu gördüğünüzü söyleyemezsiniz. *Pogrom*'lar yalnızca bir söylence, tıpkı Yahudi çocuklarının kanatları gibi. Rahatça için," diye ekledi *Türkischblut*'le dolu Bohemya kadehini havaya kaldırarak, "korkmayın, için, *mein lieber* Malaparte: Yahudi kanı değil bu. *Prosit!*"

"*Prosit!*" dedim kadehimi kaldırarak ve Moldavya'da, Rusya ile Romanya sınırındaki soylu İaşi kentinde olup bitenleri sırayla anlatmaya başladım.

VI

İaşi'nin fareleri

Kapıyı ittim, içeriye girdim. Ev boştu, apansızın terk edildiği belliydi. Pencerelerin perdeleri yırtılmış, parçaları odalara dağılmıştı. Yatak odası genişti, orta yerinde bir bronz avizenin altında kocaman bir masa vardı, çevresinde birkaç iskemle. Deşilmiş şiltenin kaz tüyünden dolgusu pırtlamıştı, odada attığım ilk adımlarla birlikte, döşemeden bir beyaz tüy bulutu kalkıp çevremi sardı, terli suratıma yapıştı. Mobilyaların çekmeceleri açık duruyordu, zemin giyecekler ve kâğıtlarla kaplıydı. Elektrik düğmesini çevirdim. Neyse ki elektrik hâlâ işliyordu. Mutfağa samanlar ve çömlek kırıkları saçılmıştı. Tenceler ve tavalar ocağın üstünde karmakarışık yığılmıştı. Bir köşede bir patates yığını çürümekteydi. Hava ağır kir ve bozulmuş yiyecek kokusuyla doluydu.

Kuşkusuz bir saray sayılmazdı ama 1941 yılı Haziran'ının o son günlerinde (Almanların Sovyet Rusya'ya karşı savaşa girdikleri ilk günlerdi), Moldavya'da, İaşi'de, tam Jockey Club ve Café Restaurant Corso'nun yanı başında, Lapusneanu Caddesi'nin girişinde, geniş bir terk edilmiş bostanın dibindeki o evceğizden daha iyisini bulamazdım; sonradan fark ettim ki, aslında terk edilmiş bir bostan değilmiş, İaşi'nin eski Ortodoks mezarlığıymış.

Pencereleri ardına değin açtım, temizlik yapmaya

giriştim. Bitkindim ve o akşamlık yalnızca yatak odasına bir çekidüzen verip şöye bir süpürmekle yetindim. Kalan her şey *la dracu*, savaş *la dracu*, Moldavya *la dracu*, *la dracu* İaşi, *la dracu* İaşi'nin tüm evleri. İki battaniyemi yatağın üstüne sermiş, Winchester karabinamı, Contax'ımı, sahra elektrik fenerini, köpeğimin, zavallı Febo'mun fotoğrafını duvara asmıştım. O arada karanlık bastırmıştı, ışığı yaktım.

Gecenin içinde iki el tüfek ateşi yankılandı, mermiler pencerenin camlarını kırıp tavana saplandı. Işığı söndürüp pencereden baktım. Bir bölük asker mezarlığın ortasında, tam evin önünde durmuşlardı; Alman mı Romanyalı mı olduklarını seçemedim. "*Lumina! Lumina!*"[1] diye bağırdılar. Romanyalıymışlar. "*La dracu!* Cehennemin dibine!" diye bağırdım. Bir yaylım ateşi karşılık verdi, kulağımın dibinde vızıldadı. Birkaç gün önce, Bükreş'te de meydandan Athénée Palace'daki pencereme ateş etmişlerdi. Polis ve askerler biraz ışık sızan her pencereye ateş etme emrini almışlardı. "*Noapte bună!*" diye bağırdım.

"*Noapte bună*," diye yanıt verdi askerler, uzaklaşırken.

Karanlıkta el yordamıyla bir mobilyanın üstünde gözüme çarpmış olan gramofonu aradım, bir çekmeceye karmakarışık yığılmış plaklardan birini rastgele seçtim, iğneyi parmaklarımla araştırıp manivelayı çevirdim, iğneyi plağın kenarına yerleştirdim. Bir Rumen halk türküsüydü, Chiva Pitigoi söylüyordu. Chiva'nın sesi, karanlıkta boğuk ve tatlı, türküye başladı:

Ce-ai guşă, Mărioară,
Ce-ai guşă, Mărioară.[2]

1. (Rumence) Işıklar! Işıklar! (Ç.N.)
2. (Rumence) Dilinin altında ne var Mărioară. (Ç.N.)

Kendimi yatağa attım, gözlerimi yumdum, derken az sonra kalktım mutfağa gittim, bir kova su doldurdum, Bükreş'ten yanımda getirdiğim bir şişe *ţuică*'yı serinlesin diye suya koydum. Kovayı yatağın yanına yerleştirdim, sökük şiltenin üzerine uzandım yeniden ve gözlerimi yumdum. Plak bitmişti şimdi boşa dönüyordu. Çelik uç hafif bir cızırtı çıkarıyordu. Kalktım, gramofonu yeniden kurdum, iğneyi bir daha plağın kenarına yerleştirdim. Chiva Piţigoi'nin sesi karanlıkta boğuk ve tatlı, yeniden başladı türküye:

Ce-ai guşă, Mărioară.

Işığı yakabilseydim okumaya koyulurdum. Yanımda Harold Nicolson'un *The Helen's Tower* diye bir kitabını getirmiştim, Bükreş'te, *Curentul*'un önündeki Yahudi kitapçı dostum Azafer'den almıştım. Eskice bir kitaptı, 1937'de basılmış, Harold Nicolson'un dayısı Lord Dufferin'in öyküsünü anlatıyor. *La dracu* Harold Nicolson da dayısı Lord Dufferin de, ne var ne yoksa *la dracu*. Hava sıcaktı: boğucu bir yazdı, olgunlaşmış bir irine benzeyen bir fırtına, üç gündür kentin çatıları üstüne bastırıyordu. Chiva Piţigoi tatlı bir kanla dolu boğuk sesiyle türküsünü söylüyordu, derken birden türkü yarıda kesildi, çelik iğne hafiften cızırdamaya başladı. Yataktan kalkacak halim yoktu, *la dracu* Mărioară'nın *guşă*'sı, *noapte bună*, *domnişoară* Chiva. Öylece yavaş yavaş uyuyakaldım, düş görmeye başladım.

İlk başta düş gördüğümün bilincinde değildim sonra birdenbire, sahiden düş olduğunu fark ettim. Belki de sahiden uyuyakalmıştım, düş görmeye başlamıştım ve insan yorgunken olduğu gibi, birdenbire uyanarak, düşü uyanıkken sürdürmüştüm. Bir an geldi, kapı açıldı Ha-

rold Nicholson içeriye girdi. Gri elbiseler giymişti, lacivert kravatıyla canlanan uçuk Oxford mavisi bir gömleği vardı. İçeriye girdi, şapkasını masanın üzerine fırlattı, gri fötrden bir Lock'tu, bir iskemleye oturdu, yatağımın biraz ötesine ve gülümseyerek gözlerini bana dikti.

Odanın görünümü yavaş yavaş değişiyordu, bir sokağa, ağaçlıklı bir meydana dönüşmekteydi. Çatıların üzerinde Paris'in göğünü tanıdım. Dauphine Meydanı'nı, evimin Dauphine Meydanı'na bakan pencerelerini görüyorum. Pont-Neuf'teki tütüncüye görünmemek için duvarlara yapışarak yürüyorum, Quai d'Horloge'un köşesini dönüyorum, 39 numaranın, kapımın önünde duruyorum. Tam benim evimin, Daniel Halévy'nin evinin kapısı. Kapıcı Madam Martig'e soruyorum: "*Est-ce que Monsieur Malaparte est chez lui?*"[1] Madam Matig beni sessizce uzun uzun süzüyor; beni tanımıyor, ben de beni tanımamasına minnettarım, Paris'e İtalyan subayı üniformasıyla döndüğüme utanıyorum, Paris sokaklarında Almanları görmekten utanıyorum. "*Non, Monsieur Malaparte n'est pas à Paris,*"[2] yanıtını veriyor Madam Martig, "*Je suis un des ses amis,*"[3] diyorum. "*Nous n'avons pas de nouvelles de lui,*" diye yanıtlıyor Madam Martig, "*peut-être Monsieur Malaparte est-il encore en prison, en Italie, peut-être à la guerre, quelque part en Russie, en Afrique, en Finlande, peut-être mort, peut-être prisonnier, qui sait?*"[4] Sonra ona Madam ve Mösyö Halévy evdeler mi, diye

1. (Fr.) Bay Malaparte evinde mi? (Ç.N.)
2. (Fr.) Hayır, Bay Malaparte Paris'te değil. (Ç.N.)
3. (Fr.) Ben bir arkadaşıyım. (Ç.N.)
4. (Fr.) Sırasıyla; "Kendisinden haber alamadık.", "Bay Malaparte belki hâlâ İtalya'da hapistedir, belki savaştadır, Rusya'da, Afrika'da, Finlandiya'da, belki ölmüştür, belki tutsaktır, kim bilir?" (Ç.N.)

soruyorum. "*Non, ils ne sont pas là, ils viennent de partir,*"[1] diye yanıtlıyor Madam Martig alçak sesle. Onun üzerine ben ağır ağır merdivenleri tırmanıyorum, dönüp gülümseyerek Madam Martig'e bakıyorum: galiba şimdi tanıyor beni, kararsız gülümsüyor, belki de üzerime sinmiş olan kokuyu almıştır, ölü at kokusunu, İaşi'nin terk edilmiş eski mezarlığının kokusunu. Daniel Halévy'nin kapısının önünde duruyorum, elimi kapının koluna uzatıyorum ama açacak cesareti bulamıyorum onunla son kez vedalaşmaya gittiğimde yaptığım gibi, İtalya'ya dönmeden önce, hapse ve Lipari Adası'nda sürgüne gitmeden önce. Daniel Halévy beni stüdyosunda bekliyordu, yanında ressam Jacques-Émile Blanche ile Albay de Gaulle vardı: karanlık bir önsezi yüreğimi sıkıştırıyordu. "*Monsieur Halévy n'est pas chez lui,*"[2] diye sesleniyor bana Madam Martig merdivenlerin dibinden. Bunun üzerine ben kendi çatı katıma çıkan tahta merdiveni tırmanmaya başlıyorum, kendi kapımı tıklatıyorum, birkaç saniye sonra içeriden adım sesleri işitiyorum, tanıdık adımlar bunlar ve Malaparte bana kapıyı açıyor: genç, benden hayli genç, yüzü açık tenli, saçları siyah, gözleri biraz donuk. Sessizce bakıyor bana, ona gülümsüyorum: ama gülümsememe karşılık vermiyor, kuşkuyla bakıyor bana, bir yabancıya bakar gibi. Evime giriyorum, çevreme bakınıyorum: bütün arkadaşlarımı kitaplıkta oturmuş görüyorum; Jean Giraudoux, Luigi Pirandello, André Malraux, Bessand-Massenet, Jean Guéhenno, Harold Nicolson, Glenway Wescott, sonra Cecil Sprigge, Barbara Harrison. Bütün arkadaşlarım orada; önümde sessizce oturuyorlar, içlerinden bazıları ölmüş, yüzleri

1. (Fr.) Hayır, evde değiller, şimdi çıktılar. (Ç.N.)
2. (Fr.) Bay Halévy evinde değil. (Ç.N.)

solgun gözleri sönük. Belki bütün o yıllar boyunca orada oturup beni beklemişler ama beni artık tanımıyorlar. Belki onca hapis, sürgün, savaş yıllarından sonra Paris'e döneceğimi beklemiyorlar. Dizi dizi mavnalar çekerek Seine Nehri'nden yukarı ilerleyen romörkörlerin düdükleri zayıf, yakınmalı geliyor: pencereden bakıyorum, Paris köprülerini görüyorum, Saint-Michel Köprüsü'nden Trocadéro'ya değin, sonra rıhtımlar boyunca yeşil yapraklar, Louvre'un cephesi, Concorde'un ağaçları. Dostlarım sessizce bakıyor bana, ben de aralarına oturuyorum, yine seslerini işitmek istiyorum, konuştuklarını duymak istiyorum ama hareketsiz, kapalı duruyorlar öylece, sessizce gözlerini yüzüme dikmiş ve bana acıdıklarını hissediyorum, zalimin teki olup çıkmışsam benim suçum değil, hepimiz zalim olduk çıktık, sen de Bessand Massenet, sen de Guéhenno, sen de Jean Giraudoux, sen bile Barbara, öyle değil mi? Ve Barbara gülümsüyor, bana sanki bildiğini, anladığını belirtmek ister gibi başını sallıyor. Öbürleri de gülümsüyor, başlarını sallıyorlar, suç bizim değil, hepimiz zalim kesildik dercesine. O noktada kalkıyorum, kapıdan yana ilerliyorum ve eşiğe vardığımda dönüp onlara bakıyor, gülümsüyorum. Ağır ağır merdivenleri iniyorum, Madam Martig alçak sesle diyor ki: "*Il ne nous a jamais écrit.*"[3] Ben Regina Coeli Hapishanesi'nden, Lipari Adası'ndan ona hiç yazmadığım için özür dilemek istiyorum: "*Ce n'était pas l'orgueil, vous savez, c'était par pudeur. J'avais cette pudeur, du prisonnier, cette triste pudeur de l'homme traqué, enformé dans un cachot, rongé par la vermine, per l'imsomnie, par la fièvre, rongé par la solitude, par la cruauté. Oui, Madame Martig, par*

3. (Fr.) Bize hiç yazmadı. (Ç.N.)

sa propre cruauté." "Peut-être nous a-t-il oubliés,"[1] diyor Madam Martig alçak sesle, ardından ekliyor: *"Peut-être vous a-t-il oublié, vous aussi." "Oh non! İl ne nous a pas oubliés. Il a honte de ce qu'il soufrre, il a honte de ce que nous sommes tous devenus dans cette guerre. Vous le savez, n'est-ce pas que vous le savez, Madame Martig?"*[2] "Oui," diyor Madam Martig alçak sesle, *"nous le connaissons bien, Monsieur Malaparte."*[3]

"Günaydın, Childe Harold," dedim doğrulup yatakta oturarak. Harold Nicolson eldivenlerini ağır ağır çıkardı, pırıl pırıl bir kızıl tüyle kaplı kısa, beyaz eliyle parmaklarını uzun uzun dudaklarına bastırarak bıyıklarını sıvazladı. Harold Nicolson'un bıyıkları bana hep Foreign Office'in genç ekibinden bir diplomattan çok, Chelsea kışlalarını düşündürmüştür: hep *English Public School System*'i olan *Sandhurst and the Army*'nin bir ürünü olarak görmüşümdür o bıyıkları. Harold Nicolson gülümseyerek bakıyordu bana, aynen Paris'te, bizi Mosley'in beklediği Rue Royal'de Larue'ye kahvaltıya götürmeye geldiği günkü gibi.

Nicolson'u nerede tanıdığımı anımsamıyordum. Bir sabah, Faubourg Saint-Honoré'de bir dost evinde kahvaltı sırasında bana Nicolson'dan söz eden kişi Mrs. Strong olmuştu. Birkaç gün sonra da Mrs.Strong telefon

1. (Fr.) Sırasıyla; "Kibrimden ötürü değildi, utancımdan ötürüydü. Hani şu tutsakların utancı vardır, kıstırılmış, zindana tıkılmış, bitlerin, uykusuzluğun, hummanın kemirdiği, yalnızlığın, zalimliğim kemirdiği insanın utancı, ondan ötürüydü işte. Evet, Madam Martig, kendi utancından ötürü.", "Belki de bizi unutmuştur." (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Belki sizi de unutmuştur.", "Oh, hayır, bizi unutmuş değildir, çektiği acıdan dolayı utanıyordur, savaşın hepimizi düşürdüğü halden dolayı utanıyordur. Siz bunu biliyorsunuz, Madam Martig, biliyorsunuz, değil mi?" (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "Evet.", "Biz, iyi biliyoruz Mösyö Malaparte." (Ç.N.)

edip Nicolson'un beni Mosley'le[1] tanıştırmak üzere almaya geleceğini bildirmişti. Kitaplığımda oturmuş, pırıl pırıl bir kızıl tüyle kaplı kısa, beyaz eliyle bıyıklarını sıvazlıyordu Nicolson. Seine Nehri'nden romörkör düdüklerinin acı çığlıkları geliyordu. Bir ekim sabahı olmalıydı; ılık, sisli. Mosley'le randevu saat ikideydi. Seine boyunca yaya olarak Rue Royale'e doğru ilerlemiştik, Larue'den içeriye girdiğimizde ikiye beş vardı.

Bir masaya oturup bir Martini ısmarlamıştık ama aradan yarım saat geçmesine rağmen Mosley ortalarda yoktu. Harold Nicolson ikide bir kalkıp Mosley'e telefon etmeye gidiyordu, Zafer Takı'nın orada, Hôtel Napoléon'da kalıyormuş. İngiltere'nin gelecekteki Mussolini'si için pek uygun bir adresti. Saat üçe yaklaşıyordu, Mosley daha gözükmemişti. Hiç keyfini bozmadan yatağında kaldığı, hâlâ uyuduğu kuşkusu uyanıyordu içimde ama kuşkumu Nicolson'a açmaya cesaret edemiyordum. Biraz sonra, saat üç buçuğu bulmuşken, Nicolson onuncu kez telefon kabininden çıkarak, muzaffer bir edayla Sir Oswald Mosley'in gelmek üzere olduğunu bildirdi. Ve gülerek, özür bağlamında, Mosley'in bütün sabah yatağından çıkmamak gibi bir kötü huyu olduğunu ekledi: geç kalkarmış, asla öğleden önce kalkmazmış, on ikiden ikiye kadar odasında biraz eskrim yaparmış, sonra otelden çıkar, yaya gidermiş randevularına hep öbürleri beklemekten bıkarak çekip gittikten sonra varırmış. Talleyrand'ın meselini biliyor mu, diye sordum. Talleyrand dermiş ki, hayatta gelmek kolaymış da, zor olan gitmek-

1. Sir Oswald Mosley (1896-1980); aristokrat asıllı Britanyalı politikacı, Britanya Faşist Birliği'nin kurucusu. Partisi özellikle Londra sokaklarında komünistlere ve Yahudilere karşı şiddet eyemlerine girişmişti. Savaş başlayınca Nazi Almanya'sıyla barış görüşmelerini amaçlayan bir kampanya yönetti, ilkin olumlu karşılandıysa da, Almanların Norveç'i istilasının ardından ülkesinin yetkili makamlarınca tutuklandı, partisi yasaklandı. (Ç.N.)

miş. "Mosley açısından tehlike," dedi Nicolson, "yerine daha gitmeden varmak."

Sonunda Mosley, Larue'den içeriye adımını attığında saat neredeyse ikindinin dördünü bulmuştu. Nicolson ile ben beş-altı Martini içmiş, yemeğe başlamıştık; ne yediğimizi de nelerden konuştuğumuzu da anımsamıyorum, tek anımsadığım Mosley'in ufacık kafalı, tatlı sesi, uzun boylu, pek uzun boylu olduğuydu, zayıftı, kayıtsızdı, biraz kambur duruyordu; geciktiğinden ötürü üzgün değildi, tersine pek memnundu, "*On n'est jamais pressé quand il s'agit d'arriver en retard*,"[1] dedi, özür dilemek amacıyla değil, geç geldiğini fark etmeyecek denli sersem olmadığını anlayalım diye. Nicolson ile ben derhal bir göz işaretiyle anlaştık ve bütün yemek boyunca Mosley ona oyun oynamak üzere anlaşmış olduğumuzdan hiç mi hiç kuşkulanmadı. *Sense of humour*'dan[2] bol bol nasibini almış gibi göründü ama tüm diktatörler gibi (Mosley ancak bir diktatör adayıydı ama ne yazık ki kusursuz bir diktatör kumaşından biçilmişti; o kumaşın hangi yünle dokunduğu da malum!), ona oyun oynanabileceği kuşkusu aklından bile geçmedi.

Benim *Hükümet Devirme Tekniği* kitabımın İngilizce baskısından bir nüshayı yanında getirmişti, başına bir ithaf yazmamı istiyordu. Herhalde benden tumturaklı bir ithaf bekliyordu: onu haince düş kırıklığına uğratmak amacıyla kitabın başına yalnızca yapıtımın şu iki tümcesini yazdım: "Hitler, bütün diktatörler gibi bir kadından başka bir şey değildir," ve, "Diktatörlük dört dörtlük bir kıskançlık biçimidir." Mosley o sözleri okuyunca rahatsız oldu, gözlerini kısarak baktı bana, "Size göre Caesar da

1. (Fr.) Geç kalmak söz konusu olduğunda, insanın hiç acelesi olmaz. (Ç.N.)
2. (İng.) Mizah duygusu. (Ç.N.)

bir kadından başka bir şey değil miydi?" diye sordu belli belirsiz bir öfke vurgusuyla. Nicolson gülmemek için kendini güç tutuyor, bana kaş göz ediyordu. "Bir kadından çok daha beterdi," dedim, "Caesar bir centilmen değildi."

"Caesar bir centilmen değil miydi?"

"İngiltere'yi fethe yeltenen bir yabancı," diye yanıtladım, "elbette ki bir centilmen sayılmaz."

Şaraplar enfesti, Larue'nün kibirli, titiz bir kadın gibi ya da bir diktatör gibi kaprisli şefi, bomboş salonda yalnız başlarına, öylesine alışılmadık bir saatte, Ritz'in gümüş çaydanlıklarında çaylar fokurdarken yemek yiyen o üç acayip yabancının sofrasını gururlu bir düş gücü ve şahlanmış bir öz saygıyla dolu enfes yemeklerden oluşan, ardı arkası kesilmeyen bir konvoyla onurlandırıyordu: Mosley'in ruh hali de şefin ruh haliyle ve şarap seçimiyle tamı tamına uyuşuyordu. Öyle ki giderek sükûnetine ve alaycılığına yeniden kavuştu. Rue Royale'in sokak fenerleri birer birer yanmaya, Madeleine çiçekçileri solmuş çiçeklerle dolu el arabalarıyla Concorde'a doğru inmeye başlamışlardı, biz de Brie peynirlerinin fiyatını ve İngiltere'de iktidara gelmenin en iyi yolunu tartışıyorduk.

Nicolson'a bakılırsa İngilizler ne kaba kuvvete ne de ikna gücüne duyarlıymış, olsa olsa "kibar davranışlara" duyarlıymışlar, diktatörler de "*good manners*"den yana nasipsiz olurlarmış. Mosley "kibar davranışlar"ın da modadan geçtiği, İngilizlerin özellikle de *Upper Ten Thousand*'ların[1] dikta için olgunlaşmış oldukları yanıtını veriyordu. "Ama iktidara nasıl ulaşmalı?" diye soruyordu Nicolson. "En uzak yoldan, elbette," diye yanıtlıyordu Mosley. "Trafalgar Square'den mi, St. James's Park'tan mı?" diye soruyordu Nicolson. "St. James's Park'tan ta-

1. (İng.) Toplumun en tepesinde bulunan on bin kişi. (Ç.N.)

bii," diye yanıtlıyordu Mosley, "benim hükümet darbem ancak hoş bir gezinti olacaktır." Ve neşeyle gülüyordu. "Ah! Anlıyorum devriminiz Myfair'den yola çıkacak. Peki iktidara ne zaman geleceğinizi sanıyorsunuz?" diye soruyordu Nicolson. "İngiltere'de parlamanter rejimin krize gireceği tarihi daha şimdiden mutlak kesinlikle hesaplamak mümkün. Size şimdiden Downing Street'te bir randevu verebilirim," diye yanıtlıyordu Mosley. "Oldu bu iş. Hangi gün, hangi saatte?" diye soruyordu Nicolson. "Ah, o benim sırrım," diye yanıtlıyordu Mosley gülerek. "Eğer devrim bir randevuysa, siz iktidara geç gelirsiniz," diyordu Nicolson. "En iyisi o olur; iktidara artık beni kimsenin beklemediği bir zamanda gelirim," yanıtını veriyordu Mosley.

Biz öylece bir kadeh Armagnac'ın eski, uzak kokusunu keyifle içimize çekiyorken, Larue'nün salonu giderek geniş bir odaya dönüşmekteydi, benim yırtık şiltenin üstünde yattığım odayla tuhaf bir benzerliği olan bir odaya. Harold Nicolson bana gülümseyerek bakıyordu: pirinç avizenin altında oturmuştu, dirseğini masaya, gri fötrden Lock'unun yanına dayamıştı. Derken bakışlarıyla odanın bir köşesini işaret etti, gözlerimi kaldırdığımda Sir Oswald Mosley'i gördüm, Türk usulü bağdaş kurup yere oturmuştu. Nasıl olup da Nicolson ile Mosley'in İaşi'de, benim yatak odamda bulunduklarına aklım ermiyordu, Mosley'in ufacık, pembemsi bir çocuk yüzü, ufacık elleri, upuzun bacakları olduğunu derin bir şaşkınlıkla fark ediyordum, hem öyle uzundu ki o bacaklar, odama sığsınlar diye bağdaş kurmak zorunda kalmıştı.

"Kendi kendime soruyorum," dedi Harold Nicolson, "niçin İaşi'de kalıyorsunuz, savaşmaya gidecek yerde."

"*La dracu*," diye yanıtladım, "savaş *la dracu*, herkes, her şey *la dracu*."

Mosley ellerini yere vurdu, kaz tüylerinden bir bulut havalandı. Yüzü gözü terli cildine yapışmış tüyler içinde kalmıştı ve ellerini döşemeye vurarak gülüyordu.

Nicolson, Sir Oswald Mosley'e sertçe baktı: "Bu çocukça oyunu oynamaktan utanmalısınız. Artık çocuk sayılmazsınız, Sir Oswald."

"*Oh sorry Sir*," dedi Sir Oswald Mosley gözlerini yere indirerek.

"Niçin savaşmaya gitmiyorsunuz?" diye sürdürdü Nicolson, bana dönerek. "Her centilmenin görevi savaşarak uygarlığı barbarlığa karşı savunmaktır," derken gülmeye koyuldu.

"*La dracu*," diye yanıtladım, "siz de *la dracu*, Childe Harold."

"Her centilmenin görevi," diye sürdürdü Harold Nicolson, "gidip Stalin'in ordularına karşı savaşmaktır. SSCB'ye ölüm! Hah! Hah! Hah!" Ve iskemlesinin arkalığına kaykılarak gürültülü bir kahkaha kopardı.

"SSCB'ye ölüm!" diye haykırdı Sir Oswald Mosley ellerini döşemeye vurarak.

Nicolson, Mosley'den yana döndü: "Saçmalamayın, Sir Oswald," dedi sert bir sesle.

O noktada kapı açıldı ve eşikte bir Rumen subayı belirdi; uzun boylu, iri yapılıydı; peşinde üç er vardı, loşlukta kızarmış gözlerini ve terli yüzlerinin parladığını seçiyordum. Ay pencere pervazına yaklaşmaktaydı, açık pencereden doğru hafif bir esinti geliyordu. Subay odada birkaç adım attı, yatağın ayakucunda durdu, bir el fenerinin ışığını vurdu yüzüme. Elinde bir tabanca tuttuğunu gördüm.

"Askerî polis," dedi Subay sert bir sesle, "serbest geçiş belgeniz var mı?"

Ben gülmeye başladım, Nicolson'a döndüm. "*La dracu*," demeye hazırlanıyordum ki, baktım Nicolson

beyaz kaz tüylerinden bir bulutun içinde giderek gözden kaybolmakta. Süt beyazı bir gökyüzü girmişti odanın içine ve o sisli gökyüzünde Nicolson ile Mosley'in belli belirsiz şekillerinin ağır ağır hareket ettiklerini, yavaş yavaş tavana doğru yükseldiklerini görüyordum, tıpkı denize daldıktan sonra dipten yukarı hava kabarcıklarından gülün ortasında yüzeye doğru çıkan yüzücüler gibi.

Kalkıp yatağın içinde oturdum, baktım uyanığım.

"İçmek ister misiniz?" dedim Subay'a.

İki bardak *ţuică* doldurdum, "*Noroc*, sağlığınıza," diyerek bardakları havaya kaldırdık.

Soğuk *ţuică* sonunda uyandırdı beni ve yatağın başucuna asılmış parkamın cebini karıştırdıktan sonra belgeyi subaya uzatırken sesime kuru ve neşeli bir vurgu verdi: "Buyurun geçiş belgemi. Bahse girerim ki sahtedir."

Subay gülümsedi: "Hiç şaşmam," dedi. "İaşi, Rus paraşütçüleriyle kaynıyor." Ardından ekledi: "Bu terk edilmiş evde tek başınıza uyumakla iyi etmiyorsunuz. Daha dün Usine Yolu'nda yatağında boğazlanmış adam bulduk."

"Öğüdünüze teşekkürler," diye yanıtladım, "ama bu sahte belgeyle rahat uyuyabilirim, değil mi?"

"Elbette," dedi Subay.

Serbest geçiş belgem Başbakan Yardımcısı Mihai Antonescu'nun imzasını taşıyordu.

"Bu da sahte mi diye bakmak ister misiniz?" diye sordum, kendisine İaşi askerî komutanı Lupu'nun imzasını taşıyan bir başka serbest geçiş belgesi daha uzatarak.

"Teşekkürler," dedi Subay, "belgeleriniz tümüyle yasal."

"Birazcık *ţuică* daha?"

"Neden olmasın? Bütün İaşi'de bir damla *ţuică* kalmadı."

"*Noroc*."

"*Noroc.*"

Subay peşinde erlerle çıktı,ben de sırtüstü uzanmış, Parabellum'umun kabzasını terli elimle sımsıkı kavrayarak derin bir uykuya daldım.

Uyandığımda, güneş gökte yükselmişti. Akasyaların ve terk edilmiş eski mezarlığın taşlarının üstünde kuşlar cıvıldaşıyordu. Giyindim, yiyecek bir şeyler aramak üzere dışarı çıktım. Sokaklar upuzun Alman kamyonları ve *Panzer*'leriyle tıkanmıştı, Jockey Club'ın tarihsel binasının önünde top arabaları duruyordu, kocaman çelik miğferleri enselerine sarkmış, kum rengi üniformaları çamura bulanmış bölük bölük Rumen askerleri ayaklarıyla yolun asfaltını döverek geçiyordu. Cafeteria Fundaţia'nın bitişiğindeki *Desfacere de vinuri*, yani şarapçı dükkânının, Coafor Jonescu'nun, Ceasornicaria Golstein'in eşiğinde işsiz güçsüzler toplaşmıştı. Çok yağlı, sirkeyle terbiye edilmiş bir tavuk çorbası olan *ciorbă de pui* kokusu tuzlu Braila peyniri *brânză*'nın sert kokusuyla karışarak havayı ağırlaştırıyordu. Brătianu Caddesi'nden aşağı, San Spiridione Hastanesi'ne doğru indim, Kane'nin dükkânına girdim, Yahudi bakkalın kulakları geniş, basık kafasının yanlarında bir toprak vazonun kulplarını andırıyordu.

"Günaydın, *Dómnule căpitan*," diyor Kane.

Beni yeniden gördüğüne memnun, hep Rumen birlikleriyle Prut üzerindeki hattayım sanıyormuş.

"*La dracu* Prut," diyorum.

Midem bulanmaya başlıyor, başım dönüyor. Bir şeker çuvalının üstüne çöküyorum, kravatımın düğümünü gevşetmek için parmaklarımı yakamla gömleğimin arasına sokuyorum. Dükkâna baharat, şifalı otlar, kurutulmuş balık, boya, petrol, sabun karışığı ağır bir koku çökmüş.

"Bu aptalca *rasboiu*," diyor Kane, "bu aptalca savaş."

İaşi'de insanlar tedirginler: herkes korkunç bir şeyin beklentisi içinde, korkunç bir şeyler olacağı havada sezi-

liyor, diyor Kane. Alçak sesle konuşuyor, kapıdan yana kuşkuyla bir göz atarak. Rumen asker bölükleri, kamyon konvoyları, Alman *Panzer*'leri geçiyor. Bütün o silahlarla, bütün o toplarla, bütün o tanklarla ne yapacaklarını sanıyorlar sanki der gibi Kane. Ama susuyor, dükkânda dolaşıyor, yavaş yavaş ağır adımlarla.

"*Dòmnule* Kane," diyorum, "bir lokma yiyeceğim kalmadı."

"Sizin için hep iyi bir şeylerim vardır," diyor Kane. Tezgâh altından üç şişe *ţuică*, bir librelik iki ekmek, bir parça *brânză*, birkaç kutu sardalye, iki kavanoz marmelat, biraz şeker ve bir torba çay çıkarıyor.

"Rus çayı," diyor Kane, "hakiki Rus çayı. Son torba. Bunu bitirdiğinizde başka veremeyeceğim artık." Başını sallayarak bana bakıyor. "Birkaç güne kadar bir şeyler daha lazım olursa yine bana gelin. Dükkânımda sizin için hep iyi bir şeyler bulunur." Üzgün bir hali var, "Yine bana gelin," derken belki de bir daha görüşmeyeceğimizi bilir gibi. Öylesine karanlık bir tehdit dolaşıyor havada, halk tedirgin. İkide bir birileri dükkâna yaklaşıyor, "Günaydın *dòmnule* Kane," diyor, Kane ise hayır anlamında başını sallıyor, ardından bana bakıp içini çekiyor. Ah bu aptalca *războ*i, bu aptalca savaş. Ben yiyecek paketlerini ceplerime tıkıştırıyorum, çay paketini kolum altına kıstırıyorum, ekmekten bir parça koparıp ağzıma atıyorum.

"*La revedere, dómnule* Kane."

"*La revedere, dómnule căpitan*."

Gülümseyerek el sıkışıyoruz. Kane'nin mahcup, kararsız bir gülüşü var, tedirgin hayvan gibi. Ben tam çıkıyorken dükkânın önünde bir araba duruyor. Kane eşiğe fırlıyor, yerlere kadar eğiliyor, "Günaydın, *doamna* Prenses," diyor.

Romanya taşrasında hâlâ kullanılan şu eski soylula-

rın siyah, görkemli arabalarından biri, bir tür açık lando; körüğü indirilmiş, geniş deri kayışlarla tutturulmuş. Arabanın iç döşemesi gri kumaştan, tekerleklerin çubukları kırmızıya boyalı. Landoya bir çift muhteşem Moldavya atı koşulu, upuzun yeleli kır atlar, sağrıları terden parlıyor. Yüksek, geniş minderlerin üstüne gençliği geride bırakmış bir kadın kurulmuş, zayıf yüzünün kırışıklı cildi kalın bir beyaz düzgün katıyla kaplanmış: kaskatı, dimdik oturuyor, baştan aşağı maviler giymiş; sağ elinde dantel saçaklarla çevrili kırmızı ipekten bir güneş şemsiyesi tutuyor. Floransa hasırından geniş bir şapkanın siperi kırışıklarla çizgilenmiş alnına hafif bir gölge şeridi düşürüyor. Biraz buğulu, kibirli gözleri var, o miyopluk buğusu gözlerinin kibrine bir belirsizlik bir dalgınlık veriyor. Yüzü kıpırtısız, bakışları yukarılara, mavi ipekten gökyüzüne dikilmiş, orada birkaç hafif, beyaz bulutçuk yüzüyor, bir gölün aynasında bir bulut yansıması gibi. Moldavya'nın ünlü kişilerinden Prenses Sturdza o. Yanında Prens Sturdza oturuyor, genç sayılabilecek bir adam, uzun boylu, zayıf, pembe ciltli, baştan aşağı beyazlar giymiş, alnı bir gri fötr şapkanın siperinin gölgesinde. Yüksek kolalı bir yaka, gri kravat, gri renkli fildekos eldivenler, yandan düğmeli siyah botlar.

"Günaydın, *doamna* Prenses," diyor Kane yerlere kadar eğilerek. Kanının ensesine kadar çıktığını, şakaklarına vurduğunu görüyorum. Prenses selama karşılık vermiyor, kısa balina çubuklarının tuttuğu bir dantel yakanın içinde sıkışmış boynunu çevirmiyor, kuru, buyurgan bir sesle emrediyor: "Grigori'ye çayımı ver."

Grigori arabacı mahallinde oturuyor, kırmızı deriden çizmelerinin topuklarına değin inen ağır ipekten biraz solmuş yeşil bir kaftan giymiş. Kafasında kırmızı yeşil işlemeli sarı ipekten bir Tatar takkesi var. Şişman, gevşek, soluk suratlı. İaşi'yi kutsal kentleri bilen Ortodoks

Scoptzi hadımları tarikatından bir arabacı. *Scoptzi*'ler genç evleniyor ve ilk evlatları doğduktan sonra hadım ediliyorlar. Kane, hadım Grigori'nin önünde eğiliyor, ağzında bir şeyler geveliyor, ardından apar topar dükkâna koşuyor, birkaç saniye sonra yeniden eşiğe çıkıyor, bir kez daha yerlere kadar eğiliyor, titrek bir sesle şöyle diyor: "*Doamna* Prenses, bağışlayın beni hiçbir şey kalmadı, tek yaprak çayım bile yok, *doamna* Prenses..."

"Haydi, çabuk ol, ver çayımı," diyor Prenses Sturdza sert bir sesle.

"Bağışlayın ne olur, *doamna* Prenses..."

Prenses ağır ağır başını çeviriyor, gözünü kırpmadan bakıyor ona, sonra bezgin bir sesle şöyle diyor: "Ne maval okuyorsun bana? Grigori!"

Hadım dönüyor, kamçısını havaya kaldırıyor, sapı oymalı, kırmızı-mavi-yeşil boyalı, kırmızı düğümlü upuzun Moldavya kamçısını, Kane'in omuzları üstünde hafifçe sallayarak boynuna değdiriyor.

"Bağışlayın ne olur, *doamna* Prenses..." diyor Kane başını önüne eğerek.

"Grigori!" diyor Prenses sönük bir sesle.

O anda, hadım kolunu kaldırıp sanki yumruğunda bir bayrak direği tutuyormuşçasına uzatarak kamçıyı ağır ağır havaya kaldırıp daha iyi vurabilmek için iyice doğrulurken, Kane bana doğru dönüyor, elini uzatıyor, kolumun altına kıstırmış olduğum çay paketine titreyen parmaklarıyla dokunuyor, benzi atmış ter içinde, yalvararak, "Bağışlayın, *dòmnule căpitan*," diyor, ona gülümseyerek uzattığım paketi yakalıyor, eğilerek Grigori'ye sunuyor.

Hadım kamçıyı şiddetle atların sırtına indiriyor, atlar yerlerinden sıçrayarak şahlanıyor, fırlıyorlar, araba bir toz bulutu içinde tiz bir çıngırak sesiyle gözden kayboluyor. Atların ağzından sıçrayan bir parça köpük gelip şap diye omzuma konuyor. "*La dracu, doamna Prenses, la dracu!*"

diye bağırıyorum. Ama araba uzaklaşmış bile, caddenin dibinde Jockey Club ve Fundaţia'ya doğru sapıyor.

"Teşekkür ederim, *dòmnule căpitan*," diyor Kane alçak sesle, utançtan gözlerini yere indirerek.

"Bir şey değil, *dòmnule Kane*; ama *la dracu* Prenses Sturdza, *la dracu* bütün bu Moldavya soyluları."

Dostum Kane gözlerini kaldırıyor, yüzü mosmor olmuş, iri ter taneleri alnında boncuk boncuk.

"Önemi yok. *La revedere, dòmnule* Kane."

"*La revedere, dòmnule căpitan*," diye yanıtlıyor Kane elinin tersiyle alnını silerken.

Mezarlığa dönerken Lapusneanu Caddesi ile Brătianu Caddesi'nin köşesindeki eczanenin önünden geçiyorum. Eczaneye giriyorum, tezgâha yaklaşıyorum.

"Günaydın, *domnişoară* Mica."

"Günaydın, *dòmnule căpitan*."

Gülümsüyor Mica, çıplak dirsekleri mermer tezgâha dayalı. Güzel bir kız Mica: esmer, biçimli alnı gür bir siyah kıvırcık saç yığınının altında ezilmiş, sivri çeneli, geniş ağızlı, dolgun dudaklı, yüzü parlak mavimsi hafif bir tüyle örtülü. Prut hattına gitmek üzere İaşi'den ayrılmadan önce ona kur yapmayı denemiştim. Tanrı'm, iki ay var ki bir kadına elim değmiş değil. Bükreş'te hiçbir kadına elim değmedi. Hava çok sıcaktı, kadın denen yaratığın nasıl olduğunu bile unutmuşum.

"*Cum merge cu sănătatea, domnişoară Mica?*"

"*Bine, foarte bine, dòmnule căpitan.*"[1]

Kız güzel olmasına güzel de, keçi gibi tüylü. Gözleri iri, simsiyah, parlak, şişman ve koyu tenli yüzünde burnu zayıf. Damarlarında birkaç damla Çingene kanı dola-

1. (Rumence) Sırasıyla; "Nasılsınız, Bayan Mica?", "İyiyim, çok iyiyim yüzbaşım." (Ç.N.)

şıyor olmalı. Bu akşam, sokağa çıkma yasağından sonra benimle gezmeye gelmek istediğini söylüyor.

"Sokağa çıkma yasağından sonra mı, *domnişoară* Mica?"

"*Da, da, dòmnule căpitan.*"

Amma da tuhaf fikir, Tanrı'm! Sokağa çıkma yasağı başladıktan sonra, jandarma ve asker devriyeleri uzaktan, "*Stai! Stai!*"[1] diye, bağırıp daha sen yanıt vermeden üstüne ateş ederken insan bir kızı nasıl gezmeye götürebilir ki? Hem sonra, bombardımanlardan yerle bir olmuş, yangınlardan kararmış evlerin yıkıntıları arasında gezmeye gitmek de ne biçim fikir! Unirii Meydanı'nda, Prens Alexandru Ioan Cuza'nın heykelinin önünde bir ev dünden beri hâlâ yanıyor. Sovyet havacıları fena vuruyor. Dün İaşi'nin tepesinde üç saat dikildiler; üç yüz metreyi geçmeyen bir yükseklikte, rahatça gidip geliyorlardı. Uçaklardan bazıları çatılara değerek geçiyorlardı. Dönüş yolunda, Skuleni'yi hedef almışken, bir Rus bombardıman uçağı kentin hemen dışında, Copou'nun ötesinde bir tarlaya çakıldı.

Mürettebat altı kadından oluşuyordu. Bakmaya gittim. Birkaç Rumen askeri, pilot kabinini karıştırıyordu, o zavallı kızcağızları *ciorba*, *mamaliga* ve *brânză* bulaşığı kirli elleriyle yokluyorlardı, parmaklarını pilotlardan birinin saçları arasında gezdiren bir askere, "Rahat bırak onu, piç oğlu piç!" diye bağırmaya başladım, iri kıyım sarışın bir kızdı, yüzünde çilleri vardı. Gözleri fal taşı gibi açılmış, ağzı aralık kalmıştı; bir eli yanına düşmüştü, başı edepli bir teslimiyetle arkadaşının omzuna devrilmişti. İki yiğit kızdılar, görevlerini yerine getirmişlerdi, saygı görmek haklarıydı. İki yiğit işçi kız, öyle değil mi,

1. (Rumence) Dur! Dur! (Ç.N.)

doamna Prenses Sturdza? Kül rengi işçi tulumuyla deri ceket giymişlerdi. Askerler onları yavaş yavaş soyuyordu, deri ceketlerin düğmelerini çözüyor, cansız kollarını havaya kaldırarak ceketi başlarından çıkarıyorlardı. Kızın alnını kaldırmak için bir asker çenesinin altından tutmuştu, boğazlamak istercesine gırtlağını sıkıyordu; kapkara, çatlak başparmağını aralık ağzına, kansız dolgun dudaklarına bastırıyordu. "Isırsana şunun parmağını, sersem!" diye bağırmaya başladım, sanki kız beni duyabilirmiş gibi. Askerler gülerek bakıyordu bana. Bir başka kız bombaların kafesiyle kocaman bir mitralyözün arasına sıkışmıştı: o konumda ceketini çıkarmanın yolu yoktu. Bir asker onun köseleden miğferini çıkardı, saçlarından yakaladı, bir çekişte dışarı aldı, uçağın enkazının yanına, otların üzerine yuvarladı.

"*Dòmnule căpitan*, bu akşam sokağa çıkma yasağından sonra beni gezmeye götürür müsünüz?" diyor bana Mica, yüzünü avuçlarına dayamış.

"Neden olmasın, *domnişoară* Mica? Akşam sokağa çıkma yasağından sonra sokaklarda gezinmek güzel olur. Parka gittiniz mi hiç? Kimsecikler olmuyor."

"Üstümüze ateş etmezler mi, *dòmnule căpitan*?"

"Umarım ederler, umarım üstümüze ateş ederler, *domnişoară* Mica."

Gülüyor Mica, tezgâhtan uzanıyor, şişman tüylü yüzünü yüzüme yaklaştırıyor, dudaklarımı ısırıyor.

"Bu akşam saat yedide beni almaya gelin *dòmnule căpitan*. Dışarıda, eczanenin önünde bekleyeceğim sizi."

"Pekâlâ Mica, saat yedide. *La revedere, domnişoară* Mica."

"*La revedere, dòmnule căpitan*."

Lapusneanu Caddesi'nden gerisingeri döndüm, mezarlığı geçtim evimin kapısını ittim. Biraz *brânză* yedim, sonra kendimi yatağın üstüne attım. Hava sıcaktı, sinek-

ler ısrarla vızıldıyorlardı. Gökyüzünden çıplak bir vızıltıdır iniyordu. Yağlı, tatlı bir vızıltı, karanfillerin yoğun kokusuna benzer, terden sırılsıklam gökyüzünden doğru tembel tembel yayılıyordu. Tanrı'm, ne kadar uykum vardı! *Ţuică* midemi kaynatıyordu. Akşam beşe doğru uyandım, mezarlığa çıktım, otların arasına gömülmüş bir mezarın taş kapağı üstüne oturdum. Eskiden bir mezarlıkmış evimin bahçesi; eski bir Ortodoks mezarlığı, İaşi'deki en eski mezarlık. Tam mezarlığın orta yerinde, bir zamanlar ufak bir kilise bulunan yerde, halka açık bir *adapost*'un bir sığınağın girişi açılıyordu, dimdik bir tahta merdivenle iniliyordu. *Adapost*'un girişi bir yeraltı tapınağının girişini andırıyordu. Sığınağın içinde bir çürümüş toprak kokusu, yağlı bir mezar kokusu solunuyordu. Toprak yığının bir büyük kümbet biçimi verdiği *adapot*'un damında birbiri üzerine çarpık yerleştirilmiş mezar taşlarından bir piramit yükseliyordu. Oturduğum yerden, *dòmnule* Grigorio Soinescu'nun, *doamna* Sofia Zanfirescu'nun, *doamna* Maria Pojanescu'nun mezar taşlarına kazılmış cenaze övgülerini okuyabiliyordum.

Hava sıcaktı, susuzluktan dudaklarım kavruluyordu ve ben topraktan yükselen ceset kokusunu soluyor, akasyaların gölgesinde el değmeden kalmış birkaç mezarı çevreleyen paslanmış demirden parmaklıkları seyrediyordum. Başımın döndüğünü hissediyordum, midemin ağzı bulantıyla kapanmıştı. *La dracu* Mica, bütün o keçi tüyleriyle *la dracu* Mica. Sinekler çıldırmış gibi vızıldıyordu, Prut Nehri kıyılarından nemli bir rüzgâr geliyordu.

Arada bir, aşağı mahallelerden, aşağılarda Usine taraflarından, aşağıda Socol ve Pacurari'ye doğru, Nicolina tren hangarlarından, Bahlui kıyıları boyunca dağılmış evlerden, bir zamanlar Tatar mahallesinin bulunduğu Ticau ve Tătăraşi varoşlarından bir tüfek ateşinin kuru patlayışı geliyordu. Rumen asker ve polislerin cinleri başın-

da, "*Stai! Stai!*" diye bağırıyor, insana kollarını havaya kaldırma fırsatı bile vermeden ateş ediyorlar. Üstelik hâlâ gündüz, sokağa çıkma yasağı sireni çalmadı bile. Rüzgâr ağaçların saçlarını kabartıyor, güneş bir bal kokusu yaymakta. Mica saat yedide eczanenin önünde bekler beni. Yarım saat sonra gezmeye götürmek için Mica'yı almaya gitmem gerek. *La dracu domnişoară* Mica, keçiler de *la dracu*. Yoldan geçen tek tük kişi serbest geçit belgelerini sağ elleriyle havada sallayarak kuşkulu bir halle duvarlara yapışık kayar gibi yürüyor. Sahiden de bir şeyler var havada. Dostum Kane haklı. Bir şey olacak. Bir felaketin çökeceği hissediliyor. Havada, derisinde, parmaklarının ucunda hissediyor onu insan.

Eczanenin önüne vardığımda saat tam yedi ve Mica ortalarda yok. Eczane kapanmış. Mica erken kapatmış bu akşam, her zamankinden çok daha erken. Bahse girerim ki gelmeyecek. Son dakikada korkmuştur. *La dracu* kadınlar, hepsi birbirinin aynı, hepsi de korkar, her zaman, son dakikada. *La dracu domnişoară* Mica, keçiler de *la dracu*. Caddeden yukarıya, mezarlığa doğru ağır ağır yürüyorum, öbek öbek Alman askerleri çizmelerini kaldırımda sürüyerek yürüyor. Lapusneanu Caddesi'nin köşesinde, tam Café Restaurant Corso'nun önünde bulunan *Lustrageria*'nın yani lostra salonunun sahibi günün son müşterisinin ayakkabılarına son fırça darbelerini vuruyor, adam pirinç tahtına oturmuş bir Rumen askeri. Günbatımının ışıkları karanlık dükkânın ta dibine değin ulaşıyor, ayakkabı boyası kavanozlarını ışıldatıyor. Arada bir, karmakarışık bir Yahudi grubu geçiyor, kum rengi üniformalı Rumen askerlerinin bekçiliğinde başlarını önlerine eğmiş yürüyorlar. "Neden gidip de şu zavallıların pabuçlarını son kez parlatmıyorsun?" diyor asker gülerek, pirinç tahtının tepesinde oturmuş. "Yalınayaklar, görmüyor musun?" diye yanıtlıyor *Lustrageria*'nın sahi-

bi, solgun, terli yüzünü çevirerek. Fırçasını inanılmaz bir çeviklikle uçururken hafiften, zahmetle soluk alıyor.

Jockey Club'ın pencerelerinden İaşi'nin soyluları bakıyor, şişko Moldavyalı centilmenler, toparlak göbekler, yumuşak, uysal yağ katmanları, karanlık gölgeli gözlerin nemli ve baygın parıldadığı tüysüz, gevşemiş suratlar; Pascin'in kişileri dersiniz. Evler de, ağaçlar da, Fundaţia Sarayı önünde duran atlı arabalar da Pascin'in fırçasından çıkmış sanki. Gökyüzünde, yukarılarda, Skulenti yönünde, yeşil çamurlu kıyıların arasından tembel tembel akan Prut'un sazlıklarla kaplı kıyılarında, Flak'ın beyaz pembe bulutları çiçeklenmede. *Lustrageria*'nın sahibi, dükkâncağızının kepenklerini kapatırken gözlerini uzak gökyüzündeki o bulutçuklara doğru kaldırıyor, yaklaşan bir fırtınayı gözler gibi.

Jockey Club'ın, Pacurari Caddesi ile Carol Caddesi'nin kavşağında, eskiden Hôtel d'Angleterre olan, XIX. yüzyıldan kalma bir saray yavrusu, yeni-klasik tarzı güzel bir yapı, mimarisinde, bezemelerinde hatta pek göze çarpmayan ayrıntılarında bile bir sanat vakarı sergileyen tek binası İaşi'nin. Fildişi rengi badanalı ön cephesi boyunca bir dizi dor sütunu kabartması var. Saray yavrusunun yan cephelerinde, birbirine yakın oyukların her birinde, fildişiyle pembe arası ten rengi alçıdan bir aşk meleği Cupido, yayını germiş, okunu atmak üzere görülüyor. Yapının zemin katında Zanfirescu pastanesinin vitrinleriyle, kentin en şık lokantası olan Café Restaurant Corso'nun geniş camekânları açılmakta. Jockey Club'a binanın arka tarafından, parke taşları eğri büğrü bir avludan giriliyor. Tam takım savaş donanımlı, alınları çelik miğferlerle kaplı Rumen askerleri, parke zeminde şuraya buraya serilmiş, güneşte uyuyorlar. Camdan bir çatının altında bir çift koca memeli sfenks girişe bekçilik ediyor.

Holün duvarları koyu renk, parlak ahşap panolarla

kaplı, iç kapıların pervazları Fransız Louis Philippe tarzı oymalı, duvarlarda suluboya ve yağlıboya tablolar asılı. Paris manzaraları, Notre-Dame Kilisesi ile Saint-Louis, Trocadéro, sonra 1880-1900 yılları arası Fransız kadın moda dergilerinin ressamlarının zevkine uygun kadın portreleri. Oyun salonunda, yeşil çuha kaplı masaların çevresinde yaşlı Moldavyalı beyler keyifsiz briç partileri çeviriyor, uçlarında İngiliz nakışı iri taçlar işlenmiş kocaman organdi mendillerle alınlarını kuruluyorlar. Pacurari Caddesi'ne bakan pencerelere karşı duvar boyunca, bir çıkmada parmaklığı oyma yeni-klasik lir ve harp motifleriyle bezeli ahşap bir galeri göze çarpıyor, İaşi soylu sınıfının şık davetlerinde orkestra yer alıyor orada.

Bir masanın önünde duraklayıp oyunu seyrediyorum, oyuncular terli yüzlerini kaldırıp bir baş işaretiyle beni selamlıyorlar. İhtiyar, biraz kambur Prens Cantemir topallaya topallaya dipteki bir kapıdan girip salonun öbür ucuna ilerliyor. Pencerelerin boşluklarında halka halka sinekler ısrarla vızıldıyor, havada dönen güller misali gerçekten de bahçeden doğru *ţuică* ile Türk tütünü kokusuna karışan ılık bir gül kokusu gelmekte. Caddeye açılan pencerelerde İaşi'nin iyi ailelerden gençleri duruyorlar, karanlık gözleri gölgeli, tombul Moldavyalı Brummel'ler ve ben dışarıya çıkmadan önce, durup onların devasa, tostoparlak, gevşek popolarına bakıyorum; çevrelerinde uçuşan sinek sürüleri dumanlı havada nazik gül desenleri çizmekteler.

"*Bună seara, dòmnule căpitan,*" diyor Café Restaurant Corso'daki garson kız Mărioară, Alman subay ve askerleriyle tıklım tıklım dolu salona girdiğimde; Jockey Club'ın bulunduğu saray yavrusu binanın zemin katında, hoş yapılı geniş bir salon. Duvarlar boyunca şilteleri at kılıyla doldurulmuş daracık sedirler sıralanmış, aralarında yer yer tahta paravanlarla ayrılmış ufak bölmeler.

Mărioară henüz bir çocuk sayılır; zayıf, körpe, nazik. Başını omzuna eğmiş, elleri masanın mermerine dayalı, gülümsüyor bana.

"Bir bardak bira verir misin, Mărioară?"

Mărioară sancısı tutmuş gibi sızlanıyor, "*Ohi, ohi, ohi, dòmnule căpitan, ohi, ohi, ohi,*" diyor.

"Susadım, Mărioară."

"*Ohi, ohi, ohi,* bira yok ki *dòmnule căpitan.*"

"Sen kötü bir kızsın, Mărioară."

"*Nu, nu, dòmnule căpitan,* bira yok," diyor Mărioară, gülümsüyor.

"Gidiyorum, bir daha da gelmeyeceğim, Mărioară."

"*La revedere, dòmnule căpitan,*" diyor Mărioară, hınzır bir gülüşle.

"*La revedere,*" diye yanıtlıyorum, kapıdan yana ilerlerken.

"*Dòmnule căpitan?*"

"*La revedere,*" diyorum başımı çevirmeksizin.

Corso'nun eşiğinden Mărioară beni çağırıyordu taze sesiyle.

"*Dòmnule căpitan? Dòmnule căpitan?*"

Corso'dan eski mezarlığa kadar mesafe kısadır, elli adımdan fazla değildir; mezarların arasında yürürken Mărioară'nın beni çağıran sesini işitiyordum, "*Dòmnule căpitan?*" ama hemen geri dönmeyi istemiyordum, bekletmek istiyordum, bana bir bardak bira vermedi diye ona kızdığımı sansın istiyordum aslında onun suçu olmadığını biliyordum, bütün İaşi'de bir damla bira yoktu, "*dòmnule căpitan?*" ve evimin kapısını açmak üzereydim ki, bir elin hafifçe koluma dokunduğunu duyumsadım, "*Bună seara, dòmnule căpitan,*" dedi bir ses. Kane'nin sesiydi.

"Ne istiyorsunuz, *dòmnule Kane?*"

Kane'nin arkasında, loşlukta üç siyah giyisili sakallı adam seçti gözlerim.

"Size, yukarıya çıkabilir miyiz, *dòmnule căpitan*?"

"Gelin bakalım," dedim.

Dik merdiveni tırmandık eve girdik, ışığın düğmesini çevirdim. "*La dracu*"yu bastım.

"Elektriği kesmişler," dedi Kane.

Bir mum yaktım, ışığı dışarıdan görünmesin diye pencereyi kapattım, Kane'nin getirdiği üç kişiye baktım. Suratları kızılımsı bir tüyle kaplı üç ihtiyar Yahudiydiler. Alınları öylesine solgundu ki, gümüş gibi parlıyordu.

"Oturun," dedim, odaya dağılmış iskemleleri göstererek.

Masanın çevresine oturduk, soran gözlerle Kane'ye baktım.

"*Dòmnule căpitan*," dedi Kane, "bir soralım diye geldik, acaba şey yapabilir misiniz..."

bize yardım edebilir misiniz," dedi onun sözünü keserek, yanındakilerden biri. İnanılmayacak kadar sıska ve solgun bir ihtiyardı, uzun, kır düşmüş bir kızıl sakalı vardı. Altın çerçeveli bir gözlüğün saydam perdesinin korumasındaki gözlerinde kırmızı, kuşkulu bir ışık parlıyordu. Bir deri bir kemik, balmumu beyazlığındaki ellerini açarak masaya dayamıştı.

"Siz bize yardım edebilirsiniz, *dòmnule căpitan*," dedi Kane. Uzun bir sessizliğin ardından ekledi: "Belki ne yapmamız gerektiğini söyleyebilirsiniz..."

Az önce onun sözünü kesmiş olan ihtiyar bir kez daha lafa karıştı: " tepemizde dolaşan vahim tehlikeyi savuşturmak için."

"Nasıl bir tehlike?" diye sordum.

Sözlerimi uzun bir sessizlik izledi ve birden, Kane' nin dostlarından biri (yüzü yabancı gelmiyordu, bir yerlerde görmüş gibiydim ama nerede ne zaman olduğunu bilemiyordum) ağır ağır ayağa kalktı. Uzun boylu, kemikli, ak teller düşmüş saçı sakalı kızıldı: gözkapakları

beyazdı, gözlüğün camlarına yapışmıştı, bir körün gözleri gibi sabit ve beyazdı. Sessizce uzun uzun süzdü beni, sonra alçak sesle dedi ki:

"*Dòmnule căpitan*, korkunç bir tehlike dolaşıyor üzerimizde. Bizim ne mene bir tehdit altında olduğumuzu görmüyor musunuz? Romanya yetkilileri vahşiyane bir *pogrom* hazırlığında. Kıyım her an başlayabilir. Niçin bize yardım etmiyorsunuz? Ne yapmalıyız? Niçin harekete geçmiyorsunuz, niçin yardımımıza koşmuyorsunuz?"

"Benim elimden bir şey gelmez ki," dedim, "bir yabancıyım ben, bütün Moldavya'daki tek İtalyan subayıyım, ne yapabilirim ki? Benim lafımı kim dinler?"

"General von Schobert'i uyarın, bize karşı hazırlananları bildirin ona. Eğer isterse kıyımı o önleyebilir. Niçin General von Schobert'e gitmiyorsunuz? O sizin lafınızı dinleyecektir."

"General von Schobert," dedim, "bir centilmendir, eski bir askerdir, iyi bir Hıristiyandır; ama Alman'dır, Yahudiler umurunda değildir."

"Madem iyi bir Hıristiyan, size kulak verecektir."

"Romanya'nın iç işlerine karışmayacağını söyleyecektir. İaşi askerî komutanı Albay Lupu'ya gidebilirim."

"Albay Lupu mu?" dedi Kane, "kıyımı hazırlayan Albay Lupu'nun ta kendisi."

"Ama bir şeyler yapın, kımıldayın artık yerinizden!" dedi ihtiyar alçak sesle, kendini zor tutuyordu.

"Ben hareket etme alışkanlığını yitirdim," diye yanıtladım. "Ben bir İtalyan'ım. Yirmi yıllık esaretten sonra biz İtalyanlar artık harekete geçmeyi bilmez olduk, sorumluluk almayı bilmez olduk. Bütün İtalyanlar gibi benim de belkemiğim kırıldı. Bu yirmi yıl süresince bütün enerjimizi hayatta kalabilmeye adadık. Bizden artık ne köy olur ne kasaba. Alkışlamaktan başka şey gelmez eli-

mizden. Gidip General von Schobert ile Albay Lupu'yu alkışlamamı mı istiyorsunuz? İsterseniz Bükreş'e kadar gidip Mareşal Antonescu'yu yani *Kızıl Köpek*'i alkışlayabilirim, eğer o işinize yararsa. Başkası gelmez elimden. Kendimi yok yere sizler için kurban etmemi mi istiyorsunuz yoksa? İaşi Yahudilerini savunmak için kendimi Unirii Meydanı'nda öldürteyim mi istiyorsunuz? Elimden gelseydi zaten İtalyanları savunmak için İtalya'da bir meydanda öldürtmüş olurdum kendimi. Artık harekete geçecek cesaret yok bizde, harekete geçmeyi bilmiyoruz, gerçek bu işte," diye bağladım sözü, alnımın kızardığını saklamaya çalışarak yüzümü öte yana çevirdim.

"Bütün bunlar çok hazin," diye mırıldandı ihtiyar. Sonra masanın üstünden uzandı, yüzünü bana doğru uzattı, olağanüstü kırık ve tatlı bir sesle, uzak bir sesle dedi ki: "Beni tanımadınız mı?"

İhtiyara dikkatle baktım. O içine gümüş teller düşmüş uzun kızıl sakal, o beyaz, sabit gözler, o geniş, solgun alın, o tatlı, uzak ses belleğime Roma'daki Regina Coeli Hapishanesi'nin müdürü Doktor Alesi'yi getirdi. Mumun titrek ışığında onu gözlerimin önünde canlandıran en çok sesi oldu. Doktor Alesi, kadınlar hapishanesi Mantellate'nin müdürüydü ama ben, Regina Coeli'de mahpusken, birkaç aydır hasta bulunan erkek hapishanesinin müdürünün yerine bakıyordu ve Mantellate'deki kadın hükümlülerle konuşma alışkanlığından ötürü, sesini neredeyse kadınsı, olağanüstü bir yumuşaklığa eğitmişti. Görkemli peygamber görünümlü o sakallı ihtiyarda, sakin körfezlerle, uyumlu dönemeçlerle, yeşilli pembeli gölgeliklerle dolu o son derece tatlı o son derece hüzünlü ses, ilkbahar kırına açılmış bir pencere gibiydi. O anda da gözlerimin önüne aynı ağaç, su, bulut ufku seriliverdi, Regina Coeli'deki hücremden onun hüzünlü, tatlı sesinin koridorlarda yankılandığını işittiğim her se-

ferinde gözlerimin önüne açılan o ufuk. Bir doğa manzarasını andıran bir sesti: o dağların, vadilerin, ormanların, nehirlerin sonsuz özgürlüğüne dalıp giderdi gözlerim ve beni sarsmakta olan duygular, kimi zaman beni saman döşeğe öylece serilmiş, kıpırtısız bırakan ya da sıkılı yumruklarımı hücremin duvarlarına vurdurtan umutsuzluk, sanki doğanın o barış ve özgürlük manzarası tutsaklığın aşağılanmalarını ve eza cefasını gideriyormuş gibi yavaş yavaş sükûnet bulurdu. Alesi'nin sesi mahpuslara, her birimizin hasret kaldığımız, demir parmaklıklardan bakarak seçmeye çabaladığımız o olağanüstü doğa manzarasını armağan ederdi: daracık hücrenin içine, hücrenin bembeyaz, kör edici, çıplak, sarp, erişilmez duvarları arasına kaçamak süzülen gerçek dışı bir doğa manzarasıydı. Alesi'nin sesini işitince hükümlülerin benizleri solardı, gözlerinin önünde o uçsuz bucaksız, dingin, hiç değişmeyen, yumuşacık bir ay ışığıyla aydınlanmış özgür ufkun açıldığını görürlerdi; vadileri saydam loşluklarla lekeleyen, ormanların kuytuluğuna süzülen, ovanın dibinde nehirlerin, göllerin gümüş yakamozlarının gizemini, deniz kıyısının narin titreyişini ele veren ay ışığıyla. Her birimiz bir an, kısacık bir an, sanki hücrenin kapısı sessizce, esrarlı biçimde açılıvermişçesine kendini özgür duyduğu hayaline kapılırdı ve o kısacık ânın sonunda, Alesi'nin sesi Regina Coeli'nin koridorlarının aşağılayıcı sessizliğinde yavaş yavaş sönüyorken, yeniden kapanırdı sanki hücrenin kapısı.

"Beni tanımadınız mı?" diye sordu İaşi'nin ihtiyar Yahudisi olağanüstü kırık ve tatlı bir sesle, Alesi'nin hüzünlü ve uzak sesiyle.

Gözlerimi üzerine diktim ve titreyerek, alnımda bunalımın ve korkunun teriyle ayağa kalkıp kaçacak oldum. Ama Alesi masanın üstünden elini uzatıp durdurdu beni.

"Hücrenizde kendinizi öldürmeye kalkıştığınız günü anımsıyor musunuz? Dördüncü bölümde 461 numaralı hücreydi, anımsıyor musunuz? Bileklerinizi kesmenizi engellemeye tam zamanında yetişmiştik: kırılan bardağın bir parçasının eksik olduğunu fark etmedik mi sanıyordunuz?" Böyle diyerek gülmeye başladı, gülüşünün sıçrayışlı temposuna uyarak parmaklarını masaya vuruyordu.

"O anıları canlandırmak neye yarar şimdi? O zamanlar bana çok iyi davranmıştınız. Ama size minnet duymalı mıyım, bilmem. Hayatımı kurtarmıştınız."

"Yani sizi kurtarmakla kötü mü ettim?" dedi Alesi. Sonra uzun bir sessizliğin ardından alçak sesle ekledi: "Ölmeyi neden istemiştiniz?"

"Korkuyordum," diye yanıtladım.

"Bağırmaya, hücrenin kapısını yumruklamaya koyulduğunuz o günü anımsıyor musunuz?"

"Korkuyordum," diye yanıtladım.

İhtiyar yerine oturdu, gözlerini kıstı.

"Ben de korkuyordum," dedi, "gardiyanlar da korkar. Doğru değil mi Picci, doğru değil mi Corda," diye ekledi geriye dönerek, "gardiyanlar da korkar, değil mi?"

Gözlerimi kaldırdım ve ihtiyarın omuzlarının arkasından, Picci ile Corda'nın, Regina Coeli'deki iki gardiyanımın yüzlerinin belirdiğini gördüm. Mahcup, iyi yürekle gülümsüyorlardı; ben de gülümsedim, hüzünle, sevecenlikle bakıyordum onlara.

"Biz de korkuyorduk," dedi Picci ile Corda.

Sardunyalıydılar, Picci ile Corda, Sardunya Adası'nın iki ufarak, cılız evladıydılar; saçları simsiyah, gözleri hafifçe çekik, yüzlerce yıllık açlıktan ve sıtmadan sıskalaşmış yüzlerinin rengi zeytine çalıyordu, şakaklarından aşağıya, kaşlarına değin inen simsiyah saçlarının çerçevesi içinde, gümüş çerçevesi içindeki bir Bizans azizini anıştırıyordu o yüzler.

"Korkuyorduk," diye yanıtladı Picci ile Corda, yavaş yavaş gölgenin içinde kaybolarak.

"Hepimiz alçağız, işin gerçeği bu," dedi ihtiyar Yahudi. "Hepimiz yaşasın, diye bağırdık, alkışladık. Ama belki *ötekiler* de korkuyordur. Bizden korkuyorlardır; çünkü biz zayıfız, güçsüzüz. Bizi kıyıma uğratmak istiyorlar; çünkü onlardan korktuğumuzu biliyorlar. Hih! Hih! Hih!" Gözlerini yumarak başını göğsüne eğerek gülüyordu ve zayıf, balmumumsu elleriyle masanın kenarına tutunuyordu. Hepimiz esrarlı bir ürküntüye kapılmış, susuyorduk. "Siz bize yardım edebilirsiniz," dedi ihtiyar alnını kaldırarak. "General von Schobert ile Albay Lupu size kulak verecektir. Siz Yahudi değilsiniz, İaşi'li zavallı bir Yahudi değilsiniz. Bir İtalyan subayısınız siz..."

Ben sessizce gülmeye koyuldum. Kendimden biraz utanıyordum, İtalyan olduğumdan utanıyordum o anda.

"... siz bir İtalyan subayısınız, sizi dinlemek *zorundalar*. Belki kıyımı hâlâ önleyebilirsiniz."

Böyle diyerek ihtiyar ayağa kalkmıştı, eğilerek iki büklüm oldu. Öbür iki ihtiyar Yahudi ile dostum Kane de ayağa kalkmışlar, iki büklüm eğiliyorlardı.

"Pek umudum yok," dedim, onları kapıya kadar geçirirken.

Birer birer elimi sıktılar, sessizce eşiği aştılar, merdivenlerin ilk basamaklarını inmeye başladılar. Dimdik merdivenden aşağı yavaş yavaş gömülüp gittiklerini gördüm, yavaş yavaş gözden kayboldular, önce bacakları, sonra sırtları, sonra omuzları, sonunda başları. Bir mezara dalarmış gibi gözden kayboldular.

Ancak o anda yatağıma uzanmış olduğumu fark ettim. Ve artık sönmek üzere olan mumun zayıf bir ışık saçtığı odanın loşluğunda dört Yahudiyi masanın çevresinde oturmuş görüyordum. Giysileri lime lime, yüzleri kan içindeydi. Yaralı alınlarından kan ağır ağır uzun kızıl

sakallarına doğru iniyordu. Kane de yaralıydı, alnı yarılmıştı, göz yuvaları kan pıhtılarıyla doluydu. Dudaklarımdan bir dehşet çığlığı koptu. Baktım, yatağın üstüne oturmuşum, kımıldayamıyordum, buz gibi bir ter yüzümden aşağıya iniyordu, masanın çevresinde oturan o solgun hayaletlerin korkunç görüntüsü uzun süre gözlerimin önünden gitmedi: en sonunda şafağın bulanık ışığı, o kirli su ışığı yavaş yavaş odaya sızdı ve ben derin bir uykuya daldım.

Çok geç uyandım; saat öğleden sonra ikiyi geçmiş olmalıydı. Lapuneau Caddesi'nin köşesindeki *Lustrageria* kapanmıştı, Jockey Club'ın pencereleri de öyle, kutsal öğle uykusu töresine uymuşlardı. Mezarlıkta bir öbek işçi ve çöpçü ile, sabahtan akşama kadar Fundaţia'nın önünde bekleşen arabacılar mezar taşlarının üstüne ve *adapost*'un basamaklarına oturmuş sessizce bir şeyler yiyorlardı. *Brânză*'nın yağlı kokusu pencerelerime değin yükseliyordu, peşinde sinek sürüleri. "Günaydın, *dòmnule căpitan*," diyordu arabacılar ile çöpçüler gözlerini kaldırıp başlarıyla bir selam vererek. İaşi'de artık beni herkes tanıyordu. İşçiler de gözlerini kaldırıp peynir ekmeklerini göstererek buyur ediyordu. "*Mulţumesc*, teşekkürler!" diye bağırıyor, ben de kendi peynir ekmeğimi gösteriyordum.

Ama havada bir şey vardı, bir şey vardı havada. Kara bulutlarla kaplanmakta olan gökyüzü bir bataklık gibi alçak sesle vıraklıyordu. Rumen jandarma ve askerleri duvarlara Albay Lupu'nun buyruğunun bulunduğu kocaman afişler yapıştırıyorlardı: "Birliklere ateş edilen evlerde oturan herkes ve ona bitişik evlerin sakinleri kadın erkek demeden mahallinde kurşuna dizilecektir, *afară de copii*, çocuklar hariç." Albay Lupu kendini haklı çıkaracak bir özür bulmuş, diye düşündüm neyse ki çocukları

seviyormuş. Jandarma bölükleri evlerin kapılarında ve bostanlarda pusuda bekliyordu. Asker devriyeleri topuklarıyla asfaltı döve döve geçiyordu. "Günaydın, *dòmnule căpitan*," diyordu mezarların üstüne oturmuş işçiler, çöpçüler, arabacılar gülümseyerek; ağaçların yaprakları (koyu renk gökyüzünün fonunda daha bir yeşil görünüyorlardı, fosforlu bir yeşile boyanmış gibi) Prut'tan doğru esen nemli ve sıcak rüzgârda uğulduyorlardı. Çocuk grupları kümbetlerle eski taş haçlar arasında birbirlerini kovalıyordu: canlı, neşeli bir sahneydi, sert, ağır, kurşun rengi gökyüzü ise ona bir son oyun, umutsuz ve beyhude bir oyun anlamını veriyordu.

Kentin üstüne tuhaf bir bunalım bastırıyordu. Devasa, som, canavarca, çelikten bir makine gibi yağlanmış, parlatılmış, ayarlanmış felaket İaşi'nin evlerini, ağaçlarını, sokaklarını, insanlarını dişlileri arasında parçalamak üzereydi, *afară de copii*. Keşke elimden *pogrom*'u engelleyebilmek için bir şey gelseydi. Ama General von Schobert'in genel komutanlığı Copou'daydı: Copou'ya kadar gidecek halim yoktu. General von Schobert'in umurunda değildi Yahudiler. Bir eski asker bir Bavyeralı centilmen, iyi bir Hıristiyan, bazı işlere burnunu sokmaz ki; ne ilgisi vardı onun? Ya ben, benim ne ilgim vardı? General von Schobert'e gitmeliyim, dedim kendi kendime, en azından bir denemeliyim, hiç belli olmaz.

Copou'ya doğru yaya olarak yola düştüm. Gel gelelim Üniversite'nin önüne vardığımda durup şair Eminesco'nun heykelini seyre daldım. Bulvarın ağaçları kuşlarla doluydu. Ağaçların gölgesi serindi, bir minik kuş şair Eminesco'nun omzuna konmuştu. O anda cebimde Senatör Sadoveanu'ya yazılmış bir tanıtma mektubu bulunduğunu anımsadım. Kültürlü bir adamdı Senatör Sadoveanu, Musalar'ın mutlu sevdalısı. Belki de bana bir bardak buzlu bira ikram ederdi, kuşkusuz Eminesco'dan

bir şiir söylerdi. *La dracu* General von Schobert, o da *la dracu*. Gerisingeri döndüm, Jockey Club'ın avlusunu geçtim, merdivenleri tırmanmaya başladım; gidip Albay Lupu'yla konuşsam belki de daha iyi olacaktı. Suratıma gülerdi. "*Dòmnule căpitan*, nereden haberim olsun sizin şu *pogrom*'unuzdan? Müneccimbaşı değilim ya." Oysa gerçekten bir *pogrom* hazırlanmaktaysa Albay Lupu işin içinde olmalıydı. Doğu Avrupa'da *pogrom*'lar her zaman yetkili mercilerin işbirliğiyle kotarılıp uygulanmıştır. Tuna'nın ötesinde, Karpatlar'ın ötesinde, olayların gidişine asla rastlantı karışmaz, gelişigüzel olaylarda bile hiçbir payı yoktur. Suratıma gülerdi. *Afară de copii. La dracu* Albay Lupu, o da *la dracu*.

Merdivenleri indim, hiç başımı çevirmeden Café Restaurant Corso'nun önünden geçtim, mezarlığa daldım, saydam yeşil yapraklı bir akasyanın gölgesinde bir mezarın üstüne uzandım, başımın üstünde tam tepede kara bulutların toplaşmasını seyrettim. Bir karınca kolumdan yukarıya doğru yürüyordu. Hem sonra benim bütün o meseleyle ne ilgim vardı? Kıyımı engelleyebilmek için bir insan olarak elimden gelen her şeyi yapmıştım, daha fazlasını yapamıyorsam suç bende değildi ki. "*La dracu* Mussolini," dedim yüksek sesle esneyerek, "o da *la dracu*, diline doladığı bütün o kahramanlar halkıyla birlikte. Bir kahramanlar halkıyız biz..." diye alçak sesle şarkı söylemeye koyuldum. Bir piç alayı, işte bizi getirdiği nokta oydu. Ben de iyi bir kahramandım doğrusu, yiğitliğime diyecek laf yoktu. Gökyüzü bir bataklık gibi vıraklıyordu.

Günbatımına yakın sirenlerin çığlığına uyandım: yerimden kalkmaya üşeniyordum, motorların gümbürtüsünü, bombaların patlamasını, uçaksavarların çatırtısını ve bombalanan evlerin boğuk, uzun, sağır gümbürdeyişini esneyerek dinliyordum. Ah bu saçma sapan *rasboiu!* Deri

ceketlerinin içindeki o vazifeşinas kızcağızlar İaşi'nin evlerine ve bahçelerine bomba yağdırıyordu. Evlerinde oturup çorap örseler daha iyi ederlerdi, diye düşündüm içimden gülmek geldi. Evet, o vazifeşinas kızların da evlerinde oturup çorap örmeye vakitleri ve istekleri olurdu doğrusu. Dizginden boşanmış bir atın gürültüsü beni yerimden sıçratıp mezarın üstüne oturttu. Gemi azıya almış bir atın çektiği bir araba Fundaţia'dan doğru iniyordu, mezarlığın önünden geçti, karşı duvara, *Lustrageria*'nın yanına çarpıp parçalandı. Atın kafasını duvara çarpıp parçaladığını, debelenerek yere yıkıldığını gördüm. Tren istasyonu alevler içindeydi. Nicolina Mahallesi'nden yoğun duman bulutları yükseliyordu. Rumen ve Alman askerleri tüfeklerini kavramış, koşarak geçiyorlardı. Yaralı bir kadın kaldırımda sürünüyordu. Yeniden mezarın üstüne uzandım, gözlerimi yumdum.

Birden yeniden sessizlik geri döndü. Bir çocuk mezarlık duvarının yanından ıslık çalarak geçti. Tozlu havada neşeli seslerin dolaştığı işitiliyordu. Çok geçmedi, sirenler yeniden çalmaya başladı. Henüz uzakta bulunan Rus uçaklarının vızıltısı sıcak akşamda koku gibi yayılıyordu. Copou'daki hava üssünün uçaksavar bataryaları çılgınca ateş ediyordu. Biraz ateşim çıkmıştı galiba, sızlayan kemiklerimde uzun ürpertiler dolaşıyordu. Mica kim bilir nerelerdeydi o saatte. Keçi gibi tüylü Mica. *"Stai! stai!"* diye bağırıyordu devriyeler artık yoğunlaşmış gölgede. Şurada burada, evlerin, bostanların arasında bir tüfek atışı patlıyordu. Jockey Club'tan gülüşmeler, Fransızca sözcükler, tabak çanak şıngırtıları geliyordu. Tanrı'm, ne kadar da hoşlanıyordum Mărioară'dan.

Bir an geldi, baktım gece basmış. Copou'nun uçaksavarları aya karşı ateş ediyordu. Sapsarı, kaygan bir aydı, koskocaman, yusyuvarlak bir yaz aydedesi, bulutlu gökte usul usul yükseliyordu. Uçaksavar bataryaları aydede-

ye havlıyordu. Ağaçlar nehirden esen nemli yelde ürperiyordu. Tepelerden Flak'ın kuru havlamaları yükseliyordu. Derken ayın saçları ağaç dallarına takıldı, birkaç dakika bir ağacın dalına asılı kaldı, bir asılmışın kafası gibi sallandı, kapkara fırtına bulutlarının uçurumuna yuvarlandı. Mavili yeşilli yıldırımlar göğü boydan boya yarıyordu, o kesiklerin içinde gece peyzajlarının derin perspektifleri bir an görünüp kayboluyordu, morumsu yeşil ve gözkamaştırıcı.

Mezarlıktan çıkıyorken yağmur yağmaya başladı. Ağır, sıcak bir yağmurdu, kesilmiş bir damardan damlıyordu sanki. Café Restaurant Corso kapalıydı. Kapıyı yumruklayarak Mărioară'yı çağırmaya başladım: sonunda kapı aralandı, aralıktan Mărioară'nın sesi sızlanmaya başladı, "*Ohi, ohi, ohi, dòmnule căpitan*, açamam ki, sokağa çıkma yasağı başladı bile, *dòmnule căpitan ohi, ohi, ohi.*"

Elimi uzattım kapının aralığından, kızın bir omzunu yakaladım, sıkı sıkı ama okşarcasına, yumuşaklıkla.

"Mărioară, oh Mărioară, aç kapıyı Mărioară, açlıktan ölüyorum, Mărioară."

"*Ohi, ohi, ohi, dòmnule căpitan*, açamam ki, *dòmnule căpitan, ohi, ohi, ohi.*"

Baygın, körpe bir sesi vardı ve ben onun narin kemikli, ufacık omzunu sıkıyordum, tepeden tırnağa yaprak gibi titrediğini hissediyordum, belki elimin güçlü, tatlı okşayışından belki yağmurun altında ot kokan havadan ya da belki ılık yaz gecesinin baygınlığındandı: belki de aydan ötürü, o aldatıcı aydan. (Ya da belki Mărioară terk edilmiş eski mezarlığa, benimle yeniayın orağının akasya dallarını tatlı tatlı biçtiğini seyretmeye geldiği akşamı düşünüyor olabilirdi: bir mezarın üstüne oturmuştuk, ben onu kollarımla sıkı sıkı sarmıştım, körpe teninin, kıvırcık siyah saçlarının kokusu, Rumen kadınlarındaki, Yunan kadınlarındaki, Rus kadınlarındaki o güçlü,

eski Bizans kokusu, o gül ve ak ten kokusu tuhaf bir sarhoşluk veriyordu bana. Mărioară göğsüme sokularak hafiften solumaktaydı, ben de ona, Mărioară, diyordum, yalnızca, Mărioară, diyordum ona, alçak sesle, Mărioară da uzun siyah kirpiklerinin ardından bana bakıyordu, siyah yünden kirpikler).

"*Ohi, ohi, ohi, dòmnule căpitan*, açamam ki, *dòmnule căpitan, ohi, ohi, ohi.*" Ve kapının aralığından tek gözüyle bakıyordu bana. Sonra dedi ki: "Bir dakika bekleyin, *dòmnule căpitan.*" Ve kapıyı nazikçe kapadı. Uzaklaştığını işittim, çıplak ayaklarının döşemeye sürtünüşünü duyuyordum. Birkaç dakika sonra dönüp bana biraz ekmekle birkaç dilim et getirdi.

"Oh, teşekkürler, Mărioară," dedim, göğsüne yüz leilik birkaç banknot sıkıştırdım. Mărioară kapının aralığından tek gözüyle bakıyordu bana ve ben sıcak, ağır yağmur damlalarının enseme düştüğünü, sırtımdan aşağıya süzüldüğünü hissediyordum. "Oh, Mărioară," diyordum, omzunu okşayarak. Kız başını eğdi, yanağını elime dayadı. Ben dizimle kapıyı zorluyordum, Mărioară ise olanca ağırlığıyla kapıya yaslanıyordu, "*Ohi, ohi, ohi, dòmnule căpitan, ohi, ohi, ohi,*" diye söyleniyordu ve siyah yünden kirpiklerinin gerisinden bakarak gülümsüyordu bana.

"Teşekkürler, Mărioară," dedim yüzünü okşayarak.

"*La revedere, dòmnule căpitan*," dedi Mărioară alçak sesle ve ben yağmurun altında uzaklaşırken aralıktan tek gözüyle ardımdan bakakaldı.

Evimin eşiğine oturmuş, yavaş yavaş çiğnerken yağmurun akasyaların narin yapraklarından hafif bir mırıltıyla akışını dinliyordum. Bir bostan çitinin ardında, mezarlığın dibinde, bir köpek tedirgin inildiyordu. Mărioară henüz bir çocuk sayılır, on altısında var yok, Mărioară. Kapkara gökyüzüne bakıyordum, bulutların karanlık perdesi ardından ayın sarı sarı yansıyışına bakıyordum. Daha

çocuk Mărioară. Devriyelerin ağır adımlarını, Prut'tan yana, Copou'ya doğru tırmanan Alman kamyonlarının gümbürtüsünü dinliyordum. Birden, yağmurun ılık ağının ötesinden, yeniden sirenlerin acı çığlığı işitildi.

Başlangıçta uzak, göğün yüksekliklerinde bir vızıltıydı, bir arı vızıltısı, giderek yaklaştı, göğün karanlığında gizemli bir ses, tatlı, sırlı bir dil, bir anı gibi bir ses, bir ormanda bir arı vızıltısı gibi bir ses. Mărioară'nın mezarların arasından beni çağıran sesini duydum o sırada. "*Dòmnule căpitan*," diyordu, "*ohi, ohi, ohi, dòmnule căpitan.*"

Corso'dan kaçmıştı, yalnız kalmaktan korkuyormuş, evine gitmek istiyormuş, Elektrik Santralı'nın orada, Usine Yolu taraflarında oturuyormuş. Ama kenti bir baştan bir başa geçmekten korkuyormuş, devriyeler gelip geçenlerin üstüne ateş ediyor, "*Stai! Stai!*" diye bağırıyor, sonra insanın kollarını havaya kaldırmasına bile fırsat vermeden ânında ateş ediyordu. "*Ohi, ohi, ohi*, ne olur evime götürün beni, *dòmnule căpitan.*" Kara gözlerinin loşlukta parıldadığını görüyordum, ılık loşlukta yanıp sönüyorlardı, bana uzak bir gecenin sınırında gibi, kapkara yasak bir gecenin sınırında gibi.

Mezarlığın ortasında kazılmış öbek öbek insanlar kümbetler ve haçlar arasından, *adapost*'a sığınmak üzere sessizce önümüzden geçiyordu: eski bir mezar gibiydi *adapost*, dev kiremitler gibi yığılmış mezar taşları dam yerini tutuyordu. Dimdik bir merdivenden nemli toprağının bağrına iniliyordu, aşağıda bir tür mezar odasının duvarları boyunca birkaç bank yerleştirilmişti. O erkek, kadın, yarı çıplak çocuk gölgeleri karanlık cehennemlerinin dibine dönen ölü larvaları misali, sessizce yerin altına iniyorlardı. Artık hepsini tanıyordum, hep aynı kişilerdi, her akşam *adapost*'a girmek için önümden geçiyorlardı: karşı *Lustrageria*'nın sahibi, hep Jockey Club ile Fundaţ ia arasındaki Birlik Anıtı'nın altlığında oturur gördüğüm

iki ihtiyarcık, mezarlığın duvarının arkasında ahırı bulunan arabacı, Fundaţia'nın köşesinde gazete satan kadın, *Desfacere de vinuri*'nin hamalı, karısı ve beş çocuğu, Postane'nin yanındaki *tutun* satıcısı yani tütüncü.

"*Bună seara, dòmnule căpitan,*" diyorlardı geçerken.

"*Bună seara,*" diye karşılık veriyordum.

Mărioară *adapost*'a inmek istemiyordu, evine gitmek istiyordu, korkuyormuş, çok korkuyormuş eve gitmek istiyormuş. Başka akşamlar Café Restaurant Corso'nun salonunda bir sedirde uyuyormuş, ama o akşam evine gitmek istiyormuş, tir tir titriyordu evine gitmek istiyordu.

"Bize ateş ederler Mărioară," diyorum ona.

"*Nu, nu*, askerler bir subaya ateş edemez."

"Belli olur mu? Ortalık karanlık, bize ateş ederler, Mărioară."

"*Nu, nu*," diyor Mărioară, "Rumen askerleri bir İtalyan subaya ateş etmezler değil mi?"

"Eh, hayır, bir İtalyan yüzbaşıya ateş etmezler, korkarlar. Gel, Mărioară. Bir İtalyan subaydan Albay Lupu bile korkar."

Duvarlara yapışık, ılık yağmurun altında, birbirimize sokulup yürüyoruz. Mărioară'nın göğsü kolumun altında ağır ağır çarpıyor, bir kız çocuğunun hafif yürek atışı. İçi dışına çıkmış evlerin hayaletleri arasında Usine Yolu'na doğru iniyoruz. Ahşap ya da çamurla yoğrulmuş saman evlerden sesler, gülüşler, çocuk ağlamaları, fonografların çatlak zafer şarkıları geliyor. Aşağılarda, istasyonun ötesinde birkaç kuru tüfek atışı geceyi deliyor. Karanlık bir pencerenin pervazına konmuş eski bir gramofonun borusundan boğuk, hüzünlü bir sesin şarkısı yükseliyor:

Voi, voi, voi mandrelor voi...[1]

Ara sıra bir ağacın gövdesinin, bir bostan duvarının ardına saklanıyoruz, bir devriyenin ayak sesleri uzaklarda sönünceye değin soluğumuzu tutuyoruz. "İşte, evim şurada," diyor Mărioară. Elektrik Santralı'nın kırmızı tuğladan som binası karanlıkta bir silonun kulesi gibi dikiliyor önümüze. İstasyonun rayları üzerinde lokomotifler acı acı düdük çalıyor.

"*Nu, nu, dòmnule căpitan, nu, nu,*" diyor Mărioară.

Ama ben onu kollarımın arasında sıkıyorum, kıvırcık saçlarını, gür, sert kaşlarını, ufacık zayıf ağzını okşuyorum.

"*Nu, nu, dòmnule căpitan, nu, nu,*" diyor Mărioară, iki elini göğsüme dayamış, itmeye çabalıyor beni.

Birden fırtına, kentin damları üzerinde mayın gibi patlıyor. Kapkara bulut, ağaç, sokak, insan, at parçaları havaya uçuyor, rüzgârda fırıl fırıl dönüyorlar. Kırmızı-yeşil-mavi yıldırımların parçaladığı bulutlardan dışarı bir ılık kan selidir boşalıyor. Bölük bölük Rumen askerleri "*Paraşutist! Paraşutist!*" diye haykırarak, tüfeklerini havaya doğrultmuş ateş ederek koşuyorlar. Ve kentin aşağısından doğru, karmakarışık bir bağırtı cılızlaşmış geliyor, Rus uçaklarının yüksek, uzak vızıltısının altında.

Mărioară'nın evini çevreleyen kazık çite sırtımızı yaslıyoruz, o anda yolun dibinden koşarak inen iki asker duraklamaksızın üstümüze ateş ediyor, mermilerin kazık duvara çarptığını açık seçik duyuyoruz. Bir ayçiçeği, başı eğik, yusyuvarlak, dalgın Polyphemos gözünü, kocaman siyah gözbebeğinin üstündeki aralık kirpiklerini kazıkların sivri uçlarının üstünden uzatıyor. Ben Mărioară'yı kolla-

1. (Rumence) Siz, siz güzeller. (Ç.N.)

rımın arasında sıkıyorum ve Mărioară kendisini arkaya doğru bırakıyor, gözlerini gökyüzüne çeviriyor. Birden alçak sesle, "*Oh, frumos, frumos!* Oh ne güzel, oh ne güzel," diye söyleniyor. Ben de gözlerimi gökyüzüne kaldırıyorum ve dudaklarımdan bir hayret çığlığı dökülüyor.

Orada, yukarıda insanlar vardı, fırtınanın damında yürüyorlardı. Ufarak, gülünç, şiş göbekliydiler, bulutların yağmur oluğu boyunca ilerliyorlardı, bir ellerinde koskocaman bir beyaz şemsiye tutuyorlardı, şemsiye sert rüzgâr esintileriyle sarsılıyordu. İaşi Üniversitesi'nin yaşlı profesörleri olmalıydılar, gri silindir şapka, bezelye yeşili redingot paltolar giymişlerdi, uzun bulvardan aşağı, Fundaţia yönünde inerek eve dönüyorlardı. Yağmurun altında, şimşeklerin mor aydınlığında, aralarında konuşarak yavaş yavaş yürüyorlardı; onları öyle orada, yukarıda görmek gülünçtü, bacaklarını bir tuhaf oynatıyorlardı, yağmurun kentin damları üzerinde astığı örümcek ağında kendilerine bir yol açabilmek için bulutları kesmek üzere açılıp kapanan makaslar gibi. "*Noapte bună, dòmnule profesor*," diyorlardı birbirlerine, başlarını eğip gri silindir şapkalarını iki parmakları arasında kaldırarak, "*noapte bună.*" Ya da belki İaşi'nin güzel, kibirli hanımlarıydı, parktaki gezintilerinden dönüyorlardı, nazik yüzlerine beyaz dantelli mavi ya da pembe şemsiyeleriyle gölge yapıyorlardı ve onları uzaktan siyah, görkemli landoları izliyordu, hadım arabacı yerinde oturmuş, kamçısının uzun kırmızı şeridi upuzun sarışın yeleli güzelim atların parlak sağrıları üzerinde sallanıyor. Ya da belki Jockey Club'ın ihtiyar soylularıydı, Paris kesimi elbiseleri, Savile Row'un elbiseleri, Paul de Kock'un kişilerinin giydiklerine benzer, kolalı yüksek yakalarının daracık yarığında sıkılmış ufak kravatları kendilerine pek yaraşan şişman centilmenler: Jockey Club'ın gül ve tütün kokulu,

dumanlı salonunda çevirdikleri bitmek bilmeyen briç partisinden sonra biraz hava almak için eve yürüyerek dönüyorlardı. Makaslarını açıp kapayarak iki yana sallanıyorlardı, sağ ellerini kaldırmış, koskocaman beyaz şemsiyenin uzun sapını tutuyorlardı, yüksek gri silindirleri hafifçe kulaklarının üstüne eğilmiş, Daumier'nin[1] kimi *vieux beaux*'ları gibi; yok, hayır, yanılıyorum: Caran d'Ache'ınkiler gibi.

"Bunlar İaşi'nin soyluları, kaçıyorlar. Savaştan korkmuşlardır," diyorum, "Bükreş'te Athénée Palace'ta kendilerini emniyete almaya gidiyorlardır."

"Yo, hayır kaçmıyorlardır, şurada Çingenelerin evleri var, Çingene kadınlarıyla sevişmeye gidiyorlardır," diyor Mărioară uçan adamlara bakarak.

Bulutlar kocaman yemyeşil ağaçların saçlarına benziyordu, gri silindir şapkalı adamlar, şemsiyeleri dantelli kadınlar, Manet'nin tablosunda, Porte Dauphine'in yeşilmavi-pembe ağaçlarının fonunda, Pavillon d'Armenonville'in masaları arasında dolanıyorlardı sanki. Bir yıldırım, fırtınanın yüksek erguvani kalelerini yıktığında aralanan bulutların arasında görünüp kaybolan narin ot ve yaprak peyzajında tam da Manet'nin yeşilleri pembeleri turkuvazları grileri.

"Tam bir şenlik gibi," diyorum, "bir ilkbahar parkında şık bir şenlik."

Mărioară Jockey Club'ın *demi-dieu*'lerini, İaşi'nin *blanches déité*'lerini seyrediyor (İaşi de bir "*du côté de Guermantes*", taşra işi bir "*côté de Guermantes*", Proust'un gerçek Paris yurdu olan o ideal taşra; Moldavya'da herkes Proust'u ezbere biliyor), yüksek silindir şapkaları, monoklleri, gri ve kahverengi ceketlerin yakalarındaki

1. Honoré Daumier: XIX. yüzyıl Fransız karikatürcü, ressam ve gravürcüsü. Gerçekçilik akımını izlemiş, siyasal hicivleriyle tanınmıştır. (Ç.N.)

karanfilleri, dantelle çevrili şemsiyeleri, dirseklerine değin dantel eldivenlerle kaplı kolları, kuşlar ve çiçeklerle yüklü şapkaları, pilili etekliklerin altından mahcup mahcup göz kırpan sivri burunlu narin ayacıkları seyrediyor. "Oh! O bayrama katılmayı ne kadar da isterdim, ben de gideyim isterdim, hem güzel bir ipek entariyle!" diyor Mărioară, incecik parmaklarıyla *ciorbă de pui* lekeleriyle dolu solmuş basma entarisine dokunuyor.

"Oh, bak nasıl da kaçışıyorlar! Yağmur nasıl kovalıyor onları, Mărioară! Şenlik bitti, Mărioară!"

"*La revedere, dòmnule căpitan*," diyor Mărioară bostana açılan kapıyı iterken. Mărioară'nın evi tek katlı, kırmızı kiremit damlı bir tahta kulübe. Pencereleri kapalı, panjurların çubukları arasından ışık sızmıyor. "Mărioară!" diye çağırıyor bir kadın sesi evin içinden.

"*Ohi, ohi, ohi*," diyor Mărioară, "*la revedere, dómnule căpitan.*"

"*La revedere*, Mărioară," diyorum onu göğsüme bastırarak.

Mărioară kendini kollarımın arasına bırakmış, gökyüzünde gecenin siyah camını çizgileyen kuyruklu mermilerin ışıklı izlerine bakıyordu; görünmez kadın boyunlarını saran mercan kolyeleri andırıyorlardı, bir siyah kadife uçuruma fırlatılmış çiçekler, gece denizinde çırpınan yakamozlu balıklar gibiydiler; ipek şemsiyelerin gölgesinde dağılıp giden iğreti kırmızı dudak şekilleriydi, aysız bir gecede, tan sökümünden önce bir bahçenin kuytuluğunda açan güllerdi. Ve Jockey Club'ın *vieux beau*'ları, yaşlı üniversite profesörleri, eğlentiden sonra, havai fişeklerin son patlamaları arasında, koskocaman beyaz şemsiyelerin altında yağmurdan korunarak eve dönüyorlardı.

Derken yavaş yavaş gökyüzü sönükleşti, yağmur durdu, bulutların yırtığından ay ortaya çıktı: Chagall'ın

fırçasından çıkmış bir peyzajı andırıyordu. Chagall'ın Yahudi göğü, Yahudi meleklerle, Yahudi bulutlarla, Yahudi köpekler ve atlarla dolu, hepsi de kentin üzerinde havada salınmadalar. Yahudi kemancılar evlerin damlarında oturmuş ya da ölü Yahudilerin mumları yanan tören şamdanları arasında kaldırımlarda yattığı sokakların tepesinde solgun bir göyüzünde asılı kalmışlar. Havada, çayır gibi yeşil bir bulutun kenarında uzanmış çifter çifter Yahudi âşıklar. Ve Chagall'ın Yahudi göğünün altında, yusyuvarlak saydam bir aydedenin aydınlığındaki o Chagall peyzajında, Nicolina, Socola, Pacurari mahallelerinden karmakarışık bir uğultu, bir mitralyöz çatırtısı, el bombalarının sağır patlamaları geliyordu.

Mărioară soluğunu tutarak, "*Ohi, ohi, ohi*, Yahudileri öldürüyorlar," dedi.

Uğultu kent merkezinden de geliyordu, Unirii Meydanı'nın ve Trei Ierarhi Kilisesi'nin çevresindeki kibar mahallelerden. Sokaklarda kovalanan insanlardan çıkıyora benzeyen o karmakarışık uğultunun üstünde, korkunç bir boğuk sesle haykırılan Almanca sözcükler, Rumen jandarmalarıyla askerlerinin, "*Stai! Stai!*"leri işitiliyordu.

Birden bir tüfek atışı kulaklarımızda ıslık çaldı. Sokağın dibinden doğru Alman, Rumen, Yahudi seslerinin karması bir bağrışma geliyordu; bir kalabalık koşa koşa önümüzden geçti, ateş ederek koşan bir jandarma timinin kovaladığı kadınlar, erkekler, çocuklar. Öbürlerinin ardından yüzü kanlar içinde bir asker sendeleyerek geliyordu, "*Paraşutist! Paraşutist!*" diye haykırarak tüfeğini göğe doğrultuyordu. Birkaç adım ötemize, dizleri üstüne yıkıldı, başı kazık perdeye çarptı, yüzü koyun uzandı, kaldı; gökten Sovyet paraşütçülerinin ağır yağmuru yağıyordu, koskocaman beyaz şemsiyelere asılı iniyorlar, ayaklarını usulca evlerin damlarına basıyorlardı.

"*Ohi, ohi, ohi!*" diye bağırdı Mărioară, ben onu yerden kaldırdım, bostanı koşarak geçtim, dirseğimle kapıyı ittim.

"*La revedere*, Mărioară," dedim, ayakları yere değene değin kollarımın arasından yavaşça kaydırdım.

"*Nu, nu, dòmnule căpitan, nu, nu!*" diye bağırarak göğsüme yapışıyor Mărioară. "*Nu, nu, dòmnule căpitan, ohi, ohi, ohi!*" ve dişlerini elime geçiriyor, bir köpek gibi inildeyerek vahşi bir öfkeyle ısırıyor.

"Oh, Mărioară," diyorum alçak sesle, dudaklarımı saçlarında gezdiriyorum, dişlerini elimden gevşetsin diye serbest elimle yüzüne vuruyorum. "Oh, Mărioară," diyorum dudaklarımı kulağına değdirerek. Tatlılıkla karanlık evden içeri itiyorum onu, kapıyı kapatıyorum, bostanı geçiyorum, ıssız sokaktan yokuş yukarı uzaklaşıyorum arada bir dönüp kazık çite, kazıkların sivri uçlarının üstünden başını uzatan ayçiçeğine, kırmızı kiremit damı ay ışığıyla lekelenmiş evceğize göz atıyorum.

Yokuşun tepesine vardığımda dönüp arkama baktım. Kent alevler içindeydi. Bahlui kıyılarındaki aşağı mahallelerin üstüne yoğun duman bulutları çökmüştü. Alevler içindeki yapıların çevresinde evlerle ağaçlar kesin çizgilerle belirleniyordu, büyütülmüş bir fotoğraf gibi, doğaldan daha iri görünüyorlardı. Sıvaların çatlaklarını, dalları, yaprakları seçebiliyordum. Sahne, tam fotoğraflarda görülen o ölü, aynı zamanda fazlasıyla kesin niteliği sergiliyordu; dört bir yandan yükselen karmakarışık çığlıklar, sirenlerin dehşet verici uluyuşu, lokomotiflerin dinmeyen düdükleri, mitralyözlerin takırtısı o korkunç görüntüye ani, capcanlı bir gerçeklik duygusu vermeseydi, kendimi soğuk, hayaletsi bir fotoğraf sahnesinin karşısındaymış gib hissedebilirdim.

Çevremde, kentin merkezine doğru tırmanan eğri büğrü sokaklardan yukarıya doğru koşarak gelen umut-

suz bir havlama, çarpılan kapılar, kırılan camlar ve tabak çanak gürültüsü, boğuk çığlıklar, "Anne! Anne!" diye yakarmalar, tüyler ürpetici, "*Nu! Nu! Nu!*" yalvarışları işitiliyordu, arada bir kazık çitlerin ardından, bir bostanın dibinden, bir evin içinden, aralık panjurların arasından bir şimşek bir tüfek atışının kuru patlaması bir merminin ıslığı ve boğuk, dehşet verici Alman sesleri. Unirii Meydanı'nda bir grup SS, Prens Alexandru Ioan Cuza anıtının yanı başında diz çökmüş, Prens Ghika'nın Moldavya giysileri içinde, kalın kapitone paltolu, başında yüksek kürk kalpaklı heykelinin yükseldiği meydancığı mitralyözleriyle taramaktaydılar. Yangınların aydınlığında anıtın dibine kümelenmiş, ellerini kollarını sallayan çoğunluğu kadınlardan oluşan kapkara bir kalabalık seçiliyordu, zaman zaman o kümeden biri ayağa kalkıyor, meydanda amaçsız bir koşu tutturuyor, SS'lerin ateşi altında yıkılıyordu. Sokaklarda kaçışan Yahudi kalabalıklarını askerler ve gözlerini kan bürümüş, ellerinde bıçaklar, demir sopalarla silahlanmış burjuvalar kovalıyorlardı, jandarma bölükleri tüfeklerinin kabzalarıyla evlerin kapılarını kırıyorlar, pencereler aniden açılıyor, kollarını sallayarak çığlık çığlığa haykıran saçı başı birbirine karışmış gecelikli kadınlar beliriyordu; kimileri kendilerini pencereden atıyor, yumuşak bir patırtıyla yüzleri asfalta yapışıyordu. Bölük bölük askerler sokak seviyesinde açılmış ufak pencerelerden içeriye, yığınla insanın boş yere sığınmaya çabaladığı bodrumlara el bombaları atıyorlardı, hatta bazıları yüzükoyun sürünerek bodrumların içinde patlamaların etkisini gözlemliyor, geri döndüğünde arkadaşlarıyla gülüşüyorlardı. Kıyımın en vahşi halini aldığı yerlerde, kan gölünde insanın ayakları kayıyordu; *pogrom*'un şen ve dehşetengiz azgınlığı sokakları ve evleri, tüfek atışlarıyla, ağlamalarla, tüyler ürperten çığlıklarla ve acımasız kahkahalarla dolduruyordu.

Gide gide eski mezarlığın arkasından dolanan yeşil yoldaki İtalya Konsolosluğu'na vardığımda, Konsolos Sartori eşikte bir iskemleye oturmuş, sigara içmekteydi. Kılı kıpırdamadan sigarasını tüttürüyordu, o tipik Napolili ağırkanlılığıyla. Ama ben Napolilileri iyi tanırım, yüreğinin yandığını biliyordum. İç odalardan doğru alçak perdeden hıçkırıklar geliyordu.

"Bir bu bela eksikti," dedi Sartori, "on kadarını kurtardım zavallıcıkların, bazıları yaralı. Yardım edebilir misiniz, Malaparte? Hastabakıcılıktan pek anlamam da."

Konsolosluk bürolarına girdim. Baktım, sedirlere uzanmış ya da yere oturmuş, köşelere büzülmüş (bir kız çocuğu Sartori'nin yazıhanesinin altına saklanmıştı) birkaç kadın, birkaç sakallı ihtiyar, beş-altı çocukla öğrenciye benzeyen üç genç. Kadınlardan birinin alnı bir tüfek kabzasıyla yarılmıştı, öğrencilerden biri omzundaki mermi yarasından ötürü inliyordu. Biraz su ısıttırdım, Sartori'nin yardımıyla yaraları yıkamaya, çarşaflardan kesilmiş sargılarla sarmaya koyuldum. "Amma da iş açıldı başımıza!" diyordu Sartori, "bir bu bela eksikti! Üstelik bu akşam başım da bir ağrıyor ki."

Alnı yaralı kadının yarasını ben sarıyorken kadın Sartori'ye döndü, ona, "*Monsieur le Marquis*," diyerek canını kurtardığından ötürü Fransızca teşekkür etti. Sartori sıkılarak baktı ona: "Bana niçin Marki diyorsunuz ki? Ben Signore Sartori'yim, o kadar." O şişman, sakin adam hoşuma gidiyordu, o akşam hakkı olmayan bir sanı geri çeviriyordu, yine de kendisine Marki denmesinden memnundu. Napolililer, vahim tehlike anlarında en ağır özverileri üstlenmeyi bilirler. "Bir sargı daha verir misiniz, muhterem Marki?" dedim, o özverisini değerlendirmiş olmak için.

Gidip yine eşikte oturduk; Sartori iskemlede, ben basamakta. Konsolosluk rezidansını çevreleyen bahçe

akasyalar ve çamlarla doludur. Yangınların aydınlığından uyanan kuşlar dallarda sessizce kımıldanıyor, kanatlarını çırpıyorlardı.

"Korkuyorlar. Ötmüyorlar," dedi Sartori gözlerini ağaçların sıklığına kaldırarak. Sonra eliyle villanın duvarındaki koyu renk bir lekeyi gösterdi: "Şu duvara bakın, bir kan lekesi var. O zavallıcıklardan biri şuraya sığınmıştı, birkaç jandarma içeriye daldı, duvara sıkıştırıp tüfeklerinin kabzasıyla oracıkta öldüreyazdılar. Sonra sürükleyip götürdüler. Bu villanın sahibiydi, kibar bir adamcağızdı. Bir sigara daha tellendirdi, ağır ağır dönüp yüzüme baktı: "Bir başımaydım," dedi, "elimden ne gelirdi ki? İtiraz ettim, Mussolini'ye yazarım ha, dedim. Suratıma güldüler."

"Mussolini'nin suratına gülmüşlerdir, sizin değil."

"Malaparte, benimle dalga geçmeyin. Öfkem tepemde zaten, öfkem tepeme fırlayınca da..." dedi o sakin haliyle. Sigarasını tüttürmeyi sürdürdü, ardından ekledi: "Daha dün Albay Lupu'dan Konsolosluk'u korumaları için bir bölük jandarma istemiştim. Hiç gereği yok dediydi."

"Tanrı'ya şükredin! Albay Lupu'nun adamlarıyla hiç alışverişiniz olmasın daha iyi. Albay Lupu katilin tekidir."

"Eh, öyle, katilin teki. Ne yazık, o kadar yakışıklı bir adam!"

Ben gülmeye başladım, güldüğümü Sartori'ye göstermemek için yüzümü öbür yana çevirdim. O anda sokakta umutsuz çığlıklar, birkaç el tabanca sesi işittik, ardından o dehşet verici o dayanılmaz, sağır, yumuşak darbeler, tüfek kabzalarının insan kafataslarının üstüne inişi.

"İşte şimdi iyice tepemi attırmaya başlıyorlar," dedi Sartori. Napolili ağırkanlılığıyla yerinden kalktı, acelesizce bahçeyi geçti, parmaklığı açtı, dedi ki: "Girin buraya, girin buraya." Ben sokağın ortasına çıkmıştım, deh-

şetten sersemlemiş bir kalabalığı parmaklıktan içeriye itiyordum. Jandarmalardan biri beni kolumdan yakaladı, olanca gücümle karnına bir tekme indirdim. "Aferin size," dedi Sartori, istifini bozmadan, "o saygısız herif hak etmişti bunu." İyice öfkelenmiş olmalıydı çünkü ağzını bozmuştu. "Saygısız herif," demek ona göre ağzını bozmak demekti.

Bütün gece eşikte kaldık, sigara içtik. Arada bir sokağa çıkıyor, üstü başı paramparça, kanlar içindeki insan gruplarını Konsolosluk'tan içeriye kaçırıyorduk. Böyle böyle yüz kadarını topladık.

"Şu zavallılara yiyecek ya da içecek bir şeyler vermeli," dedim Sartori'ye, birkaç yaralıyı tedavi edip yine eşiğe oturduğumuzda.

Sartori bir köpeğin gözleriyle baktı bana. "Biraz yiyeceğim vardı ama Konsolosluk'u basan jandarmalar hepsini yağmaladı. Ya sabır."

"O *vero*?"[1] diye sordum Napoli lehçesiyle.

"O *vero*," diye yanıtladı Sartori içini çekerek.

O anlarda Sartori'nin yanında bulunmaktan memnundum, içinden korkuyla, merhametle titreyen ama hiç istifini bozmayan o sakin Napolilinin yanında güvencede duyuyordum kendimi.

"Sartori," dedim, "biz barbarlığa karşı uygarlığı savunmaktayız."

"O *vero*?" dedi Sartori.

"O *vero*," diye yanıtladım.

Bulutsuz gökyüzünde şafak sökmüştü artık. Yangınların dumanı ağaçların ve damların üstüne çökmüştü. Hava biraz serinlemişti.

"Sartori," dedim, "Mussolini İaşi Konsolosluğu'nun

1. (İt.) Sahi mi? (Ç.N.)

masumiyetinin ihlal edildiğini haber aldığında kıyameti koparacaktır."

"Malaparte, dalga geçmeyin benimle," dedi Sartori. "Mussolini havlar ama ısırmaz. O zavallı Yahudilere sığınma hakkı verdim diye beni buradan atacaktır."

"O *vero*?"

"O *vero*, Malaparte."

Az sonra Sartori ayağa kalktı, bana da gidip dinleneyim, diye rica etti.

"Yoruldunuz, Malaparte. Hepsi bitti gitti artık. Ölen öldü. Yapacak bir şey yok."

"Yorgun değilim, Sartori. Gidip yatağınıza uzanın, ben burada kalır nöbet tutarım."

"Gidip bir saat olsun dinlenin, Tanrı aşkına söz dinleyin," dedi Sartori iskemlesinden ayaklanarak.

Mezarlıktan geçerken, yarı aydınlıkta bir mezarın üstüne oturmuş iki Rumen askeri gördüm. Ellerinde bir parça ekmek vardı, sessizce onu geveliyorlardı.

"İyi günler, *dòmnule căpitan*," dediler.

"İyi günler," diye yanıtladım.

İki mezarın arasında bir kadın cesedi uzanmış yatıyordu. Köpek çitin ardında sızlanıyordu. Kendimi yatağa attım, gözlerimi yumdum. Alçalmış duyuyordum kendimi. Yapacak hiçbir şey yoktu. "*La dracu*," diye düşündüm. Korkunç bir şeydi, yapacak şey olmaması.

Öylece, yavaş yavaş uykuya daldım, açık pencereden şurada burada yangınların mor yansımalarıyla tan sökümünün göğü artık ışıttığını görüyordum ve göğün ortalık yerinde bir adam dolaşıyordu, kolunu uzatmış muazzam irilikte bir beyaz şemsiye tutuyor, aşağısını seyrediyordu.

"İyi dinlenmeler," dedi uçan adam bir baş hareketiyle, gülümseyerek.

"Teşekkürler, size de güzel gezintiler," diye yanıtladım.

İki saat kadar geçmişti ki uyandım. Berrak bir sabahtı, geceki fırtınayla yıkanmış, temizlenmiş hava nesnelerin üstünde saydam bir cila gibi pırıldıyordu. Pencereye yaklaştım, Lapusneanu Caddesi'ne baktım. Caddeye perperişan uzanmış yatan insan bedenleri saçılmıştı. Kaldırımlar üst üste yığılmış ölülerle kaplanmıştı. Birkaç yüz ceset mezarlığın orta yerine kümelenmişti. Köpek sürüleri ölüleri koklamakla meşguldü, efendisini arayan köpeğin ürkek, ezik haliyle: saygı ve acıma doluydular, o biçare gövdelerin arasında nezaketle dolanıyorlardı, o kana bulanmış yüzlere, o kasılmış ellere ayaklarıyla basmaktan çekinircesine. Grup grup Yahudiler, makineli tüfeklerle donanmış jandarmalarla askerlerin gözetiminde, araçların geçişini engellemesinler diye ölüleri yolun ortasından kaldırıp duvarların dibine sürüklemeye çalışıyorlardı. Cesetlerle dolu Alman ve Rumen askerî kamyonları geçiyordu. *Lustrageria*'nın yanında, ölü bir çocuk sırtı duvara yaslanmış, başı omzuna düşmüş, öylece kaldırımın üstünde oturmuş, kalmıştı.

Geriye çekildim, pencereyi kapattım, yatağın üstüne oturdum, ağır hareketlerle giyinmeye koyuldum. İkide birde kusma içgüdümü bastırmak için sırtüstü uzanmak zorunda kalıyordum. Derken şen sesler geldi kulağıma; gülenler, birbirlerini çağıranlar, neşeli yanıtlamalar. Zorlanarak ayağa kalktım, pencereden baktım. Cadde insanlarla dolmuştu. Asker ve jandarma timleri, öbek öbek halktan erkekler, kadınlar, uzun, kıvır kıvır saçlı Çingene çeteleri neşeyle, bağıra çağıra cesetleri soymaya girişmişlerdi, o zavallı bedenleri kaldırıp tersyüz ederek, yandan yana çevirerek ceketlerini, pantolonlarını, donlarını çekip çıkarıyorlardı, ayakkabılarını çıkarabilmek için ayaklarıyla karınlarına bastırıyorlardı; kimisi ganimetten pay alabilmek için koşa koşa gelip yetişiyor kimi de giysi yığınlarını kucaklamış, uzaklaşıyordu. Keyifli bir koşuş-

turmacaydı, neşeli bir uğraş, hem pazar yeri hem bayram yeri. Çıplak ölüler zalimce terk edilmiş, yatıyorlardı.

Merdivenleri koşa koşa indim, şuraya buraya saçılmış ölülere basmamak için gömütlerin üstünden atlayarak mezarlığı koşa koşa geçtim, mezarlığın eşiğinde ölüleri soymaya girişmiş bir grup jandarmayla karşılaştım. Haykırarak üstlerine atıldım, itekleyerek kovdum oradan. "Sizi gidi alçaklar!" diye bağırıyordum, "piç oğlu piçler!" İçlerinden bir hayretle baktı yüzüme, ardından yere dağ gibi yığdıkları giysilerden birkaçını alıp bana uzattı, "Kızmayın, *dòmnule căpitan*, hepimize yetecek kadar var," diye söylendi.

Ve işte Lapusleanu Caddesi'nden yukarıya, Unirii Meydanı'na şen bir çıngırak sesinin eşliğinde, Prenses Sturdza'nın landosu çıkageldi. Arabacı yerine, yeşil kaftanının içinde görkemle tünemiş hadım Grigori, başları havada, uzun yelelerini savurarak tırısa kalkmış güzelim kır donlu Moldavya atlarının sırtında kamçısını sallıyordu. Yüksek, geniş minderlerin üstüne dimdik, kaskatı kurulmuş Prenses, çevresi dantel saçaklı kırmızı ipek şemsiyesini sağ eliyle tutmuş, havalara bakıyordu. Prens Sturdza onun yanı başında oturuyordu, kibirli, dalgın, tepeden tırnağa beyazlar giymiş, alnı gri fötr şapkasının gölgesinde, göğsüne bastırdığı sol elinde kırmızı deri kaplı bir kitapçık.

"Günaydın, *doamna* Prenses," diyordu ölü soyucular neşeli uğraşlarına ara verip yerlere kadar eğilerek.

Baştan aşağıya maviler giyinmiş Prenses Sturdza, Floransa hasırı şapkası kulağının üstüne eğilmiş, başının kuru bir hareketiyle yüzünü sağa sola çeviriyordu, Prens de kısa bir el hareketiyle gülümseyerek ve alnını hafifçe eğerek gri fötrü çıkarıyordu. "Günaydın, *doamna* Prenses." Ve araba neşeli bir çıngırak şıngırtısı arasında, çıplak ceset yığınlarıyla, iki yanda alçakgönüllülükle eğilen, el-

leri kolları o gaddarca ganimetle yüklü insanların arasından geçti: arabacı yerinde göğsünü kabartarak görkemle tünemiş hadım Grigori'nin kamçısının kırmızı fiyongunu hafifçe oynatarak koşturduğu güzelim kır atların tırısıyla dörtnala geçti, gitti.

VII

Polonya'da kriket oyunu

"Kaç Yahudi öldü o gece İaşi'de?" diye sordu bana Frank alaylı bir sesle, ayaklarını şömineye doğru uzatarak, tatlı tatlı güldü.

Ötekiler de tatlı tatlı gülüyordu, bana acır gibi bakarak. Şöminede ateş çıtırdıyordu, donmuş kar ak parmaklarıyla pencere camlarını tıklatıyordu. Ara sıra şiddetli bir rüzgâr esiyordu, buz gibi kuzey yeli, esintileri bitişikteki Hôtel d'Angleterre'in yıkıntıları arasında uluyor, tipiyi uçsuz bucaksız Saxe Meydanı'nda dört döndürüyordu. Ben ayağa kalkmıştım, bir pencereye yaklaşmış, buğulanmış camlardan ay ışığıyla aydınlanan meydanı seyrediyordum. Hôtel Europejski'nin kaldırımından hafif asker gölgeleri geçiyordu. Yirmi yıl önce orada Varşova'nın Ortodoks katedrali Isaakievskiy Sobor yükseliyordu, Polonyalılar bir papazın karanlık kehanetine boyun eğerek yıkmıştı onu, şimdi karın lekesiz çarşafıyla örtülüydü. Dönüp Frank'a baktım, ben de tatlılıkla gülmeye koyuldum.

"Romanya Konseyi Başkan Yardımcısı Mihai Antonescu'nun resmî bildirisinde," diye yanıtladım, "beş yüz ölü itiraf ediliyordu. Ancak Albay Lupu tarafından resmen belirtilen sayıya göre yedi bin Yahudi katledilmişti."

"Hatırı sayılır bir rakam," dedi Frank, "ama iş dürüstçe yapılmamış. Böyle yapılmaz."

"Hayır. Böyle yapılmaz," dedi Varşova Valisi Fischer, başını kınama yollu sallayarak.

"Uygarlığa sığmayan bir yöntem," dedi Kraków Valisi Wächter, Dollfuss'un katillerinden biri, sesinde tiksindiğini belirten bir vurguyla.

"Romanya halkı uygar bir halk değil," dedi Frank küçümseyerek.

"*Ja, es hat keine Kultur*,"[1] dedi Fischer başını sallayarak.

"Sizinki gibi duyarlı bir yürek sahibi olmamakla birlikte, İaşi kıyımı karşısında hissettiğiniz dehşeti anlıyor ve paylaşıyorum. İnsan olarak, Alman olarak ve Polonya *Generalgouverneur*'ü olarak *pogrom*'ları kınıyorum."

"*Very kind of you*,"[2] dedim önünde eğilerek.

"Almanya daha üstün bir uygarlık ülkesidir ve bazı barbarca yöntemlerden kaçınır," dedi Frank, bakışlarını çevresinde içten bir öfkeyle gezdirerek.

"*Natürlich*," dedi hepsi.

"Almanya," dedi Wächter, "Doğu'da büyük bir uygarlık misyonu üstlenmiş bulunuyor."

"*Pogrom* sözcüğü Almanca bir sözcük değildir," dedi Frank.

"İbranice bir sözcüktür, doğallıkla," dedim gülümseyerek.

"İbranice bir sözcük olup olmadığını bilmem," dedi Frank, "şu var ki Almanca sözlüğüne hiç girmemiştir ve girmeyecektir."

"*Pogrom* bir Slav uzmanlığıdır," dedi Wächter.

"Biz Almanlar her şeyde aklın yöntemini izleriz, hayvanca içgüdüleri değil, her konuda bilimin yolunu

1. (Alm.) Evet, kültür fukarasıdırlar. (Ç.N.)
2. (İng.) Çok naziksiniz. (Ç.N.)

tutarız. Hem o da zorunlu olduğu zaman ve yalnızca zorunlu olduğu zaman," diye yineledi Frank heceleri iyice vurgulayarak ve sözlerini alnıma kazımak istercesine, gözlerini benden ayırmaksızın, "biz cerrahın sanatını örnek alırız, asla kasabınkini değil. Siz hiç gördünüz mü," diye ekledi, "Alman kentlerinin sokaklarında bir Yahudi kıyımı? Görmediniz, değil mi? En fazlası birkaç öğrenci mitingi, masum delikanlı şamataları. Oysa, bir süre sonra, Almanya'da bir tek Yahudi kalmayacaktır."

"Bir yöntem ve organizasyon sorunu bu," dedi Fischer.

"Yahudileri öldürmek," diye sürdürdü Frank, "Alman tarzında yoktur. Aptalca bir çaba, yararsız bir zaman ve kuvvet kaybı olur. Biz onları toplayıp Polonya'ya götürüyoruz, gettolara kapatıyoruz. Orada canları ne isterse yapmakta serbestler. Polonya kentlerindeki gettolarda, Yahudiler özgür bir cumhuriyette gibi yaşıyor."

"Yaşasın Polonya gettolarının özgür cumhuriyeti!" dedim Frau Fischer'in bana incelikle uzattığı Mumm kadehini kaldırarak. Biraz başım dönüyordu ve kendimi hoş bir uyum içinde hissediyordum.

"*Vivat!*" dedi hepsi şampanya kadehlerini kaldırarak. İçtiler ve gülerek baktılar bana.

"*Mein lieber Malaparte*," diye sürdürdü Frank sıcak bir tavırla elini omzuma koyarak, "Alman halkı iğrenç birtakım iftiralara kurban olmakta. Biz bir katiller halkı değiliz. İtalya'ya döndüğünüzde, Polonya'da gördüklerinizi anlatırsınız umarım. Gerçeği söylemek dürüst ve yansız bir adam olarak görevinizdir. İyi işte, siz de vicdan rahatlığıyla diyebilirsiniz ki, Almanlar Polonya'da büyük, barışçı, çalışkan bir aile kurmuşlar. Çevrenize bir bakın: içten, basit, dürüst bir Alman evindesiniz işte. Polonya da böyle: dürüst bir Alman evi. Buyurun bakın, işte." Böyle diyerek elini çevresinde gezdirdi.

Dönüp baktım ben de. Frau Fischer bir mobilyanın

çekmecesinden kocaman bir yün yumağı ile bir çift şiş, yeni başlanmış bir çorap örgüsü, birkaç çile sarılmamış yün çıkarmıştı. Frau Brigitte Frank'ın önünde izin ister gibi hafifçe eğildikten sonra altın çerçeveli gözlüğünü burnunun üstüne yerleştirdi, olanca rahatlığıyla örgüsünü örmeye başladı. Frau Brigitte Frank da yün çilelerinden birine iki elini sokarak açmış, Frau Wächter'in bileklerine dolayarak hızlı, zarif, hafif el hareketleriyle yumak sarmaya başlamıştı. Frau Wächter dizlerini bitiştirmiş, gövdesi dimdik, kollarını göğsü hizasında bükmüş oturuyordu, bileklerinin nazik kıvranışıyla çilenin ipliğinin takılmadan çözülmesini sağlıyordu. Üç kadın gülümsüyor, incelikli bir burjuva tablosu canlandırıyorlardı. *Generalgouverneur* Frank sevecenlik ve gururla parlayan bakışlarını işlerine dalmış, gülümseyen o üç kadına dikmişti. O arada Keith ve Emil Gassner de gece yarısı turtasını dilimliyor, geniş porselen fincanlara kahve dolduruyorlardı.

Şarabın verdiği çakırkeyiflik içinde, o burjuva yaşantısı sahnesinden, o Alman taşra evinin biraz boğuk tınısından (örgü şişlerinin tıkırtısı, şöminede ateşin çıtırdayışı, turta çiğneyen dişlerin hafif öğütüşü, porselen fincanların ince şıngırtısı), alttan alta ruhuma incecik bir tedirginlik sızmaktaydı. Frank'ın omzuma dayadığı eli ağırlık vermemekle birlikte ruhuma baskı yapıyordu. Ve yavaş yavaş, Frank'ın içimde uyandırdığı duyguları teker teker ele alıp çözümleyerek ağzından çıkan her sözcüğün her hareketinin her davranışının nedenlerini, özürlerini, anlamlarını açıklamaya ve belirlemeye çalışırken o günler boyunca toplamış olduğum, kişiliğiyle ilintili öğelerle onun bir ruhsal portresini oluşturmayı denerken şu sonuca varıyordum ki, öyle aceleye getirilmiş bir yargıyla hesabı görülecek bir adam değildi o.

Yanındayken yüreğime sızdığını duyumsadığım tedirginlik de onun doğasının karmaşık mı karmaşık yapı-

sından ileri geliyordu: zalim bir zekâ ile inceliğin, bayağılığın, hayvanca bir duygusuzlukla süzülmüş bir duyarlığın benzersiz karmaşasıydı. Kuşkusuz onda benim keşfetmeyi beceremediğim karanlık, derin bir alan vardı: karanlık bir hümkümdarlık, içine girilmesi olanaksız bir cehennem, oradan zaman zaman donuk bir parıltı belirip kayboluyor, yasak çehresini, o tedirginlik verici ve büyüleyici gizli yüzünü apansızın aydınlatıyordu.

Frank hakkında hayli zamandır edinmiş olduğum yargı hiç kuşkusuz olumsuzdu. Hakkında ondan tiksinmemi sağlamaya yeterli birçok şey biliyordum. Ama vicdanım o yargıyla yetinme hakkını tanımıyordu bana. Frank hakkında elimde bulunan, kısmen başkalarının deneyimlerinden kısmen kendi deneyimimden sağlanmış olan tüm öğeler arasında bir şey eksikti ve ne olduğunu dile getiremiyordum: niteliğini bile bilmediğim bir şeydi, birdenbire önüme serilivermesini bekliyordum.

Frank'ın gerçek çehresini, gizli yüzünü açığa vuruverecek bir hareketini, bir sözünü, "keyfi" bir davranışını yakalamayı umuyordum. Öyle ki o söz, o hareket, o keyfi davranış apansızın ruhunun o karanlık, o derin alanını açık edecekti; içgüdümle duyumsuyordum ki zalim zekâsının, süzülmüş müzik duyarlığının kökleri doğasının o sayrılıklı ve bir bakıma caniyane özüne ulaşıyordu.

"Polonya böyle işte: dürüst bir Alman evi," diye yineledi Frank, o burjuva işi aile mahremiyeti sahnesini bakışlarıyla sarıp sarmalayarak.

"Niçin," diye sordum, "siz de elinize kadınca bir iş almıyorsunuz? *Generalgouverneur* onurunuza halel gelmez ki. İsveç Kralı V. Gustaf kadın işlerinden pek hoşlanıyor. Akşamları, aile fertlerinin ve yakınlarının arasında, Kral V. Gustaf nakış işliyor."

"*Ach so*?" diye ünledi hanımlar şaşkınlıkla, pek inanmamışlardı ama hoş gelmişti.

"Yansızlığı seçen bir kral başka ne yapabilir ki?" dedi Frank gülerek. "İsveç Kralı eğer Polonya'nın *Generalgouverneur*'ü olsaydı, nakış işleyecek zamanı mı olurdu sanıyorsunuz?"

"Başlarında işleme yapan bir *Generalgouverneur* bulunsaydı," diye yanıtladım, "Polonya halkı kuşkusuz daha mutlu olurdu."

"Hah! Hah! Hah! Ama bu sizinki tam bir sabitfikir," dedi Frank gülerek. "Geçen gün kafama Hitler'in bir kadın olduğunu sokmaya çalışıyordunuz, bugün de ben ille kadın işleri yapayım istiyorsunuz. Gerçekten Polonya'nın örgü şişleriyle ve gergef iğnesiyle yönetilebileceğini mi düşünüyorsunuz yoksa? *Vous êtes très malin, mon cher Malaparte*."[1]

"Bir bakıma," dedim, "siz de işleme yapıyor sayılırsınız. Siyasal eseriniz tam bir iğne oyası."

"Ben İsveç Kralı gibi değilim, o vaktini rahibe okulu öğrencilerine uygun oyalanmacalarla geçiriyor," dedi Frank gururlu bir sesle. "Ben gergefimde yeni Avrupa'yı işliyorum." Sonra ağır ağır, krallara yakışır adımlarla, odanın öbür yanına geçti, bir kapı açıp gözden kayboldu.

Ben gidip pencerenin yanına oturdum, koltuğumdan başımı biraz çevirince bakışlarımla uçsuz bucaksız Saxe Meydanı'nın tamamını, Europejski'nin gerisindeki damları yıkılmış evleri, Vistül'e doğru inen sokağın köşesinde, Hôtel Bristol'ün bitişiğinde eskiden yükselen büyük binanın yıkıntılarını kucaklayabiliyordum.

Gençlik deneyimlerimin fonunda bulunan manzaralar arasında yüreğime en yakın duyduğum belki de oydu ve şimdi Brühl Sarayı'nın o odasında ve o insanların ortasında tuhaf bir tedirginliğe, bir tür hüzünlü aşa-

1. (Fr.) Azizim Malaparte, siz çok alaycısınız. (Ç.N.)

ğılanma duygusuna kapılmaksızın seyretmeme olanak yoktu. Benim için eski ve tanıdık olan o manzara, aradan yirmi yılı aşkın süre geçmişken solmuş bir eski fotoğrafın yıpranmış apansızlığıyla yeniden gözlerimin önünde canlanmaktaydı ve 1919'un, 1920'nin uzak ufkundan Varşova günleri ve geceleri belleğime o zamanki görünümleri ve duygularıyla geri dönüyorlardı.

(Tiyatro Meydanı'nın dibine açılan daracık sokakta, Chanoinesse[1] Walewska'nın yeğenleriyle birlikte oturduğu ufak evin günlük, cila ve votka kokulu sessiz odalarında, kış gecesinin buz gibi, tertemiz havasında, kentin tarihsel merkezi Stare Miasto'nun yüz kilisesinin çanlarının çaldığı işitilirdi: Genç kızların kırmızı dudaklarında bir gülümseme parıldardı, ev sahibesinin şöminesi önünde toplanmış yaşlı mirasyedi hanımlar aralarında hınzırca, gizli gizli fısıldaşırlardı. Bristol'ün Malinowa salonunda, genç süvari subayları ayaklarını mazurka temposuyla vurarak açık renk giysili, gözleri bakire bir ateşle tutuşan bir dizi sarışın genç kıza doğru ilerlerdi. Aleje Ujazdowskie Konağı'nda, camları bulvarın ağaçlarını yansıtan pencerenin kıyısında, ihtiyar Prenses Czartoryska, kırış kırış boynuna yedi kat dolanmış, göğsüne değin inen upuzun inci kolyesiyle, ihtiyar Markiz Wielopolskiej'in önünde otururdu sessizce; ılhamurların yansıması ılık odada yayılır, nazik İran halılarını, XV. Louis stili mobilyaları, Trianon ve Schönbrunn zevkince boyanmış Fransız ve İtalyan okulu portre ve peyzajlarını, eski İsveç gümüşlerini, Çariçe Yekaterina zamanından kalma Rus minelerini yeşile boyardı. Kontes Adam Rzewuska, güzel sesli Boronat, Krakowskie Przedmieście'deki Potocki Sarayı'nda yer alan İtalya Krallığı Elçiliği'nin

1. Rahibelik andı içmeksizin, belli manastır kurallarına uyarak kendi evlerinde yaşayan dindar soylu kadınlara verilen san. (Ç.N.)

beyaz salonunda klavsenin yanında ayakta durur, II. Stanisław August Poniatowski çağının neşeli Varşova şarkılarını ve Komutan Hmelnitsky ve Kazak isyanı döneminin hüzünlü Ukrayna türkülerini söylerdi: ben Edwidge Rzewuska'nın yanında otururdum ve Edwidge, benzi solmuş, gözleri boşlukta yitmiş, sessizce bakardı bana. Sonra ay ışığında kızakla, Wilanów'a değin kaçamaklar. Sonra Myśliwski Club'ta, *tokay*'ın ılık kokusunda geçen akşamlar, yaşlı Polonyalı beylerin avlardan, atlardan, köpeklerden, kadınlardan, yolculuklardan, düellolardan, aşıkdaşlıklardan konuşmasını dinlemek, Myśliwski Club'taki üç ahbap çavuşun –Kont Henryk Potocki, Kont Zamoyski, Kont Tarnowski– şaraplar, terziler, balerinler üstüne tartıştıklarını, eskilerde kalmış bir sesle Petersburg'dan, Viyana'dan, Londra'dan, Paris'ten dem vurduklarını dinlemek. Ve Vatikan Elçiliği'nin serin loşluğunda, sonradan Papa IX. Pius olan Elçi Monsenyör Achille Ratti ve sonradan kardinalliğe yükseltilen Elçilik Sekreteri Monsenyör Pellegrinetti'yle birlikte uzun yaz ikindileri: günbatımının tozlu yağmur sıkıntısında Vistül kıyısında Sovyet mitralyözleri takırdardı, Vatikan Elçiliği'nin pencerelerinin dibinde, Prag'ın dış mahallelerine, Budenni'nin Kızıl Kazaklarına karşı giden Üçüncü Süvari Alayı'nın atları eşinirdi. Nowy Świat'ın kaldırımlarında kümelenmiş halk marş söylerdi:

Ułani, ułani, malowane dzieci,
niejedna panienka za wami poleci

Ve alayın başını Süvari Alayı'nın koruyucusu atlet yapılı Prenses Woroniecka çekerdi, kolları arasında bir gül demetiyle.

Niejedna panienka i niejedna wdowa
za wami ułani polecied gotowa

Teğmen Potulicki'yle ettiğimiz kavga ve barışmamızı kutlama amacıyla üç gün sürmüş olan sarhoşluğumuz. Sonra Marylski'nin Prenses W.nin evinde, tabancasıyla Dzerjinski'ye ateş edişi, üstelik 1919'da Polonya'ya ulaşmış olan ilk fokstrot *The broken doll*'la dans eden çiftlerle dolu salonun ortalık yerinde; Dzerjinski, gırtlağından vurulmuş, bir kan gölünün ortasında döşemeye serilmiş yatarken, Prenses W. çalgıcılara, "*Jouez donc, ce n'est rien*,"[1] diyor ve Marylski dansın ve kan görüntüsünün coşkusuyla ateşlenmiş genç kadınların ortasında tabancası elinde, benzi kül gibi gülümsüyor; derken aradan bir ay geçmişken, Dzerjinski, yüzü hâlâ bembeyaz, boynu sargılar içinde, Europejski'nin barında Marylski'yle kol kola. İngiltere Elçiliği'nin balolarında kıvırcık sarı saçları oğlan çocuğu gibi kısacık kesilmiş Prenses Olga Radziwill, Britanya Elçiliği'nin genç Sekreteri Cavendish-Bentinck'in kollarına gülerek kendini bırakmış; adam Rupert Brooke'a benzerdi ve Mrs. Cornford'un ünlü taşlamasındaki "genç Apollon"u akla getirirdi, hani "*magnificently unprepared for the long littleness of life*,"[2] sonra İsabella Radziwill, uzun boyu, zayıf, esmer, upuzun ipek saçlı, gözleri durgun bir geceyle dolu, bir pencerenin boşluğunda bir gözü Nelson gibi kör, bir kolu Nelson gibi kesik bir genç İngiliz generalinin yanında; adam ona alçak sesle bir şeyler söylüyordu, tatlı tatlı gülüyordu, âşıkane bir tatlı gülüşle. Oh! Bir hayaletti kuşkusuz, uzak bir Varşova gecesinin kibar hayaletiydi o bir gözü kör, bir kolu kesik İngiliz Generali Carton de Wiart, 1940 ilkbaharında Norveç'e çıkarma yapan Britanya birliklerine kumanda etmişti. Ve ben bir hayalettim kuşkusuz, uzaklarda yitmiş, mutlu diyebileceğim bir çağın do-

1. (Fr.) Bir şey yok, siz çalmanıza bakın. (Ç.N.)

2. (İng.) Yaşamın sonu gelmez kıvır zıvırını küçümseyerek hiç hazırlıksız yakalanmış. (Ç.N.)

nuk hayaleti; ölüp gitmiş bir çağ ve evet, kim bilir, belki de mutlu).

O pencerenin, gençlik yıllarımın o manzarasının önünde, ben de tedirgin ve hazin bir gölgeydim. Belleğimin derinliklerinden o uzak o tertemiz çağın nazik gölgeleri tatlı gülüşlerle canlanıyordu. Gözlerimi yummuştum, o solgun imgelere bakıyordum, sevmiş olduğum, zamanın birazcık soldurduğu o seslere kulak veriyordum ki son derece tatlı bir müzik geldi kulağıma. Chopin'in bir prelüdünün ilk notalarıydı. Bitişik odada (aralık kapının ardında görüyordum), Madam Beck'in piyanosunun önüne oturmuştu Frank, yüzünü göğsüne eğmişti. Alnı solgundu, terden nemlenmişti. Gururlu çehresi derin bir acı ifadesiyle alçalmıştı. Zor soluk alıyordu, altdudağını dişliyordu. Gözlerini yummuştu, gözkapaklarının titreştiğini görüyordum. "Hasta bu adam," diye düşündüm. Ve bunu düşünür düşünmez üzüldüm.

Çevremdeki herkes soluğunu tutmuş, sessizce dinliyordu. Prelüdün o duru, öylesine hafif notaları ılık havada bir uçaktan atılmış ufak propaganda ilanları gibi uçuşuyordu. Ve her notanın üstünde de kocaman kırmızı harflerle "Yaşasın Polonya!" diye yazılıydı. Pencere camlarının ardında kar tenelerinin ay ışığında ıssız, uçsuz bucaksız Saxe Meydanı'na ağır ağır inişini seyrediyordum ve her kar tanesinin üstünde kocaman al harflerle "Yaşasın Polonya!" yazılıydı. Yirmi yılı aşkın süre önce, 1919 Ekim'inde, aynı al harflerle yazılmış aynı sözleri Chopin'in yine hafifçe uçuşan dupduru notalarında okumuştum, Varşova Krallık Sarayı'nın büyük kırmızı salonundaki piyanoda çalan Polonya Başbakanı İgnazio Paderewski'nin apak, kırılgan, süzülmüş parmaklarından dökülüyorlardı. Polonya'nın küllerinden yeniden doğduğu günlerdi: Polonya soylularıyla kordiplomatik üyeleri sık sık akşamları Krallık Sarayı'nda, Başbakanın piyano-

sunun başında toplanırlardı. Chopin'in nazik hayaleti gülümseyerek aramızda dolaşırdı, genç kadınların çıplak kollarında ve omuzlarında bir ürperti gezinirdi. Chopin'in ölümsüz meleksi tınısı bir ilkbahar fırtınasının uzak sesi gibi, isyanların ve kıyımların dehşetengiz haykırışını bastırırdı. Duru, hafif notalar kirli havada, morarmış, bir deri bir kemik kalabalıkların başları üstünde, uçaktan atılmış ufak propaganda ilanları gibi uçuşurdu, ta son akorlar yavaş yavaş sönene değin: ardından Paderewski tuşların üstüne eğmiş olduğu gür ak saçlarını ağır ağır kaldırır, gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünü bize çevirirdi.

Ve şimdi, Brühl Sarayı'nda, Krallık Sarayı'nın yıkıntılarının birkaç adım ötesinde, o Alman burjuva eviçinin sıcak, dumanlı havasında, Chopin'in duru, kışkırtıcı notaları Frank'ın apak, narin parmaklarından yükselmekteydi, Polonya *Generalgouverneur*'ünün ellerinden: ve bir utanç bir isyan duygusuyla alnıma ateş basıyordu.

"Oh, melekler gibi çalıyor!" diye mırıldandı Frau Brigitte Frank. O anda müzik sustu ve Frank eşikte belirdi. Frau Brigitte yerinden coşkuyla fırladı, yün yumağını bir yana atarak ona doğru koştu, ellerini öptü. Ellerini o alçakgönüllülükle ve dinsel bir coşkuyla dolu öpücüğe uzatan Frank'ın yüzüne sert bir rahip vakarı ifadesi gelmişti, sanki bir dinsel kurban töreninin ardından o anda bir mihrabın basamaklarından inermiş gibiydi: öyle ki Frau Brigitte'nin diz çöküp tapındığını görmeye hazırlanıyordum. Oysa Frau Brigitte, Frank'ın ellerini tutup kaldırarak, bizden yana döndü, "Bakın," dedi, sesinde zaferle, "meleklerin elleri nasıl olurmuş görün!"

Ben Frank'ın ellerine baktım: ufak, narindiler, apaktılar. Bir tek kan lekesi bile görmediğimden ötürü hem şaşırdım hem memnun oldum.

Birkaç gün süreyle ne *Generalgouverneur* Frank ile

ne Varşova Valisi Fischer ile karşılaşma fırsatım olmadı, apansızın Berlin'den gelen Himmler ile birlikte, Almanların Rusya'daki bozgunlarının ardından Polonya'da ortaya çıkan nazik durumu incelemekle meşguldüler (1942 Şubat'ının ilk günleriydi). Himmler ile Frank'ın kişisel ilişkilerinin berbat olduğu herkesçe bilinen şeydi: Himmler Frank'ın "tiyatrovari davranışlarını" ve "entel seçkinliğini" küçümsüyordu, beriki de Himmler'i "mistik zulüm"le suçluyordu. Polonya'daki üst düzey Nazi görevlileri arasında büyük değişiklikler yapılacağından söz ediliyordu, Frank'ın kendisi de topun ağzında gibiydi. Ancak Himmler Varşova'dan ayrılıp da Berlin'e döndüğünde, görünürde Frank partiyi kazanmıştı: sözü edilen büyük değişiklikler, Kraków Valisi Wächter'in yerine Himmler'in yakın akrabası olan birinin, Częstochowa Stadthauptmann'ının getirilmesinden ve Wächter'in Lviv valiliğine atanmasından öteye geçmedi.

O arada Wächter yanında Gassner ve Baron Wolsegger ile birlikte Kraków'a geri gelmişti. Frau Wächter *Generalgouvernear*'ün daha Varşova'da bulunmak zorunda olduğu birkaç gün için Frau Brigitte Frank'a arkadaşlık etmek üzere kalmıştı. Bana gelince, Smolensk Cephesi'ne yollanabilmeyi beklerken, Himmler'in varlığını fırsat bilerek (o günlerde Gestapo Himmler'in kutsal hayatını korumak gibi ağır bir sorumluluk altında olduğundan, her zamanki uğraşını bir yana bırakmıştı), İtalya'da bulunan Polonyalı sığınmacıların Varşova'daki akraba ve eş dostlarına ileteyim diye bana vermiş oldukları mektupları, yiyecek paketlerini ve paraları gizlice dağıtabildim. Yurtdışından gelen postayı Polonya yurttaşlarına teslim etmek, isterse bir tek mektup olsun, ölümle cezalandırılıyordu. O yüzden Gestapo'nun gözetimini atlatabilmek, başkalarının hayatını ve kendi hayatımı tehlikeye atmamak için pek ihtiyatlı davranmış-

tım: ama o son haddindeki ihtiyatım ve bir Alman subayının suç ortaklığı (birkaç yıl önce Floransa'da tanımış olduğum ve sıcak bir dostlukla bağlandığım, çok kültürlü ve cömert ruhlu bir gençti) sayesinde, özgür irademle üstlenmiş bulunduğum o nazik görevi yerine getirebildim. Tehlikeli bir oyundu: ben o oyunu sporcu ruhuyla ve mutlak bir dürüstlükle oynadım (o kriket maçının kurallarına her durumda uydum, Almanlar karşısında bile), gücümü bir insanca dayanışma ve Hıristiyanca bir hayırseverlik hareketi yapmanın bilincinden alıyordum, aynı zamanda Himmler'i, Frank'ı ve onların bütün polis düzeneğini atlatma isteği de vardı. Tutkuyla sarılmıştım o oyuna ve kazanmıştım: kaybetseydim, bedelini dürüstçe öderdim. Ama kazanabildimse tek nedeni, hasımlarını hep küçümseyen Almanların benim kriket kurallarına uyacağını akıllarına bile getirmemiş olmalarıydı.

Frank'la, Himmler gittikten iki gün sonra, boksör Max Schmeling'e verdiği öğle yemeğinde karşılaştım: ölümüne değin Mareşal Piłsudsk'nin rezidansı olmuş olan, şimdi kendi yerleştiği Belvedere Sarayı'nda. O sabah, Belvedere'nin onur avlusuna ileten güzelim XVIII. yüzyıl parkından (biraz hüzünlü, sonbahara yaraşır bir terk edilmişlik havasıyla tasarlanmıştı, Le Nôtre'un son zamanlarındaki bir öğrencisinin elinden çıkmıştı) geçerken parkın yaşlı, soylu ağaçlarına, II. Stanisław August Poniatowski'nin görkemli eğlentileri için yaratılmış olan mimarinin müzikli inceliğine, buzun içine hapsedilmiş çeşmelerin ve havuzların sessizliğine Alman bayraklarının, Alman nöbetçilerin, Alman adımlarının, seslerinin, el kol hareketlerinin soğuk, sert, cansız bir hava verdiğini düşünüyordum.

Yirmi yılı aşkın süre önce, Aleje Ujazdowskie'nin ıhlamurları altında ya da Łazienki bulvarları boyunca gezinirken uzaklarda, yaprakların arasında Belvedere'nin duvarlarının bembeyaz parıltısını görürdüm, mermer

merdivenleri, Apollon ve Diana heykellerini, ön cephenin apak alçı kabartmalarını yüreğimde hissederdim, narin, canlı bir maddeden yapılmışlardı, pespembe sahici tendendiler sanki. Oysa Belvedere'ye şimdi girerken her şey gözüme soğuk, sert, cansız görünüyordu. Bir zamanlar Lully ve Rameau'nun kemanlarına ve klavsenlerine, Chopin'in yüce, duru melankolisine kucak açmış olan, şimdiyse berrak, buz gibi bir ışıkla dolu kocaman salonlardan geçerken uzaktan Alman sesleri ve gülüşleri işittiğimde eşikte duraladım, girsem mi girmesem mi bilemiyordum: derken Frank'ın sesi beni çağırdı, kollarını açarak bana doğru ilerledi, beni hep apansız yakalayan ve derin bir tedirginliğe boğan o gururlu sıcaklığıyla.

"Onu ilk rauntta nakavt edeceğim: hakem sizsiniz, Schmeling," dedi Frank, elinde bir avcı bıçağını sıkı sıkı kavramıştı.

O gün, Varşova'da, Polonya *Generalgouverneur*'ünün Belvedere Sarayı'ndaki sofrasında onur konuğu ben değildim; ünlü boksör Max Schmeling'di. Onun varlığından ötürü memnundum, davetlilerin dikkatini benden uzaklaştırdığından, kendimi anıların tatlı hüznüne terk etmeme olanak veriyordu, 1920 yılının o uzak 1 Ocak'ını hatırlıyordum, o salona ilk kez, kordiplomatiğin Devlet Başkanı Mareşal Piłsudski'ye saygılarını sunma törenine katılmak üzere ayak atıyordum. Yaşlı mareşal salonun orta yerinde kılıcının kabzasına dayanmış dimdik, kımıldamadan duruyordu, yatağan gibi eğri, eski bir kılıçtı, kını gümüş süslemelerle bezeliydi; Mareşal'in soluk yüzü yara izlerini andıran açık renk, kalın damarlarla çizgilenmişti, pala bıyıkları aşağıya doğru Sobieskivari sarkmıştı, geniş alnının üstünde fırça gibi kesilmiş kısa, sert saçları dimdikti. Yirmi yılı aşkın zaman geçmişti aradan ve Mareşal Piłsudski hâlâ oracıkta karşımda

duruyordu, aşağı yukarı şimdi sofranın ortasında şişten yeni çıkarılmış bir karacanın dumanlarının tüttüğü ve Frank'ın gülerek avcı bıçağının uzun keseğini hayvanın lezzetli etlerinde denediği noktada.

Max Schmeling, Frau Brigitte Frank'ın sağında dertop olmuş oturuyordu, yüzü biraz göğsüne eğilmiş, çekingen ama kararlı bir bakışla davetlileri alttan yukarı süzüyordu. Boyu ortanın biraz üzerindeydi, yumuşak biçimliydi, omuzları yuvarlak, davranışı handiyse incelikliydi. İyi kesimli, herhalde Viyana ya da New York terzilerinden birinin elinden çıkmış o gri flanel elbisenin altında bütün o müthiş kas kuvvetinin pusuda beklediği akla gelmezdi. Ağır, uyumlu bir sesi vardı, yavaş yavaş, gülümseyerek konuşuyordu, bilmem çekingenlikten miydi yoksa atletlere özgü o bilinçsiz kendine güven duygusundan ötürü mü. Kara gözlerinin bakışı derin ve sakindi. Yüzü ciddi ve nazikti. İyice önüne eğilmiş oturuyordu, dirseklerini masanın kenarına dayamıştı, sanki ringde savunmaya geçmişçesine, gözlerini önüne dikmişti. Sohbete dikkatle ama kuşkuyla kulak veriyordu, arada bir gözlerini Frank'a dikiyor, kendince saygılı ve alaycı bir halle, dudağının ucuyla gülümsüyordu.

Frank onun karşısında benim gözlerime yeni gelen bir role soyunmuştu: bir atletle boy ölçüşmek durumunda kalmıştı ya, en güzel tüylerini sergileyen tavus kuşu gibi gösteriş yapıyordu, bir yandan alnını o Herkül benzeri yaratığın karşısında saygıyla eğer, onun kaslı geniş sırtını, kabarık pazularını, koskocaman, sert yumruklarını göklere çıkarırken, aslında tütsüyü Minerva'nın mihrabının önünde yakıyor, davranışının abartılı nezaketiyle, atletik erdemlere gururla bahşettiği bol keseden övgülerle ama ara sıra ta tepelerden aşağıya salıverdiği birkaç sözcükle, zekânın ve kültürün kaba kuvvete olan tartış-

masız üstünlüğünü bir kez daha vurguluyordu. Hiç gocunuyora ya da sıkılıyora benzemeyen Max Schmeling ise duyduğu keyifli şaşkınlığı, aynı zamanda safça güvensizliği gizlemiyordu, sanki hiç tanımadığı bir insan türünün karşısındaymış gibiydi: güvensizliği dikkatli bakışından, alaycı gülümseyişinden, Frank'ın sorularına verdiği yanıtların ihtiyatından ve kendi adının almış bulunduğu şanda doğrudan doğruya atletik değerlerden kaynaklanmayan her şeyi önemsizleştirmesinden belli oluyordu.

Frank ona Girit'i, Max Schmeling'in paraşütçü olarak katılmış bulunduğu o serüvenli kahramanlık destanında aldığı ağır yarayı soruyordu. Bana dönerek ekledi: Girit'te, Schmeling sedyeyle taşınıyorken, İngiliz tutsaklar ona el sallıyor, "*Hello, Max!*" diye bağırıyorlarmış.

"Sedyeyle taşıyorlardı gerçi ama yaralı değildim," dedi Schmeling. "Bir dizimden ağır bir yara aldığım haberi sahteydi, Goebbels propaganda olsun diye yaymıştı. Öldüğümü bile söylediler. Gerçek çok daha basitti: mide kramplarım tutmuştu." Ardından ekledi: "Doğrusu söylemek isterim: midemde kolik vardı."

"Kahraman bir asker için bile, kolik olmanın aşağılayıcı bir yanı yoktur," dedi Frank.

"Kolik olmanın aşağılayıcı bir yanı olabileceği zaten aklıma gelmemişti," dedi Schmeling alaylı bir gülümsemeyle. "Soğuk almıştım, korkudan ileri gelen bir kolik değildi elbette. Ama bir askerden söz ederken kolik dendi miydi herkesin aklına korku gelir."

"Sizden söz ederken kimsenin aklına korku gelmez," dedi Frank. Sonra bana baktı, dedi ki: "Schmeling, Girit'te kahramanca davranmış. Söylenmesini istemiyor, ama sahici bir kahramandır kendisi."

"Hiç de kahraman değilim," dedi Schmeling, gülümsüyordu ama biraz canının sıkılmış olduğunu anlıyordum. "Çarpışmaya zamanım bile olmadı. Yere elli metre

kala uçaktan atladım ve o korkunç karın ağrılarıyla çalılıkların arasına serildim. Çarpışmada yaralanmış olduğumu okuduğumda, haberi hemen yansız bir gazeteciye yalanladım; sadece mide krampı geçirdiğimi anlattım. Goebbels o yalanlamamı hiç bağışlamadı. Hatta beni bozgunculuktan ötürü bir askerî mahkeme önüne çıkarmakla tehdit bile etti. Şayet Almanya savaşı kaybedecek olursa, Goebbels beni kurşuna dizdirir artık."

"Almanya savaşı kaybetmeyecek," dedi Frank sert bir sesle.

"*Natürlich*," dedi Schmeling, "Alman *Kultur*'unun kolik illeti yoktur."

Hepimiz kibarca gülmeye koyulduk, Frank da dudaklarında bir hoşgörü gülümsemesi gezdirmeye tenezzül etti.

"Alman *Kultur*'u, bu savaşta da," dedi *Generalgouverneur* ciddi bir ses tonuyla, "en iyi temsilcilerinden birçoğunu vatana kurban etmiş bulunuyor."

"Savaş sporların en soylusudur," dedi Schmeling.

Varşova'ya bir boks maçı yapmaya mı gelmişti, öğrenmek istedim.

"Burada bulunuş nedenim," dedi Schmeling, "Wehrmacht şampiyonlarıyla SS şampiyonları arasında bir dizi maç düzenleyip yönetmek. Polonya'da yapılacak ilk büyük spor gösterisi olacak."

"Wehrmacht şampiyonlarıyla SS şampiyonları arasında," dedim, "ben Wehrmacht şampiyonlarından yanayım." Ardından olayın neredeyse siyasal nitelikli olduğunu ekledim.

"Neredeyse," dedi Schmeling, gülümseyerek.

Frank sözün nereye gittiğini kavradı, yüzüne derin bir memnunluk ifadesi yayıldı. Öyle ya, kendisi de SS'lerin başı ile bir maçtan zaferle çıkmış bulunuyordu ve Himmler'le anlaşmazlığının nedenlerine değinmeden

edemedi. "Ben ille de şiddet yanlısı değilim," dedi, "hem Polonya'da bir düzen ve adalet politikasının ancak metotlu bir şiddetle sağlanabileceğine beni inandıracak kişi Himmler olamaz kuşkusuz."

"Himmler *sense of humour*'dan nasibini alamamış," diye gözlemledim.

"Almanya bir devlet adamına ille de *sense of humour* gerekmeyen tek ülkesidir dünyanın," dedi Frank, "gel gelelim Polonya'da durum farklı."

"Polonya halkı," dedim, "sizdeki *sense of humour*'a minnettardır herhalde."

"Minnettar olurdu kuşkusuz," dedi Frank, "eğer Himmler benim düzen ve adalet politikamı şiddete dayandırmasaydı." Ve bana o günlerde Varşova'da dolaşan söylentilerden söz etmeye koyuldu: Himmler, Polonya'dan ayrılmadan önce, Frank'tan habersiz ve onun itirazlarına kulak asmaksızın, yüz elli Polonyalı aydının kurşuna dizilmesini emretmiş. Açıkça belli oluyordu ki, Frank benim gözümde o kıyımın sorumluluğundan sıyrılma derdindeydi. Kurşuna dizme olayında oldu bitti'ye getirilmiş, onu Berlin'e götürecek uçağa binmek üzereyken Himmler'in kendisinden haber almıştı. "Elbette ki," dedi Frank, "var gücümle kınadım. Ama olan olmuştu artık."

"Himmler," dedim, "sizin kınamanıza gülmüştür. Öte yandan, Himmler'i uğurlarken havalimanında, siz de neşeyle gülüyordunuz. O haber keyfinizi yerine getirmiş olmalı."

Frank bana şaşkınlık ve tedirginlik dolu gözlerle baktı.

"Güldüğümü nereden biliyorsunuz?" diye sordu. "Doğru, ben de gülüyordum."

"Bütün Varşova biliyor," diye yanıtladım, "herkesin dilinde."

"*Ach so!*" diye ünledi Frank, gözlerini göğe kaldırarak.

Ben de gülerek gözlerimi göğe kaldırdım, birden

şaşkınlık ve dehşetle irkildim. Bir zamanlar büyük Venedikli ustaların öğrencisi olmuş bir XVIII. yüzyıl İtalyan ressamının fırçasından çıkmış bir *Venüs'ün Zaferi* freskinin bulunduğu yerde, şimdi tepemizden bir pergolanın mor salkımları sarkmaktaydı, Viyana ve Münih bezeme okulu yoluyla 1900'lerin modern stilinden gelişerek, en ileri, en yüce anlatımına resmî Üçüncü Reich tarzında kavuşmuş olan o çiçekleme tarzının olanca dakiklik ve gerçekçiliğiyle uygulanmıştı.

Söylemesi tüyler ürpertiyor ama, o salkımlı pergola sahici gibi duruyordu. İncecik yılankavi bitki gövdeleri salonun duvarlarından yukarılara doğru tırmanıyor, dalları kıvrılıp bükülerek başımızın üstünde bir örgü oluşturuyordu, o dallardan yapraklar ve salkım salkım çiçekler sarkıyor, aralarında masmavi, tertemiz bir Fortuny kubbesinin gökyüzü gibi duru gökte mini mini kuşcağızlar, rengârenk kelebekler, koskocaman tüylü eşekarıları uçuşuyordu. Bakışlarım yavaş yavaş salkımların gövdelerinden aşağı kaydı, daldan dala duvarlar boyunca indi, çepeçevre soğuk bir simetriyle dizilmiş zengin mobilyaların üstüne kondu. Koyu renk masif Hollanda mobilyalarıydı, üzerlerine duvarlardan peyzajlar ve deniz manzaraları boyanmış mavi Delft çini tabakları ve Hollanda Hindistan Şirketi'nin pagoda ve deniz kuşu motifleriyle süslü kırmızı porselen tabak takımları asılmıştı. "Eski Bavyera" stili yüksek, heybetli bir büfenin yukarısında, duvara Flaman okulundan birkaç natürmort asılmıştı: balıklarla, meyvelerle dolu muazzam gümüş tepsiler, muhteşem av hayvanlarının tepeleme yığıldığı kurulu sofralar, onları iştiha ve ihtiyatla koklayan *setter*'ler, *pointer*'ler, tazılar. Kocaman pencerelerin perdeleri açık renk, çirkin bir rayon kumaştandı, Saksonya zevkine uygun çiçek ve kuş desenleriyle bezeli perdeler.

Schmeling'le göz göze geldik ve Schmeling gülüm-

sedi, bense şaşırdım, demek o daracık, sert alınlı boksör, o nazik hayvan o salkımlı pergoladaki o mobilyalarda o tablolarda o perdelerdeki gülünç ve korkunç zevksizliğin farkındaydı; bir zamanlar Belvedere'nin gururu olan şeylerden, Viyana usulü alçı kabartmalarından, İtalyan fresklerinden, muazzam Venedik avizelerinden geriye hiçbir şey kalmamıştı, yalnızca kapılarla pencerelerin kesimi, dolu ve boş yerlerin oranı, o eski uyuma ve başlangıçtaki XVIII. yüzyıl inceliğine tanıklık ediyorlardı.

Bakışlarımın kararsızca çevrede dolaşmasını, gözlerimin şaşkınlıkla duraklamasını birkaç dakikadır izleyen Frau Brigitte Frank, kuşkusuz öylesi bir sanat karşısında hayret ve hayranlıkla dolduğumu sanarak, bana doğru eğildi, gururlu bir gülümseyişle, eski Belvedere'nin dönüşümünü borçlu olduğumuz Alman dekoratörlerin çalışmasını (aslında dekoratör de demedi, sanatçı dedi) bizzat kendisinin yönettiğini bildirdi. En büyük gurur kaynağı olduğu anlaşılan salkımlı pergola ünlü bir Berlinli ressam hanımın marifetiymiş: o pergola fikrinin kendi kafasından çıktığını da belli etti. İlkin politik bakımdan daha uygun düşer diye bir Polonyalı ressamın fırçasından yararlanmayı düşünmüş ama sonra o fikirden vazgeçmiş: "Şunu kabul etmek gerekir ki," dedi, "Polonyalılar sanata tapınma duygusundan yoksunlar, Almanların ayrıcalığıdır o duygu."

O "sanata tapınma duygusu" sözü Frank'a uzun uzadıya Polonya sanatı, o halkın dinsel duygusu ve kendisinin Polonyalıların putlara tapınması olarak adlandırdığı şeyden söz etme fırsatını sağladı.

"Belki putlara tapıyor olabilirler," dedi Schmeling, "ama halktan Polonyalıların safdilce, çocuksu bir Tanrı fikri olduğunu gözlemledim." Ardından anlattı, bir akşam önce, Wehrmacht'ın boksörlerinin antrenmanını izliyorken ringin zeminini talaşla kurutmakta olan bir ihti-

yar Polonyalı kendisine şöyle demiş: "Eğer efendimiz Hz. İsa'nın sizinkiler gibi bir çift yumruğu olsaymış, öyle çarmıhta can vermezmiş."

Frank gülerek gözlemledi: eğer İsa'nın Schmeling'inkiler gibi bir çift yumruğu, iki sahici Alman yumruğu olsaymış, dünyanın ahvali çok daha iyi gidermiş.

"Bir bakıma," dedim, "bir çift sahici Alman yumruğuyla donanmış bir İsa'nın Himmler'den pek farkı olmazdı."

"*Ach! Wunderbar!*" diye haykırdı Frank ve herkes onunla birlikte güldü. Şenlik biraz durulunca, "Yumruklar bir yana," diye sürdürdü Frank, "eğer İsa, Alman olsaydı dünya onurla yönetilirdi."

"Merhametle yönetilmesini yeğlerim," diye yanıtladım.

Frank içtenlikle gülmeye koyuldu: "Sizinki de tam bir sabitfikir ha! Şimdi bizi İsa'nın da bir kadın olduğuna mı inandırmaya kalkışacaksınız yoksa?"

"*Les femmes en seraient très flattées,*"[1] dedi Frau Wächter şirin bir gülümsemeyle.

"Polonyalılar," dedi Vali Fischer, "İsa'nın her zaman, politik meselelerde bile onlardan yana olduğundan ve onları başka bütün halklara, Almanlara bile üstün tuttuğundan eminler. Onların dini de yurtseverliği de bu çocuksu düşünüşe dayanıyor büyük ölçüde."

"Bereket kendi hayrına," dedi Frank bir kahkaha salıvererek, "İsa Polonya ekonomisine burnunu sokmuyor, yoksa başına belanın sunturlusunu alırdı."

"*N'avez-vous pas honte de blasphémer ainsi?*"[2] dedi Frau Wächter yumuşacık Viyana vurgusuyla, parmağını Frank'a tehdit yollu sallayarak.

1. (Fr.) Kadınların pek hoşuna giderdi. (Ç.N.)
2. (Fr.) Kutsal değerleri böyle aşağılamaya utanmıyor musunuz? (Ç.N.)

"Bir daha yapmam, söz," diye yanıtladı Frank suçüstü yakalanmış bir çocuk edasıyla; ardından gülerek ekledi: "Eğer İsa'nın Schmeling'inkiler gibi bir çift yumruğu olduğunu bilseydim, elbette ki adını daha ihtiyatla ağzıma alırdım."

"*Si Jésus-Christ était un boxeur*," dedi Frau Wächter, "*il vous aurait déjà mis knock-out.*"[1]

Hepimiz kahkahaları koyverdik, Frank ise nezaketle eğilerek Frau Wächter'e, İsa'nın onu nasıl bir vuruşla nakavt edebileceğini düşünüyor diye sordu.

"Herr Schmeling," dedi Frau Wächter, "sorunuzu benden iyi yanıtlayabilir."

"Yanıtlaması güç değil," dedi Schmeling, Frank'ın yüzünü yumruğu hangi noktasına indirebileceğini araştırırmışçasına dikkatle inceleyerek, "sizi herhangi bir vuruşla nakavt etmek mümkün. Başınız zayıf."

"Başım zayıf mı?" diye bağırdı Frank, rengi kızarmıştı. Rahat görünmek için eliyle yüzünü sıvazlıyordu ama sıkıldığı belliydi. Biz hepimiz keyifle gülüyorduk, hatta Frau Wächter gülmekten yaşaran gözlerini siliyordu. Ama Frau Brigitte, Frank'ın yardımına koşmak için uygun ânı yakalayarak bana dönüp şöyle dedi: "*Generalgouverneur* Polonya ruhban sınıfının iyi dostudur: kendisi Polonya'da Katolik dininin gerçek koruyucusudur."

"Ah! Sahi mi?" diye ünledim, derin, sevinçli bir şaşkınlığa kapılmış gibi yaparak.

"Polonya ruhban sınıfı," dedi Frank, konuyu değiştirme fırsatına dört elle sarılarak, "başlangıçta benden hazzetmiyordu. Benim de papazlardan hoşnut olmamak için çok ciddi nedenlerim vardı. Ama Rusya'daki son olaylardan sonra papazlar da bana yanaştı. Niçin, biliyor

1. (Fr.) Sırasıyla; "Şayet İsa bir boksör olsaydı.", "Sizi çoktan nakavt etmişti." (Ç.N.)

musunuz? Rusya Almanya'yı yener diye korkuyorlar da ondan. Ha! Ha! Ha! *Sehr amüsant, nicht war?*"

"*Ja, sehr amüsant*," diye karşılık verdim.

"Polonya ruhban sınıfıyla benim aramda şimdi kusursuz bir uyum var. Oysa ben Polonya'daki dinsel politikamın anahatlarını değiştirmedim, değiştirecek değilim de. Bunun gibi bir ülkede kendini saydırmanın gereği tutarlılıktır. Ve ben kendimle tutarlıyım. Polonya soyluları mı? Onları yok sayıyorum. İlişki kurmadım. Ben Polonya soylularının evlerine girmiyorum, onlar da benim evime girmiyorlar. Konaklarında serbestçe oynayıp dans etmelerine izin verdim. Onlar da kumar oynuyorlar, gırtlaklarına değin borca batıyorlar; çalıp oynuyorlar, kendilerini nasıl bir yıkımın beklediğinin farkında bile değiller. Arada bir gözlerini açıyorlar, kendi kendilerini mahvettiklerini görüyorlar, vatanlarının felaketine ağlıyorlar, beni zalim bir tiran, Polonya'nın düşmanı olmakla suçluyorlar: sonra yine gülmeye, kumara, çalıp oynamaya başlıyorlar. Burjuva sınıfı mı? Varlıklı burjuvaların çoğu 1939'da cumhuriyet hükümetinin arabasına binip yurtdışına kaçtı. Mal varlıkları şimdi Alman devlet görevlileri tarafından yönetiliyor. Burjuva sınıfının Polonya'da kalan bölümü serbest meslek icra edemediğinden ölümcül bir darbe yedi, son gemilerini yakarak hayatta kalmaya çabalıyor, ilke olarak muhalefete sımsıkı sarılmış, muhalefet de benim onların arkalarında keyfimce yapıp yakıştırdığım gülünç dedikodulardan ve içi boş komplolardan oluşuyor. Polonyalıların tümü, özellikle de aydınlar, doğuştan komplocu. Ruhlarına komploculuk egemen. Ama benim elim her yere yetişir, ondan nasıl yararlanacağımı biliyorum. Himmler'in eli kısa, kurşuna dizmekten ve toplama kampına göndermekten öte bir düşü yok. Oysa Polonyalıların ne ölümden ne hapisten korktuğunu bilmiyor mu? Ortaöğretim ve üniversi-

teler yurtsever komplo yuvalarıdır. Ben de kapattım onları. *Kultur*'dan yoksun bir ülkede ortaöğretimle üniversitenin ne yararı olur ki? Sıra geldi işçi sınıfına. Köylüler karaborsacılıktan para yapıyor, ben de bırakıyorum zengin olsunlar. Niçin mi? Karaborsa burjuvazinin kanını emer, sanayi işçilerini aç bırakır, böylece işçiler ile köylülerin ortak cephe oluşturmasını engeller de ondan. İşçiler teknisyenlerinin önderliğinde sessiz sedasız çalışır. Cumhuriyet yıkıldığında, Polonyalı teknisyenler yurtdışına kaçmadılar, makinelerini ve takımlarını bırakmadılar; kendi yerlerinde kaldılar. Teknisyenler ile işçiler de bizim düşmanımız; ama saygıdeğer düşmanlar. Komplo kurmuyorlar: işlerine güçlerine bakıyorlar. O davranışları da bize karşı bir genel savaşım planının parçası olabilir gerçi. Madenlerde, fabrikalarda, şantiyelerde komünist propaganda bildirileri dolaşmakta, Rusya'da basılıyor, gizlice Polonya'ya sokuluyor. O bildiriler Polonyalı teknisyen ve işçileri üretim düzeyini düşürmemeye, kusursuz bir disiplinle çalışmaya özendiriyor, böylece Gestapo'ya işçi sınıfına karşı bastırma hareketleri yapması için özür sunulmazmış. Şurası açık ki, eğer Polonya işçi sınıfı belkemiğini Himmler'e kırdırmaz, kendini mezarlıklara ve toplama kamplarına doldurtmazsa, savaştan sonra iktidarı ele geçirebilecek durumdaki tek toplumsal sınıf olacaktır. Tabii Almanya savaşı kaybederse. Yok eğer savaşı kazanırsa, o da Polonya'da ayakta kalmış olan tek sınıfa, yani işçi sınıfına yaslanmak zorunda kalacaktır. Şimdi Polonya burjuvaları kalkmış beni o bildirilerin yazarı olmakla suçluyor, iyi mi? İftira bu. O bildiriler benim eserim değil ama dolaşımlarını engellemiyorum. Bizim başta gelen çıkarımız, savaşın gereklerinden ötürü, Polonya'nın üretim düzeyinin yüksek kalmasıdır. Durum buyken, işçi sınıfını mahvolmaktan kurtarmak için bizim savaş üretimimizi aksatmamaya teşvik eden ko-

münist propagandasından neden yararlanmayalım ki? Avrupa'nın her yanında Almanya ile Rusya'nın çıkarları çatışır durumda. Ama bir tek yer var ki onlar kaynaşıp uzlaşıyor: işçi sınıfının etkinliğine dokunmamakta. Ta Almanya'nın Rusya'yı ezeceği ya da Rusya'nın Almanya'yı ezeceği güne değin. Gelelim Yahudilere. Gettolarının içinde en sınırsız özgürlüğün keyfine varıyorlar. Ben kimseye zulüm ediyor değilim. Bırakıyorum soylular kumar oynayarak kendilerini mahvetsin, bırakıyorum burjuvalar komplolar üretsin, köylüler zenginleşsin, teknisyenler ile işçiler de harıl harıl çalışsın. Nice şeye göz yumuyorum ben."

"Elde tüfek, nişan alırken de gözünü yumar insan," dedim.

"Olabilir tabii. Ama lütfen sözümü kesmeyin," diye sürdürdü Frank bir an duraksadıktan sonra. "Polonya halkının asıl vatanı, gerçek Polonya Cumhuriyeti Katolik dinidir. Bu bahtsız halkın elinde kalan son vatan. Ben ona saygı gösteriyorum, koruyorum onu. Başlangıçta ruhban sınıfıyla aramda birçok çatışma nedeni vardı. Şimdi işler değişti. Rusya savaşının son olaylarının ardından, Polonya ruhban sınıfı Polonya'daki Alman politikasına ilişkin tutumunu değiştirdi. Bana yardımcı oluyor değil ama savaş da açmıyorlar. Alman ordusu Moskova surlarının önünde yenilgiye uğramış bulunuyor, Hitler Rusya'yı ezmeyi başaramadı ya da diyelim ki henüz başaramadı. Polonya ruhban sınıfı Almanlardan çok, Ruslardan korkuyor, Nazilerden çok komünistlerden korkuyor. Haklı da olabilir. Görüyorsunuz ya, ben sizinle açıkyürekliklikle konuşuyorum. Ve Polonya İsa'sı önünde saygıyla eğiliyorum derken de samimiyim. Diyebilirsiniz ki, onun önünde eğiliyorum çünkü silahsız olduğunu biliyorum. Ama elinde bir makineli tüfek de olsa eğilirim Polonya İsa'sının önünde. Eğilirim çünkü Almanya'nın çıkarı onu

gerektiriyor, benim Alman Katoliği vicdanım da. Polonya ruhban sınıfına bir tek suçlamasından ötürü hesap vermek durumundayım: Częstochowa'daki Kara Meryem Ana tapınağına hacca gitmelerini yasakladığımdan ötürü. Ama o da benim hakkımdı. Polonya'daki Alman işgalinin güvenliği açısından ikide birde o tapınağın çevresinde yüzbinlerce bağnazın toplanmasına göz yummak son derecede tehlikeli olurdu. Częstochowa'daki tapınağı her yıl neredeyse iki milyon Katolik ziyaret ediyordu. Haccı yasakladım, Kara Meryem'in halk önüne çıkarılmasını da yasakladım. Bunun dışında her türlü suçlamadan ötürü ben yalnız Führer'imin ve vicdanımın huzurunda hesap vermek durumundayım."

Bu noktada birden sustu, çevresine bakındı. Bir solukta konuşmuştu, üzgün ve kırgın bir söylev vermişti. Hepimiz gözlerimizi ona dikmiş, susuyorduk. Frau Brigitte gülümseyerek sevecenlik gözyaşları döküyordu. Frau Wächter ile Frau Fischer duygulanmıştı, gözlerini *Generalgouvernauer*'ün terden sırılsıklam olmuş yüzünden ayırmıyorlardı. Frank mendiliyle yüzünü kuruluyordu, bana döndü, uzun uzun yüzüme baktıktan sonra gülümsedi ve sordu: "Częstochowa'ya gittiniz, *nicht wahr*?"

Częstochowa'ya birkaç gün önce gitmiştim, ünlü tapınağı ziyaret etmiş, Roma Aziz Paulinus tarikatı üyesi olan o din adamlarına konuk olmuştum. Rahip Mendera bütün Polonya'nın en kutsal simgesi sayılan Kara Meryem ikonasının bulunduğu yeraltı kilisesine götürmüştü beni. Bizans usulü, bir gümüş çerçeveye yerleştirilmiş bir imge: Kara Meryem denilmesi yüzünün renginden ötürüymüş: bir kuşatma sırasında İsveçliler tapınağı ateşe verdikleri sırada alevlerin isiyle kaplanmış. Himmler'in yakın akrabası olduğundan o din adamlarının özellikle korktukları, küçümsedikleri ve saygı etmekten geri kalmadıkları Częstochowa *Stadhauptmann*'ı, Kara Meryem

ikonasını bana göstermeleri için olağandışı bir izin vermişti. Almanların Polonya'yı işgalinden sonra, kutsal ikonanın dindaşların gözlerinin önünde ilk kez belirişiydi, rahipler de o beklenmedik olayı sevinç ve hayretle karşılamıştı.

Kiliseyi bir baştan öbürüne yürüdük, yeraltına indik, peşimize bir grup köylü takılmıştı, kilisede diz çökmüşlerken bizim geçtiğimizi görmüşlerdi. Częstochowa *Stadthauptmann*'ının iki Nazi müfettişi, Günther Laxy ve Fritz Grienshammer ve bana eşlik eden iki SS eşikte durdular ve Günther Laxy Rahip Medera'ya bir işaret yaptı, o da tedirginlikle bana bakarak İtalyanca, "Köylüler," dedi. Ben yüksek sesle Almanca, "Köylüler burada kalacak," dedim. O anda tapınağın başrahibi çıkageldi, ufarak, sıska, yüzü kırış kırış bir ihtiyardı: bir yandan gülümserken gözlerinden yaşlar dökülüyordu ve ikide bir de kocaman yeşil mendiliyle burnunu siliyordu. Altınlar, gümüşler, değerli mermerler şapelin loşluğunda hafif pırıltılar saçıyorlardı. Köylüler mihrabın önünde diz çökmüşler, gözlerini Częstochowa Meryem'inin eski ikonasını gizleyen ve koruyan kepenge dikmişlerdi. Arada sırada eşikte kımıldamadan bekleyen iki SS'in tüfeklerinin tıkırdadığı işitiliyordu.

Birden yeraltı şapelinin kalın duvarlarını bir davul sesi titretti derinden ve Palestrina'nın zafer nağmelerini çınlatan gümüş borazanların ötüşüyle, kepenk ağır ağır yükseldi, baştan aşağı incilerle ve al mumların ışığında pırıldayan değerli taşlarla çiçeklenmiş Kara Meryem, kucağında Çocuk İsa'yla sahnede belirdi. Yere yüzüstü kapanmış köylüler ağlıyordu. Bastırılmış hıçkırıklarını, alınlarının mermere vurduğunu işitiyordum. Meryem'i adıyla çağırıyorlardı, alçak sesle, "Maria, Maria," diye, aynen aileden birisini; annelerini, kardeşlerini, kızlarını, karılarını çağırırcasına. Hayır, annelerini çağırır gibi değil; çünkü

öyle olsa "Maria" demezlerdi, "Anne" derlerdi. Meryem İsa'nın annesiydi, yalnızca İsa'nın. Ama onların kardeşiydi, karısıydı, kızıydı ve onu adıyla çağırıyorlardı, alçak sesle, "Maria, Maria," diye, sanki eşikte dikilmiş kımıldamadan duran SS'lerin işitmesinden ürküyorlardı. Davulların derin, tehditli gümbürtüsüyle uzun gümüş borazanların müthiş çınlayışı tapınağı temelinden titretiyordu, mermer kubbe tepemize yıkılacak gibiydi: köylüler şimdi bağırıyordu, "Maria, Maria," diye, ölmüş birisini çağırırcasına, bir kardeşi bir eşi bir kız evladı ölüm uykusundan uyandırmak istercesine haykırıyorlardı: "Maria! Maria! Maria!" İşte o anda Başrahip ile Rahip Mendera başlarını ağır ağır çevirdiler, köylüler de susuverdiler, yavaş yavaş dönüp Günter Laxy ile Fritz Griehshammer'e ve eşikte kımıldamadan duran, alınları çelik miğferin altında gizli, elleri tüfekli iki SS'e baktılar: ağlayarak bakıyorlardı, sessizce bakıyorlardı, ağlayarak. Taşın bağrında davulların vuruşu daha bir derinden gümbürdedi, mermer kubbenin altında borazanlar daha tiz çınladı ve kepenk yeniden ağır ağır inmeye başladı: Kara Meryem bir mücevher ve altın parıltısı arasında gözden kayboldu. Köylüler gözyaşlarıyla ıslanmış yüzlerini bana döndüler, gülümseyerek öylece bakakaldılar.

Ben o aynı gülümsemenin Kraków yakınlarındaki Wieliczka tuz madenlerinin dibinde, madencilerin dudaklarında birden beliriverdiğini de görmüştüm. Kaya tuzu bloklarının içine oyulmuş karanlık boşluklarda, solgun yüzleri açlıktan ve kahırdan bir deri bir kemik kalmış bir kalabalık, meşalelerin dumanlı aydınlığında birdenbire bir hayalet kalabalığı gibi belirivermişti önümde. Tuzun içine oyulmuş bir kilisenin önüne varmıştım: XVII. yüzyılın sonlarına doğru, Wieliczka madencileri tarafından kazma ve yontma kalemiyle oyulmuş, barok stili bir kiliseydi. İsa'nın, Meryem'in, azizlerin heykelleri

hep tuzdan oyulmuştu. Kaya tuzu bloklarıyla yapılmış mihrabın önünde diz çökmüş ya da deri bereleri ellerinde, kilisenin eşiğine yığılmış duran madenciler de tuzdan heykelleri andırıyorlardı. Sessizce ağlayarak bakıyorlardı yüzüme ve gülümsüyorlardı.

"Częstochowa Meryem Ana'sı tapınağında," diye yeniden söze başladı Frank, bana yanıt verecek zaman bırakmadan, "davulların gümbürtüsünü, gümüş borazanların tiz çınlayışını duymuşsunuzdur ve siz de onun Polonya'nın sesi olduğunu sanmışsınızdır. Oysa değil, Polonya dilsiz. Bir ceset gibi kıpırtısız ve dilsiz. Polonya'nın muazzam, buz gibi sessizliği bizim sesimizden, bizim haykırışlarımızdan, bizim tüfeklerimizin patlayışından daha güçlü. Polonya halkıyla savaşımın yararı yok. Bir cesetle dövüşmekle aynı şey. Yine de canlı olduğunu duyuyorsun, kanın damarlarında dolaştığını, beynini gizli bir düşüncenin kemirdiğini, nefretin göğsünde çarptığını, senden daha güçlü olduğunu duyuyorsun, senden daha güçlü o. Canlı bir cesetle dövüşmek gibi bir şey. Ah! Ah! Ah! *Mein lieber* Schmeling, hiç, bir cesetle dövüştüğünüz oldu mu sizin?"

"Hayır, asla," diye yanıtladı Schmeling, sesinde derin bir şaşkınlık vurgusuyla, gözlerini Frank'a dikmişti.

"Ya siz, *mein lieber* Malaparte?"

"Hayır, benim bir cesetle dövüştüğüm hiç olmadı," diye yanıtladım, "ama canlı insanlarla ölüler arasında bir dövüşe tanık olduydum."

"Cidden mi?" diye ünledi Frank. "Nerede, peki?"

Hepsi dikkatle bakıyordu bana.

"Podu Iloaiei'de," diye yanıtladım.

"Podu Iloaiei mi? Nerede bu Podu Iloaiei?"

Podu Iloaiei Romanya'da, Besarabya sınırı üzerindedir, Moldavya'da, İaşi'nin yirmi mil kadar ötesinde bir

köydür. Güpegündüz bir lokomotif düdüğü işittiğim her seferinde Podu Iloaiei düşer aklıma. Toz toprak içinde bir köy, tozlu bir vadide, beyaz toz bulutlarının dolaştığı bir mavi gök altında. Vadi dardır, açık renkli, alçak, ağaçsız tepelerin arasında uzanır: yalnız şurada burada bir öbek akasya, birkaç bağ, cılız buğday tarlaları.

Sıcak bir yel esiyordu, kedi dili gibi pütür pütür bir yel. Ekin biçilmişti, yapış yapış, ağır bir güneşin alnında ekin saplarıyla kaplı tarlalar sarı sarı ışıldıyordu. Vadiden toz bulutları yükseliyordu. 1941 Haziran'ı sonuydu, İaşi'deki büyük *pogrom*'dan ancak birkaç gün sonraydı. Ben Podu Iloaiei'ye otomobille gidiyordum, yanımda İaşi'deki, hani şu herkesin "Marki" diye çağırdığı, İtalyan Konsolosu Sartori, bir de Lino Pellegrini adında iyi niyet dolu bir delikanlı, bir "aptal faşist", yanında genç karısıyla balayını geçirmek üzere İtalya'dan İaşi'ye gelmişti ve Mussolini'nin gazetelerine *Kızıl Köpek* Mareşal Antonescu ile Mihai Antonescu'yu ve onların Romanya halkını yıkıma sürükleyen bütün o eli kanlı piçleri öven coşkulu yazılar gönderiyordu. Moldavya güneşinin altında, Transilvanya Alpleri ile Tuna'nın ağzı arasında yürüyen en yakışıklı delikanlıydı: kadınların aklını başından alıyordu, o geçerken pencerelere üşüşüyorlardı, dükkânlarının eşiğine çıkıyorlardı, iç çekerek, "*Ah frumos! Frumos!* Yakışıklı, yakışıklı!" diyorlardı.

Gel gelelim bir "aptal faşist"ti, hem sonra, tabii ki ben onu biraz da kıskanıyordum, o denli yakışıklı ve o denli faşist olmamasını yeğlerdim, içimden küçümsüyordum kendisini: ta İaşi Emniyet Müdürü'yle çatışıp da suratına karşı "pis katil" diye haykırdığını işitene değin. İaşi'ye Sovyet uçaklarının bombaları altında balayını yaşamaya gelmişti ve geceleri karısıyla birlikte bir *adapost*'a, yani terk edilmiş eski mezarlığın gömütleri arasına kazılmış bir sığınağa tıkılmış olarak geçiriyordu. "Marki" Sar-

tori, ağırkanlı bir Napoliliydi, sakin, tembel bir adamdı, yine de İaşi'nin büyük *pogrom* gecesinde yüz kadar biçare Yahudiyi jandarmaların elinden kurtarmak için yüz kez canını tehlikeye atmıştı. Şimdi üçümüz birlikte, Podu Iloaiei'ye İtalya Konsolosluğu'nun bulunduğu binanın sahibini aramaya gidiyorduk, bir Yahudi avukatmış, kibar bir adammış, jandarmalar onu konsolosluğun bahçesinin içinde tüfeklerinin kabzalarıyla ağır yaramışlar, sonra da alıp götürmüşlerdi: herhalde İtalya Konsolosluğu'nun bahçesinde bir Yahudiyi öldürdüklerinin kanıtı olarak yerde bırakmış olmamak içindi.

Hava sıcaktı, koskoca çukurlarla delik deşik karayolunda otomobil yavaş ilerliyordu. Benim saman nezlem tutmuştu, habire hapşırıp duruyordum. Sinek bulutları öfkeyle vızıldayarak bizi izliyordu. Sartori sinekleri mendiliyle kovalıyordu, yüzü ter içinde, söyleniyordu: "Amma da bela, ha! Bu sıcakta, Moldavya'da dolaşan binlerce ceset arasında bir ceset aramaya çıktık! Samanlıkta iğne aramakla aynı şey."

"Sartori, saman deme de ne dersen de!" diyordum hapşırıklar arasında.

"Aman Tanrı'm, Tanrı'm!" diyordu Sartori, "saman nezleniz olduğunu unutmuşum." Yüzüm gözüm birbirine karışmış halimi, mosmor olmuş burnumu, kızarıp şişmiş gözkapaklarımı acıyan gözlerle süzüyordu.

"Siz ceset aramaya gitmekten hoşlanıyorsunuz," diyordum, "itiraf edin ki hoşunuza gidiyor, azizim Sartori. Napolilisiniz siz, Napolililer ölülere, cenazelere, ağıt yakmaya, yaslara, mezarlıklara bayılırlar. Siz ölüleri gömmekten hoşlanırsınız. Doğru değil mi yani, Sartori, cesetlerden hoşlanırsınız, değil mi?"

"Benimle dalga geçmeyin, Malaparte. Bu sıcakta ceset aramaya gitmesem çok daha iyi olurdu. Gel gör ki o zavallının karısı ile kızına söz verdim, söz namustur. O

iki zavallıcık adam hâlâ hayattadır diye umuyorlar. Hâlâ hayatta olduğunu sanıyor musunuz siz, Malaparte?"

"Nasıl hayatta olsun, itiraz bile etmeden önünüzde öldürülmesine göz yummuştunuz ya! Şimdi anlıyorum neden kasap gibi şişko olduğunuzu. Eh! İaşi'deki İtalyan Kraliyet Konsolosluğu'nda yapılan parlak işler bunlar demek?"

"Malaparte, bütün bu hikâyeden sonra, Mussolini adil bir adamsa beni büyükelçiliğe terfi ettirecektir artık."

"Dışişleri bakanı yapacaktır sizi. Bahse girerim, cesedi yatağınızın altına saklamışsınızdır. Doğrusunu söyleyin, Sartori, yatağınızın altında bir cesetle uyumak hoşunuza gider sizin."

"Ah Tanrı'm, Tanrı'm!" diye içini çekiyordu Sartori, yüzünü mendiliyle kurularken.

O talihsiz adamın cesedini üç gündür aramaktaydık. Bir akşam öncesi Emniyet Müdürü'ne gitmiştik, acaba katilleri son dakikada hayatını bağışlamışlar da, o biçareyi hapse mi atmışlardır diye. Emniyet Müdürü bizi nezaketle kabul etmişti: sarı, gevşek suratlıydı, gözleri kara ve tüylüydü, gür kaşlarının gölgesinden yeşil yeşil yansıyorlardı. Hayretle gözlemledim ki gözkapaklarının iç kenarı boyunca tüyler bitmişti: kirpik değildi, gri renkte, ince, sık tüylerdi.

Bir an geldi, Emniyet Müdürü gözlerini kısarak, "San Spiridione Hastanesi'ne gittiniz mi? Belki oradadır," dedi.

"Hayır, hastanede yok," dedi Sartori sakin sesiyle.

"Emin misiniz?" dedi Emniyet Müdürü, Sartori'ye gri tüylerin arasında kara yeşil şimşekler çakan gözünün aralığından dik dik bakarak, "olayın konsolosluğun içerisinde vuku bulduğundan emin misiniz? Yapanların da benim jandarmalarım olduğundan?"

"Lütfen hiç değilse cesedini bulmama yardımcı olur musunuz?" dedi Sartori gülümseyerek.

Emniyet Müdürü bir sigara yaktı, "Anlaşıldığına göre," dedi, "İtalya Konsolosluğu'nun pencerelerinden yoldan geçen jandarma bölüğüne birkaç el tabanca sıkılmış."

"Sizin yardımınızla cesedi bulmam zor olmaz," dedi Sartori, hep gülümseyerek.

"Cesetlerle uğraşacak vaktim yok benim," dedi Emniyet Müdürü nazik bir gülümsemeyle, "hayattakiler başıma yeterince iş çıkarıyor zaten."

"Neyse ki," dedi Sartori, "canlıların sayısı hızla azalmakta, siz birazcık dinlenseniz de olur."

"Doğrusu buna çok ihtiyacım da var," dedi Emniyet Müdürü gözlerini göğe kaldırarak.

"Neden aramızda anlaşıp işi paylaşmıyoruz?" dedi Sartori sakin sesiyle. "Siz katilleri bulup tutuklattırmakla uğraşırsınız, kuşkusuz onlar hâlâ hayattadır, ben de ölüyü bulmakla uğraşırım. Ne dersiniz?"

"Eğer bana bu beyin cesedini getirmez, öldürülmüş olduğunu kanıtlamazsanız, ben nasıl kalkar da katillerini arayabilirim ki?"

"Haksız olduğunuzu söyleyemem," dedi Sartori gülümseyerek. "Yani cesedi getireceğim. Onu alıp buraya, büronuza getireceğim, öbür yedi bin cesetle birlikte, siz de onu, o yığının içinde kendisini aramama yardım edeceksiniz. Tamam mı?" Ağır ağır konuşuyordu, gülümseyerek, kılı kıpırdamadan ama ben Napolilileri tanırım, kimi Napolili nasıldır bilirim, Sartori'nin de o anda hiddetin ve öfkesinden tir tir titremekte olduğunu biliyordum.

"Tamam, oldu," dedi Emniyet Müdürü.

O noktada Pellegrini, yani "aptal faşist" ayağa kalktı, yumruklarını sıkarak Emniyet Müdürü'ne dedi ki: "Siz aşağılık bir katilsiniz, alçak piçin tekisisiniz." Ben ona şaşırarak baktım, ona kıskanmadan ilk bakışımdı. Sahiden de pek yakışıklıydı: uzun boylu, atletik yapılı, yüzü solmuş, burun delikleri titriyor, gözlerinden ateşler saçıyor-

du. Öfkesi başına vurunca dalgalı saçları tutam tutam alnına dökülmüştü. Derin bir saygıyla baktım ona. Gerçi "aptal faşist"in tekiydi ama İaşi'deki büyük *pogrom* gecesinde birkaç zavallı Yahudi'nin hayatını kurtarmak için canını tehlikeye atmıştı, şimdi de bir Yahudi'nin cesedi yüzünden yine yaşamını ortaya koyuyordu (Emniyet Müdürü bir işaretiyle hemen o akşam, sokağın köşesinde hesabını gördürtebilirdi).

Emniyet Müdürü de ayağa kalkmıştı, o tüylü gözlerini onun üzerine dikmişti: içinden karnını kurşunla doldurmak geçiyordu, Sartori'yi de Pellegrini'yi de beni de seve seve vururdu ama cesaret edemiyordu, Romanyalı değildik biz, İaşi'li üç biçare Yahudi de değildik. Mussolini öcümüzü alır diye korkuyordu (Hah! Hah! Hah! Mussolini kalkar da öcümüzü alır diye korkuyordu! Bilmiyordu ki, bizi öldürecek olsa Mussolini protesto bile etmezdi. Mussolini başına iş açmak istemezdi. Bilmiyor muydu ki Mussolini herkesten korkardı, hatta ondan bile korkardı?) İaşi Emniyet Müdürü'nün Mussolini'den korktuğunu düşününce başladım gülmeye.

"Gülünecek ne var ortada?" diye sordu birden Emniyet Müdürü, sertçe bana doğru dönerek.

"Ne derdi var bu beyin benimle?" dedim Pellegrini'ye. "Neden güldüğümü mü bilmek istiyormuş?"

"Evet," dedi Pellegrini, "neden güldüğünü bilmek istiyor."

"Kendisine gülüyorum. Yoksa ona gülmekte özgür değil miyim?"

"Ona gülmek yasak değil elbette," dedi Pellegrini, "ama pek de hoşuna gitmediğinin farkındayım."

"Elbette, pek hoşuna gitmiyordur."

"Sahi mi? Ona mı gülüyorsunuz?" diye sordu Sartori sakin bir sesle. "Bağışlayın, Malaparte ama korkarım haksızsınız. Bu bey kusursuz bir centilmen, kendisine hak ettiği gibi davranılmalı."

Sükûnetle ayağa kalkıp çıktık. Tam eşiği aşmıştık ki, Sartori durakladı, dedi ki: "Veda etmeyi unuttuk. Geri dönelim mi?"

"Yok artık," diye yanıtladım, "ben derim ki Jandarma Komutanı'na gidelim."

Jandarma Komutanı bize sigara ikram etti, nezaketle dinledi, sonra dedi ki: "Podu Iloaiei'ye gitmiştir."

"Podu Iloaiei'ye mi?" diye sordu Sartori. "Orada ne işi var ki?"

Kıyımdan iki gün sonra, Yahudilerle dolu bir tren Podu Iloaiei'ye yollanmıştı, İaşi'ye yirmi kilometre kadar uzaklıkta bir köydü, Emniyet Müdürü orada bir toplama kampı kurmayı kararlaştırmıştı. Tren gideli üç gün oluyordu, o saatte yerine çoktan varmış olmalıydı.

"Eh, Podu Iloaiei'ye gidelim bari," dedi Sartori.

Böylece, ertesi sabah, otomobille Podu Iloaiei'ye doğru yola düzüldük. Tozlu kırda kaybolmuş ufak bir istasyonda durup trenden haber sorduk. Kapalı bir hatta terk edilmiş bir vagonun gölgesine oturmuş birkaç asker dedi ki, on kadar hayvan vagonundan oluşan konvoy oradan iki gün önce geçmişti ve bütün bir gece boyunca o istasyonda durmuştu. Kurşun mühürlü vagonlarda kilitli bulunan biçareler bağırıyor, inliyormuş; pencerelere çivilenmiş tahta levhaları açsınlar diye yalvarıyorlarmış. Her vagonda iki yüz kadar Yahudi tıkış tıkışmış ve hayvan vagonlarının duvarlarının üst tarafında açılmış bulunan pencere denen o daracık aralıklar, zavallıcıklar soluk alamasınlar diye tahta levhalarla kaplıymış. Tan sökümüyle tren, Podu Iloaiei'ye doğru yola koyulmuş.

"Belki de Podu İloaiei'ye varmadan yetişirsiniz," dedi askerler.

Demiryolu vadinin dibinden, karayolunda paralel ilerliyordu. Podu İloaiei'ye yaklaşmıştık ki, tozlu kırın ortasında, upuzun bir düdük işittik. Birbirimizin yüzüne baktık, o düdüğü tanımış gibi solmuştu yüzlerimiz.

"Amma da sıcak!" diye içini çekti Sartori, yüzünü mendiliyle kurulayarak. Hayvan vagonlarına tıkıştırılmış o zavallıcıkları düşünüp, "Amma da sıcak!" dediğine hemen pişman olduğunu fark ettim: her vagonda iki yüz kişi havasız, susuz. Güneşin kıpırtısız parıltısında, tozlu kırda o uzak düdük hayaletsi bir ses çıkarıyordu. Çok geçmeden treni gördük. Kapalı bir hemzemin geçitte durmuş, düdük çalıyordu. Derken ağır ağır hareket etti, biz de karayolu boyunca onu izleyerek ilerliyorduk. Hayvan vagonlarına bakıyorduk, daracık pencereleri tahta levhalarla kapatılmıştı. Yirmi mil yolu üç günde gitmişti tren: askerî konvoylara yol vermek zorundaydı, hem sonra acelesi yoktu ya. Podu İloaiei'ye yolculuğu üç ay da sürse nasıl olsa vaktinde varmış sayılırdı.

O arada Podu İloaiei'ye varmıştık: tren istasyonun biraz dışında, kapalı bir hatta durdu. Boğucu bir sıcak vardı, vakit öğleye yaklaşıyordu, istasyon memurları yemeğe gitmişti. Makinist, ateşçi, nöbetçi erler de trenden inmişler, vagonların gölgesinde yere uzanmışlardı.

"Vagonları hemen açın!" diye buyurdum askerlere.

"Açamayız, *dòmnule căpitan*."

"Vagonları hemen açın!" diye bağırdım.

"Açamayız, vagonlar kurşun mühürlü," dedi makinist, "istasyon şefine haber vermek şart."

İstasyon şefi sofradaydı. İlkin yemeğini yarıda kesmeye yanaşmadı, sonra Sartori'nin İtalya Konsolosu, benim de bir İtalyan *dòmnule căpitan* olduğumu öğrenince sofradan kalktı, elinde kocaman bir kerpetenle peşimiz sıra seğirtti. Askerler hemen işe koyuldu, ilk vagonun kapısını açmaya çabaladılar. Tahta ve demirden kapı direniyordu, sanki içeriden on kol, yüz kol açılmasın diye tutuyormuş gibi. Bir an geldi, istasyon şefi bağırdı: "Hey, siz, içeridekiler, siz de itin!" İçeriden yanıt gelmedi. Onun üzerine hepimiz birden yüklendik kapıya. Sartori

vagonun önünde ayakta duruyordu, yüzünü kaldırmış, mendiliyle terini kuruluyordu. Birdenbire kapı kırıldı, vagon açıldı.

Vagon birdenbire açıldı ve tutsaklar kalabalığı Sartori'nin üstüne abandı, onu yere yıktılar, üstüne yığıldılar. Vagondan kaçan ölülerdi onlar. Salkım salkım dökülüyorlardı, boğuk bir ses çıkararak, beton heykeller misali. Sartori cesetlerin altına gömülmüş onların soğuk, muazzam ağırlığı altında ezilmiş çırpınıyordu, debeleniyordu o ölü yükün altından, o buz gibi kümeden sıyrılmaya çabalıyordu: sonunda ceset yığınının altında, bir taş heyelanının altında kaybolur gibi gözden silindi. Ölüler öfkeli, inatçı, vahşidir. Ölüler aptaldır. Çocuklar ve kadınlar gibi kaprisli, kendini beğenmiştir. *Ölüler delidir.* Bir ölü bir canlıdan nefret ederse vay haline. Âşık olursa vay haline. Bir canlı bir ölüyü aşağılarsa, gururunu zedelerse, onurunu yaralarsa vay haline. Ölüler kıskanç ve intikamcıdır. Kimseden korkuları yoktur, hiçbir şeyden korkuları yoktur, ne dayaktan ne yaralanmaktan ne dünya kadar düşmandan. Ecelden bile korkuları yoktur. Dişleriyle, tırnaklarıyla dövüşürler, sessizce, bir tek adım gerilemezler, avlarını bırakmazlar, asla kaçmazlar. Soğuk, inatçı bir cesaretle, son ana değin savaşırlar: gülerek ya da dişlerini göstererek solgun, dilsiz, suratları allak bullak, gözleri fal taşı gibi açılmış, yuvalarından uğramış deli gözleri. Yenilip de yere serilince, bozguna ve aşağılanmaya boyun eğince de tatlı, yağlı bir koku salarlar ve çürürler, yavaş yavaş.

Bazıları Sartori'nin üstüne bütün ağırlıklarıyla yükleniyor, onu ezmeye çalışıyordu, bazıları öylece soğuk, kımıltısız, kaskatı bırakıyordu kendini, bazıları ise başlarıyla göğsüne vuruyor, dirsek, diz darbeleri indiriyorlardı. Sartori onları saçlarından yakalıyordu, giysilerinin eteklerinden çekiştiriyordu, kollarından yakalıyordu, gırtlaklarını sıkarak, yumruklarını sıkmış suratlarına indire-

rek geri itmeye çabalıyordu. Vahşiyane, sessiz bir dövüştü: hepimiz onun yardımına koşmuştuk, ölülerin ağır yükünden sıyırmaya boş yere uğraşıyorduk, sonunda, bir hayli didindikten sonra, kendisini yakalayıp yığının altından çekip çıkarmayı başardık. Sartori toparlanıp ayağa kalktı, üstü başı paramparçaydı, gözleri şişmişti, bir yanağı kanıyordu. Benzi kül gibiydi ama sakindi. Tek söylediği şu oldu: "Bakın bakalım, aralarında canlı kalan olmuş mu. Suratımı ısırdılar da."

Askerler vagona tırmandı, cesetleri birer birer dışarı atmaya koyuldular: yüz yetmiş dokuz kişiydiler, boğularak ölmüşlerdi. Hepsinin kafaları şişmiş, suratları morarmıştı. O arada bir bölük Alman askeri, köy halkından ve köylülerden ufak bir kalabalık da gelmişti, vagonları açmaya, ölüleri aşağıya atmaya, demiryolu boyunca sıralamaya yardımcı oldular. Podu Iloaiei Yahudilerinden bir grup da gelmişti, başlarında hahamlarıyla: İtalya Konsolosu'nun orada olduğunu haber alıp cesaret bulmuşlardı. Yüzleri solgundu ama sakindiler: ağlamıyorlardı, kararlı bir sesle konuşuyorlardı. Hepsinin İaşi' de akrabaları ve eş dostu vardı, hepsi bir yakının, bir arkadaşının hayatından ötürü kaygılıydı. Kara giysiler içindeydiler, kafalarında acayip kaskatı fötr şapkalar. Hahamla içlerinden beş-altısı Podu Iloaiei Tarım Bankası İdare Kurulu üyesi olduklarını söylediler, Sartori'nin önünde eğildiler.

"Hava sıcak," dedi haham elinin ayasıyla terini silerek.

"Eh öyle, hava çok sıcak," dedi Sartori mendilini alnına bastırarak.

Sinekler öfkeyle vızıldıyordu. Demiryolu boyunca dizilmiş ölülerin sayısı iki bin dolayındaydı. Eh, güneşin alnına dizilmiş iki bin ceset, çok cesettir. Fazla bile denebilir. Annesinin dizleri arasına sıkışmış birkaç aylık bir bebek bulunmuştu, henüz canlıydı. Baygındı ama hâlâ

soluk alıyordu. Minicik kollarından biri kırılmıştı. Annesi onu üç gün süreyle ağzını kapının bir aralığına yapışık tutmayı başarmıştı: can çekişenlerin kalabalığı onu oradan çekip koparmasın diye vahşice savunmuştu, kendisi o korkunç itişmede ezilerek ölmüştü. Bebek ölü annesinin altında gömülü kalmıştı, dizlerinin arasına sıkışmış, o bir damlacık havayı dudaklarıyla emmişti. "Yaşıyor," diyordu Sartori tuhaf bir sesle, "yaşıyor, yaşıyor!" Ben duygulanarak bakıyordum iyi yürekli Sartori'ye, o şişman o tınmaz Napolili sonunda sükûnetini kaybetmişti, bütün o ölülerden ötürü değil, canlı bir çocuktan ötürü, hayatta kalmış bir çocuktan ötürü.

Aradan birkaç saat geçti, günbatımına doğru askerler hayvan vagonunun dibinden bayıra, başı kanlı bir mendile sarılı bir ceset fırlattı. İaşi'deki İtalya Konsolosluk binasının sahibiydi. Sartori hiç ses çıkarmadan uzun uzun baktı ona, alnına dokundu, sonra hahama döndü, "Kibar adamdı," dedi.

Birden bir kavga kıyamet işittik. Dört bir yandan çıkagelmiş bir köylü ve Çingene kalabalığı, cesetleri soymaya girişmişti. Sartori bir isyan hareketi yapacak oldu ama haham onu kolundan tuttu: "Yararı yok," dedi, "âdet böyle." Ardından alçak sesle, üzgün bir gülümseyişle ekledi: "Yarın bize ölülerin giysilerini satmaya geleceklerdir, bize de almak düşecek. Elimizden başka ne gelir ki?"

Sartori susuyordu, o bahtsız insanların soyuluşunu seyrediyordu. Cesetler ölü soyucuların türlü şiddetine karşı kendilerini var güçleriyle savunuyor gibiydi: adamlar burunlarından ter damlayarak bağırıp küfrederek ceketleri, pantolonları, iç çamaşırlarını çıkarabilmek için o inatçı kolları kaldırmaya, o kaskatı dirsekleri, o sert dizleri kıvırmaya uğraşıyorlardı. Umutsuz direnişte kadınlar daha inatçıydı. Ölü bir kızın bluzunu çıkarmanın

öylesine zor olabileceği hiç aklıma gelmezdi. Belki de kadınlara kendilerini savunma gücünü veren şey içlerinde canlı kalmış olan edep duygusuydu: kimi zaman dirseklerinin üstünde doğruluyor, bembeyaz yüzlerini mahremiyetlerine tecavüz edenlerin ter içindeki çatık suratlarına yaklaştırıyor, fal taşı gibi açılmış gözleriyle uzun uzun sabit bakıyorlardı. Sonunda boğuk bir patırtıyla çıplak düşüyorlardı toprağın üstüne.

"Gitmeliyiz artık, geç oldu," dedi Sartori o sakin sesiyle ve hahama dönüp o "kibar adam"ın ölüm ilmühaberini vermesini rica etti. Haham önünde eğildi, hep birlikte köye yollandık. Tarım Bankası'nın müdürünün bürosu boğucu sıcaktı. Haham birini sinagogdan kayıt defterini almaya gönderdi, o biçarenin ölüm ilmühaberini yazıp Sartori'ye teslim etti, o da kâğıdı özenle katlayıp cüzdanına yerleştirdi. Uzaktan bir tren düdüğü geliyordu. Mavi kanatlı bir at sineği mürekkep hokkasının çevresinde vızıldıyordu.

"Üzgünüm ama gitmem gerekiyor," dedi Sartori bir noktada, "gece bastırmadan İaşi'ye dönmek zorundayım."

Tarım Bankası idarecilerinden biri, "Bir dakika bekleyin, lütfen," dedi İtalyanca. Ufarak, şişko bir Yahudi'ydi, III. Napoléon stili keçisakallı. Ufak bir dolabı açtı, bir şişe vermut çıkardı, minik kadehlere doldurdu. Vermut sahici Torino vermutu, diye ekledi, sahici bir Cinzano'ymuş, ardından İtalyanca olarak, birkaç kez Venedik'e, Floransa'ya, Roma'ya gittiğini, iki oğlunun İtalya'da, Padova Üniversitesi'nde tıp okuduklarını anlatmaya koyuldu.

"Oğullarınızı tanımayı isterdim," dedi Sartori nazikçe.

"Ah, öldüler," diye yanıtladı Yahudi, "geçen gün İaşi'de öldüler." İçini çekti, ardından ekledi: "Keşke Padova'ya dönebilseydim, iki oğlumun olduğu üniversiteyi bir kez daha görebilseydim."

Sineklerle dolu odada konuşmadan uzun süre öyle-

ce oturduk. Sonra Sartori ayağa kalktı, hepimiz sessizce dışarıya çıktık. Biz arabaya biniyorken, III. Napoléon stili keçisakallı Yahudi, Sartori'yi kolundan tuttu, alçakgönüllülükle, alçak sesle dedi ki: "Düşünün ki *İlahi Komedya*'nın tamamını ezbere bilirim ben." Dante'nin destanının ilk dizelerini söylemeye başladı:

Yaşam yolumuzun ortasında...

Otomobil hareket etti, kara giysili Yahudi grubu bir toz bulutunun içinde gözden kayboldu.

"*Ja, es ist ein Volk ohne Kultur,*"[1] dedi Fischer başını sallayarak.

"Haksızsınız," diye karşı çıktım, "Rumenler gönlü gani, nazik bir halktır. Ben Rumenleri çok severim, cesurdurlar, soylu bir sorumluluk duygusuna, büyük bir cömertliğe sahip olduklarını kanıtladılar, kendi İsa'ları ve Kral'ları uğruna canlarını vermekten çekinmediler. Basit bir halk, yontulmamış ama nazik köylüler. Onlara örnek olması gereken sınıfların, ailelerin, insanların ruhları çürümüş, zihinleri çürümüş, kemikleri çürümüşse bu onların suçu değil. Romanya halkı Yahudi kıyımının sorumlusu değil. *Pogrom*'lar, Romanya'da da, emir altında ya da en azından devlet yetkililerinin suç ortaklığıyla düzenlenmiş bulunuyor. Parçalanıp sığır eti gibi çengellere asılmış Yahudi cesetleri Bükreş'in birçok kasap dükkânında, Demir Muhafızlar'ın kahkahaları arasında günler ve günlerce sergilendiyse o halkın suçu değil."

"İsyan duygunuzu anlıyorum ve paylaşıyorum," dedi Frank. "Polonya'da Tanrı'ya şükür, biraz da bana şükür, o

1. (Alm.) Öyle, kültürsüz bir halk bu. (Ç.N.)

tür dehşetlere tanık olmadınız, olmayacaksınız da. Hayır, *mein lieber* Malaparte, Polonya'da, Alman Polonya'sında bu soylu lanetleme ve acıma duygularınızı ortaya dökme fırsatını da bahanesini de kesinlikle bulamayacaksınız."

"Oh, bulsam da gelip size yakınmayacağım kesin. İhtiyatsızlık olur. Siz beni, en azından bir toplama kampına attırırsınız."

"Mussolini de protesto bile etmez."

"Hayır, protesto bile etmez. Mussolini başını derde sokmak istemez."

"Siz biliyorsunuz ki," dedi Frank bastıra bastıra, "ben adil ve sözünün eri biriyimdir, *sense of humour*'dan nasibimi almışımdır. Bana diyecek haklı ve gerçek bir şeyiniz olursa, hiç çekinmeden gelin. Burada Varşova'dayız, ben de İaşi Emniyet Müdürü değilim. Anlaşmamızı unuttunuz mu yoksa? Polonya'ya geldiğinizde size ne söylemiştim, hatırlıyor musunuz?"

"Beni Gestapo'ya yakından izlettireceğiniz yönünde uyarmıştınız ama özgür bir insan gibi düşünebilecek ve davranabilecektim. Kafamdan geçenleri özgürce dile getirebileceğim konusunda güvence vermiştiniz, siz de benimle aynı şeyi yapacaktınız, kriket oyununun kurallarına kesinlikle uyacaktınız."

"Aramızdaki o anlaşma geçerliğini koruyor," dedi Frank. "Yoksa kriket oyununun kurallarına her zaman uymadım mı ben? Size sözümün eri olduğumun son kanıtını vermek için şunu söyleyeceğim: Himmler'in size güveni yok. Ben sizi savundum. Sizin yalnız sözünün eri biri olmakla kalmayıp aynı zamanda özgür bir adam olduğunuzu bildirdim; İtalya'da hapse atılmış ve kovuşturulmuşsanız, kitaplarınızdan ve ruhsal özgürlüğünüzden, *enfant terrible*[1] boşboğazlıklarınızdan ötürüydü o,

1. Fransızcada, şeytanın gör dediğini gören, zor sorularıyla büyükleri bunaltan çocuklar için kullanılır. (Ç.N.)

sözünün eri biri olmadığınızdan ötürü değildi. Hatta hakkınızdaki yargımın doğruluğunu kanıtlamak üzere kendisine şunu da söyledim: Finlandiya Cephesi'ne gitmek için sık sık yaptığınız gibi, İsveç'ten geçtiğiniz sırada, o yansız ülkede siyasal sığınmacı olarak kalabilirdiniz ve bunu kimse engelleyemezdi ama bunu yapmıyorsunuz; çünkü siz bir savaş muhabirisiniz, sırtınızda İtalyan subayı üniforması taşıyorsunuz ve onurunuz bozgunculuk etmenizi yasaklıyor. Kitaplarınızın İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da yayımlandığını, dolayısıyla saygı gösterilmesi gereken bir yazar olduğunuzu ve size Alman Polonya'sının da İsveç kadar özgür bir ülke olduğunu kanıtlamamızda yarar bulunduğunu da ekledim. Sizinle tümüyle içten konuşmuş olmak için şunu da söyleyeceğim: her halükârda Himmler'e Polonya topraklarından ayrılırken üstünüzü aratmasını öğütledim. Aslında size belki Himmler'e bu öğüdü vermeye niyetli olduğumu da söyleyebilirdim ya da öğüdü hiç vermeyebilirdim. Hey neyse, sizi şimdi uyarıyorum. Zararın neresinden dönülse kârdır. Bu da kriket oyunu kuralı, *nicht wahr*?"

"Kriket kuralı sayılabilir," diye yanıtladım gülümseyerek, "ama Himmler'e üstümü Polonya'ya girerken aratmayı öğütleseydiniz daha iyi ederdiniz. Açıksözlülüğümün yeni bir kanıtını daha sunmuş olmak için, Himmler Varşova'dayken vaktimi nasıl geçirdiğimi de belirtmek istiyorum." Ve ona İtalya'daki Polonyalı sığınmacıların Varşova'daki akraba ve yakınlarına teslim etmem ricasıyla verdikleri mektupları, yiyecek paketlerini, paraları anlattım.

"*Ach so! Ach so!*" diye ünledi Frank gülerek. "Hem de Himmler'in burnunun dibinde! *Ach wunderbar!* Tam da Himmler'in burnunun dibinde!"

"*Wunderbar! Ach wunderbar!*" diye haykırdılar hepsi, kahkahalar arasında.

"Bunun da krikete dahil olduğunu umarım," dedim.

"Evet, bu kriketin âlâsı!" diye bağırdı Frank. "Bravo Malaparte!" Ve kadehini kaldırdı: "*Prosit!*"

"*Prosit!*" dedim kadehimi kaldırarak.

"*Prosit!*" diye yankı yaptı ötekiler.

Ve Alman usulü, bir solukta başımıza diktik.

Nihayet sofradan kalktık; Frau Brigitte Frank bizi yakındaki bir odaya götürdü (yuvarlak bir odaydı, parka bakan iki büyük camlı kapıdan ışık alıyordu), bir zamanlar Mareşal Piłsudski'nin yatak odasıymış. Karın yansıları duvarlarda, mobilyalarda, yumuşacık halılarda tatlılıkla dağılıyordu (ağaçların çıplak dallarında minik boz renkli kuşlar sıçrıyordu, parkın yollarının kavşaklarındaki Apollon ve Diana heykelleri kardan giysilere bürünmüştü, parkın şurasında burasında tüfeklerini kavramış Alman nöbetçiler dolaşıyordu).

"Bu odada," dedi Frank, "tam Schmeling'in oturduğu koltukta, Mareşal Piłsudski ölmüş. Hiçbir şeye el sürülmemesini istedim, her şey yerli yerinde olduğu gibi bırakılmalıydı: yalnızca yatağı kaldırttım." Nazik bir sesle ekledi: "Mareşal Piłsudski'nin anısına saygımız sonsuz."

O koltukta ölmüştü demek, iki kapının arasında, parkın ağaçlarına bakarak. Camlı kapıların karşısında, duvarın içindeki büyük oyukta bir sedir bulunuyordu, üzerinde Frau Fischer ile *Generalgouverneur* Frank oturmuşlardı. Mareşal Piłsudski'nin yatağı bir zamanlar o oyukta, sedirin yerindeymiş. İhtiyar Mareşal, solgun yüzü mavi damarlarla çizgilenmiş, Sobieski tarzı uçları aşağı düşük palabıyıklarıyla, alnında fırça gibi dimdik kesilmiş kısa, sert saçlarıyla, kendisinin öldüğü, şimdi ise boksör Schmeling'in oturmakta olduğu koltuğun yanında, Max Schmeling kalksın da yerini ona bıraksın diye beklemekteydi. Haklıydı Frank: Mareşal Piłsudski'nin anısına saygımız sonsuzdu doğrusu.

Frank yüksek sesle Max Schmeling'le spor ve şampiyonlar konusunda tartışmaya dalmıştı.

Oda sıcaktı, hava tütün ve konyak kokuyordu. Yavaş yavaş gevşediğimi hissediyordum, Frank ile Frau Wächter'in seslerini işitiyordum, Schmeling ile Vali Fischer'in konyak kadehlerini dudaklarına götürdüklerini görüyordum, Frau Fischer gülümseyerek başını Frau Brigitte'ye çeviriyordu ve ben, seslerle yüzleri yavaş yavaş silen ılık bir sise gömülüyor gibiydim. Bıkmıştım o seslerden de o yüzlerden de, Polonya'da kalmaktan bezmiştim, ertesi gün Smolensk Cephesi'ne hareket edecektim, o da krikete dahildi, heyhat, o da kriket oyunuydu.

Bir an geldi, Frank'ın dönüp beni Tatra Dağları'nda, Polonya'nın ünlü kış sporları merkezi Zakopane'de birkaç gün geçirmeye davet ettiğini duyar gibi oldum. "Lenin de, savaştan az önce, 1914'te, Zakopane'de birkaç ay kalmıştı," diyordu Frank gülerek. Ben, gidemem, mümkün değil, Smolensk Cephesi'ne yollanmam gerekir, diye yanıtlıyordum ya da öyle yanıtladığımı sanıyordum, oysa bir de fark ettim ki şöyle yanıtlamaktayım: "Niçin olmasın? Zakopane'de beş-altı günü seve seve geçiririm." Derken Frank ayağa kalktı, hepimiz kalktık, Frank da gidip gettoda bir gezinti yapmamızı önerdi.

Belvedere'den çıktık. Ben, Frau Fischer, Frau Wächter ve *Generalgouverneur* Frank'la ilk otomobile bindim; ikinci otomobile Frau Brigitte Frank, Vali Fischer ve Maz Schmeling bindiler. Öbür davetliler başka iki arabada bizi izliyorlardı. Aleje Ujazdowskie'yi boydan boya geçtik, Świętokrzyska ve Marszałkowska'ya saptık, sonra "yasak kent"in girişinde, Almanların gettonun çevresinde inşa ettikleri kırmızı tuğladan yüksek duvarda açılmış geçidin önünde durduk, indik.

"Bakın şu duvara," dedi bana Frank. "İngiliz ve Amerikan gazetelerinin sözünü ettikleri, üstü mitralyözlerle dikenlenmiş korkunç beton duvara benziyor mu hiç?" Ve gülerek ekledi: "Yahudiler, zavallıcıklar, hepsi göğsünden illetli: bu duvar hiç değilse onları rüzgârdan koruyor."

Frank'ın küstah sesinde, bana tanıdık gelen bir şey vardı: karanlık bir şey, alçalmış, hüzünlü bir acımasızlık.

"Bu duvar öylesine alçakça yapılmış ki, insana dehşet veriyor," dedim, "nedeni de yalnız Yahudilerin gettodan çıkmasını engelliyor olması değil, onların içeri girmesini engellememesi."

"Oysa," dedi Frank gülerek, "her ne kadar gettodan çıkma yasağını çiğnemek ölümle cezalandırılıyorsa da, Yahudiler keyiflerince girip çıkıyor."

"Duvarın üstünden atlayarak mı?"

"Yo, hayır," diye yanıtladı Frank, "birtakım deliklerden çıkıyorlar, fare oyukları gibi, geceleyin duvarın dibini kazıyorlar, gündüzün üstünü biraz toprak ve yaprakla örtüyorlar. O oyuklardan geçip kente gidiyor, kendilerine yiyecek giyecek alıyorlar. Gettodaki karaborsanın büyük bölümü o oyuklardan yapılıyor. Ara sıra o farelerden biri kapana yakalanıyor: çocuklar, olsa olsa sekiz-on yaşlarında. Gerçek bir sporcu ruhuyla canlarını tehlikeye atıyorlar. Bu da kriket oyunu, *nicht war*?"

"Canlarını tehlikeye mi atıyorlar?" diye bağırdım.

"Aslında," diye yanıtladı Frank, "başka tehlikesi yok."

"Ve siz de buna kriket diyorsunuz, ha?"

"Elbette: her oyunun kendine göre kuralları vardır."

"Kraków'da," dedi Frau Wächter, "kocam gettonun çevresine Doğu stilinde bir duvar ördürdü, zarif dolambaçları, şık burçları falan var. Kraków Yahudileri şikâyetçi olamazlar doğrusu. Gerçekten zarif bir duvar, Yahudi stili."

Hepsi donmuş karın üstünde tepinerek kahkahayı bastı.

"*Ruhe*, sessiz olun," dedi bir asker, tüfeğini kavramış, birkaç adım ötemizde bir kar yığınının ardında gizlenmişti.

Asker tüfeğini duvarın dibinde, toprağın yüzeyinde

kazılmış bir oyuğa doğrulttu, nişan aldı. Onun arkasında diz çökmüş duran bir başkası, arkadaşının omzunun üstünden gözetliyordu, derken arkadaşı ateş etti. Mermi tam oyuğun ağzında, duvara çarptı. "Karavana!" diye bağırdı asker, silahı yeniden doldurarak.

Frank iki askere yaklaştı, neye ateş ettiklerini sordu.

"Bir fareye," yanıtını verdiler kahkahalar arasında.

"Demek bir fareye? *Ach so!*" dedi Frank, diz çöküp askerin omzunun üstünden baktı.

Biz de yaklaşmıştık, hanımlar gülüyorlar; kadınların fareden söz edildiğini işittiklerinde yaptıkları gibi, küçük çığlıklar atarak eteklerini baldırlarına kadar topluyorlardı.

"Fare neredeymiş?" diye sordu Frau Brigitte Frank.

"*Achtung!*" dedi asker nişan alarak. Duvarın dibine kazılmış oyuktan kapkara bir kıvırcık saç yığını belirdi, ardından bir çift el uzandı, karın üstüne bastı. Bir çocuktu.

Silah patladı ama bu kez de hedefi tam tutturamadı. Çocuğun başı gözden silindi.

"Ver şunu bana," dedi Frank sabırsız bir sesle, "elinde tüfek tutmasını bile bilmiyorsun." Askerin tüfeğini kavradı, nişan aldı.

Sessizlikte kar yağıyordu.

Üçüncü bölüm

KÖPEKLER

VIII

Kış gecesi

Tatar kürkçünün vitrininde, vizon, hermin, sincap, gümüş, mavi, platin tilki postları arasında, bir köpek postu yayılmıştı; tüyler ürpertici, acınası. Güzel bir İngiliz *setter*'iydi, siyah beyaz, ince, uzun tüylü: göz yuvaları boş, kulakları basılmış, burnu ezilmiş. Kulaklarından birine asılı etikette fiyatı yazıyordu: "İngiliz *setter* kürkü, saf kan, 600 Fin markı." Vitrinin önünde durduk. İçimi efil efil bir dehşet duygusu sarmıştı.

"Hiç köpek derisinden eldiven görmedin mi? Albay Lukander'de bir çift vardı, hani Leningrad Cephesi'nde karşılaştığımız o Finli albay," dedi Kont Augustín de Foxá, Helsinki'deki İspanya Büyükelçisi. "Bir çift alıp da Madrid'e götürsem. Herkese köpek derisi olduğunu anlatırım. *Spanyel* cinsinin tüyleri düz, yumuşacık, av köpeklerininki daha sert oluyor. Yağmurlu günler için *ruff* teriye cinsi bir çift eldiven isterdim. Buralarda kadınların da köpek derisinden çantaları ve manşonları var." De Foxá bana göz ucuyla bakarak gülüyordu. "Köpek derisi," dedi, "kadınların güzelliğine güzellik katar."

"Köpeklerin gönlü ganidir," dedim.

1942 Mart'ının son günleriydi. Hotel Esplanade'ye dikey caddelerden birinden yürümüştük ve şimdi Hotel Savoy'un yanından Esplanade'ye girmiş, limanın önün-

deki Pazar Meydanı'na doğru iniyorduk, birbirine bitişik, İsveç Büyükelçiliği'nin yeni-klasik binası ile Finlandiya Cumhurbaşkanlığı'nın Engels stili binası yükseliyordu. Dondurucu bir soğuk vardı: bir bıçağın sırtında yürüyorduk sanki. Tatar kürkçünün vitrininin az ilerisinde, köşede, tabut satan bir dükkânın önünden geçtik. Bazıları beyaz bazıları koskocaman gümüş kulplu ve pırıl pırıl siyah boyalı, bazıları maun rengi tabutlar dükkânda davetkâr bir ustalıkla yerleştirilmişti. Vitrinde de minik bir çocuk tabutu gümüşsü parıltılar saçıyordu.

"*J'adore ça*,"[1] dedi De Foxá, tabutları seyre dalarak.

De Foxá bütün özbeöz İspanyollar gibi acımasız ve gamlı. Yalnızca ruha saygısı var: beden, kan, biçare insan etinin ıstırapları, hastalıkları, yaraları karşısında kayıtsız. Ecelden söz etmekten hoşlanıyor, yolda bir cenaze alayı gördüğünde eğlentiymiş gibi keyifleniyor, durup vitrinlerdeki tabutları seyrediyor yaralardan, urlardan, canavarlardan konuşmaktan hoşlanıyor. Gel gelelim hayaletlerden korkusu var. Zeki bir adam, kültür ve ruhsallıktan yana gani; belki de sahiden zeki olamayacak kadar nükteli. İtalya'yı iyi biliyor, Floransa ve Roma'daki dostlarımın çoğunu tanıyor, hatta bir seferinde birbirimizden habersiz, aynı zamanda aynı kadına tutulmuş olduğumuzdan kuşkulanıyorum. Birkaç yıl İtalya hükümeti nezdindeki İspanya Elçiliği'nin Sekreteri olarak Roma'da bulunmuş: sonunda Acquasanta golf sahasında ve Serrano Súñer'e[2] yolladığı bazı raporlarda Kontes Edda Ciano hakkında nükteler yaptığından ötürü İtalya'dan kovulmuş. "Düşün bir kere," dedi bana bir gün, "üç yıldır Roma'da oturuyordum da Kontes Edda Ciano'nun Mussolini'nin kızı olduğundan haberim yoktu."

1. (Fr.) Bunlara bayılıyorum. (Ç.N.)
2. İspanyol avukat ve politikacı, söz konusu dönemde dışişleri bakanı. (Ç.N.)

Esplanade boyunca iniyorken, Augustín de Foxá bana bir akşam bazı arkadaşlarıyla birlikte, Madrid'deki eski San Sebastian Mezarlığı'nın gömütlerinin açılışını görmeye gittiklerini anlattı. 1933 yılıymış, İspanya o zamanlar cumhuriyet. Madrid'in yeni nazım planı uyarınca, cumhuriyet hükümeti kentin o eski mezarlığının yıkılmasını kararlaştırmış. De Foxá'yla, aralarında genç Madridli yazarlar Cesar Gonzalez-Ruano, Carlos Miralles, Agostín Viñola ve Luis Escobar'ın da bulunduğu arkadaşları mezarlığa vardıklarında gece bastırmak üzereymiş ve mezarların çoğu açılmış ve boşaltılmışmış. Ölüler kapakları kaldırılmış tabutlarında yatıyormuş: arena giysileri içinde boğa güreşçileri, tören üniformalarıyla generaller, papazlar, delikanlılar, zengin burjuvalar, genç kızlar, soylu hanımlar, çocuklar. Avucunda sıktığı bir parfüm şişesiyle birlikte gömülmüş genç bir ölüye şair Luis Escobar derhal bir şiir döktürüvermiş: "María Concepción Elola namlı güzeller güzeline." Agostín Viñola da sonradan rastlantı sonucu Madrid'de ölüp denizinden uzakta, o gamlı mezarlığa gömülmüş olan bir zavallı denizciye bir şiir düzmüş. De Foxá ile arkadaşları biraz çakırkeyifmişler, denizcinin tabutunun önünde diz çöküp ölü duası etmişler. Carlos Miralles ölünün göğsüne bir kâğıt iliştirmiş, üstüne kurşunkalemle bir kayık, bir balık ve deniz dalgaları çiziktirmiş, sonra hepsi şöyle diyerek ıstavroz çıkarmış: "Kuzeye, güneye, doğuya, batıya." Novillo adlı bir öğrencinin mezarının üstünde zamanın silikleştirdiği şöyle bir yazıt varmış: "Tanrı çalışmalarını yarım bıraktırdı çünkü gerçeği öğrenmesini istiyordu." Zengin gümüş zımbalarla süslü bir tabutta genç bir Fransız soylusunun mumyalanmış cesedi yatıyormuş: 1830'da, X. Charles'ın devrilmesinin ardından bir grup Fransız legalistiyle birlikte İspanya'ya göç etmiş olan Martinière Kontu'nun. Cesar Gonzáles-Ruano, Martinière Kontu'nun önünde diz çökmüş ve ona şöyle seslenmiş: "Selam sana,

yasal Kralı'na bağlı kalan sadık Fransız soylusu, senin huzurunda, artık senin dudaklarından dökülemeyecek olan şu sözleri kemiklerini titretsin diye haykırıyorum: 'Yaşasın Kral!'" Mezarlıkta bulunan bir cumhuriyetçi sivil muhafız Cesar González-Ruano'yu yakaladığı gibi hapse götürmüş.

De Foxá, âdeti olduğu üzere, yüksek sesle elini kolunu sallayarak anlatıyordu. "Augustín," dedim, "yavaş konuş, hayaletler seni dinliyor."

"Hayaletler mi?" diye mırıldandı De Foxá, benzi atarak çevresine bakındı.

Evler, ağaçlar, Esplanade bahçesinin heykelleriyle bankları Kuzey gecelerinde karın yansımasıyla yaydığı buz gibi hayaletsi aydınlıkta titreşir gibiydiler. Birkaç sarhoş asker, Mikonkatu'nun köşesinde bir kızla tartışıyordu. Hotel Kämp'ın köşesinde bir jandarma, kaldırım boyunca bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Mannerheim Caddesi'nin yukarısında, damların üstünde gökyüzü bembeyaz uzanıyordu, kırışıksız, ürpertisiz, solmuş bir eski fotoğrafın göğü gibi. Uusi Suomi gazetesinin binasının damında Klubi sigaraları reklamının muazzam irilikteki demirden harfleri beyaz göğün fonunda, koskocaman bir böceğin iskeleti gibi kapkara çiziliyordu. Stockmann binasının cam kulesi ve Hotel Torni'nin göktırmalayanı morumsu havada bir ileri bir geri gidip geliyordu.

Birden, bir evin balkonuna asılı kocaman bir tabelada şu iki sözcüğü okudum: "Linguaphone Enstitüsü."

Finlandiya kışını bana Linguaphone plakları kadar çok anımsatacak hiçbir şey yoktur. Bir gazete reklamında, "Yabancı dilleri Linguaphone yöntemiyle öğrenin" sözcüklerini her gördüğümde, şu iki sihirli sözcüğü, "Linguaphone Enstitüsü" sözcüklerini her okuyuşumda,

ben Finlandiya kışını, Finlandiya'nın hayaletsi ormanlarını ve donmuş göllerini anımsayacağım.

Linguaphone plaklarından söz edildiğini her işittiğimde, gözlerimi yumacağım ve dostum Jaakko Leppo'yu göreceğim; tıknaz, şişman, Finli yüzbaşı üniformasına güçbela sığmış, ablak yüzünün elmacıkkemikleri çıkık, gözleri ufacık, kuşkulu, soğuk bir gri ışıkla dolu çekik gözler. Dostum Jaakko Leppo'yu Helsinki'deki evinin kitaplığında, elinde bir bardakla gramofonun önünde oturmuş, çevresinde Liisi Leppo, Madam P., Bakan P., Kont Augustín de Foxá, Titu Mihailesco, Mario Orano, hepsinin ellerinde birer kadeh, gramofonun boğuk sesine kulak veriyorlar: arada bir Jaakko Leppo konyak dolu kadehini kaldırıp, "*Maljanne*, sağlığınıza," diyor ve hepsi kadehlerini kaldırıp, "*Maljanne*, sağlığınıza," diyor. "Linguaphone Enstitüsü" yazısını her gördüğümde ben Finlandiya kışını, Jaakko Leppo'nun evinde elimizde birer kadeh, bir gramofonun boğuk sesini dinleyerek ve birbirimize, "*Maljanne*, sağlığınıza," diyerek geçirdiğimiz geceyi düşüneceğim.

Saat gecenin ikisi olmuştu, ikinci ya da üçüncü kez yediğimiz akşam yemeğini yeni tamamlamıştık, kitaplıkta oturmuş, pencerenin gepgeniş camının önünde, Helsinki'nin giderek batan bir gemi misali karların içine gömülüşünü seyrediyorduk o beyaz, o sessiz deniz kazasından, Parlamento Sarayı'nın sütunları, Posta Sarayı'nın dümdüz, gümüşsü cephesi ve uzaklarda, Esplanade'nin ve Brunnsparken'in ağaçlarının fonu üzerinde, Stockmann'ın camdan çimentodan kulesiyle Torni'nin göktırmalayanı gemi direkleri misali yükseliyordu.

Pencerenin dışında asılı termometre sıfırın altında kırk beş dereceyi gösteriyordu: "Sıfırın altında kırk beş derece: işte size Finlandiya'nın Akropolis'i," diyordu De Foxá. Jaakko Leppo ara sıra, "*Maljanne*," diyerek konyak

dolu kadehini kaldırıyordu. Leningrad Cephesi'nden yeni dönmüştüm, on beş gün boyunca, "*Maljanne*," demekten başka şey yapmamıştım, her yerde, Karelya ormanlarının kuytuluğunda, buzun içine oyulmuş *korsu*'larda, siperlerde, *lóttala*'larda, Kannas'ın buzlu yollarında, kızağım bir başka kızakla her karşılaştığında, on beş gün boyunca, kadehimi kaldırıp, "*Málianne*," demekten başka şey yapmamıştım.

Viipuri'ye giden trende bütün geceyi benim kompartmanda Jaakko Leppo'yu aramaya gelen Viipuri Demiryolu Şube Müdürü'yle, "*Málianne*," diyerek geçirmiştim. Tıknaz, Herkül gibi, solgun, şiş yüzlü bir adamdı. Ağır koyun kürkünü çıkarmış, gece elbisesiyle kalmıştı: lekesiz beyaz kravatının altından bir şişenin ağzı görünüyordu, kolalı gömleğiyle bembeyaz yeleğinin arasında sokuşturmuştu. Oğlunun nikâhına gitmişti, düğün şenliği üç gün sürmüştü, şimdi Viipuri'ye dönüyordu; lokomotiflerine, trenlerine, Sovyet mayınlarıyla yıkılmış istasyonun enkazı arasına kazılmış bürosuna. "Ne tuhaf," dedi bana, "dünyanın içkisini içtim, bugün de içtim ama çakırkeyif bile değilim." (Bana sorarsanız pek az içmişti ve zilzurna sarhoştu). Çok geçmeden koynundan şişeyi, cebinden de bir çift bardak çıkardı, ağızlarına kadar konyak doldurdu, "*Maljanne*," dedi. Ben de, "*Maljanne*," dedim ve sessizce bakışarak, birbirimize, "*Maljanne*," diyerek geçirdik geceyi. Arada bir benimle Latince konuşmaya başlıyordu (anlaşabildiğimiz tek dildi), demiryolu boyunca koşup giden kapkara, sert, hayaletsi, sonu gelmez ormanı gösteriyordu, "*Semper domestica silva*,"[1] diyordu, ardından ekliyordu: "*Maljanne*." Sonra kuşetinde

1. (Lat.) Hep yurdumuzun ormanları. (Ç.N.)

"somno vinoque sepulto"[1] Jaakko Leppo'yu uyandırıp eline bardağı veriyor, *"Maljanne,"* diyordu. Jaakko Leppo da, *"Maljanne,"* diyordu, gözlerini açmadan bir dikişte içiyordu, yeniden uykuya dalıyordu. Gide gide Viipuri'ye vardık, *"Vale!"*[2] diyerek vedalaştık, istasyonun yıkıntıları arasında.

On beş gün boyunca *"Maljanne"* demekten başka şey yapmamıştım, Kannas'ın ve Doğu Karelya'nın bütün *korsu*'larında, bütün *lóttala*'larında. Viipuri'de Teğmen Swarström ve birliğindeki daha başka subaylarla birlikte, *"Maljanne,"* demiştim; Terioki'de, Aleksandrovka'da, Räikkölä'da, Ladoga Gölü'nün kıyılarında, Albay Merikallio'nun subayları ve *sissit*'leriyle; Leningrad önündeki siperlerde, Albay Lukander'in topçu subaylarıyla karşılıklı, *"Maljanne,"* demiştim; Finlilerin millî banyosu saunanın *tepidarium*'unda, ısının sıfırın üstünde 60 dereceye vardığı *calidarium*'dan koşarak çıkıp, ormanın kıyısında, sıfırın altında 42 derece soğukta, karların içinde çıplak yuvarlandıktan sonra, *"Maljanne,"* demiştim; Leningrad'ın varoşlarında, ressam Repin'in evinde, bahçede, ağaçların arasında, Repin'in yattığı mezara bakarak, *"Maljanne,"* demiştim, Leningrad'ın ilk evleri orada, yolun sonunda, kentin üstüne bastırmış muazzam duman bulutunun altında morumsuydu.

Jaakko Leppo arada bir kadehini kaldırıp, *"Maljanne,"* diyordu. Ve Dışişleri Bakanlığı'nın en yüksek görevlilerinden biri olan Elçi P., *"Maljanne,"* diyordu. Ve Madam P. ile Liisi Leppo, *"Maljanne,"* diyorlardı. De Foxá da, *"Maljanne,"* diyordu. Titu Michailesco ile Mario Orano da, *"Maljanne,"* diyorlardı. Kitaplıkta oturmuştuk,

1. (Lat.) Şarap uykusuna gömülmüş. (Ç.N.)
2. (Lat.) Hoşça kal! (Ç.N.)

pencerenin gepgeniş camından kentin giderek karların içine batışını ve uzaklarda, ufukta, Suomenlinna Adası yakınlarında, buzlara sıkışmış gemilerin sise gömülüşünü seyrediyorduk.

Sonunda Finlandiyalılara efkâr bastıran o tehlikeli saat geldi çattı: o zaman birbirlerinin yüzüne meydan okur gibi, altdudaklarını ısırarak, dik dik bakarlar, sessizce içerler, "*Maljanne,*" demeksizin, bağırlarındaki derin bir öfkeyi zorlukla bastırırmış gibi. Ben çaktırmadan tüymek niyetindeydim, De Foxá da gitmek istiyordu ama Elçi P. onu kolundan yakalamış, şöyle diyordu: "*Mon cher Ministre, vous connaissez Monsieur Ivalo, n'est-ce pas?*"[1] Ivalo, Dışişleri Bakanlığı'nın genel müdürüydü.

"En aziz dostlarımdan biridir," diye yanıtlıyordu De Foxá uyumlu bir tavırla. "Ender rastlanılan bir zekâsı vardır, Madam Ivalo da son derece hoş bir hanımdır."

"*Je ne vous ai pas demandé si vous connaissiez Madame Ivalo,*"[2] diyordu Elçi P., De Foxá'ya küçücük, kuşkulu gözleriyle bakarak. "*Je voulais savoir si vous connaissiez Monsieur Ivalo.*"[3]

"Evet, kendisini çok iyi tanıyorum," diye yanıtlıyordu De Foxá gözleriyle bana kendisini orada bırakıp gitmemem için yalvararak.

"*Savez-vous ce qu'il m'a dit à propos de l'Espagne et de la Finlande? Je l'ai rencontré ce soir au bar du Kämp. Il était avec le Ministre Hakkarainen. Vous connaissiez le Ministre Hakkarainen, n'est-ce pas?*"[4]

1. (Fr.) Sayın Büyükelçi, siz Mösyö İvalo'yu tanıyorsunuz, değil mi? (Ç.N.)
2. (Fr.) Madam İvalo'yu tanıyor musunuz diye sormadım. (Ç.N.)
3. (Fr.) Mösyö İvalo'yu tanıyıp tanımadığınızı bilmek istiyordum. (Ç.N.)
4. (Fr.) İspanya ile Finlandiya hakkında bana ne dedi, biliyor musunuz? Bu akşam Kämp'in barında rastladım kendisine. Elçi Hakkarainen'le birlikteydi. Elçi Hakkarainen'i tanıyorsunuz, değil mi? (Ç.N.)

"Harika bir insandır Elçi Hakkarainen," diye yanıtlıyordu De Foxá, gözleriyle Titu Michailesco'yu araştırarak. "*Savez-vous, m'a dit Monsieur Ivalo, quelle est la différence entre l'Espagne et Finlande?*"[1]

"Fark termometrede görünüyor işte," diye yanıtlıyordu De Foxá ihtiyatla.

"*Pourquoi sur le thermomètre? Non, elle n'est pas marquée sur le thermomètre,*"[2] diyordu Elçi P. sinirli bir sesle. "*La différence est que l'Espagne est un pays sympathisant mais pas belligérant, et la Finlande est un pays belligérant mais pas sympathisant.*"[3]

"Hah! Hah! Hah! Aman ne hoş," diyordu De Foxá gülerek.

"*Pourquoi riez-vous?*"[4] diye sorguluyordu Bakan P. kuşku dolu bir sesle.

Jaakko Leppo piyano taburesinde, eyerinin üstünde bir Tatar gibi kımıldamadan oturuyordu, karanlık bir hasetle ışıldayan ufacık çekik gözlerini De Foxá'ya dikmişti, Elçi P., İspanya Elçisi'ne her ne söylüyorsa kendisiyle paylaşmadı diye fena öfkelenmişti.

Derken Finlilerin başlarını önlerine eğmiş, yalnızmışlar ya da gizlice içiyorlarmış gibi, "*Maljanne*," demeksizin, her biri kendi başına içtikleri, ara sıra neredeyse kendi kendilerine konuşurcasına, yüksek sesle Fince konuşmaya koyuldukları o tehlikeli saat gelip çattı. Mario Orano ortalıktan sır olmuştu, kimseye fark ettirmeden ayaklarının ucuna basarak tüymüştü, gözümü ondan

1. (İsp.) İspanya ile Finlandiya arasında ne fark var, biliyor musunuz, dedi bana Mösyö İvalo. (Ç.N.)

2. (Fr.) Neden termometrede görülsün? Hayır, termometrede görülmüyor. (Ç.N.)

3. (Fr.) Aralarındaki fark şu: İspanya taraf tutan ama savaşmayan bir ülke, Finlandiya savaşan ama taraf tutmayan bir ülke. (Ç.N.)

4. (Fr.) Neye gülüyorsunuz ki? (Ç.N.)

ayırmadığım ve her hareketini dikkatle izlediğim halde ben bile fark etmemiştim ama Orano iki-üç yıldır Finlandiya'da oturuyordu ve o tehlikeli saat çaldığı an, bir Fin evinden esrarlı biçimde sır olma denen zor zenaatın ustası olmuştu. Ben de gizlice sıvışmayı isterdim, ama kapıya yaklaştığım her seferinde, sırtımdan içeriye soğuk bir şeylerin sızdığını hissediyor, başımı çevirdiğimde, piyano taburesinde eyerinin üstünde bir Tatar gibi oturan Jaakko Leppo'nun karanlık bakışıyla karşılaşıyordum.

Bir an geldi, De Foxá'yı kolundan yakaladım, "Gidelim biz," dedim. Ama tam o anda Elçi P., De Foxá'ya yaklaşıp tuhaf bir sesle sordu: "*Est-ce vrai, mon cher Ministre, que vous avez dit à Mrs. McClintock qu'elle avait des plumes je ne sais plus en quel endroit?*"[1] De Foxá işin içinden sıyrılmaya çabalıyordu, doğru değil diyordu, ama Elçi P.'nin benzi atmıştı, üsteliyordu: "*Comment! vous niez?*"[2] Ben De Foxá'ya diyordum ki: "İnkâr etme, Tanrı aşkına, inkâr etme." Ve Elçi P., rengi büsbütün solarak: "*Vous niez donc? Avouez que vous n'avez pas le courage de me répetér ce que vous avez dit à Mrs.McClintock.*"[3] Ben De Foxá'ya diyordum ki: "Tanrı aşkına, Elena McClintock'a ne dediysen tekrarla şuna." Ve De Foxá anlatmaya başlıyordu: bir akşam, Elena McClintock ve ABD Elçilik Sekreteri Robert Mills McClintock'la birlikte, ABD Elçisi Mr.Arthur Schoenfeld'in evindelermiş, daha sonra Fransa'nın Vichy hükümeti Elçisi Mösyö Hubert Guérin ile Madam Guérin de onlara katılmışlar. Derken Madam Guérin, Elena McClintock'a sormuş,

1. (Fr.) Sayın Büyükelçi, Mrs. McClintock'a bilmem neresinde kuş tüyleri bulunduğunu söylediğiniz doğru mu? (Ç.N.)

2. (Fr.) Nasıl olur! İnkâr mı ediyorsunuz? (Ç.N.)

3. (Fr.) Yani inkâr mı ediyorsunuz? Mrs. Clintock'a ne söylediğinizi bana tekrarlayacak cesaretiniz olmadığını itiraf ediyorsunuz yani. (Ç.N.)

yüzünün ve aksanının düşündürdüğü gibi İspanyol kökenli mi, diye. Şilili bir İspanyol olan Elena McClintock da, İspanya Elçisi'nin orada bulunduğunu unutarak şöyle yanıtlamış: "*Malheureusement, oui.*"[1]

"*Ah! Ah! Très amusant, n'est-ce pas?*"[2] diye bağırıyordu Elçi P. De Foxá'nın omzuna bir şaplak indirerek.

"Durun bir dakika, hikâye daha bitmedi," diyordum sabırsız bir sesle.

De Foxá da Mrs. McClintock'a verdiği yanıtı anlatmayı sürdürüyordu: "*Ma chère Héléne, quand on est de l'Amérique du Sud, et l'on n'est pas d'origine espagnole, on porte des plumes sur la tête.*"[3]

"*Ah! Ah! Ah! Très amusant,*" diye bağırıyordu Elçi P. ve Madam P.'ye dönerek diyordu ki: "*Tu as compris, chérie? Les Espagnols, en Amérique du Sud, portent des plumes sur la tête!*"[4] Ben de alçak sesle De Foxá'ya, "Çekip gidelim şuradan, Tanrı aşkına," diyordum.

Gel gör ki Finlilerin yüreklerinin yumuşadığı, birbirlerine yaşlı gözlerle bakarak boş bardakların içine doğru iç çektikleri efkâr saati çalmıştı. Ve tam De Foxá ile ben içli bir sesle bize müsaade etmesini rica etmek üzere üzgün bir halle kendini bir koltuğa bırakmış olan Liisi Leppo'ya yaklaşmışken, Jaakko Leppo ayağa kalktı, yüksek sesle bildirdi: "Şimdi size birkaç güzel plak dinletmek istiyorum." Ardından gururlu bir sesle ekledi: "*J'ai un grammophone.*"[5]

1. (Fr.) Ne yazık ki evet. (Ç.N.)

2. (Fr.) Hah! Hah! çok hoş, değil mi? (Ç.N.)

3. (Fr.) Héléne'ciğim, insan Güney Amerikalı olup da İspanyol kökenli değilse, tepesine kuş tüyleri takar. (Ç.N.)

4. (Fr.) Anladın mı canım? İspanyollar, Güney Amerika'da, başlarına kuş tüyü takıyorlarmış! (Ç.N.)

5. (Fr.) Bir gramofonum var. (Ç.N.)

Gramofona yaklaştı, bir deri mahfazadan bir plak seçti, manivelayı döndürdü, çevresini sert bakışlarla süzdü. Herkes susmuş, bekliyordu.

"Bir Çince plağı," dedi.

Bir Linguaphone plağıydı: genizden bir ses bize upuzun bir Çince sesleme dersi verdi, büyülenmiş gibi çıt çıkarmadan dinledik.

Ardından Jaakko Leppo plağı değiştirdi, manivelayı döndürdü, bildirdi: "Bir Hintçe plağı."

Hint dilinde bir sesleme dersiydi, derin bir sessizlikte dinledik.

Derken sıra birkaç Türkçe dilbilgisi dersine, ardından bir dizi Arapça seslemeye, sonunda beş Japonca dilbilgisi ve sesleme dersine geldi. Hepimiz susmuş, dinliyorduk. "Son olarak," diye bildirdi Jaakko Leppo, gramofonun manivelasını döndürerek, "size harika bir plak dinleteceğim."

Bir Fransızca sesleme dersiydi: Linguaphone Enstitüsü'nden bir öğretmen genizsi bir sesle Lamartine'in "*Le lac*"[1] şiirini okuyordu. Hepimiz büyülenmiş gibi dinledik. Genizsi ses sustuğunda, Jaakko Leppo çevresini duygulu bakışlarla süzdü, dedi ki: "*Ma femme a appris ce disque par coeur. Veux-tu, chérie?*"[2]

Liisi Leppo ayağa kalktı, ağır adımlarla odanın öbür yanına geçti, gramofonun yanında yer alarak başını arkaya attı, kollarını havaya kaldırdı, gözlerini tavana dikerek tumturaklı bir havayla Lamartine'in "*Le lac*"ını okudu, Lamartine'in bütün "*Le lac*"ını baştan sona, Linguaphone Enstitüsü öğretmeninin tıpkısı bir seslemeyle, aynı genizsi sesle.

1. (Fr.) Göl. (Ç.N.)
2. (Fr.) Karım bu plağı ezberledi. Okur musun lütfen, canım? (Ç.N.)

"*C'est merveilleux, n'est-ce pas?*"[1] dedi Jaakko Leppo içli bir sesle.

Saat sabahın beşini bulmuştu. De Foxá'yla kendimizi sokakta buluncaya değin olup bitenleri anımsamıyordum. Dondurucu bir soğuk vardı. Gece berraktı, kar tatlılıkla, nazik bir gümüş pırıltısıyla yansıyordu. Otelimin önüne vardığımızda De Foxá, "*Maljanne*," diyerek elimi sıktı.

"*Maljanne*," diye yanıtladım.

İsveç Elçisi Westmann kitaplıkta pencerenin önüne oturmuş, bizi bekliyordu. Gece karının gümüşsü yansımaları kitaplığın loşluğunda tatlı tatlı eriyordu, ılık bir loşluktu, kitap ciltlerinin hafif altın yaldız titreşimleriyle çizgilediği kösele rengi bir loşluk. Işık birden yandı, Elçi Westmann'ın ince uzun endamını aydınlattı, eski İsveç gümüşlerine kazılmış kimi gravürler gibi belirgin, ayrıntılı. Işığın sessizce patlak vermesiyle havada donup kalan el hareketleri ağır ağır çözüldü, eridi, ufacık kafası, dimdik cılız omuzları, gözlerimin önüne bir an için kitaplığın yüksek meşe rafında sıralanmış İsveç krallarının mermer büstlerinin soğuk kıpırtısızlığını sergiledi. Geniş alnının tepesinde gümüşsü saçları mermerin ölü pırıltısını ışıldatıyordu, sert ama nazik yüzünde bir gülümsemenin tedirgin gölgesine benzer alaylı bir gülümseme dolaşmaktaydı.

Ilık yemek salonunda, masanın orta yerine konulmuş bir çift büyük gümüş şamdanın nazik, sevecen ışığı, pencerenin buğulanmış camlarında çiğ bir şiddetle kırılan donmuş denizin ve karla kaplı meydanın bembeyaz yansımasında dağılıyordu. Ve şamdanların kızıl parıltısı masa örtüsünün apak Flaman ketenini ten rengine boyayarak, Marienberg ve Rörstrand porselenlerinin soğuk

1. (Fr.) Harika, öyle değil mi? (Ç.N.)

çıplaklığını gözden gizleyerek, Orresfors kristallerinin buz gibi parıltısına ve eski Kopenhag gümüşlerinin ışıltısına bir parça sıcaklık katmakla birlikte, havada hem hayaletsi hem alaylı bir şeyler vardı, eğer hayaletlerde ve hayaletsi şeylerde herhangi bir alaycılık bulunabilirse tabii. Ve sanki Kuzey gecelerinin incecik tılsımı odaya gece karının solgun yansımasıyla süzülerek bizi büyüsüne tutsak etmiş gibi, yüzlerimizin solgunluğunda da, çevrede tedirgin dolaşan bakışlarımızda da, hatta sözlerimizde bile hayaletsi bir şeyler vardı.

De Foxá pencerenin önünde oturuyordu, gece karının apak teninde beliren mavi damarların dehlizi yansıyordu yüzünde ve belki de kendi yüreğinde Kuzey gecesinin tılsımını bastırmak amacıyla, İspanya'nın güneşinden, İspanyol renklerinden, kokularından, seslerinden, tatlarından, Endülüs'ün güneşli günlerinden ve yıldızlı gecelerinden, Kastilya yaylalarının hafif, tertemiz yelinden, ölen boğanın üstüne bir taş gibi düşen masmavi gökyüzünden söz ediyordu. Westmann gözlerini kısarak dinliyordu onu, karın parıltısında İspanya topraklarının kokularını alıyormuş gibi, buz tutmuş denizin ötesinden İspanyol sokaklarının ve evlerinin yağlı, tensel seslerine ve tınılarına kulak veriyormuş, De Foxá'nın ahenkli sesiyle anlattığı, üstünden sıcak, derin renkler damlayan peyzajları, portreleri, natürmortları, sokak, arena, aile sahnelerini, dansları, dinsel alayları, aşkları, cenazeleri, zafer kutlamalarını seyre dalıyormuş gibiydi.

Westmann birkaç yıl Madrid'de İsveç Elçisi olarak bulunmuştu ve ancak birkaç ay önce, yalnızca önemli bir diplomatik görevini yerine getirmek üzere Helsinki'ye elçi atanmıştı; ama Finlandiya'daki geçici misyonunu tamamlar tamamlamaz İsveç'in İspanya nezdindeki elçisi olarak Madrid'e dönecekti. Gizli, çılgınca bir aşkla tutkundu İspanya'ya, hem şehvetli hem romantik bir aşkla:

ve o akşam Kont de Foxá'yı utanma, kıskançlık, hınç karışımı bir duyguyla dinliyordu, kendi sevdiği kadını ondan yüz bulmuş bir rakibinin söz etmesini dinleyen mutsuz bir âşık misali. ("*Je ne suis pas votre rival, je suis le mari. L'Espagne est ma femme, et vous êtes son amant*,"[1] diyordu ona De Foxá. "*Hélas!*" diye yanıtlıyordu Westmann içini çekerek). Ancak İspanya'ya olan duygusuna, Akdeniz topraklarının aşkına tutulan bütün Kuzeylilerde olduğu gibi, duyusal bir tutkuyla gizli bir tiksinti karışımı olan o anlatılmaz duyuş eşlik ediyordu: eski Ölümün Zaferi oyunlarını seyredenlerin yüzünde beliren duyusal tiksintinin aynı; o gösterilerde ölümcül sahneler, mezarlarından çıkarılıp kertenkele ölüleri gibi güneşin alnına serilmiş, dolgun, ağır kokulu çiçeklerin arasında yatan yeşilimsi cesetler seyredenlerde kutsal bir dehşet, onları hem çeken hem de iten bir şehvet uyandırırdı.

"İspanya," diyordu De Foxá, "duyusal ve cenaze meraklısı bir ülkedir. Ama hayaletler ülkesi değildir. İspanyol kentlerinin sokaklarında cesetlere rastlarsınız, hayaletlere değil." Ve bütün İspanyol sanatını ve edebiyatını kaplayan o ölüm kokusundan, Goya'nın kimi cesetsi peyzajlarından, El Greco'nun canlı cenazelerinden, Velázquez'in gurur dolu altından yapıların, al kumaşların ve kadifelerin fonu üzerinde, sarayların, kiliselerin, manastırların yeşil ve altın yaldızlı loşluğunda resmettiği İspanyol kral ve soylularının kokuşmuş suratlarından söz ediyordu.

"İspanya'da da," diyordu Westmann, "hayaletlere rastlamak ender bir şey değil. *J'aime beaucoup les spectres espagnols. Ils sont trés gentils, et trés bien élevés.*"[2]

"Onlar hayalet değildir," dedi De Foxá, "cesettir on-

1. (Fr.) Ben sizin rakibiniz değilim, ben kocayım. İspanya benim karım, siz ise onun aşığısınız. (Ç.N.)

2. (Fr.) İspanyol hayaletlerini pek severim. Çok nazik, çok terbiyelidirler. (Ç.N.)

lar. Somutluktan yoksun imgeler değil, etten kemiktendirler. Yemek yerler, içerler, severler, aynen canlıymışlar gibi. Oysa ölü bedenlerdir onlar. Hayaletler gibi geceleyin dolaşmazlar, gün ortasında, güneşin alnında dolaşırlar. İspanya'ya derin bir canlılık veren şey, sokaklarda rastladığınız, kafelerde oturan, karanlık kiliselerde diz çöküp dua eden o cesetlerdir, kara gözleri yeşilimsi yüzlerinde parıldayarak, bayram ya da panayır günlerinde, kentlerin ve köylerin şen kalabalığı arasında, gülen, seven, şarkı söyleyen canlı insanların arasında ağır ağır, suskun dolanırlar. Hayalet dedikleriniz İspanyol değildirler, yabancıdırlar, uzaklardan gelmişlerdir, kim bilir nereden, hem ancak onları adlarıyla çağırır ya da tılsımlı bir sözcükle anarsanız gelirler."

"Ne o, yoksa tılsımlı sözcüklere inanıyor musunuz?" diye sordu Westmann gülümseyerek.

"Özbeöz İspanyolların hepsi tılsımlı sözcüklere inanır."

"Hiç bildiğiniz bir tılsımlı sözcük var mı?" diye sordu Westmann.

"Bir dolu var; ama bir tanesi var ki, hayaletleri çağırmak istediğinizde diğerlerinden daha yaman bir doğaüstü güce sahip."

"Söyleyin lütfen, fısıldasanız da olur."

"Cesaret edemem. Korkarım," dedi De Foxá, biraz benzi atmıştı. "Bütün Kastilya dilinin en korkunç en sakıncalı sözcüğüdür. Kendini bilen hiçbir İspanyol onu ağzına almaz. Kutsal bir sözcüktür: hayaletler onu işitince gölgelerden çıkıp karşınıza gelirler. Ağzına alan kişi için de, dinleyen kişi için de uğursuz bir sözcüktür. Buraya, bu masanın üstüne bir ceset getirtin, gıkımı bile çıkarmam. Ama bir hayalet çağırmayın, kapıyı açmayın ona. Ödüm patlar."

"Hiç olmazsa o sözcüğün ne anlama geldiğini söyleyin," dedi Westmann.

"Yılanlara verilen birçok addan biridir."

"Yılanların hoş adları vardır," dedi Westmann. "Shakespeare'in trajedisinde Antonio Kleopatra'yı hoş bir yılan adıyla çağırır."

"Hii!" diye bağırdı De Foxá, yüzü bembeyaz olmuştu. "Ne oluyor size? Ağzınıza almaya cesaret edemediğiniz sözcük o mu yoksa? Oysa, Antonio'nun dudaklarından bal tadında akıyor. Kleopatra'ya yakıştırılmış ondan daha ince bir ad olmamıştır. Durun bir dakika," diye ekledi Westmann keyifli bir acımasızlıkla, "Shakespeare'in Antonio'ya söylettiği sözcükleri tamı tamına anımsıyorum galiba..."

"Susun, rica ederim!" diye bağırdı De Foxá.

"Belleğim beni yanıltmıyorsa," diye sürdürdü Westmann acımasız bir gülümsemeyle, "Antonio'nun Kleopatra'ya verdiği ad..."

"Çok rica ederim, susun!" diye haykırdı De Foxá. "O sözcük yüksek sesle ağzınızdan çıkmasın. Korkunç bir sözcüktür, ancak alçak sesle dile getirilebilir, işte şöyle..." Ve dudaklarını belli belirsiz kımıldatarak, "*Culebra*," diye fısıldadı.

"Ha, engerek yani!" dedi Westmann gülerek. "Siz şimdi bu kadarcık bir şeyden mi korkuyorsunuz? Başka herhangi bir sözcük gibi bir sözcük işte, öyle korkunç, esrarlı bir yanı varmış gibi gelmiyor bana. Hem yanılmıyorsam," diye ekledi belleğinde bir şeyler araştırırmış gibi gözlerini tavana dikerek, "Shakespeare'in kullandığı sözcük *snake*'tir ve İspanyolcası kadar kulağa hoş gelmez.

"O *mi culebra del antiguo Nilo*"[1]

1. (İsp.) Ey kadim Nil'in engereği sevgilim. (Ç.N.)

"Yinelemeyin şunu, rica ederim," dedi De Foxá. "Uğursuzluk getiren bir sözcüktür. Bu gece birisi ölecek demektir, içimizden biri ya da bizden uzak sayılmayacak bir yerde biri."

O anda kapı açıldı ve sofraya Inari Gölü'nden çıkmış muhteşem bir pembe somon balığı getirildi, taptaze, canlı bir hali vardı, uçuk yeşil ve turkuvaz tonlarında gümüşsü pullarla kaplı derisinin çatlaklarında derin şimşekler çakıyordu; De Foxá dedi ki, İspanya'da köy kiliselerinin Meryem heykellerinin ipek giysileri o tonlarda olurmuş. Somonun başı kadın saçını andıran ipince otlardan bir yastığa yerleştirilmişti, Finlandiya nehirlerinde ve göllerinde boy atan şu saydam yosunlardı. Ve Braque'ın fırçasından çıkmış bir natürmortta uzanmış yatan bir balığı andırıyordu. O somonun tadı suların, ormanların, bulutların uzak bir anısıydı sanki: benim için bir yaz gecesinde, soluk kutup güneşinin aydınlattığı yeşilimsi, taze ve çocuksu bir gökyüzü altındaki Inari Gölü'nün anısıydı. Somonun gümüşsü pulları arasında beliren pembe renk, gece güneşi ufuk çizgisine yaslandığında bulutların aldığı rengin tıpkısıydı, bir pencere pervazında bir portakalın rengiydi, ağaçların yaprakları, berrak sular, otluk kıyılar bir meltemle titreştiğinde, Laponya'nın nehirleri, gölleri, uçsuz bucaksız ormanları üzerinden hafifçe estiğinde, güneş kutup gecesinin koynunda, incecik turkuvaz damarlı yeşilimsi bir gökte avare dolaşırken Inari Gölü'nün aynasını kaplayan gümüşsü pulların arasında parlayıp sönen pembemsi rengin tıpkısıydı.

De Foxá'nın yüzü de somonun pulları arasında beliren rengi aldı.

"Yazık ki," dedi gülerek, "SSCB'nin bayrakları da somon rengi değil!"

"Kim bilir bu zavallı Avrupa'nın başına neler gelir-

di," dedim, "eğer SSCB'nin bayrakları somonların ve kadınların iç çamaşırlarının pembesinde olsaydı."

"Bereket ki," dedi Westmann, "Avrupa'da her şeyin rengi giderek solmakta. Somon pembesi bir Ortaçağ'a doğru ilerliyor olmamız pek mümkün."

"Kendi kendime sık sık soruyorum," dedi De Foxá, "yeni bir Ortaçağ'da aydınların işlevi ne olurdu diye. Bahse girerim, Avrupa uygarlığını bir kez daha kurtarma fırsatını kaçırmazlardı."

"Aydınlar," dedi Westmann, "iflah kabul etmez."

"Montecassino Manastırı'nın ihtiyar başrahibi de," dedim, "bazen kendi kendisine aynı soruyu soruyor." Ve anlattım: Polonya Almanlar tarafından işgal edilince Roma'ya sığınmış bulunan Kont Gawronski (İtalya'nın eski Berlin Büyükelçisi Senatör Frassati'nin kızı Luciana Frassati'yle evli olan Polonyalı diplomat) arada gidip Montecassino Manastırı'nın konukevinde birkaç hafta geçirir. Manastırın başrahibi ihtiyar Başpiskopos Gregorio Diamare, bir gün Gawroski'yle savaşın Avrupa'yı nasıl barbarlığın içine sürüklemekle tehdit ettiğini konuşurken demiş ki, Ortaçağ'ın en koyu karanlığında, Montecassino'nun rahipleri eski değerli Yunan ve Latin yapıtlarını elyazısıyla kopya ederek Batı uygarlığını kurtarmışlar. "Ya bugün, Avrupa kültürünü kurtarmak için ne yapmalıyız acaba?" diye tamamlamış sözlerini muhterem başrahip. Gawroski'nin yanıtı şöyle olmuş: "*Faites-les retaper à la machine par vos moines.*"[1]

Yağmur altında saman kokan açık renkli Mosel şarabının (somonun gümüşsü pullarının dibinde beliren taze, canlı pembe ona gece güneşinin altında Inari Gölü'nün manzarasının tadını veriyordu) ardından, kan rengi yansı-

1. (Fr.) Rahiplerinize emredin, onları daktiloda kopya etsinler. (Ç.N.)

malarla kadehlerde kırmızı Bourgogne şarabı parıldadı. Sofranın orta yerinde, kocaman bir gümüş tepsi içinde, bir Karelya domuzunun yarısı odaya sıcak bir fırın kokusu yaymaktaydı. Mosel şarabının saydam parıltısından, Laponya göğündeki pembe bulutların, gümüşsü Juutuanjoki akıntısının anısını çağrıştıran pembe somondan sonra, Bourgogne şarabı ve fırından yeni çıkarılmış, çam dalları kokan Karelya domuzu bizi toprağın anısına döndürdü.

Hiçbir şarap yoktur ki, kırmızı Bourgogne şarabı kadar topraksı olsun: mumların narin ışıltısında ve karın beyaz yansıyışında toprağın rengini almıştı, günbatımında Côte d'Or tepelerinin o koyu kırmızı ve altın rengini. Soluğu derindi, Bourgogne'da bir yaz gecesindeki gibi ot ve yaprak kokuyordu. Ve hiçbir şarap yoktur ki, akşamın çöküşüne Nuits-Saint-Georges gibi derinden eşlik etsin, o denli dost olsun geceye; adında da gece var zaten, Bourgogne'da bir yaz akşamı gibi derin, ışıltılı. Ufkun kristal kenarında tutuşan günbatımının ateşi gibi parıldar gecenin sınırında. Koyu kırmızı toprakta, ölen günün tatlarını ve kokularının sıcaklığını hâlâ taşıyan otlarda ve ağaç yapraklarında kızıllı mavili parıltılar tutuşturur. Yabanıl hayvanlar gece çöktüğünde toprağın derinlerine çekilir: yaban domuzu alaş telaş çalılıkları çiğneyerek sıvışır; kısa, sessiz uçuşlu sülün, ormanların, çayırların üstünde dalgalanmaya başlayan gölgede yüzer; çevik tavşan ayın ilk ışınında gergin bir gümüş iplik üzerindeymiş gibi kayar, gider. Ve işte o zaman Bourgogne şarabının saati çalmıştır. O saatte, o kış gecesinde, karın solgun yansımasıyla aydınlanan o odada, Nuits-Saint-Georges'un derin rahiyası bizi Bourgogne'da yaz akşamlarının, güneşin sıcağını içmiş toprağın üstünde uyuyakalmış gecelerin anısına çağırıyordu.

De Foxá ile ben gülümseyerek bakışıyorduk, yüzümüze ılık bir dalga yükseliyordu, toprağın o beklenme-

dik anısında Kuzey gecesinin hüzünlü büyüsünden sıyrılıyormuşçasına, gülümseyerek bakışıyorduk. O kar ve buz çölünde, bin bir gölün o sulak ülkesinde, deniz kokusunun Karelya ve Laponya'nın en uzak ormanlarının kuytuluğuna değin sinmiş olduğu, suyun ışıltısını insanlarla hayvanların gri mavi gözlerinde bile (hatta karın bembeyaz ateşiyle yanan sokaklarda dolaşan ya da yaz gecelerinde, beyaz kuzey yazının şafaksız günbatımsız bitmek bilmez gündüzünde damların üstünde asılı duran mavi yeşil su parıltısına gözlerini kaldırarak, parkların yollarında gezinen insanların yüzücülerin hareketlerini andıran ağır, dalgın hareketlerinde) gözlemlenen, o hem yumuşak hem sert Finlandiya'da kaybolmuş kişiler olarak, toprağın o beklenmedik anısıyla kendimizi ta iliklerimize değin toprak insanları hissettik, gülümseyerek bakıştık, bir deniz kazasından kurtulmuşçasına.

"*Skoll!*" dedi De Foxá duygulu bir sesle ve İsveçlilerin konukları töresel dilek sözcüğüyle içmeye davet etme hakkını ancak ev sahibine veren kutsal kuralları çiğnemiş oldu.

"Ben kadeh kaldırdığımda zaten asla *skoll* demem," dedi Westmann muzipçe, De Foxá'nın yaptığı densizliği bağışlamak ister gibi. "Arthur Reid'in *People in love* adlı komedisinde bir kişi vardır, bir noktada der ki: "*London is full of people who have just come back from Sweden, drinking* skoll *and saying* snap *at each other.*"[1] Ben de *skoll* içiyorum ve *snap* diyorum işte."

"*Snap, alors!*" dedi De Foxá, Bourgogne şarabının verdiği çocuksu çakırkeyifle.

"*Snap!*" dedi Westmann gülümseyerek, ben de kadehimi kaldırdım, ona öykünerek yineledim: "*Snap!*"

1. (İng.) Londra, İsveç'ten yeni dönmüş, *skoll* içerek birbirlerine *snap* diyen insanlarla dolu. (Ç.N.)

"*Qu'il faut bon appartenir à un pays neutre, n'est-ce pas?*"[1] dedi De Foxá Westmann'a dönerek. "*On peut boire sans être obligé de souhaiter ni victoires ni défaites. Snap pour la paix de l'Europe.*"[2]

"*Skoll!*" dedi Westmann.

"*Comment? Vous dites* skoll, *à prèsent?*"[3] dedi De Foxá.

"*J'aime me tromper, de temps en temps,*"[4] diye yanıtladı Westmann alaycı bir gülümsemeyle.

"*J'adore le mot* snap," dedi De Foxá kadehini kaldırarak, "snap *pour l'Allemagne, et* snap *pour l'Angleterre!*"[5]

"Snap *pour l'Allemagne*," dedi Westmann nazik ve görkemli, "*et* skoll *pour l'Angleterre!*"

Ben de kadehimi kaldırdım, Almanya'ya *snap*, İngiltere'ye *skoll* dedim.

"Sen Almanya'ya *snap* dememelisin, *skoll* demelisin," dedi De Foxá. "Almanya İtalya'nın müttefiki."

"Kişisel olarak," diye karşılık verdim, "ben Almanya'nın müttefiki değilim. İtalya'nın yaptığı savaş Mussolini'nin kişisel savaşı, ben de Mussolini değilim. Hiçbir İtalyan Mussolini değildir. Mussolini ile Hitler'e *snap*."

"Mussolini ile Hitler'e *snap!*" diye yineledi De Foxá.

"Franco'ya da *snap*," dedim.

De Foxá bir an duraksadı, sonra "Franco'ya da *snap!*" dedi. Ardından Westmann'a dönerek sürdürdü: "Malaparte'nin Polonya'da *Generalgouverneur* Frank ile oynadığı kriket oyununu biliyor musunuz?" Ve ona Himmler Varşova'dayken İtalya'daki Polonyalı sığınmacıların mem-

1. (Fr.) Tarafsız bir ülke yurttaşı olmak iyi şey, değil mi? (Ç.N.)

2. (Fr.) İnsan kimseye ne zafer ne bozgun dileyerek kadeh kaldırabiliyor. Avrupa'da barışın şerefine. (Ç.N.)

3. (Fr.) Nasıl? Şimdi de *skoll* mu diyorsunuz? (Ç.N.)

4. (Fr.) Arada bir yanılmaktan hoşlanırım. (Ç.N.)

5. (Fr.) Sırasıyla; "*Snap* sözcüğüne bayılıyorum.", "Almanya'ya da *snap*, İngiltere'ye de *snap*." (Ç.N.)

leketlerinde kalmış yakınlarına ve dostlarına yolladıkları mektupları ve paraları dağıttığımı, benim Frank'a nasıl kılım kıpırdamadan açıkladığımı anlattı.

"Ve Frank da size ihanet etmedi, ha?"

"Hayır," diye yanıtladım, "bana ihanet etmedi."

"Sizin Frank ile olan serüveniniz gerçekten olağanüstü," dedi Westmann. "Onun görevi sizi Gestapo'ya teslim etmekti. Şunu kabul etmeliyiz ki, size davranışı şaşırtıcı."

"Bana ihanet etmeyeceğinden emindim," dedim. "Açıksözlülüğümde ihtiyatsızlık gibi görünebilecek olan şey aslında sağduyulu bir önlemdi. Onu bir centilmen saydığımı kanıtlayarak, Frank'ı kendime suç ortağı ediyordum. Yine de daha sonra benim açıksözlülüğümden öç almaya kalkıştı, ona dayattığım suç ortaklığını bana pahalı ödetmek istedi." Ve kendisine, ben Varşova'dan ayrıldıktan birkaç hafta sonra, Frank'ın Polonya üstüne yazdığım yazıları İtalyan hükümeti nezdinde şiddetle protesto ettiğini, beni Polonyalıların görüşlerini paylaşmakla suçladığını anlattım. Yazdıklarımı kamu önünde yalanlamamı istemekle kalmıyor, kendisine de bir özür mektubu yollamamı buyuruyordu. Ama ben artık Finlandiya'da güvencedeydim, doğal olarak kendisine *snap* diye karşılık vermiştim.

"*Si j'avais été à ta place*," dedi De Foxá, "*je lui aurais répondu merde.*"[1]

"*C'est un mot bien difficile à prononcer, dans certains cas,*"[2] dedi. Westmann yüzünde bir gülümsemeyle.

"*Vous me croyez donc incapable de répondre à un Allemand ce que Cambronne, à Waterloo, a répondu à un anglais?*"[3] dedi De Foxá vakarlı bir tavırla. Ardından bana

1. (Fr.) Ben senin yerinde olsaydım, geber diye karşılık verirdim. (Ç.N.)

2. (Fr.) Bazı durumlarda dile alınması güç gelen bir sözcüktür. (Ç.N.)

3. (Fr.) Yani siz şimdi benim bir Alman'a, Cambronne'un Waterloo'da bir İngiliz'e verdiği cevabı veremeyeceğimi mi sanıyorsunuz? (Ç.N.)

dönerek ekledi: "Bir Alman'a *merde* diye karşılık verirsem beni Royal'da bir akşam yemeğine davet eder misin?"

"Tanrı aşkına Augustín, düşün bir kez, İspanya Elçisi'sin sen," diye yanıtladım gülerek, "o bir tek sözcükle İspanyol halkını Hitler Almanya'sına karşı savaşa sokabilirsin!"

"İspanyol halkının bundan çok daha azından ötürü savaşa girdiği olmuştur. Ben İspanya adına *merde* yanıtını vereceğim."

"Hiç olmazsa Hitler'in Waterloo'ya varmasını bekleyin," dedi Westmann, "ne yazık ki henüz Austerlitz'de kendisi."

"Hayır efendim, bekleyemem," diye yanıtladı De Foxá ve görkemli bir ses tonuyla ekledi: "Pekâlâ, ben de Austerlitz Cambronne'u olurum."

Bereket ki o noktada sofraya son derece hafif bir lezzeti olan, hani şu yumuşak undan yapılmış topaklarla dolu bir tepsi geldi, Sacré-Cœur rahibeleri Voltaire'in verdiği *pets de nonne*[1] adıyla anar onları.

"*Ce mets de nonne ne vous rappelle rien?*"[2] diye sordu Westmann, De Foxá'ya.

"*Cela me rappelle l'Espagne*," yanıtını verdi De Foxá ciddi bir sesle, "*L'Espagne es pleine de couvents et pets de nonne. Comme catholique et comme Espagnol, j'apprécie beaucoup la délicatesse avec laquelle vous me rappelez mon pays.*"[3]

"*Je ne faisais aucune allusion, ni à l'Espagne ni à la*

1. (Fr.) Rahibe osuruğu. (Ç.N.)

2. (Fr.) Bu rahibe topakları size hiçbir şey hatırlatmıyor mu? (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "Bana İspanya'yı hatırlatıyor.", "İspanya manastırlarla ve rahibe osuruklarıyla doludur. Bir Katolik ve İspanyol olarak, bana ülkemi böylesine incelikle hatırlatmanız çok hoşuma gitti." (Ç.N.)

religion catholique,"[1] dedi Westmann nezaketle gülerek. "*Ces mets de couvent me rappelle mon enfance. Ne vous rappelle-t-il pas aussi votre enfance? Tous les enfants aiment beaucoup cela. Chez nous aussi, en Suéde, où il n'y a pas de couvents, il y a tout de même de pets de nonne. Cela ne vous rajeunit pas?*"[2]

"*Vous avez une manière charmante de rajeunir vos hôtes*,"[3] dedi De Foxá. "*Ces mets exquis me fait penser à l'immortelle jeunesse de l'Espagne. En tant qu'homme, je ne suis plus, hélas! Un enfant, mais en tant qu'Espagnol je suis jeune et immortel. Malheureusement on peut aussi être jeune et pourri. Les peuples latins sont pourris.*"[4] Başını göğsüne eğdi, sustu. Ama birdenbire başını kaldırdı, gururlu bir sesle şöyle dedi: "*C'est tout de même une noble pourriture. Savez-vous ce que me disait l'autre jour un de nos amis de la Légation des États-Unis? Nous parlions de la guerre, de la France, de l'Italie, de l'Espagne, et je lui disais que les peuples latins sont pourris. Il se peut que tout cela soit pourri, m'a-t-il répondu, mais ça sent bon.*"[5]

"Ben İspanya'yı seviyorum," dedi Westmann.

"İspanyol halkına karşı beslediğiniz sevgiye yüreğimin en derin minnetini sunarım," dedi De Foxá masanın

1. (Fr.) Doğrusu ben ne İspanya'yı ne Katolik dinini ima ediyordum. (Ç.N.)

2. (Fr.) Bu manastır tatlıları bana çocukluğumu hatırlatıyor. Size de çocukluğunuzu hatırlatmadı mı? Bütün çocuklar bayılır bunlara. Bizde, İsveç'te manastır yoktur ama rahibe osurukları vardır. Bu sizi gençleştirmiyor mu? (Ç.N.)

3. (Fr.) Misafirlerinizi gençleştirmenin hoş bir yolunu bulmuşsunuz. (Ç.N.)

4. (Fr.) Bu nefis tatlılar bana İspanya'nın ölümsüz gençliğini düşündürüyor. Bir insan olarak, ne yazık ki çocukluğu geride bırakmış bulunuyorum fakat bir İspanyol olarak hem genç hem ölümsüzüm. Ne yazık ki insan hem genç hem kokuşmuş da olabilir. Latin halkları kokuşmuş halklardır. (Ç.N.)

5. (Fr.) Yine soylu bir kokuşmuşluk. Geçenlerde ABD Elçiliği'nden bir dostumuz bana ne dedi, bilir misiniz? Savaştan, Fransa'dan, İtalya'dan, İspanya'dan söz açılmıştı, ben de Latin halkları kokuşmuş diyordum. Bana şu cevabı verdi: Kokuşmuş olabilirler ama yine de hoş bir koku. (Ç.N.)

üstüne eğilip Westmann'a kristallerin buz gibi parıltısının ardından gülümseyerek. "*Mais quelle Espagne aimez-vous? Celle de Dieu, ou celle des hommes?*"[6]

"*Celle des hommes, naturellement,*"[7] yanıtını verdi Westmann.

Kont De Foxá gözlerini derin bir düş kırıklığıyla Westmanna'a dikti. "Siz de mi?" dedi, "Kuzey insanları İspanya'nın yalnızca insancıl olan yanını sever. Oysa İspanya'da genç ve ölümsüz olan her şey Tanrı'ya aittir. İspanya'yı, gerçek İspanya'yı, Tanrı'nın İspanya'sını anlamak ve sevmek için insanın Katolik olması gerekir. Çünkü Tanrı Katolik ve İspanyol'dur."

"Ben Protestanım," dedi Westmann, "Tanrı'nın Katolik olması beni çok şaşırtırdı. Yine de Tanrı'nın ispanyol olmasına itirazım yok."

"Tanrı eğer varsa İspanyol'dur. Saygısızlık ediyor değilim, tersine, inancımı belirtiyorum."

"Birkaç aya kadar, Madrid'de elçilik görevime döndüğümde," dedi Westmann o hafiften alaycı inceliğiyle, "size söz veriyorum, azizim De Foxá, Tanrı'nın İspanya'sına daha çok, insanların İspanya'sına daha az vakit ayırırım."

"Umarım," dedi De Foxá, "İspanyol Tanrı, sizi Puerta de Hierro'daki golf sahasından daha fazla ilgilendirir." Ve anlattı: Franco hükümeti nezdindeki İngiltere Büyükelçiliği iç savaştan sonra Burgos'tan Madrid'e taşındığında, genç bir İngiliz diplomatının ilk sorusu Puerta de Hierro'daki beş numaralı delik faşist bombalarından dedikleri gibi zarar görmüş mü, olmuştu.

"Aslında zarar görmüş müydü peki?" diye sordu Westmann kaygılı bir sesle.

6. (Fr.) İyi de, hangi İspanya'yı seviyorsunuz? Tanrı'nınkini mi, insanlarınkini mi? (Ç.N.)

7. (Fr.) İnsanlarınkini elbette. (Ç.N.)

"Tanrı'ya şükürler olsun ki hayır! Beş numaralı delik sapasağlamdı," diye yanıtladı De Foxá. "Neyse ki antifaşist propagandanın yaydığı maksatlı bir haberden ibaretti."

"Aman, neyse!" diye ünledi Westmann, rahat bir soluk almıştı. "İtiraf ediyorum ki, az kalsın soluğum kesilecekti. Modern uygarlıkta, azizim De Foxá, ne yazık ki bir golf deliği bir gotik katedral kadar önem almış durumda."

"Tanrı'ya dua edelim de savaştan hiç değilse golf deliklerini kurtarsın," dedi De Foxá.

Aslında ne golf delikleri ne de katedraller De Foxá'nın umurundaydı. O koyu bir Katolikti ama İspanyol usulü: demek istiyorum ki dinsel sorunları kendi kişisel sorunlarıymış gibi üstleniyordu ve hem Kilise'nin hem kendi Katolik vicdanının karşısında, Voltaire'in ruhsal özgürlük kavramıyla hiç ilgisi olmayan bir ruhsal özgürlüğü koruyordu – hani şu dillere destan İspanyol küstahlığı. Ve herhangi bir siyasal, toplumsal, sanatsal sorun karşısındaki tavrı da pek farklı değildi. Falanjist olmasına falanjistti ama bir İspanyol'un komünist ya da anarşist olduğu gibi, yani Katolik usulü. De Foxá'nın "sırtını duvara dayamak" dediği şeydir o. Her İspanyol özgür bir insandır ama sırtını bir duvara dayamıştır: yüksek, dümdüz, aşılmaz Katolik duvarına, dinsel duvara, eski İspanya'nın duvarına, idam mangalarının (anarşist, cumhuriyetçi, monarşist, faşist ya da komünist) ateş ettiği duvar dibinde dinsel sapkınların yakıldığı, dinsel tiyatronun dinbilimsel içerikli diyaloglarının sahnelendiği duvar.

Kendisinin Finlandiya'da Franco İspanya'sını temsil ediyor olması (Pétain Fransa'sının Elçisi Hubert Guérin, De Foxá'yı "Vichy İspanya'sının Elçisi" diye niteliyordu) Franco'yu da devrimini de küçümseyip alaya almasını engellemiyordu. De Foxá, Marksizme bir feodal ve Katolik temel vermeye ya da kendisinin sık sık dediği gibi,

Leninizme bir dinbilim sağlamaya çabalamış olan o genç İspanyol kuşağındandı, onlar ihtiyar, Katolik, geleneksel İspanya'yı genç işçi Avrupa'yla bağdaştırmayı denemişlerdi. Şimdi ise kendi kuşağının ham hayallerine, o trajik ve gülünç denemenin iflasına gülüyordu.

Kimi kez, İspanyol İç Savaşı'ndan söz ederken, vicdan özgürlüğü sonucu, Franco karşıtlarının siyasal, ahlaksal ve zihinsel tavırlarını mantığıyla tartıp onların yasallığını ve doğruluğunu kabul eder gibiydi: örneğin, İspanyol Cumhurbaşkanı Azaña'dan ve "gizli güncesi"nden söz ettiği o akşam. Azaña, güncesine günü gününe, saati saatine devrimin ve iç savaşın en ufak ve görünürde anlam taşımayan ayrıntılarını not edermiş: falan gün falan saatte göğün aldığı rengi, bir çeşmenin şırıltısını, rüzgârın ağaç dalları arasında hışırdayışını, yakın bir sokaktan yankılanan tüfek atışlarını, sonra kendisini görmeye, öğütler vermeye, istekte, öneride bulunmaya, pazarlığa, kendilerini satmaya ya da kendininkilere ihanet etmeye gelen piskoposların, generallerin, siyasetçilerin, saray adamlarının, senyörlerin, sendika başkanlarının, büyük soyluların, anarşistlerin benizlerinin soluşunu, küstahlığını, merhametini, korkusunu, inançsızlığını, sahteliğini, bencilliğini, aldatmacalarını, hepsini. Franco'nun ele geçirmeyi becerdiği Azaña'nın "gizli güncesi" elbette ki yayımlanmamıştı; ama yok edilmemişti de. De Foxá okumuştu ve ondan olağanüstü bir belge diye söz ediyordu, Azaña, olaylara ve insanlara eşine az rastlanır biçimde mesafeli durmuş, her şeyden arınmış, soyut bir iklimde görünüyormuş. Ama başka seferler, De Foxá, Katolik vicdanının derininde çoktan beri, üstelik kesin bir çözüme kavuşturmuş olması gereken sorunların en basit yanları karşısında tuhaf bir kararsızlığa kapılıyordu: o gün Leningrad önlerinde, Beloostrov'da olduğu gibi.

Birkaç gün önce Kutsal Cuma'ydı, De Foxá'yla birlikte Leningrad'ın varoşlarının Beloostrov'daki siperlerden birindeydik, bizim beş yüz metre ötemizde, çift sıra dikenli tellerin ve Sovyet kazamatlarının ardında, karların arasında, bir ormanın kıyısı boyunca açık arazide yürüyen iki Rus askeri görünüyordu, bir çam ağacını sırtlamışlardı. Küstahça bir havayla kollarını sallayarak tempolu yürüyorlardı. İki uzun boylu Sibiryalıydılar, alınlarının üstünde astragan kalpak, çizmelerinin topuklarına değin inen kum rengi kaput, tüfekler omuza asılmış: güneşin alnında parlayan karın yansımasıyla devleşiyorlardı. Albay Lukander De Foxá'ya döndü, şöyle dedi: "Ekselans, şu iki adama bir-iki el bombası attırayım mı?" Gülünç bir beyaz kayakçı gömleğine sarınmış De Foxá kapüşonunun altından Lukander'e baktı: "Bugün Kutsal Cuma," dedi, "tam da bugün o iki adamın yükünü vicdanıma neden yükleyeyim? Bana bir lütufta bulunmak istiyorsanız, ateş etmeyin." Albay Lukander pek şaşırmış göründü: "Bizim burada işimiz savaşmak," dedi. "Haklısınız," diye yanıtladı De Foxá, "*Mais moi je ne suis ici qu'un touriste.*"[1] Sesinin tonu ve hareketleri hiç olmadığı gibi öfkeliydi, şaşırdım. Yüzü bembeyaz kesilmişti, alnında boncuk boncuk ter taneleri belirmişti. Ona dehşet veren şey o iki adamın kendi onuruna kurban edilmesi değildi, Kutsal Cuma günü öldürülmeleriydi.

Albay Lukander, ya De Foxá'nın duygusal Fransızcasını anlamamış ya da onun reddinin salt töresel bir nezaket davranışı olduğunu sanmış olacak ki, yine de iki Rus askerine iki el bombası atılmasını emretti. İki Sibiryalı durdu, el bombalarının ıslığını izlediler: bombalar iki adım ötelerinde patladı, onlara zarar vermedi. İki

1. (Fr.) Ben burada yalnızca turist olarak bulunuyorum. (Ç.N.)

Sovyet askerinin çam gövdesini bırakmadan yeniden yürümeye başladıklarını gören De Foxá gülümsedi, kızardı, esef dolu bir sesle dedi ki:

"Bugünün Kutsal Cuma olması ne yazık! Şu iki kabadayının bin parça olup havaya uçtuğunu görmek hoşuma giderdi."

Sonra, siperin korkuluğundan dışarı uzattığı koluyla bana aşağıda, Leningrad'ın Ortodoks Katedrali Aziz İsak'ın, kuşatılmış kentin gri damları üstünde dalgalanan muazzam kubbesini gösterdi: "Şu kubbeye bak," diye ekledi, "*Comme elle est catolique, n'est-ce-pas.*"[1]

Alaycı, güleç yüzlü Westmann'ın karşısında De Foxá etine dolgun, kanlı canlı oturuyordu, yağlı kırmızı yüzü Westmann'ın zayıf, açık renk yüzüne doğru uzanmıştı, İspanyol dinsel tiyatrosunda, kilise merdivenlerinde, gümüş giysiler içindeki meleğin önünde oturan Katolik şeytanı akla getiriyordu. Nükteli inançsızlığı kimi zaman bir duygusallıkla ağırlaşıyordu, belki de Latin insanlarında, özellikle de İspanyollarda, içten gelme davranışları, derin dürtüleri, zekânın özgür, keyfî oyunlarını engelleyen şey o gururun göz açtırmayan varlığıydı. De Foxá'da şeytanca bir kuşkunun, ruhunun gizli bir köşesinde çıplak görünme, ani bir darbe karşısında savunmasız kalma korkusunun varlığını keşfediyordum.

Ben susuyor, dinliyordum: mumların pembemsi ateşinin söndüğü yerde karın yansıyışı, kristallerin, porselenlerin, gümüş takımların soğuk pırıltısı, sözlere, gülümseyişlere, bakışlara bir keyfîlik, bir soyutluk, sürekli kurulan ve sürekli savuşturulan bir pusu havasını veriyordu. "İşçiler Hıristiyan değildirler," diyordu De Foxá.

1. (Fr.) Tam Katolik işi, değil mi? (Ç.N.)

"Neden olmasınlar? Onlar da *naturaliter*[1] Hıristiyandırlar," diye karşılık veriyordu Westmann. "Tertulianus'un tanımı Marksistlere uygulanamaz," diyordu De Foxá "işçiler *naturaliter* Marksist'tirler. Cehenneme cennete falan inanmazlar." Westmann, De Foxá'ya hınzırlık dolu gözlerle bakıyordu: "Ya siz peki, inanıyor musunuz?" diye soruyordu. "Ben mi? Hayır," oluyordu De Foxá'nın yanıtı.

Derken sofraya bir çikolatalı turta getirdiler, koskocaman bir papaz turtası, testekerlek, şekerden ve şam fıstığından süslemelerle bezenmiş, çikolatanın papaz cüppesi rengi üstünde öylesine yemyeşil, ilkbahar müjdecisi. De Foxá, Don Juan'dan, Lope de Vega'dan, Cervantes'ten, Calderón de la Barca'dan, Goya'dan, García Lorca'dan dem vurmaya koyuldu. Westmann Sacré-Cœur rahibelerinden, yaptıkları tatlılardan, işlemelerden, Fransızca dualarından söz etti, eski vurgulu, bal tadında bir Fransızca, Pascal'den çok, doğrudan doğruya *Princesse de Clèves*'den gelme (De Foxá ekledi: Lamennais'den çok, *Liaisons dangereuses*'den gelme).

De Foxá İspanya'nın yeni kuşaklarını anlattı, onların Katolikliği bir spor gibi anladığından, Meryem'e, azizlere, spora karşı duydukları dinsel coşkudan, Hristiyanlık ideallerinden bahsetti (ne elinde zambakla Aziz Louis ne elinde sopayla Aziz Loyolalı Ignatius onların yerine, Madrid'in varoşlarından çıkma, bisikletçi ya da futbolcu gömleği giymiş bir genç sendikacı işçi). Dedi ki İspanya'da iç savaş sırasında futbolcuların çoğu kızılmış, toreroların hemen tamamı ise Francocu'ymuş. Boğa güreşi seyircileri faşistmiş, futbol maçına gidenlerinse hepsi Marksist.

1. (Lat.) Doğallıkla, doğaları gereği. (Ç.N.)

"*En bon catholique, et en bon Espagnol,*" diyordu De Foxá, "*je serais prêt à accepter Marx et Lénine si, au lieu de devoir partager leurs théories sociales et polithiques, je pouvais les adorer comme des saints.*"[1]

"*Rien ne vous empêche de les adorer comme des saints,*"[2] diye karşı çıkıyordu Westmann. "*Vous vous mettriez bien à genoux devant un Roi d'Espagne. Pourquoi ne pourrait-on pas être communiste par droit divin?*"[3]

"*C'est bien là l'ideal de l'Espagne de Franco,*"[4] diye yanıtlıyordu De Foxá gülerek.

Sofradan kalktığımızda gece ilerlemişti. Kitaplıktaki kocaman deri koltuklara gömülmüş, limana bakan geniş pencerelerin karşısında, buzdan zeminde hapis kalmış vapurların çevresinde martıların uçuşlarını seyrediyorduk. Karın yansıması camlara bir deniz kuşunun buz gibi, gevşek kanadıyla vuruyordu. Westmann'ın o hayaletsi ışıkta saydam bir gölge gibi hafif ve sessiz devinimini seyrediyordum. Gözleri uçuk mu uçuk bir maviydi, eski heykellerin beyaz camdan gözlerini andırıyordu, gümüş saçları alnını bir Bizans ikonasının çerçevesi gibi sarıyordu. Burnu düz, zayıftı, dudakları ince ve soluk, biraz yorgundu; uzun, kemikli parmaklarıyla elleri ufaktı, dizginler ve eyerlerle, atların ve soylu cinsten köpeklerin postuyla, değerli porselenler ve kumaşlarla, eski Baltık gümüşünden sürahilerle, Lillehammer ve Dunhill pipolarıyla yüzyıllık temastan perdahlanmışlardı. O Kuzey adamının gözlerinde bembeyaz karlarla, ıssız sularla,

1. (Fr.) Sırasıyla; "İyi bir Katolik ve iyi bir İspanyol olarak,", "Şayet sosyal ve politik kuramlarını paylaşmak yerine onlara aziz diye tapınabilseydim, Marx ile Lenin'i kabule bir itirazım olmazdı." (Ç.N.)

2. (Fr.) Onları aziz yerine koyup tapınmanıza bir engel yok. (Ç.N.)

3. (Fr.) Nasıl olsa bir İspanya Kralı'nın önünde diz çökerdiniz. Niçin insanın komünist olması kutsal hak sayılmasın ki? (Ç.N.)

4. (Fr.) Franco İspanya'sının ideali de o zaten. (Ç.N.)

uçsuz bucaksız ormanlarla dolu ne kadar da engin bir ufuk vardı. O açık renkli, handiyse beyaz bakışta nasıl huzurlu bir can sıkıntısı vardı: artık kendi ölümünün bilinciyle donanmış modern insanın soylu, eskilerden kalma sıkıntısı.

Saydam bir şeyler vardı onda: porto şarabı ve viski şişelerine, berrak kristalden kadehlere değen elleri havada dağılıp gidiyordu sanki, karın hayaletsi ışığında öylesine hafif ve iğretiydiler. Odada dolanan bir gölgeydi, nazik bir hayaletti sanki. Porto şarabıyla viskinin kokuları İngiliz tütününün ılık kokusuyla, köselenin yorgun, eski kokusuyla, denizin cılız kokusuyla karışıp gidiyordu.

Ve birden meydandan tuhaf bir ses geldi, acılı, soluk soluğa çıkan bir ses. Balkona çıktık. Meydan ilkin ıssız gibi göründü. Önümüzde denizin donmuş yüzeyi uzanıyordu ve karın saydam beyazlığının ötesinde İsveç Yat Kulübü'nün bulunduğu adacık, takımadayı oluşturan kara parçaları ve daha uzaklarda, ufkun buzdan kenarına sertçe sokuşturulmuş eski Suomenlinna Kalesi belli belirsiz seçiliyorlardı. Bakışlarımız gözlemevinin tepesine, Brunnsparken'in ağaçlarına, pırıl pırıl kardan pullarla pırıldayan dallara konarak dinleniyordu. Meydandan gelen boğuk yakınma bir tür bastırılmış çığlıktı, bir acı çığlığı: bir geyik bağırtısı giderek can çekişen bir atın kişnemesine dönüşüyor, cılızlaşıp sönüyordu. "Ah, lanet olası *culebra!*" diye ünledi De Foxá, batıl inancın dehşeti içinde. Ancak neden sonra, gözlerimiz karın göz kamaştırıcı yansımasına alıştığında, limanda, rıhtımın üstünde koyu bir leke gördük ya da görür gibi olduk, belirsiz bir şekildi, ağır ağır kımıldanıyordu. Meydana indik, o belirsiz şekle yaklaştık. Bizim ortaya çıkmamızla tiz perdeden bir çığlık kopardı, sonra soluk soluğa sustu.

Bir Kanada geyiğiydi. Kızıl, kısa, gür tüylerle kaplı

geniş, toparlak alnı üzerinde bir kış ağacının dalları gibi yükselen koskocaman boynuzlarıyla muhteşem bir geyik. Gözleri iri, koyu renkliydi, nemli, derin gözler, içlerinde bir pırıltı yanıp sönüyordu; bir gözyaşının pırıltısı. Yaralıydı, denizi kaplayan mermer yüzeyde açılmış bir çatlağa düşmüş olmalıydı ki, kalçası kırılmıştı. Belki Finlandiya körfezinin buzdan çölünü geçerek Estonya'dan ya da Aaland Adaları'ndan, belki Botnia körfezi kıyılarından belki Karelya sahillerinden geliyordu. Evlerin kokusunu, insanoğlunun ılık kokusunu alarak, rıhtıma değin sürüklenmişti. Şimdi de karların içinde, soluk soluğa yatıyor, nemli, derin gözleriyle bize bakıyordu.

Yanına vardığımızda, geyik ön ayakları üstünde doğrulmaya çabaladı ama inleyerek yeniden dizüstü düştü. Dev bir at boyutlarındaydı, gözleri uysal ve yumuşak bakışlıydı: sanki alıştığı bir kokuymuş gibi havayı koklayarak, karın içinde meydanı bir baştan bir başa geçti, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na doğru ilerledi, şeref avlusuna açılan demir parmaklığı geçti, alçak basamakların dibine, kapının iki yanında, kocaman çelik miğferleri alınlarının üstünde, tüfeklerini kavramış hareketsiz duran iki nöbetçinin ortasına yığıldı.

Fin Cumhurbaşkanı Risto Ryti o saatte uykuda olmalıydı kuşkusuz. Bir cumhurbaşkanının uykusu bir kralın uykusundan çok daha hafiftir. Yaralı geyiğin iniltilerine uyanan Başkan Risto Ryti o alışılmadık, benzersiz patırtının nedenini öğrenmeye birilerini yolladı. Çok geçmeden sarayın eşiğinde Başkan'ın Başyaveri Albay Slörn belirdi.

"*Bonsoir, Monsieur le Ministre*," dedi Albay Slörn, İsveç Elçisi Westmann'ı görünce, sesinde şaşkınlıkla.

Ardından İspanya Elçisi Kont De Foxá'yı tanıdı. "*Bonsoir, Monsieur le Ministre*," dedi Albay Slörn, sesi büsbütün şaşkındı.

Derken beni fark etti: "*Vous aussi?*" diye ünledi, hayretler içinde bakarak. Westmann'a dönerek ekledi: "*Il ne s'agit pas d'une démarche officielle, j'espère.*"[1] Ve koşa koşa Cumhurbaşkanı'na, İsveç ve İspanya elçilerinin yanlarında bir yaralı geyikle sarayın kapısında beklemekte olduklarını bildirmeye gitti. "Yaralı bir geyikle mi? Bu saate benden ne isteyecekler acaba?" diye sordu Başkan Risto Ryti hayretler içinde. Saat gecenin biriydi. Ama Finlandiya'da hayvanlara saygı bütün Fin halkının cömertçe uyduğu bir ahlaksal kural olmaktan da öte, bir devlet yasasıdır: böylece Başkan Risto Ryti ağır bir kurt kürküne bürünmüş, başında bir kürk kalpakla yavaş yavaş eşikte belirdi. Bize sıcak bir selam verdi, sonra yaralı geyiğe yaklaştı, eğilip kırık kalçasını inceledi, alçak sesle konuşmaya başladı onunla, bir yandan da eldivenli eliyle boynunu okşuyordu.

"Bahse girerim ki," dedi De Foxá, "Başkanın eldivenleri köpek derisindendir."

"Neden kendisine sormuyorsun?"

"Haklısın," diye yanıtladı De Foxá ve Cumhurbaşkanı'na yaklaşarak hafifçe eğildi: "*Puis-je vous demander*," dedi, "*si vos gants son en peau de chien?*"[2]

Fransızca bilmeyen Başkan Risto Ryti şaşkınlıkla, ne yapacağını bilemeyerek baktı ona ve gözleriyle başyaverinden yardım diledi, o da aynı şekilde şaşkın ve neye yoracağını bilemeden, alçak sesle, İspanya Elçisi'nin tuhaf sorusunu Finceye çevirdi. Cumhurbaşkanı pek şaşırmış göründü ve anlamamazlığa geldi ya da İspanya Elçisi'nin ne istediğini doğru anlamış olduğuna inanamadı, acaba hangi siyasal değinmeyi içeriyor, diye o tuhaf sorunun gerçek anlamını çıkarmaya çalışıyordu.

1. (Fr.) Siz de mi? Umarım resmî bir başvuru değildir. (Ç.N.)
2. (Fr.) Acaba sorabilir miyim, eldivenleriniz köpek derisinden mi? (Ç.N.)

Başkan Risto Ryti, öylece geyiğin yanına diz çökmüş, ikide birde eldivenlerine bir göz atadursun, bir otomobil meydandan geçip Brunnsparken'e yöneldi, içinde Helsinki kordiplomasisi bulunuyordu: Brezilya Elçisi Paulo de Souzas Dantas, Danimarka Elçilik Sekreteri Kont Adam de Moltke-Huitfeldt ve Vichy Fransa'sının Elçilik Sekreteri Pierre d'Huart. Bütün kordiplomatik giderek yaralı geyikle Cumhurbaşkanı'nın çevresinde toplanıyordu. Otomobil dizisi gitgide uzamaktaydı, Brunnsparken yönünde ilerleyen yabancı diplomatlar o insan grubunun, kordiplomatik armaları taşıyan o otomobillerin gecenin köründe Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın önünde toplanması gibi alışılmadık bir görüntüyle karşılaşmış duruyorlar, arabadan iniyor, grubumuza yaklaşıyor, merak ve tedirginlik dolu seslerle bizi selamlıyorlardı.

O arada, Albay Slörn Süvari Kışlası'nın veteriner albayına telefon etmeye koşmuşken, yanında Elçilik Sekreterlerinden Titu Michailesco ile Romanya Elçisi Noti Constantinide, yanında Elçilik Sekreteri Marijan Andrasevic ile Hırvatistan Elçisi Ferdinando Bosnjakovic ve Almanya Elçisi Wipert von Blücher çıkagelmişlerdi.

"*Ah! Ces Blücher*," dedi alçak sesle De Foxá, "*ils arrivent toujours à temps.*"[1] Sonra Almanya Elçisi'ne döndü: "*Bonsoir*," dedi kolunu kaldırıp Hitler selamı vererek, aynı zamanda İspanyol *Falange*'sinin de selamıydı o.

"*Comment! Vous aussi vous levez la patte, maintenant?*"[2] diye sordu alçak sesle Vichy Fransa'sının Elçilik Sekreteri Pierre d'Huart.

"*Vous ne trouvez pas qu'il est préférable de lever une*

1. (Fr.) Sırasıyla; "Ah! Bu Blücher'ler", "Hep tam zamanında gelirler." (Ç.N.)
2. (Fr.) Nasıl? Artık siz de mi kolunuzu kaldırıyorsunuz? (Ç.N.)

patte que d'en lever deux?"[1] yanıtını verdi De Foxá gülümseyerek.

Pierre d'Huart o darbeyi incelikle karşıladı, aynı incelikle yanıtladı: "*Cela ne m'étonne pas*," dedi, "*dans le temps on travaillait du bras et on saluait du chapeau, à présent on salue du bras et on travaille du chapeau.*"[2]

De Foxá gülmeye koyuldu, dedi ki: "*Bravo d'Huart! Je me rends à votre esprit.*"[3] Sonra bana döndü, alçak sesle sordu: "*travailler du chapeau* da ne demek oluyor?"

"Demek oluyor ki kafanda bir tahtan eksik," dedim.

"*On n'a jamais fini d'apprendre le français,*"[4] dedi De Foxá.

İki nöbetçinin arasında karın üstüne serilmiş yatan yaralı geyik, birkaç askerle çakırkeyif iki kızın, limandan koşup gelen bir denizci grubunun, tüfekleri omuzlarında iki jandarmanın da eklendiği yabancı diplomatlardan oluşan ufak kalabalığın ortasında sızlanıp duruyordu, ara sıra soluyor, kocaman kafasını döndürüp kalçasını yalamaya çabalıyordu. Karın üstünde bir kan lekesi yavaş yavaş yayılıyordu. Bir keresinde başını çevirirken, muazzam boynuzlarının bir ucu Başkan Risto Ryti'nin kürkünün eteğine takıldı: o ani çekiş Cumhurbaşkanı'nın dengesini bozdu, az kalsın o da karların üstüne serilecekti, bereket Almanya Elçisi von Blücher kolundan tuttu. "Hah! Hah, hah!" diye güldüler yabancı diplomatlar, Almanya Elçisinin masum el hareketinde simgesel bir siyasal anlam varmış gibi.

1. (Fr.) İki kolunu birden kaldırmaktansa bir kolunu kaldırmanın evla olduğunu düşünmüyor musunuz? (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Buna şaşırmadım", "Bir zamanlar insanlar koluyla çalışır, şapkasıyla selam verirlerdi, şimdi kollarıyla selam veriyor, 'şapkalarıyla çalışıyorlar.'" (Ç.N.)

3. (Fr.) Bravo d'Huart! Nüktenizin hakkını teslim ediyorum doğrusu. (Ç.N.)

4. (Fr.) Fransızcada insanın hep öğreneceği bir şeyler kalıyor. (Ç.N.)

"*Perkele!*" diye ünledi kızlardan biri Cumhurbaşkanı'nın ayakta sallandığını görünce. (*Perkele*, Fince yalnızca "hay aksi şeytan" anlamına gelir ama Finlandiya'da ağza alınması ayıp sayılan sözcüklerdendir: Kraliçe Victoria çağında *bloody* demek gibi). Kızın ünlemesine herkes gülmeye başladı, en yakında bulunanlar Başkan Risto Ryti'nin kürkünün eteğini geyiğin boynuzlarından kurtarması için yardıma koştu. Tam o anda Dışişleri Bakanlığı Protokol Şefi Elçi Rafael Hakkarainen çıkageldi, çakırkeyif kızın ağzından çıkan yasak *perkele* sözcüğünü işitmek için zamanında yetişmişti. Ve değerli zerdeva kürkünün sıcacık kuytuluğunda tepeden tırnağa ürperdi Elçi Hakkarainen.

Benzersiz, hoş bir sahneydi: karlı kaplı meydan, morumsu, hayaletsi evler, denizin buzdan kabuğunda mahpus kalmış gemiler ve değerli kürklere bürünmüş, başları kalpaklı o insan grubu, bir sarayın eşiğinde, iki nöbetçinin ortasında serilmiş yatan bir yaralı geyiğin çevresini sarmış. Skjöldebrand ya da Beaumont Vikontu gibi, XVIII. yüzyıl sonlarında ve XIX. yüzyıl başlarında kurşunkalemlerini, resim defterlerini alıp Kuzey topraklarının yolunu tutan o İsveçli ya da Fransız ressamların pek hoşlarına gidecek bir sahne. O arada ambulansla gelmiş olan veteriner albay ile hastabakıcı askerler, geyiğin çevresinde uğraşıyorlardı, hayvancağız da uysal, nemli gözleriyle onların hareketlerini izliyordu. Epeyi didindiler, herkes de –Cumhurbaşkanı, yabancı Elçiler, iki çakırkeyf kız– el attı, sonunda geyik ambulansa yerleştirildi: ambulans ağır ağır uzaklaştı, karın göz kamaştırıcı yansımasında Esplanade'nin dibinde gözden kayboldu.

Yabancı diplomatlar birkaç dakika daha kaldı, birer sigara yakıp aralarında şakalaştılar, buzun üstünde tepindiler. Soğuk dondurucuydu.

"İyi geceler beyler ve çok teşekkürler," dedi Cumhurbaşkanı kalpağını çıkarıp eğilerek.

"*Bonne nuit, Monsieur le Président,*" diye yanıtladı diplomatlar, kalpaklarını çıkarıp yerlere kadar eğilerek.

Küçük kalabalık aralarında yüksek sesle vedalaşarak dağıldı, otomobiller hafif bir motor uğultusuyla Brunnsparken'e doğru uzaklaştı; askerler, kızlar, denizciler ve jandarmalar da gülüşerek ve uzaktan birbirlerine seslenerek meydana dağıldı. Westmann, De Foxá ve ben, İsveç Elçiliği'ne doğru ilerledik, arada bir başımızı geri çevirip Cumhurbaşkanlığı'nın kapısının iki yanındaki nöbetçilere bakıyorduk, rüzgârda savrulan incecik kar, kan lekesini yavaş yavaş gözden siliyordu.

Yeniden kitaplıkta, şöminenin karşısına oturduk, sessizce sigaralarımızı tellendirdik. Zaman zaman bir köpek havlaması işitiliyordu: duru, handiyse insani bir sesti, berrak geceye, karın beyaz yangınıyla solgunlaşmış sakin gökyüzüne sıcak, kanlı canlı bir anlam katıyordu. O hayaletsi gecenin dondurucu soğuğundaki tek canlı ve tanıdık sesti, yüreğimi titretiyordu. Rüzgâr ara sıra buz tutmuş denizin çatırtısını getiriyordu. Şöminede bir betula ateşi çıtırdıyordu, alevlerin kızıl yansıması duvarlarda, kitaplığın meşe rafı üzerinde sıralanmış kitapların yaldızlı sırtlarında ve İsveç krallarının mermer büstlerinde oynaşıyordu: bense Karelya'nın o eski ikonalarını düşünüyordum, hani cehennem canlı, hayırsever alevlerle değil de, hükümlülerin içine saplanmış durduğu buz kalıplarıyla temsil edilir. Köpek havlamaları cılız geliyordu, belki de Suomenlinna Adası yakınında buza hapsolmuş yelkenlilerden birindeydiler.

O zaman ben Ukrayna köpeklerinin, Dinyeper'in "kızıl köpekleri"nin öyküsünü anlattım.

IX

Kızıl köpekler

Günler ve günlerdir yağmur dinmemişti. Ukrayna'nın kapkara, derin çamur deryası ufukta ağır ağır yükselmekteydi. Ukrayna güzünün met dalgasıydı o: çamur, giderek mayalanmaya başlayan ekmek hamuru gibi kabarıyordu. Rüzgâr, uçsuz bucaksız ovanın derininden çamurun yağlı kokusunu taşıyordu, biçilmeyip sürülmüş tarlada çürümeye bırakılan buğdayın, ayçiçeklerinin tatlı, yorgun kokusuyla ağırlaşmış kokusunu. Ayçiçeklerinin çekirdekleri siyah gözbebeklerinden birer birer kopuyor, uzun sarı kirpikleri birer birer düşüyor, kocaman yusyuvarlak gözleri bir körün gözü gibi bembeyaz, bomboş kalıyordu.

Ön saflardan cephe gerisine dönen Alman askerleri, köy meydanlarına vardıklarında, tüfeklerini sessizce yere atıyordu. Tepeden tırnağa kapkara çamura bulanmış oluyorlardı, sakalları uzamıştı, çukura kaçmış gözleri ayçiçeklerin gözlerine benziyordu, öylesine beyaz öylesine sönük. Subaylar askelere bakıyor, yere atılmış tüfeklere bakıyor ve susuyorlardı. Yıldırım savaşı, *Blitzkrieg*, bitmişti artık, şimdi *Dreissigjährigerblitzkrieg*, yani "Otuz Yıllık Yıldırım Savaşı" başlıyordu. Kazanılan savaş bitmişti, şimdi kaybedilen savaş başlıyordu. Ve ben Alman subayları ile askerlerinin sönük gözlerinin dibinde korkunun beyaz lekesinin belirdiğini görüyordum, yavaş yavaş büyüyordu

o leke, gözbebeğini kemiriyor, kirpiklerin köklerini yakıyordu ve kirpikler, tıpkı ayçiçeklerinin uzun kirpikleri gibi, birer birer düşüyordu. Alman insanı korkmaya başladığında, o gizemli,Almanlara özgü o korku kemiklerine işlediğinde, işte en çok o zaman dehşet ve acıma uyandırır. Görünümü sefildir, cesareti suskun, umutsuzdur. Alman işte o zaman kötüleşir ve ben Hıristiyan olduğuma pişmandım, Hıristiyan olmaktan utanıyordum.

Ön saflardan cephe gerisine inen Rus tutsaklar artık Rusya savaşının ilk aylarındakiler değildiler, artık haziran ayındakiler, temmuz ayındakiler, ağustos ayındakiler de değildiler, onları Alman nöbetçi erleri günler ve günlerce Ukrayna ovasının kızıl kırmızı tozunda güneşin alnında yanları sıra yürütürlerdi. Savaşın ilk aylarında, köylerde kadınlar mutluluklarından gülerek, ağlayarak, koşup tutsaklara yiyecek içecek getirirdi. "*Oh bedniye, oh bedniye!*" diye bağırırlardı, "zavallıcıklar" yani. Alman nöbetçilere de yiyecek içecek getirirlerdi, onlarsa köy meydanında, Lenin ya da Stalin'in çamurun içine devrilmiş alçıdan heykelinin çevresine, banklara oturur, makineli tüfekleri dizlerinin arasında, sigaralarını tüttürerek neşeyle konuşurlardı aralarında. Köylerdeki mola saatlerinde Rus tutsakları neredeyse özgürdü, ortalıkta dolaşabilirler, hatta evlere girebilir, çeşmede çıplak yıkanabilirlerdi: derken Alman onbaşı düdüğünü öttürdü müydü, hepsi koşup yerlerini alırdı, yürüyüş kolu yeniden yola düzülürdü, köyden çıkar, şarkı söyleyerek uçsuz bucaksız ovanın sarı yeşil denizine gömülüp gözden silinirdi. Kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar, gülerek, ağlayarak, kafileyi uzun uzadıya izlerdi, sonra bir yere kadar gelir, dururlardı, bir süre el sallarlardı güle güle diye, askerler güneşin alnında, tozlu yolda ilerler, arada bir başlarını geriye çevirip, "*Do svidaniya, daragaya!* Hoşça kal canım!" diye haykırırlardı. Alman nöbetçiler, makineli tüfekleri çaprazlama asılı, ken-

di aralarında gevezelik edip konuşarak yürürdü, ayçiçeği çitlerinin arasında. Ve ayçiçekleri onların geçişini görmek için çitlerden başlarını uzatırdı, yusyuvarlak siyah gözleriyle kafile toz duman arasında kaybolana değin uzun süre bakarlardı arkalarından.

Kazanılan savaş bitmişti artık, şimdi kaybedilen savaş başlıyordu, *Dreissigjährigerblitzkrieg*, yani "Otuz Yıllık Yıldırım Savaşı" başlıyordu ve tutsak kafileleri gitgide seyrekleşiyordu: Alman nöbetçi askerleri mitralyözleri çaprazlama asılmış, aralarında gevezelik edip gülerek yürümüyordu artık; kolun iki yanını emniyete alıyor, sert seslerle bağırıyorlar, makineli tüfeklerinin kapkara, pırıl pırıl gözünü tutsakların üstüne dikiyorlardı. Soluk benizli, sıska tutsaklar ayaklarını çamurlarda sürüyordu; açtılar, uykusuzdular; köylerde kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar onların geçişini yaşlı gözlerle izliyordu, alçak sesle *niçevo, niçevo* diyorlardı, yani artık hiçbir şeyleri yoktu onlara sunacak, bir parça ekmekleri, bir bardak sütleri bile yoktu, Almanlar her şeyi alıp götürmüşlerdi, her şeyi yağmalamışlardı, *niçevo, niçevo*. "Ziyanı yok, *daragaya*, ziyanı yok, canım. *Vsyo ravno*, fark etmez, *vsyo ravno*," diye yanıtlıyorlardı tutsaklar. Ve kafile köyde durmaksızın geçip gidiyordu, yağmurun altında, o umutsuz sözcüklerin temposuyla, *vsyo ravno, vsyo ravno, vsyo ravno* ve uçsuz bucaksız ovanın kara çamuruna batıp kayboluyordu.

Derken ilk "açık hava dersleri" başladı, kolhozların avlularında ilk okuma alıştırmaları. O derslerden yalnız birine Nemirovskoye yakınlarında bir köyün kolhozunda tanık oldum. Ve o ilk seferden sonra o tür okuma alıştırmalarını izlemeyi hep reddetim. "*Warum nicht?*"[1]

1. (Alm.) Neden istemiyorsunuz? (Ç.N.)

diyordu bana von Schobert'in Alman subayları. "Açık hava derslerini izlemeyi neden reddediyorsunuz? Çok ilginç bir deneyim olur, *sehr interessant*."

Tutsaklar kolhozun avlusunda sıra olmuş. Çevre duvarları boyunca, geniş damlar altında, yüzlerce tarım makinesi, hasat makineleri, harman makineleri, pulluklar, biçerdöverler. Yağmur yağıyordu, tutsaklar iliklerine kadar ıslanmıştı. İki saattir oradaydılar, ses etmeden, birbirlerine dayanarak ayakta duruyorlardı; kafaları tıraşlı, uzun yüzlü, gözleri açık renk, sarışın delikanlılardı. Elleri kocaman, dümdüzdü, başparmakları nasırlı, kalın, eğik. Hemen hepsi köylüydü. Çoğu kolhozun teknisyen ve el işçileri olan işçiler, boyları ve elleriyle onlardan ayrılıyordu: daha uzun boylu ve zayıftılar, daha açık tenliydiler; elleri uzun parmaklı, zayıftı, başparmakları düz, çekiçlerle, planyalarla, ingiliz anahtarlarıyla, tornavidalarla, motor levyeleriyle temastan perdahlanmışlardı. Ciddi yüzleriyle, donuk gözleriyle seçiliyorlardı.

Derken avluya bir Alman astsubayı girdi, bir *Feldwebel*, yanında bir tercüman. *Feldwebel* ufarak, şişmandı, benim *Fettwebel*[1] diye alay ettiklerimden: tutsakların önünde bacaklarını iki yana açarak durdu, iyi niyetli babacan bir havayla konuşmaya başladı. Şimdi okuma sınavı yapılacak, dedi; her biri bir gazete kupürünü yüksek sesle okuyacaktı: sınavda başarılı olan tutsaklar kampının bürolarında yazmanlığa atanacaktı; ötekiler, sınavı geçemeyenler ise rençperliğe, ırgatlığa ya da ameleliğe gönderilecekti.

Tercüman ufarak, sıska bir *Sonderführer* idi, en fazla otuz yaşlarında, soluk yüzü kırmızı sivilcelerle kaplıydı, Rusya'da, Melitopol *Volksdeutsche*'sinde doğmuştu, Rus-

1. Yazar, Almanca *Feld* ve *Fett* sözcükleriyle oynuyor. *Fettwebel*; şişko çavuş. (Ç.N.)

çayı tuhaf bir Alman vurgusuyla konuşuyordu. (Kendisine ilk rast geldiğimde, şaka olsun diye Melitopol'un bal kenti anlamına geldiğini söyledimdi. "Öyle, Melitopol havalisinde çok bal vardır," diye yanıtladıydı kaba bir sesle, suratı asılarak, "ama ben arıcılık yapmıyorum: ilkokul öğretmeniyim.") *Sonderführer*, *Fettwebel*'in kısa ve iyi niyet dolu söylevini harfi harfine çevirdi ve öğrencilerini paylayan bir ilkokul öğretmeni tonuyla ekledi: seslemeye dikkat etsinlerdi, özenle ve rahatça okusunlardı; çünkü sınavı başarıyla veremezlerse sonradan pişman olacaklardı.

Tutsaklar sessizce dinliyordu, *Sonderführer* susunca hepsi birden aralarında konuşmaya başladılar. Çoğu ezik görünüyordu, dayak yemiş köpek gibi çevrelerine bakınıyorlar, nasırlı köylü ellerine göz atıyorlardı: ama birçokları da memnun gülüyordu, sınavdan alınlarının akıyla çıkacaklarından emindiler, bir büroda yazmanlığa gönderileceklerdi, Rus köylülerinin o yalın neşesiyle arkadaşlarına sesleniyorlardı, "*Ehi Pyotr, ehi İvanuşka*," diye. Aralarındaki işçiler susuyor, ciddi yüzlerini Alman Komutanlığı'nın bulunduğu kolhoz yönetimi binasına çeviriyordu. Ara sıra *Feldwebel*'e bakıyorlardı ama *Sonderführer*'e bakmaya tenezzül etmiyorlardı. Gözleri çukura kaçmıştı, donuktu.

"*Ruhe!* Susun!" diye bağırdı birden *Feldwebel*.

Bir grup subay yaklaşmaktaydı, başlarında uzun boylu, zayıf, beli biraz bükülmüş, gri bıyıkları kısa kesilmiş bir yaşlı albay vardı, bacaklarından birini biraz sürüyerek yürüyordu. Albay tutsaklara şöyle bir baktı, sonra tekdüze bir sesle, hızlı hızlı, lafını bitirmekte acele ediyormuşçasına sözcüklerin yarısını yutarak konuşmaya başladı: her tümcenin sonunda uzun bir ara veriyor, gözlerini yere dikiyordu. Dedi ki sınavı başarıyla verebilenler, vb. vb. *Sonderführer* Albay'ın kısa konuşmasını harfi harfine çevirdi, ardından kendi hesabına şunları ekledi:

Moskova hükümeti Sovyet okulları için milyarlar harcamış, kendi bunu biliyormuş; çünkü savaştan önce Melitopol'daki *Volksdeutschen* okulunda öğretmenmiş ve sınavda başarılı olamayanların hepsi amele ve yol işçisi olarak işe koşulacaklarmış; yani eğer okulda bir şey öğrenmemişlerse vay hallerineymiş. *Sonderführer* hepsinin iyi bir seslemeyle doğru okumalarına çok önem verir gibiymiş.

"Kaç kişiler?" diye sordu Albay *Feldwebel*'e, eldivenli eliyle çenesini kaşıyarak.

"Yüz on sekiz," yanıtını verdi *Feldwebel.*

"Beşer beşer ve her birine iki dakika," dedi Albay. "Bir saatte bitirmiş olmalıyız."

"*Jawohl!*" dedi *Feldwebel.*

Albay koltuğunun altında bir paket gazete tutan bir subaya işaret verdi, sınav başladı.

Beş tutsak bir adım öne çıktı, her biri elini uzatıp subayın uzattığı gazeteyi aldı (kolhozun bürolarında buldukları *İzvestiya* ve *Pravda* gazetelerinin eski sayılarıydı) ve yüksek sesle okumaya koyuldu. Albay saatine bakmak üzere sol elini havaya kaldırdı, gözleri yelkovanda, durdu. Yağmur yağıyordu, gazeteler ıslanıyor, tutsakların ellerinde yumuşayıp bükülüyordu: onlarsa yüzleri kıpkırmızı ya da kül rengi, ter içinde, sözcüklere takılıyor, kekeliyor, vurguları şaşırıyor, satırları atlıyorlardı. Okumayı hepsi biliyordu ama zar zor, içlerinden yalnız pek genç birisi, güvenle, zaman zaman gözlerini gazeteden ayırarak okuyordu. *Sonderführer* okumayı alaylı bir gülüşle izliyordu, o gülüşte bir tersliğin gölgesini de sezinler gibiydim: tercüman niteliğiyle, yargıç kendisiydi. Yargıçtı o. Gözlerini okuyanlara dikmişti, bakışlarını birinden öbürüne hesaplı, haince bir ağırlıkla çeviriyordu. "*Halt!*" dedi Albay.

Beş tutsak gözlerini gazeteden kaldırıp beklediler.

Feldwebel, yargıcın bir işareti üzerine bağırdı: "Sınavda başarısız olanlar şu sol tarafa gidip dursunlar; başarılı olanlar sağ taraf." Sınavı geçemeyen ilk dört kişi yargıcın bir işaretiyle süklüm püklüm gidip sol yanda öbeklendiler, tutsakların saflarında genç, keyifli, hınzırca bir gülüş bir köylü gülüşü dolaştı. Albay da kolunu indirip gülmeye koyuldu, subaylar da, *Feldwebel* de gülmeye başladı, *Sonderführer* de gülmeye başladı. "*Oh, bedniye*, ah, zavallıcıklar," diyordu tutsaklar sınavı geçemeyen arkadaşlarına, "sizi yol işçiliğine gönderecekler, *oh bedniye*, sırtınızda taş taşıyacaksınız." Ve gülüyorlardı. Sınavı geçen tutsak, sağ tarafta yapayalnız, öbürlerinden de fazla gülüyor, şansız arkadaşlarını alaya alıyordu. İşçi görünümlü tutsaklar dışında hepsi gülüyordu, onlar inatçı bakışlarını Albay'a dikmiş, susuyordu.

Sonra sıra geldi başka beş kişiye: onlar da sözcüklere takılmadan, vurguları yanılmadan, iyi okumaya çabalıyorlardı ama içlerinden yalnız ikisi düzgün okumayı becerebiliyordu; öbür üçü, yüzleri utançtan kıpkırmızı ya da sıkıntıdan kül gibi olmuş, gazeteyi elleriyle sıkı sıkı tutuyor, kuruyan dudaklarını ara sıra yalıyorlardı. "*Halt!*" dedi Albay. Beş tutsak başlarını kaldırdılar, terlerini gazeteyle kuruladılar. "Siz üçünüz şuraya, sol tarafa, siz ikiniz sağ tarafa," diye bağırdı *Feldwebel*, *Sonderführer*'in bir işaretiyle. Arkadaşları da sınavda çakanları makaraya alıyordu: "*Oh, bedniye İvan! Oh, bedniye Pyotr!*" diyorlar, sırtlarına dokunuyorlar, "taş taşıyacaksınız, taş," anlamında. Hepsi de gülüyordu.

Ama üçüncü gruptan biri düzgün, kusursuz okuyordu, heceleri güzelce birbirinden ayırıyor, ikide bir gözlerini kaldırıp Albay'ın yüzüne bakıyordu. Okuduğu gazete *Pravda*'nın eski bir sayısıydı, 24 Haziran 1941'den kalma, ilk sayfasında şunlar yazılıydı: "Almanlar Rusya'yı işgâl etti! Asker yoldaşlar, Sovyet halkı bu savaşı kazana-

cak, işgalcileri ezecek!" Sözcükler yağmurun altında çınlayarak uçup gidiyordu, Albay gülüyordu, *Sonderführer*, *Feldwebel*, subaylar, hepsi gülüyordu, tutsaklar da gülüyordu, tam bir ilkokul öğretmeni edasıyla okumakta olan arkadaşlarına imrenerek bakıyorlardı. "Bravo!" dedi ona *Sonderführer*, yüzü aydınlanmıştı, öylesine iyi okuyan o tutsakla gurur duyarmış gibiydi, sanki kendi öğrencilerinden biriymiş gibi kıvançlı ve gururluydu. "Sen, şuraya, sağ tarafa," dedi *Feldwebel* tutsağa hamiyetli bir sesle, eliyle onu sevecenlikle itekleyerek. Albay *Feldwebel*'e baktı, bir şey söyleyecek gibi oldu ama kendini tuttu, onun hafiften kızardığını fark ettim.

Sağ tarafta toplanmış bulunan grup halinden memnun, gülüyordu: sınavı geçenler talihsiz arkadaşlarına alaylı bir havayla bakıyor, parmaklarını kendi göğüslerine bastırarak, "Yazman," diyorlardı, sınavda çakanlara yüzlerini ekşitiyor, "haydi, sırtlanın bakalım taşları!" diyorlardı. Yalnızca işçi görünümlü tutsaklar, birer birer sağ tarafa, başarılıların safına geçtiklerinde, gözlerini Albay'a dikmiş, susuyorlardı. O da bir an onlarla göz göze gelince kızardı, sert bir sabırsızlık hareketiyle bağırdı: "*Schnell!* Çabuk!"

Sınav öyle bir saat kadar sürdü. Son tutsak grubu –yalnız üç kişi kalmıştı– iki dakikalık okumanın sonuna geldiğinde, Albay *Feldwebel*'e döndü, "Say şunları," dedi. *Feldwebel* uzaktan işaretparmağını uzatıp saymaya başladı: "*Ein, zwei, drei...*" Sol taraftaki başarısızlar grubu seksen yedi kişiydi, sağ taraftaki başarılılar grubu otuz bir. O noktada, Albay'ın bir işaretiyle sözü aldı *Sonderführer*. Tam öğrencilerinden memnun kalmamış bir ilkokul öğretmenine benziyordu. Dedi ki, düş kırıklığına uğramış, onca kişiyi çaktırmak zorunda kaldığından ötürü üzgünmüş, keşke mümkün olsaymış da hepsini geçirseymiş. Yine de, dedi, sınavı geçemeyenlerin de morali bozulma-

sınmış: kendilerine iyi davranılacakmış, yakınacak bir durumları olmayacakmış, yeter ki iyi çalışsınlar, okul sıralarında gösterdiklerinden daha büyük ciddiyet göstersinlermiş. O konuşurken, başarılılar grubu talihsiz arkadaşlarına acıyarak bakıyordu, en gençleri birbirlerine dirsek atarak aralarında gülüşüyorlardı. *Sonderführer* konuşmasını tamamlayınca, Albay, *Feldwebel*'e döndü, "*Alles in Ordnung. Weg!*"[1] dedi ve arkasına bakmadan komutanlık binasına doğru yürüdü, subaylar da onun peşi sıra ilerlediler, arada bir arkalarına bakıyor, kendi aralarında alçak sesle konuşuyorlardı.

"Sizler yarına kadar burada kalacaksınız, yarın çalışma kampına hareket edeceksiniz," dedi *Feldwebel* sol taraftaki gruba. Sonra sağ taraftaki başarılılar grubuna döndü, sert bir sesle yan yana sıra olmalarını söyledi. Tutsaklar yan yana, dirsek dirseğe sıralandıklarında (yüzlerinden memnunluk okunuyordu, arkadaşlarına alay edercesine bakıyorlardı), çarçabuk yeniden saydı, "otuz bir," dedi ve eliyle avlunun dibinde bekleyen SS bölüğüne bir işaret verdi. Sonra buyurdu: "Kıta dön, ileri, marş!" Tutsaklar gerisingeri döndüler, ayaklarını çamura kuvvetle vurarak ilerlediler ve yüzleri avlunun çevre duvarına vardığında, "*Halt!*" diye emretti *Feldwebel* ve tutsakların arkalarında yer almış, makineli tüfeklerini doğrultmuş duran SS'lere döndü, gırtlağını temizledi, yere tükürdü ve haykırdı: "*Feuer!*"

Yaylım ateşinin çatırtısı üzerine, komutanlığın kapısına birkaç adım yaklaşmış bulunan Albay durdu, subaylar da durdular, arkalarına dönüp baktılar. Albay terini silmek ister gibi eliyle yüzünü sıvazladı, ardında subaylarla birlikte komutanlıktan içeri girdi.

1. (Alm.) Her şey tamam. Marş! (Ç.N.)

"*Ach so!*" dedi Melitopol'lü *Sonderführer* yanımdan geçerken. "Rusya'yı bütün bu edebiyatçı güruhundan temizlemek şart. Okumayı yazmayı fazla iyi bilen köylülerle işçiler tehlikelidirler. Hepsi komünisttir."

"*Natürlich*," diye yanıtladım. "Ama Almanya'da herkes, işçi olsun köylü olsun, okumayı yazmayı pek iyi bilir."

"Alman halkı yüksek *Kultur* almış bir halktır."

"Elbette," diye yanıtladım, "yüksek *Kultur* almış bir halktır."

"*Nicht wahr?*" dedi gülerek *Sonderführer* ve komutanlık binasına doğru ilerledi.

Ve ben avlunun ortasında, doğru dürüst okumayı bilmeyen tutsakların karşısında yapayalnız kaldım, tepeden tırnağa zangır zangır titriyordum.

Sonra Almanlar, o gizemli korkuları giderek arttıkça, gözlerinin içinde o esrarlı beyaz leke irileştikçe, ayakları yara olduğundan yürüyemeyen tutsakları öldürmeye başladılar, mal varlıklarına el koymaya gelen bölüklere falan miktarda ölçek buğday ya da un, falan miktarda mısır ve arpa, falan sayıda at, falan sayıda büyükbaş hayvan teslim edemeyen köyleri yakmaya başladılar. Ortalıkta Yahudiler azalınca köylüleri asmaya koyuldular. Boyunlarından ya da ayaklarından asıyorlardı onları, ağaçların dallarına, köy meydanlarında, daha birkaç gün öncesine değin üstünde Lenin'in ya da Stalin'in alçıdan heykelinin yükseldiği boş kalmış altlığın çevresine: Yahudilerin günlerdir kapkara göğün altında sallanıp duran, yağmurda yıkanan cesetlerinin yanına, Yahudilerin efendileriyle aynı dala asılmış köpeklerinin yanına asıyorlardı. "Ah, Yahudi köpekler, *die jüdischen Hunde*," diyordu oradan geçen Alman askerleri.

Akşamları, gecelemek üzere köylerde mola verdiğimizde (artık Dinyeper'in eski Kazak topraklarındaydık),

yağmurdan sırılsıklam olmuş giysilerimizi kurutmak için ateşler yakıldığında, askerler alçak sesle dişlerinin arasından sövüyordu, aralarında, "*Ein Liter!*" diyerek selamlaşıyorlardı. "*Heil Hitler!*" demiyorlardı, "*Ein Liter!* Bir litre," diyorlardı. Ve gülüyorlardı, şişmiş, su toplamış ayaklarını ateşe uzatarak.

Doğu yönünde ağır, yorucu, bitmek bilmeyen yürüyüşümüzde yolumuza çıkan ilk Kazak köyleriydi. Sakallı ihtiyar Kazaklar evlerin eşiğinde oturuyor, Alman askerî konvoylarının geçidini seyrediyorlardı, arada bir gözlerini yukarıya kaldırıyor, gökkubbenin uçsuz bucaksız ovayı tatlı bir eğimle kucaklayışına bakıyorlardı: Ukrayna'nın o güzelim göğü, incecik, hafif, ufukta, güzün kızıl steplerinin dibinden yükselen bembeyaz, lekesiz bulutların dor stili yüce sütunlarına dayanmış duruyordu.

"*Berlin raucht Juno,*"[1] diyordu askerler ve evlerin eşiğinde oturan ihtiyar Kazaklara gülerek Juno sigaralarının son boş paketlerini fırlatıyorlardı. Tütün kıtlığı başlamıştı ve askerler sayıp sövüyorlardı. "*Berlin raucht Juno,*" diye bağırıyorlardı küçümseyen, alaylı bir sesle. Ve ben Berlin'in üzerlerinde "*Berlin raucht Juno*" yazılı otobüslerini, tramvaylarını, her basamağında kırmızı boyayla "*Berlin raucht Juno*" sözcükleri yazılmış metro merdivenlerini düşünüyordum, Berlin kalabalığını düşünüyordum; hırçın, hantal, pasaklı, kül rengi benzi yağdan ve terden parlayan insanlar, saçı başı dağınık, gözleri kızarmış, elleri şişmiş, çorapları iplikle onarılmış kadınlar, sert, inatçı, asık suratlı çocuklar ve ihtiyarlar. O hantal, o ürkmüş kalabalığın ortasında Rus Cephesi'nden izinli dönen askerleri görüyordum suskun, sıska, sert askerler, hemen hepsi, gençler dahil, biraz kelleşmişlerdi, gözlerinde o esrarlı beyaz lekenin irileştiğini görüyordum ve

1. (Alm.) Berlin Juno (sigarası) içer. (Ç.N.)

Herrenvolk'u düşünüyordum, *Herrenvolk*'un beyhude, zalim, umutsuz kahramanlığını. "*Aus dem Kraftquell Milch*"[1] diyordu askerler küçümseyerek, evlerin eşiğinde oturan ihtiyar Kazaklara Milei marka yumurtalı sütün son boş kutularını fırlatarak. Çamura fırlatılan son boş teneke kutuların etiketinde "*Aus dem Kraftquell Milch*" yazılıydı, *Herrenvolk*'u, *Herrenvolk*'un gizemli korkusunu düşündükçe sırtımda ürpertiler dolaşıyordu.

Kimi zaman, geceleyin, konak yerinden ya da sığınmış olduğum evden uzaklaşıyordum, battaniyemi alıp, kampın ya da köyün yakınındaki bir buğday tarlasına gidip uzanıyordum, orada, yağmurdan ıslanmış buğday başaklarının arasına uzanmış, şafağı bekliyordum, uykuyla uyanıklık arasında gürültülü römorkların, Rumen süvari bölüklerinin, tank konvoylarının geçişini dinliyordum, sert, kaba Alman sesleri, tiz, neşeli Rumen sesleri çınlıyordu: "*Înainte, băieţi, înainte!*"[2] Aç sokak köpeği sürüleri bana yaklaşıyor, kuyruklarını sallayarak kokluyorlardı, Ukrayna'nın ufarak, piç köpekleri, sarımsı tüylü, kırmızı gözlü, çarpık bacaklı. Sık sık o köpeklerden biri yanıma çörekleniyor, suratımı yalıyordu ve yakındaki patikadan bir ayak sesi geldiğinde ya da daha güçlü bir esintide buğdaylar çıtırdadığında, köpek alçaktan hırlıyordu, ben de diyordum ki, "Yat aşağı, Dimitri," sanki bir insanla, bir Rus'la konuşuyormuşum gibi. "Kes sesini, İvan," diyordum, iyi okumaya çabalayan, sınavda başarı gösteren o tutsaklardan biriyle konuşuyor gibiydim, oysa onlar şimdi orada, çevre duvarının dibinde, Nemirovskoye yakınlarındaki köyün kolhozunun avlusunda, çamurun içinde, yüzleri kireç kaymağıyla kavrulmuş yatıyorlardı.

Bir gece gidip bir ayçiçeği tarlasında uzandım. Tam

1. (Alm.) Güç pınarından fışkıran süt. (Ç.N.)
2. (Rumence) İleri çocuklar, haydi ileri! (Ç.N.)

bir ayçiçeği ormanıydı, sahici bir orman: tüylü saplarının üstünde eğik, kocaman yusyuvarlak, uzun sarı kirpikli, uykudan ağırlaşmış kara gözleriyle ayçiçekleri başlarını eğmiş, uyuyordu. Sakin bir geceydi, yıldızlarla dolu gökyüzü, muazzam bir deniz kabuğunun içi gibi yeşilli mavili yansımalarla parlıyordu. Derin bir uykuya daldım, tan sökümünde alçaktan, tatlı bir çıtırtıyla uyandım. Otların üstünde yalınayak yürüyen insanların hışırtısı gibiydi. Soluğumu tutarak kulak kabarttım. Yakındaki konak yerinden motorların cılız öksürükleri, derenin yanında, ormanda, birbirlerini çağıran sert sesler geliyordu. Uzaklarda bir köpek havlıyordu. Ufkun ucunda güneş, gecenin kara kabuğunu delmekteydi, çiğle pırıldayan ovanın üstüne kıpkırmızı, sıcacık doğuyordu. Ve o çıtırtı her yanı kaplıyordu, dakikadan dakikaya artıyordu, artık alev almış çalılıkları akla getiriyordu, anız kökleriyle kaplı bir tarlada ihtiyatla yürüyen muazzam bir ordunun çıkardığı hafif çıtırtıyı andırıyordu artık. Ben yere uzanmış, soluğumu tutuyordum, ayçiçeklerinin sarı gözkapaklarını ağır ağır kaldırdıklarını, yavaş yavaş gözlerini açtıklarını izliyordum.

Birden fark ettim ki ayçiçekleri yüksek sapları üstünde başlarını kaldırıyor, gittikçe daha sık ve yaygın bir çıtırtıyla kocaman kara gözlerini doğan güneşe döndürüyordu. Ağır, tekdüze, muazzam bir kımıldanmaydı. Ayçiçeği ormanı baştan başa güneşin genç, zaferli görkemini seyre duruyordu: ben de yüzümü doğuya doğru kaldırdım, şafağın kızıl buğularından, ovanın uzak yangınlarının mavimsi dumanları arasından güneşin yavaş yavaş doğuşunu seyre daldım.

Sonra yağmur dindi, birkaç günlük soğuk ve şiddetli bir rüzgârın ardından birdenbire buz geliverdi. Kar değil, düpedüz apansız ve acımasız sonbahar buzu. Çamur bir gecede kaskatı kesildi, su birikintileri pırıl pırıl, insan deri-

si gibi ince bir camla kaplandı. Hava saydamlaştı, gri mavi bir renk alan gökyüzü, kırık bir ayna gibi çizik çizik oldu.

Almanların doğu yönünde yürüyüşü yeniden daha hızla başladı, topların gürlemesi, tüfekler ile mitralyözlerin çatırtısı yankılarla saçaklanmaksızın yeniden kupkuru, keskin işitildi. General von Schobert'in ağır tankları, uzun yağmur günleri boyunca Bug ile Dinyeper arasındaki ovanın kaygan, inatçı çamurunda güçbela, gülünç kurbağalar gibi ilerlemişken buzun katılaştırdığı arazide yeniden gümbürdemeye koyuldular. Egzoz borularından çıkan mavimsi duman ağaçların tepelerinde hafif bulutçuklar şekillendiriyordu, iğretiydiler, hemen dağılıveriyorlardı, yine de havada belli belirsiz varlıklarından bir şeyler kalıyordu geriye.

1941 güzünde büyük Rus krizinin en tehlikeli ânıydı. Sovyet Murat'sı sayılan Mareşal Budenni'nin ordusu ağır ağır Don'a doğru çekiliyor, artçı kuvvet olarak ufak Kazak süvari bölükleri ve ufak tank birlikleri bırakıyordu, Almanlar bunlara *Panzerpferde* yani zırhlı atlar diyordu. *Panzerpferde*'ler son derece çevik, ufak makinelerdi, çoğunu genç Tatar işçiler kullanıyordu, Don ve Volga'daki Sovyet çelik tesislerinin *stakhanovzi* ve *udarnik*'leri. Taktikleri Tatar süvarilerininkinin aynıydı: apansızın yan cenahta ortaya çıkıp ortalığı birbirine katıyorlar, ardından makilikte ve çalılıklarda gözden kayboluyorlardı, arazinin kıvrımlarına siniyor, sonra birden arka taraftan yeniden beliriyorlardı, biçilmiş tarlalarda ve çayırlarda geniş sarmallar çiziyorlardı. Murat'nın da gurur duyacağı bir hafif süvari taktiğiydi o. Eğitim sahasındaki atlar gibi fır dönüyorlardı ovada.

Ama *Panzerpferde*'ler de gün geçtikçe seyreliyordu. Ve ben kendi kendime soruyordum, Budenni neredeydi, posbıyıklı Budenni o muazzam Kazak ve Tatar süvari ordusuyla nereye gitmişti acaba? Dinyester'i geçer geç-

mez, Yampil'de köylüler bize diyordu ki: "Eh! Budenni sizi Bug'un gerisinde bekliyordur." Bug'u geçince de köylüler diyorlardı ki: "Eh! Sizi Dinyeper'in gerisinde bekliyordur." Ve şimdi, çok bilmiş edasıyla, "Eh! Budenni sizi Don'un gerisinde bekliyordur," diyorlardı. Böyle böyle Almanlar, Ukrayna ovasının gittikçe daha derinlerine dalıyorlardı bıçak misali ve o kesik acıyordu, işlemeye başlamıştı, yaraya dönüşmeye başlamıştı. Akşamları, askerî konvoyun gecelemek için durakladığı köylerde gramofonların cızırtılı sesini işitiyordum (Sovyet lokallerinde, kolhoz bürolarında, *Univermag* dükkânlarında hep bir gramofonla bir alay plak bulunuyordu: her zamanki fabrika, kolhoz, *rabocniki club*[1] türküleriydi ve aralarında hep *Budenni Marşı*'nın plağı vardı), bense *Budenni Marşı*'nı dinliyor, düşünüyordum: "Ne yapıyor Budenni? Posbıyıklı Budenni nerelere gizlendi acaba?"

Günün birinde Almanlar köpekleri avlamaya başladı. Başlangıçta birkaç kuduz olayı var da General von Schobert köpeklerin imhasını emretti sandım. Sonra fark ettim ki, işin içinde bir bit yeniği olmalıydı. Bir köye girer girmez, Yahudileri avlamaya başlamadan önce, köpekleri avlamaya başlıyorlardı. SS ve *Panzerschützen* takımları sokaklarda koşturarak o zavallı sarımsı tüylü, pırıl pırıl kırmızı gözlü, çarpık bacaklı piç köpeklere makineli tüfeklerle ateş ediyor, el bombaları atıyorlardı onları bostanlarda, çitlerde bulup çıkarıyor, tarlalarda vahşice kovalıyorlardı. Biçare hayvancağızlar ormanlara kaçışıyor, hendeklere, kovuklara, bostanların kazık çitlerinin dibine siniyor ya da evlere sığınıyorlar, köşe bucağa, köylülerin döşeklerine, sobaların ardına, kerevetlerin altına gizleniyorlardı. Alman askerleri evlere dalıyor, köpekleri

1. İşçi ocağı. (Ç.N.)

saklandıkları yerden çekip çıkarıyor, tüfek kabzalarıyla parçalıyorlardı.

O avı en vahşice sürdürenler tankçılardı, yani *Panzerschützen*. Ben *Panzerschützen*'e soruyordum: "Ama niçin?" *Panzerschützen*'in yüzleri kararıyordu: "Niçinini köpeklere sorun," diye yanıtlıyorlardı kuru bir sesle ve bana sırtlarını dönüyorlardı.

Ama evlerin eşiklerinde oturan ihtiyar Kazaklar ellerini dizlerine vurarak bıyık altından gülüyorlardı. "Ah, zavallı köpekler," diyorlardı, "*ah, bedniye sabaki!*" ve hınzır hınzır gülüyorlardı, sanki o zavallı hayvanlara değil de o zavallı Almanlara acınırmış gibi. Bostanların çitlerinden bakan kocakarıların, omuzlarındaki sopaya iki taraflı asılmış kovalarla nehre inen kızların, katledilmiş zavallı köpeklere acıyarak tarlalara gömmeye giden çocukların, hepsinin yüzlerinde üzgün ama bir o kadar da hınzırca bir gülümseme vardı. Geceleyin kırlarda ve ormanlarda dağınık, yakınmalı bir havlama, umutsuz bir uluma dolaşıyordu, köpeklerin bostanların ve evlerin çevresinde yiyecek araştırarak eşindikleri işitiliyordu, Alman nöbetçiler, "Kim var orada!" diye bağırıyordu tuhaf bir sesle. Korkunç, esrarlı bir şeyden korktukları seziliyordu, köpeklerden korkuyorlardı.

Bir sabah bir Alman *Panzerdivision*'u saldırısını yakından izlemek amacıyla bir topçu gözetleme yerinde bulunuyordum. Ağır tank birlikleri bir ormana sinmiş, saldırı emrini bekliyolardı. Berrak, soğuk bir sabahtı, ben çiğle pırıldayan tarlaları, doğan güne karşı kara sarı ayçiçeği ormanlarını seyrediyordum (güneş tam Ksenophon'un *Anabasis*'inin üçüncü kitabında anlattığı güneşti; oracıkta, önümüzde, ufkun dibinde, pembe buharlar arasından doğuyordu ve tıpkı eski çağların bir genç tanrısı gibiydi, gökyüzünün uçsuz bucaksız mavi yeşil suyundan çırılçıplak, pespembe yükseliyordu; Pyatiletka

bürolarının dor stili sütun dizisini, SSCB ağır endüstrisinin Partenon'unun çimentodan, camdan, çelikten sütunlarını aydınlatarak doğuyordu) ve birden tank kolunun ormandan çıkıp ovada yelpaze gibi açıldığını gördüm.

Saldırıdan birkaç dakika önce gözetleme yerine General von Schobert gelmişti: savaş alanını inceden inceye gözden geçiriyor, gülümsüyordu. Tanklar ve paletlerin izinde ilerleyen hücum kıtaları, Kiev'in güneydoğusunda uzanan ovanın bakır levhasına çelik kalemle kazınmış gibiydiler: kupkuru bir dakiklikle çizilmiş o gepgeniş sahnede, kamuflaj ağlarına eski gladyatörleri andıran canavarlar misali bürünmüş, bakır gravürün kenarında alegorik figürler gibi yer alan o askerlerde, gözetleme yerinden Dinyeper'e doğru tatlı bir eğimle inen yamacın ilk planında çeşitli biçimlerde yer alan, çeşitli konumlardaki tank, top, makine, insan ve atların o açık o derin ağaç perspektifinde ve daha ilerilerde, perspektif büsbütün açılıp büsbütün derinleşerek uzaklaştıkça, tankların arkasında mitralyözlerini doğrultmuş ilerleyen o iki büklüm adamlarda, yüksek otlar ve ayçiçeği lekeleri arasında öteye beriye saçılmış *Panzer*'lerde, Dürer'in sanatını akla getiren bir şeyler vardı. Göz, ayrıntılardaki o tümüyle gotik özeni ânında kavrıyordu, sanki gravürcü çelik kalemini bir an durdurup dinlenmiş ve elinin ağırlığı işte şu ölü atın açılmış çenelerinde, şurada, çalılıkların arasında sürünen yaralıda, beride o ağacın gövdesine yaslanmış, elini güneş kamaştırmasın diye alnına siper etmiş bakan, asker figüründe biraz daha derin bir iz bırakmış gibiydi bakırın üstünde. Ve o sert sesler, kişnemeler, seyrek, kuru tüfek atışları, paletlerin acı gıcırtısı, o berrak ve soğuk güz sabahında Dürer'in elinden çıkmış gibiydi.

General von Schobert gülümsüyordu. Ecelin gölgesi başının üstünde bekliyordu bile, örümcek ağı gibi belli belirsiz bir gölge: kuşkusuz o hafif gölgenin alnına bastır-

dığını duyumsuyordu, kuşkusuz biliyordu ki birkaç gün sonra Kiev'in varoşlarında toprağa düşecekti, biliyordu ki birazcık hoppa davranışlarındaki o kaprisli Viyana zarafetinden bir şeyler olacaktı ölümünde de. (Kuşkusuz biliyordu kendisi, birkaç gün sonra ufacık uçağıyla, yeni işgal edilmiş olan Kiev havalimanına indiğinde, "leylek" inin tekerlekleri, tarlanın otlarına sürtünürken bir mayına çarpacak ve kendisi ani bir patlamanın açtırdığı kırmızı çiçek demetinde kaybolacaktı: yalnızca üstüne adının baş harfleri beyaz iplikle işlenmiş mavi mendili havalimanının çayırına öylece, el değmeden düşecekti). General von Schobert, Viyana adını ancak Münih'in sevecen bir lakabı sayan şu eski Bavyeralı beylerdendi. Kemikli profilinde, alaycı ve hüzünlü gülümsemesinde eskilerden kalma, modası geçmiş bir şeyler vardı, Besarabya'da, Balzy'de bana, "*Helás! Nous faisons la guerre à la race blanche*,"[1] derken sesinde tuhaf, hayallerle karışık bir hüzün duyuluyordu, yine o sesle Dinyester kıyısında Soroca'da bana şöyle demişti: "*Wir siegen unsern Tod*, kendi ölümümüzü kazanıyoruz." Demek istiyordu ki, Alman zaferlerinin en son en yüce defne dalı Cermen halkının ölümü olacaktı, Alman halkı, zaferleriyle kendi ölümünü fethedecekti. O sabah tank kolunun Kiev ovasında, yelpaze gibi açılışına gülümseyerek bakıyordu: Dürer'in elinden çıkma o gravürün kenarında eski gotik harflerle şöyle yazılıydı: "*Wir siegen unsern Tod*."

Peşlerinde hücum kıtalarıyla tanklar ıssız ovanın derinliklerine dalmıştı bile (ekin saplarıyla ve güzün ilk donunun kavurduğu çayırlarla dalgalanan o uçsuz bucaksız düzlüğe ilk tüfek atışlarından sonra derin bir sessizlik çökmüştü: Ruslar galiba savaş alanını terk etmişler, aşağı-

1. (Fr.) Heyhat! Beyaz ırka karşı savaşıyoruz. (Ç.N.)

lara, nehrin öte yanına kaçmışlardı; akasya lekelerinden kocaman kuş sürüleri havalanıyordu, serçeye benzer, boz kuş bulutları ötüşerek çayırlardan yükseliyorlardı, doğan güneşin ateşinde sönük pırıltılar saçıyordu kanatları; bir çift yabanördeği uzak bir su birikintisinden kanatlarını ağır ağır çırparak havalandı), birdenbire dipteki ormandan birkaç siyah noktanın fırladığı görüldü, ardından daha başkaları, daha daha başkaları, hızla geliyorlardı, çalılıkların arasında kayboluyor, daha yakında yeniden ortaya çıkıyor, Alman *Panzer*'lerine doğru yıldırım gibi koşuyorlardı. Çevremizdeki askerler dehşete kapılarak, "*Die Hunde! Die Hunde!* Köpekler! Köpekler!" diye bağırıştı. Rüzgârda neşeli ve vahşi bir havlama, bir tilkiyi kovalayan köpek sürüsünün havlayışı geliyordu.

Köpeklerin ani saldırısı karşısında, *Panzer*'ler zikzaklar çizerek koşmaya başladı, çıldırmış gibi ateş ediyorlardı. Tankları izleyen hücum kıtaları şaşalayarak durmuş, sonra dağıldılar, paniğe kapılmış gibi düzlükte o yana bu yana kaçışıyorlardı. Mitralyözlerin çıtırtısı cam şıngırtısı gibi açık seçik, hafif işitiliyordu. Köpek sürüsünün havlamaları motorların öfkeli gümbürtüsünü ısırıyordu, ara sıra cılız bir ses geliyor, rüzgârda, otların hışırtısında sönüyordu. "*Die Hunde! Die Hunde!*" Ve birden bir patlamanın sağır gümbürtüsü işitildi, sonra bir patlama daha, ardından bir daha ve iki, üç, beş *Panzer*'in havaya uçtuğu görüldü, yükselen toprak fıskiyelerinde çelik parçaları şimşeklendi.

"Ah, köpekler!" dedi General von Schobert eliyle yüzünü sıvazlayarak. ("Anti-tank" köpeklerdi, Ruslar onları yiyeceklerini tankların altında aramaya eğitmişlerdi. Bir saldırı beklendiğinde ön saflara götürülüyor, bir-iki gün aç bırakılıyorlardı ve Alman *Panzer*'leri ormandan çıkıp ovada yelpaze gibi açılınca Rus askerleri, "*Pasciòl! Pasciòl!* Haydi, haydi!" diye bağırarak, aç köpek sürüsünü salıveriyorlardı: ve köpekler, üstlerine bağlanmış yük-

sek güçlü patlayıcı dolu çantalarla, çelik kontak antenleri sırtlarında minik bir radyo anteni gibi dimdik, açlığın verdiği hızla yiyeceklerini aramak için Alman *Panzer*'lerinin altına koşuyordu; tankların altına girdiler miydi tanklar havaya uçuyordu). "*Die Hunde! Die Hunde!*" diye haykırıyordu askerler çevremizde. General von Schobert, benzi ölü gibi solmuş, kansız dudaklarında üzgün bir gülümseme, eliyle yüzünü sıvazladı, sonra bana baktı, çoktan ölmüş bir sesle şöyle söylendi: "*Oh! pourquoi, pourquoi? Les chiens aussi!*"[1]

Böylece Alman askerleri gün geçtikçe vahşileşiyordu, köpek avı insafsız, çılgınca bir öfkeyle sürüyordu, ihtiyar Kazaklarsa ellerini dizlerine vurarak gülüyordu. "*Ah, bedniye sabaki!* Vah zavallı köpekler!" diyorlardı. Geceleyin kapkara ovada havlamalar, bostan çitlerinin diplerinin telaşla eşindiği işitiliyordu. "Kim var orada!" diye bağırıyordu nöbetçiler tuhaf bir sesle. Çocuklar uykularından uyanıyor, yataklarından aşağı atlıyordu, usulcacık kapıyı aralıyorlar, karanlıkta çağırıyorlardı: "*İdi syuda, idi syuda*: Buraya gel, buraya gel."

Ben de bir sabah Melitopol'lü *Sonderführer*'e şöyle dedim: "Hepsinin kökünü kazıdığınızda, Rusya'da köpek soyu kalmadığında, Rus çocukları gidip tanklarınızın altına gireceklerdir."

"*Ach so*, hepsi aynı soydan zaten," diye yanıtladı, "hepsi it oğlu it." Ve derin bir küçümsemeyle yere tükürerek uzaklaştı.

"*I like Russian dogs*," dedi Westmann, "*they ought to be fathers of the brave Russian boys.*"[2]

1. (Fr.) Oh! Neden, neden? Köpekler de. (Ç.N.)

2. (İng.) Sırasıyla; "Rus köpekleri hoşuma gidiyor.", "Cesur Rus çocuklarının babaları olmalılar." (Ç.N.)

X

Yaz gecesi

Bitmek bilmeyen kış gecesinin ardından, soğuk ve berrak ilkbaharın ardından, en sonunda yaz gelip çatmıştı. Ilık, nazik, yağışlı Finlandiya yazı, ham elma kokusunda, tadında. Kuzey yazının nefis taamı olan *krapuja*'ların mevsimi yaklaşıyordu, Finlandiya akarsularının o tatlı karidesleri tabaklarda kıpkırmızı boy gösteriyordu. Ve güneş hiç batmıyordu.

"Heyhat, benim gibi bir İspanyol'un, Şarlken'in güneşini görmesi için Finlandiya'ya gelmesi gerekiyormuş!" diyordu Kont De Foxá, gece güneşinin ufkun pervazında bir sardunya saksısı gibi çiçeklendiğini gördükçe. Akşamın saydamlığında Helsinki'li kızlar yeşil, kırmızı, sarı, beyaz entarileriyle, yüzleri bembeyaz pudralı, saçları sıcak maşayla kıvrılmış, Teo kolonyası sürünmüş, alınları Stockmann'dan satın alınmış kâğıttan çiçeklerle süslü ufak kâğıt şapkalarıyla dolaşmaya çıkıyorlardı, kâğıttan ayakkabılarını gıcırdatarak Esplanade boyunca geziniyorlardı.

Esplanade'nin dibinden doğru hafif bir deniz kokusu geliyordu. Binaların dümdüz, açık renk cephelerine ağaçların gölgesi hafifçe yaslanıyordu, uçuk mu uçuk bir yeşil gölgeydi, ağaçlar sanki camdanmış gibi: ve nekahat halindeki genç askerler, alınları sarılı, kolları boyunlarına asılı, ayakları sargılarla şişmiş, banklara oturmuş Café Ro-

yal'deki orkestranın çaldığı müziği dinliyorlardı, denizden esen meltemin damların kenarı boyunca kırıştırdığı kâğıttan gökyüzünü seyrediyorlardı. Mağaza vitrinleri, Kuzey'in "beyaz gecesi"nin buz gibi, madeni, hayaletsi ışığını yansıtıyordu, kuş ötüşmeleri ılık bir gölge düşürüyordu ortalığa. Kış artık uzaklardaydı, anıya dönüşmüştü çoktan: yine de kıştan bir şeyler havada asılı kalmış gibiydi, belki karın yansımasını andıran o apak ışıktı; ılık yaz göğünde ayak sürüyen ölü karın anısıydı belki.

Kauniainen'de, İtalya Elçisi Vincenzo Cicconardi'nin villasında *country parties* başlamıştı. (Cicconardi şöminenin yanında oturmuş, ihtiyar köpeği Rex ayaklarının dibine yatmış, kaçık ihtiyar uşağı, gözleri fal taşı gibi açılmış, kazık yutmuş gibi dimdik koltuğunun arkasında, Alman Elçisi von Blücher'le şiddetli bir Berlin vurgusuyla Napolitence konuşuyordu –bu onun Almanca konuşmasıydı– ve koskocaman Bourbon burnunun altında ezilmiş ağzını çarpıtıyor, ellerini dua eder gibi bitiştiriyordu. Soğukluğundan, Napolili usulü ağırkanlılığıyla alaycılığı arasındaki çelişkiden ötürü hoşuma gidiyordu. Cicconardi'nin kafatasının, alnının, çenesinin, burnunun barok biçimlerinde ve aşırı boyutlarında bir güç ve şan arzusu okunuyordu. Karşısında uzun boylu, zayıf, biraz beli bükülmüş, kır saçları kısacık kesilmiş, solgun mavimsi yüzü incecik çizgilerle dolu von Blücher onu dinliyordu, tekdüze sesiyle, "*Ja, ja, ja,*" diye yineliyordu. Cicconardi pencerenin camlarından arada sırada yağmurun altında ormanda dolaşan konuklarına bir göz atıyordu, Madam von Blücher'in minik mor şapkası ağaçların yeşili arasında, bir yeşil Manet peyzajında bir Renoir moru kadar aykırı kaçıyordu). Göl kıyısında, Fiskatorp'da Romanya Elçisi Noti Constantinide ve Madam Colette Constantinide, Kont de Foxá, Dinu Cantemir, Titu Michailesco ile akşam yemekleri, İspanya Elçiliği'nde, Hırva-

tistan Elçiliği'nde, Macaristan Elçiliği'nde suareler başlamıştı. Esplanade'nin ucundaki açık hava kafelerinin masalarının çevresinde, ya da Elçi Rafael Hakkarainen ve müzisyen Bengt von Törne ile Kämp Café&Bar'da uzun ikindiler başlamıştı; Esplanade'nin kaldırımlarımda, kuşlarla tıklım tıklım dolu yemyeşil ağaçların altında gezintiler, limanın orta yerine demirlemiş adacıkta İsveç Yacht Club'ın verandasında yeşil suyun üzerinde dalgaların beyaz kertenkelelerinin oynaşmasını seyrederek geçirilen uzun saatler başlamıştı. Sonra göl kıyılarındaki *stuga*'larda ya da Barösund kıyıları boyunca ve gururu hiç elden bırakmayan Fransızlara kalsa *châteaux* diye adlandıracakları ama her zaman alçakgönüllü olan İsveçlilerin daha basit olarak yine *châteaux* diye adlandırdıkları villalarda: tahta ve alçıdan yapılmış, eski kır evleriydi bunlar, Engels tarzından esinlenmiş şu yeni-klasik mimaride, cephelerindeki dor stili sütunlar hafif bir yeşil küfle kaplanmıştı. Ve Helsinki'deki Parlamento Sarayı'nın mimarı Sirén'in, Barösund'un ortasında, Bockholm adacığındaki mutlu günler: şafakla beraber gümüşsü betula ve kızıl çam ormanlarında mantar toplamaya ya da Svartö Adası'yla Strömsö Adası arasında balık tutmaya gidiyorduk, geceleyin siste vapur düdüklerinin yakınmalı böğürtüsü, martıların çocuk sesiyle boğuk çığlıklar koparışı işitiliyordu.

Finlandiya yazının berrak günleri ve beyaz geceleri başlamıştı, Leningrad Cephesi'ndeki siperlerde ve yürüyüşlerde saatler sanki geçmek bilmiyordu. Devasa gri kent, ormanların, çayırların, bataklıkların yeşil fonu üzerinde, gece güneşinde tuhaf madeni yansımalar saçıyordu; zaman oluyordu pırıltı öylesine yumuşak ve sönüktü ki, alüminyumdan bir kent gibi görünüyordu, zaman oluyordu, pırıltı öylesine soğuk ve acımasızdı ki çelikten bir kent gibi görünüyordu, zaman oluyordu, pırıltı öylesine canlı ve derindi ki gümüşten bir kent sanırdınız.

Kimi geceler, Beloostrov'daki alçak tepelerden ya da Terioki ormanlarının kıyısından seyrettiğimde, düpedüz gümüşten bir kent gibi görünüyordu gözüme, San Petersburg Sarayı'nın son büyük gümüşçüsü Fabergé'nin oyma kaleminden çıkmışa benziyordu. Siperlerde ve deniz kıyısındaki yürüyüşlerde, çevresini taçlandıran, betondan ve çelikten oluşturulmuş Totleben yapay adacıklarının ortasında, Finlandiya körfezinin sularından yükselen, Kronstadt Kalesi'nin önünde, saatler geçmek bilmiyor gibi geliyordu bana.

Geceleri uyku tutmuyordu, Svarström'le birlikte yürüyüşe çıkıyorduk, arada bir durup bir mazgal deliğinden Leningrad parkını, Vasilevski Adası'nın Yevgeni Onegin ile Dostoyevski'nin kahramanlarının pek sevdikleri ağaçlarına, Kronstadt kiliselerinin kubbelerine, radyo antenlerinin kırmızı, yeşil, mavi ışıklarına, Arsenal'in gri damlarına, sığlıkta, önümüzde, neredeyse elimizin altında demirlemiş duran Sovyet filosunun tehditli şimşek parıltısına bakıyordum: Beloostrov ve Terioki siperlerinin duvarları üstünde elimi uzatsam Aziz İsak Katedrali'nin kubbesinin gölgesindeki Leningrad evlerine, Kronstadt Kalesi'nin burçlarına sahiden dokunabilirmişim gibi geliyordu, öylesine saydamdı o beyaz yaz gecelerinin havası. Ladoga Gölü kıyılarında, Ráikkola ormanında, ön saftaki *korsu*'larda, Finli subayların Albay Merikallio'nun ölümünden konuşmalarını dinleyerek uzun saatler geçiriyordum; Merikallio dostumdu, ölmeden önce kızına De Foxá'ya, Michailesco'ya ve bana son selamını iletmesini tenbihlemişti. Ya da ormanın kuytuluğundaki *lóttala*'lardan birine, suskun, solgun, keskin *puukko*'ları kemerlerine asılı *sissit*'lerle böğürtlen şurubu içmeye gidiyordum, gri çuha giysili, üzgün yüzleri beyaz yakalarına hafifçe değen genç *lotta* kızları dikkatli, uzak bakışlarla seyrediyorlardı bizi. Ve akşam çökerken Svarström'le

birlikte Ladoga'ya gidiyorduk, gölün kıyısında oturarak uzun saatler geçiriyorduk, kışın pırıl pırıl donmuş yüzden buza hapsolmuş atların kafalarının yükseldiği ufak koyda; atların yorgun kokusundan birazı gecenin nemli havasında asılı duruyordu hâlâ.

Cepheden ayrılıp Helsinki'ye döndüğümde, De Foxá diyordu ki: "Bu akşam gidip mezarlıkta bir kadeh içelim." Akşam olunca Titu Michailesco'nun evinden çıkıyorduk, Helsinki'nin orta yerinde, Bulevardi ile Georgkatu arasında dokunulmadan kalmış eski İsveç mezarlığına gidiyorduk, Sierk adında birinin kabrinin yanındaki banka: De Foxá cebinden bir şişe Bordsbrännvin çıkarıyordu, çeşitli damıtılmış Fin içkilerinden hangisinin daha iyi olduğunu tartışıyorduk içerken, Bordsbrännvin mi Pomeransbränvinn mi Erikoisbränvinn mi yoksa Rajamäki-brännvin mi. O romantik kabristanda mezar taşları otların arasından koltuk arkalıkları gibi yükselirdi, gerçekten de bir tiyatronun sahnesinde (bir ormanı gösteren bir sahne) sıralanmış eski koltuklara benziyorlardı. Banklarda, kocaman ağaçların altında, asker gölgeleri solgun, kıpırtısız oturuyordu; taze yeşil yapraklı yüksek ağaçlar (denizin mavi yansıması yapraklarında titreşirken) tatlı tatlı hışırdıyordu.

Tan sökümüne yakın, De Foxá işkillenerek çevresine bakınıyor, alçak sesle diyordu ki: "Kalevala Sokağı'nın hayaletinden söz edildiğini duymuş muydun?" Mezarlıktan çıkarken, Kalevala anıtının önünden geçerken, De Foxá Kalevala kahramanlarının hayaletsi heykellerini görmemek için gözlerini yumuyor, başını öte yana çeviriyordu.

Bir akşam Kalevala Sokağı'nın ucundaki bir evin eşiğinde her gece, hiç sektirmeden, aynı saatte beliren hayaleti görmeye gittik. Dostum De Foxá'yı o kasvetli sokağa çeken şey çocukluğundan kalma hayalet görme korkusundan fazla, bir hayaletin, geleneklere uygun ola-

rak gecenin karanlığında değil de güneşin alnında, Finlandiya'nın yaz gecelerinin göz kamaştırıcı ışığında belirdiğini görme yolundaki sayrılıklı meraktı. Birkaç gündür Helsinki'nin tüm gazeteleri Kalevala Sokağı'nın hayaletinden dem vuruyordu: her akşam, gece yarısına doğru, sokağın dibinde limana yakın yer alan bir evin asansörü birdenbire kendiliğinden harekete geçiyor, son kata kadar çıkıyormuş, orada bir an durduktan sonra hızla, sessizce aşağıya iniyormuş: asansör kapısının ağır ağır gürültüyle açıldığı işitiliyormuş, ardından evin giriş kapısı aralanıyormuş, eşikte bir kadın beliriyormuş, suskun, solgun, karşı kaldırımda toplanmış ufak kalabalığı seyrediyormuş, sonra kapıyı usulca kapatıyormuş; birkaç saniye sonra kapı parmaklığının, ardından harekete geçen asansörün tıkırtısı işitiliyormuş ve hayalet çelik kafesinin içinde hızla, sessizce göğe doğru yükseliyormuş.

De Foxá ihtiyatla ilerliyor, ikide bir koluma sarılıyordu. Görüntülerimiz mağaza vitrinlerine hayaletler gibi yansıyordu: yüzlerimiz pırıl pırıl balmumu aklığındaydı. Hayaletli eve gece yarısına birkaç dakika kala, solgun gece güneşinin aydınlığında ulaştık: yakın zamanda yapılmış bir evdi, mimarisi pek moderndi, açık renk boyaları, camları, krom çelikleriyle pırıl pırıldı. Çatısı radyo antenleriyle dikenlenmişti. Giriş kapısının çerçevesinde (şu içeriden elektrik düğmesine basınca açılan kapılardandı) üstünde çift sıra siyah madeni düğmeler ve ev sakinlerinin adları yazılı bulunan bir alüminyum levha yer alıyordu. Ev sakinleri kapıyı açmadan önce ziyaretçiyle konuşabilsinler diye alüminyum levhanın altında, duvarda bir hoparlörün nikel ağzı görülüyordu. Giriş kapısının sağında bir Elanto mağazasının vitrini yer alıyordu, içinde birkaç kutu balık konservesi sergileniyordu: pembe etiket üstünde yemyeşil bir çift balık resmi soyut bir simgeler ve hayaletsi göstergeler âlemini akla

getiriyordu; solda bir berber dükkânı vardı, üstünde mavi tabelaya sarı harflerle boyanmış *Parturi-Kampaamo* yazısı okunuyordu: vitrinde balmumundan bir kadın büstü, iki-üç boş şişe, iki tane plastik tarak vardı.

Kalevala Sokağı daracıktı, evin cephesi, aşağıdan yukarıya doğru bakıldığında, iğreti bir dengede duruyormuş da karşı kaldırımda birikmiş ufak kalabalığın üstüne yıkılacakmış gibi tehditkârdı. Pek modern bir evdi, cam ve krom çelik malzeme cömertçe kullanılarak yapılmıştı: çatısında dimdik radyo antenleriyle, pencerelerin sayısız cam yuvarlakları berrak gece göğünü buz gibi bir alüminyum kesinliğiyle yansıtan bembeyaz, çıplak cephesiyle hayaletlerin belirmesi için idealdi; ama o morarmış, avurdu avurduna geçmiş yüzleriyle, hem dehşet verici hem merhametli olan, soğuk kefenlerine bürünmüş, Avrupa'nın eski sokaklarında bir çürümüş mezar kokusu saçan o kasvetli gece hortlakları için değil, Le Corbusier'nin mimarisini, Braque'ın ve Salvador Dalí' nin resim sanatını, Hindemith ve Honegger'in müziğini çağrıştıran modern mi modern bir hayalet için: kimi zaman Empire State Building'in cenazemsi eşiğinde ya da Rockefeller Center'in yüce çatısında, bir transatlantiğin güvertesinde ya da bir elektrik santralının buz gibi mavimsi ışığında görünen şu pırıl pırıl nikelajlı sıra sıra dizilmiş hayaletlerden biri.

Hayaletli evin önünde ufak bir kalabalık bekleşiyordu: halktan kişiler ve burjuvalardı, birkaç denizci, iki asker, Lotta Svärd üniformalı bir grup kız. Arada bir yakındaki caddeden bir tramvay geçiyor, duvarları, pencere camlarını titreştiriyordu. Köşeden bir bisiklet beliriverdi, önümüzden hızla geçip gitti, nemli asfaltta lastiklerinin hışırtısı birkaç saniye havada asılı kaldı, gözlerimizin önünden görünmez bir şey geçmiş gibi oldu. De Foxá'nın benzi kül gibiydi, istekli bakışlarını evin kapısına dikmiş-

ti, koluma sıkı sıkı yapışmıştı, korkudan ve arzudan tir tir titrediğini hissediyordum.

Birden asansörün gürültüsünü işittik, hafif, uzun bir vızıltı, sonra yukarıda, son katta kapısının açılıp kapanışını, aşağıya inen asansörün vızıltısını duyduk: derken evin kapısı açıldı, eşikte bir kadın belirdi. Orta yaşlarda bir kadıncağızdı, griler giymişti, başında ufak bir siyah fötr şapka vardı, aslında siyah kâğıttan da olabilirdi, gümüş kırlar düşmüş sarı saçlarının üstüne iliştirilmişti. Çok açık renk gözleri solgun, zayıf, elmacıkkemikleri çıkık yüzünde bir çift donuk lekeydi. Elleri yeşil kumaştan eldivenler içinde gizliydi. Kolları iki yanına düşmüştü ve o yeşil eller, etekliğinin grisi üstünde bir çift ölü yaprak gibiydi. Eşikte öylece durdu, karşı kaldırımda toplanmış bulunan meraklıları teker teker süzdü. Gözkapakları apak, bakışları sönüktü. Sonra gözlerini göğe kaldırdı, bir elini ağır ağır alnına götürüp ışığın çiğ yansımasına siper etti. Birkaç saniye öylece göğe baktı, yüzünü indirdi, kolu yanına düştü, bakışlarını kalabalığa dikti: kalabalık kadına sessizce bakıyordu, soğuk, handiyse kötücül bir dikkatle. Ardından kadın geri çekildi, kapıyı kapattı. Asansörün gürültüsü işitildi, hafif, uzun bir vızıltı. Soluğumuzu tutarak kulak kesildik, yukarıda, son katta asansör kapısının gürültüsünü bekledik. Vızıltı uzaklaşarak yükseliyordu, derken yok oldu. Asansör havada kaybolup gitmişti sanki ya da çatıyı delip gökyüzüne çıkmıştı. Kalabalık gözlerini kaldırıp berrak gökyüzünü seyretti. De Foxá koluma sıkı sıkı yapışmıştı, tepeden tırnağa titrediğini duyuyordum. "Gidelim," dedim. Ayaklarımızın ucuna basarak uzaklaştık, öylece kalakalmış, damların ta yükseklerde, tam üstünde duran bir beyaz buluta bakan kalabalığın arasından sıyrıldık, Kàlavela Sokağı'nı uçtan uca geçtik, eski İsveç kabristanında, Sierk'in mezarının yanındaki banka oturduk.

"Hayalet değildi o," dedi De Foxá uzun bir sessizlikten sonra. "Hayalet bizdik. Bize nasıl bakıyordu, gördün mü? Korkuyordu bizden."

"Modern bir hayaletti," dedim, "bir Kuzey hayaleti."

"Öyle," dedi De Foxá gülerek, "modern hayaletler asansörle inip çıkıyorlar demek." Çocuksu dehşetini saklamak için sinirli bir gülmedir tutturmuştu. Sonra kabristandan çıktık, Bulevardi'den aşağıya doğru yürüdük, İsveç Tiyatrosu'nun gerisinden Mannerheim Caddesi'ni geçtik. Esplanade'nin ağaçları altında erkekler ve kadınlar çayıra uzanmış, yüzlerini gecenin apak ışığına sunmuşlardı. Yazın "beyaz geceler"inde Kuzey halkları bir tuhaf tedirginliğe bir tür soğuk hummaya kapılır. Geceyi deniz kıyısında dolaşarak parklarda çayıra uzanarak ya da limandaki banklarda oturarak geçirirler. Sonra yüzleri göğe dönük, duvarlar boyunca yürüyerek evlerine dönerler. Yataklarına çırılçıplak uzanır, ardına kadar açık pencereden giren göz kamaştırıcı buz gibi ışıkla ıslanarak birkaç saatçik uyurlar. Gece güneşinin alnına bir kuvars lambasının altına uzanır gibi çıplak uzanırlar. Açık pencereden camsı havada evlerin, ağaçların, limanda sallanan yelkenlilerin hayaletlerinin kıpırdandığını görürler.

İspanya Elçiliği'nin yemek salonunda toplanmıştık, fil ayaklarını andıran dört kocaman ayaklı som maun masanın çevresindeydik, üstü kristallerle ve eski İspanyol gümüşleriyle tıklım tıklım doluydu. Al brokarla kaplı duvarlar, üstleri raks eden melek, salkım saçak meyve ve yaban hayvanları, diri göğüslü karyatid kabartmalarıyla bezeli, koyu renk, som mobilyalar, o duyusal ve cenaze çağrışımlı İspanyol sahnesi açık pencereden dolan apak, göz kamaştırıcı gece ışığıyla çarpıcı bir çelişki yapıyordu. Suare takımları giymiş erkekler, dekolteli, takmış takıştırmış kadınlar, fil ayakları ipek etekliklerle siyah

pantolonlar arasından beliren som masanın çevresinde, brokarların koyu kırmızı parıltısı ve gümüşlerin donuk şimşekleri arasında, duvarlara bükülmüş ipekten kordonlarla asılı İspanya krallarının ve büyük soylularının portrelerinin sabit, ağır bakışları altında (büfenin üstünde bir altın haç asılıydı, üstündeki İsa'nın ayakları buz kovalarına daldırılmış şampanya şişelerine değiyordu), cenazeleri andıran bir görünüm sergiliyorlardı, Luca Cranach'ın fırçasından çıkmışlardı sanki: etleri morumsuydu, pörsümüştü, gözlerinde mavi halkalar vardı; şakakları solgun ve terliydi, bütün yüzler cesedimsi bir yeşilimtırak renge bulanmıştı. Davetlilerin iri iri açılmış gözlerinde sabit bir bakış vardı. Camlar o gündüzsü gecenin soluğuyla buğulanmıştı.

Gece yarısına yakındı, günbatımının ateşi Brunnsparken'deki ağaçların tepelerini kızıla boyamaktaydı. Hava soğuktu. Finlandiya'nın Paris Elçisi'nin kızı Anita Bengenström'ün çıplak omuzlarını seyrediyorken, ertesi gün De Foxá ve Michailesco'yla birlikte Laponya'ya, Kuzey Kutup Dairesi'nin ötesine gideceğimi düşünüyordum. Yaz bir hayli ilerlemişti bile. Laponya'da somon balığı avının en iyi mevsimi için geç kalmıştık. Türkiye Büyükelçisi Agâh Aksel gülümseyerek, geç gelmenin diplomatik yaşantının bir sürü keyfinden biri olduğu gözleminde bulunuyordu. Sonra anlattı: Paul Morand Londra'daki Fransa Elçiliği Sekreterliği'ne atandığında, Paul Morand'ın tembelliğinin şanını duymuş olan Elçi Cambon'un ona ilk sözü şu olmuş: "*Mon cher, venez au bureau quand vous voudrez, mais pas plus tard.*"[1] Agâh Aksel pencereye dönük oturuyordu: yüzü bakır rengini almıştı, ak saçları alnının çevresinde bir gümüş ikona

1. (Fr.) Azizim, büroya canınız istediği zaman gelin, yeter ki geç gelmeyin. (Ç.N.)

çerçevesi oluşturuyordu. Kısa boylu, geniş omuzluydu, ihtiyatla kımıldanıyordu, hep çevresine kuşkuyla bakar gibi bir hali vardı ("*C'est un Jeune Turc qui adore le Koniak,*"[1] diyordu De Foxá onun için. "*Ah! vous êtes donc un Jeune Turc?*"[2] diye soruyordu ona Anita Bengenström. "*J'étais beaucoup plus turc, hélas! Quand j'étais plus jeune,*"[3] yanıtını veriyordu Agâh Aksel).

Yaşamının en güzel yıllarını İtalya'da geçirmiş olan ve günlerini Roma'da, Panama Sokağı'nda tamamlamayı dileyen Romanya Elçisi Noti Constantinide, Roma yazında, ıssız meydanlarda çeşmelerin şırıltısından, öğle güneşinin şiddetinden söz ediyordu, konuşurken Kuzey gecesinin göz kamaştırıcı soğuk ışığında ürperiyordu, mavi ipekten masa örtüsünün üstüne balmumundan bir el gibi bırakılmış beyaz eline bakıyordu. Constantinide bir gün önce Mikkeli'den, Mareşal Mannerheim'in karargâhından dönmüştü, oraya Mareşale, Romanya'nın genç kralı Mihai tarafından verilen üst düzeyde bir nişanı teslim etmeye gitmişti. "Sizi son gördüğümden beri yirmi yaş gençleşmişsiniz: yaz size gençliği armağan etmiş," demiş ona Constantinide. "Hangi yaz?" diye yanıtlamış Mannerheim, "Finlandiya'da on kış ayı ile iki yazsız ay vardır."

Konuşma birkaç dakika Mareşal Mannerheim'ın çevresinde dolaştı: "dekadan" zevkleriyle kral gibi davranışları ve görünümü arasındaki çelişkiden, ordu içinde ve ülkedeki muazzam nüfuzundan, savaşın o ilk korkunç kışında çatışmanın Fin halkına dayattığı özverilerden konuşuldu. Kontes Mannerheim Finlandiya'ya soğuğun kuzeyden inmeyip doğudan geldiği gözleniminde bulundu.

1. (Fr.) Konyağa bayılan bir Jön Türk. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ah! Bir Genç Türk'sünüz demek, öyle mi? (Ç.N.)
3. (Fr.) Heyhat! Daha gençken çok daha Türk'tüm. (Ç.N.)

"Kuzey Kutup Dairesi'nin yukarısında yer aldığı halde," diye ekledi, "Laponya hiç de Volga bölgesi kadar soğuk değildir."

"İşte size sonu gelmez Şark meselesinin yeni bir yönü daha," dedi De Foxá.

"Avrupa için hâlâ bir Şark Meselesi var mı sanıyorsunuz?" dedi Türkiye Elçisi. "Ben Philip Guadella'yla aynı fikirdeyim: Batılılar açısından Şark meselesi artık Şark meselesi konusunda Türklerin ne düşündüğünü anlamaktan ibaret kaldı."

De Foxá anlattı: o sabah ABD Elçisi Arthur Schoenfeld'e rastlamış, Londra'da savaş sırasında basılmış olan ve kendisinin Stockmann Kitabevi'nde bulup aldığı son kitabı *Men of war*'dan ötürü Philip Guadella'ya pek içerlemiş. İngiliz yazar, Türklere ayrılmış bölümde eski çağlarda Avrupa'ya Barbar istilalarının hep Doğu'dan gelmiş olduğunu gözlemliyormuş, onun en basit nedeni de Amerika'nın keşfinden önce, Avrupa'ya başka hiçbir yerden gelemeyişleriymiş.

"Türkiye'ye," dedi Agâh Aksel, "Barbar istilaları hep Batı'dan gelmiştir, ta Homeros zamanından beri."

"Homeros zamanında Türkler var mıydı ki?" diye sordu Colette Constantinide.

"Öyle Türk halıları vardır ki," diye yanıtladı Agâh Aksel, "*İlyada*'dan çok daha eskidirler."

(Birkaç gün önce Dinu Cantemir'e gitmiştik, Brunnsparken'de, İngiltere Elçiliği'nin karşısında, Linder ailesinin güzel evinde oturuyordu, Doğu porselenleri ve halıları koleksiyonunu görecektik. Dinu eliyle havada bana en güzel Saksonya parçalarının soyağacını çizerken, Bengt von Törne güzelliğiyle şan vermiş bir Lindt portresinin altında ayakta durmuş, Mircea Berindey ile Titu Michailesco'ya ressam Gallen-Kallela'nın sanatını yorumlarken, Türkiye Elçisi ile Romanya Elçisi odanın orta

yerine diz çökmüş, Cantemir'in yere sermiş bulunduğu XVI. yüzyıldan kalma iki Türk seccadesi üstüne tartışıyorlardı. Birinde iki paralelkenar ile dikdörtgen deseni dokunmuştu; pembe, mor, yeşil renklerdeydiler, öbür seccadede İran esinlenmeli olduğu besbelli pembe, mavi ve altın rengi dört dikdörtgen vardı. Türkiye Elçisi ilkinin zarif mi zarif renk uyumunu göklere çıkarıyordu, ömründe gördüğü en çetin uyummuş, Romanya Elçisi ise ikinci seccadenin eski İran minyatürlerinin tonlarındaki handiyse kadınca inceliğini övüyordu. "*Mais pas du tout, mon cher,*"[1] diyordu Constantinide sesini yükselterek. Agâh Aksel sesinde sabırsızlıkla, "*Je vous assure, sur ma parole d'honneur, que vous vous trompez,*"[2] diye yanıtlıyordu. İkisi de dizüstü, kollarını havaya kaldırmıştı: Türk usulü dua eder gibiydiler. Öylece tartışarak, iki seccadenin üstüne bağdaş kurup karşılıklı oturdular. Agâh Aksel diyordu ki: "*On a toujours été injuste envers les Turcs.*"[3]

"Kadim Türk uygarlığından," dedi Agâh Aksel, "günün birinde geriye kala kala birkaç halı kalacaktır. Biz yiğit ve bahtsız bir halkız. Başımıza gelen bütün belalar yüzlerce yıllık hoşgörümüzden kaynaklanıyor. Eğer o denli hoşgörülü olmasaydık, belki de bütün Hıristiyan âlemini boyunduruğumuzun altına alırdık."

Ben ona hoşgörü sözcüğünün Türkçe ne anlama geldiğini sordum.

"Boyunduruk altına aldığımız halklara hep serbestlik tanımışız olmamız anlamına gelir," diye yanıtladı Agâh Aksel.

"Ben bir türlü anlamıyorum," dedi De Foxá, "Türk-

1. (Fr.) Hayır, azizim, hiç de öyle değil. (Ç.N.)
2. (Fr.) Sizi şerefim üzerine temin ederim ki yanılıyorsunuz. (Ç.N.)
3. (Fr.) Türklere hep haksızlık edilmiştir. (Ç.N.)

ler neden Hıristiyanlığı kabul etmemişler. İşleri basitleştirmenin yolu olurdu."

"Haklısınız," dedi Agâh Aksel, "eğer Hıristiyanlığı kabul etmiş olsaydık, biz bugün hâlâ Budapeşte'de olurduk, hatta belki Viyana'da da."

"Şimdi Viyana'da Naziler var," dedi Constantinide.

"Hıristiyanlığı kabul ederlerse kalırlar," dedi Agâh Aksel.

"Günümüzün başta gelen sorunu hâlâ din sorunu," dedi Bengt von Törne. "*On ne peut pas tuer Dieu.*"[1] Sonra bir süre önce, Botnia körfezi kıyısındaki Fin kenti Turku'da olanları anlattı. Kent dolaylarına iniş yapan bir Sovyet paraşütçüsü ele geçirilip Turku Hapishanesi'ne atılmış. Tutsak otuz yaşlarında bir adammış, Harkiv metalürji tesislerinde makine işçisiymiş ve davasına inanmış bir komünistmiş. Düşünce üretmeye yatkın bir zekâsı varmış, birçok sorun üstüne yalnız merak değil, aynı zamanda bilgi sahibiymiş, özellikle ahlaksal sorunlar üstüne. Kültürü bir *udarnik*'inkinden, Sovyet fabrikalarında adlarını onları icat edip düzenlemiş olan kişiden, Stahanov'dan alan *stakhanovzi*'lerinkinden hayli üstünmüş. Hapishane hücresinde sürekli okuyormuş, dinsel içerikli kitapları yeğliyormuş, hapishane müdürü öylesine karmaşık ve ender bir insan örneğiyle ilgilenmiş, kendi kitaplığından istediği yapıtları seçip almasına izin veriyormuş. Tabii ki adam maddeci ve Tanrıtanımazmış.

Aradan bir süre geçince onu hapishanenin atölyesinde çalıştırmaya başlamışlar. Tutsak günün birinde bir papazla konuşmak istemiş. Dindarlığı ve dinbilgisi ile Turku'da büyük saygı uyandıran genç bir Protestan papazını Sovyet paraşütçüsünün hücresine getirmişler. İki

1. (Fr.) Tanrı'yı öldürmek mümkün değildir. (Ç.N.)

adam iki saat kadar hücrede baş başa kalmışlar. Konuşmanın sonunda papaz dışarı çıkacakken tutsak elini onun omzuna koymuş, bir anlık duraksamanın ardından onu kucaklamış. Bu ayrıntılar daha sonra Turku gazetelerinde çıkmış. Birkaç hafta sonra, son günlerde gizli, acı bir düşüncenin azabını yaşıyora benzeyen tutsak yeniden papazla görüşmek istemiş: o da yine hapishaneye gitmiş, ilk seferinde olduğu gibi tutsakla hücreye kapanmış. Bir saat geçmiş geçmemiş, koridorda dolaşan gardiyan bir imdat çığlığı işitmiş. Hücrenin kapısını açmış, bakmış tutuklu ayakta, duvara dayanmış duruyor; ayaklarının dibinde, bir kan gölünün ortasında papaz yatıyor. Ruhunu teslim etmeden önce papaz anlatmış: konuşma sona erince, tutsak onu kucaklamış ve aynı anda sivri bir demir törpüyü sırtına saplamış. Katil sorguya çekildiğinde şöyle açıklamış: Papazı, yürüttüğü mantıklarla onun komünist ve Tanrıtanımaz vicdanını tedirgin ettiğinden ötürü öldürmüşmüş. İdama hüküm giymiş ve kurşuna dizilmiş. "İşte o adam," diye sözünü bağladı Bengt von Törne, "papazın kişiliğinde Tanrı'yı öldürmek istemişti."

Bütün Fin gazetelerinde yer alan o cinayetin öyküsü kamuoyunu şiddetle etkilemişti. Finlandiya'nın eski Roma Elçisi'nin oğlu Teğmen Gummerus da, idam mangasına komut veren Turku'lu subay arkadaşının katilin sakin tavrından çok etkilendiğini anlatmıştı.

"Vicdan huzurunu bulmuş demek," dedi De Foxá.

"Ama bu dehşet verici!" diye ünledi Kontes Mannerheim. "İnsanın aklına nasıl gelebilir Tanrı'yı öldürmek?"

"Bütün modern dünya Tanrı'yı öldürmeye çalışıyor," dedi Agâh Aksel. "Modern vicdanda Tanrı'nın hayatı tehlikede."

"Müslüman vicdanında da mı?" diye sordu Cantemir.

"Ne yazık ki Müslüman vicdanında da," diye yanıtladı Agâh Aksel. "Hem komünist Rusya'ya komşu oldu-

ğundan değil, Tanrı'yı öldürme dileği çağın havasında var, modern uygarlığın bir öğesi."

"Modern devlet," dedi Constantinide, "Tanrı'nın hayatını yalnızca polisiye önlemlerle koruyabileceğini umuyor."

"Modern devletin koruyabilmeyi umduğu şey salt Tanrı'nın hayatı değil, aynı zamanda kendi varlığı da," dedi De Foxá. "İspanya örneğini ele alalım. Franco'yu devirmenin tek yolu Tanrı'yı öldürmek: ve artık Madrid ve Barcelona sokaklarında Tanrı'yı öldürme girişimlerinin haddi hesabı yok. Gün geçmiyor ki birileri tabancasına sarılmasın." Ardından anlattı ki, bir gün önce, Stockmann Kitabevi'nde yeni basılmış bir İspanyol kitabı bulmuş: açmış, ilk sayfasında, ilk satırında şu sözler yazılıymış: "Tanrı olacak şu çılgın dâhi..."

"Turku cinayetinde göz önüne alınması gereken," dedi Bengt von Törne, "bir komünist Rus'un bir papazı öldürmüş olmasından çok, Karl Marx'ın Tanrı'yı öldürmeye kalkışması. Tam bir Marksist cinayeti o."

"Şunu kabul edecek cesareti bulmalıyız ki, modern dünya *Das Kapital*'i Kutsal Kitap'tan daha kolaylıkla kabulleniyor," dedi Constantinide.

"Aynı şey Kuran için de geçerli," dedi Agâh Aksel. "Genç Müslümanların komünizmi nasıl kolayca üstlendikleri şaşırtıcı bir şey. SSCB'nin Doğu cumhuriyetlerinde, Müslüman gençlik hiç karşı koymaksızın Hz.Muhammed'i bırakmış, Marx'a yönelmekte. Kuransız İslam olur mu hiç?"

"Katolik Kilisesi," dedi De Foxá, "Kutsal Kitap'tan vazgeçebildiğini gösterdi."

"Günün birine Marx'sız bir komünizm olacak: en azından birçok İngiliz'in ideali bu," dedi Cantemir.

"Birçok İngiliz'in ideali," dedi Constantinide, "Marx'ın *Kapital*'inin *Blue Book* basımı."

"İngilizlerin," dedi Agâh Aksel, "komünizmden korkacak bir şeyleri yok. Onlar için komünizm sorunu sınıf çatışmasını da Waterloo Çarpışması'nı kazandıkları alanda kazanmak: Eton'un oyun sahalarında yani."

Kontes Mannerheim anlattı ki, birkaç gün önce, Alman Elçisi von Blücher bazı meslektaşlarıyla sohbet ederken, İngiltere'de komünizm tehlikesinden ötürü ciddi kaygı gösteriyormuş. "*Don't worry*," demiş ona Danimarka Elçiliği Sekreteri Adam de Moltke-Huitfeld, "*Britons never will be Slavs.*"[1]

"İngilizlerin," dedi De Foxá, "büyük bir erdemi vardır: sorunları her türlü gereksiz öğeden sıyırmayı, en vahim ve karmaşık sorunları bile olanca çıplaklığıyla ortaya koymayı becerirler." Ardından ekledi: "Komünizmin de İngiltere'nin sokaklarında, Lady Godiva'nın Coventry sokaklarında dolaştığı gibi çırılçıplak dolaştığını göreceğiz."

Saat belki de gecenin ikisini bulmuştu. Hava soğumuştu: ardına kadar açık pencereden giren madeni ışık, davetlilerin yüzlerini öylesine morumsu bir gölge düşürüyordu ki, De Foxá'dan pencereyi kapattırıp ışıkları yaktırmasını rica ettim. Hepimiz ceset görünümündeydik: öyle; çünkü güpegündüz gece elbiseleri giymiş bir adamdan ya da çıplak omuzları mücevherlerle parıldayan ağır makyajlı bir genç kadından daha fazla ölümü düşündüren bir şey olamaz. Zengin sofranın çevresine sıralanmış, Hades'te cenaze şölenini yapan ölüleri andırıyorduk: gece güneşinin madeni ışığı tenlerimize morumsu bir ölü görkemi veriyordu. Hizmetkârlar pencereyi kapattılar, ışıkları yaktılar ve odaya ılık, mahrem, gizli bir hava doluverdi. Şarap kristallerde parıldadı, yüzlerimiz yeniden kanlanıp canlandı, gözler neşeyle ışılda-

1. (İng.) Britanyalılar asla Slav olmayacaklar. (Ç.N.)

dı, seslerimiz yeniden sıcak ve derin, yaşayan insanların seslerine dönüştü.

Apansızın alarm sirenlerinin upuzun yakınması çınladı: ardından hemen uçaksavar bataryalarının ateşi başladı. Denizden Sovyet uçaklarının tatlı arı vızıltısı geliyordu.

"*Cela peut paraître drôle*," dedi Constantinide sakin bir sesle, "*mais moi j'ai peur.*"[1]

"*Moi aussi j'ai peur*," dedi De Foxá, "*et ce n'est pas drôle.*"[2]

Hiçbirimiz yerimizden kımıldamıyorduk. Patlamaların gümbürtüsü dipten, boğuk geliyordu, duvarlar titriyordu, Colette Constantinide'nin önündeki bir kadeh hafif bir şıngırtıyla çatladı. De Foxá'nın bir işareti üzerine, uşaklardan biri pencereyi yeniden açtı. Sovyet uçakları yüz kadar vardı, saydam kanatlı kocaman böcekler misali kentin damları üstünde alçaktan uçuyorlardı.

"Bu aydınlık Kuzey gecelerinin en tuhaf yanı," dedi Mircea Berindey o yorgun Rumen vurgusuyla, "gece hareketlerini, düşüncelerini, duygularını gün ışığında yakalayabilmek oluyor, oysa onlar ancak karanlığın gizliliğinde doğarlar ve gece, karanlık bağrında saklar, korur onları. Ve Madam Slörn'e dönerek ekledi: "Bakın, işte size bir gece yüzü."

Madam Slörn'ün beti benzi atmıştı, dudakları hafifçe titriyordu, apak gözkapakları da öyle, başını eğerek gülümsüyordu. Demetra Slörn Yunanlı, yüzü saydam, gözleri siyah, alnı geniş, tertemiz, gülümseyişinde ve hareketlerinde eski çağlardan kalma bir yumuşaklık var. Gözleri baykuş gözleri, Tanrıça Athena'nın gözleri, gözkapakları apak, narin, kıpır kıpır.

1. (Fr.) Sırasıyla; "Size belki tuhaf gelecek.", "Ama ben korkuyorum." (Ç.N.)
2. (Fr.) Sırasıyla; "Ben de korkuyorum.", "Hiç de tuhaf değil."

"*J'aime avoir peur,*"[1] dedi Madam Slörn.

Arada bir uçaksavarların gümbürtüsüne, bombaların patlayışına, motorların uğultusuna derin bir sessizlik karşıyordu. O apansız sessizlik aralarında kuş ötüşleri işitiliyordu.

"İstasyon alevler içinde," dedi pencerenin önünde oturan Agâh Aksel.

Elanto mağazaları da yanıyordu. Hava soğuktu. Kadınlar kürklerine sarınmıştı, buz gibi gece yarısı güneşi parkın ağaçları arasından parıldıyordu. Uzaklarda, Suomenlinna taraflarında bir köpek havlıyordu.

Bunun üzerine, Belgrad bombalandığında İtalya Elçisi Mameli'nin köpeği Spin'in ne yaptığını anlatmaya giriştim.

1. (Fr.) Korkmak hoşuma gidiyor. (Ç.N.)

XI

Çıldıran tüfek

Belgrad'a bombalar yağmaya başlayınca, İtalya Elçisi Mameli, köpeği Spin'i çağırmaya koyuldu, üç yaşında güzel mi güzel bir İngiliz av köpeğiydi. "Gel Spin, gidiyoruz, çabuk ol!" Spin, elçinin çalışma odasının bir köşesine sinmişti, sanki onların korumasına sığınırcasına, Papa'nın, Kral'ın, Mussolini'nin portrelerinin dibine. Kapı eşiğinden çağıran efendisine yaklaşmaya cesareti yoktu. "Haydi Spin, gidelim, çabuk, sığınağa inmeliyiz." O zaman Spin, efendisinin sesinin alışık olmadığı tonundan sahiden de korkulacak bir durum olduğunu kavradı. Başladı sızlanmaya, halıyı ıslatmaya, çevresine çaresizlikle bakınmaya.

Spin güzel, soylu cinsten bir İngiliz köpeğiydi, biricik tutkusu avdı. Mameli onu sık sık Belgrad dolaylarındaki tepelere ve ormanlara ya da Tuna Nehri kıyısına ya Belgrad'ın karşısında, Pančevo ile Zemun arasında nehrin ortasındaki adacıklara ava götürürdü: tüfeğini duvardan indirir, omzuna asar ve, "Gidelim, Spin," derdi. Köpek neşesinden havalara sıçrar, havlardı ve Mameli'nin tüfeklerinin, fişekliklerinin, İngiliz köselesinden güzel av çantalarının asılı durduğu koridordan geçerken, gözlerini kaldırıp kuyruğunu sallardı.

Ama o sabah, Belgrad bombardımanı başlar başla-

maz, Spin'in ödü koptu. Bombaların gümbürtüsü dehşet vericiydi. Eski Kraliyet Sarayı'ndan uzak olmayan İtalya Elçilik Binası korkunç patlamalarla temellerinden sarsılıyor, duvarlardan sıvalar dökülüyor, tavanda ve duvarlarda kocaman çatlaklar açılıyordu. "Haydi Spin, çabul ol!" Böylece Spin kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırmış, sızlanarak, basamakları ıslatarak merdivenlerden aşağı indi.

Sığınak zeminin hemen altındaki bir mahzenden ibaretti; birkaç kirişle destekleyecek, tavanını ahşap iskeletle ve çimento sütunlarla güçlendirecek vakit olmamıştı. Cadde düzeyinde açılmış ufak bir pencereden soluk, tozlu bir ışık giriyordu. Duvarlar boyunca, kaba tahtadan raflarda Chianti ve Fransız şarapları, viski, konyak, cin şişeleri sıralanmıştı. Tavandan Friuli'nin San Daniele jambonlarıyla Lombardiya salamları sarkıyordu. Mahzendi yani, tam bir fare kapanı. Elçiliğin bütün çalışanlarını köpek Spin'le birlikte yerin dibine gömmek için ufak bir bomba yeterdi.

6 Nisan 1941 Pazar sabahı, saat 7.20'ydi. Spin korkudan inleyerek sığınağın merdivenlerini iniyordu. Koridordan geçerken duvara bir göz atmıştı: tüfeklerin hepsi yerli yerindeydi. Demek o muazzam gümbürtüler tüfek atışı değildi, anormal bir şeydi, insanca ölçülerin ötesinde, doğa dışı bir şey. Zemin deprem oluyormuşçasına sarsılıyordu, evler birbirine çarpıyordu, yıkılan duvarların korkunç gürültüsü, kaldırımlarda parçalanan camların şangırtısı, çılgına dönmüş, çil yavrusu gibi kaçışan insanların dehşet çığlıkları, imdat haykırışları, küfürleri, feryatları işitiliyordu. Mahzenden içeriye patlamaların, yangınların dumanıyla birlikte acı bir kükürt kokusu sızmaya başlamıştı. Bombalar Terazije'ye, Spomenik Meydanı'na, eski Kraliyet Sarayı'nın üstüne düşüyordu. Caddeden sıra sıra otomobiller son hızla geçip gidiyordu,

içleri generallerle, bakanlarla, saray adamlarıyla, yüksek memurlarla doluydu. Sivil ve askerî yetkililer dehşete kapılmışlardı, başkenti bırakmış kaçıyorlardı. Sabah saat ona doğru, kent artık kaderine terk edilmişti. Derken yağma başladı.

Zemun ve Pančevo'dan koşa koşa gelmiş Çingene çetelerinin de eklendiği ayaktakımı, mağazaların kepenklerini kırıyor, evlere kadar yağmalamaya çıkıyordu. Terazije'den tüfek atışlarının takırtısı geliyordu. Yurttaşlar, yağmacılar sokaklarda, konakların merdivenlerinde, sahanlıklarda, apartman dairelerinin içinde boğazlaşıyorlardı. Spomenik Meydanı'nda Kraliyet Tiyatrosu alevler içindeydi. Meydanın öbür yanında, tiyatronun karşısında yer alan pastane yıkılmıştı. Afrodizyak tatlılarıyla bütün Balkanlar'da şan almış bir Türk pastanesiydi. Kalabalık bağıra çağıra yıkıntıları karıştırıyor, o değerli tatlıların başında vahşice çekişiyorlardı, saçları başları birbirine karışmış, suratlarını ateş basmış kadınlar bayağı kahkahalar atarak afrodizyak pastaları, karamelaları, şekerlemeleri şapur şupur çiğniyorlardı. O muazzam gümbürtüleri, o yıkılan duvarların gürültüsünü, o dehşet çığlıklarını, o kahkahaları, o yangın çatırtılarını Spin, kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırmış, kulaklarını indirmiş, inleyerek dinliyordu. Elçi Mameli'nin ayaklarının dibine sinmiş, pabuçlarını ıslatıyordu. Öğleye doğru, bombaların gümbürtüsü uzaklaşıp yavaş yavaş sönünce, Mameli ile elçilik personeli birinci kata çıktılar ama Spin sığınaktan çıkmayı reddetti. Yiyeceklerini oracığa, dumana boğulmuş karanlık mahzene götürmek zorunda kaldılar.

Sessizlik anlarında, elçinin çalışma odasından Spin'in iniltisi işitiliyordu. Dünyası yıkılmıştı, dehşet verici, doğaüstü bir şeyler olmuştu demek. Mameli ona bakmaya mahzene her inişinde, "Bombardıman bitti," diyordu, "artık yukarıya gelebilirsin, tehlike kalmadı." Oysa Spin

korkuyordu, mahzenden ayrılmak istemiyordu. Yemeğine dokunmadı, kuşku dolu gözlerle çorbasına şöyle bir göz atıyordu, kendi efendisinin elinin ihanetinden korkan köpeğin güvensiz, yalvaran bakışlarıyla. Artık hiçbir insan ve doğa yasası kalmamıştı. Yıkılıp gitmişti dünya.

Aynı gün, ikindiüzeri saat dörde yaklaşırken Elçi Mameli yeniden mahzene inmeye hazırlanıyordu, Spin'i tehlikenin geçtiğine, her şeyin yeniden düzene, her zamanki alışılmış düzenine girdiğine inandırmaya çalışacaktı, tam o sırada gökyüzünde, yükseklerde, Zemun yönünde, Pančevo yönünde bir uğultu duyuldu. İlk bombalar Miloša Velikog taraflarına düştü, Stukaların damlara aynen çivi çakar gibi, bir tek, yerli yerince, yıldırım gibi şiddetli çekiç vuruşuyla çaktığı bombalar. Ve kent temellerinden sarsılıyor, millet bağrışarak sokaklarda kaçışıyordu, zaman zaman iki bomba arasında müthiş bir sessizlik ânı oluyordu; çevrede her şey ölmüş, soluksuz, kıpırtısız kalıveriyordu. Tıpkı yeryüzü öldüğünde, dünyanın sonu geldiğinde, soğuk ve cansız kaldığında duyumsanacak olan o son uzaysı sessizlik. Derken birdenbire yeni, dehşet verici bir patlama ağaçları, evleri köklerinden söküyordu, gökyüzü bir gök gürültüsü gümbürtüsüyle kentin üstüne çullanıyordu.

Elçi Mameli ile elçilik personeli sığınağa inmişlerdi, şimdi solgun benizlerle uşakların mahzenin ortasında bir masanın çevresine dizdikleri iskemlelerde oturuyorlardı. Yalnızca patlamalar arasında, efendisinin ayakları dibine büzülmüş Spin'in iniltileri işitiliyordu.

"Kıyamet kopuyor," dedi İkinci Sekreter Prens Ruffo.

"Cehennem dedikleri şey işte," dedi Elçi Mameli, bir sigara yakarken.

"Doğanın tüm güçleri tepemizde zincirden boşandı," dedi Birinci Sekreter Guidotti. "Doğa da çıldırdı."

"Yapacak hiçbir şey yok," dedi Kont Fabrizio Franco.

"Elimizden gelen tek şey Rumenlerin yaptığını yapmak," dedi Elçi Mameli, "*tutun şi răbdare*, sigara içip beklemek."

Spin o konuşmaları dinliyordu, yapacak şey olmadığını gayet iyi anlıyordu. *Tutun şi răbdare*. İyi de, neyi beklemek? Elçi Mameli ile elçilik personeli öyle solgun ve tedirgin, sigara üstüne sigara içerek oturmuş neyi beklediklerini biliyorlardı kuşkusuz. Ama hiç olmazsa ağızlarından bir tek laf kaçırsalar da, kendisi o bunaltıcı bekleyişin esrarını anlayabilseydi. O dehşetengiz günün olaylarından ve o bekleyişin nedeninden ötürü içine düştüğü karanlık, bombaların gümbürtüsüne her türlü güvensizliğin ötesinde bir tedirginlik katıyordu. Spin aslında ürkek bir köpek değildi. Safkan, cins bir İngiliz köpeğiydi, sözcüğün en iyi anlamıyla Ari ırktandı: damarlarında bir damlacık bile yabancı kanı yoktu, Sussex'in en iyi köpek çiftliğinde eğitilmiş yiğit bir köpekti. Hiçbir şeyden korkmazdı, savaştan bile; av köpeğiydi Spin ve herkesin bildiği üzere, savaş da insanların hem avcı hem av oldukları bir av partisi demekti; insanların tüfekleri ellerinde, birbirlerini avlamaya çıktıkları bir oyundu. Yani tüfek atışlarından korkusu yoktu Spin'in: başını dikerek koskoca bir alaya karşı koyabilirdi. Tüfek atışları onun neşesini yerine getirirdi. Tüfek atışları doğada bir düzen öğesi, geleneksel dünyanın bir parçasıydı, kendi dünyasının. Tüfek atışları olmasa hayat neye benzerdi ki? Çayırlarda, makiliklerde, Sava ve Tuna nehirlerinin ötesindeki tepelerde o uzun koşular olmasaydı hayat neye benzerdi? Tarlalar ve ormanlar boyunca gerilmiş ip gibi bir kokuyu izleyerek, bir çelik telin üstünde bir cambaz misali bir kokunun ipi üzerinde o koşular? Avcının tüfeği sabahın berrak, zayıf havasında kupkuru patlar, ya güz yağmurunun gri örümcek ağında hafif bir titreşimle yayılır ya da karlı ovada neşeyle zıplar, işte o zaman doğanın düzeni

yerli yerinde demektir. Doğanın, dünyanın, yaşamın kusursuzluğuna son fırçayı vurmak için eksik olan işte yalnızca o tüfek atışıdır.

Uzun kış gecelerinde, Mameli kütüphanede, kısa piposu dişlerinin arasında, başı bir kitabın sayfaları üzerine eğilmiş, şöminenin önünde oturduğunda (şöminede ateş neşeyle çıtırdar, dışarıda rüzgâr ıslıklar çalar, yağmur şakır şakır yağardı) Spin, halının üstünde, efendisinin ayakları dibine yatmış, o kuru tüfek atışını ve sabahın camsı havasının şıngırtısını düşlerdi. Ara sıra gözlerini duvarda asılı duran eski Türk tüfeğine kaldırır, kuyruğunu sallardı. Baştan aşağı sedef kakmalı, fitilli bir Türk av tüfeğiydi (Mameli Monastir'de bir eskiciden birkaç dinara almıştı onu), kuşkusuz zamanında Savoy Prensi Eugen'e, Zemun çayırlarında at koşturan Macar ve Hırvat atlılarına ateş etmişti. Bir eski, sadık savaş tüfeğiydi, görevini yerine getirmiş, elinden geleni yapmıştı, doğanın kadim, geleneksel düzenin korunmasına yardımcı olmuştu; o da uzak gençliğinde, kuru atışıyla sabahın camını bin parça ettiği, orada, Zemun'da, Novi Sad'da, Vukovar'da bir genç Macar'ı atından alaşağı ettiği gün dünyanın kusursuz düzenine son fırça darbesini vurmuştu. Spin bir *son of a gun*[1] değildi gerçi: ama tüfeksiz bir dünyayı hayal edemezdi. Tüfeğin patlayışı egemen olduğu sürece, doğanın düzenini, kusursuz uyumunu hiçbir şey bozamazdı.

Gel gelelim o sabah dünyanın altını üstüne getiren korkunç gürültü tüfeğin dost sesi değildi, olamazdı: o güne değin hiç duymadığı bir sesti, yepyeni, korkunç bir ses. Dehşet saçan bir canavar, vahşi bir yabancı tanrı, tüfeğin, o güne değin dünyayı düzen ve uyum içinde sür-

1. (İng.) Silâhşör. (Ç.N.)

dürmüş olan o tanıdık tanrının krallığını altüst etmişti. O vahşice hınca yenik düşmüştü tüfek, sesi sonsuza değin susmuştu. O acımasız anlarda Spin'in zihninde altüst olmuş doğanın, o yıkıntıya dönmüş dünyanın fonu üzerinde beliren Mameli imgesi ufarak, beli bükülmüş, gri, benzi solmuş, çıplak tarlalarda, yanıp kül olmuş ormanlarda, boşalmış fişekliği göğsünde çaprazlanmış, dilsiz, işe yaramaz, yenik düşmüş tüfeği omzunda, topallayarak yürüyen bir adamcağızdı.

Derken birden Spin'in zihninde korkunç bir düşünce beliriverdi. Yoksa o korkunç ses... O canavarca ses aslında bir tüfeğin sesi olmasındı? Ya tüfek, birdenbire çıldırıvermiş, sokaklarda, çayırlarda, ormanlarda, nehir boylarında koşmaya, doğayı yepyeni dehşetengiz, hummalı sesiyle altüst etmeye başlamışsa? O düşünce üzerine Spin, kanının donduğunu hissetti. Gözlerinin önünde elinde o korkunç çılgın tüfekle Mameli'nin tehditli görüntüsü canlandı. İşte, Mameli, namluya bir mermi sürüyordu, silahı yukarıya kaldırıyordu, kabzasını omzuna dayıyordu, tetiği çekiyordu. Ve tüfeğin ağzından dehşet verici bir gümbürtü çıkıyordu. Korkunç bir patlama kenti temellerinden sarsıyordu, toprakta derin uçurumlar açılıyordu, evler birbirlerine çarpıyorlar, muazzam bir gürültüyle yıkılıyorlar, her yeri kaplayan muazzam bir toz bulutu yükseliyordu.

Mahzende herkes suspus olmuştu, benizleri kül gibiydi, kan ter içindeydiler, kimileri dua ediyordu. Spin de gözlerini yumdu, ruhunu tanrısına emanet etti.

O gün ben, Belgrad'ın kapılarında, Pančevo'daydım. Kentten yükselen muazzam kapkara bulut uzaktan devasa bir akbabanın kanadını andırıyordu. Çırpınan, olanca genişliğiyle gökyüzünü kaplayan bir kanat. Batan güneş onu yer yer yaralıyor, isli, kanlı parıltılar koparıyor-

du. Ölümüne yaralanmış bir akbabanın kanadıydı sanki, ayaklanmak istedikçe sert tüyleriyle gökyüzünü parçalıyordu. Orada, uzaklarda, tembel, sarı nehirlerin böldüğü yeşil ovanın ucunda, ormanlık tepenin üstüne tünemiş kentin tepesine gagalarını uzatmış Stuka sürüleri korkunç ıslıklarla durmadan saldırıyorlar, suratları ve pençeleriyle beyaz evleri, pırıl pırıl camlı yüksek sarayları, varoşların kenarlarından ovaya yayılan yolları un ufak ediyorlardı. Tuna ve Sava kıyıları boyunca toprak fıskiyeleri yerden arşa yükseliyordu. Bitmez bir gümbürtü, günün son ateşinde parıldayan madeni kanatların sonu gelmez ıslığı sürüp gidiyordu tepemde. Ufuk vahşi bir tamtam misali boğuk gümbürtüler yayıyordu. Ovada yer yer yangınların alevleri parıldıyordu. Başıbozuk Sırp askerleri kırlarda dolaşıyorlardı, Alman devriyelerinin hendekler boyunca iki büklüm yürüdükleri görülüyordu, Timiş Nehri boyundaki bataklıkların sazlıklarını, kamışlıklarını karıştırıyorlardı. Solgun, yumuşak bir akşamdı; ufkun dibindeki tepelerden dolgun bir ay ağır ağır yükseliyor, Tuna'nın sularını pırıldatıyordu. Ve yarı yıkık bir evin odasından ayın ağır ağır gökyüzünde yükselişini seyrediyorken (gökyüzü pespembeydi, çocuk tırnaklarının sedefli pembesi gibi), çevremde yakınan köpeklerin korosu yükseliyordu. Hiçbir müzik, en saf müzik bile, dünyanın ıstırabını köpeklerin sesi kadar iyi anlatamaz. İnişli çıkışlı, titrek, upuzun, tekdüze bir soluğun ipi üstünde gelişen notalardı, derken birden açık seçik, tiz perdeden bir hıçkırıkla kesiliyorlardı. Yitip giden çağrılardı; bataklıklar, koruluklar, rüzgârın fısıltılı bir ürpertiyle dolaştığı saz ve kamış ormanları arasında ıssız çağrılar. Bataklıkların suyu üstünde cesetler yüzüyordu; mehtabın yaldızladığı kuzgun sürüleri yollar boyunca terk edilmiş at leşlerinden sessiz bir kanat çırpışıyla havalanıyorlardı. Birkaç evin yanmış yıkıntılarının hâlâ tüttüğü köylerin

çevresinde aç köpek sürüleri dolanıyordu. Koşa koşa geçiyorlardı, kuşkulu köpeklerin o sık, ağır koşusuyla kafalarını sağa sola döndürerek, ağızları açık, kırmızı gözleri ışıldayarak ve arada bir duruyorlar, yakınarak aya havlıyorlardı. Sapsarı, yağlı, ter içinde tırmanıyordu ay tertemiz, çocuk tırnağı pembesindeki gökyüzünde ve saydam, tatlı bir ışığa boğuyordu ortalığı, yıkılmış ıssız köyleri, cesetlerle kaplı yollarla tarlaları ve dipte, kapkara bir duman kanadıyla örtülü beyaz kenti.

Pančevo'da çaresiz üç gün kaldım. Sonra ilerledik, Timiş Nehri'ni aştık, Timiş'in Tuna'ya karıştığı noktada oluşturduğu yarımadadan geçtik, sonra koca nehrin kıyısında, tam Belgrad'ın karşısında, Kral II.Petro'nun adını taşıyan yıkılmış köprünün çarpılıp bükülmüş demirlerinden oluşan kalelerin yanı başındaki Rita köyünde üç gün daha durakladık. Kavrulmuş kirişler, şilteler, at, öküz, koyun leşleri Tuna'nın sapsarı, güçlü akıntısında döne döne sürükleniyordu. Kent oracıkta, hemen önümüzde, karşı kıyıda, kent ilkbaharın yağlı kokusunda can çekişiyordu. Romanya istasyonundan ve Dušanova mahallesinden duman bulutları yükselmekteydi. Sonunda bir gün, güneş batmak üzereyken, Yüzbaşı Klingberg yanında dört erle ufak bir kayığa binip Tuna'yı geçti ve Belgrad'ı işgal etti. Nehir ulaşımını yöneten *Grossdeutscheland Division*'un *Feldwebel*'inin görkemle el kol sallayışının korumasında (*Feldwebel* Tuna'nın kıyısında bir dor sütunu benzeri yapayalnız, arı, öz ve soyut, dimdik duruyordu, o muazzam insan ve motorlu araç trafiğinin tek hakemiydi) o gepgeniş nehri biz de geçtik ve Romanya istasyonu yakınında, Prens Paul Caddesi'nden kente girdik.

Ağaçların yapraklarında yeşil bir rüzgâr hışırdıyordu. Günbatımı yaklaşmıştı, günün son ışıkları gökyüzünden gri, donuk yağıyordu, sönmüş kül gibi. Durakal-

mış tramvay ve taksilerin yanından geçiyordum, içleri cesetlerle doluydu. Artık morarmış, şişmiş cesetlerin yanı başında, yastıklara çökmüş iri kediler fosforlu bademgözleriyle bana bakıyordu. Bir sarı kedi uzun süre miyavlayarak kaldırımda beni izledi. Cam kırıklarından bir halı üstünde yürüyordum, pabuçlarım cam parçacıklarının üstünde berbat bir gıcırtı çıkarıyordu. Ara sıra yoldan birileri geçiyordu, kuşkulu adımlarla duvarlara yapışarak, çevresine bakınarak yürüyordu. Sorularıma kimse yanıt vermiyordu, hepsi bana bir tuhaf beyaz gözlerle bakıyor, başlarını bile çevirmeden kaçarak uzaklaşıyorlardı. Kir pas içindeki yüzlerinde korku değil, müthiş bir şaşkınlık okunuyordu.

Sokağa çıkma yasağına yarım saatçik kalmıştı. Terazije bomboştu. Bir bombanın açtığı çukurun kenarında, Hotel Balkan'ın önünde bir otobüs kalakalmıştı, içi cesetlerle doluydu. Spomenik Meydanı'nda Kraliyet Tiyatrosu hâlâ yanıyordu. Donuk camdan bir akşamdı, süt beyazı bir ışık yıkılmış evleri, boş caddeleri, terk edilmiş otomobilleri, rayların ortasında duran tramvayları aydınlatıyordu. Ölü kentin şurasında burasında kuru, hain tüfek atışları patlıyordu. Sonunda artık karanlık bastırıyorken, İtalya Elçiliği'nin önüne vardım. İlk bakışta bina sapasağlam gibi görünüyordu: sonra insan kırılmış camları, yerinden sökülmüş panjurları, sıvaları dökülmüş duvarları fark ediyordu, çatı muazzam bir patlamanın solumasıyla havaya kalkmıştı.

İçeriye giriyorum, merdivenleri tırmanıyorum: içerisi mobilyaların üstüne yerleştirilmiş, hani şu kutsal imgelerin önüne konulanları andıran ufacık yağ kandilleriyle aydınlatılıyor. Duvarlarda gölgeler oynaşmakta. İtalya Büyükelçisi Mameli çalışma odasında, birtakım kâğıtların üstüne eğilmiş, solgun, zayıf yüzü bir çift mumun sarı halesine batmış. Başını sallayarak bakışlarını

yüzüme dikiyor, gözlerine inanamazmış gibi. "Nereden geliyorsun?" diye soruyor. "Bükreş'ten mi? Tuna üzerinden Tamışvar'dan mı? Nasıl becerdin?" Korkunç bombardımanı, dehşet veren kıyımı anlatıyor. Almanlarla ittifakımız utanılacak şey, diyor. Elçiliğe kıstırılmış, bunalım günleri yaşamışlar, Almanların gelip yağmacıların keyfine kalmış kenti işgal etmelerini beklemişler. Bir tonluk bir bomba tam bahçe duvarının ardına düşmüş. Neyse, Tanrı'ya şükür ki, diyor, hepimiz hayattayız, yaralımız bile yok. Konuşurken onu gözlemliyorum. Gözlerinin çevresinde mor halkalar, yüzü süzülmüş, gözkapakları uykusuzluktan kıpkırmızı olmuş. Ufak tefek, zayıf, biraz beli bükülmüş. Yıllar yılı bir savaş yarasından ötürü, bastonuna dayanıp topallayarak yürüyordu, şimdi de bacağını hafiften sürüyor. Tanışıklığımız kaç yıllık? Eh, yirmi yıldan fazla olmuş. Dürüst, iyi yürekli bir adamdır Mameli, kendisini severim. Savaş, sanki onurunu, Hıristiyanca duygularını aşağılamışlar gibi incitiyor onu. Birden susuyor, eliyle yüzünü sıvazlıyor: uzun bir suskunluğun ardından, "Akşam yemeğine gidelim," diyor.

Sofranın çevresinde yüzler solgun, ter içinde, sakallar uzamış. Mameli de, elçilik çalışanları da günler ve günlerce sımsıkı bir kuşatma altındaki bir kalede gibi yaşamışlar. Şimdi kuşatma kalkmış, ama ne su var ne elektrik ne gaz. Uşakların üniformalarına diyecek yok ama uykulu yüzlerinde hâlâ bir korku ifadesi. Mumların ışıkları kristal kadehlerde, gümüş takımlarda, bembeyaz keten örtülerde gidip geliyor. Bir tabak çorba içiyor, üstüne bir parça peynirle bir portakal yiyoruz. Yemekten sonra Mameli beni çalışma odasına götürüyor, sohbete dalıyoruz. Ben soruyorum: "Spin nerede peki?"

Mameli bana üzgün bakıyor, gözlerinde bir utancın gölgesi. "Hasta," diyor.

"Vah zavallı Spin! Nesi var?"

Mameli kızarıyor, biraz sıkılarak, yüzüme bakmaksızın yanıtlıyor: "Nesi var, bilmiyorum. Hasta işte."

"Önemsiz bir şey olmalı."

"Evet, tabii, pek önemsiz bir şey," diye telaşla atılıyor Mameli, "vahim bir şey değildir herhalde."

"Bir bakayım, ister misin?"

"Gerekmez, teşekkür ederim," diye yanıtlıyor Mameli, yüzü kızararak, "rahat bırakalım, daha iyi."

"Spin ile ben dostuz, beni görürse sevinir."

"Evet, kuşkusuz, seni görürse sevinir," diyor Mameli viski bardağını dudaklarına götürürken, "ama en iyisi onu rahat bırakalım."

"Bir eski dostunu görmek ona iyi gelir," diyerek ayağa kalkıyorum. "Nerede? Gidip iyi geceler dileyelim."

"Spin nasıldır, bilirsin," diyor Mameli koltuğundan kalkmaksızın, "rahatsızlandığında tedavi edilmekten hoşlanmaz. Ne doktor ister ne hastabakıcı. Kendi kendine iyileşmek ister." O arada Johnny Walker şişesini eline alıp gülümseyerek soruyor: "Birazcık daha viski?"

"Spin hasta değildir," diyorum, "artık ava götürmüyorsun diye gücenmiştir sana. Bir süredir tembelleştin. Rahatına alıştın, evden dışarı adım atmıyorsun. Kötüye alamet bu. İhtiyarlık işareti. Ne yani, tembelleştiğin doğru değil mi?"

"Doğru değil," diyor Mameli kızararak, "doğru değil, onu haftada bir gün ava götürüyorum. Son zamanlarda enfes gezintiler yaptık, Fruska Gora'ya bile gittik, evden üç gün uzak kaldık, tam bir ay önce, karım gitmeden. Spin bana gücenmiş falan değil, hasta diyorum sana."

"Öyleyse gidip bakalım," diyorum kapıya doğru ilerleyerek, "nerede?"

"Mahzende," diye yanıtlıyor Mameli gözlerini yere indirerek.

"Mahzende mi?"

"Evet, mahzende, sığınakta demek istiyorum."

"Sığınakta mı?" diyorum, gözlerimi Mameli'ye dikerek.

"Denemediğim şey kalmadı, yukarı gelmek istemiyor," diye yanıtlıyor Mameli, gözleri yerde, "neredeyse on gündür aşağıda, sığınakta."

"Demek yukarıya gelmek istemiyor? Öyleyse biz aşağıya inelim."

Böylece petrol lambasının ışığında aşağıya iniyoruz. Mahzenin en karanlık en kuytu köşesinde, bir sedirin yastıklarıyla yapılmış bir döşekte Spin kıvrılmış, yatıyor: ilkin açık renk gözlerinin yumuşak, ürkek bakışını seçiyorum, ardından kuyruğunu yastıkların üstüne vurduğunu işitiyorum, sonra en son basamakta durup Mameli'ye soruyorum: "Peki, nesi var?"

"Hasta işte," diye yanıtlıyor Mameli.

"Tamam da, nesi var?"

"Korkuyor," diyor Mameli alçak sesle, kızararak.

Spin gerçekten de korkudan perişan olmuş, ödü patlayan bir köpeğin görünümündeydi. Korkusuna bir de mahcupluk, utanç duygusu eklenmişti: beni görür görmez, kokumdan, sesimden tanır tanımaz, kulaklarını indirdi, suratını patilerinin arasına gizledi, bana göz ucuyla bakmaya başladı, kuyruğunu hâlâ yavaştan sallıyordu, aynen kendinden utanan bir köpeğin yaptığı gibi. Sıskası çıkmıştı, kaburgaları derisini zorluyordu, iki böğrü birbirine geçmişti, gözleri yaşlıydı. "Oh, Spin!" diye ünledim, acımalı ve sitemli bir sesle. Ve Spin yalvaran gözlerini yüzüme dikti, sonra düş kırıklığı dolu bir bakışla Mameli'yi süzdü, o zaman anladım ki yüreğinde karmakarışık bir duygu yumağı vardı: korku, düş kırıklığı, esef, hatta biraz da acıma, evet, birazcık merhamet.

"Yalnız korku değil," dedim, "başka bir şey de var."

"Başka bir şey mi?" dedi Mameli canlanarak, handiyse sevinçle.

"Sadece korku değil," dedim, "içinde daha karanlık, daha derin bir duygu var. Korku alçakça bir duygudur. Hayır, sadece korku değil," dedim. Spin de kulaklarını dikmiş, beni dinliyordu.

"Yüreğimden büyük bir yük kaldırıyorsun," dedi Mameli, "benim hanemden hiç alçak çıkmamıştır. Bu bizim ailede ilk alçaklık olayı olur. Biz, Mameli'ler her zaman cesur davranmışızdır. Ve eğer Spin taşıdığı ada, Mameli adına layık değilse büyük bir üzüntü duyarım."

"Oh, ben eminim ki Spin senin aile geleneklerine layıktır. Layıksın, değil mi Spin? *You are a brave dog, aren't you?*"[1] dedim anadilinde, başını okşayarak. Spin kuyruğunu sallayarak baktı bana. Sonra Mameli'ye döndü, o düş kırıklığı, acıma, esef dolu gözleriyle sevecen bir sitemle dolu o bakışıyla.

"İyi geceler, Spin," dedim, Mameli ile ben çalışma odasına döndük, sönmüş şöminenin karşısındaki koltuklara oturduk. Öylece viski içip sigara tellendirerek uzun süre kaldık. Mameli ikide bir bana bakıp içini çekiyordu. "Yarın," dedim, "göreceksin, Spin iyileşecek. Harika bir ilacım var." Ayağa kalktım, Mameli beni yatağıma kadar götürdü, üzgün bir sesle, "İyi geceler," dedi; o hafif, biraz kararsız adımıyla uzaklaştığını duydum, her zamankinden daha fazla topallıyordu sanki.

Yatağım yemek odasının bitişiğinde bir salondaki sedirdi. Çizmelerimi çıkardım, kendimi yastıkların üzerine attım. Uyku tutmuyordu. Salonu yemek odasından ayıran büyük camlı kapıdan kristal bardaklarla şişelerin, porselenlerin, gümüş tepsilerin tatlı ışıltısını seçiyordum.

1. (İng.) Sen yiğit bir köpeksin, öyle değil mi? (Ç.N.)

Sedir bir köşede, Tevrat'ta anlatılan Potifar'ın karısı kıssasını[1] gösteren büyük bir tablonun altındaydı. Namuslu Yusuf'un pelerini kırmızı yünden, yumuşacık, sıcacık bir pelerindi. Benimse örtünecek yağmurdan sırılsıklam, çamura batmış yağmurluğumdan başka bir şeyim yoktu. Ve Potifar'ın şehvetli karısının elinin hareketinde, bir anaç acıma ve kadınca özen bulunduğunu düşlüyordum ben, sanki o günahkâr kadın çirkin bir arzuya uyarak davranmıyor da, Yusuf'un pelerinini alıp benim omuzlarıma kaydırıvermek gibi hayırsever, dürüst bir niyeti varmış gibi. Issız caddede Alman devriyelerinin adımları tehditle çınlıyordu. Gecenin birine doğru, birisi elçiliğinin karşısında bulunan Bulgaristan Elçiliği'nin giriş kapısını çaldı. "Yavaş, gürültü etmeyin," dedim uykumun arasında, "zavallı Spin'i uyandırmayın." Spin o saatte uyuyordu, *you are a brave dog, aren't you?* Birden yorgunluğa yenik düştüm, bodoslama uykuya daldım.

Ertesi sabah Mameli'ye dedim ki, "Av tüfeğini al bakalım."

Mameli koridora çıktı, tüfeği duvardan indirdi, açıp namlusuna üfledi.

"Şimdi gidip Spin'i alalım," dedim.

Merdivenleri indik, mahzenin eşiğine yaklaştık: Spin, Mameli'yi elinde tüfekle görür görmez suratını patilerinin arasına sakladı, tatlı tatlı, bir çocuk sesiyle sızlanmaya başladı. "Gidelim, Spin," dedim.

Spin fal taşı gibi açılmış gözlerini tüfeğe dikmişti, tir tir titriyordu.

1. Eski Ahit, "Yaratılış", 37:36,39. Tevrat'ta anlatılana göre Hz.Yusuf, Firavun'un saray muhafızlarının komutanı olan Potifar'a köle olarak satılmış, evinde hizmet görmektedir. Potifar'ın karısı Züleyha onu baştan çıkarmaya çalışır, başaramayınca da pelerinini kanıt göstererek ona iftira eder, kendisine tecavüz etmeye kalkıştığını ileri sürerek hapsettirir. Dante, kadını Cehennem'inde yalan yere yemin edenlerin arasına yerleştirmiştir. (Ç.N.)

"Haydi Spin, gidelim," diye yineledim sevecenlikle uyararak. Ama Spin yerinden kımıldamıyordu, fal taşı gibi açılmış gözlerini tüfeğe dikmişti, tir tir titriyordu. Bunun üzerine onu kucağıma aldım (ürkmüş bir çocuk gibi titriyordu, Mameli'nin omzuna dayadığı tüfeği görmemek için gözlerini yumuyordu) ve ağır ağır merdivenleri tırmandık, hole çıktık.

Holde bizi bekleyen Vatikan'ın Belgrad Elçisi Monsenyör Felici ile ABD Elçisi Mr. Bliss Lane'i gördük. Benim geldiğimi haber almışlar, aynı gün Budapeşte'ye gideceğimi öğrenince birtakım belgeleri Budapeşte'ye götürmemi rica etmek üzere Elçiliğe gelmişlerdi. Bliss Lane elinde kocaman bir sarı zarf tutuyordu, Budapeşte ABD Elçiliği'ne ulaştırmamı rica etti. Sonra bana bir de telgraf metni verdi, Macaristan başkentinden Mrs. Bliss Lane'e gönderecektim, kendisi o sıralarda Floransa'da, bir hanım arkadaşının evinde konuk olarak bulunuyormuş. Monsenyör Felici de Budapeşte'deki Vatikan Elçiliği'ne bir zarf ulaştırmamı rica ediyordu.

"Her şeyden önce Spin ile uğraşmam gerekiyor çünkü çok hasta," dedim, "sonra belgelerinizi konuşuruz."

"Oh, elbette," dedi Monsenyör Felici, "her şeyden önce Spin'i düşünmek lazım."

"Spin de kim?" diye sordu ABD Elçisi, kocaman sarı zarfı bir elinden öbürüne aktararak.

"Spin kim mi? Spin'i tanımıyor musunuz?" dedi Monsenyör Felici.

"Spin hastalanmış, tedavi gerekiyor," dedim.

"Umarım öldürecek falan değilsinizdir," dedi Bliss Lane, Mameli'nin sıkı sıkı kavramış olduğu tüfeği işaret ederek.

"Bir mermi yeter," dedim.

"Ama bu korkunç bir şey olur," diye ünledi Bliss Lane öfkeli bir sesle.

O arada ben bahçeye çıkmış, Spin'i yolun çakılları üstüne bırakmıştım, tasmasından tutuyordum. Spin ilkin kaçmaya çabaladı, tasmadan kurtulmak için çırpınıyordu, o çocuk sesiyle tatlı tatlı sızlanıyordu. Derken Mameli'nin tüfeği açtığını, namluya bir kurşun sürdüğünü görünce Spin zangır zangır titreyerek yere yapıştı, gözlerini yumdu. Monşenyör Felici sırtını döndü, bahçede birkaç adım attı, sonra başını göğsüne eğerek durdu.

"Hazır mısın?" dedim Mameli'ye.

Hepsi uzaklaşmıştı: Guidotti, Prens Ruffo, Kont Fabrizio Franco, Bavai, Costa, Corrado Sofia, hepsi susmuş, Mameli'nin titreyen elleriyle kavradığı tüfeğe bakıyorlardı.

"Bu yaptığınız korkunç bir şey," dedi Bliss Lane, gırtlağında boğulan bir sesle, "dehşet verici bir şey!"

"Ateş!" diye komut verdim Mameli'ye.

Mameli tüfeği yavaş yavaş kaldırdı. Herkes soluğunu tutmuştu. Spin, yere yapışmış, hafiften ağlıyordu. Mameli tüfeği yavaş yavaş kaldırdı, omzuna dayadı, nişan aldı, ateş etti.

Tüfek atışı bahçe duvarları arasında kısa ve kesin patladı (Mameli bir ağaca nişan almıştı: bir serçe sürüsü tiz bir korku çığlığıyla ağaçtan havalandı, dallardan birkaç yaprak koptu, gri havada tembel tembel dalgalandı) ve Spin kulaklarını dikti, gözlerini açtı, çevresine bakındı. Kulağına gelen tatlı, tanıdık bir sesti o, tüfeğin dost sesi. Demek her şey eski düzenine, eski uyumuna geri dönmüştü. Doğa çıldıran tüfeğin muazzam gümbürtüsüyle, dehşetengiz, hummalı sesiyle altüst değildi artık, yine huzurla gülümsüyordu. Mameli kurşunu namluya sürdüğü anda Spin, damarlarında kanının donduğunu hissetmişti, çıldırmış tüfeğin namlusundan yine aynı gök gürültüsünün, doğanın altını üstüne getirmiş, dünyayı yerle bir etmiş, her yanı yıkıntılara, yasa boğmuş olan o

dehşet verici patırtının çıkmasını beklemişti. O dehşet dolu bekleyiş sırasında tir tir titreyerek gözlerini yummuştu. Oysa işte tüfeğin canavarca çılgınlığı geçmiş, sakinleşmiş doğanın içinde kendi eski, tanıdık sesini duyurmuştu. Spin kuyruğunu sallayarak doğruldu, şaşkın şaşkın, hâlâ pek de inanamadan çevresine bakındı, sonra silkindi, neşesinden avaz avaz havlayarak bahçede koşturmaya başladı, sonunda gelip iki patisini Mameli'nin göğsüne dayadı, tüfeğe keyifle havlamaya koyuldu.

Mameli'nin rengi biraz solmuştu. "Gidelim, Spin," dedi. Peşinde köpekle tüfeği koridorun duvarına asmaya gitti.

Dördüncü bölüm

KUŞLAR

XII

Camdan göz

Kayser II. Wilhelm'in yeğeni Prenses Louise von Preussen (birkaç yıl önce vefat etmiş olan babası, Hohenzollern Hanedanı'ndan Prens Joachim, Veliaht Prens'in küçük kardeşiydi), o akşam Ilse'yle birlikte beni Potsdam İstasyonu'nda karşılamaya gelecekti. Telefonda, "Litzensee'den bisikletle geleceğiz," demişti Ilse.

Bir ilkbahar akşamıydı, nemli ve ılık. Berlin treninden indiğimde, hafif bir yağmur yeşil havaya bir gümüş tozu saçıyordu. Meydanın öbür ucundaki evler alüminyum görünümündeydi. İstasyonun önündeki kaldırımlarda öbek öbek subaylar ve askerler duruyordu.

İstasyonun holünde asılı bulunan *Leibstandarte* Adolf Hitler'in propaganda afişine bakıyorken (afişte ellerinde makineli tüfeklerle iki SS, gotik suratları tüysüz, keskin çizgili, alınları koskocaman çelik miğferle örtülü, gri gözlerinde soğuk, zalim bir bakış, alevler içindeki evlerden, ağaç iskeletlerinden, tekerleklerinin yarısına değin çamura saplanmış toplardan oluşan bir peyzajın fonu üzerinde çiğ bir ışıkla beliriyorlardı), koluma bir elin bastırdığını hissettim. "İyi akşamlar," dedi Ilse. Yanakları bisiklet koşusundan kızarmış, sarı saçları rüzgârda darmadağın olmuştu. "Louise bizi dışarıda bekliyor," dedi, "bisikletle-

re bekçilik ediyor." Sonra gülümseyerek ekliyor: "*She's very sad, poor child, be nice to her.*"[1]

Louise bisikletleri bir sokak lambasına dayamıştı, bir eli gidonlardan birinin üstünde, bizi bekliyordu. "*Comment allez-vous?*"[2] diye sordu, o sert ve çekingen, kendine özgü Postdam Fransızcasıyla. Başını hafifçe bir omzuna eğmiş, aşağıdan yukarı gülümseyerek bakıyordu bana. Bir topluiğnem var mı, diye sordu. Eyvah, bende bile bir topluiğne yok muydu? "Bütün Almanya'da bir tek topluiğne bile bulunmuyor," dedi gülerek. Etekliği birazcık yırtılmıştı, o aksilikten dolayı pek kaygılanmış görünüyordu. Başında, ensesine bastırılmış, yeşil keçeden ufak bir Tirol şapkası vardı, etekliği tütün rengi tüvit kumaştandı; erkek tarzı kesimli bir deri yelek göğsünü sarıyor, belinin inceliğini, kalçalarının yumuşak çizgilerini ortaya koyuyordu. Çorapları kısacık, bacakları çıplaktı. Beni yeniden gördüğüne sevinmişmiş, neden onlarla birlikte Litzensee'ye gitmiyor muşum? Bana ödünç bir bisiklet bulurmuş mutlaka. Geceyi şatoda geçirirmişim. Yapamazdım çünkü ertesi sabah Riga ve Helsinki'ye hareket edecektim. Hareketimi erteleyemez miymişim? Litzensee pek güzelmiş, aslında tam da şato değilmiş, çok güzel ormanlarla çevrili eski bir kır eviymiş. Litzensee ormanlarında alageyik ve karaca sürüleri varmış, doğası pek güzelmiş, pek gençmiş.

Kent merkezine doğru ilerledik, ben bisikletine dayanarak yürüyen Louise'nin yanında gidiyordum. Yağmur dinmişti, akşam ılık ve berraktı, aysızdı. Sanki kendi kentimin bir dış mahallesinde, bir kızın yanında yürür gibiydim. Prato'ya, çocukluğuma dönmüş gibi duyuyor-

1. (İng.) Zavallı çocuk çok üzgün, nazik davranın ona. (Ç.N.)
2. (Fr.) Nasılsınız? (Ç.N.)

dum kendimi, akşamları, işçi kızlar fabrikadan çıktıklarında, Serraglio Kapısı'nın dışında Fabbricone'nin kaldırımında Bianca'yı beklerdim, sonra evine dönerken bisikletime dayanarak eşlik ederdim ona. Kaldırım biraz çamurluydu, Louise çamura aldırış etmeden yürüyordu; ayaklarını su birikintilerine daldırıyordu, tıpkı benim kentimdeki işçi kızların yaptığı gibi, tıpkı Bianca'nın yaptığı gibi. Hâlâ hafiften buğulu gökyüzünde ilk yıldızlar belirmeye başlamıştı, ağaçların dallarında kuşlar tatlı, neşeli bir şamata koparıyordu, nehrin şırıltısı caddenin dibinde, rüzgârda bir tente gibi çırpınıyordu. Köprünün üstünde durduk, korkuluktan eğilip suya baktık. O anda kemerlerin altından içinde iki asker bulunan bir kayık geçiyordu, akıntıya bırakılmıştı. Louise mermer korkuluğa dayanmış, otlar bürümüş setlerin arasından suyun tatlı tatlı akışını seyrediyordu. Ayaklarının ucuna basarak korkuluktan aşağı sarkıyordu, tıpkı Bianca'nın Mercatale Köprüsü'nden eğilip kenti saran yüksek kızıl duvarlar boyunca Bisenzio'nun akışını seyrettiği gibi. Ben bir külah haşlanmış bakla ya da kabak çekirdeği alırdım, Bianca kabuklarını nehre tükürerek eğlenirdi.

"Eğer İtalya'da olsaydık," dedim, "size iki paralık haşlanmış bakla ya da kabak çekirdeği alırdım. Ama Almanya'da bir tek kabak çekirdeği bile yok ki. Haşlanmış bakla ya da tuzlu çekirdek sever misiniz, Louise?"

"Floransa'dayken, her gün Tornabuoni Caddesi'nin köşesinden bir külah kabak çekirdeği alırdım. Ama bütün bunlar şimdi masal gibi geliyor."

"Neden balayınızı geçirmeye İtalya'ya gelmiyorsunuz, Louise?"

"Ah, evleneceğimi biliyorsunuz demek? Kimden duydunuz?"

"Geçen gün Agathe von Ratibor söyledi. Capri'ye, benim evime gelin. Ben uzaklarda, Finlandiya'da olaca-

ğım, ev size kalır. Mehtap Capri'de gerçekten bal tadındadır."

"Gelemem ki. Pasaportumu elimden aldılar. Almanya'dan dışarı çıkamıyoruz; Litzensee'de sürgünde gibi yaşıyoruz." İmparatorluk prenslerinin yaşantısı pek kolay değilmiş. Rezidanslarından ancak birkaç mil uzaklaşmalarına izin varmış. Louise başını omzuna eğerek gülüyordu. Berlin'e gitmek için bile özel izin alması gerekiyormuş.

Ağaçlar nehirde yansıyordu, hava yumuşaktı, tül gibi bir gümüş sisle aydınlanıyordu. Köprüden uzaklaşmıştık ki genç bir subay durup bizi selamladı. Uzun boylu, sarışın bir delikanlıydı, açık, güleç bir yüzü vardı.

"Oh, Hans!" dedi Louise kızararak.

Hans Reinhold'du: Louise'nin önünde dimdik, hazır ol konumunda, kolları iki yanında kaskatı uzanmış, gülümseyerek Louise'ye bakıyordu ve yüzü ağır ağır, neredeyse kendi istemi dışında sihirli bir güç tarafından çekiliyormuşçasına, tempolu adımlarla, topuklarıyla asfaltı döverek yaklaşan bir asker bölüğüne kayıyordu. Kendi askerleriydi onlar: nöbetleri sona ermiş, kışlaya dönüş yapıyorlardı.

"Neden bizimle gelmiyorsun, Hans?" diye sordu Louise alçak sesle.

"Askercilik oyunum bitmedi ki. Bu akşam görevdeyim," dedi Hans. Şimdi bakışları Louise'nin yüzünden uzaklaşmış, topuklarıyla yolun asfaltını döve döve uzaklaşan askerleri izliyordu.

"Hoşça kal, Hans," dedi Louise.

"Hoşça kal, Louise," dedi Hans. Elini beresinin siperliğine götürdü, Louise'ye Potsdam tarzı sert bir selam çaktı, ardından Ilse ile bana döndü, "Hoşça kal, Ilse," dedi, beni hafifçe eğilerek selamladıktan sonra koşup bölüğüne yetişti, bulvarın ucunda gözden silindi.

Sessizce yürüyordu Louise, yalnızca bisiklet lastiklerinin ıslak aslfattaki hışırtısı, uzak bir sokakta bir otomobilin vınlaması, kaldırımda insanların adımları duyuluyordu, Ilse de susuyor, arada bir sarışın başını sallıyordu. Ama zaman zaman şurada burada bir insan sesi sessizliği bozuyordu, hani akşamleyin bir taşra kentinde bir caddenin sessizliğini oluşturan şu hafif sesler, kırık dökük sesler: ama o ses diğer seslerle uyumlu bir insan sesiydi, yalnızca bir insan sesi, saf ve yapayalnız bir insan sesinden başka hiçbir şey değildi.

"Hans gelecek ay cepheye gitmek zorunda," dedi Louise, "ancak nikâhlanacak zamanı bulabileceğiz." Bir anlık bir duraksamanın ardından ekledi: "Bu savaş..." gerisini getirmedi.

"Bu savaş sizi korkutuyordur," dedim.

"Hayır, öyle değil. Bu söylediğiniz doğru değil. Bu savaşta öyle bir şey var ki..."

"Ne var?" diye sordum.

"Hiç. Demek istiyordum ki... ama ne yararı var."

Köprünün yakınındaki lokantaya varmıştık, içeri girdik. Salon tıklım tıklım doluydu. Dipte ufak, ayrı bir salonda oturduk, bir masanın çevresinde birkaç asker oturuyordu, çocuk yaşta iki genç kız herhalde mürebbiyeleri olan ihtiyar bir hanımla yemek yiyorlardı. Uzun sarı saçları örgü yapılıp omuzlarına salınmıştı, kolalı beyaz yakaları bir gri rahibe okulu üniformasının üstüne katlanmıştı. Louise sıkıntılı görünüyordu, birisini araştırır gibi çevresine bakınıyordu, ara sıra gözlerini bana kaldırıyor, üzgün, gülümsüyordu. Birden, "*Je n'en peux plus*,"[1] deyiverdi. Yalın zarafetinde soğuk bir sertliğin gölgesi vardı, Potsdam kentinin karakterini oluşturan, ağaçların

1. (Fr.) Artık dayanamıyorum. (Ç.N.)

nemli, yoğun yeşiline yaslanmış barok mimarisinde, iddialı yeni-klasik tarzında, kiliselerinin, saraylarının, kışlalarının, rahibe okullarının, saray yavrusu burjuva konaklarının açık renk alçı kabartmalarında gözlemlenen karakter.

Louise'nin yanında kendimi halktan bir kızın, bir işçi kızın yanındaymışım gibi serbest ve yalın hissediyordum: Louise'nin bütün hoşluğu o halk kızı basitliğinden, biraz çekingen hüznünden kaynaklanıyordu; neşesiz bir yaşantıdan, Tanrı'nın her günü bitmek bilmez bir didinmeden, çetin, renksiz bir yaşamın karanlığından doğan hüzün. Kırılmış bir gururu, kederli bir vazgeçtiyi düşündüren hiçbir şey yoktu onda, insanların düşkünleşmiş büyüklüklerin belirtisi saydığı o sahte alçakgönüllülük dışavurumlarından, o kibirli mesafe koyuşlardan, o ani hınçlardan eser yoktu: hüzünlü bir basitlik, bir tür kırılgan, bilinçsiz sabır, hafiften buğulu bir saflık, eski, soylu bir masumiyet, karanlık, sabırlı bir kuvvet, gururun temelinde bulunan o güç vardı ancak. Yanındayken kendimi akşam saatlerinde metro vagonlarında ya da Alman işçi kızların öbek öbek çıkıp ezik ve hüzünlü yürüdükleri vakitlerde Berlin'in varoşlarının sisli sokaklarında, fabrikaların çevresinde rastlanan işçi kızlardan birinin yanındaymış gibi serbest ve yalın hissediyordum; onları da geriden, uzaktan, yalınayak, yarı çıplak, saçı başı birbirine karışmış kızların donuk, suskun kalabalığı izler, Almanların Polonya'da, Ukrayna'da, Rutenya'daki beyaz köle avlarından getirdikleri ganimettir onlar.

Louise'nin elleri ince ve narindi, tırnakları ise soluk ve saydam. Bilekleri incecik, bileğinden elinin ayasına giren ince damarlar masmavi. Bir elini masa örtüsünün üstüne koymuş, odanın duvarlarını süsleyen at baskılarını seyrediyordu: Viyana *Hohe Schule*'sinin, Vernet ve Adam'ın elinden çıkmış en ünlü safkan atlarıydılar, ki-

mileri İspanyol usulü geçit adımları atar durumda kimileri mavi ağaçlarla yeşil sulardan oluşan bir peyzajda dörtnala resmedilmişlerdi. Bense Louise'nin elini gözlemlemekteydim. Bir Hohenzollern'in eliydi o. (Hohenzollern'lerin ünlü ellerini tanıyordum, kısacık, taşralı işi narin, tombul, başparmakları dışa kıvrık, küçük parmakları minicik, orta parmakları öbürlerinden birazcık uzun). Ne var ki Louise'nin eli çamaşır suyundan kızarmış, yıpranmıştı, incecik çizgilerle doluydu, derisi çatlak çatlak olmuştu: Ruhleben varoşuna gittiğim gün, bir dökümevinin dış duvarı boyunca yere oturmuş, bir parça siyah ekmek gevelerken gördüğüm Polonyalı ve Ukraynalı işçi kadınların ellerine dönmüştü; Doğu'dan getirilen "beyaz köleler"in ellerine, akşamları Pankow ve Spandau'un sanayi mahallelerinin kaldırımlarını dolduran Rus metalürji işçilerinin ellerine benziyordu.

"Bana İtalya'dan ya da İsveç'ten biraz sabun getirebilir miydiniz acaba?" dedi Louise elini gizleyerek. "Çamaşırları ben yıkamak zorundayım, çoraplarımı, giysilerimi falan. Biraz mutfak sabunu hani." Sıkıntılı bir sessizliğin ardından ekledi: "Bir fabrikada işçi olarak çalışmayı yeğlerdim. *Je n'en peux plus de cette existence de petite bourgeoise.*"[1]

"Çok geçmez, sizin de sıranız gelir," dedim, "sizi de bir dökümevinde işe koşarlar."

"Yo, hayır, bir Hohenzollern'le alışverişleri olsun istemiyorlar. Biz bu Almanya'nın paryalarıyız. Bizi ne yapacaklarını bilemiyorlar." Hafiften küçümseyerek ekledi: "İmparator ailesinden bir Altesi ne yapacaklarını bilemiyorlar."

O anda odaya gözleri siyah bantla örtülü iki asker girdi. Bir hastabakıcı ellerinden tutmuş, yürütüyordu.

1. (Fr.) Bu küçük burjuva yaşantısına dayanamaz oldum. (Ç.N.)

Bizimkine yakın bir masaya yerleştiler, sessizce, kımıldamadan durdular. Hastabakıcı ara sıra dönüp bize bir göz atıyordu. Derken iki kör askere alçak sesle bir şeyler söyledi, onlar da yüzlerini bizden yana çevirdi.

"Ne kadar da gençler!" dedi Louise alçak sesle. "Neredeyse çocuk yaştalar."

"Talihleri yaver gitmiş," dedim, "savaş onları yiyip yutmamış. Savaş cesetleri yemez, ancak canlı askerleri yer. Canlı askerlerin bacaklarını, kollarını, gözlerini kemirir, hemen hep uykudayken, sıçan gibi. Ama insanlar daha uygardır: hemcinslerini diri diri yemezler. Kim bilir neden, ceset yemeyi yeğlerler. Uyuyor bile olsa, canlı birini yemek zor iştir, belki de o yüzden. Smolensk'te bazı Rus tutsakların açlıktan ve soğuktan ölmüş arkadaşlarının cesetlerini yediklerini gördüm. Alman askerleri, dünyanın en nazik en saygılı tavrıyla durup onları seyrediyordu. Almanların yüreği insanlık doludur, değil mi? Ama onların da suçu yoktu, tutsaklara verecek hiç yiyecekleri yoktu, o yüzden başlarını sallayarak onları seyrediyor, *arme Leute* diyorlardı, yani zavallıcıklar. Almanlar duygusal bir halktır, dünyanın en duygusal ve uygar halkıdır. Alman halkı ceset yemez, uygar bir halk ceset yemez. Canlı insanları yer."

"Rica ederim acımasızlık etmeyin, böyle dehşet verici şeyler anlatmayın," dedi Louise elini kolumun üstüne koyarak. Ürperdiğini hisettim, ani bir öfkeli acımayla sarsıldım.

"Soğuk korkunçtu," diye sürdürdüm, " ben kusmaya başladım. Almanların önünde öyle bir zayıflık göstermek istemiyordum. Alman subay ve askerleri bana küçümseyerek bakıyordu, âciz bir kadıncağıza bakar gibi. Benim yüzüm kızarıyordu, zayıflık ânımdan ötürü özür dilemek isterdim ama öyle öğürüyordum ki, Almanlardan özür falan dileyemiyordum."

Louise susuyordu; kolumun üstündeki elinin titrediğini hissediyordum. Gözlerini yummuştu, soluğu kesilmiş gibiydi. Derken hep öyle gözleri kapalı, titreyerek dedi ki: "Bazen kendi kendime soruyorum, acaba bugün olup bitenlerde benim ailemin de sorumluluk payı var mı, diye. Bizim Hohenzollern ailesinin de sorumluluk payı var mı, siz ne dersiniz?"

"Sorumluluk payı kimin yok ki? Ben bir Hohenzollern değilim, yine de zaman zaman, bugün Avrupa'da olup bitenlerde sorumluluk payım var, diye geçiyor aklımdan."

"Parfois je me demande si je suis obligée, en tant que femme allemande, d'aimer le peuple allemand. Une Hohenzollern doit aimer le peuple allemand, n'est-ce pas?"[1]

"Vous n'êtes pas obligée de l'aimer. Mais les Allemands sont très gentils quand même."[2]

"Oh! oui, ils sont très gentils,"[3] dedi Ilse gülümseyerek.

"Size camdan gözün öyküsünü anlatayım ister misiniz?"

"Acımasız öyküler dinlemek istemem," dedi Louise.

"Acımasız bir öykü değil. Bir Alman öyküsü, duygusal bir öykü."

"Yavaş konuşun," dedi Louise, "iki kör sizi işitebilirler."

"Dünyada körlerden daha nazik kimse var mı sanıyorsunuz? Belki daha nazik birileri vardır dünyada, onlar da bir gözleri camdan olanlardır. Ama geçen kış, Polonya'da, körlerden de, bir gözleri camdan olanlardan da daha nazik kimselere rastladım. Varşova'daydım, Caffé Euro-

1. (Fr.) Bazen kendi kendime soruyorum, Alman kadını olduğum için Alman halkını sevmek zorunda mıyım diye. Bir Hohenzollern Alman halkını sevmek zorundadır, değil mi? (Ç.N.)

2. (Fr.) Sevmek zorunda değilsiniz. Ama Almanlar aynı zamanda naziktirler de. (Ç.N.)

3. (Fr.) Oh, evet, pek nazikler. (Ç.N.)

pejski'de. Smolensk Cephesi'nden dönmüştüm, bitkindim, mide bulantısı yüzünden uyku tutmuyordu. Geceleyin midemde şiddetli bir sancıyla uyanıyordum, sanki bir hayvan yutmuşum da hayvan bağırsaklarımı kemiriyor gibiydi. Aslında diri diri bir insanın parçasını yemiş gibiydim, saatler saati karanlıkta gözlerim fal taşı gibi açık öylece duruyordum. Varşova'daydım, Caffé Europejski'de. Orkestra eski Polonya şarkıları, Viyana *Lied*'leri çalıyordu. Yakınımdaki bir masada yanlarında iki hastabakıcı ve birkaç Alman askeri oturuyordu. Kafeyi dolduran halk her zamanki halktı, görkemli ve perişan, bu sefalet ve kölelik çağında Polonya kentlerinin lokallerinde karşılaşılan, alabildiğine vakarlı ve şövalyece bir hüzünle dolu insanlar. Çilekeş görünümlü kadınlar ve erkekler masaların çevresinde oturmuş müzik dinliyor ya da kendi aralarında alçak sesle konuşuyorlardı. Hepsinin üstü başı buruş buruştu, giysileri hırpalanmış, ayakkabılarının topukları yıpranmıştı. Davranışlarında Polonya halkını, en alışılmış el kol hareketlerinin bir eski incelik ve soylulukla yansıdığı donuklaşmış bir aynaya çeviren o nezaket gözlemleniyordu.

Ama o yücelik dolu yalınlıklarından ötürü, yüzlerinde açlığın solgunluğunu gizleyen gururdan ötürü, muhteşem görünüyordu kadınlar. Yorgun yorgun gülümsüyorlardı, yine de acılı dudakların o yorgun gülümseyişinde tatlılıktan, kadere rızadan, merhametten, eziklikten eser yoktu. Derin, açık renk gözlerinde yine de fırtınalar esiyordu: yaralı kuşları, tutsak kuşları andırıyorlardı; fırtına beklentisinde, siyah deniz ufkunun fonunda beyaz ve yorgun uçan martılara benziyorlardı, hani çığlıkları rüzgârın ve dalgaların uğultusuna karışır ya, öyle işte. Yakınımdaki masada Alman askerleri gözleri fal taşı gibi açık, yüzleri kıpırtısız, oturuyorlardı. Sabit gözlerinin ortasında gözbebeklerinin tuhaf bir biçimde bir irileşip bir ufaldığını gözlemliyordum. Bir de baktım, hiç gözlerini kırpmıyorlar.

Oysa kör değildiler: bazıları gazete okuyordu, öbürleri orkestradaki çalgıcıları, girip çıkan insanları, masaların çevresinde pervane olan garsonları ve kocaman pencerelerin buğulanmış camlarının gerisinde, karın altında ıssız Piłsudski Meydanı'nı dikkatle izliyorlardı.

Birden dehşetle fark ettim ki gözkapakları yoktu. Daha önce de, birkaç gün evvel Smolensk'ten dönerken, Minsk İstasyonu'nun çatısı altında gözkapağından yoksun birkaç asker görmüştüm. O kışın dondurucu soğuğunda en acayip vakalar ortaya çıkmıştı. Binler ve binlerce asker bedenlerinin bazı üyelerini yitirmişti, soğuk binler ve binlercesinin kulaklarını, burunlarını, parmaklarını, cinsel organlarını koparmıştı. Çoğunun saçları dökülmüştü. Bir gecede kel kalıveren askerler görülmüştü, kimilerinin saçları da uyuz olmuş gibi, leke leke dökülmüştü. Birçokları gözkapaklarını yitirmişlerdi. Soğuktan kavrulan gözkapağı ölü bir deri parçası gibi kopar, gider. Varşova'da Caffé Europejski'de o zavallı askerlerin gözlerine dehşetle bakıyordum, fal taşı gibi açılmış, sabit bakan o gözbebeği ışığın verdiği rahatsızlıktan korunma çabasıyla, bir büyüyor bir küçülüyordu. O bahtsız insanların karanlıkta gözleri fal taşı gibi açık uyuduklarını düşünüyordum, gözkapakları gecenin kendisiydi; gündüzü gözleri fal taşı gibi açılmış yürüyerek geçiriyorlar, geceye doğru ilerliyorlardı; güneşin alnında oturup gecenin gölgelerinin gözlerine gözkapağı olmasını bekliyorlardı; alın yazıları delirmekti; olsa olsa delilik kapaksız gözlerine biraz gölge yapardı.

"Oh, yeter artık!" dedi Louise handiyse bağırarak. Fal taşı gibi açılmış, garip bir beyazlıkta gözlerle bakıyordu bana.

"*Vous ne trouvez pas que tout cela est gentil, très gentil?*"[1] dedim gülümseyerek.

1. (Fr.) Bütün bunları nazik, çok nazik bulmuyor musunuz? (Ç.N.)

"*Taisez-vous,*"[1] diye mırıldandı Louise. Gözlerini yummuştu, zor soluk alıyordu.

"İzin verin de camdan gözün öyküsünü anlatayım."

"*Vous n'avez pas le droit de me faire souffrir,*"[2] dedi Louise.

"*Ce n'est qu'une histoire chrétienne, Louise. N'êtes vous pas une Princesse de la maison impériale d'Allemagne, une Hohenzollern, n'êtes vous pas ce qu'on appelle encore une juene fille de bonne famille? Pour quelle raison ne devrais-je pas vous raconter des histoires chrétiennes?*"[3]

"*Vous n'en avez pas le droit,*"[4] diye kestirip attı Louise.

"Hiç olmazsa bir çocuk öyküsü anlatmama izin verin," dedim.

"*Oh! je vous en prie, taisez-vous,*" dedi Louise. "*Vous ne voyez pas que je tremble? Vous me faites peur.*"[5]

"Napolili çocuklarla İngiliz havacıların öyküsü," dedim. "Hoş bir öykü. Savaşın da hoşlukları vardır."

"Savaşın en korkunç yanı," dedi Ilse, "işte o hoşlukları. *Je n'aime pas voir sourire les monstres.*"[6]

"Savaşın başlarında Napoli'de bulunuyordum, ilk hava bombardımanları sırasında. Bir akşam Vomero'da oturan bir dostumun evine yemeğe gittiydim. Vomero kente yukarıdan bakan tepedir, Posillipo yamacı oradan başlayıp denize kadar iner. Güzelliği insanın soluğunu

1. (Fr.) Susun. (Ç.N.)

2. (Fr.) Bana acı çektirmeye hakkınız yok. (Ç.N.)

3. (Fr.) Bu yalnızca bir Hıristiyan öyküsü, Louise. Siz Alman İmparatorluk Hanedanı'ndan bir prenses, bir Hohenzollern değil misiniz, hâlâ şu iyi aile kızı denilenlerden değil misiniz? Neden size Hıristiyan öyküleri anlatmayayım ki? (Ç.N.)

4. (Fr.) Hakkınız yok buna. (Ç.N.)

5. (Fr.) Sırasıyla; "Oh! Yalvarırım susun.", "Tir tir titriyorum, görmüyor musunuz? Korkutuyorsunuz beni." (Ç.N.)

6. (Fr.) Canavarların gülümsediğini görmekten hoşlanmıyorum. (Ç.N.)

kesen bir yerdir, birkaç yıl öncesine değin kırlıktı, yeşillerin arasında kaybolmuş ufak evler ve villalar bulunuyordu. Her evin bostanı vardı: mendil kadar bir bağ, birkaç zeytin ağacı, sonra setlerde patlıcanlar, domatesler, lahanalar, bezelyeler, havada fesleğen, gül, biberiye kokuları. Vomero'nun gülleriyle domateslerinin güzelliği ve ünü eski zamanlarda Pestum'un eski güllerinden ve Pompei'nin domateslerinden geri kalmazdı. Günümüzde bostanlar bahçe olmuş durumda. Yine de koskocaman beton ve cam yapıların arasında birkaç eski villa ile birkaç yoksul köy evi kalmış, arada sırada tek başına kalmış bir bostanın yeşilliği körfezin solgun, muazzam maviliğinde tatlı tatlı eriyip gidiyor: orada, karşıda, bir gümüşsü sis içinde Capri Adası denizden yükseliyor; sağda yüksek Epomeo'suyla Ischia Adası, solda Sorrento kıyısı denizle gökyüzünün saydam aynasında beliriyorlar ve tam sol tarafta Vezüv, körfezin pervazında oturmuş bir tür dev Buddha heykeli misali. Vomero'nun daracık sokaklarında yürüyen biri, Vomero'nun adını değiştirip Posillipo yamacıyla kaynaştığı yerde, Latin şairi Vergilius'un mezarına gölge yapan görkemli, kadim çam ağacını görür. Dostumun işte kentin tam o noktasında, ufak bostanıyla bir kır evi vardı.

Akşam yemeğinin hazırlanmasını beklerken, bostanda asma çardağının altında oturmuştuk, sakin sakin sigara tüttürüp gevezelik ediyorduk. Güneş yeni batmıştı, gökyüzü yavaş yavaş sönükleşmekteydi. Mekân, manzara, saat, mevsim aynen Sannazaro'nun[1] şiirlerinde dile getirdiği gibiydi: meltem Sannazaro'nun kır meltemiydi, hani denizin kokusuyla bostanların kokusu doğudan esen meltemde kaynaşıyor, der ya. Ve akşam, gecenin çi-

1. Jacopo Sannazaro: XV.-XVI. yüzyıllarda Napoli'de yaşamış, hümanizmacı Rönesans yazar ve şairi. (Ç.N.)

ğiyle nemlenmiş kocaman menekşe demetleriyle denizden yükselmeye başladığında (deniz akşamüstleri, pencere pervazlarına kocaman menekşe demetleri kondurur, gece boyunca kokularını saçarak, odaları hoş bir deniz soluğuyla doldururlar). Arkadaşım dedi ki: 'Bu gece sakin olacak. Mutlaka gelirler. Bostanda İngiliz havacıların armağanlarını hazır etmeliyim.' Ben bir şey anlamamıştım, baktım arkadaşım eve giriyor, elinde bir bebek, bir tahta at, bir borazan, iki torba şekerlemeyle dönüyor, şaşırdım; o bana hiçbir şey söylemeksizin ve belki de için için şaşkınlığımdan hınzırca keyiflenerek, onları büyük bir özenle, öteye beriye, gül fidanlarının, marul öbeklerinin arasına, patikanın çakıllarının üstüne, içinde kırmızı bir balık ailesinin hafif ışıltılar saçtığı bir havuzun kenarına yerleştiriyordu.

'Ne yapıyorsun öyle?' diye sordum.

Yüzüme ciddiyetle baktı, yine de gülümsemekten geri durmuyordu. Sonra anlattı ki, iki çocuğu (çocuklar yatmaya gitmişti) ilk bombardımanlar sırasında öylesine bir dehşete kapılmış ki, küçüğün sağlığı ciddi olarak bozulmuş, onun üzerine aklına Napoli'ye yapılan korkunç hava akınlarını çocuklar için bir eğlenceye dönüştürmek gelmiş. Böylelikle gecenin bir vaktinde alarm sirenleri uğuldamaya başladığında, arkadaşımla karısı yataklarından sıçrıyorlar, küçükleri kucaklayıp neşeyle, 'Aman ne güzel! İngiliz uçakları size armağanlar getirmeye geldiler,' diye haykırarak kendi biçare, yararsız sığınakları olan bodruma iniyorlar, orada büzülmüş, o dehşet ve ölüm saatlerini gülerek, 'Aman ne güzel, ne hoş!' diye bağırarak geçiriyorlarmış, sonunda çocuklar İngiliz havacıların armağanlarını düşleyerek memnun mutlu uykuya dalıyormuş. Arada bir, bombaların gümbürtüsü ve yıkılan binaların gürültüsü yaklaştığında, iki ufaklık uyanıyormuş, babaları diyormuş ki: 'İşte işte, sizin armağanları

aşağıya atıyorlar.' İki çocuk sevinçle el çırpıyor, bağırışıyor: 'Ben bir bebek istiyorum! Ben bir kılıç istiyorum! Babacığım, ne dersin, İngilizler bana kayık getirirler mi?' Şafağa doğru, motorların gürültüsü uzaklaşıp artık aydınlanan gökyüzünde yavaş yavaş silindiğinde, anneyle baba iki çocuğu ellerinden tutup bahçeye çıkarıyorlarmış: 'Ara bakalım,' diyorlarmış, 'otların arasına düşmüş olmalı.' İki ufaklık çiğden ıslanmış gül fidanlarının arasını, marulların ortasını, domates fidelerinin dibini araştırıyor, şurada bebeği, tahta atı, az ötede şekerleme torbalarını buluyorlarmış. Artık bombardımanlardan korkuları kalmamış, sabırsız bekliyorlarmış, neşeyle karşılıyorlarmış onları ve kimi sabahlar, otların arasını karıştırırken, bir ufak yaylı uçak da bulduklarını oluyormuş, Napolili çocukları sevindirmek için Napoli'yi bombalarken kötü Almanların uçaksavarlarıyla düşürdükleri zavallı bir İngiliz uçağıymış kuşkusuz."

"*Oh, how lovely!*"[1] diye ünledi Louise ellerini çırparak.

"Şimdi de size Siegfried ile kedinin öyküsünü anlatayım," dedim, "o iki Napolili çocuk olsa Siegfried ile kedinin öyküsünden hoşlanmazlar ama siz bayılacaksınız. Bir Alman öyküsü, Almanlar da Alman öykülerini sever."

"*Les Allemands aiment tout ce qui est allemand*," dedi Louise, "*et Siegfried c'est le peuple allemand.*"[2]

"Ya kedi, Louise? Kedi ne acaba? Yoksa o da bir tür Siegfried olmasın?"

"Siegfried'in eşi yoktur," dedi Louise.

"Siz haklısınız. Siegfried eşsizdir, bütün diğer halklar ise kedidir. Dinleyin bakın Siegfried ile kedinin öykü-

1. (İng.) Aman ne şirin! (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Almanlar Alman olan her şeyden hoşlanır.", "Siegfried de Alman halkını temsil eder." (Ç.N.)

sünü. Belgrad önlerinde, Pančevo yakınlarında, Rita köyündeydim, Tuna'nın öbür yakasına geçmek üzere bekliyordum: bizimle alev alev yanan kent arasına gerilmiş saydam ketenden bir perdeyi andıran o apak nisan sabahı arada bir tüfek sesleriyle deliniyordu. Bir SS birliği nehir geçişini zorlamak üzere komut beklemekteydi: erlerin hepsi pek gençti hepsi üçgen biçimli sivri çeneli, keskin profilli, gotik yüzlüydü, gözlerinde Siegfried'in saf, gaddar bakışları. Tuna kıyısında sessizce oturuyorlardı, yüzleri cayır cayır yanan Belgrad'a dönük, mitralyözleri dizlerinin arasında. İçlerinden biri diğerlerinden ayrı, benim bulunduğum yere yakın oturuyordu: on sekiz yaşlarında gösteren bir çocukçağızdı, sarışın, mavi gözlü, kırmızı dudakları soğuk ve masum bir gülümsemeyle aydınlanmış, gözleri olağanüstü durulukta bir maviydi. Gevezeliğe başladık, savaşın acımasızlığından, yıkıntılardan, yaslardan, kıyımlardan söz ettik. SS *Leibstandarte*'lerinin, başkalarının ıstırabını göz kırpmadan karşılamaya eğitildiklerini anlattı. Bir kez daha vurgulayayım, mavi gözleri dupduruydu. Şunu da ekledi: SS'lerde bir acemi erin bir *Leibstandarte*'ye girebilmesi için kedi sınavını başarıyla geçmesi şartmış. Acemi erin canlı bir kediyi sol eliyle sırtının derisinden tutması gerekirmiş, hayvancağızın patileri kendisini savunabilmesi için serbest kalmalıymış, sonra sağ elindeki ufak bıçakla kedinin gözlerini oymalıymış. *Voilá comment on apprend à tuer les juifs.*"[1]

Louise kolumu yakaladı, tırnakları kumaşın üstünden tenime batıyordu. Sesinin titrediğini duyuyordum. "*Vous n'avez pas le droit...*" dedi alçak sesle, solgun yüzünü iki kör askere dönerek; başları hafifçe arkaya kaykılmış, sessizce yemeklerini yiyorlardı. Hastabakıcı hafif, yavaş

1. (Fr.) İşte, Yahudileri öldürmeyi böyle öğreniyor onlar. (Ç.N.)

hareketlerle onlara yardımcı oluyordu, kollarının kararsız hareketlerini düzeltiyor, bıçakları ya da çatalları tabağın dışında dolaştığında parmak ucuyla dokunuyordu.

"Oh! Louise, bağışlayın beni," dedim, "zalimce öyküler bana da dehşet verir. Şu da var ki siz bazı gerçekleri bilmezlik etmemelisiniz. Bir bakıma kedilerin de Siegfried'in soyundan olduğunu bilmezlik etmemelisiniz. İsa'nın da bir tür Siegfried olduğu hiç aklınıza gelmedi mi? İsa'nın çarmıha gerilmiş bir kedi olduğu? Bütün Almanlar Siegfried'in eşsiz, bütün diğer halkların kedi olduklarına inanmaya eğitilirler, buna siz de onlar gibi inanmamalısınız. Hayır Louise, Siegfried de kedilerin soyundandır. *Kaputt* sözcüğünün kökenini bilir misiniz? İbranice *koppâroth* sözcüğünden gelmedir, anlamı "kurban" dır. Kedi bir *koppâroth*'tur, bir kurbandır, Siegfried'in tersidir: kanı akıtılan, kurban edilen bir Siegfried'dir. Bir an gelir ve hep bir daha bir daha gelen bir andır o, eşsiz Siegfried de kedileşir, *koppâroth* olur, kurban olur, *kaputt* olur: Siegfried'in ölmek üzere olduğu andır o, Hagen-Himmler kedi gibi onun da gözlerini oymaya hazırlanmaktadır. Alman halkının alın yazısı *koppâroth*'a, yani kurbana dönüşmek, *kaputt* olmaktır. Öykünün gerisindeki anlam Siegfried'in öyle kediye dönüşmesidir. Öyle gerçekler var ki, onları bilmezlik etmemelisiniz, Louise. Siz de bilmelisiniz ki biz hepimiz Siegfried'iz, hepimiz günün birinde *koppâroth*, kurban, *kaputt* olmaya hükümlüyüz; o yüzden Hıristiyanız biz, Siegfried de o yüzden Hıristiyandır, Siegfried de kedidir. İmparatorlar, imparatorların evlatları, imparatorların torunları da bazı gerçekleri bilmek zorundadır. *Vous avez reçu une très mauvaise éducation, Louise.*"[1]

1. (Fr.) Sizi pek kötü eğitmişler. (Ç.N.)

"*Je ne suis déjà plus Siegfried*," dedi Louise, "*je suis plus près d'un chat que d'une princesse impériale.*"[1]

"*Oui, Louise, vous êtes plus près d'une ouvrière que d'une Princesse Hohenzollern.*"[2]

"*Vous croyez?*"[3] dedi Louise, çekingen.

"Bir işçi kız, fabrikada sizi arkadaş olarak tanısa hoşlanırdı."

"Bir fabrikada çalışmak hoşuma giderdi, adımı değiştirirdim, sıradan bir işçi gibi çalışırdım."

"Adınızı değiştirmek de niçin?"

"Bir Hohenzollern... eğer taşıdığım adı bilseler öbür işçiler bana saygı duyar mı dersiniz?"

"Günümüzde Hohenzollern adının ne önemi kaldı ki!"

"Camdan gözün öyküsünü anlatın bana," dedi birden Louise alçak sesle.

"Başka yığınla öyküden biri işte Louise. Anlatmamın yararı yok. Bir Hıristiyan öyküsü. Nasıl olsa sizin de bildiğiniz bir Hıristiyan öyküsü vardır, değil mi? Hepsi birbirine benzer."

"Hıristiyan öyküsü demekle neyi kastediyorsunuz?"

"Aldous Huxley'in *Ses Sese Karşı*'sını okudunuz mu? İşte son bölümde çocuğun, küçük Philippe'in ölümü bir Hıristiyan öyküsüdür. Aldous Huxley çocuğu öldürmek gibi gereksiz bir gaddarlığa kapılmayabilirdi pekâlâ. Bir gün Huxley'i Buckingham Sarayı'na çağırmışlar. Kraliçe Mary ile Kral V.George kendisini tanımayı istiyorlarmış. *Ses Sese Karşı*'nın büyük ün kazandığı sıralarmış. Kral ve

1. (Fr.) Sırasıyla; "Ben artık Siegfried değilim.", "Bir Hohenzollern Prensesi'nden çok bir kediye yakınım." (Ç.N.)

2. (Fr.) Evet Louise, siz bir Hohenzollern Prensesi'nden çok bir işçi kıza yakınsınız. (Ç.N.)

3. (Fr.) Öyle mi düşünüyorsunuz? (Ç.N.)

Kraliçe, Aldous Huxley'i çok sıcak karşılamış. Kitaplarından söz etmişler, yolculuklarıyla, gelecekteki çalışma planlarıyla, modern İngiliz edebiyatının ruhuyla ilgilenmişler. Sohbetten sonra, Huxley artık eşikte, ayrılıyorken, Majesteleri V.George onu nezaketle yeniden içeri çağırmış. Kral biraz sıkıntılı gibiymiş, yazara bir şey söylemek istediği ama cesaret edemediği belliymiş. Sonunda kararsız bir sesle ona şöyle demiş: 'Bay Huxley, Kraliçe ile benim size bir sitemimiz olacak. Çocuğu ille de öldürmeniz şart mıydı yani?'"

"*Oh, what a lovely story!*"[1] diye ünledi Louise.

"Bir Hıristiyan öyküsü işte, Louise."

"Camdan gözün öyküsünü anlatın bana," dedi Louise kızararak.

"1941 güzünde, Ukrayna'da Poltava yakınlarındaydım. Bölge partizanlarla kaynıyordu. Hmelnitsky, Pugaçev, Stenka Razin'deki Kazak ayaklanmaları dönemi geri gelmiş gibiydi. Dinyeper boylarındaki ormanlarda ve bataklıklarda partizan çeteleri kol geziyordu, köylerin yıkıntılarından, hendeklerden, koruluklardan apansızın tüfek sesleri, mitralyözlerin yaylım ateşi işitiliyordu. Ardından geri geliyordu sessizlik, uçsuz bucaksız Rus ovasının o yamyassı, sağır, tekdüze sessizliği.

Günün birinde bir Alman subay, topçu birliğinin başında, bir köyden geçiyordu. Köyde in cin top oynuyordu, evler uzun zamandır terk edilmiş gibiydi. Kolhozun ahırlarında yüz kadar at, başları yemliklere bağlı, yerde yatıyorlardı: açlıktan ölmüşlerdi. Köy, Almanların çılgınca bir öfkeyle uyguladığı bastırma hareketiyle ezilmiş Rus köylerinin o uğursuz görünümünü sergiliyordu. Su-

1. (İng.) Oh, ne şirin bir öykü! (Ç.N.)

bay o ıssız evlere, eşiklerdeki samana, o ardına değin açık pencerelere, o bomboş dilsiz odalara bir tür hüzünle, belli belirsiz bir tedirginlikle bakıyordu. Bostanlardan, tahta perdelerin gerisinden, ayçiçeklerinin siyah, yusyuvarlak, kıpırtısız gözleri yükseliyordu, uzun sarı kirpiklerinin tacının ortasında sabit, askerî konvoyun geçişini dalgın, kederli bir bakışla seyrediyorlardı.

Subay atının yelesi üstüne eğilmiş, elleri eyerin tutamağını kavramış, gidiyordu. Kırk yaşlarında bir adamdı, saçları kırlaşmıştı. Arada bir gözlerini sisli gökyüzüne kaldırıyor, ardından üzengilerin üstünde doğrulup arkasına bakıyor, askerî konvoyu gözlemliyordu. Askerler, kızakların ardından öbek öbek yürüyordu, atlar ayaklarıyla çamurlu yola tutunuyor, kamçılar havada ıslık çalıyor, adamlar, *'Ja! Ja!'* diye haykırarak atları zorluyordu. Bulanık bir gündü, bulanık güz havasında köyün hayaletsi bir görünümü vardı. Rüzgâr çıkmıştı, ağaç dallarına asılmış birkaç Yahudi cesedi sallanıyordu. Evden eve uzun bir fısıltı sürükleniyordu, sanki bir çocuk kalabalığı yoksul odalarda yalınayak koşuşturuyormuş gibi; bir fare ordusu terk edilmiş evlerde cirit atıyormuş gibi upuzun bir tıkırtı.

Askerî konvoy köyde mola verdi, erler bostanların arasındaki yollarda atlarına verecek su arıyorlardı ki, Subay dörtnala çıkageldi, yüzü benzi kül gibi olmuş, haykırıyordu: *"Weg, weg, Leute!"*[1] koşarak geçerken, evlerin eşiklerine çökmüş erleri kırbacının ucuyla dürtüyordu, *'Weg, weg, Leute!'* diye bağırıyordu; o zaman askerler arasında bir haber yayıldı: *'Flecktiphus,'*[2] o korkunç sözcük konvoy boyunca ilerledi, köyün dışındaki son araçla-

1. (Alm.) Haydi, çocuklar, haydi! (Ç.N.)
2. Tifo. (Ç.N.)

ra değin ulaştı, bütün askerler yerlerine geri döndü, konvoy yeniden harekete geçti, *'Ja! Ja!'* kamçılar bulanık havada şaklıyordu, topçular geçerken, ev içlerine korku dolu bir göz atıyordu, orada ölüler saman döşeklerinde yatıyordu, bir deri bir kemik, morarmış, gözleri fal taşı gibi açılmış hortlaksı cesetler. Subay, köy meydanının ortasında çamurlara devrilmiş Stalin heykelinin yanında, atının üstünde duruyordu, zaman zaman elini alnına götürüyor, yorgun, nazik bir hareketle sol gözünü hafifçe ovuşturuyordu.

Günbatımı henüz uzaktı ama akşamın ilk gölgeleri yaprakların arasında koyulaşmaya başlamıştı bile, orman yavaş yavaş kararıyor, sıklaşıyordu, derin, donuk bir maviliğe gömülüyordu. Subay'ın atı sabırsızlanıyordu, çamurlu zeminde tepiniyordu, ikide birde şahlanmaya, artık köyden çıkmakta olan konvoyun ardından dörtnala bir koşu tutturmaya kalkışıyordu. Subay atıyla son aracın ardına takıldı, konvoyun en sonunda yer aldı, son evlere vardığında üzengilerin üstünde doğrularak dönüp geriye baktı. Sokak, meydan ıssızdı, evler gamlı, bomboş. Yine de rüzgârın pürüzlü dilini çamurla yoğrulmuş saman duvarlara sürterken çıkardığı o fısıltı o tıkırtı, yalınayak çocuk ve aç fare tıkırtısı konvoya uzaktan eşlik ediyordu. Subay elini alnına götürdü, bezgin, üzgün bir hareketle gözüne bastırdı. Ve aniden köyden bir tüfek atışı geldi, kulağının dibinde ıslık çaldı.

'Halt!' diye bağırdı Subay. Konvoy durdu, artçı bataryadan bir mitralyöz, köyün evlerine ateş açtı. İlk tüfek atışını başkaları izledi, partizanların ateşi giderek arttı, öfkeyle ayak diredi. Onun üzerine Subay atını mahmuzladı, bir komut haykırarak konvoyun başına kadar dörtnala ilerledi. Öbek öbek erler harekete geçti, köyü sarmak için kırlarda koşarken bir yandan da ateş ediyorlardı. 'Silah başına!' diye haykırdı Subay. 'Taş üstünde taş

bırakmayın!' Partizanların ateşi sürüyordu, bir topçu eri daha vurulup yıkıldı. O zaman Subay çılgınca bir öfkeye kapıldı. Atını tarlalarda dörtnala koşturuyor, askerleri yüreklendiriyor, topları köyü çepeçevre saracak biçimde yerleştiriyordu. Birkaç ev alev aldı. Yangın bombalarından bir fırtına köyün üstüne çullanıyor, duvarları parçalıyor, damları çökertiyor, ağaçları deviriyor, duman bulutları yükseltiyordu. Partizanlar hiç oralı olmadan ateşi sürdürüyordu. Ama bir süre sonra topçu ateşi öylesine şiddetlendi ki, köy artık bir kor yığınına dönüşmekteydi. Ve işte, dumanın ve alevlerin ortasında, bir grup partizan koşarak ortaya çıkıyor, kollarını havaya kaldırmışlar. Bazıları ihtiyar, çoğu genç, aralarında bir de kadın var. Subay eyerinden eğiliyor, teker teker bakıyor yüzlerine. Teri alnından aşağı akıyor, yüzünü kaplıyor. 'Kurşuna dizin!' diyor sert bir sesle elini gözüne bastırarak. Sesi bezgin, elini gözüne bastırışı da belki bezginlikten yaptığı bir hareket. '*Feuer!*' diye haykırıyor *Feldwebel*. Mitralyözlerin yaylım ateşinden sonra Subay geri dönüp bakıyor, yerde yatan gövdelere bakıyor, kırbacıyla bir hareket yapıyor ('*Jawohl!*' diyor *Feldwebel* ve tabancasını ceset yığınının üstüne boşaltıyor), sonra elini kaldırıyor, topçular atları yeniden top arabalarına koşuyor, konvoy yolda yürüyüş düzenine geçiyor, sarsılıyor, ilerlemeye başlıyor.

Subay, atının yelesi üstüne eğilmiş, elleri eyerinin tutamağında, son top arabasının elli metre kadar gerisinden konvoyu izlemekte; atların nal sesleri ovanın çamurunda sönerek uzaklaşıyor ki, ani bir tüfek atışı kulağının dibinde ıslık çalıyor. '*Halt!*' diye haykırıyor subay. Konvoy duruyor, artçı batarya yeniden köye ateş açıyor. Konvoyun bütün mitralyözleri alev alev yanan evlere ateş ediyor. Ama tüfek atışları ağır ve düzenli, kapkara duman bulutunu yarıyor. 'Dört, beş, altı...' diye sayıyor subay yüksek sesle. Ateş eden yalnız bir tek tüfek, bir tek

adam. Birden, duman bulutunun içinden bir gölge koşarak sıyrılıyor, kolları havada.

Askerler partizanı yakalıyorlar, Subay'ın önüne getiriyorlar, adam eyerinin üstünden eğilip onu dikkatle inceliyor. '*Ein Kind!*' diyor alçak sesle. Bir çocuk bu, on yaşından fazla göstermiyor: zayıf, perişan, giysileri lime lime, yüzü kapkara olmuş, saçları alazlanmış, elleri yanıklar içinde. '*Ein Kind!*' Çocuk, Subay'a sakin sakin bakıyor, gözlerini kırpıyor, arada bir elini ağır ağır kaldırıp parmaklarıyla burnunu siliyor. Subay eyerinden iniyor, dizginleri bileğine dolayarak çocuğun karşısında dikiliyor. Yorgun, bezgin bir hali var. '*Ein Kind!*' Onun da bir çocuğu var, Berlin'de, Witzlebenplatz'da, aynı yaşlarda bir oğlan, yok, Rudolf bir yaş daha büyük bile olabilir, bu düpedüz çocuk işte, '*Ein Kind!*' Subay kırbacını çizmelerine vuruyor, atı yanında toynağıyla sabırsızca toprağı dövüyor, burnunu Subay'ın omzuna sürtüyor. İki adım ötede tercüman, Balta *Volkdeutschen*'den bir Onbaşı, sinirli bir halle, hazır ol vaziyetinde beklemekte. 'Bu düpedüz bir çocuk, *ein Kind!* Ben Rusya'ya çocuklarla savaşmaya gelmedim ki.' Birden Subay çocuğun üstüne eğiliyor, köyde başka partizan kalmış mı, diye soruyor. Subay'ın sesi yorgun, bezgin, sorusunu Rusça, sert ve sinirli bir sesle yineleyen tercümanın sesinde dinleniyor sanki.

'*Nyet*,' yanıtını veriyor çocuk.

'Niçin benim askerlerime ateş ettin bakalım?'

Çocuk, Subay'a şaşırmış gibi bakıyor, tercüman soruyu iki kez yineliyor.

'E, biliyorsun ya, neden soruyorsun ki?' diye yanıtlıyor çocuk. Sesi sakin, berrak; hiç korkusuz yanıtlıyor ama umursamaz değil. Subay'ın yüzüne bakıyor, yanıt vermeden önce bir asker gibi hazır ola geçiyor.

'Almanlar kim, biliyor musun?' diye soruyor Subay alçak sesle.

'E, sen de Alman değil misin, *tovarişç ofiser*?'[1] diye yanıtlıyor çocuk.

O zaman Subay bir el hareketi yapıyor, *Feldwebel* çocuğu kolundan yakalıyor, tabancasını kılıfından çıkarıyor.

'Burada değil, biraz öteye,' diyor Subay sırtını dönerek.

"Çocuk *Feldwebel*'in yanında ilerliyor, *Feldwebel*'in yürüyüşüne uymak için adımlarını sıklaştırıyor. Birden Subay dönüyor, kırbacını kaldırıyor, '*Ein Moment!*' diye bağırıyor, *Feldwebel* dönüyor, Subay'a kararsız bakıyor, sonra elini uzatıp çocuğu önünde itekleyerek geriye dönüyor.

'Saat kaç?' diye soruyor Subay. Sonra yanıtı beklemeksizin kırbacıyla çizmelerine vurarak çocuğun önünde aşağı yukarı yürümeye koyuluyor. Atı dizginlere yaslanıyor, başını eğip puflayarak onu izlemeye koyuluyor. Bir an geliyor, Subay çocuğun önünde duruyor, ona uzun uzun bakıyor, sonra ağır, bezgin, sıkıntıdan bunalmış bir sesle ona şöyle diyor: 'Bana bak, sana kötülük etmek istemiyorum. Sen bir çocuksun, ben çocuklarla savaşmam. Askerlerime ateş ettin ama ben çocuklarla savaşmam. *Lieber Gott*, savaşı ben icat etmedim ya.' Subay sözünü yarıda kesiyor, sonra çocuğa olağanüstü yumuşak bir sesle diyor ki: 'Bak bana, benim bir gözüm camdandır. Sahicisinden ayırt etmek kolay değildir. Sen şimdi bana hemencecik, düşünmeksizin, gözlerimin hangisinin camdan olduğunu söylersen seni serbest bırakırım, gidersin.'

'Sol gözün camdan,' diye yanıtlıyor çocuk ânında.

'Nereden anladın peki?'

'Çünkü iki gözünden yalnızca onda insanca bir bakış var.'"

1. (Rusça) Subay yoldaş. (Ç.N.)

Louise koluma sıkı sıkı yapışmış, zahmetle soluk alıyordu.

"Ya çocuk? Çocuğun sonu ne oldu?" dedi alçak sesle.

"Subay onu iki yanağından öpmüş, altından gümüşten giysilere bürümüş; sekiz kır atın çektiği, zırhları pırıl pırıl ışıldayan yüz tane muhafızın korumasında bir kraliyet faytonuna bindirip Berlin'e göndermiş: orada Hitler onu bir şehzade gibi karşılayıp halkın alkışları arasında öz kızıyla evlendirmiş."

"*Oh! Oui, je sais,*"[1] dedi Louise, "ancak böyle bitebilirdi."

"Bir süre sonra o Subay'a Dinyester kıyısında Soroca'da rastladım: çok ciddi bir adamdı, iyi bir aile babası. Ama gerçek bir Prusyalı, Viyanalıların dediği gibi gerçek bir *Piffke*. Bana ailesinden, işinden söz etti. Elektrik mühendisiymiş. Oğlu Rudolf'tan da söz etti, on yaşında bir çocukmuş. Camdan gözünü sahicisinden ayırt etmek gerçek zordu. Bana dedi ki, dünyanın en iyi cam gözleri Almanya'da imal ediliyormuş."

"*Taisez-vous,*" dedi Louise.

"Bütün Almanların," dedim, "birer camdan gözü vardır."

1. (Fr.) Oh! Evet, biliyorum. (Ç.N.)

XIII

Bir sepet istiridye

Yalnız kalmıştık, hastabakıcı iki kör askeri alıp götürmüştü. O âna değin tek söz etmemiş olan Ilse, bana gülümseyerek baktı. "Camdan gözler," dedi, "camdan kuşlar gibidir. Uçamazlar."

"Aman Ilse, sen hâlâ gözlerin uçtuğuna mı inanıyorsun? Sahiden de çocukmuşsun, Ilse," dedi Louise.

"Gözler tutsak olmuş kuşlardır," dedi Ilse. "O iki kör askerin gözleri iki boş kafesti."

"Körlerin gözleri ölü kuşlardır," dedi Louise.

"*Les aveugles ne peuvent pas regarder au dehors*,"[1] dedi Ilse.

"*İls aiment se regarder dans un miroir*,"[2] dedi Louise.

"Hitler'in gözleri," dedi Ilse, "ölü gözlerle dolu. Ölü gözlerle dopdolu. Yüzlercesi, binlercesi var içinde."

Çocuk gibiydi Ilse; tuhaf hayalleri, akla gelmez kaprisleri olan bir çocuk. Belki de annesinin İngiliz oluşundan ötürü, ben Ilse'yi masumiyetin temsili olarak görüyordum, Gainsborough'un fırçasından çıkmış gibi. Yo, yanılıyordum; Gainsborough peyzajları andıran kadınlar

1. (Fr.) Körler dış dünyaya bakamazlar. (Ç.N.)
2. (Fr.) Onlar aynada kendilerine bakmaktan hoşlanırlar. (Ç.N.)

resmederdi, İngiliz doğa manzaralarının saflığını, gururlu hüznünü, vakarla kendini bırakışını yansıtan kadınlar. Ama Ilse'de, İngiliz peyzajında ve Gainsborough'un resimlerinde eksik olan bir şey: bir gariplik, kaprisli bir çılgınlık. Ilse daha çok, Goya'nın elinden çıkmış olabilecek bir masumiyet portresiydi. O kısacık, kıvırcık sarı saçları, o apak cildi, yüzünde o şafak gülleri arasına yayılmış süt beyazlığı (ah Góngora![1]), gözbebeği gri beneklerle çevrili o masmavi, capcanlı gözleri, başını zarafetle omzuna eğişindeki o hınzırca teslimiyet, *Los Caprichos* Goya'sının fırçasından çıkmış bir masumiyet portresine benzetiyordu, ta yükseklerde, görünmez bir yelin kırbaçladığı ıssız, kıraç bir Kastilya manzarasında, bir gri pembe ufkun fonunda ve şurada burada kan yansımalarıyla lekelenmiş.

Üç yıldır evliydi Ilse ama hâlâ çocuk gibiydi. Kocası iki ay önce cepheye gitmişti, şimdi de omzunda bir şarapnel parçasıyla Voronej yakınlarında bir Sahra hastanesinde yatmaktaydı. Ilse ona şöyle yazmıştı: "*I'm going to have a baby, heil Hitler!*"[2] Hamile olmak, zorunlu iş kamplarından yakayı sıyırmanın tek yoluydu. Bir fabrikada çalışmaya gitmek istemiyordu Ilse, işçi kız olmak istemiyordu, çocuk sahibi olmayı yeğliyordu. "*La seule manière de faire cocu Hitler*," diyordu Ilse, "*c'est d'attendre un enfant.*"[3] Louise'nin yüzü kızarıyordu, çekine çekine paylıyordu, "Ilse!" diye. Ilse de diyordu ki: "*Don't be so Potsdam, Louise!*"[4]

"Gözler korkunç bir maddeden yapılmıştır," dedim ben, "kaygan, ölü bir maddeden: insan parmaklarıyla tu-

1. XV.-XVI. yüzyıllarda yaşamış İspanyol Altın Çağ şairi; süslü, girift, barok dilsel anlatımıyla ünlüdür. (Ç.N.)

2. (İng.) Bir çocuğum olacak, yaşasın Hitler! (Ç.N.)

3. (Fr.) Hitler'i boynuzlamanın tek yolu hamile kalmak. (Ç.N.)

4. (İng.) Bu kadar da Postsdam'lı olma, Louise! (Ç.N.)

tamaz, salyangoz gibi parmakların arasından kayar. 1941 Nisan'ında Belgrad'dan Zagreb'e gidiyordum. Yugoslavya savaşı biteli birkaç gün olmuştu, Özgür Hırvatistan Devleti yeni doğmuştu, Zagreb'de artık Ante Pavelić,[1] Ustaša çeteleriyle hüküm sürüyordu. Bütün köylerde duvarlara Hırvatistan Poglavnik'i Ante Pavelić'in koskocaman resimleri yapıştırılmıştı, bir de yeni ulusal Hırvat Devleti'nin afişleri, emirnameleri, ilanları. İlkbaharın ilk günleriydi, Tuna ve Drava nehirlerinden saydam gümüşsü bir sis yükselmekteydi. Fruska Gora tepeleri bağlarla ve buğday tarlalarıyla kaplı yumuşak dalgalar halinde eriyip gidiyordu çevrede: ipeksi bir mavilikteki gökyüzünün altında, bağların açık yeşiliyle buğdayın canlı yeşili birbirini izliyor, peş peşe diziliyor, bir ışık gölge oyunu içinde karışıp gidiyordu. Haftalarca süren yağmurun ardından hava nihayet açmıştı. Yollar çamur deryasıydı: geceyi geçirmek üzere, Novi Sad ile Vukovar arasında, İlok'ta mola vermek zorunda kaldım. Kasabanın tek lokantasında akşam yemeği kocaman bir ortak masaya hazırlanmıştı, çevresinde silahlı köylüler, göğüslerinde Hırvat rozetiyle Sırp üniformalı jandarmalar ve nehri Palanka ile İlok arasındaki salla geçmiş olan birkaç sığınmacı hep birlikte oturuyordu.

Akşam yemeğinin ardından odadan ayrılıp terasa çıktık. Tuna ay ışığında parıldıyordu, romörkörlerle mav-

1. Ante Pavelić (1889-1959): Hırvat asker, politikacı ve diktatörü. Mihver Devletler'in kuklası olmuştur. Faşizmin yükseliş yıllarında Mussolini'den aldığı destekle Hırvat Faşist Devrimci Kalkışma Hareketi Ustaša'yı kurup yönetmiştir. 1941'de ilan edilen, Almanya ve İtalya kontrolündeki Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin Poglavnik yani Duce'si olarak ülkede kendi kişiliğine tapınmayı esas alan amansız bir rejim kurmuş, Yahudilere, Sırplara, Çingenelere ve komünistler başta olmak üzere Hırvat muhaliflerine kan kusturmuştur. Ustaša çetecileri gaddarlıkta Nazileri bile geride bırakmıştır. Pavelić savaştan sonra ilkin Arjantin'e, ardından nazi ve faşist sürgünlere kucak açmış bulunan Franco İspanya'sına sığınmış, Madrid'de bir Alman hastanesinde ölmüştür. (Ç.N.)

naların ışıklarının ağaçların arasında belirip kaybolduklarını görünüyordu. Fruska Gora'nın yeşil tepelerine sonsuz bir gümüşsü dinginlik inmekteydi. Sokağa çıkma yasağı başlıyordu. Silahlı köylü devriyeler akşam denetimi için Yahudilerin kapılarını çalıyor, tekdüze bir sesle adlarıyla çağırıyorlardı. Kapılar üstlerinde kırmızı Davud yıldızıyla işaretlenmişti. Yahudiler pencereden bakıyor, "Buradayız, evdeyiz," diyorlardı. Köylüler, "*Dobro, dobro!*"[1] diye bağırarak tüfeklerinin kabzalarını yere vuruyordu. Evlerin duvarlarında yeni Zagreb hükümetinin koskocaman üç renkli *proglas* yani afişleri ay ışığını çarpıcı kırmızı-beyaz-mavi lekelerle deliyordu. Bitkindim, gece yarısına doğru gidip kendimi yatağa attım. Sırtüstü yatmış, açık pencereden ayın ağaçların, çatıların üstünde tatlı tatlı yükselişini seyrediyordum. İlok Ustaša merkezinin bulunduğu karşı evin cephesine yeni Hırvatistan hükümetinin başkanı Ante Pavelić'in koskocaman bir resmi yapıştırılmıştı. Yeşilimsi kaba kâğıt üstüne siyah basılmış bir portreydi: Poglavnik, basık, sert, inatçı bir alnın derinine çakılmış iri kara gözlerini yüzüme dikmişti. Ağzı geniş, kalın dudaklıydı, burnu düz, dolgundu, kulakları genişti. Bir insanın öylesine iri, öylesine uzun kulakları olabileceği hayalimden geçmezdi. O gülünç ve canavar kulaklar yanaklarının ortasına değin iniyordu: kuşkusuz hatalı bir perspektifin sonucuydu, portreyi çizen ressamın bir yanlışı.

Tan sökümüne yakın, pencerelerimin dibinden bir Macar Honvéd bölüğü geçti, dapdar sarı üniformalar giymişlerdi, şarkı söylüyorlardı. Macar askerlerinin kopuk kopuk, görünüşte soyut bir şarkı söyleyişleri var. Ara ara bir ses yükseliyor, bir şarkıya başlıyor sonra susuyor-

1. (Lehçe) Tamam. (Ç.N.)

du. Yirmi-otuz ses birden kısaca yanıtlıyor, ardından susuveriyordu. Birkaç saniye için tempolu adımları, tüfeklerle fişekliklerinin şakırtısı işitiliyordu. Derken bir başka ses şarkıyı sürdürüyor, sonra kesiliyordu; yirmi-otuz ses birden yanıtlıyor, birden susuveriyordu. Ve işte yeniden adımların sert, ağır temposu, tüfekleriyle fişekliklerinin şakırtısı. Hüzünlü, acımasız bir şarkıydı, o seslerde o yinelenemelerde o ani kesintilerde bir tek başınalık vardı. Apacı seslerdi, hani şu gamlı, yabanıl, uzak Macar sesleri, hüznün uzak düzlüklerinden ve insanoğlunun acımasızlığından doğan sesler.

Ertesi sabah, Vukovar sokaklarında (tüfekli Macar jandarma devriyeleri kavşaklarda bekliyordu, köprünün yanındaki Vukovar Meydanı kalabalıktı, öbek öbek genç kızlar kaldırımlardan geçiyor, vitrin camlarında kendilerini seyrediyorlardı, yeşiller giymiş bir kız yavaş ve hafif, hafif bir yele kapılmış bir yeşil yaprak misali oradan oraya salınıyordu), Ante Paveli´c 'in portreleri o basık, sert alnının derinine çakılmış kara gözlerini duvarlardan yüzüme dikiyordu. Tuna ile Drava'nın soluğu pembemsi sabaha bir ıslak ot kokusu salıyordu. Vukovar'dan Zagreb'e doğru ekinleri serpilmiş, ormanları yemyeşil, ırmaklarla, nehirlerle sulanan Slavonya'yı geçerken, köylerin hepsinde Poglavnik'in resmi, beni kara bakışlarıyla karşılıyordu. Ante Pavelić'in yüzü tanıdık olmuştu artık, bir ahbabın yüzüydü sanki, kendisini tanıyor gibiydim, evet, bir ahbapın yüzüydü. Duvarlara yapıştırılmış afişlerde deniyordu ki Ante Pavelić Hırvat halkının koruyucusuymuş, Hırvatistan köylülerinin babasıymış, Hırvat ulusunun özgürlüğü ve bağımsızlığı uğruna savaşan herkesin kardeşiymiş. Köylüler afişleri okuyor, başlarını sallıyor, iri, sert, çıkık kemikli yüzlerini bana dönüyor, Poglavnik'in aynı kara, derin gözleriyle bakıyorlardı.

Böylece Ante Pavelić'i ilk kez, eski kentin sarayların-

dan birinde çalışma masasının başında karşımda oturur gördüğümde eski bir ahbapla karşılaşmış gibi oldum, onu öteden beri tanıyordum sanki. Sert, kaba saba çizgili, geniş, ablak yüzünü gözlemliyordum. Solgun, toprağımsı bir renkteki yüzünde gözleri siyah, derin bir ateşle parıldıyordu. Suratında dile gelmez bir ahmaklık havası vardı: belki de o koskocaman kulaklarından kaynaklanıyordu, yakından bakınca portrelerindekinden de daha büyük daha gülünç daha canavarsı görünüyorlardı.

Ama giderek düşündüm ki o ahmaklık havası belki salt çekingenlikten ileri geliyor da olabilirdi. Etli dudaklarının yüzüne verdiği o biraz şehvetli havayı, kulaklarının o tuhaf biçimiyle alışılmadık iriliği yok ediyordu: o safi et dudakların yanında o kulaklar bir çift soyut nesneydi, Salvador Dalí'nin fırçasından çıkmış bir çift gerçeküstü istiridye kabuğu, iki metafizik öğe ve bana Darius Milhaud ve Erik Satie'nin kimi parçalarının esinlediğine benzer bir çarpıklık izlenimi veriyordu: nedeni kulakla ilintili bir müzik fikri olabilirdi. Ante Pavelić yüzünü çevirip bana profilden göründüğünde, o koskocaman kulaklar sanki suratını yanlardan yukarıya doğru çekiyordu, okkalı gövdesini havalandırmaya çabalayan bir çift kanattı sanki. O zaman Ante Pavelić'in yüzüne birazcık incelik, handiyse Modigliani'nin kimi portrelerinde göze çarpan narin zayıflık, bir ıstırap maskesi gibi gelip konuyordu. Ve ben onun iyi bir insan olduğuna karar verdim, karakterinin temel öğesi, çekingenlikten ve Hıristiyan hayırseverliğinden oluşan yalın ve cömert bir insancıllıktı. Korkunç bedensel acılara, zahmetlere, feci işkencelere gözünü kırpmadan katlanabilecek birine benziyordu: ama herhangi bir ruhsal acıya dayanma yeteneğinden tümüyle yoksundu herhalde. İyi bir adammış gibi geldi bana ve o ahmaklık havası bana çekingenlik, iyi yüreklilik, yalınlık, olayları, kişileri, nesneleri gö-

güslemenin kendince, tümüyle köylülere özgü bir biçimiymiş gibi geldi: onların hepsi fiziksel, somut öğelerdi onun için, ruhsal öğeler değil, kendi fiziksel âleminin öğeleriydi, ruhsal âleminin değil.

Elleri geniş, kocaman, kıllıydı; parmakları düğüm düğüm kaslarla kabarmıştı, hem o ellerden sıkıldığı belliydi, nereye koyacağını bilemiyordu, bir masanın üstüne koyuyor, bir kaldırıp o koskocaman kulak memelerini sıvazlıyor, bir pantolonun ceplerine sokuyordu: genellikle bileklerini yazı masasının kenarına dayıyor, kocaman kıllı parmaklarını birbirine geçirip sürtüyor, oğuşturuyordu, kaba saba ve mahcup bir hareketti. Sesi ağır, uyumlu, son derece yumuşaktı. Ağır ağır İtalyanca konuşuyordu, hafif bir Toscana vurgusuyla: bana uzun yıllar sürgünde kaldığı Floransa'dan, Siena'dan söz ediyordu. Ben ise ona kulak verirken aklımdan şunu geçiriyordum: Yugoslavya Kralı Aleksandar'ı öldürten teröristin ta kendisiydi o, Barthou'nun[1] ölümü de doğrudan doğruya onun işiydi. Kendi halkının özgürlüğünü savunmak söz konusu olduğunda en şiddetli yordamlara başvurmaktan geri kalmamakla birlikte, belki de kan akıtmaktan dehşet duyuyordur, diye düşünmek geliyordu içimden. İyi bir adam olmalı, diye düşünüyordum basit, cömert bir adam. Ante Pavelić o derin, kara gözleriyle bana bakıyordu, canavar kulaklarını oynatarak diyordu ki: 'Ben halkımı hayırseverlikle ve adaletle yöneteceğim.' Öylesi bir ağızda insanı duygulandıran sözlerdi.

Bir sabah beni kendisiyle birlikte Hırvatistan'da, Karlovac'a ve Slovenya sınırına doğru hızlı bir geziye ça-

1. Jean Louis Barthou: Avukat ve politikacı, Fransa'da çeşitli bakanlıklarda bulunmuş ve başbakanlık yapmıştır. 1934'te Dışişleri Bakanı olarak ülkesine resmî ziyarette bulunan Yugoslavya Kralı I. Aleksandar'ı karşıladığı sırada, Pavelić'in Ustašaları'ndan bir Makedonyalı terörist tarafından yapılan suikastte, Kral'la birlikte öldürülmüştür. (Ç.N.)

ğırdı. Serin, berrak bir sabahtı, bir mayıs sabahı; gece, uçsuz bucaksız yeşil örtüsünü Sava boyundaki ormanlardan ve makiliklerden kaldırmamıştı henüz: ormanları, kasabaları, kaleleri, tarlaları, nehrin sisli kıyılarını kaplayan hâlâ yemyeşil mayıs gecesiydi. Bir cam kesiğini andıran ufkun parlak kenarında güneş daha belirmemişti. Ağaçların tepeleri kuş milletiyle tıklım tıklımdı. Ve birden güneş geniş, yumuşak çizgili vadiyi aydınlatıverdi, kırlardan ve ormanlardan doğru pembe bir buğu yükseldi, Ante Pavelić otomobili durdurdu, karayoluna indi, o doğa manzarasını kucaklayan bir el hareketiyle şöyle dedi: 'İşte bu benim yurdum.'

O koskocaman, kıllı parmakları düğüm düğüm kaslarla şişmiş ellerin hareketi öylesine narin bir doğa manzarasına göre galiba kaba saba kaçıyordu. Karayolunun kıyısındaki o uzun boylu, iri kıyım, Herkülümsü adam o koca kafası o devasa kulaklarıyla, vadinin yeşiliyle, göğün tozlu mavisi arasında, o narin, gönlü ferahlatan doğa fonu üzerinde, Tuna ve Drava kentlerinin aydınlık meydanlarının fonundaki Meštrović heykellerinin şiddetiyle sırıtıyordu. Sonra yeniden otomobile bindik, gün boyu Zagreb ile Ljubljana arasında uzanan muhteşem ülkeyi dolaştık, Zagreb'e yukarıdan bakan ormanlık tepe Zagrebačka Gora'nın yamaçlarına tırmandık, Poglavnik arada bir arabadan iniyor, köylülerle konuşuyordu, mevsimden, ekimden, hasattan, havaların iyi gittiğinden, hayvanlardan, yurdun özgürlüğünün Hırvatistan halkına vaat ettiği barış ve çalışma döneminden dem vuruyordu. Davranışlarındaki yalınlık, sözlerindeki iyilik, o halk insanlarına halkça yaklaşımı hoşuma gidiyordu; o ağır, müzikal, yumuşacık sesini zevkle dinliyordum. İçinden mor nehirler akan, üstünden kıpkırmızı bulutların köprüleri geçen, mavi ormanların ortasına saçılmış yeşil göllerle dolu nemli akşamda geri döndük. Ve o yumuşacık ses o

derin kara gözler o narin Hırvat doğasının fonuna çizilmiş o canavar kulakları belleğimde uzun süre ayak sürüdü.

Aradan birkaç ay geçti, 1941 yazının bitiminde Rusya'dan dönüyordum, Dinyeper ile Dinyester arasındaki uçsuz bucaksız ovanın tozundan ve çamurundan bitkin düşmüş, hastalanmıştım. Üniformam yırtık pırtıktı, güneşten ve yağmurdan rengi atmış, baştan aşağı bal ve kan kokusuna batmıştı, Ukrayna savaşının kokusuna. Ukrayna, Besarabya ve Moldavya boyunca yaptığım upuzun yolculuğun yorgunluğunu üzerimden atabilmek için Bükreş'te durakladım ama varışımın akşamında Başbakanlık sekreteri bana Athénée Palace'a telefon etti, Başbakan Yardımcısı Mihai Antonescu'nun benimle konuşmak istediğini bildirdi. Mihai Antonescu beni sıcak karşıladı, aydınlık, geniş çalışma odasında bir fincan çay ikram etti, Kont Galeazzo Ciano'nunkini[1] andıran o gösterişçi vurgusuyla Fransızca konuşarak bana kendinden söz etmeye koyuldu. Katı yakalı, gri ipek kravatlı bir *tight* giymişti. Gören de bir modaevi müdürü sanırdı. Toparlak, tombul yüzünde bir kadının pespembe yüzü boyanmış gibiydi, ona kızkardeşi gibi benzeyen bir kadının.

1. Galeazzo Ciano (1903-1944): İtalya'da faşizm döneminin önde gelen kişilerinden; 1922'de "Roma Yürüyüşü"ne katılmış, 1930'da Mussolini'nin kızı Edda'yla evlenmiş, 1936-1943 arasında Dışişleri Bakanlığı yaparak büyük bir güce ve servete ulaşmıştır. Almanya ve Japonya'yla Çelik Mihver'in oluşturulmasıyla sonuçlanan görüşmeleri yürütmüş, ülkesinin İspanya'daki İç Savaşa katılmasını sağlamıştır. Özel yaşantısındaki lüks ve debdebe merakından ötürü rejimin ileri gelenlerinin tepkisini çekmiştir. Almanların Polonya'yı işgallerinin ardından başlayan savaşa ülkesinin katılmasını istememiş, İtalya'yı yaklaşan felaketten koruyabilmek amacıyla İngiltere ve ABD'yle barış anlaşmasından yana olmuştur. Ancak şiddetle Alman yanlısı olan Mussolini'yle görüş ayrılığına karşın, ayrıcalıklı kişisel konumunu tehlikeye atmamak için olaylara seyirci kalmıştır. 1943'te artık savaş kaybedilmişken, Büyük Faşist Konseyi'nde Mussolini'nin görevinden alınması yönünde oy kullanmıştır. Kısa süre sonra, Mussolini'nin Kuzey İtalya'da oluşturduğu yeni devlet yetkililerince Almanlara teslim edilmiş, 1944'te Verona'da yapılan duruşmasında vatana ihanet suçundan hüküm giymiş, Mussolini'nin kendisini affetmeyi reddetmesi üzerine kurşuna dizilmiştir. (Ç.N.)

Görünümünü güzel bulduğumu söyledim. Kendi kendinden derin bir hoşnutluk gülümseyişiyle teşekkür etti. Ufacık, siyah, pırıl pırıl sürüngen gözlerini üstüme dikmiş, konuşuyordu. Dünyada Mihai Antonescu'nunkilerden daha fazla yılan gözüne benzeyen göz görmemişimdir. Yazı masasının üstündeki bir kristal vazoda bir demet gül koncası açılmaktaydı. '*J'aime beaucoup les roses*,' dedi, '*je les préfére aux lauriers*.'[1] Yanıt olarak dedim ki, onun politikasının ömrü de güllerinkini aşmayabilirmiş, yani, '*L'espace d'un matin*.' '*L'espace d'un matin*?' diye yanıtladı. '*Mais c'est une éternité!*'[2] Sonra bana dik dik bakarak hiç zaman yitirmeden İtalya'ya dönmemi öğütledi. 'İhtiyatsız davrandınız,' dedi, 'Rus Cephesi'nden yolladığınız savaş yazıları çok eleştiriye yol açtı. Artık on sekiz yaşında değilsiniz; sizin yaşınızda insan *l'enfant terrible* gibi davranamaz. İtalya'da kaç yıl hapis yattınız?'

'Beş yıl,' diye yanıtladım.

'E, yetmedi mi? Size bundan böyle daha ihtiyatlı olmanızı öğütlüyorum. Size büyük değer veriyorum; *Hükümet Devirme Yöntemi* kitabınızı Bükreş'te herkes okudu, sizi herkes seviyor: işte o yüzden izin verin de bir şey söyleyeyim, Rusya savaşı kazanacaktır diye yazmaya hakkınız yok. Üstelik yanılıyorsunuz: *Tôt ou tard, la Russie tombera*.'[3]

'*Elle vous tombera sur le dos*,'[4] diye yanıtladım.

'Bana o yılan gözleriyle gülümseyerek baktı; elime bir gül tutuşturdu, kapıya kadar geçirdi beni. '*Bonne chance*,' dedi.

Bükreş'ten ertesi sabah ayrıldım, Paris'ten tanıdığım

1. (Fr.) Sırasıyla; "Gülleri pek severim.", "Defnelere yeğlerim." (Ç.N.)
2. (Fr.) Sırasıyla; "Bir sabahlık süre.", "Bir sabahlık süre mi?", "Fakat bir sonsuzluk bu!" (Ç.N.)
3. (Fr.) Rusya er geç yıkılacaktır. (Ç.N.)
4. (Fr.) Sizin tepenize yıkılacaktır. (Ç.N.)

sevgili dostum Prenses Marthe Bibesco'ya uğramaya vaktim bile olmadı, Mogoşoaia Sarayı'nda sürgün, yalnız başına yaşıyordu. Budapeşte'de ancak birkaç saat kaldım, Zagreb'e yöneldim, orada birkaç gün dinlenmek üzere mola verdim. Hemen vardığımın akşamı, dostum Pliveric ve kızı Neda'yla birlikte, Café Esplanade'nin terasındaydık. Geniş teras ufak demir masaların çevresinde diz çöker gibi oturmuş insanlarla doluydu. Zagreb'in güzel, sönükleşmiş, hâlâ 1910-14'lerdeki Viyana zevkinin ayak sürüdüğü o taşra şıklığıyla giyinmiş kadınlarına bakıyordum, bir yandan da geniş, kolalı keten eteklikleri altında çıplak Hırvat köylü kadınlarını düşünüyordum, bir deniz hayvanının, bir ağustos böceğinin kabuğunu andırırdı o eteklikler. O sert, katır kutur keten kabuğun altında çıplak bedenin gül pembesi, ipeksi, ılık teni sezilirdi. Esplanade'nin orkestrası eskilerden kalma Viyana valsleri çalıyordu, kır saçlı kemancılar belki de Arşidük Ferdinand'ı dört kıratın çektiği siyah saltanat arabasında geçerken görmüşlerdi ve kim bilir, belki de kemanlar Avusturya'nın son İmparatoriçesi Zita'nın düğününde çalmışlardı; kadınlar, genç kızlar, Neda Pliveric de, solmuş portrelerin canlı kopyalarıydı, onlar da birer eski Viyana'ydılar onlar da mutlu Avusturya'ydılar onlar da Radetzky Marşı'ydılar. Ağaçlar ılık akşamda pırıldıyordu, pembe-yeşil-mavi dondurmalar kuplarda ağır ağır eriyordu, devekuşu tüyünden, cam boncuklarla ya da sedef payetlerle bezeli yelpazeler valsin temposunda dalgalanıyordu; binlerce baygın göz, açık renk, siyah ya da mehtapsı, akşam havasında Esplanade'nin terasının üstünde kuşlar gibi uçuşuyordu, bulvarların ağaçları üstünde, ufkun kenarında hafifçe buruşmuş yeşil ipekten gökyüzünde kanat çırpıyordu.

Derken masamıza bir subay yaklaştı, Albay Kont Machiedo'ydu, eski Avusturya imparatorluk ordusunda

yüzbaşıydı, şimdi Hırvatistan Poglavnik'i Ante Pavelić'in yaveri olmuştu. Masaların, demir sandalyelerin arasında kalçalarını sallayarak dolanıyor, ikide bir elini kepine götürerek sağa sola zarifçe eğiliyordu; eski Habsburg tarzı yüksek sert kepinin çevresinde baygın kadın gözleri kuşlar gibi uçuşuyordu; gülümseyerek masamıza yaklaşıyordu; kısa kesilmiş koyu sarı bıyıkların gölgelediği ufacık ağızlı tombul yüzü eskilerden kalma, solmuş, modası geçmiş bir gülümsemeyle aydınlanıyordu. Ante Pavelić'in bekleme odasında, yabancı diplomatları, yüksek Devlet yetkililerini, Ustaša komutanlarını karşılarkenki gülümsemesiydi o: orada, bir daktilo makinesinin siyah tuşları üstüne eğilmiş, ellerinde bir zamanlar Avusturya İmparatorluk Muhafızları'nın giydiklerine benzer glase deriden lekesiz beyaz eldivenler, dudaklarını kısmış, sol eli bir kadril dansı figüründeki gibi sol yanına yaslanmış, sağ elinin tek parmağıyla yavaş yavaş, pür dikkat, siyah tuşlara basıyordu. Kont Machiedo beyaz eldivenli elini kepinin parlak siperliğine götürerek Neda'nın önünde eğildi, sessizce gülümseyerek, öylece iki büklüm kaldı. Ardından ani bir hareketle doğrularak bana döndü, beni yeniden Zagreb'de görmekten duyduğu mutluluğu belirttikten sonra, 'Neden,' diye sordu nazik bir sitem tonuyla, sözcüklerle orkestranın o anda çalmakta olduğu bir Viyana valsinin temposunu tutarcasına sordu: 'Zagreb'e geldiğinizi neden bana hemen haber vermediniz? Yarın sabah on birde bana gelin, adınızı ziyaretçi defterine kaydederim; Poglavnik sizi yeniden görmekten memnunluk duyacaktır.' Ve alçak sesle, handiyse âşıkane bir söz fısıldarcasına ekledi. 'Hem de çok memnun olacaktır.'

Ertesi sabah saat on birde, Ante Pavelić'in bekleme odasında oturuyordum. Albay Machiedo, daktilo makinesinin üstüne eğilmiş, sol eli yanına yaslanmış, glase deriden bembeyaz eldivenli sağ elinin tek parmağıyla

yavaş yavaş siyah tuşlara bastırıyordu. Ante Pavelić'i görüşümün üstünden uzun aylar geçmişti: çalışma odasına girdiğimde mobilyaların düzeninin değişmiş olduğunu gözlemledim. Birkaç ay önce ziyaretine gittiğimde yazı masası odanın ta dibinde, pencereye en uzak noktadaydı: şimdiyse tam kapının önünde bulunuyordu, kapıyla yazı masası arasında ancak bir kişinin geçebileceği kadar boşluk bırakılmıştı. Öylece girince, az kalsın dizlerimi yazı masasına çarpıyordum.

'Kendi icat ettiğim bir yordam bu,' dedi Ante Pavelić bana elini uzatırken, gülerek, 'buraya herhangi bir caniyane niyetle girecek olan kişi, masaya çarpar ve apansızın benimle yüz yüze gelince kendini şaşırır ve niyetini saklayamaz.' Hitler ile Mussolini'ninkine tam karşıt bir yordamdı, onlar ziyaretçilerle aralarına koskocaman bir salon koyuyorlardı. Benimle konuşurken bir yandan onu gözlemliyordum. Derin bir değişime uğramış gibiydi. Yorgundu, sıkıntıların, kaygıların izlerini taşıyordu, gözleri uykusuzluktan kıpkırmızıydı. Ama sesi hep o aynı sesti: ağır, ahenkli, yumuşak mı yumuşak. Basit, iyi yürekli, cömert bir adamın sesi. Koskocaman kulakları şaşılacak kadar zayıflamıştı. Saydamlaşmışlardı: pencereye dönük olan sağ kulağının ardında damların pembe yansımasını, ağaçların yeşil ışığını, mavi gökyüzünü sezinliyordum. Kapıya dönük olan öbür kulağı beyaz, gevşek, kırılgan bir maddeden yapılmışa benziyordu, balmumundan bir kulak. Ante Pavelić'i gözlemlemekteydim, kocaman kıllı ellerini, basık, sert, inatçı alnını, canavar kulaklarını. Ve o basit, o iyi yürekli, o cömert, öylesine nazik bir insanlık duygusuyla donanmış adama karşı içimde bir tür acıma filizlenmekteydi. Aradan geçen birkaç ay içinde siyasal durum alabildiğine kötüleşmişti. Partizan başkaldırısı Zemun'dan Zagreb'e değin bütün Hırvatistan'ı ateşe boğuyordu. Poglavnik'in solgun, han-

diyse kül rengi yüzünü derin, içten bir acı oymuştu sanki. O hayırsever yüreği kim bilir ne denli acı çekiyordur, diye düşünüyordum!

Derken Kont Machiedo girip İtalya Elçisi Raffaele Casertano'nun geldiğini haber verdi. 'İçeri alın,' dedi Ante Pavelić, 'İtalya Elçisi kapı önünde bekletilemez.' Casertano girdi, pek basit terimlerle ve büyük bir sıcaklıkla durumun getirdiği sorunlardan uzun uzadıya konuştuk. Partizan çeteleri geceleyin Zagreb'in varoşlarına değin ilerliyormuş ama Pavelić'in sadık Ustaša'ları o tatsız gerilla savaşını yakında bastıracakmış. 'Hırvat halkı,' diyordu Ante Pavelić, 'hayırseverlikle ve hakşinaslıkla yönetilmeyi istiyor. Ben de hayırseverliğin ve hakşinaslığın güvencesi olarak burada bulunuyorum.'

Bir yandan sohbet ediyorken, ben yazı masasının üstüne, Poglavnik'in yanı başına konulmuş bir hasır sepete bakıyordum. Kapağı kaldırılmıştı, sepet deniz ürünleriyle dolu görünüyordu, yani ben öyle düşündüm, istiridye falan derdim ama kabuğundan çıkarılmış, Londra'da Picadilly'de Fortnum and Mason'un vitrinlerinde büyük tepsiler içinde sergilenenlerden. Casertano bana bakarak göz kırptı: 'Eh, şöyle güzel bir istiridye çorbası olsa ne hoşuna giderdi ama!'

'Bunlar Dalmaçya istiridyesi mi?' diye sordum *Poglownik*'e.

Ante Pavelić sepetin kapağını kaldırıp o deniz ürünlerini, kaygan ve jelatinsi istiridye yığınını gösterdi, gülümseyerek, o iyi yürekli, yorgun gülümseyişiyle dedi ki: 'Sadık Ustaša'larımın bir armağanı bu: yirmi kilo insan gözü.'"

XIV

Of their sweet deaths[1]

Louise fal taşı gibi açılmış gözlerini üzerime dikmişti, solgun yüzünde bir tiksinti ve ıstırap ifadesi vardı.

"*J'ai honte de moi,*" dedi alçak sesle, derin bir alçakgönüllükle gülümseyerek. "*Nous devrions tous avoir honte de nous.*"[2]

"*Pourquoi devrais-je avoir honte de moi?*"[3] dedi Ilse. "Benim kendimden utandığım falan yok. *I'm feeling myself pure, innocente and virginal, as a Mother of God.*[4] Savaş bana ilişmiyor, bana karşı hiçbir şey yapamaz. *Je porte un enfant dans mon ventre, je suis sacrée. Mon Enfant! N'avez-vous jamais pensé que mon enfant pourrait être le petit Jésus?*"[5]

"Bir yeni Çocuk İsa'ya daha gereksinimimiz yok," dedim. "Her birimiz dünyayı kurtarabiliriz. Her kadın yeni bir İsa doğurabilir, her birimiz ıslık çalarak Çile Dağı'nı

1. (İng.) Onların tatlı ölümleri. (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Kendimden utanıyorum.", "Hepimiz kendimizden utanmalıyız." (Ç.N.)

3. (Fr.) Neden kendimden utanayım ki? (Ç.N.)

4. (İng.) Kendimi saf, masum, Tanrı'nın Anası gibi bakire hissediyorum. (Ç.N.)

5. (Fr.) Karnımda bir çocuk taşıyorum, kutsalım ben. Çocuğum! Çocuğumun küçük İsa olabileceği hiç aklınıza gelmedi mi? (Ç.N.)

tırmanabilir, türkü çığırarak kendimizi çarmıha gerdirebiliriz. Günümüzde İsa olmak öyle pek zor bir iş değil."

"*Ça ne dèpend que de nous*," dedi Ilse, "*de nous sentir pures et innocents comme la Mére de Dieu*.[1] Savaş beni kirletemez, karnımda taşıdığım bebeği kirletemez."

"*Ce n'est pas la guerre que nous salit*,[2]" dedi Louise. "Her düşüncemizi her duygumuzu kirleten biziz, doğrudan doğruya biz kendimiz. *Nous sommes sales. C'est nous-mêmes qui souillons nos enfants dans notre ventre.*"[3]

"*Je m'en fous de la guerre*,"[4] dedi Ilse.

"Aman Ilse!" diye sitem etti Louise.

"*Don't be so Potsdam, Louise; je m'en fous de la guerre.*"

"Gelin size Tatiana Colonna'nın çocuklarının öyküsünü anlatayım," dedim. "O da bir Hıristiyan öyküsü, Louise."

"Sizin Hıristiyan öykülerinizden gözüm korktu," dedi Louise.

"İzin verin de size Tatiana Colonna'nın çocuklarının öyküsünü anlatayım. 1940 yazında, Mussolini İngiltere'ye savaş ilan ettiğinde, Kahire'de bulunan İtalya Krallığı Elçiliği personeli Mısır'dan ayrıldı, İtalya'ya döndü. Kahire nezdindeki Krallık Elçiliği Sekreteri Pens Guido Colonna, Tatiana ile iki çocuğunu Napoli'ye, annesinin evine bıraktı, kendisi Roma'ya yollandı, orada yeni görev yerini beklerken birkaç ay Dışişleri Bakanlığı'nda kaldı. Güz başlarında bir gece, Tatiana alarm sirenleriyle uyanmış. Deniz tarafından gelen bir İngiliz bombardıman uçağı filosu kentin çatıları üstünde alçaktan uçmaktay-

1. (Fr.) Kendimizi Tanrı'nın Anası gibi saf ve masum hissetmemiz bize bağlı. (Ç.N.)
2. (Fr.) Bizi kirleten şey savaş değil. (Ç.N.)
3. (Fr.) Kirli olan biziz. Karnımızdaki çocuğu da kirleten biziz. (Ç.N.)
4. (Fr.) Savaş bana vız geliyor. (Ç.N.)

mış. Napoli'nin ilk bombalanışıymış. Büyük can kaybı ve ağır hasar olmuş, kuşkusuz daha da fazlası olurmuş ama bereket Napoli'yi Aziz Gennaro'nun kanı koruyormuş, bahtsız Napolililerin ondan başka güvenebilecekleri uçaksavar sistemi yokmuş. Tatiana'nın iki çocuğunun ödleri patlamış: küçüğü hastalanmış, birkaç hafta süreyle ateşli bir hummaya tutulmuş. Ufaklık iyileşir iyileşmez de Tatiana çocuklarıyla birlikte, o arada Stockholm'e sekreter atanmış bulunan Guido'nun yanına koşmuş.

Tatiana Stockholm'e vardığında kış sonlarıymış, serçe sürüleri ilkbaharın dönüşünü müjdeliyorlarmış. Bir sabah, Tatiana'nın çocukları uykudayken, bir serçe açık pencereden içeriye, odalarına dalmış. İki çocuk uyanıp korkudan avaz avaz haykırmaya başlamışlar: 'Anne! Anneciğim! Yetiş!' Tatiana koşup yetişmiş, iki çocuk, korkudan benizleri kül gibi zangır zangır titriyorlarmış, pencereden bir İngiliz uçağı girdi, odada uçuyor diye bağrışıyorlarmış.

Zavallı serçecik çocukların bağrışmalarından ve koşup gelen Tatiana'dan korkmuş, cikcikleyerek mobilyaların arasında uçuyormuş, gardırobun aynasına aldanmasa pencereden kaçıp gidecekmiş ama iki-üç kez gagasını aynaya çarpmışmış zaten. Sonunda pencerenin yolunu bulmuş, uçup gitmiş.

İki küçük hastalanmışlar; solgun, süzgün, yataklarından çıkmıyor, gökyüzüne bakıp titreşiyorlarmış, her an açık pencereden içeriye bir İngiliz uçağı girecek diye korkuyorlarmış. O müthiş korkudan onları ne doktorlar ne ilaçlar kurtarabiliyormuş. İlkbahar geçip gitmiş, Stockholm'ün berrak göğünde artık yazın solgun ateşi yanıyormuş: Karlaplan'daki ağaçlardan kuşların cıvıltısı geliyormuş ve iki çocuk, yataklarına uzanmış başları çarşafların altına saklanmış, kuşların ötüşünü duydukça korkudan titriyormuş.

Günün birinde Tatiana çocukların odasına oyuncaklarla dolu kocaman bir kutuyla girmiş: içinde minik kurgulu uçaklar, içi saman dolu kumaştan kuşlar, uçak ve kuş resimleriyle dolu kitaplar varmış. Çocuklar yatağın üstüne oturup kumaştan kuşlar ve teneke uçaklarla oynamaya başlamışlar, pervaneleri parmaklarıyla döndürüyor, resimli kitapları karıştırıyorlarmış. Tatiana küçüklere bir uçak ile bir kuşun farkını, serçelerin, saka kuşlarının, bülbüllerin yaşantısını, ünlü havacıların serüvenlerini anlatıyormuş. Sonra her gün mobilyaların üstüne doldurulmuş kuşlar koyuyor, tavana kırmızı mavi boyalı uçaklar asıyor, duvara içlerinde neşeyle cıvıldayan yaldızlı kanaryalar bulunan tahta kafesler çiviliyormuş.

İki çocuk biraz toparlandığında, Tatiana onları her sabah Skansen'deki ağaçların altına oynamaya götürmeye başlamış: çimenlere oturup minik teneke uçakları kuruyor, pervanelerini vızıldatıyorlarmış, oyuncaklar otların arasında biraz sıçrıyormuş. Derken Tatiana bir taşın üstüne biraz ekmek kırıntısı saçıyormuş, kuşlar dört bir yandan koşup geliyor, kırıntıları kapışıyormuş. Sonunda bir gün Tatiana çocukları Bromma Havalimanı'na, her sabah Finlandiya'ya, Almanya'ya, İngiltere'ye kalkan üç motorlu kocaman uçakları görmeye götürmüş: havalimanının çayırında serçeler kendi aralarında cıvıldaşarak hoplayıp zıplıyormuş, büyük bir gümbürtüyle çayırda havalanmak üzere hızlanan ya da göğün uzak yüksekle-rinden inip hafifçe çayıra konan devasa alüminyum kuşlardan korkuları yokmuş. Böyle böyle Tatiana'nın iki çocuğu iyileşmiş, artık kuşlardan korkmaz olmuşlar, serçelerin kentlere bomba yağdırmayacağını biliyorlarmış, hatta İngiliz serçeleri bile olsalar."

"*How charming!*" diye ünledi Ilse ellerini çırparak.

"Pek güzel bir öykü," dedi Louise. "Masal gibi." Son-

ra ekledi: Tatiana Colonna'nın çocuklarının öyküsü ona Leonardo da Vinci'nin kimi çizimlerini hatırlatıyormuş, hani kadın ve çocuk başlarıyla karışık kuş iskeletleri ve uçan makineler olanları. "Eminim," dedi, "Tatiana, Colonna da Leonardo'nun kadınlarından biri gibi saf ve narindir."

"Oh, evet," dedi Ilse, "kuşkusuz Leonardo'nun fırçasından çıkmış bir kadın gibi saf ve narindir. Eminim Tatiana kuşlar ve çocuklar gibidir: *elle croit au ciel. Pourriez-vous imaginer un oiseau ou un enfant qui ne croit pas au ciel?*"[1]

"*Il n'y a plus de ciel en Europe,*"[2] dedi Louise.

"Tatiana kelebeklere benzer," dedim, "onlar da çiçeklere fısıldamak için harika masallar uydurur. Tatiana çocuklarına kuşların kentleri bombalamadıklarını anlatmadan önce, eminim kuşların kentleri bombaladıkları doğruydu."

"*Les papillons aiment mourir,*"[3] dedi Louise.

"Bir kadın, şimdilerde ölmüş bir kadın, bir akşam bana, *les papillons aiment mourir,* demişti; hem iki çeşit gül varmış: sonsuza değin yaşayan ebedi güller *et celles qui aiment mourir.*"[4]

"Ölmüş güller de ölümsüzdür aslında," dedi Ilse.

"Shakespeare onların ölü gül kokusunu severdi," dedim, "*of their sweeth deaths are sweetest odours made.*[5] Bir akşam Wansee kıyısında İtalya Büyükelçiliği'nin yemeğindeydim. Sakin bir geceydi, buzun üstünde kışın son mehtabı pırıldıyordu.

Sofranın çevresinde oturan genç Alman kadınları

1. (Fr.) Gökyüzüne inanıyordur o. Gökyüzüne inanmayan bir kuş ya da çocuk düşleyebilir misiniz? (Ç.N.)
2. (Fr.) Avrupa'da gökyüzü diye bir şey yok artık. (Ç.N.)
3. (Fr.) Kelebekler ölmekten hoşlanır. (Ç.N.)
4. (Fr.) Ve onları öldürmeyi sevenler. (Ç.N.)
5. (İng.) Onların tatlı ölümleriyle en hoş kokular yapılır. (Ç.N.)

olağanüstü güzel ve narin olmakla birlikte, açık renk gözlerinde, bedenlerinin ve saçlarının görkeminde yozlaşmış bir şeyler de vardı. Soyut, buz gibi bir gülüşle gülüyorlardı, hafifçe buğulanmış gözlerle kendi aralarında bakışıyorlardı. O gülüş ve bakışma biçimi, güzelliklerine sevimsiz bir suç ortaklığı ve yalnızlık duygusu veriyordu. Mobilyaların üstüne, oraya buraya dağıtılmış Nymphenburg ve Meissen vazolarında, sofranın ortasına yerleştirilmiş, sisli bir sabah lagünü rengindeki Murano kristalinden kocaman istiridye kabuğunun içinden muhteşem gül demetleri gururla fışkırıyordu, bazısı bembeyaz bazısı kıpkırmızı bazısı bir genç kızın tenini andıran pembemsi süt beyazıydı. Güller daha o sabah uçakla Venedik'ten gelmişti, Venedik havasının nemini taşıyorlardı hâlâ; geniş, saydam taçyapraklarında, tan sökümünde ıssız kanallarda gondolcuların bağrışmaları titreşiyordu hâlâ. Gümüş şamdanların ışığı Saksonya porselenlerinde durgun suların ölü pırıltısıyla yansıyordu, masanın üstüne dağıtılmış kristallerin derin ışıltısında, tan sökümünde Alp buzullarını andıran ve toplanmış bulunduğumuz kapalı verandayı parkın ağaçlarından ve soğuk mehtabın altında kıpırtısız duran Wansee kıyılarından ayıran kocaman camların parlak düzeyinden ayıran o buz gibi parıltılarında sönüp gidiyordu.

Davetlilerin yüzlerinde ara sıra cılız bir alev tutuşuyordu, o da üstüne fildişi rengi kocaman bir antika Burano danteli yayılmış bulunan, pembe ipekten masa örtüsünün yansımasıydı, aslında güllerin yansıması da olabilirdi: o hoş kokulu güllerin gizli soluğu, lagünlerin çamur kokusunun bahçelerin soluğuna karıştığı saatte bir Venedik locasının iklimini yaratıyordu odada. Yakın zamanlarda, özensizce yapılmış bir restorasyonun eski renklerin üstüne çektiği bir kat cilayla canlandırılmış duvarlarda, Watteau'dan esinlenmiş o ufak Fransız ekolünün

birkaç tablosu asılıydı: natürmortlar, heykellerle, kapkara ağaçlarla, gümüş anforalarla, yeşil meyvelerle dolu bir loş peyzajda şimşek gibi çakan güller. Gül gölgesi gibi görünen güller, sonunda gözler Saksonya vazolarından ve Murano kristali deniz kabuğundan gençliğin gururuyla taşan Venedik güllerine takılıyor, orada ölü güllerin uzak anısına, eski güllerin canlı, hazır ve nazır anısına yeniden kavuşuyordu.

Davetliler bir tuhaf oturuyordu ya da bana öyle geliyordu, sırtlarını kaskatı bir kuvvetle iskemlelerin arkalıklarına dayamışlardı, gövdeleri biraz geriye kaykılmıştı: yiyeceklere neredeyse içgüdüsel bir çekingenlikle uzak duruyor, yukarılara bakarak yiyorlardı. Kadınlar beklenmedik yumuşak ve nazik tonlarla konuşuyordu, sanki uzaklarda gibiydiler; sesleri soyut, cılızdı. Yorgun görünüyorlardı, gözlerinde mor halkalar, davranışların kibarlığında, giysilerin şıklığında, saç tuvaletlerinin, makyajların zarafetinde dalgın, aynı zamanda durumun gereği olan bir şey vardı. Süzme şıklıkları bilinçsiz bir çabanın eseriydi sanki; servet, parayı umursamazlık, doğuştan ve konumdan ileri gelen ayrıcalıklar, gurur en çok da gurur, yalnızca ruhsal bir gerekçe oluşturuyordu. Kadınlarda en ileri düzeye erişen o içinde bulunduğu ânı yaşama, Faust'taki gibi kaçıp giden ânı yakalama erdemini, onlarda zamana, uçup giden gençliğe karşı gizli bir korkuyla, yüreklerinin derininde ânın ve olayların hüznünü alt edemeyen bir gereksinim gölgelemiş, silmişti. Kötücül bir haset, buruk bir esef, kibirli bir kendinden hoşnutsuzluk duygusu ve toplumsal sınıflarından kaynaklanan bir tür şehvetli kibir, doğalarında var olan tüm öbür öğeleri bastırmıştı.

Masanın çevresinde oturan erkekler ise handiyse çelişki olsun diye, hafif, neşeli, dingin diyebileceğim, bir bakıma kayıtsız bir havadaydılar: aralarında birkaç İtalyan da vardı, sonra bir İsveçli ve Brezilya Elçisi; öbürle-

rinin hepsi Alman'dı, hepsi diplomasi âlemindendiler, yabancılarla sürekli ilişkiden, uzun yıllardır Almanya'dan uzak yaşama alışkanlığından ötürü de neredeyse Cermen kanından değilmiş, neredeyse özgür kişilermiş gibiydiler ama öbür Almanlardan farklı olduklarından ötürü alttan alta ürkek, güvensizdiler. Kadınlardan farklı olarak erkekler huzurlu görünüyordu, kuşkunun ve kibrin gölgesinden uzak gülüyorlardı, İtalya Elçiliği'nin villasında, o sofranın çevresinde bulunmakla o korkunç kışın kötü, karanlık, zalim Almanya'sından handiyse binlerce mil uzağa taşınmış gibiydiler.

'Eddie asker ha? Sahici bir asker mi?' diye sordu gülerek Kont Dornberg, kendisi Reich'ın Dışişleri Bakanlığı'nın teşrifat şefiydi. Boyu iki metreye yaklaşan, sivri sakalının bir kır tanrısı havası verdiği devasa Dornberg, kocaman kıllı ellerini ipek örtüye dayayarak masanın üstüne eğiliyordu.

'Sahici bir asker,' dedim.

'*Eddie sera bien gêné de se déshabiller sous les yeux des ses camarades*'[1] dedi Veronica von Klem.

'*Pauvre Eddie, il est si timide!*'[2] dedi Prenses Agathe von Ratibor.

Eddie Bismarck'ın öyküsünü birkaç gün önce bana Capri'de anlatan Axel Munthe olmuştu: Eddie, Capri'den ayrılıp Bismarck'ların İsviçre'deki ufak evinde birkaç hafta geçirmeye gitmişti ve apansızın askerî merciler tarafından Almanya'ya geri çağrılıvermişti. Ve şimdi Strasbourg'da bir kışlada bulunuyordu, umutsuzluk içindeydi, üstelik Veronica'nın dediği gibi, '*trés gêné*'ydi.[3] Bana Ed-

1. (Fr.) Eddie silah arkadaşlarının gözleri önünde soyunmaktan çok rahatsız oluyordur. (Ç.N.)
2. (Fr.) Zavallı Eddie, öylesine utangaçtır ki! (Ç.N.)
3. (Fr.) Pek rahatsız. (Ç.N.)

die Bismarck'ın askerlik serüvenlerini hikâye ederken Axel Munthe ayakta, bastonuna dayanmış, zayıf omuzlarında pelerini, sivri dişlerini göstererek gülüyordu: gülerken başı sarsılıyordu, bir duvara dayanır gibi sırtını verdiği bütün o muazzam zeytin ağaçlarıyla kayalıklardan oluşan deniz manzarası da kuru bir fırtınaya tutulmuşçasına sarsılıyordu. Onun Materita kulesindeydik: Axel Munthe'nin o muazzam o aksi fesatlığı, Capri'nin masmavi göğünün altında yapayalnız bir ağaç misali parıldıyordu. Çevresinde kurak, tozlu gölgesinde ot bitmiyordu. Baştan aşağı derin çatlaklarla yarılmış bir toprakla sarılıydı, ara sıra çatlaklardan cılız bir kertenkele, umutsuzca yeşil, göz kırpıyordu. Adam da toprak da ağaçlar da kertenkeleler de, El Greco'nun fırçasından çıkmıştı sanki. Axel Munthe cebinden Eddie Bismarck'ın bir mektubunu çıkarıp yüksek sesle okumaya koyulmuştu, kimi sözcüklere takılır gibi yapıyor, her tümcenin sonunda duraklayarak güveli tahtadan kır sakalının içinden kıs kıs gülüyordu, kimi zaman da sinirleniyor, bir sözcüğü iki-üç kez yineliyor, seslemeyi beceremezmiş gibi yapıyordu, seyircileriyle dalga geçmekten keyif alan aktör huyuydu o.

'Er Eddie Bismarck!' diye haykırdı birden Axel Muhthe bir kolunu kaldırıp mektubu bayrak gibi sallayarak: 'Er Eddie Bismarck! İleri, marş! *Für Gott und Vaterland!*[1] Hih! Hih! Hih!"

'Almanya'nın ne kadar üstün nitelikli evladı varsa onlara çağrıda bulunması,' dedi İtalya Elçisi Dino Alfieri o ahmak ve nazik sesiyle, 'haklı ve soylu bir davranış. Bir Bismarck'ın Reich'ın ordusunda rütbesiz er olarak çarpışması güzel şey.'

Herkes gülmeye başladı, Dornberg de derin bir cid-

1. (Alm.) Tanrı ve vatan için! (Ç.N.)

diyetle şöyle dedi: *'C'est grâce à Eddie que l'Allemagne gagnera la guerre.'*[1]

Birkaç gün önce Finlandiya'ya dönmek üzere Capri'den ayrılmadan evvel, Grande Marina'ya inmiştim, yer yer apak deniz tuzu lekeleriyle kaplı yüksek duvarların arasına sıkışmış daracık sokaklarda gezinirken Amerika'da kalmış olan Mona Williams'ın villası Fortino'nun önünden geçmiştim; Eddie Bismarck orada, Mona'nın yokluğunda titizce kâhyalık ediyordu. Yağmur yağıyordu, Fortino hüzünlü, illetli bir görünümdeydi. Capri'li bahçıvan benim yoldan geçtiğimi görünce, 'Kont Hazretleri savaşa gitti,' dedi. O sarışın, narin Eddie'yi Strasbourg'da bir kışlada patates soyarken düşünmek içimi hınzırca bir neşeyle dolduruyordu. 'Kont Hazretleri savaşa gitti, ileri, marş! *Für Gott und Vaterland!*' diye haykırıyordu Axel Munthe, kuru bir gülüşle sarsılarak, hınzırca bir keyifle Eddie'nin mektubunu havada sallıyordu.

'Eddie, savaş alanında, hiç kuşkusuz, taşıdığı ada layık mükemmel bir asker olacaktır,' dedi Alfieri o yavan ve nazik sesiyle herkes gülmeye başladı.

'Eddie est un très gentil garçon, je l'aime beaucoup,' dedi Anne Marie Bismarck, *'cette guerre, sans lui, ne serait qu'une guerrre des goujats.'*[2] Anne Marie İsveçlidir, Eddie'nin ağabeyi, Roma'daki Alman Elçiliği Müsteşarı Prens Otto von Bismarck'la evlidir.

'Le nom qu'il porte est trop beau pour un champ de bataille,'[3] dedi Kont Dornberg alaylı bir vurguyla.

'Je ne verrais rien de plus ridicule pour un Bismarck,

1. (Fr.) Almanya, savaşı Eddie sayesinde kazanacak. (Ç.N.)
2. (Fr.) Sırasıyla; "Eddie çok nazik bir çocuktur, ben onu çok severim.", "Bu savaş, onsuz, bir hödükler savaşı olurdu." (Ç.N.)
3. (Fr.) Taşıdığı ad bir savaş alanı için fazla güzel. (Ç.N.)

que de se faire tuer dans cette guerre,'[1] dedi Anne Marie.

'*Oh, oui! ce serait vraiment ridicule,*'[2] dedi Prenses Agathe von Ratibor haince bir sesle.

'*N'est-ce pas?*'[3] dedi Anne Marie, Agathe'ye tatlılıkla ama küçümseyerek bir göz attı.

Veronica ile Agathe'nin kuru, pırıltısız bir incelikle sürdürdükleri sohbette kibirli ve haince bir tür dar görüşlülük filizleniyordu. O genç, güzel kadınlara kulak verirken aklıma Berlin varoşlarındaki işçi kızlar geliyordu. O saatte Neukölln'deki, Pankow'daki, Spandau'daki savaş fabrikalarından evlerine ya da toplama kamplarına dönerlerdi. Hepsi işçi ailelerinden gelme değildi. Birçoğu seçkin burjuva ailelerinin kızları ya da devlet memurlarının ve subayların eşleriydi, zorunlu çalışmanın çarklarına yakayı kaptırmışlardı bir kere. Birçoğu Polonya'dan, Ukrayna'dan, Beyaz Rusya'dan, Çekoslavakya'dan getirilmiş "köleler"di, göğüslerinde işlenmiş bir *P* harfi ya da *Ost* bulunurdu. Ama hepsi, ister işçi olsunlar ister burjuva olsunlar ister işgal edilmiş topraklardan koparılıp getirilmiş köleler olsunlar, birbirlerini sayar, savunur, yardımlaşırlardı. Günde on-on iki saat, elleri mitralyözlü SS'lerin gözetiminde çalışır, her biri zemine tebeşirle çizilmiş daracık bir alanda kımıldanırdı. Akşam olduğunda yorgun, pasaklı, makine yağından simsiyah, saçları demir tozundan kızıllaşmış, yüzlerinin, ellerinin cildi asitlerden kavrulmuş, gözleri zahmetlerden, korkudan, bunalımdan oluşan mor halkalarla çevrili çıkarlardı. Ve o akşam İtalya Elçisi'nin sofrasının etrafına dizilmiş genç Alman kadınlarında ben aynı bunalımı aynı korkuyu sezinliyordum;

1. (Fr.) Bir Bismarck için gidip kendini bu savaşta öldürtmekten daha gülünç bir şey düşünemiyorum. (Ç.N.)
2. (Fr.) Oh, evet! Gerçekten gülünç olurdu. (Ç.N.)
3. (Fr.) Öyle değil mi? (Ç.N.)

ama küstah bir şehvetle, utanmazca bir kibirle, gamlı bir ahlaksal kayıtsızlıkla yozlaşmış, alçalmış olarak. Tuvaletleri Paris'ten, Roma'dan, Stockholm'den, Madrid'den diplomatik kuryelerin valizlerinde getirilmişti; parfümlerle, pudralarla, eldivenlerle, ayakkabılarla, iç çamaşırlarıyla birlikte. Ama şıklıklarının ayrıcalığından gururlanıyor değillerdi. Pek seçkin bir eğitim almış kadınlardı onlar, gururları sonuçta kendi hakları olan, kendilerine her şekilde verilmesi gereken o ufak tefek şeylerden kaynaklanmıyordu. Yine de şıklıklarının, bilinçsizce de olsa, göz ardı edilemeyecek bir payı vardı yurtseverliklerinde. *Onların yurtseverliğinde.* Alman halkının acılarından, sefaletinden, yaslarından, savaşın –kendilerinin eski ya da yeni bir ayrıcalık sayesinde halkla paylaşmama hakkına sahip olduklarına inandıkları– tüm dehşetinden ötürü gurur duyuyorlardı. *Onların yurtseverliği* de oydu: kendi korkuları kendi bunalımları ve Alman halkının tüm acıları tüm sefaleti karşısında duydukları gaddarca bir hoşnutluk.

Tabanı yumuşacık halılarla kaplı, mehtabın soğuk baldan ışığıyla ve şamdanların pembemsi alevleriyle aydınlanmış o ılık odada, o genç kadınların sözleri, davranışları, gülüşleri imrenerek, esefle, mutlu bir dünyayı çağrıştırıyordu: ahlak yoksunu, uşak ruhlu, kendi duyusallığı ve kibriyle doyuma erişen, şimdi güllerin göçmüş kokusunun, gümüş takımların ve eski porselenlerin sönük pırıltılarının, ölümcül bir kokuşmuş ten duygusuyla belleğe çağrıştırdığı bir dünyaydı o. Veronica von Klem'in Roma'daki son rezaletleri anlatış biçiminde (Roma'daki Alman Elçiliği'nin bir görevlisiyle evli bulunan Veronica, İtalya'dan birkaç gün önce dönmüştü, Excelsior'un barında, Prenses Isabelle Colonna'nın yemek davetlerinde, Acquasanta Golf Kulübü'nde derlemiş olduğu dedikoduları sıcağı sıcağına yetiştiriyordu, hepsi de Kont Galeazzo Ciano ile siyasal ve sosyetik erkânını yerin dibine

batıran söylentilerdi), diğer genç Alman kadınlarının, Prenses Agathe von Ratibor'un, Maria Teresa'nın, Alice' nin, Kontes von W.nin, Barones von B.nin, Prenses von T.nin onları yorumlayış biçimlerinde öylesine bir küçümseme havası vardı ki örneğin, Virginia Casardi, Prenses Ann-Mari von Bismarck, Barones Edelstam, Markiz Theodoli Angela Lanza, Barones Giuseppina Braun von Stum gibi öbür kadınlar, ister İtalyan olsunlar, ister Amerikalı, İsveç, Macar asıllı olsunlar, onlara hınzırca, alaycı ama aynı zamanda buruk ve iğneleyici bir iyi niyet gösterisiyle karşı koyuyorlardı.

'Son zamanlarda Filippo Anfuso'nun çok adı geçiyor,' diyordu Agathe von Ratibor, 'hatta rivayete göre güzeller güzeli Kontes D., Galeazzo Ciano'nun kollarından Anfuso'nun kollarına geçmiş.'

'Bu da Anfuso'nun şu anda Ciano nezdinde yıldızının pek parlak olduğunu kanıtlar,' diyordu Agathe von Ratibor.

'*Peut-on dire autant de Blasco d'Ajeta*?' dedi Veronica. '*Il a hérité de Ciano la petite Giorgina, et cela fait dire qu'il est en disgrâce.*'[1]

'Blasco'nun yıldızı asla sönmez,' dedi Agathe. 'Saray Mabeyincisi babası onu Kral'a karşı koruyor; Mussolini' nin damadı olan Galeazzo Ciano onu Duce'ye karşı koruyor; dinibütün Katolik olan karısı ise onu Papa'ya karşı koruyor. Galeazzo'dan kendini savunmak için, Blasco'nun elinin altında her zaman bir Giorgina bulunacaktır.'

'Roma politikası,' dedi Veronica, 'kendi aralarında Roma'nın en kaz kafalı otuz kadınının ve hep aynı ka-

1. (Fr.) Sırasıyla; "Blasco d'Ajeta için de aynı şey söylenebilir mi?", "Ciano ona Giorgina'cığı devretti ki bu da onun yıldızının sönmekte olduğunu gösterir." (Ç.N.)

dınları birbirlerine devredip duran dört-beş seçkin yakışıklının ürünü.'

'*Quand ces trente femmes auront passé la quarantaine,*' dedi Prenses von T., '*il y aura la révolution en İtalie?*'[1]

'*Pourquoi pas quand ces quattre ou cinq beaux garçons auront plus de quarante ans?*'[2] dedi Ann-Mari von Bismarck.

'*Ah! ce n'est pas la même chos,*'" dedi Dornberg, '*les hommes politiques, on les renverse plus facilment que trente vieilles maîtresses.*'[3]

'*Au point de vue politique*' dedi Agathe, '*Rome n'est qu'une garçonniere.*'[4]

'*Ma chére, de quoi plaignez-vous?*' dedi Virginia Casardi Amerikan vurgusuyla. '*Rome est une ville sainte, la ville que Dieu a choisie pour avoir un pied à terre.*'[5]

'*J'ai entendu un joli mot sur le Comte Ciano,*' dedi Veronica, '*je ne sais pas si je puis le répéter, il vient du Vatican.*'[6]

'*Vous pouvez le répéter,*" dedim, "*le Vatican aussi a des escaliers de service.*'[7]

'*Le Comte Ciano fait l'amour, dit-on au Vatican, et il croit faire de la politique.*'[8]

1. (Fr.) Sırasıyla; "O otuz kadın kırkını devirince,", "İtalya'da devrim mi olacak?" (Ç.N.)

2. (Fr.) Niçin o dört-beş yakışıklı çocuk kırkını geride bırakınca olmasın? (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "Ah! İkisi aynı şey değil,", "Siyasetçileri alaşağı etmek otuz eski metresi alaşağı etmekten daha kolaydır." (Ç.N.)

4. (Fr.) Siyasal bakımdan Roma bir garsoniyerden öte bir şey değil. (Ç.N.)

5. (Fr.) Sırasıyla; "Niçin yakınıyorsunuz şekerim?", "Roma bir kutsal kenttir, yani Tanrı'nın arada bir uğrayacak ufak bir apartman dairesi bulunsun diye seçtiği kent." (Ç.N.)

6. (Fr.) Sırasıyla; "Kont Ciano hakkında hoş bir deyiş işittim.", "Tekrarlayabilir miyim bilmem, Vatikan kaynaklı." (Ç.N.)

7. (Fr.) Sırasıyla; "Tekrarlayabilirsiniz.", "Dedikodu dediğin Vatikan'da da vardır." (Ç.N.)

8. (Fr.) Kont Ciano aslında aşk yapıyor ama politika yaptığını sanıyormuş. (Ç.N.)

'Von Ribbentrop,' dedi Agathe, 'bana şöyle bir şey anlattı: Çelik Paktı imzalamak üzere Milano'da karşılaştıklarında Kont Ciano kendisine öyle bir bakıyormuş ki, rahatsız olmuş.'

'A vous entendre,' dedim, *'on croirait que le Ministre von Ribbentrop aussi a été maîtresse de Ciano.'*[1]

'Artık,' dedi Agathe, 'o da Filippo Anfuso'nun kollarına düşmüştür.'

Veronica, içten bir sempati duyduğunu gizlemediği Kontes Edda Ciano'nun, son zamanlarda birkaç kez Kont Ciano'yla nikâhını feshedip genç bir Floransalı soyluyla, Markiz Emilio Pucci'yle evlenmeye niyetli olduğundan dem vurduğunu söyledi.

'Est-ce que la Comtesse Edda Ciano,' diye sordu Prenses von T., *'est une des ces trente femmes?'*[2]

'En politique,' dedi Agathe, *'Edda est celle, des trente, qui a le moins de succès.'*[3]

'İtalyan halkı ona azizeymiş gibi tapıyor. Mussolini'nin kızı olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir,' dedi Alfieri o ahmak ve nazik sesiyle.

Hepsi gülmeye koyuldu, Barones von B. Alfieri'ye dönerek şöyle dedi: *'Le plus beau des ambassadeurs était aussi le plus chevaleresque des hommes.'*[4] Herkes yeniden gülmeye başladı, Alfieri de zarafetle eğilerek, *'je suis,'* dedi *'l'ambassadeur des trente plus jolies femmes de Rome.'*[5] Bu sözler davetlileri kahkahalara boğdu.

1. (Fr.) Sizi dinleyince insan Bakan von Ribbentrop da Ciano'nun metresi olmuş sanıyor. (Ç.N.)

2. (Fr.) Kontes Edda Ciano da otuz kadından biri mi? (Ç.N.)

3. (Fr.) İş politikaya döküldüğünde, Edda o otuz kadın arasında en az başarılı olandır. (Ç.N.)

4. (Fr.) Elçilerin en yakışıklısı aynı zamanda erkeklerin en şövalye ruhlusu. (Ç.N.)

5. (Fr.) Ben Roma'nın en güzel otuz kadınının elçisiyim. (Ç.N.)

Kontes Edda Ciano'nun genç Markiz Emilio Pucci'yle evlenme niyeti o zamanlar önemsiz bir dedikodu olmaktan öteye geçmiyordu. Ama Veronica'nın sözlerinde ve öbür genç Alman kadınlarının yorumlarında ulus çapında bir olay, (dedikodulara, özellikle Roma dedikodularına pek meraklı olan Alfieri de, kendi söylediği gibi Mussolini'nin elçisi olmaktansa kimi durumlarda kendini *'l'ambassadeur de trente plus jolies femmes de Rome'* olarak duymayı yeğliyordu) İtalyan yaşantısının temel olaylarından biri önemini alıyordu ve tüm İtalyan halkı üstüne sessiz bir yargı içeriyordu. Gevezelik uzun uzadıya Kont ve Kontes Ciano'nun çevresinde döndü, dolaştı genç Dışişleri Bakanı Colonna Sarayı'nın yaldızlı dilberler taifesinin ve Chigi Sarayı züppelerinin ortasında anıldı, Veronica'nın kendi de parçası olmakla böbürlendiği (Agathe von Ratibor da onun parçası olurdu, gel gelelim artık aslında kendi de biraz ihtiyar kız olan Galeazzo Ciano'nun dünyada en çok nefret ettiği şeydi o, yani bir ihtiyar kızdı) o şık ve uşak ruhlu maiyetteki rekabetler, entrikalar, kıskançlıklarla nazikçe gırgır geçildi, Roma'nın bütün kaymak tabakası çıkarcı dalkavuklukları, onur ve zevklere olan açlıkları, çürümüş bir toplumu ele veren ahlaksal umursamazlıklarıyla gözlerimizin önünde geçit yaptı. İşin güzeli, sürekli olarak İtalya yaşantısının yozluğunu, tüm İtalyan halkının savaş karşısındaki inançsız, bir o kadar da umutsuz edilgenliğini, gururla Alman yaşantısının *yiğitliği*'yle karşılaştırıyorlardı: Veronica, Agathe, Prenses von T., Kontes von W., Barones von B., her biri şöyle der gibiydi: 'Bakın işte, nasıl acı çekiyorum, bakın açlık, yokluklar, yorgunluklar, savaşın acımasızlıkları beni ne hale soktu: bakın da yüzünüz kızarsın.' Sahiden de diğer genç kadınlar, kendilerini Almanya'da yabancı hissederek kızarıyordu, Alman yaşantısının *yiğitliği*'ne yönelik o sosyetik övgü ile o gururlu gövdelerin o

şık giyimlerin o zengin mücevherlerin görkeminin kendilerine esinlediği gülümsemeyi gizlemenin başka yolunu bulamıyorlarmış gibi; ya da aslında vicdanlarının dibinde, kendilerini öbürlerine eş ve onlar kadar suçlu hissediyorlarmış gibi.

Karşımda, Kont Dornberg ile Baron Edelstam arasında, gençlik yıllarını geride bırakmış bir kadın oturuyordu, Veronica ile arkadaşlarının havai ve haince laflarına bezgince gülümsüyordu. Kendisi hakkında tek bildiğim İtalyan olduğuydu, kızlık adı Antinor'du ve Reich'ın Dışişleri Bakanlığı'nın yüksek görevlilerinden biriyle evliydi; kocası, adı Alman politika haberlerinde sık sık geçen Bakan Baron Braun von Stum'du. Yorgun, yıpranmış, yine de ara sıra hâlâ genç görünen yüzünü, örtülü bir tatlılıkla, neredeyse gizli bir çekingenlikle dolu açık renk gözlerini, şakaklarındaki ve üzgün, buruk ağzının kenarlarındaki incecik kırışıkları acı bir sevecenlikle gözlemlemekteydim. Yüzünün İtalyan çekiciliği tümüyle silinmiş değildi, İtalyan kadınlarının gözlerindeki, aralık kirpiklerinin arasında unutulmuş bir aşk bakışını andıran o tatlı hayalcilik de kaybolmamıştı. Arada bir bana bakıyordu, bakışının beni gizliden gizliye heyecanlandıran bir güvenle kendini bıraktığını duyumsuyordum. Derken Veronica ile arkadaşlarının onu hedef aldıklarını fark ettim: basit elbisesini, cilasız tırnaklarını, yolunmamış ve boyanmamış kaşlarını, rujsuz dudaklarını kadınca bir hain alaycılıkla gözlemliyorlardı, Giuseppina Braun von Stum'un yüzünde ve tüm görünümünde kendilerininkinden değişik bir bunalımın, bir korkunun, Alman olmayan bir hüznün, onların o başkalarının sefaleti karşısında öylesine kibirle açık ettikleri üstünlük taslayışın eksikliğini haince bir zevkle keşfetmekteydiler. Ama yavaş yavaş bana yönelttiği o bakışın gizli anla-

mını kavramaya başladım, bir tür dilsiz yakarış duyumsuyordum onda, benim sevecenliğimi ve yardımımı diler gibiydi.

İnce bir buğu tabakasıyla örtülü camların ardından Wansee'nin donmuş yüzeyi pırıl pırıl muazzam bir mermer levha gibi görünüyordu, patenlerle yelkenli kızakların bıraktıkları izler esrarlı yazıtlar gibiydi. Ay ışığında kapkara görünen ormanların yüksek duvarı, gölü bir hapishane duvarı gibi çevreliyordu. Veronica Capri'de kış güneşini, Kontes Edda Ciano ile o havai maiyetinin Capri günlerini anlatmaktaydı.

'İnanılmaz bir şey,' dedi Dornberg, 'Kontes Ciano çevresine ne kıratta insanları topluyor. Benzerini hiçbir yerde görmedim, Monte Carlo'da, kendilerine *jigolo* tutan yaşlı hanımlarda bile, '*Au fond, Edda est une vieille femme,*'[1] dedi Agathe.

'*Mais elle n'a que trente ans!*'[2] diye ünledi Prenses von T..

'*Trente ans c'est beaucoup,*' dedi Agathe, '*quand on n'a jamais été jeune.*'[3] Ardından Kontes Ciano'nun asla gençlikten nasibini almamış olduğunu, daha şimdiden yaşlandığını, bir ihtiyar kadının ruhunu, huyunu suyunu, kaprisli, zorbaca davranışlarını edinmiş olduğunu ekledi. Çevresine ancak güler yüzlü hizmetkârlar toplayan o ihtiyar hanımlar gibi o da dalkavuk arkadaşlarla zorluk çıkarmayan âşıklardan, gönlünü hoş edip kendisini oyalayacak karaktersiz kişilerden başkasını kaldıramıyormuş. 'Ölümüne gamlı bir kadın,' diye bağladı sözünü. 'En kötü düşmanı iç sıkıntısı. Geceler boyu zar atarak oyalanıyor, Harlem'li bir zenci kadın sanırsınız. Bir çeşit Ma-

1. (Fr.) Aslında Edda yaşlı bir kadın. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ama daha ancak otuz yaşında! (Ç.N.)
3. (Fr.) İnsan asla genç olmamışsa, otuz ileri bir yaştır. (Ç.N.)

dam Bovary. *Vous voyez ça d'ici ce que cela peut donner, une Emma Bovary qui serait, en plus, la fille de Mussolini.*'[1]

'*Elle pleure souvent. Elle passe des journées entières, enfermée dans sa chambre, à pleurer,*'[2] dedi Veronica.

'*Elle rit tout le temps,*' dedi Agathe haince bir sesle. '*Elle passe souvent la nuit à boire au milieu de sa jolie cour d'amants, d'ecrocs et de mouchards.*'[3]

'*Ce serait bien pire,*' dedi Dornberg, '*si elle buvait toute seule.*'[4] Sonra anlattı: Edirne'de sıkıntıdan patlayan bir zavallı İngiliz konsolosu tanımış, tek başına içmiş olmamak için akşamları bir aynanın karşısına kuruluyormuş: öylece, saatler saati, sessizlik içinde, boş odasında kafayı çekiyormuş, ta ki aynadaki hayali gülmeye başlayıncaya değin. O noktada kalkıp yatmaya gidiyormuş.

'Edda olsa, beş dakika sonra bardağı aynaya fırlatırdı,' dedi Agathe.

'Göğsünden hasta, çok hasta, uzun süre yaşamayacağını biliyor,' dedi Veronica. 'Acayiplikleri, o kaprisli, zorbaca huyları hastalığından ileri geliyor. Bazen yüreğimi sızlatıyor.'

'İtalyanların hiç de yüreklerini sızlatmıyor,' dedi Agathe, 'İtalyanlar ondan nefret ediyor. Neden acısınlar ki?'

'İtalyanlar önünde paspas oldukları herkesten nefret eder,' dedi Kontes von W. küçümseme dolu bir sesle.

1. (Fr.) Bundan da nasıl bir sonuç çıkacağı ortada, üstüne üstlük Mussolini'nin kızı olan bir Emma Bovary. (Ç.N.)

2. (Fr.) Sık sık ağlıyormuş. Günlerce odasına kapanıp ağladığı oluyormuş. (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "Durmadan gülüp oynuyor.", "Geceyi çoğu zaman âşıklarından, dalkavuklardan, asalaklardan oluşan maiyetinin ortasında geçiriyormuş." (Ç.N.)

4. (Fr.) Yalnız başına içse daha beter olurdu ya. (Ç.N.)

'*Ce n'est peut-être qu'une haine de domestiques,*' dedi Agathe, '*mais ils la détestent.*'[1]

'Capri'liler,' dedi Alfieri, 'onu sevmeseler de saygı duyuyorlar ve bütün acayipliklerini bağışlıyorlar. Zavallı Kontes, diyorlar, ne suçu var ki? Bir çılgının evladı o. Capri'de halk, olayı kendince tuhaf bir biçimde algılıyor. Geçen yıl, hastalığımdan sonra nehakatimi geçirmek üzere birkaç haftalığına Capri'ye gitmiştim. Piccola Marina'daki balıkçılar, beni öyle zayıflamış, solgun görünce, Berlin'de elçi olduğumdan dolayı da beni Alman sanarak şöyle diyorlardı: 'Yüreğinize dert etmeyin beyefendi Hitler savaşı kaybederse etsin, size ne? Siz kendi sağlığınızı düşünün!'

'Hah! Hah! Hah!' dedi Dornberg gülerek, 'sağlığınızı düşünün! *Ce n'est pas une mauvaise politique.*'[2]

'*On dit qu'elle déteste son père,*'[3] dedi Prenses von T..

'Alttan alta babasından nefret ettiğini sanıyorum,' dedi Veronica. 'Oysa babası ona tapıyor.'

'*Et Galeazzo?*' dedi Barones von B.. '*On dit qu'elle le méprise.*'[4]

'*Elle le méprise peut-être, mais elle l'aime beaucoup,*'[5] dedi Veronica.

'*En tout cas, elle lui est très fidèle,*'[6] dedi Prenses von T. alaycı bir sesle.

Hepsi gülüştü ve Alfieri, *le plus beau des ambassadeurs et le plus chevaleresque des hommes*, dedi ki:

1. (Fr.) Belki de sadece bir hizmetkâr nefreti ama ondan nefret ediyorlar işte. (Ç.N.)
2. (Fr.) Hiç de fena bir politika değil bu. (Ç.N.)
3. (Fr.) Söylendiğine göre, babasından nefret ediyormuş. (Ç.N.)
4. (Fr.) Sırasıyla; "Ya Galeazzo?", "Diyorlar ki küçümsüyormuş onu." (Ç.N.)
5. (Fr.) Küçümsüyor olabilir ama onu çok seviyor. (Ç.N.)
6. (Fr.) Ne olursa olsun, kocasına çok sadık. (Ç.N.)

'*Ah! Vous lui jetez donc la première pierre?*'[1]

'İlk taşı attığımda on sekiz yaşındaydım,' dedi Prenses von T..

'Edda şayet daha iyi bir eğitim görmüş olsaydı,' dedi Agathe, 'kusursuz bir nihilist olurdu.'

'Onun nihilizmi ne anlama gelirdi, bilmem,' dedim. 'Ama kişiliğinde yabanıl bir şeyler bulunduğu kesin. Hiç değilse Isabelle Colonna öyle düşünüyor. Bir akşam, Roma kodamanlarından birinin evinde Piemonte Prensesi'nden söz ediliyordu. Kontes Ciano dedi ki: 'Mussolini hanedanı da Savoia hanedanı gibi: uzun ömürlü olmayacak. Piemonte Prensesi'ninki gibi benim sonum da yakın.' Herkes dondu kaldı. Piemonte Prensesi de o sofrada oturmaktaydı. Bir seferinde, Colonna Sarayı'ndaki bir baloda, Kontes Ciano kendisini karşılayan Isabelle'e demiş ki: '*Je me demande quand est-ce que mon père se dècidera à balayer tout ça.*'[2] Bir gün intihardan konuşuyorduk. Apansızın dedi ki: 'Babam asla kendini öldürecek cesareti bulamayacaktır.' Ben de şöyle dedim: 'Kendi kafasına nasıl kurşun sıkacağını siz öğretin, gitsin.' Ertesi sabah bir polis komiseri gelip Kontes Ciano'nun şu dileğini iletti: onunla bir daha yüz yüze gelmemeliymişim."

'*Et vous ne l'avez jamais plus rencontrée?*'[3] diye sordu Prenses von T..

'Evet, bir kez, olaydan bir süre sonraydı. Evimin arkasındaki korulukta, Matromania taraflarında dolaşıyordum, patikada karşı karşıya geldik. Madem benimle karşılaşmak istemiyormuş, benim koruluğuma ayak basmaktan sakınabilirdi, dedim. Bana bir tuhaf baktı, konuşmak istediğini söyledi. 'Bana ne diyeceksiniz?' diye sor-

1. (Fr.) Ha! Demek ilk taşı siz atıyorsunuz, öyle mi? (Ç.N.)

2. (Fr.) Kendi kendime soruyorum, acaba babam bütün bunların topunu birden ne zaman süpürüverecek diye. (Ç.N.)

3. (Fr.) Ve sonra onunla bir daha hiç karşılaşmadınız mı? (Ç.N.)

dum. Üzgün, ezik bir hali vardı: 'Hiç, yalnız demek istiyorum ki istesem sizi mahvedebilirim.' Bana elini uzattı. 'İyi arkadaş kalalım,' dedi, 'ister misiniz?' 'Biz hiçbir zaman iyi arkadaş olmadık ki,' dedim. Sessizce uzaklaştı. Patikanın ucuna vardığında geriye dönüp gülümsedi. Ben iyice tedirgin olmuştum. O gün bugündür kendisine karşı büyük bir acımayla doluyum. Ürküyorum da ondan, batıl inanca benzer bir şey. Bir tür Stavrogin[1] o kadın.'

'Bir tür Stavrogin mi dediniz?' diye sordu Prenses von T.. 'Hangi nedenle onu bir tür Stavrogin olarak görüyorsunuz ki?'

'Elle aime la mort,'[2] diye yanıtladım. 'Olağandışı bir yüzü var: kimi günler katil maskesiyle dolaşıyor kimi günler intihar eden birinin maskesiyle. Günün birinde birisini ya da kendisini öldürdü, diyecek olsalar hiç şaşmam.'

'Oui, elle aime la mort,' dedi Dornberg. 'Capri'de çoğu kez geceleyin tek başına dışarıya çıkıyor, denize dimdik inen sarp yarların tepesinde, uçurumun kıyısında dolaşıyor. Bir gece birkaç köylü onu Tiberio yarına bakan duvarın üstünde, ayaklarını boşluğa sallamış oturur görmüşler. Migliara'nın kenarından aşağıya, balkondan bakar gibi eğiliyor, beş yüz metre derinlikte bir uçurumun üstüne. Bir gece fırtına çıkmışken, Certosa Manastırı'nın damında yürüdüğünü ben gözlerimle gördüm, lanetli bir kedi gibi bir kubbeden öbürüne atlıyordu. *Oui, elle aime la mort.'*

'Est-ce qu'il suffit d'aimer la mort,' dedi Kontes von W. *'Pour devenir un assasin ou pour se suicider?'*[3]

'Ölümü sevmek yeter,' diye yanıtladım. 'Stavrogin'in gizli ahlakı da orada, korkunç itirafının gizemli anlamı o.

1. Dostoyevski'nin *Ecinniler* romanının başkişilerinden. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ölümü seviyor o. (Ç.N.)
3. (Fr.) Katil olmak ya da kendini öldürmek için ölümü sevmek yeter mi? (Ç.N.)

Mussolini kızının Stavrogin'le aynı türden olduğunu biliyor ve korkusu var ondan, izletiyor kendisini, attığı her adımı, ettiği her sözü, kafasından geçen her düşünceyi, kötü huylarının tamamını bilmek istiyor. Polisin bir adamının kollarına bile itti onu, sırf bir başkasının gözüyle de olsa, kendini bıraktığı anlarda onu izleyebilmek için. Onun ağzından Stavrogin'in itirafını almayı istiyor. Tek düşmanı, gerçek rakibi kendi kızı. Mussolini'nin gizli vicdanı o. Mussolini ailesinin bütün karanlık kanı babasının damarlarında değil, Edda'nın damarlarında akıyor. Eğer Mussolini yasalara uygun bir Kral olsaydı, Edda da veliahtı olsaydı, tahtını sağlama almak için öldürtürdü onu. Aslında bakarsanız, Mussolini kızının hayatının düzensizliğinden, pençesinde kıvrandığı illetten mutlu. Böylece rahatça hüküm sürebiliyor. Öyle de, acaba rahat uyuyabiliyor mu? Edda'yı sakinleştirmenin yolu yok, babasının gecelerinin karabasanı o. Gün gelecek, o baba kızın arasında kan çıkacaktır.'

'*Voilà une histoire bien romanesque*,' dedi Prenses von T. '*est-ce que ce n'est pas celle Oedipe?*'[1]

'Evet, olabilir,' dedim. 'Oedipus'un gölgesinin Stavrogin'de de var olduğu anlamında.'

'Sanırım haklısınız,' dedi Domberg. 'Ölümü sevmek yeterli. Anacapri'deki Alman askerî hastanesinden bir doktor, Yüzbaşı Kifer, bir gün Quisisana'ya çağrılmış, şiddetli ve inatçı bir baş ağrısı çeken Kontes Ciano'yu muayene etsin diye. Böylece Edda'yı yakından gözlemleyebilmiş. Yüzbaşı Kifer iyi bir Alman hekimidir, olaylara derinine bakmayı bilir, hastalıkların esrarlı olduğunu da bilir. Kontes Ciano'nun odasından çıktığında çok tedirginmiş. Sonra demiş ki, Kontes'in şakağında beyaz bir

1. (Fr.) Sırasıyla; "Alın size romanlara yaraşır bir konu.", "Oedipus'un öyküsü değil mi bu?" (Ç.N.)

leke gözlemlemiş, bir tabanca ateşinin izini andırıyormuş. Ve şöyle eklemiş: Onun günün birinde kendi şakağına sıkacağı kurşunun iziymiş kuşkusuz.'

'*Encore une histoire romanesque!*' diye ünledi Prenses von T.. '*J'avoue que cette femme commence à me passionner. Vous croyez vraiment qu'elle se tuera, à trente ans?*'[1]

'Hiç korkmayın, ancak yetmişine vardığında öldürecektir kendini,' dedi birdenbire Giuseppine von Stum.

Şaşırarak dönüp ona baktık. Hepsi gülüştüler. Ben onu sessizce gözlemliyordum: benzi kül gibiydi, gülümsüyordu.

'*Elle n'est pas de la race des papillons,*'[2] dedi Giuseppina Braun von Stum, küçümseme dolu bir sesle.

Bir an sıkıntılı bir sessizlik oldu.

'İtalya'dan son dönüşümde,' dedi sonunda Virginia Casardi o Amerikan vurgusuyla, 'yanımda bir İtalyan kelebeği getirdim.'

'*Un papillon? Quelle idée!*'[3] diye ünledi Agathe von Ratibor, sinirlenmişti, handiyse alınmıştı.

'Appia Yolu'ndan bir Roma kelebeği,' dedi Virginia. Ve anlattı: Cecilia Metella'nın mezarının yakınındaki o tuhaf adlı lokantada yemek yerken kelebek gelip saçına konmuşmuş.

'Lokantanın tuhaf adı ne?' diye sordu Dornberg.

'Adı: *Burada ölüme geçit yok,*' diye yanıtladı Virginia.

Giuseppina Braun von Stum gözlerini bana dikerek başladı gülmeye, ardından alçak sesle, 'Ne korkunç bir şey!' dedi ve eliyle ağzını örttü.

1. (Fr.) Sırasıyla; "Yine romanlara yaraşır bir öykü daha!", "İtiraf edeyim ki bu kadın fena halde hoşuma gitmeye başlıyor. Gerçekten daha otuzundayken kendini öldürür mü sanıyorsunuz?" (Ç.N.)

2. (Fr.) Kelebeklerin soyundan değildir kendisi. (Ç.N.)

3. (Fr.) Bir kelebek mi? Ne tuhaf fikir! (Ç.N.)

'Bir Roma kelebeği diğer kelebeklere benzemez,' dedi Virginia. Kelebeği Roma'dan Berlin'e uçakta, bir mukavva kutuya koyup götürmüş, orada yatak odasında serbest bırakmış. Kelebek odada uçuştuktan sonra gidip bir aynanın aydınlığının üstüne konmuş, oracıkta birkaç gün hareketsiz kalmış, arada bir ürkek, narin mavi antenlerini şöyle bir kıpırdatıyormuş. '*İl se regardait dans le miroir,*'[1] dedi Virginia. Aradan birkaç gün geçince, bir sabah, onu aynanın kristalinde ölü bulmuşlar.

'*İl s'était noyé dans le miroir,*'[2] dedi Barones Edelstam.

'Narcissus'un öyküsü bu,' dedi Markiz Theodoli.

'*Vous croyez que le papillon s'est noyé?*'[3] diye sordu Veronica.

'*Les papillons aiment mourir,*'[4] dedi Giuseppina Braun von Stum.

Herkes gülüştü, ben Giuseppina'ya baktım, o aptalca gülüşmeye sinirlenmişti.

'*C'est sa propre image qui l'a tué, sa propre image reflétée dans le miroir,*'[5] dedi Kontes Emo.

'*Je crois que c'est même son image qui est morte la première,*' dedi Virginia, '*c'est toujours comme ça que se passent ces choses.*'[6]

'Görüntüsü aynaya basılı kalmıştır,' dedi Barones Edelstam. 'Kelebek ölmemiştir, uçup gitmiştir.'

'*Papillon. C'est un joli nom: papillon,*'[7] dedi Alfieri

1. (Fr.) Aynada kendine bakıyordu. (Ç.N.)
2. (Fr.) Aynanın içinde boğulmuş. (Ç.N.)
3. (Fr.) Kelebeğin boğulduğunu mu sanıyorsunuz? (Ç.N.)
4. (Fr.) Kelebekler ölmeyi sever. (Ç.N.)
5. (Fr.) Onu öldüren kendi görüntüsü olmuştur, aynaya yansıyan kendi görüntüsü. (Ç.N.)
6. (Fr.) Sırasıyla; "Ben sanıyorum ki ilk ölen görüntüsü olmuştur.", "Bu işler hep böyle olur." (Ç.N.)
7. (Fr.) Kelebek. Ne hoş bir isim: Kelebek. (Ç.N.)

ahmak çapkın sesiyle. 'Dikkat ettiniz mi, kelebek sözcüğü Fransızcada eril cinsten, İtalyancada ise dişil cinsten. İtalya'da hanımlara pek incelikli davranırız.'

'*Vous voulez dire avec les papillons,*'[1] dedi Prenses von T..

'Almancada da,' dedi Dornberg, 'kelebek sözcüğü eril cinstendir: *der Schmetterling.* Almanya'da erkek cinsini yüceltmeye eğilimliyiz.'

'*Der Krieg,* savaş,' dedi Markiz Theodoli.

'*Der Tod*' ölüm,' dedi Virginia Casardi.

'Yunancada da ölüm eril cinstendir: Tanrı Thanatos,' dedi Dornberg.

'Ama Almancada,' dedim, 'güneş dişil cinstendir: *die Sonne.* Alman halkının tarihini kavramak istiyorsanız, onun güneşi dişil cinsten sayan bir halk olduğunu aklınızdan çıkarmamanız gerekir.'

'*Hélas! Vous avez peut-être raison,*'[2] dedi Dornberg.

'*En quoi Malaparte a-t-il raison?*'[3] dedi Agathe alaycı bir sesle. 'Ay sözcüğü, Almancada, eril cinstendir: *der Mond.* Alman halkının tarihini kavrayabilmek için bunun da çok önemi var.'

'Elbette,' diye yanıtladı Dornberg, 'bunun da çok önemi var.'

'Almanların gizemli olan her yanı,' dedim, 'illetli olan her yanı güneşin, yani *die Sonne*'nin dişil cinsten oluşundan kaynaklanır.'

'*Oui, nous sommes malhereusement un peuple trés feminin,*'[4] dedi Dornberg.

'Söz kelebekten açılmışken,' dedi Alfieri bana döne-

1. (Fr.) Kelebeklere demek istiyorsunuz. (Ç.N.)
2. (Fr.) Heyhat! Belki de haklısınızdır. (Ç.N.)
3. (Fr.) Malaparte hangi konuda haklı? (Ç.N.)
4. (Fr.) Öyle, biz ne yazık ki pek kadınsı bir halkız. (Ç.N.)

rek, 'sen bir kitabında Hitler'i kelebeğe benzetmemiş miydin?'

'Hayır,' dedim, 'Hitler'in kadın olduğunu yazmıştım.'

Hepsi bakıştılar, şaşırmışlardı, ne diyeceklerini bilemiyorlardı.

'Eh, neyse,' dedi Alfieri, 'Hitler'i kelebeğe benzetmek bana saçma gelmişti de.'

Hepsi gülmeye başladılar, Virginia dedi ki: '*Il ne me viendrait jamais l'idée de mettre Hitler á sécher, comme un papillon, entre les pages de* Mein Kampf. *Ce serait vraiment bizarre.*'[1]

'Rahibe okulu öğrencilerine göre bir düşünce bu,' dedi Dornberg, kısacık, kır tanrısı sakalının içinden gülerek.

Verdunkeln[2] saatiydi ve Alfieri, mehtapta pırıl pırıl parlayan donmuş Wansee'nin seyrinden geri kalmayalım diye, camları karartmak üzere perdeleri çektirmek yerine, şamdanları söndürttü. Mehtabın hayaletsi aydınlığı yavaş yavaş odaya doldu, uzak bir müzik misali kristallere, porselenlere, gümüşlere yayıldı. Sessizlikte, gümüşsü gölgede dikkat kesildik: hizmetkârlar mehtabın aydınlığında, sessizce masanın çevresinde dolanıyordu, 'handiyse yoğunlaşmış, mavimsi süt kesiği rengi denizden' yansıyora benzeyen Proustvari bir aydınlıkta. Gece berraktı, hiç esintisizdi, ağaçlar solgun göğe kıpırtısız çizilmişti, kar pırıl pırıldı, çivitsi bir beyazlıkta.

Öylece, uzun süre sessiz kaldık gölü seyrettik. O sessizlikte, o genç Alman kadınlarının gülüşlerinde ve seslerinde duyumsamış olduğum işte o kibirli korku o bunalım vardı. '*C'est trop beau,*'[3] dedi birdenbire Veronica aya-

1. (Fr.) Sırasıyla; "Hitler'i bir kelebek gibi *Kavgam*'ın sayfaları arasında kurutmak hiç aklıma gelmezdi.", "Gerçekten tuhaf olurdu bu." (Ç.N.)

2. (Alm.) Alacakaranlık. (Ç.N.)

3. (Fr.) Bu çok güzel. (Ç.N.)

ğa fırlayarak, '*Je n'aime pas être triste.*'[1] Işığa boğulan salonda hepimiz onu izledik ve akşam hoş bir sohbetle epeyi zaman daha sürdü. Giuseppina gelip yanıma oturdu, susuyordu. Bir an geldi, benimle konuşacak gibi oldu, birkaç saniye yüzüme baktı, sonra kalktı salondan çıktı. Akşam boyunca onu bir daha görmedim, gitmiştir sanıyordum; çünkü karların üstünde bir tekerlek hışırtısı, uzaklaşan bir motorun uğultusunu işitir gibi oldum. Alfieri ile Wansee'den ayrıldığımızda saat gecenin ikisiydi. Berlin'e gitmek için ben Veronica ve Agathe'yle aynı otomobile bindim. Otoyolda giderken, Veronica'ya Giuseppina Braun von Stum'u iyi tanıyor mu, diye sordum. 'İtalyan kendisi,' diye yanıtladı Veronica.

'*She is rather crazy,*'[2] diye ekledi Agathe o biraz cırtlak sesiyle.

Bir akşam, solgun, tere batmış, pasaklı, benzi kül gibi insanlarla tıklım tıklım bir metro vagonundaydım. Birden karşımda, dizlerinin üstünde kocaman bir bavulla oturan Giuseppina Braun von Stum'u fark ettim. Bana gülümsedi, kızararak, 'İyi akşamlar,' dedi. Üstü başı son derece basit, neredeyse yoksuldu, elleri eldivensizdi, buzdan çatlak çatlak olmuştu, narin cildinde çamaşır suyunun bıraktığı kırmızımsı ufak kesiklerle doluydu. Ezik, iki büklüm görünüyordu: yüzü solgundu, zayıflamıştı, gözleri kırmızı halkalarla çevriliydi, dudakları morarmıştı. Özür dilemek istercesine açıkladı: akşam yemeği için bir şeyler almak üzere evden çıkmış, bir dükkânın önünde dört saat kuyrukta beklemek zorunda kalmış; şimdi de koşa koşa eve gidiyormuş, aklı evde onu yalnız başlarına

1. (Fr.) Sırasıyla; "Fazla güzel bu.", "Hüzünlenmeyi sevmem ben." (Ç.N.)
2. (İng.) Biraz kafadan çatlak. (Ç.N.)

bekleyen iki çocuğundaymış. 'Hayatımız çetin,' diye ekledi. Gülümseyerek konuşuyordu ama sesi titriyordu ve ikide birde yüzü kızarıyordu.

İtalya'dan havadis sordu. Elinden gelse İtalya'ya seve seve dönermiş, Roma'ya ya da Umbria'ya, annesinin evine ama elinden gelmezmiş: Alman kadını olarak görevi ('Alman kadını' derken kızardı) Almanya'da kalıp bütün Alman kadınları gibi savaşa elinden gelen katkıyı yapmakmış. Ben ona dedim ki: 'Burada kendisini İtalyan duyumsamak hoş bir şey, değil mi?' Çehresini karanlık bir hüzün kapladı, yumuşak bir İtalyan peyzajının üstüne gece inercesine. Şöyle yanıtladı: 'Ben artık İtalyan değilim, Malaparte, bir Alman kadınıyım ben.' Bunu söylerken yüzünde bir eziklik, bir umutsuzluk belirdi. Söylemişlerdi: kocasının üç oğlundan (evlendiklerinde Bakan Baron von Stum dulmuş: ilk evliliğinden üç oğlu varmış) biri Rusya'da ölmüştü, ikincisi ağır biçimde sakatlanmıştı, üçüncüsü Berlin'de bir hastanede yatıyordu. Kendisinin Bakan Baron Braun von Stum'dan olan üç çocuğundan biri, on yaşında bir oğlan, birkaç ay önce Tirol'de bir otelin havuzunda trajik biçimde ölmüştü. Giuseppina evle uğraşmak zorundaydı, ömrü silip süpürmek, çamaşır yıkamak, yemek pişirmek, mağazaların önünde kuyruğa girmek, kızını okula götürmek, bebeği emzirmekle geçiyordu. 'Sütüm kalmadı, tükendim, bittim, Malaparte,' dedi kızararak. Böylece, yavaş yavaş savaşan Almanya'nın karanlık, ıssız kadın dünyasının dibine çekilmişti, kasvetli, bunalım dolu, güzellik ve umut yoksunu bir dünyanın.

(Bakan Baron Braun von Stum karısının savaşın tüm Alman kadınlarına dayattığı sefaleti, acıları, sıkıntıları paylaşmasından gurur duyuyordu. Giuseppina'nın Reich Dışişleri Bakanlığı yüksek görevlilerinin ve diplomatların eşlerine tanıdığı ayrıcalıklardan nasiplenmesini isteme-

mişti. 'Karım örnek olsun, herkesin yazgısını paylaşsın isterim,' demişti. Karısının çektiği sıkıntılar, zahmetler, dilsiz umutsuzluk onun sadık ve yurtsever Prusya görevlisi gününü taçlandırıyordu. Giuseppina'nın başka herhangi bir Alman kadını gibi didinip çalışmasından gururlanıyordu. Bakan Baron Braun von Stum karısının mağazaların önünde kuyrukta beklemesiyle, aylık kömür çuvalını eve kendi taşımasıyla, yere çömelip çamaşır yıkamasıyla, mutfak işlerini görmesiyle böbürleniyordu: kendisi ise sık sık verilen göz kamaştırıcı resmî şölenlere katılmadığı zamanlar, yemeğini Dışişleri Bakanlığı'nın kulübünde yiyordu. Ausländer Club'ın ahçısı 1942 Berlin'inde nam salmıştı. Kulübün şarapları da haklı bir ün kazanmıştı: Bakan Bey beyaz şaraptansa kırmızı şarabı, Châteaunneuf du Pape'ı bütün Mosel ya da Rhein şaraplarına yeğliyordu. Beğendiği konyak Courvoisier idi. Kışın Hennesy'yi tercih buyuruyordu. *'J'ai connu Monsieur Hennesy en 1936, à Paris.'*[1] Akşamları eve geç geliyordu, Bakanlığın lüks arabalarından birisiyle ve karısını beti benzi solmuş, bitkin, korkudan bunalmış bulmaktan gurur duyuyordu. Bakan Baron Braun von Stum, Reich'ın sadık ve dürüst yetkililerindendi, görevine bağlı bir Prusyalıydı, Alman yurduna ve Reich'a imanlı, kendini feda edecek denli bağlıydı. *Ja, ja, heil Hitler.*)

Giuseppina az sonra, 'Ben iniyorum, iyi akşamlar,' dedi. Orası benim istasyonum değildi, daha ileride, Kaiserhof'ta inecektim ama ben de kalktım, ağır bavuluna el attım, 'İzin verirseniz sizi evinize götüreyim,' dedim. Merdivenleri tırmandık, metro istasyonundan çıktık, karanlık bastırmış sokaklardan geçtik. Çamurlu kar, ayakkabılarımızın altında gıcırdıyordu. Üçüncü kata kadar asan-

1. (Fr.) Mösyö Hennesy ile 1936'da Paris'te tanıştım. (Ç.N.)

sörle çıktık, kapının önüne vardık, Giuseppina, 'İçeriye buyurmaz mısınız?' dedi. Ama ben daha kızının yemeğini hazırlamak, bebeği emzirmek, evi derleyip toplamak zorunda olduğunu biliyordum, 'Teşekkür ederim, önemli bir randevum var, izninizle bir başka sefer gelirim, konuşuruz...' dedim. 'İtalya'dan konuşuruz,' demeyi isterdim ama çenemi tuttum, belki utandım belki de ona İtalya'dan söz etmek acımasızlık gibi geldi. Hem sonra, acaba İtalya gerçekten var mıydı? Belki de masaldan ibaretti, bir düştü İtalya, acaba sahiden var mıydı, kim bilir? Hiçbir şey yoktu ki artık gamlı, karanlık, acımasız, gururlu, umutsuz Almanya'dan başka hiçbir şey. Başka hiçbir şey yoktu artık: İtalya da neymiş? Ve merdivenleri öyle, gülerek indim, o anda İtalya'nın sahiden var olduğundan emin değildim artık. Gülerek indim merdivenleri, sokağa çıkar çıkmaz çamurlu kara tükürdüm. 'İtalya da neymiş?' dedim yüksek sesle. 'İtalya da neymiş?'

Birkaç ay sonra, Finlandiya'dan döndüğümde, iki gün Berlin'de kaldım. Her zamanki gibi ancak 'transit vizesi' vermişlerdi, Almanya'da iki günden fazla kalamazdım. Akşam, Wansee'deki villasında Elçi Alfieri, yemeğin sonuna doğru, o ahmak ve nazik sesiyle Giuseppina Braun von Stum'un kendisini pencereden attığını söylediğinde ne şaşkınlığa ne de acıya kapıldım. Benim için eski bir acıydı o: aylardır biliyordum Giuseppina'nın kendisini pencereden attığını. Merdivenleri gülerek indiğim ve yüksek sesle, 'İtalya da neymiş?' dediğim o akşamdan beri biliyordum; çamurlu kara tükürmüş ve yüksek sesle söylenmiştim: 'İtalya mı, o da neymiş?'"

XV

Soroca'lı kızlar

"*Oh! qu'il est difficile d'être femme!*"[1] dedi Louise.

"Ya Bakan Baron Braun von Stum," dedi Ilse, "karısının intihar haberini alınca..."

"Gözünü bile kırpmamış. Biraz kızarmış. '*Heil Hitler!*' demiş." O sabah, her zamanki gibi, Dışişleri Bakanlığı'nda yabancı basına günlük konferansa başkanlık etmiş. Hiç istifini bozmamış. Giuseppina'nın cenaze törenine hiçbir Alman kadını katılmamış, Bakan Baron Braun von Stum'un meslektaşlarının eşleri bile. Ufak bir topluluk oluşmuş: yalnızca Berlin'de bulunan birkaç İtalyan kadını, Todt Teşkilatı'nın İtalyan işçilerinden bir grup ve İtalya Elçiliği'nin bir-iki görevlisi. Giuseppina, Alman kadınlarının yakınmasını hak etmiş sayılmıyormuş. Alman diplomatlarının eşleri Alman halkının çektiği çileden, yokluklardan, sıkıntılardan gurur duyarlar. Alman diplomatlarının eşleri kendilerini pencereden atmazlar, intihar etmezler. *Heil Hitler!* Bakan Baron Braun von Stum, naaşı Hitler diplomatı üniformasıyla izliyormuş, arada bir çevresine kuşkuyla bakınıyor, arada bir yüzü kızarıyormuş. Karısı (*Ach!* Kalkmış da, bir İtalyan kadınıyla

1. (Fr.) Oh! Kadın olmak ne zor! (Ç.N.)

evlenmişti) Alman halkının çektiği çilelere göğüs gerecek gücü bulamadı diye utanıyormuş."

"Parfois j'ai honte d'être femme,"[1] diye söylendi Louise.

"Ama neden, Louise? Gelin size Soroca'lı kızların öyküsünü anlatayım," dedim. "Soroca, Besarabya'da, Dinyester'in kıyısındadır.

Zavallı Yahudi kızlarıydı, Almanların elinden kurtulabilmek için kaçıp tarlalarda, ormanlarda gizlenmişlerdi. Besarabya'nın buğday tarlaları ve ormanları, Balzy ile Soroca arasında, Almanların korkusundan, Almanların ellerinin korkusundan saklanan Yahudi kızlarıyla doludur.

Yüzlerinden korkmuyorlardı onların; dehşet saçan sert seslerinden, masmavi gözlerinden, uzun, ağır ayaklarından korkmuyorlardı, korkuları ellerindendi. Sarı saçlarından, makineli tüfeklerinden korkmuyorlardı, korkuları ellerindendi. Yolun ucunda bir Alman askerî kolu belirdiğinde ekinlerin, akasya ve betula ağaçlarının gövdelerinin arasına gizlenmiş Yahudi kızları korkudan tir tir titriyordu ve içlerinden biri ağlayıp bağırmaya başlayacak olursa, arkadaşları elleriyle ağzını kapatıyorlar, ağzına saman dolduruyorlardı; ama kız çığlık çığlığa debeleniyordu, Alman ellerinden korkuyordu: o sert, pürüzsüz Alman ellerinin giysilerinin altına kaydığını hisseder gibi oluyordu, o demir parmakların bedeninin kuytuluklarına girdiğini duyar gibiydi. Günler ve günlerdir kırlarda, ekinlerin arasında gizlenmiş, serpilmiş altın başaklar arasında, altın ağaçların sıcacık koruluğunda gizlenmiş yaşıyorlardı, başakları kımıldatmamak için usul usul kımıldanıyorlardı. Almanlar rüzgârsız havada başakların kımıldandığını görünce, *'Achtung!* Partizanlar!' diyordu hemen yaldızlı ekin ormanına makineli tüfekleriyle bir

1. (Fr.) Bazen kadın olmaktan utanıyorum. (Ç.N.)

yaylım ateşi açıyorlardı. Yahudi kızları yaralanan arkadaşlarının ağzına bağırmasın diye saman tıkıştırıyorlardı, 'Sus, sus,' diye yalvarıyorlardı, dizlerini zavallıcığın göğsüne dayayıp gövdesini toprağa bastırıyorlardı, dehşetten kaskatı olmuş parmaklarıyla gırtlağını sıkıyorlardı bağırmasın diye.

On sekiz-yirmi yaşlarında Yahudi kızlarıydı, kızların en gençleri en güzelleri; öbürleri Besarabya gettolarının çirkin, çarpık çurpuk kızları, evlerine kapanıyor, Almanların geçişini gözetlemek için perdelerini birazcık aralıyor, korkudan zangır zangır titriyorlardı. O zavallı kambur, topal, sakat, sıracadan ya da suçiçeğinden delik deşik olmuş, saçları egzamadan dökülmüş kızları titreten şey belki de yalnızca korku değildi, belki daha fazla bir şeyler de vardı. Pencerelerinin perdelerini aralayıp Alman askerlerinin geçişini gözetlerken korkudan titriyorlardı, bir askerin dalgınca bir bakışından, fark etmeden yaptığı bir hareketten, sesinden ürkerek hemen geri çekiliyorlardı: ama yüzleri kıpkırmızı, ter içinde, loş odalarında gülüşüyorlardı; topallayarak, birbirlerine çarparak, yan odanın penceresine koşuşuyorlardı, Alman askerlerinin sokağın köşesinden dönüşünü seyretmek için.

Besarabya'da, tarlalarda, ormanlarda gizlenen kızlarınsa Balzy'den Dinyester kıyısındaki Soroca'ya, Ukrayna'ya uzanan yollarda bir motor gürültüsü, bir at tepişmesi, bir tekerlek gıcırtısı işittiklerinde benizleri atıyordu. Köylülerden koparabildikleri birkaç lokma yiyecekle birkaç dilim ekmek ya da *mamaliga*'yla, biraz tuzlu *brânză* artığıyla geçinerek yaban hayvanları gibi yaşıyorlardı. Kimi günler güneş batarken, Alman askerleri buğdayların arasına, Yahudi kızlarını avlamaya gidiyorlardı. Bir elin açılan parmakları gibi yürüyorlardı, bir dev elin parmakları gibi ekinleri karıştırıyorlardı, *Kurt! Fritz! Karl!* diye birbirlerine sesleniyorlardı, sesleri gençti, bi-

raz boğuktu, av partisine çıkmış gibiydiler; sülünleri, keklikleri, bıldırcınları havalandırmak için çalılıkları karıştıran avcılar gibi.

Şaşkın, ürkmüş kırlangıçlar günbatımının tozlu havasında kanat çırparak havalanıyordu, askerler başlarını kaldırıp onları gözleriyle izliyordu: ekinlerin arasına gizlenmiş kızlar soluklarını tutuyor, Alman askerlerinin makineli tüfeklerin kabzalarını sımsıkı kavramış ellerine bakıyordu; deve dikenlerinin tüylerini andıran pırıl pırıl açık renk kıllarla kaplı Alman ellerine, o sert, pürüzsüz Alman ellerine. Avcılar artık iyice yaklaşmış oluyordu, biraz öne eğilerek ilerliyorlardı, biraz boğuk bir solukla, kuvvetle nefes aldıkları duyuluyordu. Sonunda bir kız çığlığı basıyordu, ardından bir başkası, derken biri daha.

Günün birinde, On Birinci Alman Ordusu'nun sağlık servisi Soroca'da bir genelev açmayı kararlaştırdı. Ama Soroca'da kocakarılardan ve yüzüne bakılmayacak kadınlardan başkası yoktu. Alman ve Rus bombardımanlarından ve mayınlarından ötürü kentin büyük bölümü yerle bir olmuştu, halkının hemen tamamı kaçıp gitmişti, gençler Dinyeper yönünde Sovyet ordusunu izlemişti: ayakta kalan yalnızca park mahallesiyle Cenevizliler tarafından yapılmış eski kalenin çevresindeki mahalleydi, o da Dinyester'in batı kıyısında, kereste ve çamurdan yapılmış basık kulübelerden oluşmuş bir labirentin ortasındaydı, içinde Tatar, Rumen, Bulgar, Türk karması sefil bir halk yaşıyordu. Nehre dimdik inen yarın kenarından bakınca, kent Dinyester ile sarp ormanlık kıyı arasında sıkışmış görünür: evler o günlerde yıkıntıya dönüşmüş, yangınlardan kapkara kesilmişti; dipte, parkların ötesinde, kimi evlerden hâlâ dumanlar yükseliyordu. Ceneviz Kalesi'nin surlarına yakın bir evde askerî genelev açıldığında Dinyester kıyısındaki Soroca buydu işte: sokakları askerlerle, atlarla, araçlarla tıkanmış bir kent enkazı.

Askerî Sağlık Servisi kentin çevresindeki buğday tarlalarında ve ormanlarda gizlenen Yahudi kızları yakalamak üzere devriyeler çıkardı. Ve böylece, genelev On Birinci Ordu Komutanı'nın sert askerî disiplinli ziyaretiyle hizmete açıldığında benizleri kül gibi, gözleri ağlamaktan kan çanağına dönmüş on kadar kız, General von Schobert ile maiyetini tir tir titreyerek karşıladılar. Hepsi de pek gençti, bazıları çocuk yaştaydı, Doğu'daki genelevlerin geleneksel üniforması olan geniş yenli, kırmızı, sarı, yeşil kimonolar giymiş değillerdi, bayramlık giysileri içindeydiler, taşra burjuvazisinin namuslu kızlarının sade, dürüst giysileri, gören de öğrenci derdi (bazıları sahiden de öğrenciydi), birlikte sınava hazırlanmak için içlerinden birisinin evinde toplanmış öğrenci kızlar. Ezik, çekingen, ürkek görünüyorlardı. Genelevin açılışından birkaç gün önce sokaktan geçtiklerini görmüştüm, sayıları on kadardı, yolun ortasından yürüyorlardı; her birinin kolunun altında bir bohça, ya bir deri valiz ya da sicimle bağlanmış bir çıkın, peşlerinden ellerinde makineli tüfeklerle iki SS gidiyordu. Hepsinin de saçları tozdan bozarmış, eteklerine başaklar yapışmış, çorapları yırtılmıştı, biri pabuçlarından birini eline almış, bir ayağı çıplak, topallaya topallaya yürüyordu.

Aradan bir ay geçti, Soroca'da mola vermişken *Sonderführer* Schenk beni kendisiyle birlikte askerî genelevdeki Yahudi kızlarını görmeye çağırdı. Ben gitmem dedim, Schenk gülmeye başladı, benimle dalga geçer gibi baktı. 'Fahişe değiller ki, iyi aile kızları,' dedi.

'İyi aile kızları olduğunu biliyorum,' diye yanıtladım.

'O kadar acımaya değmez,' dedi Schenk, 'Yahudi kızları onlar.'

Ben yanıtladım: 'Yahudi kızları olduklarını biliyorum.'

'Öyleyse?' dedi Schenk, 'ziyaretlerine gidersek kalplerini kırarız diye mi korkuyorsunuz?'

Şöyle yanıtladım: 'Bazı şeyler var ki siz anlamazsınız, Schenk.'

'Anlayacak ne var ki?' dedi Schenk.

Şöyle yanıtladım: 'Bu zavallı Soroca'lı kızlar fahişe değiller, kendilerini serbestçe satışa sunuyor değiller. Fahişeliğe zorlanıyorlar. Herkesten saygı görmeyi hak ediyorlar. Savaş tutsağı onlar, siz de kendilerini alçakça kullanıyorsunuz. O biçare kızcağızların kazançlarından Alman Komutanlığı ne oranda komisyon alıyor?'

'O kızların aşkı bedava,' dedi Schenk. 'Ücretsiz bir hizmet veriyorlar.'

'Zorunlu bir iş yani, demek istiyorsunuz.'

'Yo, ücretsiz bir hizmette bulunuyorlar,' diye yanıtladı Schenk. 'Hem sonra, zaten ücret ödemeye değmez.'

'Ücret ödemeye değmez mi? Neden o?'

O zaman *Sonderführer* Schenk bana dedi ki, iki hafta sonra, hizmet süreleri dolduğunda evlerine yollanacak, yerlerine bir başka kız takımı getirilecekmiş.

'Evlerine mi? dedim. 'Onların evlerine yollanacaklarından emin misiniz peki?'

'Evet,' dedi Schenk sıkıntılı bir halle ve yüzü biraz kızararak, 'eve ya da hastaneye, bilmiyorum. Belki de toplama kampına.'

'Neden,' dedim, 'o zavallı Yahudi kızların yerine, o geneleve Rus askerlerini koymuyorsunuz?'

Schenk başladı gülmeye, kahkahaları kesilmiyordu, omzuma şaplaklar indiriyor, gülüyor gülüyordu: '*Ach so! Ach so!*' Oysa ben ne demek istediğimi anlamamış olduğuna emindim, kuşkusuz Balzy'deki belli bir evin öyküsünü ima etmek istediğimi sanmıştı, o evde SS'den bir *Leibstandarte* kendisine eşcinsellere özel bir genelev oluşturmuştu. Lafımın nereye gittiğini kavrayamadan ağzını ardında kadar açmış, eliyle omzuma vurarak gülüyor ha gülüyordu.

'Eğer o zavallı Yahudi kızlarının yerinde Rus askerleri olsa,' dedim, 'daha keyifli olurdu, *nicht war*?'

Bu kez Schenk anladığını sandı, kahkahaları daha da arttı. Sonra ciddileşerek dedi ki: 'Rusların eşcinsel olduğunu mu düşünüyorsunuz?'

'Onu savaşın sonu geldiğinde anlayacaksınız,' dedim.

'*Ja, ja, natürlich*, savaşın sonu geldiğinde anlarız!' dedi Schenk, vıcık vıcık bir gülüşle.

Bir akşamüstü, geç bir saatte, vakit gece yarısına yaklaşmışken, Ceneviz Kalesi'ne doğru ilerledim. Nehre indim, o sefil mahallenin daracık sokaklarından birine daldım, o evin kapısını çaldım, içeriye girdim. Geniş bir odada, tavanın orta yerinden sarkan bir petrol lambasının ışığında, duvarlara dayalı sedirlerin üstünde üç kız oturuyordu. Bir tahta merdivenle üst kata çıkılıyordu. Yukarıdaki odalardan kapı gıcırtıları, hafif adımlar, uzak seslerin konuşmaları işitiliyordu, karanlığa gömülmüş gibi.

Üç kız gözlerini kaldırıp bana baktılar. Cetatea Alba'nın şu sarı-kırmızı-yeşil yollu çirkin Rumen kilimleriyle örtülü alçak sedirler üstüne derli toplu oturmuşlardı. İçlerinden biri bir kitap okuyordu, ben içeriye girince hemen dizlerinin üstüne bıraktı, sessizce beni incelemeye koyuldu. Pascin'in fırçasından çıkmış bir genelev sahnesini andırıyordu. Ses etmeden beni gözlemliyorlardı; birisi kız çocuğu gibi alnının üstünde toplanmış siyah kıvırcık saçlarını parmaklarıyla düzeltiyordu. Odanın bir köşesinde, sarı bir şalla örtülü bir masanın üstünde birkaç bira ve *ţuică* şişesi ile çift sıra kadehler dizilmişti.

'*Gute Nacht*,' dedi, uzun bir sessizlikten sonra saçlarını düzelten kız.

'*Bună seara*,' diye Rumence yanıtladım.

'*Bună seara*,' dedi kızcağız, gülümsemeye çabalayarak.

O anda o eve niçin gitmiş olduğumu hatırlamıyordum ama biliyordum ki, Schenk'ten gizli gelmiştim ve meraktan ya da belli belirsiz bir acıma duygusundan ötürü değil, şimdi galiba vicdanımın artık reddettiği bir amaçla.

'Vakit çok geç oldu,' dedim.

'Birazdan kapatacağız,' dedi kız.

O arada arkadaşlarından biri sedirden kalkmıştı, tembel hareketlerle bana da kaçamak bir göz atarak, odanın bir köşesinde bir sehpaya yerleştirilmiş gramofona yaklaştı, çelik ucu plağın üstüne koydu. Gramofondan bir kadın sesi yükseldi, bir tango söylüyordu. Ben gramofona gittim, ucu plağın üstünden kaldırdım.

'*Warum*?' dedi kız, kollarını kaldırmış, benimle dans etmeye hazırlanıyordu: yanıtımı beklemeksizin sırtını döndü, gidip yine sedire oturdu. Ufak tefekti, tombulca. Ayaklarına bir çift açık yeşil kumaş terlik geçirmişti. Ben de gidip sedire oturdum, kız bana yer açmak için eteğini bacağının altına topladı, gözlerini üstüme dikmişti. Gülümsüyordu ve bilmem neden, o gülümseme sinirime dokundu. O anda merdivenin tepesindeki kapının açıldığını duydum, bir kadın, 'Susanna,' diye seslendi.

Merdivenden aşağıya zayıf, solgun yüzlü, saçları omuzlarına dağılmış bir kız iniyordu, elinde sarı kâğıttan bir külahın içinde yanan bir mum tutuyordu. Ayaklarında terlikler vardı, kıvrılmış kolundan aşağıya bir havlu sarkıyordu, bir eliyle kırmızı sabahlığını tutuyordu, beline bir kordonla tünik gibi bağlanmış bir tür bornozdu, merdivenin ortasında bir basamakta durup dikkatle bana baktı, varlığımdan sıkılmış gibi alnını kırıştırmıştı, ardından öfkeden çok, kuşku dolu bir göz attı çevresine, plağın hafif bir hışırtıyla hâlâ dönmekte olduğu gramofona baktı, dokunulmamış bardaklara, düzenle sıralanmış şişelere baktı, esneyerek ağzını açtı, boğukça, sert ve kaba

bir ses tonuyla konuştu: 'Gidip yatalım artık Susanna, geç oldu.'

Yeni gelenin, Susanna diye çağırdığı kız arkadaşına gırgır geçer gibi bakarak gülmeye koyuldu: 'Ne o, yoruldun mu Lublia?' dedi. 'Böylesine yorulmak için ne yaptın ki?'

Lublia yanıt vermedi, bizimkinin karşısındaki sedire oturdu, esnerken üniformamı dikkatle inceliyordu. Derken birden sordu: 'Sen Alman değilsin. Nesin?'

'İtalyan'ım.'

'İtalyan mı?' Kızlar şimdi beni nazik bir merakla süzüyordu. Okumakta olan kitabını kapadı, yorgun, dalgın bir bakışla baktı bana.

'İtalya güzeldir,' dedi Susanna.

Keşke çirkin bir ülke olsaydı, daha iyiydi,' dedim. 'Yalnızca güzel olması hiçbir işe yaramıyor.'

'İtalya'ya gitmeyi isterdim,' dedi Susanna. 'Venedik'e. Venedik'te yaşamak isterdim.'

'Venedik'te mi?' dedi Lublia, başladı gülmeye.

'Benimle İtalya'ya gelmez miydin?' dedi Susanna. 'Ömrümde hiç gondol görmedim.'

'Âşık olmasaydım,' dedi Lublia, 'hemen şimdi yola çıkardım.'

Arkadaşları gülmeye başladı, içlerinden biri dedi ki: 'Hepimiz âşığız.' Ötekiler yeniden makaraları koyverdiler, bana bir tuhaf bakıyorlardı.

'*Nous avons beaucoup d'amants,*'[1] dedi Susanna Fransızca, Romanya Yahudilerinin o gevşek vurgusuyla.

'*Ils ne nous laisseraient pas partir pour l'Italie,*' dedi Lublia bir sigara tellendirerek. '*Ils sont tellement jaloux!*'[2] Uzun, daracık bir yüzü olduğunu fark ettim, ağzı gamlı,

1. (Fr.) Birçok âşığımız var. (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Onlar İtalya'ya gitmemize izin vermezler.", "Öylesine kıskançlar ki." (Ç.N.)

dudakları inceydi. Bir kız çocuğunun ağzını andırıyordu. Ama burnu kemikliydi, balmumu rengindeydi, burun delikleri kızarmıştı. Sigara içerken arada bir gözlerini tavana kaldırıyor, dumanı özenli bir umursamazlıkla havaya üflüyordu: beyaz bakışında hem boyun eğmişlik hem umutsuzluk vardı.

Dizlerinde kitapla oturan kız, o noktada ayağa kalktı, kitabını karnının üstünde kavuşturduğu ellerinde tutarak, '*Noapte bună*,' dedi.

'*Noapte bună*,' diye yanıtladım.

'*Noapte bună, dómnule căpitan*,' diye yineledi kız utangaç, gülünç kaçan bir incelikle önümde eğildi. Sonra sırtını dönüp merdivene yöneldi.

'Mum ister misin, Zoe?' diye sordu Lublia, onu gözleriyle izlerken.

'Teşekkürler, karanlıktan korkmam,' yanıtını verdi Zoe, geri dönmeksizin.

'*Tu vas rêver de moi*?'[1] diye seslendi Susanna arkasından.

'*Bien sûr! Je vais dormir á Venise!*'[2] diye yanıtladı Zoe ve gözden kayboldu.

Birkaç saniye sessiz kaldık. Bir kamyonun uzak gürültüsü pencere camlarında yumuşakça kırıldı.

'*Vous aimez les Allemands*?'[3] diye sordu bana Susanna, birden.

'*Pourquoi pas*?'[4] diye yanıtladım, sesimde hafif bir kuşku vurgusuyla, kız farkına vardı.

'*Ils sont gentils, n'est-ce pas*?'[5] dedi.

1. (Fr.) Düşünde beni görecek misin? (Ç.N.)
2. (Fr.) Elbette, Venedik'te uyumaya gideceğim! (Ç.N.)
3. (Fr.) Almanları sever misiniz? (Ç.N.)
4. (Fr.) Neden sevmeyeyim? (Ç.N.)
5. (Fr.) Nazikler, değil mi? (Ç.N.)

'Il y en a qui sont trés gentils.'[1]

Susanna uzun uzun yüzüme baktı, sonra anlatılmaz bir nefret vurgusuyla: *'Ils sont très aimables avec les femmes.'*[2]

'Ne la croyez pas,'[3] dedi Lublia, *'au fond, elle les aime bien.'*

Susanna bana tuhaf tuhaf bakarak gülmeye başladı. Bakışlarının dibinde beyaz, gevşek bir şeyler beliriyordu, sanki gözleri eriyip gider gibiydi.

'Elle a peut-être quelque raison de les aimer,'[4] dedim.

'Oh, elbette,' dedi Susanna, 'onlar benim son aşkım.'

Gözlerinin yaşlarla dolmuş olduğunu fark ettim: yine de gülümsüyordu. O zaman tatlılıkla elini okşadım, Susanna başını göğsüne eğdi, gözyaşlarını sessizce yüzünden aşağı koyverdi.

'Neden ağlıyorsun ki?' dedi Lublia sert bir sesle, sigarasını elinden atarak. 'Daha iki günlük sefamız var. İki gün az mı geliyor sana? Bıkmadın mı?' Bunu söylerken sesini yükseltti, kollarını kaldırıp yardım istercesine başının üstünde sallayarak, nefret, tiksinti, acı dolu bir sesle korku dolu bir sesle haykırdı: 'İki gün, iki gün daha, sonra bizi eve yollayacaklar! Topu topu iki gün, sen de kalkmış ağlıyor musun? Ağlamanın sırası mı? Gideceğiz buradan, anlıyor musun? Uzağa! Uzağa!' Ve kendini sedirin üstüne atıp yüzünü yastıklara gömdü, zangır zangır titremeye başladı, dişleri şiddetle birbirine çarpıyordu, arada, hep o korku dolu sesle, 'İki gün,' diye yineliyordu, 'yalnızca iki güncük!' Terliklerinden biri çıplak ayağından kayıp düştü, tahta zemine çarptı, çıplak ayağı kıp-

1. (Fr.) Aralarında çok nazik olanlar da var. (Ç.N.)
2. (Fr.) Kadınlara çok nazik davranıyorlar. (Ç.N.)
3. (Fr.) Sırasıyla; "Siz ona inanmayın.", "Aslında onları pek seviyor." (Ç.N.)
4. (Fr.) Belki sevmek için bazı nedenleri vardır. (Ç.N.)

kırmızı, kırış kırış, beyaz yara izleriyle yarılmış, ortaya çıktı. Bir çocuk ayağı gibi ufacıktı. Millerce ve millerce yaya yürümüş olduğunu düşündüm, kim bilir nereden geliyordu, yakalanıp zorla o eve tıkılmadan önce kim bilir kaç ülkeden kaçmıştı.

Susanna susuyordu, yüzü göğsüne eğilmiş, elini ellerimin arasına bırakmıştı. Soluk almaz gibiydi. Birden alçak sesle yüzüme bakmadan söylendi: 'Bizi eve yollayacaklarına inanıyor musunuz?'

'Sizi ömür boyu burada zorla tutamazlar ya.'

'Her yirmi günde bir kızları değiştiriyorlar,' dedi Susanna. 'Biz on sekiz gündür buradayız. İki gün daha geçsin, nöbet değişimi olacak. Haber verdiler bile. İyi de, sahiden evlerimize dönmemize izin verecekler mi sanıyorsunuz?' Bir şeyden korktuğunu hissediyordum ama ne olduğunu anlayamıyordum. Sonra anlattı: Fransızcayı Kişinyov'da, okulda öğrenmiş, babası Balzy'de tüccarmış, Lublia bir doktorun kızıymış, öbür üç arkadaşı da öğrenciymiş, sonra ekledi: Lublia müzik öğrencisiymiş, melekler gibi piyano çalıyormuş, günün birinde büyük bir sanatçı olacakmış.

'Bu evden kurtulunca,' dedim, 'yine çalışmalarına dönebilir.'

'Acaba? Başımıza gelen bunca işten sonra. Hem sonra kim bilir bizi nereye götürecekler?'

O arada Lublia dirseklerinin üstünde doğrulmuştu, yüzü kapalıydı, sıkılı bir yumruk gibi kapalı, o balmumundan yüzde gözleri bir tuhaf parıldıyordu. Humması tutmuş gibi titriyordu. 'Evet ya, hiç kuşkusuz büyük bir sanatçı olacağım,' dedi. Ve gülmeye başladı, bir sigara araştırarak sabahlığının ceplerini karıştırıyordu. Ayağa kalktı, masaya gitti, bir şişe bira açtı, üç bardak doldurdu, gelip tahta bir tepside bize sundu. Usul usul kımıldanıyordu ses çıkarmadan.

'Susadım,' dedi Lublia, gözlerini yummuş, hırsla içiyordu.

Boğucu bir sıcak vardı, aralık pencerelerden yaz gecesinin yoğun soluğu giriyordu. Lublia odada yalınayak dolaşıyordu, boşalmış bardak elinde, gözlerini önüne dikmiş. Uzun, cılız bedeni geniş kırmızı sabahlığın gevşek çanının içinde salınıyordu, çıplak ayakları tahta zeminde uzak bir pıtırtı çıkarıyordu. Bütün o süre boyunca tek söz etmemiş tek yaşam belirtisi vermemiş, bize sanki görmez gibi bakmış, çevresinde olup bitenlerin farkına bile varmamış gibi duran öteki kız o arada uyuyakalmıştı, sedirin üstünde sırtüstü, yamalı yoksul giysisine sarınmıştı, bir elini kucağına bırakmıştı, ötekini yumruk yapıp göğsüne bastırmıştı. Arada bir, parkların oradan, bir tüfek atışının ani patlayışı duyuluyordu. Dinyester'in öbür kıyısından, biraz dağlardan, Yampil'den doğru bir topçu ateşinin gümbürtüsü geliyor, gecenin yün battaniyesinin katları arasında boğuluyordu. Lublia uyuyakalmış arkadaşının önünde durdu, uzun uzadıya sessizce seyretti onu. Sonra Susanna'ya dönerek, 'Yatağına götürmeliyiz, bitkin düşmüş,' dedi.

'Bütün gün mesai yaptık,' dedi Susanna, özür dilemek istercesine, 'bitkiniz. Gün boyu askerlerin hizmetini görüyoruz, akşam olunca sekizden on bire kadar da subaylar geliyor. Soluk alacak bir dakikamız bile yok.' Olayı üstlenmeden konuşuyordu, sanki herhangi bir işten söz ediyordu. Tiksinti bile göstermiyordu. Öyle konuşurken ayağa kalktı, Lublia'nın arkadaşını kaldırmasına yardım etti: kız ayakları yere değer değmez uyandı, ağrılar içindeymiş gibi inleyerek kendini arkadaşlarının kollarına bırakmış, neredeyse uzanmış, merdivenlerden yukarıya sürüklendi, sonunda inleme ve ayak sesleri kapalı kapının ardında silindi.

Yalnız kalmıştım. Tavandan sarkan petrol lambası

tütüyordu, alevini ayarlamaya kalktım; lamba sallandı, benim gölgemi, mobilyaların, eşyaların, şişelerin gölgelerini duvarlarda gezdirdi. Belki de o anda çıkıp gitseydim daha iyi ederdim. Sedire oturmuş, kapıya bakıyordum. O evde kalmakla kötü ettiğimi sezinlemekteydim. Belki de Lublia ile Susanna geri dönmeden çekip gitsem iyi olacaktı. 'Sizi burada bulamayacağımdan korkuyordum,' diye çınladı arkamdan doğru Susanna'nın sesi. Çıt çıkarmadan inmişti, odada ağır ağır dolaşıyordu, şişelerle bardakları yerlerine yerleştiriyordu: sonra gelip sedirin üstüne, yanıma oturdu. Yüzünü pudralamıştı, büsbütün solgun görünüyordu. Soroca'da daha uzun süre kalacak mıyım, diye sordu.

'Bilmiyorum, belki en fazla iki-üç gün daha,' diye yanıtladım. 'Odessa Cephesi'ne gitmek zorundayım. Ama çabuk dönerim.'

'Almanlar Odessa'yı alabilecekler mi dersiniz?'

'Almanların ne yaptığı,' dedim, 'umurumda bile değil.'

'Keşke ben de aynı şeyi söyleyebilseydim,' dedi Susanna.

'Oh! Bağışlayın Susanna, yani demek istiyordum ki...' dedim. Sıkıntılı bir suskunluktan sonra: 'Almanlar ne yaparsa yapsın, yararı yok,' diye ekledim. 'Savaşı kazanmak için çok daha fazlası lazım.'

'Savaşı kim kazanacak, biliyor musunuz? Yoksa Almanlar, İngilizler, Ruslar mı kazanacak sanıyorsunuz siz? Savaşı biz kazanacağız. Lublia, Zoe, Marica, ben ve bütün bizim gibi olanlar. Orospular kazanacak savaşı.'

'Böyle söylemeyin,' dedim.

'Savaşı orospular kazanacaklar!' diye yineledi Susanna, neredeyse bağırarak, ardından ürkek bir çocuk sesiyle sordu: 'Bizi eve yollayacaklarına inanıyor musunuz?'

'Sizi neden eve yollamasınlar ki?' dedim. 'Yani bunun gibi bir başka eve mi gönderirler diye düşünüyorsunuz?'

'Oh yo, yirmi gün boyunca böyle bir mesaiden sonra artık biz hiçbir şeye yaramayız. Ben gördüm onları, *öbürlerini*.' Sustu, dudaklarının titrediğini fark ettim. O gün kırk üç askere ve altı subaya 'hizmet vermek' zorunda kalmıştı. Gülmeye başladı. O hayata dayanamıyormuş artık. Tiksintiden çok, bedensel yorgunlukmuş. Tiksintiden çok, diye yineledi, gülümsüyordu. O gülümseyişi dokundu bana: sanki kendini haklı göstermek ister gibiydi ya da başka bir şeyler vardı o ikircikli gülümseyişin gerisinde, karanlık bir şey. Sonra ekledi: öbürleri, ondan önce, Lublia'dan, Zoe'den, Marica'dan önce orada bulunanlar, evden çıktıklarında acınası bir perişanlıktaymış. Paçavraya dönmüşlermiş. Ellerinde valizleri, kollarının altında bezden çıkınlarıyla çıkarken görmüş onları. Kadına benzer yanları kalmamışmış. Elleri makineli tüfekli iki SS onları bir kamyona bindirmiş, kim bilir nereye götürüyorlarmış. 'Evime dönmek istiyorum,' dedi Susanna, 'evime dönmek.'

Lamba yine tütmeye başlamıştı, yağlı bir petrol kokusu odaya yayılmaktaydı. Ben Susanna'nın elini tatlılıkla ellerimin arasında tutuyordum, ürkmüş bir kuşcağız gibi titriyordu eli. Gece, eşikte, hasta bir inek gibi solumaktaydı: sıcak nefesi ağaç yapraklarının hışırtısıyla nehrin şırıltısıyla doluyordu odaya.

'Gördüm ben onları buradan çıktıklarında,' dedi Susanna ürpererek, 'hortlağa dönmüşlerdi.'

Öylece, yarı karanlık odada uzun süre sustuk, kendimi buruk bir hüzünle dolu hissediyordum. Kendi sözlerime güvenimi yitirmiştim. Sözcüklerim sahteydi, kötüydü. Susuşumuz da sahte, kötü gibi geliyordu.

'Hoşça kal, Susanna,' dedim alçak sesle.

'Yukarıya çıkmak istemiyor musunuz?' dedi Susanna.

'Vakit geç oldu,' diye yanıtladım kapıya doğru ilerlerken. 'Hoşça kal, Susanna.'

'Au revoir,' dedi Susanna gülümseyerek.

Biçare gülümsemesi eşikte pırıldıyordu, gökyüzü yıldızlarla doluydu."

"O zavalı kızlardan bir daha hiç haber alamadınız mı?" diye sordu Louise uzun bir sessizliğin ardından.

İki gün sonra onları alıp götürdüklerini biliyorum. Almanlar kızları yirmi günde bir değiştiriyordu. Genelevden çıkardıklarını bir kamyona yüklüyorlar, nehre doğru götürüyorlardı. Schenck sonradan bana arkalarından o kadar da ağlamaya değmeyeceğini söyledi. Nasıl olsa artık hiçbir işe yaramazlardı. Paçavraya dönmüş oluyorlardı. Hem zaten Yahudiydiler."

Elles savaient qu'on allait les fusiller?[1] diye sordu Ilse.

Elles le savaient. Elles tremblaient de peur d'être fusillées. Oh! elles le savaient. Tout le monde le savait, à Soroca."[2]

Açık havaya çıktığımızda, gökyüzü yıldızlarla doluydu. Soğuk, cansız pırıldıyorlardı, camdan gözler gibi. İstasyondan trenlerin tiz düdük sesleri geliyordu. Berrak gökyüzünde solgun bir ilkbahar ayı yükselmekteydi; ağaçlar, evler kaygan, gevşek bir maddeden yapılmışa benziyordu. Dalların arasında, nehrin orada bir kuş ötüyordu. Issız bir yoldan nehir kıyısına kadar indik, setin üstüne oturduk.

Karanlıkta suyun sesi çimenlerde çıplak ayak seslerini andırıyordu. Derken ayın solgun ateşiyle aydınlanan bir ağacın dallarından bir kuş daha ötmeye koyuldu, uzaktan, yakından daha başka kuşlar yanıt verdi. Kocaman bir kuş sessiz bir uçuşla ağaçları sıyırarak geçti, suya değecek kadar yaklaştı, ağır, kararsız bir kanat çırpışıyla

1. (Fr.) Kurşuna dizileceklerini biliyorlar mıydı? (Ç.N.)

2. (Fr.) Biliyorlardı. Kurşuna dizilme korkusundan tir tir titriyorlardı. Oh! Biliyorlardı bunu. Soroca'da herkes biliyordu. (Ç.N.)

suyun öbür yanına ulaştı. Roma'nın Regina Coeli Hapishanesi'ndeki o yaz gecesi geldi aklıma, bir kuş sürüsü hapishanenin çatısına konmuş, ötmeye başlamıştı. Kuşkusuz Gianicolo'nun ağaçlarından geliyorlardı. "Tasso'nun meşesinde yuvalanmışlardır herhalde," diye düşünmüştüm, gözlerimden yaşlar süzüldüydü. Ağladığıma utanıyordum ama öylesine uzun bir mahpusluk süresinden sonra bir kuş cıvıltısı bir erkeğin gururundan, insanın yalnızlığından daha güçlü gelir. "Oh, Louise," dedim. Böylece istemeden, Louise'nin elini tuttum, tatlılıkla ellerimin arasında sıktım.

Louise tatlılıkla elini çekti azarlamaktan çok, şaşkınlıkla baktı. O beklenmedik hareketime şaşmıştı, belki de o acılı okşayışımdan kaçınmış olduğuna üzülüyordu; bense Susanna'nın ellerimin arasına bıraktığı elini hatırlamış olduğumu söylemeyi isterdim, Susanna'nın ufacık, terli eli, Soroca'daki genelevde: bir akşam Berlin'de bir metro vagonunda gizlice tuttuğum o Rus işçi kızın eli aklıma geliyordu, o uzun, buruş buruş, asitlerden çatlak çatlak olmuş eli. Soroca'daki genelevin sedirinde, biçare Yahudi kızı Susanna'nın yanında oturuyormuşum gibi geliyordu ve yüreğimi Louise'ye karşı, Louise von Preusse'e karşı, İmparatorluk Prensesi Louise von Hohenzollern'e karşı büyük bir acıma duygusu kaplıyordu. Kuşlar çevremizde, ayın loş ışığında cıvıldaşıyordu. İki kız susmuş, nehrin set boyunca akışını, karanlıkta o donuk parlayışını seyrediyorlardı.

"*J'ai pitié d'être femme,*"[1] dedi Louise alçak sesle, o Potsdam vurgulu Fransızcasıyla.

1. (Fr.) Kadın olduğuma acınıyorum. (Ç.N.)

Beşinci bölüm

RENGEYİKLERİ

XVI

Çıplak adamlar

Laponya Valisi Kaarlo Hillilä kadehini kaldırdı, "*Málianne*," dedi. Laponya'nın Kuzey Kutup Dairesi üstünde kurulmuş başkenti Rovaniemi'de, Valilik Sarayı'nda yemekteydik.

"Kuzey Kutup Dairesi tam masanın altından, ayaklarımızın arasından geçiyor," dedi Kaarlo Hillilä. İspanya'nın Finlandiya Elçisi Kont Agustín De Foxá eğilip masanın altına baktı, herkes kahkahayı bastı, De Foxá ise dişlerinin arasından söylendi: "*Ces sacrés ivrognes!*"[1] Herkes kafayı bulmuştu: yüzler solgun, alınlar terden sırılsıklam, gözler parlak ve sabit, alkolün sedef yansımaları düşürdüğü Finli gözleri. Ben De Foxá'ya diyordum ki: "Agustín, sen fazla içiyorsun." Agustín de şöyle yanıtlıyordu: "Haklısın, fazla içiyorum ama bu son kadeh." Ve kadehini kaldırarak kendisine, "*Maljanne*," diyen Olavi Koskinen'e De Foxá, "Yok, teşekkür ederim, içmeyeyim," yanıtını veriyordu. Ama Vali gözlerini ona dikerek soruyordu: "*Vous refusez de boire à notre santé?*"[2] Ben De Foxá'yı alçaktan uyarıyordum: "Tanrı aşkına, Agustín, ihtiyatsızlık

1. (Fr.) Şu pis sarhoşlar! (Ç.N.)
2. (Fr.) Şerefimize içmeyi reddediyor musunuz? (Ç.N.)

etme, hep evet diyeceksin, Tanrı aşkına, hep evet de." De Foxá da evet diyordu, hep evet diyordu, arada bir kadehini, "*Maljanne*," diyerek kaldırıyordu, yüzü kıpkırmızı olmuştu, alnı terden parlıyordu, buğulanmış gözlük camlarının gerisinde gözleri kararsızdı. "Tanrı yardımcımız olsun," diye düşünüyordum De Foxá'ya baktıkça.

Vakit gece yarısına yakın olmalıydı. İnce bir sis perdesine bürünmüş güneş ufukta pelür kâğıdına sarılmış bir portakal gibi parıldıyordu. Açık pencerelerden buz gibi bir şiddetle içeriye dalan hayaletsi Kuzey ışığı, altı saattir sofrada oturduğumuz, Fin stili son derece modern, basık tavanlı, duvarları beyaz boyalı, zemini pembemsi betula ağacından ahşap döşeli muzzam salonu bir ameliyathaneyi andıran kör edici bir aydınlığa boğuyordu. Dikdörtgen biçimi, uzun, dar pencereler Kemi ve Ounas'ın suladığı geniş vadiye, Ounasvaara'nın ormanlık ufkuna açılıyordu. Duvarlara birkaç *rya*, yani Lapon çobanlarıyla Fin köylülerinin basit el tezgâhlarında dokudukları kilimlerle, İsveçli ressamlar Skjöldebrand ve Aveelen ile Fransız ressamı Visconte de Beasmont'nun eseri güzel baskılar asılıydı. *Rya*'ların arasında bir tanesi vardı ki çok değerliydi, üzerine ağaçlar, rengeyikleri, oklar, yaylar dokunmuştu, renkleri pembe gri yeşil siyahtı; yine pek ender bir kilimin egemen renkleri beyaz pembe yeşil kahverengiydi. Baskılarda Pohjanmaa ve Laponya peyzajları, Oulu'nun, Kemi'nin, Ounas'ın manzaraları, Törne Limanı'ndan ve Rovaniemi Tori'sinden perspektifler görünüyordu. (XVIII. yüzyıl sonlarında ve geçen yüzyılın başlarında, Skjöldebrand, Aveelen ve Beaumont Vikontu bu güzelim dalları bakıra işliyorken, Rovaniemi Finlandiyalı öncülerin, Laponyalı rengeyiği çobanlarıyla balıkçılarının yaşadığı, yüksek ağaç kütüklerinden oluşturulmuş bir korunağın içinde yer alan, çam gövdeleriyle yapılmış ufak evlerden meydana gelmiş bir köy irisinden

ibaretti: köyün tamamı Tori'nin, gömütlüğün ve Bassi adlı bir İtalyan tarafından inşa edilmiş gri boyalı güzel kilisenin çevresine toplanmıştı. Kilise, İsveç'ten kaynaklanan ama aynı zamanda XV. Louis Fransa'sından ve Yekaterina Rusya'sından gelme öğelerle zenginleştirilmiş, Kuzey Pohjanmaa'daki Finlandiyalı öncülerin ve Laponya'nın eski evlerinin beyaz lake mobilyalarında görülen yeni-klasik stilde yapılmıştı). Kapının üstünde, iki pencere arasında, duvarda kesekleri bezemeli, sapları kısa, yumuşak rengeyiği derisiyle kaplı kemikten antika *puukko*'lar yami kamalar asılıydı. Davetlilerin her biri de öyle, kemerinden sarkan *puukko*'suyla gelmişti.

Vali masanın başında, beyaz ayı postuyla kaplanmış bir iskemlede oturuyordu. Ben, kim bilir hangi nedenden ötürü Vali'nin sağında, İspanya Elçisi Kont Agustín De Foxá da yine kim bilir hangi nedenden ötürü, onun solunda oturuyorduk. De Foxá ateş püskürüyordu. "*Ce n'est pas pour moi, tu comprends*," diyordu bana, "*c'est pour l'Espagne.*"[1] Titu Michailesco kafayı bulmuştu, ona diyordu ki: "*Ah! C'est pour* les *Espagnes, n'est-ce pas? Pour* les *Espagnes.*"[2] Ben yatıştırmaya çabalıyordum, "Benim suçum değil," diyordum. "*Tu ne représentes pas l'Italie, toi, et alors? Pourquoi es-tu assis à sa droite?*"[3] diye söyleniyordu De Foxá. "*Il représente* ses *Italies, n'est-ce pas, Malaparte, que tu représentes* tes *Italies?*"[4] diyordu Michailesco. "*Ta gueule!*"[5] diye paylıyordu Agustín. Ben sarhoş konuşmalarına bayılırım, Michailesco ile De

1. (Fr.) Sırasıyla; "Senin için değil, anlarsın.", "İspanya için." (Ç.N.)
2. (Fr.) Ah! İki İspanya için, öyle değil mi? İspanya'lar için. (Ç.N.)
3. (Fr.) Sen İtalya'yı temsil etmiyorsun o halde? Sen neden onun sağında oturuyorsun? (Ç.N.)
4. (Fr.) O İtalyalarını temsil ediyor, sen İtalyalarını temsil ediyorsun, öyle değil mi Malaparte? (Ç.N.)
5. (Fr.) Kapa çeneni! (Ç.N.)

Foxá'nın, sarhoşların dizginlenmiş, teklifli öfkesiyle aralarında tartışmalarına kulak kabartıyordum. "*Ne t'en fais pas, le Gouverneur est gaucher,*"[1] diyordu Michailesco. "*Tu te trompes, il n'est pas gaucher, il louche,*"[2] diye yanıtlıyordu De Foxá. "*Ah, s'il louche, ce n'est pas la même chose, tu devrais protester,*"[3] diyordu Michailesco. "*Tu penses qu'il louche exprès pour me faire asseoir à sa gauche?*"[4] diyordu De Foxá. Alıyordu sözü Michailesco: "*Bien sûr, il louche esprès*"[5]. Onun üzerine İspanya Elçisi Kont Agustín De Foxá, Laponya Valisi Kaarlo Hillilä'ya dönüp şöyle diyordu: "*Monsieur le Gouverneur, je suis assis à votre gauche, je ne suis pas à ma place.*"[6] Kaarlo Hillilä şaşkın bakıyordu ona: "*Comment? Vous n'êtes pas à votre place?*"[7] De Foxá hafifçe öne eğiliyordu, "*Vous ne trouvez pas,*" diye yanıtlıyordu, "*que je devrais être assis à la place de Monsieur Malaparte?*"[8] Vali ona hayretler içinde bakıyordu, ardından bana dönerek, "*Comment?*" diyordu, "*vous voulez changer de place?*"[9] Herkes şaşkınlıkla gözlerini bana dikiyordu. "*Mais pas du tout, je suis assis á ma place,*"[10] diye yanıtlıyordum. "*Vous voyez?*" diyordu Vali zafer edasıyla İspanya Elçisi'ne dönerek, "*il est assis à sa place.*"[11] O noktada Titu Michailesco De Foxá'ya şöyle

1. (Fr.) Hiç alınma, Vali solaktır. (Ç.N.)
2. (Fr.) Yanılıyorsun, solak değil, şaşı. (Ç.N.)
3. (Fr.) Ha, şaşı ise durum değişir, o halde protesto etmelisin. (Ç.N.)
4. (Fr.) Beni sol yanına oturtmak için mahsustan mı şaşı bakıyor dersin? (Ç.N.)
5. (Fr.) Elbette, mahsustan şaşı bakıyor. (Ç.N.)
6. (Fr.) Sayın Vali, ben sol yanınızda oturmuş bulunuyorum, kendi yerimde değilim. (Ç.N.)
7. (Fr.) Nasıl? Kendi yerinizde değil misiniz? (Ç.N.)
8. (Fr.) Sizce, benim Mösyö Malaparte'nin yerinde oturmam gerekmez mi? (Ç.N.)
9. (Fr.) Sırasıyla; "Nasıl?"; "Yerinizi değiştirmek mi istiyorsunuz?" (Ç.N.)
10. (Fr.) Kesinlikle hayır, ben kendi yerimde oturuyorum. (Ç.N.)
11. (Fr.) Sırasıyla; "Gördünüz mü?"; "O kendi yerinde oturuyormuş." (Ç.N.)

diyordu: "*Mais, mon cher Agustín, tu ne vois pas que Monsieur le Gouverneur est ambidextre?*"[1] De Foxá kızarıyordu, peçetesiyle gözlüğünü siliyordu, kafası karışmış, "*Oui, tu as raison, je ne l'avais pas remarqué,*"[2] diyordu. Ben Agustín'e kaşlarımı çatarak bakıyordum: "*Tu as trop bu,*"[3] diyordum. "*Hélas!*"[4] diye yanıtlıyordu Agustín derin bir iç çekişle.

Altı saattir sofrada oturuyorduk ve Kemi Nehri'nin kırmızı karidesleri *krapuja*'lardan, İsveç mezelerinden, havyardan, *siika* ve füme rengeyiği dilinden, lahana ve domuz derisi çorbasından, Ounas'ın genç kız dudağı pembeliğindeki dev somonlarından, rengeyiği rostosundan ve fırında ayı pençesinden, şeker soslu hıyar salatasından sonra, sofranın sisli ufkunda, boşalmış *snap*, Mosel ve Château Lafite şarabı şişelerinin arasında, şafak rengi göğünün ortasında, konyak sökün etmişti sonunda. Ve hepimiz kımıldamadan, Fin yemeklerinin konyak saatindeki o derin sessizliğine gömülmüş, gözlerimizi birbirimizden ayırmadan, töresel sessizliği yalnızca, "*Maljanne,*" demek için bozarak oturuyorduk.

Yemek faslını bitirmiş olmamıza karşın, Vali Kaarlo Hillilä'nın çenesi kesintisiz, boğuk, neredeyse tehditkâr bir ses çıkarıyordu. Bu Kaarlo Hillilä otuzunu ancak geçmiş bir adamdı, ufak tefekti, boynu omuzlarının derinine gömülmüştü. Kalın parmaklarını, atletik omuzlarını, kısa, kaslı kollarını gözlemliyordum. Gözleri ufaktı, daracık alnında, bir çift ağır kırmızı gözkapağının altında çekik çekikti. Saçları koyu sarıydı, kıvırcık hatta giriftti, tırnak gibi kısa kesilmişti. Dudakları dolgun, çatlak çat-

1. (Fr.) Fakat azizim Agustín, Vali Bey'in iki elini de eşit kullandığını görmüyor musun? (Ç.N.)
2. (Fr.) Evet, haklısın, fark etmemiştim. (Ç.N.)
3. (Fr.) Fazla içtin. (Ç.N.)
4. (Fr.) Maalesef. (Ç.N.)

lak, mavimsiydi. Konuşurken başını eğiyor, çenesini göğsüne değdiriyor, ara sıra dudaklarını büzerek alttan yukarı bakıyordu. Gözlerinde yabanıl, kurnaz bir bakış pırıldıyordu, kısa, şiddetli bir bakış, öfkeli ve acımasız.

"Himmler bir dâhi," dedi Kaarlo Hillilä yumruğunu masaya indirerek. O sabah Himmler'le dört saat süren bir konuşması olmuştu, dolayısıyla müthiş gururlanıyordu.

"*Heil Himmler*," dedi De Foxá kadehini kaldırarak.

"*Heil Himmler*," dedi Kaarlo Hillilä ve gözlerini sert, azarlayan bir bakışla yüzüme dikerek ekledi: "Şimdi onunla karşılaştığınızı, konuştuğunuzu ve kim olduğunu tanıyamadığınızı mı yutturmak istiyorsunuz bize?"

"Bir kez daha söyleyeyim," dedim, "ben onun Himmler olduğunu bilmiyordum."

Birkaç akşam önce, Hotel Pohjanhovi'nin holünde, asansörün önünde, bir grup Alman subayı duruyordu. Asansörün eşiğinde orta boylu bir adam vardı; Hitler üniforması giymişti, Stravinski'ye benziyordu. Moğol suratlı, elmacıkkemikleri çıkık, miyop gözleri bir balığı andıran, kalın gözlük camlarının gerisinden bir akvaryum camının ardındaymış gibi bakan biriydi. Yüzü bir garipti, zalim ve soyut bir görünümü vardı. Yüksek perdeden konuşuyor, gülüyordu. Bir an geldi, asansörün sürgülü parmaklığını kapamış, düğmesine basmaya hazırlanıyordu ki ben koşarak yetiştim, subayların arasından kendime yol açtım, subaylar beni durdurana kadar parmaklığı açarak asansöre dalıverdim. Üniformalı kişi beni geri itmek ister gibi bir hareket yapmıştı, ben de onu iteklemiş, parmaklığı çekmiş, asansörün düğmesine basmıştım. Böylece, demir kafesin içinde, Himmler'le baş başa kalmıştım. Bana şaşkınlıkla, galiba biraz da öfkeli bakıyordu. Rengi solgundu, tedirgin olduğunu fark ettim. Kafesin bir köşesine sığınmıştı, orada ani bir saldırıdan korunmak istermiş gibi ellerini öne uzatmış, balık

gözlerini üzerime dikmişti, hafiften soluyordu. Ben ona şaşkınlıkla baktım. Asansörün camlarından subayları görüyordum; peşlerinde birkaç Gestapo ajanıyla, merdivenlerden yukarıya, sahanlıklarda birbirlerine çarparak koşuşuyorlardı. Himmler'e döndüm, gülümseyerek onun hangi kata gideceğini sormaksızın düğmeye bastığımdan ötürü özür diledim. "Üçüncü kat," diye gülümsedi ve hayli rahatlamış göründü.

"Ben de üçüncü kata çıkıyordum," dedim.

Asansör üçüncü katta durdu, ben kapının parmaklığını açtım, buyursun geçsin diye yol verdim; ama Himmler eğildi, nazik bir hareketle bana kapıyı gösterdi, ben de subaylarla Gestapo ajanlarının şaşkın bakışları arasında asansörden ilk çıkan kişi oldum. Yatağıma henüz girmiştim ki, bir SS askeri kapımı tıklattı. Himmler beni dairesinde bir punç içmeye çağırıyormuş. "Himmler, mi? *Perkele!*" dedim kendi kendime. *Perkele* Fincede ağza alınması ayıp sayılan bir sözdür "vay canına" anlamına gelir. Himmler ha? Benden ne istiyordu peki? Kendisiyle nerede karşılaşmıştım ki? Asansördeki o adam olduğu aklıma bile gelmedi. Himmler mi? Yatağımdan kalkmaya üşeniyordum; zaten bir buyruk değil, bir çağrıydı. Böylece Himmler'e, çağrısına teşekkür ettiğimi, ama beni bağışlamasını rica ettiğimi söylettim: yorgunluktan bitkindim, çoktan yatmıştım. Az sonra kapım yeniden tıklatıldı. Bu kez gelen bir Gestapo ajanıydı. Himmler tarafından bana bir şişe konyağı armağan olarak getiriyordu. Masaya bir çift bardak koydum, Gestapo ajanına içki ikram ettim. "*Prosit*," dedim. "*Heil Hitler*," yanıtını verdi ajan. "*Ein Liter*," dedim ben. Koridorda Gestapo ajanları bekçilik ediyordu, otel ellerinde makineli tüfekler, SS'lerle çevrilmişti. "*Prosit*," dedim. "*Heil Hitler*," diye yanıtladı Gestapo ajanı. "*Ein Liter*," dedim ben. Ertesi sabah otel müdürü nazikçe benden odamı

boşaltmamı rica etti: beni birinci kata, bir koridorun ucundaki çift yataklı bir odaya indirdiler. Öbür yatağı bir Gestapo ajanı işgal ediyordu.

"Mahsustan onu tanımıyormuş gibi yapmışsındır," dedi arkadaşım Jaakko Leppo, beni düşmanca bir bakışla süzerek.

"Kendisini daha önce hiç görmemiştim ki, nereden tanısaydım," diye yanıtladım.

"Himmler olağanüstü bir adamdır, son derece ilginç biridir," dedi Jaakko Leppo. "Çağrısını kabul etmeliydin."

"Hiçbir alışverişim olmasını istemediğim bir şahıs," diye yanıtladım.

"Haksızsınız," dedi Vali, "kendisini tanımadan önce ben de Himmler'in korkunç biri olduğunu düşünüyordum: sağ elinde bir tabanca, sol elinde bir kırbaç falan. Onunla dört saat boyunca konuştum ya, olağanüstü kültürlü bir adam, bir sanatçı, gerçek bir sanatçı, her türlü insanca duyguya açık, soylu bir ruh taşıyor. Dahası var: duygusal biri." Vali aynen böyle söyledi: "Duygusal biri." Sonra ekledi: "Şimdi, kendisini yakından tanıdıktan, dört saat boyunca konuşmak onuruna eriştikten sonra, resmini yapmak gerekse onu sağ elinde İncil, sol elinde dua kitabıyla çizermiş." Vali aynen böyle söyledi: "Sağ elinde İncil, sol elinde dua kitabıyla." Ve masaya bir yumruk indirdi.

De Foxá, Michailesco ve ben hesaplı bir gülümseyi gizleyemedik ve De Foxá bana dönüp sordu: "Ona asansörde rastladığında elinde ne vardı, tabanca ile kırbaç mı, yoksa İncil ile dua kitabı mı?"

"Elinde hiçbir şey yoktu," diye yanıtladım.

"Öyleyse Himmler değilmiş, başka biriymiş," dedi ciddiyetle De Foxá.

"İncil ile dua kitabı, işte o kadar," dedi Vali ve masaya bir yumruk indirdi.

- "Sen mahsustan onu tanımıyor gibi yapmışsındır,"

dedi arkadaşım Jaakko Leppo. "Onun Himmler olduğunu pekâlâ biliyordun."

"Büyük bir tehlike atlatmışsınız," dedi Vali. "Oradakilerden biri bir suikast yapacağınızı düşünüp sizi vurabilirdi de."

"Senin başına gelecek var, kuşkusuz," dedi Jaakko Leppo.

"*Maljanne*," dedi De Foxá kadehini kaldırarak.

"*Maljanne*," diye yanıtladı hepsi koro halinde.

Davetliler baston yutmuş gibi, iskemlelerinin arkalıklarına kaskatı dayanmış oturuyor, şiddetli bir rüzgâra kapılmışçasına hafifçe başlarını sallıyorlardı. Konyağın kuru, kuvvetli kokusu salona yayılmaktaydı. Jaakko Leppo bakışlarını De Foxá'ya, Michailesco'ya, bana dikmişti, donuk gözlerinde düşmanca bir alevle bakıyordu. Vali Kaarlo Hillilä arada bir kadehini kaldırarak, "*Maljanne*," diyordu. "*Maljanne*," diye yanıtlıyordu öbürleri, hep bir ağızdan. Geniş pencerelerin camlarının ötesinde Kemi ve Ounas nehirlerinin vadilerinin gamlı, ıssız, umutsuz manzarasını, ormanların, suların, göklerin o harika saydamlıktaki ve derinlikteki perspektiflerini seyrediyordum. Uzaklarda hafifçe dalgalanan *tunturit*'lerin, gevşek katları arasında bataklıklar, göller, koruluklar ve büyük kutup nehirlerinin çığrını gizleyen ormanlık tepelerin dibinde, Kuzey'in apak, şiddetli, katıksız ışığıyla kavrulmuş uçsuz bucaksız bir ufuk açılıyordu. Ben o bomboş, yüksek mi yüksek gökyüzünü, yapraklarla suların soğuk parıltısı üstünde asılı duran o soluk ışık uçurumunu seyrediyordum. O hayaletsi peyzajın bütün gizli, esrarlı anlamı gökyüzündeydi, şaşırtıcı bir bembeyaz ışıkla yanan, buz gibi, cansız bir tebeşir parıltısındaki o yüce o donduruçu çölün rengindeydi. O gökyüzünün altında (gece güneşinin solgun yuvarlağı dümdüz bir beyaz duvara boyanmıştı sanki) ağaçlardan, taşlardan, otlardan, sulardan

bir garip madde yağıyordu; gevşek, kaygan bir madde ki, işte o tebeşirsi ışıktı, Kuzey'in hayaletsi, göz kamaştırıcı aydınlığı. O kıpırtısız o saf parıltıda insan yüzü dilsiz, kör bir alçıdan maskeye dönüşür. Gözsüz, dudaksız, burunsuz, şekilsiz, dümdüz bir maske, De Chirico'nun kimi kahramanlarının yumurta kafalarına benzer.

Pencerelerden içeriye dalan apak ışığın dondurucu şiddetteki darbeleri altında, davetlilerin yüzlerinde, canlı olarak yalnızca birazcık gölge vardı, gözkapaklarının altında bakışlarının o bir damlacık mavisi, bir de gözkapaklarıyla kaşları arasındaki çukurluk. Kuzey'in ışığı, gözlerin dışındaki her türlü yaşam belirtisini her insanca görünümü yakıp kavurur. Ölümün görünümünü verir insana. Ve Vali'ye döndüm, gülümseyerek dedim ki, davetliler gibi onun da çehresi bana Rovaniemi'ye geldiğim gece Tori'de uyuyan askerlerin yüzlerini anımsatıyordu. Yerde uyuyorlardı, saman döşekler üstünde. Yüzleri alçıdandı: gözsüz, dudaksız, burunsuz, dümdüz, yumurta biçimi. Uyuyanların kapalı gözleri nazik, duyarlı kısımlarıydı, beyaz ışık oralara çekine çekine, hafifçe değerek giriyordu, ufacık bir ılık yuva, bir damlacık gölge oluşturuyordu. Bir damlacık mavilik. O yüzlerdeki tek canlı şey işte o bir damlacık gölgeydi. "Yumurta biçimi bir yüz mü? Şimdi benim yüzüm de yumurta biçimi mi yani?" dedi Vali bana şaşkın, tedirgin bakarak, gözlerini, burnunu, ağzını yoklayarak. "Evet," dedim, "aynen yumurta gibi." Hepsi bana şaşkın, tedirgin baktı, yüzlerini yokladılar. Ben de Petsamo yolunda, Sodankylä'da gördüklerimi anlattım. Sodankylä'da mola vermiştim, sakin bir geceydi, gökyüzü apaktı, ağaçlar, evler, tepeler, hepsi alçıdandı sanki. Gece güneşi kör, kirpiksiz bir göze benziyordu.

Derken Ivalo yolundan bir cankurtaran geldi, revirin bulunduğu postanenin karşısındaki ufak otelin önünde durdu. Beyazlar giymiş erkek hastabakıcılar (ah, o ke-

ten önlüklerin göz kamaştırıcı beyazlığı!) cankurtarandan sedyeler çıkarıp çayırın üstüne sıralamaya başladılar. Sedyelerde ağır gövdeli, kıpırtısız, buz gibi birkaç alçıdan heykel yatıyordu, yüzleri oval, dümdüzdü, gözsüz, burunsuz, ağızsızdılar. Yüzleri yumurta biçimiydi.

"Heykeller mi?" dedi Vali. "Yani sahiden alçıdan heykeller mi demek istiyorsunuz? Yani onları cankurtaranla hastaneye mi götürüyorlardı?"

"Heykeller," diye yanıtladım, "alçıdan heykellerdi. Derken göğü bir gri bulut kapladı ve o âna değin o durgun apak parıltıda eriyip gitmiş canlı varlıklar ve nesneler o apansız gölgeden çıkıp çevremde gerçek biçimlerini ortaya koyuverdiler. Sedyelerde uzanmış yatan alçıdan heykeller, buluttan yağan o gölgede birdenbire insan bedenlerine dönüştüler, o alçı maskeler etten kemikten yüzler, insan yüzleri olup çıktılar. İnsandı hepsi, yaralı askerlerdi. Hem bakışlarıyla beni izliyorlardı, şaşırmışlardı, kararsızlardı; çünkü ben de, onların gözlerinin önünde, alçıdan bir heykelken birdenbire insana dönüşüvermiştim, etten ve gölgeden, canlı bir insana."

"*Maljanne*," dedi Vali, şaşkın, tedirgin bir bakışla beni süzerek.

"*Maljanne*," diye yineledi hepsi bir ağızdan, ağzına kadar konyak dolu kadehlerini kaldırarak.

"Fakat Jaakko da ne yapıyor öyle? Çıldırdı mı ne?" dedi De Foxá birden, beni kolumdan yakalayarak.

Jaakko Leppo iskemlesinde gövdesi hareketsiz oturuyordu, başını biraz öne eğmişti: alçak sesle, elini kolunu oynatmaksızın, yüzü ifadesiz, öylece konuşuyor, gözleri siyah bir ateşle dolu. Ağır ağır sağ elini yanından aşağı kaydırıyor, kemerine asılı duran, sapı rengeyiği kemiğinden *puukko*'sunu kınından çıkarıyor ve birdenbire kısa, tombul kolunu elinde kamayla kaldırıyor, gözlerini Titu Michailesco'ya dikiyor. Hepsi de onun gibi yaparak *puukko*'larını kınından çıkarıyor.

"Hayır, öyle değil," diyor Vali. O da *puukko*'sunu kınından çekip ayı avcısının hareketini yineliyor.

"Anladım, dosdoğru kalbine," diyor Titu Michailesco, rengi solmuş.

"Böyle, dosdoğru kalbine," diye yineliyor Vali, bıçakla yukarıdan aşağı bir darbe indirir gibi yaparak.

"Ve ayı yere yıkılır," diyor Michailesco.

"Yok, hemen yıkılmaz," diyor Jaakko Leppo. "İleriye doğru birkaç adım atar, sonra sallanır sonra devrilir. Çok güzel bir andır o."

"*Ils sont tous ivres morts*," diyor De Foxá alçak sesle, kolumu sıkarak. "*Je commence à avoir peur.*"[1]

O zaman şöyle diyorum: "Tanrı aşkına, korktuğunu belli etme! Korktuğunu fark ederlerse alınabilirler. İçlerinde kötülük yok ama içince çocuklaşıyorlar."

"Kötü ruhlu olmadıklarını biliyorum," diyor De Foxá. "Çocuk gibiler. Tamam da, ben çocuklardan ürkerim."

"Korkmadığını göstermek için güvenli bir sesle '*Málianne*,' deyip yüzlerine dik dik bakarak, kadehi başına dikmelisin."

"Elimden gelmez," diyor De Foxá. "Bir kadeh daha içersem zom olurum."

"Tanrı aşkına," diyorum, "sarhoş olayım deme! İspanyol sarhoş oldu mu tehlike arz eder."

"Sayın Elçi," diyor bir Finli subay, Binbaşı von Hartmann, De Foxá'ya dönüp İspanyolca, "İspanya'da iç savaş sırasında, ben *Tercio*'daki[2] arkadaşlarıma eğlence olsun diye *puukko* oyununun nasıl oynandığını öğretirdim. Size de öğreteyim mi, Sayın Elçi?" dedi.

1. (Fr.) Sırasıyla; "Bunların hepsi zilzurna sarhoş.", "Korkmaya başlıyorum." (Ç.N.)

2. *Tercio Español*: İç savaş sırasında milliyetçi taraftaki sivil muhafız tümeni. (Ç.N.)

"*Je n'en vois pas la nécessité,*"[1] diyor De Foxá, işkillenmiş.

Pinerolo'daki atçılık okuluna gitmiş ve İspanya'da Franco'nun ordusunda gönüllü savaşmış olan Binbaşı von Hartmann nazik ve otoriter bir adam: kendisine nezaketle baş eğilmesinden hoşlanıyor.

"Öğretmemi istemez misiniz? Neden ama? Öğrenmeniz *gereken* bir oyundur, Sayın Elçi. Bakın. Sol el masaya parmaklar açık olarak bastırılır, *puukko* sağ elle tutulur, kararlı bir vuruşla, bıçağın ucu masaya iki parmak arasına saplanır." Bunu söyleyerek *puukko*'yu kaldırıyor ve kendi elinin açık parmaklarının arasına şiddetli bir darbe indiriyor. Bıçağın ucu masaya, işaretparmağı ile ortaparmağının arasına saplanıyor.

"Gördünüz mü nasıl yapılıyor?" diyor von Hartmann.

"*Válgame Dios!*"[2] diye ünlüyor De Foxá benzi atarak.

"Denemek ister misiniz, Sayın Elçi?" diyor von Hartmann *puukko*'yu De Foxá'ya uzatarak.

"Denemeyi isterdim de," diyor De Foxá, "ama parmaklarımı açamam, benim parmaklarım ördeklerinki gibidir."

"Acayip şey!" diyor von Hartmann inanmayarak. "Gösterin bakayım."

"*Ça ne vaut la peine,*" diyor De Foxá ellerini sırtına saklayarak, "*c'est un défaut, un simple défaut de naissance, je peut pas écarter les doigts.*"[3]

"Gösterin bakayım," diyor von Hartmann.

İspanya Elçisi'nin ördeklerinkine benzeyen parmakları nasılmış diye görmek için hepsi masanın üstüne aba-

1. (Fr.) Gerekli olduğunu sanmıyorum. (Ç.N.)

2. (İsp.) Tanrı'm sen yardım et! (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "Görecek bir şey yok.", "Kusurluyum, doğuştan gelme ufak bir kusur, parmaklarımı ayıramıyorum." (Ç.N.)

nıyor, De Foxá da ellerini masanın altına saklıyor, cebine sokuyor, sırtına götürüyor.

"*Vous êtes donc un palmipède?*" diyor Vali, *puukko*'yu eline alarak, "*montrez-nous vos mains, Monsieur le Ministre.*"[1]

Hepsi kamalarını çekmiş, masanın üstüne abanıyorlar.

"*Un palmipède?*" diyor De Foxá, "*je ne suis pas un palmipède. Pas tout á fait. Ce n'est qu'un peu de peau entre les doigts.*"[2]

"*Il faut couper la peau,*" diyor Vali uzun *puukko*'sunu havaya kaldırarak, "*ce n'est pas naturel d'avoir des pattes d'oie.*"[3]

"*Des pattes d'oie?*" diyor von Hartmann, "*vous avez déjà la patte d'oie, á votre âge, Señor Ministro? Montrez-moi vos yeaux.*"[4]

"*Les yeux?*" diyor Vali, "*Pourquoi les yeux?*"[5]

"*Vous aussi vous avez la patte d'oie,*" diyor De Foxá, "*montrez donc vos yeux.*"[6]

"*Mes yeux?*"[7] diyor Vali tedirgin bir sesle.

Valinin gözlerini yakında gözlemlemek için hepsi masanın üstüne eğiliyorlar.

"*Maliänne,*" diyor Vali kadehini kaldırarak.

"*Máliänne,*" diye yineliyorlar koro halinde.

1. (Fr.) Sırasıyla; "Yani siz şimdi perdeayaklı mısınız?", "Ellerinizi gösterin, Sayın Büyükelçi." (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Perdeayaklı mı?", "Hayır, hiç de perdeayaklı değilim. Parmaklarımın arasında birazcık deri var, o kadar." (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "O deriyi kesmek lazım.", "İnsanın kaz ayaklı olması doğal bir şey değildir." (Ç.N.)

4. (Fr.) Sırasıyla; "Kaz ayaklı mı?", "Daha bu yaşta gözlerinizin çevresinde kaz ayağı gibi kırışıklar mı var? Gözlerinize bakalım." (Ç.N.)

5. (Fr.) Sırasıyla; "Gözlerine mi?", "Niçin gözlerine bakalım?" (Ç.N.)

6. (Fr.) Sırasıyla; "Sizin de göz çevrenizde kırışıklar var.", "Siz gözlerinizi gösterin." (Ç.N.)

7. (Fr.) Gözlerimi mi? (Ç.N.)

"*Vous ne voulez pas boire avec nous, Monsieur le Ministre?*"[1] diyor Vali, sitemli bir sesle.

"*Monsieur le Gouverneur, Messieurs,*" diyor ciddiyetle İspanya Elçisi ayağa kalkarak, "*je ne peux plus boire. Je vais être malade.*"[2]

"*Vous êtes malade?*" diyor Kaarlo Hillilä, "*vous êtes vraiment malade? Buvez donc. Maljanne.*"[3]

"*Maljanne,*" diyor De Foxá, kadehini kaldırmaksızın.

"*Buvez donc,*" diyor Vali, "*quand on est malade, il faut boire.*"[4]

"Tanrı aşkına Augustín, iç," diyorum De Foxá'ya. "Sarhoş olmadığını bir anlarlarsa hapı yutarsın. Sarhoş olmadığını anlamasınlar diye içmek zorundasın." Finlilerin yanındayken, içmek şarttır: onlarla birlikte içmeyen, iki-üç "*Maljanne*" olsun, iki-üç kadeh bile geride kalan, güvenilmez bir kişiye dönüşür, herkes ona kuşkuyla bakmaya başlar. "Tanrı aşkına, Augustín, sarhoş olmadığını çaktırma."

"*Maljanne,*" diyor De Foxá, içini çekerek yeniden oturuyor, kadehini kaldırıyor.

"E, içsenize, Sayın Elçi," diyor Vali.

"*Válgame Dios!*" diye söyleniyor De Foxá, gözlerini kapatıp konyak dolu kadehi bir dikişte boşaltıyor.

Vali kadehleri yeni baştan dolduruyor, "*Maljanne,*" diyor.

"*Maljanne,*" diye karşılık veriyor De Foxá kadehini kaldırarak.

1. (Fr.) Bizimle birlikte içmek istemiyor musunuz, Sayın Büyükelçi? (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Vali Bey, Beyler,", "Daha fazla içemiyorum, hasta olacağım." (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "Hasta mısınız?", "Sahiden hasta mısınız? İçin öyleyse. Haydi, şerefinize." (Ç.N.)

4. (Fr.) Sırasıyla; "Şerefinize,", "İçin haydi, insan hastalanınca içki içmelidir." (Ç.N.)

"Aman Augustín, Tanrı aşkına sarhoş olayım deme," diyorum De Foxá'ya. "Sarhoş bir İspanyol korkunç olur. İspanya Elçisi olduğunu aklından çıkarma."

"*Je m'en fous*,"[1] diyor De Foxá: "*Maljanne*."

"İspanyollar," diyor von Hartmann, "içki içmeyi bilmiyor. Madrid kuşatmasında, ben *Tercio*'yla birlikte üniversite kampusunun önündeydim..."

"Ne?" diyor De Foxá, "biz İspanyollar içki içmeyi bilmiyor muymuşuz?"

"Tanrı aşkına Augustín, İspanya Elçisi olduğunu unutma."

"*Suomelle*," diyor De Foxá kadehini kaldırarak. *Suomelle*'nin anlamı: Finlandiya'nın sağlığına.

"*Arriba España!*"[2] diyor von Hartmann.

"Tanrı aşkına, Augustín, sarhoş olayım deme!"

"*Ta gueule! Suomelle!*" diyor De Foxá.

"Yaşasın Amerika!" diyor Vali.

"Yaşasın Amerika!" diyor De Foxá.

"Yaşasın Amerika!" diye yineliyorlar, kadehlerini kaldırarak, hepsi koro halinde.

"Yaşasın Almanya, yaşasın Hitler!" diyor Vali.

"*Ta gueule!*" diyor De Foxá.

"Yaşasın Mussolini!" diyor Vali.

"*Ta gueule!*" diyorum gülümseyerek, kadehimi kaldırıyorum.

"*Ta gueule!*" diyor Vali.

"*Ta gueule!*" diye tekrarlıyor hepsi koro halinde, kadehlerini kaldırarak.

"Amerika," diyor Vali, "Finlandiya'nın büyük dostudur. ABD'de yüz binlerce Finli göçmen var. Amerika bizim ikinci vatanımız."

1. (Fr.) Umurumda değil. (Ç.N.)
2. İç savaş sırasında faşistlerin töresel haykırışı: "Haydi İspanya!" (Ç.N.)

"Amerika," diyor De Foxá, "Finlilerin cennetidir. Avrupalılar öldüklerinde cennete gitmeyi umar. Finliler ise öldüklerinde Amerika'ya gitmeyi umar."

"Ben öldüğümde," diyor Vali, "Amerika'ya gidecek değilim. Finlandiya'da kalacağım ben."

"Elbette," diyor Jaakko Leppo, De Foxá'ya pis pis bakarak. "Diri ya da ölü, öldüğümüzde Finlandiya'da kalmayı isteriz."

"Elbette," diyor hepsi, De Foxá'ya pis pis bakarak. "Öldüğümüzde Finlandiya'da kalmak isteriz."

"*J'ai envie de caviar*,"[1] diyor De Foxá.

"*Vous désirez du caviar?*"[2] diyor Vali.

"*J'aime beaucoup le caviar*,"[3] diyor De Foxá.

"İspanya'da havyar bol mudur?" diye soruyor Rovaniemi Valisi Olavi Koskinen.

"*Il y avait du caviar russe, dans le temps*,"[4] diyor De Foxá.

"Rus havyarı mı?" diyor Vali alnını kırıştırarak.

"*Le caviar russe est excellent*,"[5] diyor De Foxá.

"Rus havyarı berbattır," diyor Vali.

"Albay Merikallio," diyor De Foxá, "Rus havyarı üstüne çok gülünç bir öykü anlattı bana."

"Albay Merikallio öldü," diyor Jaakko Leppo.

"Ladoga Gölü kıyısındaydık," diye anlatıyor De Foxá. "Ráikkola ormanında. Bazı Fin *sissit*'leri bir Rus siperinde koyu gri renkte bir tür yağla dolu bir kutu bulmuşlarmış. Bir gün Albay Merikallio ileri hatlardaki bir *korsu*'ya girmiş, içeride birkaç *sissit* kar çizmelerine yağ sürüyor-

1. (Fr.) Canım havyar çekti. (Ç.N.)
2. (Fr.) Havyar mı istiyorsunuz. (Ç.N.)
3. (Fr.) Havyarı çok severim. (Ç.N.)
4. (Fr.) Eskiden Rus havyarı vardı. (Ç.N.)
5. (Fr.) Rus havyarı nefistir. (Ç.N.)

larmış. Albay Merikallio havayı şöyle bir koklamış, 'Bu tuhaf koku da ne?' demiş. Balık kokuyormuş. *Sissit*'lerden biri, 'Balık kokusu bu, ayakkabı boyasından geliyor,' demiş, Albay'a bir teneke kutu göstererek. Bir havyar kutusuymuş.

"Rus havyarı ancak çizmelere sürmeye yarar," diyor Vali küçümseyerek. O anda bir hizmetkâr kapıyı ardına kadar açtı, "General Dietl!" diye bildirdi.

Vali ayağa kalktı, "Sayın Büyükelçi," dedi Foxá'ya dönerek, "Alman Generali Dietl, Narvik kahramanı, Kuzey Cephesi'nin en üst rütbeli komutanı, bana davetimi kabul etme onurunu bağışlamış bulunuyor. Sayın Büyükelçi, General Dietl'le benim evimde tanışacak olmanız beni mutluluk ve gururla dolduruyor."

Dışarıdan hiç alışılmadık bir şamata geliyordu: havlamalar, miyavlamalar, homurtulardan bir koro, sarayın avlusunda köpeklerden, kedilerden ve yaban domuzlarından oluşan bir hayvan sürüsü birbirine giriyordu sanki. Şaşkınlık içinde bakıştık. Ve işte kapı açıldı, eşikte General Dietl göründü, dörtayak üstünde emekliyordu, içeriye öylece girdi, ardından peş peşe bir grup subay, onlar da hepsi dörtayak üstü. O acayip geçit alayı havlayarak, homurdanarak, miyavlayarak salonun ortasına değin ilerledi, sonunda General Dietl ayağa kalktı, kaskatı hazır ol konumuna geçti, elini kasketinin siperliğine götürdü, sonra kollarını uzatarak, zorlama bir sesle Finlilerin birisi hapşırdığında söylediği iyi dileği haykırdı: "*Nuha!*"

Önümüzde ayakta duran adamın olağandışı görünümünü gözlemledim: uzun boylu, zayıf, zayıftan çok kuru bir ihtiyar Bavyeralı marangozun kaba saba planyasından çıkmış bir eski tahta parçası. Gotik yüzlüydü, eski zamanların Alman ustalarının yaptıkları tahta heykelleri

andırıyordu. Gözleri canlı, pırıl pırıldı, hem yabanıl hem çocuksu, burun delikleri acayip kıllı, alnıyla yanakları sayısız incecik çizgilerle dolu: tam iyice yıllanmış eski tahtanın çatlakları. Saçları koyu renk düzdü, kısa kesilmişti, Masaccio'nun genç soylularının kâkülleri gibi alnına düşüyor, yüzüne rahibimsi, aynı zamanda oğlansı bir hava veriyordu, ağzını çarpıtarak gülüşü de o havayı sevimsizce vurguluyordu. Hareketleri ani, tedirgin, hummalıydı, doğasında sayrılıklı bir şeylerin varlığını ele veriyordu: çevresindeki ve yüreğinde bulunan, kendisinin reddettiği ama bir anlamda bir tuzak bir tehdit gibi algıladığı bir şeylerin. Sağ eli sakattı: o sakat elin kısa, sıkıntılı kımıldanışı bile gizliden gizliye ona tuzak kuran, tehdit eden bir şeyden kuşkulandığını ele verir gibiydi. Elli yaşlarında, henüz genç sayılabilecek bir adamdı. Ama Laponya'nın vahşi ormanlarına, Kutbun bataklıklarına ve tundrasına, Petsamo ve balıkçılar yarımadasından, Liza Nehri'nin kıyıları boyunca Alakurtti'ye, Salla'ya değin uzanan bütün o muazzam cepheye dağılmış bulunan bütün Tirol'lü ya da Bavyeralı genç *Alpenjäger*'leri gibi, o da yüzünde, sarımsı yeşilimtırak benzinde, ezik ve hüzünlü bakışlarında, insanoğlunun Kuzey'in en ileri enlemlerinde kaçınılmaz biçimde kapıldığı cüzama benzer o ağır çöküşün, saçları çürüten, dişleri bozan, yüzde derin kırışıklar oyan, daha hayattayken kokuşmakta olan bedenleri saran o sarımsı yeşilimtırak buğunun, o ihtiyarlık çöküntüsünün izlerini sergiliyordu. Birden bana baktı. Uysal, kaderine boyun eğmiş bir hayvanın bakışıyla, gözlerinde öyle ezik ve umutsuz bir şey vardı ki, içimde derin bir tedirginlik uyandırdı. Dietl'in genç *Alpenjäger*'lerinin o hep aynı olağanüstü o hayvansı bakışıydı, aynı esrarlı bakışıydı; Laponya'nın kuytu ormanlarında üzgün, dalgın dolaşan, dişsiz, kel, buruşuklar içinde, beyaz burunları canlı cenazeler gibi sivrilmiş o Alman askerlerinin bakışı.

"*Nuha!*" diye haykırdı Dietl. Ardından ekledi: "Elsa nerede?"

Ve içeriye Elsa girdi. Ufak tefek, zayıf, narin, taş bebek gibi giyinmiş, kırılgan kız çocuğu havasıyla (Elsa Hillilä, Vali'nin kızı, on sekiz yaşını doldurmuş ama hâlâ kız çocuğu görünümünde), muazzam salonun dibindeki bir kapıdan içeriye giriyor, üstünde punç bardakları dizili bir kocaman gümüş tepsiyi iki eliyle kavramış. Ağır ağır ilerliyor, ayacıklarını pembe betula tahtasından döşemede çabuk çabuk kımıldatıyor. Gülümseyerek General Dietl'e yaklaşıyor, pek şirin bir halle eğilerek, "*Hüvää päivää*, iyi günler," diyor.

"*Hüvää päivää*," diye yanıtlıyor Dietl eğilerek; gümüş tepsiden bir bardak punç alıp havaya kaldırıyor, "*Nuha!*" diye bağırıyor. Maiyet subayları da tepsiden punç bardakları alıyor, havaya kaldırıyor, bağırıyorlar: "*Nuha!*" Dietl başını arkaya atıyor, bir dikişte içiyor, subayları da hepsi birden kurulmuş oyuncaklar gibi aynını yapıyor. Punçun yabanıl, yağlı, tatlı kokusu salona yayılıyor. Rengeyiğinin yağmur altında saçtığı o yağlı o tatlı kokunun aynı, rengeyiği sütünün kokusu. Ben gözlerimi yumuyorum, kendimi yeniden Inari'de, gölün kıyısında, Juutuanjoki Nehri'nin ağzında sanıyorum. Yağmur yağıyor, gökyüzü gözsüz bir çehre, bembeyaz bir ölü yüzü. Yağmur ağaç yapraklarının ve otların üstünde tıpır tıpır yayılıyor. Gölün kıyısında oturmuş yaşlı bir Lapon kadını, piposu dişlerinin arasında gözünü kırpmadan, kayıtsız bakıyor bana. Ormanda bir rengeyiği sürüsü otluyor, rengeyikleri gözlerini kaldırıp bana bakıyor. Ezik, umutsuz gözleri, ölülerin gizemli bakışı. Yağmurda bir rengeyiği sütü kokusu yayılıyor ortalığa. Bir öbek Alman askeri, yüzleri sivrisineklerden koruyan bir ağ maskesiyle örtülü, ellerinde ren derisinden eldivenler, göl kıyısında, ağaçların altında oturmuşlar. Gözleri ezik, umutsuz, onların gözlerinde de ölülerin esrarlı bakışı.

General Dietl küçük Elsa'yı belinden yakalamış, şimdi hepsinin koro halinde söyledikleri bir valsin temposunda dans ederek salonda sürüklüyor, hepsi ellerini çırparak ve *puukko*'ların ve *Alpenjäger* kamalarının saplarıyla bardakları çınlatarak tempo tutuyorlar. Bir öbek genç subay, pencerelerden birinin yanında, o sahneyi seyrederek sessizce içiyorlar. Ve işte içlerinden biri yüzünü benden yana dönüyor, beni görmeden bakıyor; kendisinin Prens Friedrich von Windisch-Graetz olduğunu fark ediyorum, uzaktan ona gülümsüyor, adını sesleniyorum: "Friki!" Başını öte yana çeviriyor, kimin çağırdığını araştırıyor. Öylesine uzak bir anıdan onu çağıran o ses, ne yandan geliyor acaba?

Karşımda duran kişi yaşlı bir adam, Roma'daki, Floransa'daki, Forte dei Marmi'deki genç Friki değil, yine de o eski inceliğinden bir şeyler kalmış onda. Ancak şimdi nezaketinde yozlaşmış bir şeyler var, alnı beyaz, hortlaksı bir gölgeyle kararmış. Bardağı kaldırdığını, "*Nuha*" demek için dudaklarını kıpırdattığını, içmek için başını arkaya attığını görüyorum ve o hareketi yaparken yüzünün kemikleri derisinin altında kırılgan görünüyor, kafatası seyrek saçlarının arasında apak beliriyor, alnının cansız derisi hafifçe pırıldıyor. Onun da saçları seyrelmiş, dişleri ağzının içinde sallanıyor. Balmumundan kulaklarının gerisinde, ensesi bir hasta çocuğunki gibi eğiliyor, bir kırılgan ihtiyar ensesi. Bardağı masanın üstüne koyarken elleri titriyor. Friki yirmi beş yaşında ve gözlerine ölülerin gizemli bakışı sinmiş bile.

O noktada Friedrich'e yaklaşıyorum, alçak sesle çağırıyorum: "Friki!" Friedrich ağır ağır dönüyor, ağır ağır tanıyor beni, derinliklerden ağır ağır su yüzüne çıkan, yüzü dağılmış bir kazazede gibiyim ve Friedrich yavaş yavaş tanıyor beni; hüzünle gözlemliyor, dağılmış yüzümü, yorgun ağzımı, beyaz bakışımı inceliyor. Sessizce elimi sıkıyor, upuzun bir an gülümseyerek bakışıyoruz

ve o uzun anda gözlerimin önünde Friedrich yeniden Forte dei Marmi kumsalında beliriyor: güneş kumun üstünde baldan bir nehir gibi akıyor, evimin çevresindeki çamlardan bal gibi yaldızlı ılık bir ışık çağlıyor (ama Clara artık Fürstenberg Prensi'yle evlenmiş, Suni de âşık olmuş); şimdi ikimiz de gözlerimizi kaldırıyoruz, yaprakların, suların, gökyüzünün apak parıltısına bakıyoruz pencereden. Zavallı Friki, diye aklımdan geçiriyorum. Friedrich pencerenin önünde ayakta duruyor, kımıldamıyor, soluğu belli belirsiz, ses çıkarmadan uçsuz bucaksız Lapon ormanlarını, apak, buz gibi gökyüzünün altında nehirlerin, göllerin, koruluk *tùnturit*'lerin yemyeşil, gümüşsü perspektiflerinin dalga dalga yayılarak uzaklaşmasını seyre dalmış, gitmiş. Elimle Friedrich'in koluna dokunuyorum, okşuyorum diyebilirim. Friedrich gözlerinin ezik, mutsuz pırıldadığı sapsarı, buruş buruş olmuş yüzünü bana çeviriyor. Bir anda tanıyıveriyorum o bakışı.

Bakışını tanıyıveriyorum ve bir titremedir alıyor içimi. Bir hayvanın bakışı bu, diye düşünüyorum dehşete kapılarak, bir hayvanın gizemli bakışı. Bir rengeyiğinin gözleri bunlar, diye düşünüyorum; rengeyiğinin ezik, umutsuz gözleri. "Hayır, Friki, sen, hayır," demek istiyorum ona ama onun gözlerinde de bir hayvanın bakışı var, bir rengeyiğinin alçakgönüllü, umutsuz gözleri. "Hayır, Friki, sen, hayır." Ama Friedrich ses çıkarmadan bakıyor bana, bakan bir rengeyiği sanki. Ezik, umutsuz gözlerini yüzüme diken bir rengeyiği sanki.

Öbür subaylar da, Friedrich'in arkadaşları da genç, yirmi, yirmi beş, olsun olsun otuz yaşlarındalar ama hepsi sapsarı, buruş buruş yüzlerinde ihtiyarlığın, çöküşün, ölümün belirtilerini taşıyor. Hepsinde umutsuz rengeyiği gözleri. Bunların hepsi hayvan, diye düşünüyorum, dehşet içinde, yabanıl hayvanlar. Hepsinin yüzünde, gözlerinde, yabanıl hayvanların o canım o olağanüstü uysallığı

ve hüznü seçiliyor, hepsinde hayvanların o dalgın o hüzünlü çılgınlığı, onların gizemli masumiyeti, onların korkunç merhameti. Bütün hayvanlarda bulunan o Hıristiyan merhameti. Hayvanlar İsa'dır, diye aklımdan geçiyor ve dudaklarım titriyor, ellerim titriyor. Friedrich'e bakıyorum, arkadaşlarına bakıyorum, hepsinde aynı pörsümüş, buruş buruş çehre aynı çıplak alın aynı dişsiz gülümseme, hepsinde o aynı rengeyiği bakışı. O çehrelerden zalimlik bile, Alman zalimliği bile silinip gitmiş. İsa'nın gözleri var onlarda, bir hayvanın gözleri. Birden belleğime Laponya'ya geldiğimden beri işittiğim şey geliyor, herkesin esrarlı bir şeymişçesine fısıldayarak dile getirdiği (gerçekten de esrarlı olan), ağza alınması yasaklanmış şey, Laponya'ya geldiğimden beri, o gencecik Alman askerleri, General Dietl'in *Alpenjäger*'leri hakkında anlatıldığını duyduğum bir şey düşüyor belleğime: ormanların kuytuluğunda kendilerini bir ağaca asıyormuş ya da bir gölün kıyısında günler ve günlerce oturup ufku seyre dalıyormuş da ardından şakaklarına bir kurşun sıkıyorlarmış ya da harika bir çılgınlığa, handiyse âşıkane bir hayale kapılıp yabanıl hayvanlar gibi ormanlarda avare dolaşmaya başlıyorlarmış da sonunda bedenlerini göllerin durgun sularına bırakıyorlarmış ya da yosunların halısı üstüne uzanıyor, rüzgârda gümbürdeyen ulu çamların dibinde ölümü bekliyorlarmış, tatlı tatlı ecele terk ediyorlarmış kendilerini, ormanın dondurucu yalnızlığında.

"Hayır, Friki, sen, hayır," demek geliyor içimden. Oysa Friedrich bana şöyle soruyor: "Roma'da ağabeyimi gördün mü?" Ben de şöyle yanıtlıyorum: "Evet gördüm, yola çıkmadan önce. Bir akşam, Excelsior'un barında." Oysa biliyorum ki Hugo öldü, biliyorum ki İtalyan hava kuvvetleri subayı olan Prens Hugo Windisch-Graetz İskenderiye'nin göğünden aşağı alevler içinde düştü. Oysa yanıtım şu oluyor: "Evet, bir akşam gördüm kendi-

sini, Excelsior'un barında. Yanında Marita Guglielmi vardı." Friedrich de bana soruyor: "Nasıl kendisi?" Diyorum ki: "İyidir, o da seni sordu, sana selam söyledi." Hugo'nun ölmüş olduğunu bildiğim halde. "Bana seninle mektup göndermedi mi?" diyor Friedrich. "Yola çıkmadan bir akşam önce ayaküstü gördüm onu, sana mektup yazacak zaman olmadı ki, selamlarını iletmemi istedi," diye yanıtlıyorum, Hugo'nun ölmüş olduğunu bile bile. Ve Friedrich diyor ki: "İyi çocuktur, Hugo." Ben de yanıtlıyorum: "Evet ya, gerçekten iyi bir çocuk, herkes çok seviyor, sana çok çok selam söyledi." Oysa Hugo'nun ölmüş olduğunu biliyorum. Friedrich gözlerini yüzüme dikiyor: "Kimi geceler uyanıveriyorum, Hugo'nun ölmüş olduğunu düşünüyorum," diyor ve bana o yabanıl hayvan bakışıyla bakıyor, o rengeyiği bakışıyla, ölülerin gözlerindeki o gizemli yabanıl hayvan bakışıyla. "Neden ağabeyinin ölmüş olduğunu düşünüyorsun ki? Roma'dan ayrılmadan önce Excelsior'un barında gördüm kendisini," diye yanıtlıyorum, oysa Hugo'nun ölmüş olduğunu biliyorum. "Ölmüş olmanın ne kötülüğü var ki?" diyor Friedrich. "Hiçbir kötülüğü yok, yasak değil. Ölmüş olmak yasak mı sanıyorsun?" O noktada apansızın ağzımdan şu sözler çıkıyor, sesim titreyerek: "Oh, Friki! Hugo ölmüş. Roma'dan ayrılmadan önceki akşam Excelsior'un barında gördüm kendisini. Çoktan ölmüştü. Sana selam söylememi rica etti. Sana mektup yazamadı çünkü ölmüştü."

Friedrich bana rengeyiği gözleriyle bakıyor, ezik ve umutsuz yabanıl hayvan gözleriyle, ölülerin gözlerindeki o gizemli hayvan bakışıyla; ardından gülümsüyor, diyor ki: "Hugo'nun ölmüş olduğunu biliyordum zaten. Ölmeden çok önce biliyordum. Ölmüş olmak harika bir şey." Kadehimi dolduruyor. Friedrich'in uzattığı kadehi alıyorum, elim titriyor.

"*Nuha*," dedi Friedrich.

"*Nuha*," dedim ben de.

"Birkaç günlüğüne İtalya'ya dönmeyi isterdim," dedi Friedrich uzun bir sessizlik ânından sonra. "Roma'ya dönmeyi isterdim. Öylesine genç bir kent ki Roma." Ardından ekliyor: "Ya Paola ne yapıyor? Görmeyeli çok oldu mu?"

"Golfta karşılaştık bir sabah, Roma'dan ayrılmadan az önce. Güzel kadın, Paola. Ben Paola'yı çok severim, Friki."

"Onu ben de çok severim," diyor. Ardından soruyor: "Ya Kontes Ciano ne yapıyor?"

"Ne yapsın? Öbür kadınlar ne yapıyorsa o da onu yapıyor."

"Yani demek istiyorsun ki..."

"Yok, bir şey demek istemiyorum Friki."

Gülümseyerek bakıyor bana. Ardından diyor ki: "Ya Luisa, ne yapıyor? Ya Alberta?"

"Oh, Friki," diye yanıtlıyorum, "orospuluk ediyorlar. Orospuluk etmek şimdilerde İtalya'da pek revaçta. Herkes orospuluk ediyor. Papa da, Kral da, Mussolini de, sevgili prenslerimiz de, kardinaller de, generaller de, hepsinin yaptığı orospuluk işte."

"İtalya'da hep öyle olmuştu," diyor Friedrich.

"Hep öyle olmuştu, hep öyle olacak. Ben de orospuluk ettim, hem de yıllar yılı, bütün diğerleri gibi. Derken o hayattan iğrendim, isyan bayrağını açtım, soluğu hapiste aldım. Ama soluğu hapiste almak da orospuluk etmenin bir biçimi. Kahramanlık taslamak da, özgürlük için *savaşım vermek* de orospuluk etmenin bir biçimi İtalya'da. Bunun yalanın dik âlâsı olduğunu, özgürlük uğruna canını veren bütün o insanları aşağılamak olduğunu söylemek de orospuluk etmenin bir biçimi. Kurtuluş yok, Friki."

"İtalya'da hep öyle olmuştu," diyor Friedrich, "hep o aynı beyaz karnın içinde bayraklar dalgalandıran o aynı yurt:

Senin beyaz karnının kuytuluğunda
beni çağırmakta yurdum
dalga dalga rüzgârda tüm bayraklarıyla."

"Bu dizeleri sen yazmamış mıydın?"

"Evet, benim dizelerim. Lipari'de yazmıştım."

"Çok hüzünlü bir şiir. Galiba adı "Adak" Umutsuz bir şiir. Hapiste yazıldığı belli." Bana baktı, kadehini kaldırdı, "*Nuha*," dedi.

"*Nuha*," dedim ben de.

Uzun bir an sustuk. Friedrich bana gülümseyerek bakıyordu, o ezik o umutsuz yabanıl hayvan gözleriyle. Salonun ucundan vahşi haykırışlar yükselmekteydi. Dönüp baktım, General Dietl, Vali Kaarlo Hilillä ve Kont De Foxá bir öbek Alman subayının ortasında ayakta duruyordu. Arada bir Dietl'in sesi birdenbire tiz çınlıyordu, ardından kulakları sağır edici bir ses ve kahkaha şamatası yükseliyordu. Dietl'in ne dediğini anlamıyordum, bir sözü en üst perdeden yineliyor gibiydi, hep aynı sözcüğü: *traurig* galiba, "üzücü" demek. Friedrich bakışlarını çevrede gezdirdi, şöyle dedi: "Korkunç bir şey. Gece gündüz bitmek bilmez bir sefahat âlemi. Ve o arada subaylar ile erler arasında intihar olayları şaşılacak kadar artmakta. Bu intihar salgınına bir son vermek için Himmler'in kendisi kalkıp buralara kadar geldi. Ölüleri tutuklatacaktır herhalde. Elleri bağlı defnedecektir onları. İnsanlara dehşet saçarak kendilerini öldürmelerini engelleyeceğini sanıyor. Dün üç *Alpenjäger*'i kendilerini asmaya kalkıştı diye kurşuna dizdirdi. Himmler'in haberi yok ki, ölmüş olmak harika bir şey." Rengeyiği gözleriyle baktı

bana, ölülerin gözlerindeki o gizemli bakışla. "Birçokları şakaklarına bir kurşun sıkıyorlar. Birçokları nehirlere, göllere atıyor kendilerini, hem aramızda en genç olanlar. Kimileri humma içinde sayıklayarak ormanlarda kayboluyorlar."

"*Trrraaauuurrriiig!*" diye haykırıyordu tiz perdeden bir sesle general Dietl, Stuka'ların korkunç ıslığını taklit ederek, sonra Havacı General Mensch, bombanın korkunç patlayışını taklit ederek, "Bom!" diye haykırıyordu. Hepsi haykırışlarla, ıslıklarla, dudaklarıyla, elleriyle, ayaklarıyla hayvanca gürültüler çıkarıp patlamanın şiddetinden yıkılan duvarların gümbürtüsünü, havaya saçılan enkaz parçalarının uluyan soluğunu canlandırmaya çalışıyordu. "*Trrraaauuurrriiig!*" diye haykırıyordu Dietl. "Bom!" diye haykırıyordu Mensch. Ve hepsi hayvansı sesler ve gürültüler çıkararak koro yapıyordu. Vahşi ve gülünç bir şeyler vardı o sahnede, hem barbarca hem çocukça bir şey. Bu General Mensch dediğim, elli yaşlarına bir adamdı, ufak tefekti, yüzü sapsarı, buruş buruş, ağzı dişsiz, saçları seyrelmiş, ağarmış, hain gözleri incecik kırışıklardan bir ağ ile sarılmıştı. "Bum!" diye haykırırken, acayip, nefret ve küçümsemeyle dolu bakışlarını De Foxá'ya dikiyordu.

"*Halt!*" diye bağırdı birden General Mensch bir elini kaldırarak. Ardından De Foxá'ya dönerek kabaca sordu:

"İspanyolca *traurig* nasıl söylenir?"

"*Triste* diye söylenir, sanırım," diye yanıtladı De Foxá.

"*Triste*'yle deneyelim öyleyse," dedi Mensch.

"*Trrriiisssteee!*" diye haykırdı General Dietl.

"Bum!" diye bağırdı Mensch. Ardından elini kaldırdı, şöyle dedi: "Yok, *triste* iyi olmuyor... İspanyolca savaşçı bir dil değil."

"İspanyolca bir Hıristiyan dilidir," dedi De Foxá, "İsa'nın dilidir."

"Ha, İsa!" diyor Mensch. "İsa'yla deneyelim."

"İiisssaaa!" diye haykırıyor General Dietl.

"Bum!" diye haykırıyor General Mensch. Ardından elini kaldırıyor: "Yok, *İsa* da iyi olmuyor."

O noktada bir subay General Dietl'e yaklaşıp alçak sesle bir şeyler söylüyor, Dietl bize dönüyor, sert bir sesle konuşuyor: "Beyler, Himmler Petsamo'dan dönmüş, komutanlıkta bizi bekliyor. Gidip Himmler'e Alman askerleri olarak hoş geldin diyelim."

Arabalara doluşup son hızla, Rovaniemi'nin ıssız sokaklarından geçiyoruz, kent ufkun pembemsi yarasıyla hemen toprak hizasında kesilmiş apak bir göğe gömülmüş. Vakit akşamın onu da olabilir, sabahın altısı da. Soluk bir güneş çatıların üstünde salınıyor, evler buzlu cam renginde, ağaçların arasında nehrin hüzünlü pırıltısı.

Çok geçmeden, kentin hemen dışında, gümüşsü bir betula ormanının kıyısında, askerî barakalardan oluşmuş bir köye ulaşıyoruz. Kuzey Cephesi Yüksek Komutanlı'ğının karargâhı burada bulunuyor. Bir subay Dietl'e yaklaşıyor, gülerek diyor ki: "Himmler, komutanlığın saunasındaymış. Gidip çıplak halini görelim." Sözleri bir kahkaha tufanıyla karşılanıyor. Dietl, koşar adım, ormanın içinde, az ötede ağaç kütüklerinden yapılmış bir barakaya doğru ilerliyor. Kapıyı itiyor, içeriye giriyoruz.

Fin hamamı saunanın içinde kocaman bir ocak ve kazan yer alıyor, betula ağacının hoş kokulu ateşi üstüne yığılmış kızgın taşlara damlayan su, bir buhar bulutu oluşturuyor. Saunanın duvarları boyunca basamak basamak yerleştirilmiş kerevetlerde uzanıp yatmış ya da oturan on dolayında çıplak adam. Bembeyaz, gevşek, pörsümüş, korunmasız gövdeler. Hem öylesine çırılçıplaklar ki, derileri bile yüzülmüş sanki. Etleri kabuklu deniz hayvanlarınınkini andırıyor, solgun, pespembe ve ekşi bir kabuklu deniz hayvanı kokusu yaymaktalar. Geniş,

şişman göğüsler, şişkin, sarkık memeler. Yüzler ciddi, sert, tam Alman suratı, o bembeyaz, gevşek gövdelerle çarpıcı bir çelişki yapıyor, handiyse bir maske gibi duruyor. O çırılçıplak adamlar kerevetlerde bitkin cesetler misali oturmuş ya da uzanmışlar. Arada bir kollarını ağır ağır, handiyse zahmetle kaldırıyor, sarı çillerle kaplı beyazımsı bedenlerinden akan teri siliyorlar: parıl parıl bir tür uyuz gibi. Öylece bitkin cesetler misali oturmuş ya da uzanmışlar kerevetlere.

Almanlar çıplakken fevkalade korunmasız oluyor. Hiçbir sırları kalmıyor. Korkulacak yanları kalmıyor. Kuvvetlerinin sırrı derilerinde değil, kemiklerinde, kanlarında değil, üniformalarında. Öylesine çıplaklar ki, kendilerini ancak üniformalıyken giyinmiş hissediyorlar. Asıl derileri üniformaları. Avrupa halkları şayet Alman üniformasının haki rengi altında ne mene pörsük, korunmasız, ölü bir çıplaklığın gizli olduğunu bilselerdi, Alman ordusu halkların en zayıfını en silahsızını olsun korkutamazdı. Bir çocuk bile koskoca bir Alman birliğine karşı duracak cesareti bulabilirdi. Milletçene yaşamlarının, ulusal tarihlerinin gizli anlamını kavramak için onları çıplakken görmek yetiyor. Karşımızda çırılçıplak duruyorlardı, utangaç, edepli kadavralar misali. General Dietl kolunu kaldırdı, "*Heil Hitler!*" diye haykırdı olanca sesiyle. "*Heil Hitler!*" diye yanıtladı bütün o çırılçıplak adamlar, betula dalından bir kırbaçla silahlanmış kollarını zahmetle kaldırarak. Kırbaçlama aracıydı o dal, saunanın en özel ânı en kutsal töresidir kırbaçlama. Kırbaçlarla silahlanmış o kolların kalkışı da gevşek, savunmasızdı.

Alt kerevette oturmuş o çıplak adamların arasında biri vardı ki, gözüm ısırıyordu. Çıkık elmacıkkemiklerinden aşağı ter akıyordu, gözlüğünden soyunmuş çıplak miyop gözlerinde balık gözlerininkini andıran beyazımsı, sönük bir ışık vardı. Gururlu ve saygısızca bir tavırla

dimdik tutuyordu alnını, ikide bir başını geriye savuruyordu: o ani ve sert hareketle göz yuvalarından, burun deliklerinden, kulaklarından, seller gibi ter boşanıyordu, gören de kafası su dolu sanırdı. Ellerini, cezalandırılmış bir öğrenci hareketiyle dizlerine dayamıştı. İki dirseğinin arasından, ufak, şişkin, pembemsi bir karın gevşeyerek sarkıyordu, göbek noktası tuhaf bir kabarıklık yapıyordu, o uçuk pembeliğin üstünde narin bir gül koncasıydı, bir ihtiyarın karnında bir çocuk göbeği.

Öylesine çıplak, öylesine pespembe bir karnı ömrümde görmemiştim: o denli körpe gibiydi ki çatal batırmak geliyordu insanın içinden. İri iri ter damlaları, göğsünden aşağı akarken, o yumuşacık karnın derisinden süzülerek, çalılıklarda biriken çiğ gibi kasıklarında toplanıyordu. Altında, kâğıttan bir torbaya konulmuş bir çift ufacık, körpe taşakçağız sarkıyordu ve kendisi, o bir çift taşakçağızından dolayı erkekliğiyle böbürlenen Herkül gibi gururlu görünüyordu. Adamdan öylesine sel gibi bir ter boşanıyordu ki, sanki gözümüzün önünde eriyip sulara karışacaktı, birkaç saniye sonra kendisinden geriye bomboş, pörsümüş bir deri kılıf kalmasından korkuyordum çünkü kemikleri de yumuşar, jöleye dönüşüp erir gibiydi. Fırına konmuş şerbete benziyordu o adam. Göz açıp kapayıncaya değin döşemede bir ter birikintisinden başka bir şey kalmayacaktı sanki.

Dietl kolunu kaldırıp, "*Heil Hitler*," deyince, adam ayağa kalktı ve kim olduğunu bulup çıkardım. Asansördeki adamdı: Himmler. Karşımızda ayakta dikilmişti (düztabandı, ayak başparmakları tuhaf bir biçimde yukarıya kıvrıktı), kısacık kolları iki yanından aşağı sarkıyordu. Parmak uçlarından ter fıskiyeleri fışkırıyordu. Kasıklarından da bir ter seli boşanıyordu: öyle ki Himmler, Brüksel'deki *İşeyen Çocuk* heykeline dönmüştü. Pörsük memelerinin çevresinde bir çift minik küllü taç bitmişti, sarımsı tüylerden iki halka: meme başlarından ter süt gibi fışkırıyordu.

Islak, kaygan zeminde kaymamak için duvara yaslanarak döndü, yuvarlak, fırlak kaba etlerini sergiledi, üstlerinde kerevetin tahtalarının izi dövme gibi kalmıştı. Neden sonra dengesini bulabildi, döndü, kolunu kaldırıp ağzını açtı ama yüzünden boşanan ter ağzına dolarak, "*Heil Hitler*," demesini engelledi. O hareketini öbür çıplak adamlar kırbaçlama töresinin işareti olarak aldı; ilkin birbirlerine vurmaya başladılar, sonra hep birlikte, kırbaçlarını Himmler'in omuzlarına, sırtına, kaba etlerine giderek artan bir şiddetle indirmeye koyuldular.

Betula dalları o pörsük gövdede yapraklarının izlerini bırakıyordu, ilkin beyaz renkliydiler, derhal kızarıyor, sonra siliniyorlardı. Himmler'in derisinde betula yapraklarının iğreti ormanı belirip kayboluyordu. Çıplak adamlar kırbaçlarını şiddetli bir öfkeyle kaldırıp indiriyorlardı: şiş dudaklarından hafif bir ıslık koyvererek soluyorlardı. Himmler ilkin kaçınmaya çabaladı, yüzünü kollarıyla koruyor, gülüyordu ama öfkesini ve korkusunu açığa vuran zorlama bir gülüştü. Sonra kırbaçlar kalçalarını ısırmaya başlayınca, bir o yana bir bu yana dönmeye koyuldu, karnını dirsekleriyle örtüyor, ayaklarının ucunda kıvranıyordu; boynunu omuzlarının arasına saklıyordu, kırbaç vuruşları altında histerik bir gülüş tutturmuştu, kırbaç darbelerinden çok, gıdıklanmaktan rahatsız gibiydi. Derken saunanın arkamızda açılmış bulunan kapısını fark etti, kollarını öne uzatarak kendine yol açtı Himmler, kapıya yöneldi, peşinde kırbaçlamayı sürdüren o çıplak adamlarla, nehre doğru kaçtı, kendini sulara koyverdi.

"Beyler," dedi Dietl, "Himmler'in hamamdan dönmesini beklerken, sizleri evimde bir kadeh bir şey içmeye davet ediyorum." Ormandan çıktık, çayırı geçtik, Dietl'in peşi sıra ahşap evine girdik. Bavyera dağlarının şirin evceğizlerinden birinin eşiğini aşıyorum sandım. Şöminesinde güzel bir çam ağacı ateşi çıtırdıyordu, ılık havasını hoş bir reçine kokusu doldurmuştu. Yine başla-

dık içmeye, Dietl ya da Mensch kadehlerini kaldırıp işareti verince hep bir ağızdan, "*Nuha!*" diye haykırıyorduk. Bir an geldi, öbürleri *puukko*'larını ya da *Alpenjäger* kamalarını kavramış, boğa güreşinin son anlarını canlandırmakta olan Mensch ile De Foxá'nın çevresinde halka olmuşlarken (Mensch boğa rolündeydi, De Foxá da torero), General, Dietl Friedrich ile bana peşinden gitmemizi işaret etti, odadan çıkıp onun çalışma odasına girdik. Bir köşede duvara dayanmış bir portatif yatak vardı. Döşemeye kutup kurdu postları serilmişti, portatif yatağın üstünde, battaniye olarak muhteşem bir beyaz ayı kürkü. Duvarlara bir alay dağ fotoğrafı pünezlenmişti: Vaiolet Kuleleri, Marmolada, Tofanalar, Tirol, Bavyera, Cadore manzaraları. Yazı masasının üstünde, pencerenin yanında, bir deri çerçeve içinde üç kız, bir erkek çocukla birlikte bir kadının resmi. Kadın sade, saf, nazik havalıydı. Yan odadan General Mensch'in tiz sesi geliyordu, ona kahkahalar, vahşi çığlıklar, alkış ve tepinme şamatası eşlik ediyordu. Mensch'in bağırtısı pencere camlarını, şöminenin üstündeki kurşun-kalay alaşımı kocaman bardakları şıngırdatıyordu.

"Bırakalım çocuklar biraz eğlensin bari," diyor Dietl ve portatif yatağına uzanıyor. Gözlerini pencereden yana çeviriyor, onda da rengeyiğinin ezik, umutsuz gözleri, onda da ölülerdeki gizemli hayvan bakışı. Apak bir güneş ağaçları, ormanın kıyısına sıralanmış *Alpenjäger* barakalarını, subay evlerini yanlamasına aydınlatıyor. Nehirden suya dalmış olanların sesleri, kahkahaları geliyor. Himmler, Himmler'in pembemsi karnı. Bir çam ağacının dalları arasında bir kuş ötüyor. Dietl gözlerini yummuş, uyuyor. Kurt postlarıyla kaplı rüstik bir koltuğa oturmuş olan Friedrich de gözlerini yummuş, o da uyuyor, bir kolu yanına düşmüş, ötekini göğsüne bırakmış, çocuksu, ufacık beyaz bir ēl. Ölmüş olmak harika bir şey. Uzaklarda bir motor

gürültüsü betula ormanının gümüşsü yeşilini buğuluyor. Yüksek mi yüksek, saydam bir gökyüzünde bir uçak vızıldıyor, uzak bir arı vızıltısı. Yan odada sefahat âlemi vahşi haykırışlarla, kırılan kadehlerin şangırtısıyla, birbirini bastıran sert seslerle, şiddetli, çocuksu gülüşmelerle sürüp gidiyor. Dietl'in üzerine eğiliyorum, Narvik fatihi o, Alman savaşının bir kahramanı, Alman halkının bir kahramanı. O da bir Sigfried, aynı anda hem Sigfried hem kedi o da, bir kahraman o, bir *koppâroth* o da, bir kurban, bir *kaputt*. Ölmüş olmak harika bir şey.

Yan odadan Mensch'in tiz, De Foxá'nın ciddi sesleri geliyor, bir tartışma patırtısı. Eşikten bakıyorum. Mensch, De Foxá'nın karşısında ayakta dikiliyor, solgun, kan ter içinde. İkisinin de ellerine birer kadeh, çevrelerinde halka olmuş subaylar da kadehlerini kavramışlar.

General Mensch diyor ki: "Avrupa'nın özgürlüğü için savaşan halkların sağlığına içerim. Almanya'nın, İtalya'nın, Finlandiya'nın, Romanya'nın, Macaristan'ın sağlığına..."

"... Hırvatistan'ın, Bulgaristan'ın, Slovakya'nın..." diye öneriyor öbürleri.

"... Hırvatistan'ın, Bulgaristan'ın, Slovakya'nın..." diye yineliyor Mensch.

"... Japonya'nın..."

"... Japonya'nın..." diye yineliyor Mensch.

"... İspanya'nın..." diyor Kont De Foxá, İspanya'nın Finlandiya Elçisi.

"Hayır, İspanya olmaz!" diye bağırıyor Mensch.

De Foxá ağır ağır kadehini indiriyor. Benzi solmuş, alnı ter içinde.

"... İspanya'nın..." diye yineliyor De Foxá.

"*Nein, nein, Spanien nicht!*"[1] diye bağırıyor General Mensch.

"İspanyol Mavi Tümen'i," diyor De Foxá, "Leningrad Cephesi'nde Alman askerinin yanında savaşmakta."

"Hayır, İspanya olmaz!" diye bağırıyor Mensch.

Herkes gözlerini benzi solmuş, kararlı, General Mensch'in karşısında, öfkeli ve gururlu bakışlarını ona dikmiş duran De Foxá'ya çeviriyor.

"*Si vous ne buvez pas à la santé de l'Espagne*," diyor De Foxá, "*Je crierai merde pour l'Allemagne.*"[2]

"*Nein!*" diye bağırıyor Mensch, "*Spanien nicht!*"

"*Merde pour l'Allemagne!*" diye bağırıyor De Foxá, kadehini kaldırarak gözlerinde bir zafer şimşeğiyle dönüp bana bakıyor.

"Bravo De Foxá," diyorum ona, "bahsi kazandın."

"*Vive l'Espagne, merde pour l'Allemagne!*"

"*Ja, ja!*" diye bağırıyor Mensch kadehini kaldırarak, "*merde pour l'Allemagne!*"

"*Merde pour l'Allemagne!*" diye yineliyor hepsi, koro halinde, kadehlerini kaldırarak.

Herkes kucaklaşıyor, birileri yere yıkılıyor, General Mensch döşemede emekliyor, ahşap zeminde yavaş yavaş yuvarlanan bir şişeyi yakalamaya çabalıyor.

1. (Alm.) Hayır, hayır, İspanya olmaz! (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Eğer İspanya'nın sağlığına kadeh kaldırmazsanız.", "Almanya'yı bok götürsün diye bağırırım." (Ç.N.)

XVII

Sigfried ile somon balığı

"İnsan derisiyle kaplanmış koltuklar mı?" dedi Kurt Franz, sesinde inançsızlıkla.

"Evet, insan derisiyle kaplanmış koltuklardı," diye yineledim.

Hepsi gülmeye koyuldu. Georg Beandasch dedi ki: "Pek rahat olmalılar."

"Pek yumuşak, pek ince bir deri," dedim, "neredeyse saydam."

"Paris'te," dedi Victor Maurer, "insan derisiyle kaplanmış kitaplar görmüştüm ama koltuk hiç görmedim."

"O koltuklar İtalya'da," dedim, "Puglia bölgesinde, Conversano kontlarının şatosunda. XVII. yüzyıl ortalarına doğru, Conversano kontlarından biri, hasmı olan papazları, soyluları, isyancıları, haydutları öldürtmüş, şatosunun büyük salonundaki koltukları kaplatmak için derilerini yüzdürtmüş. Bir tanesi var, arkalığı bir rahibenin göğsünden ve karnından yüzülmüş deriyle kaplı, memelerinin izleri hâlâ seçiliyor, kullanıla kullanıla memebaşları parlamış, yıpranmış."

"Kullanıla kullanıla mı?" diye sordu Georg Beandasch.

"Üç yüzyıl boyunca o koltuğa yüzlerce ve yüzlerce kişinin oturmuş olduğunu hesaplayın," dedim. "Bir rahibenin göğsünü bile yıpratmaya yeter."

"O Conversano Kontu canavarın tekiymiş herhalde," dedi Victor Maurer.

"Bu savaşta katlettiğiniz bütün Yahudilerin derisiyle," dedim, "acaba kaç yüz bin koltuk insan derisiyle kaplanabilirdi?"

"Milyonlarca," dedi Georg Beandasch.

"Yahudi derisi hiçbir işe yaramaz," dedi Kurt Franz.

"Elbette, Alman derisi çok daha kalitelidir," dedim, "harika kösele yapılabilir."

"*Rien ne vaut le cuir d'Hermès*,"[1] dedi, General Dietl'in "*le Parisien*" diye adlandırdığı Victor Maurer. Roma'daki Alman Büyükelçiliği Sekreteri Hans Mollier'in kuzeni olan Victor Maurer Münihliydi, uzun yıllar Paris'te yaşamıştı, şimdi de Yüzbaşı Ruppert'in alayındaydı. Victor Maurer için Paris demek Hôtel Ritz'in barı demekti, Fransa da arkadaşı Pierre Cot demekti.

"Savaş hele bir bitsin," dedi Kurt Franz, "Almanların derisi beş para etmeyecektir."

Georg Beandasch gülmeye koyuldu. Çayıra uzanmıştı, yüzü sivrisineklerden korunmak için ağdan bir maskeyle örtülüydü. Bir betula yaprağı çiğnemekteydi, ara sıra tükürmek için maskeyi kaldırıyordu. Gülmeye koyuldu, dedi ki: "Savaş mı? Hangi savaş?"

Juutuanjoki'nin kıyısında oturmuştuk, gölün yakınında, nehir kocaman kaya kitleleri arasından azgın akıyordu. Inari köyünden bir mavimsi duman yükselmekteydi, Lapon çobanlar ocakların üstüne asılı bakır tencerelerde rengeyiği sütünden yaptıkları çorbayı pişiriyorlardı. Güneş ufukta esintiye kapılmış gibi sallanıyordu. Orman ılıktı, mavi yeşildi, otların ve ağaçların yapraklarının arasında harika bir mırıltı çıkaran rüzgâr dereleri

1. (Fr.) Hiçbir şey Hermes derisinin ayarında değildir. (Ç.N.)

akıyordu içinden. Nehrin karşı kıyısında bir rengeyiği sürüsü otlamaktaydı. Göl, yeşil pembe porselen damarlarıyla, ağaçların arasında gümüşsü beliriyordu. Güzel mi güzel bir eski Meissen porseleni. Aynen Meissen porselenlerinin yeşil pembe tonlarında, o çekingen, sıcacık yeşiller, şurasında burasında parlak, uçuk, soluk kırmızı damlalarda biriken o ılık pembeler. Yağmur yağmaya başlıyordu, kutup ülkelerinin durmak bilmeyen yaz yağmuru. Hafif mi hafif, her yanı kaplayan bir şırıltı dolaşıyordu ormanda. Birden bir güneş ışını gölün yeşil pembe Meissen'i üstüne düştü, havada upuzun bir şıngırtı yayıldı, çatlayan porselenin çıkardığı tatlı, acılı şıngırtı.

"Savaş bizim için bitti artık," dedi Kurt Franz.

Savaş bizden uzaktaydı. Savaşın dışındaydık, uzak bir kıtada, soyut bir zamanda, insanlığın dışında. Bir aydan fazladır Laponya ormanlarında, Liza boyundaki tundrada, Buz Denizi kıyısındaki Petsamo fiyordunun ıssız, buz gibi çıplak taşlıklarında, Inari Gölü'nün kıyılarındaki kızılçam ormanlarında ve beyaz betula ormanlarında, İvalo bölgesinin *tùnturit*'lerinde dolaşıyordum, bir ayı aşkın süredir Bavyeralı ve Tirol'lü genç *Alpenjäger*'lerin, dişsiz, kel, sapsarı, buruş buruş yüzlü, ezik ve umutsuz yaban hayvanı bakışlı o garip milletin arasında yaşıyordum. Ve soruyordum kendi kendime, acaba onları böylesine derinine değiştiren şey ne olmalı, diye. Aslında onlar da birer Alman'dı, Belgrad önlerinde, Kiev'de, Smolensk'te, Leningrad'da rastladığım hep o aynı Almanlardı; aynı boğuk sesler aynı sert alınlar aynı geniş, ağır eller. Yine de onlarda olağanüstü bir şey vardı, bir Alman'da şimdiye değin rastlamadığım bir saflık bir masumiyet. Belki o hayvansı zalimlikleriydi, hayvanlarınkini ve çocuklarınkini andıran zalim masumiyetleriydi. Savaştan eskilerde kalmış, uzak bir şey gibi söz ediyorlardı: şiddet eylemlerine, açlığa, yıkımlara, kıyımlara karşı gizli bir

küçümsemeyle bir hınçla. Doğanın acımasızlığıyla tatmin olmuş gibiydiler, o uçsuz bucaksız ormanlarda dünyadan kopuk yaşamak, uygarlığın uzaklığı, sonsuz kış gecesinin, zaman zaman kutup şafaklarının yangınlarıyla yırtılan upuzun karanlık ayların, bitmek bilmeyen yaz gündüzünün, gece gündüz ufkun pervazına yaslanmış duran güneşin verdiği bezginlik onları insanoğlunun zalimliğini reddetmeye sürüklüyordu. Yaban hayvanlarının umutsuz ezikliğini, gizemli ölüm duygularını edinmişlerdi. Rengeyiğinin gözlerini edinmişlerdi, o karanlık, parlak, derin gözleri: ölülerdeki o gizemli hayvan bakışını.

(Birkaç gece önce çıkıp ormana dalmıştım. Uyku tutmuyordu. Vakit gece yarısını geçmişti, apak gökyüzünde harika bir saydamlık vardı, pelür kâğıdındandı sanki. Bir tek bulut gölgesi bile yoktu, ilkin öyle görünmüştü: öylesine açık öylesine saydam bir gökyüzü ki muazzam, derin mi derin, çıplak bir boşluktu. Oysa o açık gökten görünmez ipince bir yağmur çözülüyor, kemiklerime sızıyordu, ağaç yapraklarından, çalılıkların lekelerinden, soluk renkli yosun halısından, ahenkli, tatlı mı tatlı bir mırıltı yükseltiyordu. Ormanın içinde ilerlemiştim, bir milden biraz fazla gitmiş olmalıyım ki sert bir ses, Almanca olarak durmamı buyurdu. Yüzleri sivrisineklere karşı ağ maskeyle örtülü bir *Alpenjäger* devriyesi yanıma yaklaştı. Kutup ormanlarında çete savaşı için özel eğitilmiş, Norveçli ve Rus partizanlarını avlamak üzere İvalo ve Inari bölgesindeki ormanları ve *tùnturit*'leri arşınlayan yığınla devriyeden biriydi. Oradaki kayaların kuytuluğunda, bir çalı ateşinin çevresine oturduk, incecik, reçine kokulu yağmurun altında sigara tüttürüp sohbete daldık. Dediler ki bir kurt sürüsünün izlerine rastlamışlar: birkaç gün önce, daha izlerini görmeden varlıklarını rengeyiği sürülerinin tedirginleşmesinden fark etmişler. O erlerin hepsi Tirol ya da Bavyera'nın dağlılarıy-

dı. Arada bir ormanın kuytuluğundan bir çalının çıtırtısı, bir kuşun boğuk ötüşü işitiliyordu.

Öylece, kendi aramızda alçak sesle gevezelik ediyorduk ki –o iklimlerde hep alçak sesle konuşulur, insana sesi yabancı gelir, sahte, keyfî, kendinden ayrı, umutsuzluk dolu çınlar, kendi kendisinden kendi çınlayışından kendi yankısından başka anlatım ve tükenme yolu bulamayan bir gizli bunalımın sesidir– baktık, ağaçların arasından, yüz adım kadar ilerimizden, paslı demir rengi boz kısa tüyleriyle köpeğe benzer birtakım hayvanlar geçiyor. "Kurtlar," dedi askerler. Yakınımızdan geçiyorlardı, kırmızı, pırıl pırıl gözleriyle bizi süzüyorlardı. Bizden hiç korkuları, kuşkuları yok gibiydi. O güvenleri barışçı olmakla kalmıyordu, diyebilirim ki bir dalgınlık bir tür soylu, hüzünlü kayıtsızlık da içeriyordu. Gürültüsüzce koşuyorlardı, hızlı, hafif, o uzun, çevik, yumuşak adımlarıyla. Vahşi hayvana benzer yanları yoktu, soylu bir çekingenlik, bir tür gururlu ve zalim mi zalim uysallık vardı hallerinde. Askerlerden biri tüfeğini doğrultacak oldu ama arkadaşı uzanıp namlusunu indirdi. O el hareketinde bir vazgeçiş, insana özgü zalimlikten kaçınış vardı. O insanlık dışı ıssızlıklarda insan da insanlığını göstermenin, hüzünlü ve uysal bir vahşi hayvan davranışını benimsemekten başka yolunu bulamıyordu sanki).

"Birkaç gün var ki," dedi Georg Beandasch, "General von Heunert kendinde değil. Bir tane bile somon balığı tutamıyor. Alman generallerin onca stratejisi somonların karşısında çaresiz kalıyor."

"Almanlar," dedi Kurt Franz, "balıkçılığı kıvıramıyor."

"*Les poissons n'aiment pas les Allemands*,"[1] dedi Victor Maurer.

1. (Fr.) Balıklar Almanlardan hoşlanmıyor. (Ç.N.)

Süvari Generali von Heunert'in yaveri olan Teğmen Geog Beandasch, Inari'ye geldiğimde karşılaştığım ilk Alman olmuştu. Sivil hayatta Georg Beandasch Berlin'de bir mahkemede yargıçmış. Otuz yaşlarında bir adamdı; cüsseli, geniş omuzlu, çene kemiği kuvvetli. Biraz öne eğilerek yürüyordu, yan yan bakıyordu. "Bir yargıca pek yaraşmayan bir bakış," diyordu. Ara sıra koyu tenli yüzünde derin bir küçümseme ifadesiyle yere tükürüyordu. Kösele rengiydi yüzü. Yüzünün o kösele renginden ötürü o gün Conversano Kontu'nun insan derisiyle kaplı koltuklarından söz açılmıştı. O yere tükürme huyu bir Alman süvari generalinin yaverine pek yaraşmıyor diyordu: "Ama böyle yapıyorsam kendimce nedenlerim var." Kimi zamanlar Alman generallerinin tümünün üstüne tükürür gibiydi. Konuşurken ihtiyatlı davranmasına karşın Hitler'e de tüm generallerine de pek önem verirmiş gibi görünmüyordu. General von Heunert ile Laponya'nın somon balıkları arasında, somonlardan yana çıkar gibiydi. Ama, yargıç olsun olmasın bütün Almanlar gibi, generallerden buyruk alıyordu. Avrupa'nın bütün somonlarının derdi bu işte: Almanlar bile somonlardan yana ama buyruğu generallerden alıyorlar.

Inari'ye varır varmaz köyü dolaşıp kendime bir yatak aramaya koyulmuştum. Bitkindim, uykusuzluktan yıkılıyordum. Inari'ye ulaşabilmek için Laponya topraklarında altı yüz kilometre yol gitmiştim, kendimi bir yatağa atıp uzanabileceğim ânı dört gözle bekliyordum. Oysa Inari'de yatak kıtlığı vardı. Köyde topu topu dörtbeş tane ahşap ev vardı, "Sekatavarakauppa" diye bir tür kır bakkaliyesinin çevresinde toplanmışlardı, dükkânın Finli sahibi bay Juho Nykänen beni içten bir gülümsemeyle karşıladı, en iyi mallarını önüme seriverdi: selüloid taraklar, sapı rengeyiği kemiğinden *puukko*'lar, saka-

rinli pastalar, köpek derisinden eldivenler, sivrisineklerden koruyucu yağ.

"Bir yatak mı? Uyumak için bir yatak mı?" dedi Juho Nykânen.

"E, tabii, uyumak için."

"Onun için bana mı geldiniz? Ben yatak satmıyorum ki. Bir seferinde dükkânda bir portatif yatağım vardı, onu da Rovaniemi'deki Kansallis-Osake-Pankki'nin müdürüne sattım."

"Bana yatağını birkaç saatliğine olsun ödünç verebilecek birisini gösteremez miydiniz?" dedim.

"Yatağını ödünç vermek mi?" dedi Juho Nykänen. "Yani yatak nöbetini size devredecek birisi mi? Hmm, bana sorarsanız çok zor. Almanlar bütün yataklarımızı işgal etti, elimizde kalan birkaç tanecik yatakta nöbetleşe yatıyoruz. Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka'ya sorabilirsiniz. Belki otelinde boş bir yatak bulunabilir ya da bir Alman subayını yatağını birkaç saatliğine size bırakmaya razı eder. Daha olmazsa, uyku sıranız gelinceye değin balık tutmaya gidebilirsiniz. Somon tutmak için işinize yarayacak tüm malzemeyi size iyi bir fiyata bırakabilirim."

"Nehirde somon balığı mı var?"

"Almanlar Juutuanjoki üstüne köprü inşaatına başlayana değin nehir somon balığı kaynıyordu. Gel gör ki marangozlar testerelerle, çekiçlerle, baltalarla müthiş bir gürültü koparıyor, somonlar da gürültüden rahatsız oluyor. Almanlar İvalo'da da bir köprü yapıyorlar, somonlar İvalojoki Nehri'nden de yok oldu. Hem dahası var. Almanlar balıkları el bombasıyla avlıyor. Tam bir kıyım. Yalnız somonların değil, her tür balığın kökünü kazıyorlar. Ne yani, somonlara da Yahudilere reva gördüklerini mi yapabileceklerini sanıyorlar? Biz buna dünyada izin vermeyiz. Geçen gün General von Heunert'e dedim ki: Almanlar Ruslarla savaşacak yerde somonlarla savaşmayı

sürdürürse biz somonlarımızı savunacağız demektir."

"Somonlarla savaşmak," dedim, "Ruslarla savaşmaktan daha kolaydır."

"Yanlışınız var," dedi Juho Nykänen, "somonlar son derece yiğittir, öyle kolay kolay yenilmezler. Bana kalırsa, Almanlar somonlara savaş açmakla çok hata etti. Gün gelecek, Almanlar somon balıklarından bile korkar olacak. Bu işin sonu böyle olacak. Öbür savaş da böyle bitmişti."

"Tamam da, o arada somonlar sizin nehirlerden çekip gidiyor."

"Korktuklarından değil elbette," dedi Juho Nykänen sesinde hafif bir kırgınlıkla. "Somonlar Almanlardan korkuyor değiller. Küçümsüyorlar onları. Almanlar dürüst insanlar değiller, özellikle balık avında. Oyunu kuralına göre oynamak nasıl olur, bilmiyorlar. El bombasıyla katlediyorlar somonları, anlıyor musunuz? Balık tutmayı spor değil, bir tür *Blitzkrieg*[1] sanıyorlar. Somon balığı dünyanın en soylu hayvanıdır. Onur yasalarını çiğnemektense ölmeyi yeğler. Bir centilmene karşı sonuna değin çarpışır; çünkü dört dörtlük bir centilmendir kendisi, sonra ölümü yiğitçe göğüsler ama dürüstlükten anlamayan bir hasımla boy ölçüşecek kadar alçalmaz. Kendi ayarında olmayan bir hasımla çarpışmak onursuzluğuna katlanmaktansa sürgünü seçer. Almanlar nehirlerimizde somon bulamıyorlar diye öfkeden çılgına döndü. Ve biliyor musunuz nereye göç ediyor somonlar?"

"Norveç'e mi?"

"Ne yani, Norveçlilerin hali somonlardan daha mı iyi sanıyorsunuz? Norveç'te de Almanlar var. Balıkçılar Adası'ndan ötelere, Arkanjelsk ve Murmansk'a göç ediyorlar."

1. Almanların İkinci Dünya Savaşı'nda saldırıları için kullandıkları terim, yıldırım savaşı. (Ç.N.)

"A, Rusya'ya mı gidiyorlar?"

"Ya, öyle işte, Rusya'ya gidiyorlar," dedi Juho Nykänen. Elmacıkkemikleri çıkık, solgun Finli suratı güneşe konmuş bir kilden maske gibi bin bir kırışığa bölündü. Böylece gülümsediğini fark ettim. "Rusya'ya gidiyorlar," dedi. "Umarım günün birinde kafaları kızıllaşmış dönmezler."

"Döneceklerinden emin misiniz?"

"Döneceklerdir. Hem de düşündüğünüzden daha çabuk," dedi Juho Nykänen ve sesini alçaltarak ekledi: "Şu sözüme inanabilirsiniz beyim, Almanlar bu savaşı kaybedecek."

"Ah!" diye ünledim, "Almanlar savaşta yenilecek mi demek istiyorsunuz?"

"Somonlara karşı savaşı demek istiyorum," dedi Juho Nykänen. "Bura halkı, Laponlar olsun, Finliler olsun, hepsi somonların tarafını tutuyor tabii. Geçen gün birkaç Alman askerini nehrin kıyısında ölü buldular. Herhalde somonlar öldürmüş olmalı, değil mi ya?"

"Herhalde," dedim, "ve ben, azizim Bay Jaho Nykänen, somonların zaferini büyük bir zevkle kutlayacağım. Onların davası insanlığın ve uygarlığın davasıdır. Ama bu arada uyuyabilmek için bir yatak peşindeyim."

"Çok mu yorgunsunuz?"

"Yorgunluktan ve uykusuzluktan perişanım."

"Bayan Irjaa Pàlmunen Himanka'nın oteline gitmenizi salık veririm," dedi Juho Nykänen.

"Buradan çok uzak mı?"

"Bir mil kadar, en fazla. Belki de bir Alman subayıyla birlikte yatmak zorunda kalabilirsiniz."

"Aynı yatakta mı?"

"Almanlar başkalarının yataklarında yatmaya bayılıyor. Yatağın sizin olmadığını söylerseniz, belki de size birazcık yer açar."

"Teşekkürler, Bay Juho Nykänen, *paljon kiitoksia*."

"*Hüvää päivää*."

"*Hüvää päivää*."

Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka beni nazik karşıladı. Otuzunu biraz geçmiş, yorgun, üzgün yüzlü bir kadındı. Bana hemen General von Heunert'in yaveri Teğmen Georg Beandasch'tan yataklarından birini bana vermesini rica edeceğini söyledi.

"Bu bey kaç yatakta birden yatıyor ki?" dedim.

"Odasında iki yatak var," dedi Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka. "Umarım birini size verir. Ama biliyorsunuz, Almanlarla..."

"Almanlar vız gelir. Uykudan yıkılıyorum."

"Bana da vız geliyor," dedi Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka. "Ama ancak bir yere kadar. Almanlar..."

"Almanlardan," dedim, "asla bir lütuf istememek gerekir. İnsan kalkar da bir Alman'dan bir lütuf isterse karşılığında hayır yanıtı geleceğinden emin olabilir. *Herrenvolk*'un bütün üstünlüğü hayır demektedir. Almanlara ne rica etmek ne onlardan bir şey istemek gerekir. Bırakın ben kendim halledeyim, Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka, ben de somonların ekolündenim."

Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka'nın sönük gözleri birden ışıldayıverdi. "Oh," dedi, "ne soylu bir halkmışsınız siz İtalyanlar! Siz ömrümde gördüğüm ilk İtalyan'sınız, İtalyanların da somonları Almanlara karşı savunduklarından haberim yoktu. Oysa siz, Almanların müttefikisiniz. Soylu bir halkmışsınız."

"İtalyanlar da," dedim, "somonlarla aynı ırktandır. Avrupa'nın bütün halkları somon balığıdır."

"Ne olacağız biz?" dedi Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka. "Almanlar şimdi akarsularımızdaki bütün somonların kökünü kazırsa ya da onları göç etmeye zorlarsa? Bizim barış zamanında geçimimiz balık avı tutkunla-

rından: İngiltere'den, Kanada'dan, Kuzey Amerika'dan gelip yazı Laponya'da geçiriyorlar. Ah bu savaş..."

"İnanın bana, Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka, bu savaş da öbürü gibi bitecektir: somon balıkları Almanları kovacaktır."

"Tanrı'nın inayetiyle!" diye ünledi Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka.

O arada birinci kata çıkmıştık. Inari'nin oteli bir Alp barınağına benziyor: iki katlı bir ahşap yapı, bitişiğinde Lapon çobanlar ile balıkçıların pazar günleri, kilisedeki ayinden sonra toplanıp uçsuz bucaksız kutup ormanının kuytuluğunda kaybolmuş kulübelerine ve çadırlarına geri dönmeden önce orada durup rengeyiklerinden, erik rakısından ve somon balıklarından lafladıkları ufak bir taverna. Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka kapının önünde durup nazikçe tıklattı.

"*Herein!*"[1] diye bağırdı içeriden sert bir ses.

"Ben yalnız gireyim, daha iyi," dedim. "İşi bana bırakın, göreceksiniz her şey yolunda gidecektir."

Kapıyı itip içeriye girdim. Betula tahtasıyla kaplı ufacık odada iki yatak bulunuyordu. Pencerenin dibindekinde Georg Beandasch uzanmıştı, yüzü sivrisinek ağıyla örtülüydü. "İyi akşamlar," bile demedim, boş yatağın üstüne sırt çantamla yağmurluğumu fırlatıverdim. Georg Beandasch dirseğine dayanarak doğruldu, tepeden tırnağa süzdü beni, tıpkı bir suçluyu gözlemleyen bir yargıç edasıyla gülümsedi ve gülümserken dişlerinin arasından büyük bir tatlılık ve nezaketle küfretmeye koyuldu. Yorgunluktan bitkinmiş, bütün günü General von Heunert'in peşinde, Juutuanjoki Nehri'nin buz gibi akıntısının ortasında, ayakta geçirmişmiş, iki saat daha uyuyabilmeyi istermiş.

1. (Fr.) Girin! (Ç.N.)

"Dinlenmenize bakın," diyorum.

"Bir odada iki kişi rahat uyunmaz," diyor Georg Beandasch.

"Üç kişi olsa daha da beter olur," diyorum kendimi yatağa atarak.

"Saat kaç merak ettim," diyor Georg Beandasch.

"On."

"Sabahın onu mu, gecenin onu mu?"

"Gecenin onu."

"Neden gidip iki saat ormanda gezinmiyorsunuz?" diyor Georg Beandasch. "Hiç olmazsa iki saat daha rahatça uyuyacak süreyi bırakın bana."

"Benim de uykum var, gezmeye yarın giderim."

"Sabah olsun, akşam olsun, burada hep aynı şey. Laponya'da geceleyin de güneş gökte," diyor Georg Beandasch.

"Gündüz güneşini yeğlerim."

"Siz de mi o lanet olası somonlar için geldiniz?" diye soruyor bana Georg Beandasch, kısa bir sessizliğin ardından.

"Somon mu? Bu nehirde hâlâ somon balığı var mı ki?"

"Bir tanecik var ama yakalanmıyor lanet olası şey."

"Bir tanecik mi?"

"Bir tanecik," diyor Georg Beandasch, "ama koskoca bir hayvan, kurnaz mı kurnaz, cesur mu cesur. General von Heunert Rovaniemi'den takviye kuvvet istedi. Onu yakalamadıkça Inari'den ayrılmayacakmış."

"Takviye kuvvet mi?"

"Bir general," diyor Georg Beandasch, "her zaman için bir generaldir, somon balığı avlarken bile. On gündür belimize değin suya batmış durumdayız. Bu gece az kalsın yakalıyorduk onu. Demek istiyorum ki, bu gece bacaklarımızın arasından geçmesine ramak kaldı. Yanımıza sokuldu ama oltaya takılmadı. General öfkesinden küplere bindi: somon balığı bizimle dalga geçiyor, diyor."

"Sizinle dalga geçmek, ha!"

"Bir Alman generaliyle dalga geçmek!" diyor Georg Beandasch. "Ama yarın, sonunda General'in Rtovaniemi' den istediği takviye kuvvetler gelecek."

"Bir *Alpenjäger* taburu mu?"

"Yo, yalnızca bir *Alpenjäger* yüzbaşısı, Yüzbaşı Karl Springenschmid, Alpler'de alabalık avlamakta uzman. Springenschmid Salzburg'ludur. *Tirol am Atlantischen Ozean* başlıklı kitabını okumadınız mı? Bir Tirol'lü her zaman bir Tirol'lüdür, Kuzey Buz Denizi kıyılarında bile olsa. Hem alabalık uzmanlığı olan biri, bir somon balığını tutmayı becerir, değil mi?"

"Alabalık, somon balığı değildir," diyorum gülümseyerek.

"Kim bilir? Yüzbaşı Springenschmid öyledir, diyor General von Heunert değildir, diyor. Bakalım kim haklı çıkacak."

"Böyle bir tek somon balığı için takviye kuvvet istemek bir Alman generaline yaraşır iş değil."

"Bir general," diyor Georg Beandasch, "her zaman için bir generaldir, karşısında bir tek somon balığı olsa bile. Her şekilde, Yüzbaşı Springenschmid'e ancak ona birkaç yararlı öğüt vermek düşecek. General, işi tek başına başarmayı istiyor. İyi geceler."

"İyi geceler."

Georg Beandasch sırtüstü uzanıyor, gözlerini yumuyor ama çok geçmeden yeniden açıyor, doğrulup yatağın üstüne oturuyor, bana adımı, soyadımı, babamın adını, doğum yerimi ve yılını, uyruğumu, dinimi, ırkımı soruyor, aynen bir sanığı sorguya çekercesine. Ardından yastığının altından bir şişe *acquavite* çıkarıyor, iki bardağa dolduruyor.

"*Prosit*."

"*Prosit*."

Yeniden sırtüstü uzanıyor, gözlerini yumuyor, yü-

zünde bir gülümsemeyle uyuyakalıyor. Güneş olduğu gibi yüzüne vuruyor. Odaya bir sivrisinek bulutu doluşuyor. Kendimi uykunun kollarına bıraktım; herhalde birkaç saat uyumuş olmalıydım ki, kulağıma bir kastanyet takırtısı geldi. Beandasch derin bir uykuya dalmıştı, yüzü sivrisinek ağıyla kaplı, sirkin kumu üstünde uzanmış ölmekte olan bir gladyatörü andırıyordu. Birden takır takır, tatlı bir kastanyet sesiydi beni uyandıran. Bir de otların, birbirine çarpan dalların hışırtısı. Tam bir kastanyet takırtısı. Pencerenin dibinden bitmez tükenmez bir kafile geçiyordu sanki. İspanyol dansçılarından bir kafile, gece vakti sağ kollarını gevşekçe başlarının üstüne kaldırmış, sol elleri kalçalarına dayanmış, kastanyet çala çala Macarena Meryem'in Tapınağı'na giden Sevilla dansçıları.

Tam bir kastanyet takırtısıydı, giderek güçleniyor, yaklaşıyordu. (Ama o sesin içinde, kastanyet takırtısına hep eşlik eden kokulardan, solmuş çiçek, kızartma ve tütsü kokusundan eser yoktu). Yüzler ve yüzlerce kastanyetin sesi. Sonu gelmez bir Endülüslü dansçı kafilesi, buz gibi gece güneşinin pırıl pırıl mahfazasının içinde geçit yapıyorlardı. Kalabalığın bağırtısı, kestane fişeklerinin patırtısı, uzak müziklerin çınlayışı eşlik etmiyordu onlara. Yalnızca o üst perdeden, kupkuru, giderek yaklaşan kastanyet takırtısı.

Yataktan aşağıya atladım, arkadaşımı uyandırdım, Georg Beandasch dirseklerinin üstünde doğruldu, kulak kabarttı, bana gülümseyerek baktı. O kendine özgü ayrıntılı ve alaycı konuşmasıyla dedi ki: "Rengeyikleri. Arka ayaklarının toynakları üstüne asılı bulunan bir çift tırnak vardır, koşarken birbirine çarparak, o kastanyet sesini çıkarırlar." Ardından ekledi: "Siz de İspanyol dansçıları sandınız, değil mi? General von Heunert de, ilk gece, Endülüs dansçıları olduklarını sanmıştı. Gecenin ikisinde bir rengeyiğini alıp odasına kadar götürmek zorunda

kalmıştım." Yere tükürdü, yüzünde bir gülümsemeyle yeniden uyuyakaldı.

Pencereden baktım. Yüzlerce rengeyiğinden oluşan bir sürü ormanın kenarında, nehre doğru dörtnala bir koşu tutturmuşlardı. O kutup ormanında, Akdeniz ülkelerinin, güneyin sıcak topraklarının hayaletiydiler. Zeytinyağına bulanmış, güneşte kavrulan Endülüs'ün hayaleti. Ve buz gibi yavan havada olmayacak, düşsel bir insan teri kokusu geliyordu burnuma.

Gece güneşi, gölün ortasına serpili ufak adacıkları karşıdan vurarak kan rengine boyuyordu. Inari köyünde bir köpek, iniltili bir havlama tutturmuştu. Gökyüzü baştan başa göz kamaştıran buz gibi ışıkta parlayan, titreşen balık pullarıyla kaplıydı. Kurt Franz'la birlikte, tepenin ormanlık yamaçlarından aşağıya, göle doğru dönüyordum. Gölün ortasına serpilmiş yüz ada arasında Laponların kutsal saydığı, bütün Inari bölgesinin en ünlü pagan tapınağı Ukonsaari adacığı göze çarpıyordu. Orada, gece güneşinin bir volkan konisi gibi kızıla boyadığı o koni biçimi adacıkta, eski Laponlar ilkbahar ve sonbaharda toplanıp tanrılarına rengeyikleri ve köpekler kurban ediyormuş. Bugün hâlâ Laponların Ukonsaari'ye karşı kutsal bir korkuları var ancak belli günlerde ayak basıyorlar, bilinçaltında eski pagan törelerinin bir anısı ya da belki karanlık bir özlemi olmalı.

Dinlenelim diye bir ağacın altına oturduk, gece güneşinin buz gibi alevinde çırılçıplak uzanmış uçsuz bucaksız gümüşsü gölü seyre daldık. Savaş uzaklarda kalmıştı. Avrupa'nın bahtsız ülkelerinde havayı kirleten o üzücü insan kokusunu, terli, yaralı, aç, ölü insan kokusunu duymuyordum çevremde. Reçine kokusunu, Kutup doğasının şu soğuk, yavan kokusunu, ağaçlardan, sudan, topraktan çıkan kokuyu, şu yaban hayvanı kokusunu duyuyordum. Kurt Franz kısa Norveç piposunu tüttürü-

yordu, Bay Juho Nykänen'in "Sekatavarakauppa"sından aldığı bir Lillehammer'di. Ben kaçamak bakışlarla onu gözlemliyor, kokusunu alıyordum. Adamın biriydi, belki öbür adamlar gibi biri, belki benim gibi bir adam. Bir yaban hayvanı kokusu saçıyordu. Sincap, tilki, rengeyiği kokusu. Bir kurt kokusu. Evet, kurtların açlıktan gaddarlaşmadıkları yaz mevsimindeki kokuları. Bir vahşi hayvan kokusuydu, bir yaz kurdu kokusu, yemyeşil çayırın, ılık rüzgârın, buzları çözülmüş, ormanda binlerce ırmak yapıp durgun göle doğru akan suyun, kurtların gaddarlığını, vahşiliğini yatıştırıp kana susamışlığını giderdiği zamanki kokusu. Karnı tok bir kurdun, dinlenen, barışçı bir kurdun kokusunu saçıyordu: üç yıldır süren savaş boyunca kendimi bir Alman'ın yanında huzurlu duyumsadığım bu ilk kezdi. Savaştan uzaktık, savaşın dışındaydık, insanlığın, zamanın dışında. Evet, aynen yaz kurdu kokusu saçıyordu, savaş bitip de kana susamışlığı yatıştığında Alman insanının saçtığı koku.

Tepeden aşağı indik, ormanın dışına çıkar çıkmaz Inari köyü dolaylarında, beyaz betula gövdelerinden yapılmış yüksek bir tahta çitle çevrili, kapalı bir alanın önünden geçtik.

"Rengeyiklerinin Golgota'sı," diyor Kurt Franz. Her yıl sonbaharda yapılan rengeyiği kesimi, bir tür Laponların Paskalya'sı olarak adlandırılabilir, kuzunun kurban edilişini andırır. "Rengeyiği Laponların İsa'sıdır," diyor Kurt Franz. Geniş alandan içeriye giriyoruz. Otları biçen soğuk, şiddetli ışığa karşı, gözlerimin önünde olağanüstü harika bir orman seriliyor: binler ve binlerce rengeyiği boynuzu, şurada burada düşsel bir yumak halinde yığılmış, kimi yerde daha seyrek kimi yerde kemikten çalılıkları akla getiriyorlar. En eski boynuzlar yeşil-sarı-kırmızı renkte ince bir küfle kaplı. Çoğu genç, yumuşak, sert boynuzsu tabakayla kaplanmamış henüz. Kimi geniş,

yassı dalları düzenli, kimileri bıçak biçiminde, yerden bitmiş çelik kesekleri andırıyorlar. Alanın bir yanında binler ve binlerce rengeyiğinin kafatası yığılmış, Aka'ların miğferlerinin biçiminde, beyaz, düz, sert alın kemiğinde üçgensi göz yuvalarının boşlukları. Bütün o boynuzlar savaş alanında ölmüş savaşçıların çeliksi kalıntılarını andırıyor. Hayvanların Roncesvalles'i.[1] Oysa çevrede boğuşma izi yok. Yüce, görkemli bir dinginlik, bir huzur var. Çayırdan bir yelin soluğu geçiyor, o olağanüstü ormanın kıpırtısız kemikten ağaçlarının arasındaki otları titreştiriyor.

Sonbahar gelip çatınca içgüdülerinin harekete geçirip yönettiği rengeyiği sürüleri, karanlık bir çağrıya uyarak ta uzaklardan gelir, o yabanıl Golgota'larına ulaşırlar; Lapon çobanları yere çömelmiş, *neljäntuulenlakki* yani "dört rüzgârlı şapka"ları enselerine kaykılmış, kısa, pırıl pırıl *puukko*'larını ufacık elleriyle sımsıkı kavramış, onları beklemektedirler (Lapon ellerinin ufaklığı ve nazikliği harika şeydir. Dünyanın en ufak en nazik elleridir. Bükülmez çelikten yapılmış, şaşırtıcı, nazik mi nazik bir aygıt. Parmakları bir La Chaux-de-Fonds saatçisinin ya da Amsterdamlı bir elmas tıraşçısının pensleri gibi ince, sabırlı, dakiktir). Rengeyikleri boyunlarındaki şahdamarını *puukko*'nun öldürücü keseğine yumuşaklıkla, uysalca uzatır; hiç ses etmeden yürek paralayan, umutsuz bir tatlılıkla can verirler. "Aynen İsa gibi," diyor Kurt Franz. Alanın içinde onca kanla beslenmiş otlar yağlı. Ama bazı çalılıkların körpe yaprakçıkları sanki büyük bir ateşin harıyla kavrulmuş gibi görünüyor, belki de onları kızıla boyayan, kavuran kanın ateşi, kanın alevidir.

"Hayır, kan olamaz," dedi Kurt Franz. "Kan yakmaz ki."

1. Roncesvalles: Pireneler'de, VIII. yüzyılda Şarlman'ın artçı kuvvetleri ile Mağripliler arasında çarpışmaların yaşandığı, söylenceye göre Roland'ın yiğitçe çarpıştığı, destanlaşmış mekân. (Ç.N.)

"Bir tek kan damlasının," dedim, "koskoca kentleri yaktığını görmüşümdür ben."

"Kan tiksinti verir bana," dedi Kurt Franz. "Pis bir şey. Değdiği her şeyi kirletir. Kusmuk ve kan, hayatta en tiksindiğim şeylerdir."

Elini uyuzumsu bir kelliğin kemirmeye başladığı alnında gezdirdi. Dişsiz ağzında Lillehammer'inin sapını sıkıyordu, arada bir piposunu ağzından çıkarıyor, biraz eğilerek öfkeyle yere tükürüyordu. Köyün içinden geçtiğimizde iki kadın, evlerinin eşiğine oturmuş iki ihtiyar Lapon kadını sapsarı, buruş buruş suratlarını yavaş yavaş çevirerek gözleriyle bizi izliyordu. Çömelmişlerdi, kollarını dizlerinde toplamış, kısa alçı pipolarını tüttürmekteydiler. Yağmur tatlı tatlı yağıyordu; kocaman bir kuş çam ağaçlarının tepelerinde alçaktan uçuyor, tekdüze, boğuk çığlıklar koparıyordu.

Otelin önünde, General von Heunert balığa çıkmaya hazırlanıyordu. Kalçalarına kadar çıkan rengeyiği derisinden Lapon çizmelerini çekmiş, sivrisineklerden koruyan geniş ağ pelerinine bürünmüş, köpek derisinden eldivenlerine dirseklerine değin gömülmüştü; şimdi ayakta, otelin önünde, Lapon hizmetkârı Pekka'nın azık torbalarını hazırlamasını bekliyordu. General von Heunert tam takım savaş donanımındaydı: alnı çelik miğferiyle örtülüydü, kocaman Mauser'i kemerine asılıydı, oltasının upuzun kamışını bir Alman mızrakçının mızrağına sarıldığı gibi kavramıştı, arada bir yanında duran *Alpenjäger* yüzbaşısına dönüp bir şeyler söylüyordu; ufarak, tıknaz, kır saçlı, pembemsi, güleç Tirol dağlısı suratlıydı yüzbaşı. General'in arkasında, saygı mesafesinde, kaskatı hazır ol konumunda Georg Beandasch duruyordu, o da çizmeli, eldivenliydi, ayaklarına değin inen ağ pelerine sarınmıştı. Başıyla hafif bir selam verdi bana, dudaklarını kıpırdatışından, şirin bir Berlin küfrü mırıldandığını fark ettim.

"Bu kez," dedi General von Heunert bana dönerek, "zafer benimdir."

"Geçtiğimiz günlerde şansınız pek yaver gitmemiş," dedim.

"Ben de aynı fikirdeyim, talihim yaver gitmedi," dedi General von Heunert. "Ancak Yüzbaşı Springenschmid öyle düşünmüyor. Galiba hata benimmiş: somonlar kaprisli ve inatçı balıklarmış, ben onların huyunu suyunu hesaba katmamışım. Vahim bir hata. Bereket Yüzbaşı Springenschmid beni alabalıkların huyu suyu hakkında eğitti de artık..."

"Alabalıkların mı?" dedim.

"Alabalıkların. Niçin olmasın?" dedi General von Heunert. "Yüzbaşı Springenschmid bütün Tirol'de ün salmış bir alabalık avı uzmanıdır, diyor ki Tirol alabalıklarının huyu Laponya somonlarınınkinin aynıymış. Öyle değil mi, Yüzbaşı Springenscshmid?"

"*Jawohl!*" dedi Yüzbaşı Springenschmid eğilerek. Bana dönerek İtalyanca, Tirol'lülerin o gevşek İtalyanca vurgusuyla ekledi: "Alabalıklara aceleniz olduğunu belli etmemelisiniz. Sabırlı olmak gerekir. Rahip sabrı. Alabalık eğer balıkçının dünya kadar zamanı ve tükenmez bir sabrı olduğunu sezerse sinirlenir, öfkelenir, saçmalar. Alabalıklar..."

"Alabalıklar, tamam," dedim, "ama ya somon balıkları?"

"Somonlar da alabalıklar gibidir," dedi Yüzbaşı Springenschmid gülümseyerek. "Alabalık sabırlı bir hayvan değildir: beklemekten usanır, kendini tehlikeye atar. Yeme takıldı mı işi bitmiş demektir. Balıkçı tatlılıkla, incitmeden kendine doğru çeker onu. Çocuk oyuncağıdır. Alabalıklar..."

"Alabalıklar, tamam," dedim, "ya somonlar?"

"Somon balığı da," dedi Yüzbaşı Springenschmid, "yalnızca alabalığın büyüğüdür. Savaştan az önce, Landeck'te, Tirol'de..."

"Öyle anlaşılıyor ki," dedi General von Heunert, "*benim* somonum bu akarsularda görülmüş en güzel somon örneği. Koskocaman bir hayvan, olağanüstü cesur. Düşünün bir, geçen gün az kalsın gelip dizlerime bir tos vuracaktı."

"Saygısız bir somonmuş," dedim, "cezalandırılmayı hak etmiş."

"Lanet olası bir somon," dedi General von Heunert, "Juutuanjoki Nehri'nde kalmış tek somon. Belki de beni nehirden kovup akıntının tamamına sahip çıkmayı koymuş kafasına. Göreceğiz bakalım kim daha inatçı, bir somon mu yoksa bir Alman mı?" Böyle diyerek kahkahalarla gülmeye başladı, bol sivrisinekliğin geniş kıvrımlarını çevresinde dalgalandırıyordu.

"Belki de," dedim, "sizi general üniformasıyla gördüğünden ötürü sinirleniyordur. Sivil giyinmeliydiniz. Somon balığı avına general üniformasıyla çıkmak dürüst oynamak olmuyor."

"*Was? Was sagen Sie, bitte?*"[1] dedi General von Heunert yüzü asılarak.

"*Sizin* somon," dedim, "herhalde mizah duygusundan yoksun olmalı. Yüzbaşı Springenschmid belki de mizah duygusundan yoksun bir somona nasıl davranmak gerektiğini söyleyebilir."

"Alabalıklara karşı," dedi Yüzbaşı Springenschmid, "kurnazca oynamak gerekir. Generalim nehirde alabalığın düşündüğünden çok farklı bir nedenle bulunuyormuş gibi yapmalı. Alabalıklar aldatılmak ister."

"Bu kez elimden kaçamayacak," dedi General von Heunert enerjik bir sesle.

"Böylece somon balıklarına Alman generallerine saygılı davranmayı öğretmiş olacaksınız," dedim gülerek.

1. (Alm.) Ne? Afedersiniz, ne dediniz? (Ç.N.)

"*Ja, ja*," diye ünledi General von Heunert. Ama ardından hemen suratı asıldı, kuşkuyla baktı bana.

Derken Bayan İrjaa Pàlmunen Himanka, otelin eşiğinde belirdi, elinde bir şişe *acquavite* ve bardaklar bulunan bir tepsiyle peşinden Pekka geliyordu. Generale gülümseyerek yaklaştı, bardakları doldurdu, sonra ilkin generale, ardından her birimize *acquavite* dolu bir bardak sundu.

"*Prosit*," dedi General von Heunert bardağını havaya kaldırarak.

"*Prosit*," diye yanıtladık hep bir ağızdan.

"*Für Gott und Vaterland*,"[1] dedim.

"*Heil Hitler*," diye yanıtladı General.

"*Heil Hitler*," diye yineledi ötekiler.

O arada on dolayında *Alpenjäger* çıkageldi, geniş sinekliklere sarınmışlar, ellerinde mitralyözler. General'e nehre kadar muhafızlık etmek ve balık avı sırasında iki kıyıda sıralanıp Rus ya da Norveçli partizanların yapabileceği bir baskından onu korumakla görevliydiler.

"Gidelim," dedi General ilerleyerek.

Sessizce yola düzüldük, muhafızlar önümüzde ve ardımızda mesafeli yürüyorlardı. Çevremizde görünmez bir yağmur, yaprakların arasında mırıldanıyordu. Bir ağacın dalları arasından bir kuş çığlık attı, bir rengeyiği sürüsü çamların gövdeleri arasından kastanyet takırtısıyla dörtnala gelip geçti. Gece güneşinin soğuk ışığında orman gümüştenmiş gibiydi. Yağmurdan sırılsıklam otlara dizlerimize değin gömülerek nehir kıyısı boyunca ilerledik. Georg Beandasch o dayak yemiş köpek haliyle kaçamak bakıyordu bana. Arada bir General von Heunert dönüyor, Beandasch ile Springenschmid'e sessizce gözlerini dikiyordu. İki subay, sağ ellerini çelik miğferlerinin

1. (Alm.) Tanrı ve vatan için! (Ç.N.)

kenarına götürüp, "*Jawohl!*" diye karşılık veriyordu. Böyle böyle, bir saat kadar yürüdükten sonra çavlanlara vardık.

Juutuanjoki o noktada geniş bir yatağa dönüşüyor, köpüklü, şiddetli ama sığ akıntıdan, çevreye serpili koyu renk granitten kocaman kayalar yükseliyor. Balık avı malzemesiyle azık torbalarını taşıyan Pekka ile öbür Laponlar durup bir kayanın korunağına siperlendi, muhafızların bir bölümü kıyı boyunca mevzilendi, bir bölümü de karşı kıyıya geçerek sırtlarını nehre döndü. General von Heunert oltasının kamışını dikkatle inceledi, makarasını kontrol etti, ardından Beandasch ile Springenschmid'e dönüp, "Gidelim," dedi, peşine iki subayla nehre daldı. Ben kıyıda kaldım, Kurt Franz ile Victor Maurer'in yanında bir ağacın altına oturdum.

Nehrin suları gür, coşkulu, şakır şakır çınlıyordu; derken kimi bir haykırışla kesiliyor kimi sönerek ağır, derin bir sese dönüşüyordu. General akıntının ortasında, yarı beline değin buz gibi sulara batmış, oltasını tüfek gibi kavramıştı; orada, o saatte, nehrin ortasında, somon balığının düşündüğünden bambaşka bir niyetle bulunduğuna inandırmak istercesine, çevresine bakınıp duruyordu. Beandasch ile Springenschmid onun yanında, birazcık geride, askerî bir saygıyla konuşlanmıştı. Pekka ile öbür Laponlar halka olup oturmuş, ses çıkarmadan General'i izliyorlardı. Çamların dalları arasında kuşlar ötüşüyordu.

Aradan iki saat geçmişti ki somon balığı General von Heunert'e apansızın saldırdı. Upuzun kamış aniden sarsıldı, büküldü, sallandı, iyice gerildi, General bacaklarının üstünde sendeledi, dizlerinin üstünde sallana sallana öne doğru bir adım attı, iki adım attı, sonra o beklenmedik saldırıya kahramanca karşı koydu. Böylece çarpışma başlamış oldu. Kıyıya yayılmış olan Laponlar, muhafızlar, Kurt Franz, Victor Maurer ve ben, soluğumuzu tuttuk. Derken General harekete geçti, geniş,

sert, ağır adımlarla çizmelerini suyun içine kuvvetle bastırarak, sağ ayağını önce bir kayaya, ardından bir başka kayaya dayayarak azar azar, hesaplı bir yavaşlıkla mevziini terk ederek akıntıyı izlemeye başladı. (Bir Alman Generali için bile yeni bir taktik değildi o çünkü somon avcılığı mevziini ilerleyerek terk etmeyi gerektirir). General ikide bir duruyor, öylesine güçlükle fethettiği, somon avcılığında kullanılan deyimle kaybettiği mevziini güçlendiriyordu, hasmının sürekli, çılgınca çekişlerine inatla karşı koyuyordu; neden sonra, yavaş yavaş çelik manivelayı ihtiyatla oynatarak, oltanın ipini makaraya sarmaya, yiğit somonu kendine doğru çekmeye başladı. Somon ise ağır ağır, hesaplı bir yavaşlıkla mevziini terk ediyor, akıntıdan dışarı bir pırıl pırıl gümüşlü-pembeli sırtıyla çıkıyor, güçlü kuyruk vuruşlarıyla köpüklü su sütunları yükseltiyor, bir upuzun suratını çıkarıyor, aralık ağzını, iri iri açılmış yusyuvarlak gözlerini gösteriyordu. Ve aralarına enlemesine girebildiği iki kayanın desteğini ya da akıntının kuyruğunu dayayabileceği biraz daha güçlü bir noktasını bulur bulmaz beklenmedik, şiddetli bir sarsılmayla hasmını kendine çekiyor, akıntının şarıl şarıl çelik kablosuyla vadiye doğru sürüklüyordu. Somon balığının öyle tekrar tekrar saldırıya geçişine General von Heunert kendi çelik gibi Alman inadıyla, Prusyalı gururuyla, özgüvenini ve *yalnızca kendi kişisel onurunun değil, taşıdığı üniformanınkinin de ortaya konmuş olduğu* duygusuyla karşı koyuyordu: sesini yükseltiyor, kısa, sert bir bağırtı çıkarıyordu, "*Achtung!*" başını arkasına çevirip Beandasch ile Springenschmid'e nehrin bir tizleşip bir pesleşen türküsünü bastıran sert sözcükler haykırıyordu. Ama o anlarda öylesi yiğit bir somon balığına karşı zavallı Georg Beandasch ona nasıl yardım etsindi ki? Öylesi bir alabalığın karşısında Springenschmid'in ne yardımı olabilirdi ki? Ge-

neral ileriye doğru bir adım attıkça, Georg Beandasch ile Yüzbaşı Springenschmid de ileriye doğru bir adım atmaktan öte bir şey yapamıyordu: böyle böyle, adım adım, General ve iki subayı kuvvetli ve cesur somonun çekişleriyle akıntıdan aşağı, vadiye doğru neredeyse bir mil inmişlerdi.

Boğuşma bir birinin bir ötekinin kazanır gibi olmasıyla üç saattir öylece sürüyordu ki alçıdan pipoları ağızlarında, halka olup oturmuş Pekka ile öbür Laponların yüzlerinde alaycı bir gülüşün belirdiğini fark ettim. Onun üzerine General'e baktım. Orada, nehrin orta yerinde, tam donanımlı savaş düzeninde, çelik miğferi alnının üstünde, kocaman Mauser'i beline asılı, geniş sinekliğin bol kıvrımlarına sarınmış didiniyordu. General pantolonunun geniş kırmızı şeritleri gece güneşinin cansız ışığında göz alıyordu. Hasmının inatçı şiddetine daha öyle uzun süre karşı koyamayacağa benziyordu. İçinde bir şeyler filizleniyordu, hissediyordum, sabırsız el kol hareketlerinden, öfkeli suratından, arada bir "*Achtung!*" diye bağırışındaki vurgudan seziyordum; gururunun çiğnendiğini, inceden inceye, tedirgin bir korkuya kapıldığını belli ediyordu o vurgu. General sinirlenmiş, ürkmüştü. *Bozum olmaktan korkuyordu.* Üç saattir somon balığına karşı savaşım veriyordu; onca zaman bir balıkla baş edememiş olmak bir Alman Generali'nin vakarına yakışmıyordu. *Yenik düşen taraf olacağından korkmaya başlamıştı.* Bari tek başına olsaydı; ama tam da bizim gözlerimizin önünde, Laponların alaycı gözleri önünde, nehrin kıyılarında nöbete durmuş muhafızların gözleri önündeydi. *Hem sonra, Sovyet Rusya örneği ortadaydı.* Bu işi bitirmek şarttı. Vakarı zedeleniyordu, bir Alman Generali'nin, bütün Alman generallerinin, tüm Alman ordusunun vakarıydı o zedelenen. *Hem sonra Sovyet Rusya örneği ortadaydı.*

General von Heunert sonunda Beandasch'a döndü, sert bir sesle bağırdı: "*Genug! Erschiesst ihn!*"[1]

"*Jawohl!*" diye yanıtladı Beandasch, derhal harekete geçti. Akıntıdan aşağıya indi, ihtiyatlı, ağır, sert adımlarla ve köpüklü suda çırpınarak General'i vadiye doğru sürükleyen somon balığına yaklaşınca durdu: tabancasını kılıfından çekti, yiğit somon balığının üstüne eğildi, bir karış uzaklıktan kafasına iki el ateş etti.

1. (Alm.) Yeter! Vurun şunu! (Ç.N.)

Altıncı bölüm

SİNEKLER

XVIII

Golf hendikapları

"*Oh, no, thank God!*"[1] diye ünledi Büyük Britanya'nın İtalyan hükümeti nezdindeki Elçisi Birinci Perth Lordu Sir Eric Drummond. 1935 güzünde bir gündü.

Yeşil kenarlı pembemsi bir bulutu yardı güneş, yaldızlı bir ışın masanın üstüne vurdu, kristallerle porselenleri tıngırdattı. Agro Romano'nun[2] muazzam düzlüğü gözlerimizin önünde sararmış otlardan, esmer topraktan, yeşil ağaçlardan oluşan derin, katmerli ufkunu seriyordu; mermer gömütler, su kemerlerinin kızıl kıvrımları ekim güneşinde yapayalnız parıldıyorlardı. Cecilia Metella'nın mezarı sonbaharın canlı ateşinde alev alevdi, Appia Yolu'nun çamlarıyla servileri kekik ve defne kokuları taşıyan rüzgârda başlarını sallıyorlardı.

Yemek sonuna yaklaşmaktaydı; bal rengi, ılık, tatlı havada hafif bir Porto şarabı kokusu yayılıyordu. Masanın çevresinde yarım düzine Amerikan ya da İngiliz asıllı Romalı prenses, Perth Lordu'nun, kısa süre önce genç Kont Sandy Manassei'yle evlenmiş olan kızı Bobby'ye gülümsüyorlardı. Bobby anlatıyordu: İngiltere ile İtalya

1. (İng.) Oh, hayır, Tanrı'ya şükür! (Ç.N.)

2. Roma çevresinde, Eskiçağ'ın anıtsal kalıntılarıyla dolu kırsal kesime verilen ad. (Ç.N.)

arasında Habeşistan sorunu yüzünden çıkan diplomatik gerilimin en şiddetli ânında, *Home Fleet*[1] Akdeniz'de savaş durumuna geçmişken, Forte dei Marmi'nin bir gözü kör plajcısı Beppe ona demiş ki, "İngiltere de aynı Mussolini gibi: her zaman haklıdır, özellikle de haksız olduğu zamanlarda."

"*Do you really think England is always right?*"[2] diye sormuştu Perth Lordu'na Prenses Dora Ruspoli.

"*Oh, no, thank God!*" diye ünledi Perth Lordu kızararak.

"Çok merak ediyorum," dedi Prenses Jane di San Faustino, "acaba *caddy*[3] ile *Home Fleet* öyküsü doğru mu diye." *Home Fleet* Akdeniz'de boy gösterdikten birkaç gün sonra, Perth Lordu golf oynuyormuş. Top zıplayıp çamurlu su dolu bir çukura batmış. "Lütfen gidip topu alır mısın?" demiş Perth Lordu *caddy*'ye. "Neden *Home Fleet*'i göndermiyorsunuz?" olmuş Romalı küçük *caddy*'nin yanıtı. Öykü herhalde doğru değildi ama bütün Roma'ya eğlence konusu olmuştu.

"*What a lovely story!*"[4] diye ünledi Perth Lordu.

Güneş Perth Lordu'nun yüzüne vuruyor, alnının narin, pembe teninde, dudaklarında, saydam bir mavilikteki gözlerinde bütün soylu İngilizlerde var olan o çocuksu ve kadınsı havayı muzipçe ortaya çıkarıyordu; o harika çekingenlik o saflık rengi o gençlik utangaçlığı, yıllar geçip sorumluluklar ve onurlar arttıkça solup sönükleşmek yerine büsbütün canlılık kazanır, sonunda, ileri yaşlarda, İngilizlerde ağarmış saçlara eşlik eden o

1. (İng.) İngiliz Donanması. (Ç.N.)
2. (İng.) Gerçekten İngiltere'nin her zaman haklı olduğunu düşünüyor musunuz? (Ç.N.)
3. (İng.) Golf oyununda topları toplayıp getirmekle görevli çocuk. (Ç.N.)
4. (İng.) Ne şirin bir öykü! (Ç.N.)

her an, hiç yoktan kızarma erdemi ortaya çıkar. Yaldızlı, ılık bir gündü, bir tedirgin sonbahar günüydü, Appia Yolu'nun gömütleri, kocaman Latin çamları, Agro'nun yeşil sarı düzlüğü, o hüzünlü ve görkemli doğa manzarası, Perth Lordu'nun pembemsi yüzünün çevresinde, narin, açık tenli alnıyla mavi gözleriyle ak saçlarıyla mahcup, birazcık hüzünlü gülümseyişiyle uyumlu, ince, canlı bir çerçeve oluşturuyordu.

"*Britannia may rule the waves, but she cannot waive the rules,*"[1] dedim gülümseyerek.

Çevremdeki herkes güldü, Dora Ruspoli de telaşlı, boğuk vurgusuyla, sağ elini sallayarak ve donuk ciltli yüzünü Perth Lordu'na doğru uzatarak dedi ki: "*C'est une grande force, pour une nation, de ne pas pouvoir bousculer les lois de la tradition, isn't it?*"[2]

"*To rule the waves, to waive the rules...* Hoş bir laf cambazlığı," dedi Jane di San Faustino, "ama ben sözcük oyunlarından nefret ederim."

"Hammen Wafer'in pek gururlandığı bir oyundur," dedim.

"Hammen Wafer bir *gossip writer, n'est-ce pas?*"[3] diye sordu bana Dora Ruspoli.

"Onun gibi bir şey," diye yanıtladım.

"Cecil Beaton'un *New York*'unu okudunuz mu?" diye sordu bana Cora Antinori'nin yanında oturan ABD Elçisi William Phillips.

"Cecil son derece sevimli bir çocuk," dedi William Phillips'in kızı Beatrice, arkadaşlarının verdiği adla "B."

1. Yazarın sözcük oyunu: "Britanya dalgalara hükmedebilir ama kuralları dalgalandıramaz." (Ç.N.)

2. (Fr.; İng.) Geleneğin kurallarını sarsamamak bir ulus açısından büyük bir güç sayılır, öyle değil mi? (Ç.N.)

3. (İng.; Fr.) Dedikodu yazarı, öyle değil mi? (Ç.N.)

"Pek keyifli bir kitap," dedi Cora Antinori.

"Yazık ki," dedi Jane di San Faustino, "İtalya'nın Cecil Beaton gibi bir yazarı yok. İtalyan yazarları taşralı ve sıkıcı. Mizah duygusundan nasiplerini alamamışlar."

"Bu tümüyle onların suçu değil," dedim. "İtalya taşradır, Roma da bir taşra başkenti. Cecil Beaton'un kaleminden çıkmış bir Roma kitabı düşünebilir misiniz?"

"Neden olmasın?" dedi Dorothy di Frasso. "Dedikodudan yana Roma'nın New York'tan geri kalır yanı yok. Roma'da eksik olan şey dedikodu değil, Cecil Beaton gibi bir *gossip writer*. Papa ve Vatikan üstüne ne kadar çok dedikodu bulunduğunu bir düşünün. Bana gelince, Roma'da yol açtığım kadar dedikoduya New York'ta hiç yol açmamışımdır. *And what about you, my dear!*"[1]

"*Personne n'a jamais fait des potins sur moi,*"[2] dedi Dora Ruspoli, Dorothy'ye bakışından fena halde alınmış olduğu belliydi.

"*On nous traite tout simplement comme des poules,*" dedi Jane di San Faustino, "*et cela, au moins, nous rajeunit.*"[3]

Hepsi gülüştü, Cora Antinori dedi ki, bir taşrada yaşıyor olmaları belki de İtalyan yazarlarının sıkıcı olmalarının tek nedeni değilmiş. "Taşrada da," dedi, "keyifli yazarlar bulunabilir pekâlâ."

"Aslında New York da," dedi Dora, "bir taşra kentidir."

"*Quelle idée!*" diye ünledi Jane, Dora'ya küçümseyerek bakıyordu.

"Biraz da kullanılan dilin doğasına bağlı," dedi Perth Lordu.

"Dilin kullanımı büyük önem taşır," dedim. "Hem yal-

1. (İng.) Ya sizden ne haber? (Ç.N.)

2. (Fr.) Ben insanlara asla dedikodu konusu olmamışımdır. (Ç.N.)

3. (Fr.) Sırasıyla; "Bize düpedüz çaylakmışız gibi davranıyorlar.", "Bu da hiç değilse bizi gençleştiriyor." (Ç.N.)

nız yazarlar açısından değil, halklar, devletler açısından da. Savaşlar, bir bakıma sözdizimi yanlışlıklarıdır."

"Ya da salt sesleme yanlışlıkları," dedi William Phillips.

"Gerçekten de İtalya sözcüğü ile İngiltere sözcüğünün farklı yazılıp aynı seslendiği devir artık geride kaldı."

"Belki de," dedi Perth Lordu, "yalnızca bir sesleme sorunudur: Mussolini'yle görüşme yaptığım her sefer kendime bunu soruyorum."

(Perth Lordu'nu, Venedik Sarayı'nın muazzam genişlikteki salonunda Mussolini'yle konuşurken hayalimde canlandırdım.

"İngiltere Büyükelçisi'ni içeriye alın," der Mussolini, başhademesi Navarra'ya.

Navarra'nın saygılı bir hareketiyle açılır kapı, Perth Lordu eşiği aşar, pırıl pırıl mozaikli mermer zeminde ağır adımlarla XVI. yüzyıl işi kocaman şöminenin önüne yerleştirilmiş ceviz ağacından som yazıhaneye doğru ilerler. Mussolini ayakta, sırtını masaya ya da şömineye dayamış, yüzünde bir gülümsemeyle bekler, onu karşılar: şimdi iki adam karşı karşıyadır, Mussolini tümüyle kendi üstüne dertop olmuş, aynı zamanda sürekli gösteriş ve temsil çabasıyla gerilmiş, beyaz, şişkin, yusyuvarlak, yağlı, dıbız kafasını sallar, kafasının arka tarafında, tam kulağının ardından kabaran koskocaman kist o kafaya korkunç bir ağırlık eklemektedir; Perth Lordu dimdik, ihtiyatlı, çekingen durur, alnı hafif bir çocuksu kızarıklıkla aydınlanmıştır. Mussolini kendi kendine inanmaktadır, eğer hâlâ inandığı bir şey varsa tabii: ama mantık ile talihin, irade ile yazgının uyuşmazlığına inanmıyordur. Sesi sıcak, ağır olmakla birlikte naziktir. Zaman zaman tuhaf, derin kadınsı vurgular taşıyan bir ses, sayrılıklı bir kadınsılık. Perth Lordu kendi kendisine inanmıyordur. *Oh, no, thank God!* İngiltere donanmasının ve bankasının gücüne, nüfuzuna, sonsuzluğuna, donanma-

nın mizah duygusuna, Bank of England'ın dürüst oyununa inanıyordur. Eton'un spor alanlarıyla Waterloo'nun savaş alanı arasındaki sıkı ilişkiye inanıyordur. Mussolini oracıkta, onun karşısında, yapayalnızdır: hiçbir şeyi ve hiç kimseyi temsil etmediğini biliyordur. Sadece kendi kendisini temsil etmektedir. Oysa Perth Lordu yalnızca Majesteleri Britanya Kralı'nı temsil ediyordur.

Mussolini "*How do you do?*" der, sanki "*I want to know how you are,*"[1] der gibi söyler onu. Perth Lordu, "*How do you do?*" der, sanki "*I don't want to know how you are,*"[2] der gibi söyler onu. Mussolini bir Romagna köylüsünün vurgusuyla konuşur, *problem* sözcüğünü, *Akdeniz* sözcüğünü, *Süveyş* sözcüğünü, *Habeşistan* sözcüğünü sanki *pişpirik*, *Lambrusco şarabı*, *seçim*, *Forlì* sözcüklerini söyler gibi söyler. Perth Lordu'nun vurgusu İskoçya'da uzak bir akrabası bulunan bir Oxford *undergraduate*'inin vurgusudur, Magdalen College'in, Hotel Mitra'nın, Mezopotamya Adası'nın ve Perthshire'in vurgusudur. *Problem* sözcüğünü, *Mediterranean* sözcüğünü, *Suez* sözcüğünü, *Ethiopia* sözcüğünü sanki *cricket*, *Serpentine*, *whisky*, *Edinburg* sözcüklerini söyler gibi söyler. Yüzü gülümser ama kayıtsızdır, dudaklarını hafifçe oynatır, sözcüklere şöyle bir değip geçer, bakışları derin ve gizemlidir, gözlerini yummuş bakar gibidir. Mussolini'nin yüzü soluk ve şiştir, nazik, niyetli bir dinginlik ve zorlama bir hoşnutluk gösterisiyle kasılmıştır, kalın dudaklarını sözcükleri emmek istercesine oynatır, gözleri yuvalarından oynamış, yusyuvarlaktır, Bakışları hem sabit hem tedirgindir. Neyin poker olduğunu, neyin olmadığını bilen bir adamın bakışıdır. Perth Lordu'nun bakışı

1. (İng.) Sırasıyla; "Nasılsınız?", "Nasıl olduğunuzu bilmek istiyorum." (Ç.N.)
2. (İng:) Sırasıyla; "Nasılsınız?", "Nasıl olduğunuzu bilmek istemiyorum." (Ç.N.)

ise neyin kriket olduğunu, neyin olmadığını bir adamın bakışı.

Mussolini, "*I want*,"[1] der. Perth Lordu, "*I would like*,"[2] der. Mussolini, "*I don't want*,"[3] der. Perth Lordu, "*We can't*,"[4] der. Mussolini, "*I think*,"[5] der. Perth Lordu, "*I suppose, may I suggest, may I propose, may I believe*,"[6] der. Mussolini, "Kesinlikle," der. Perth Lordu, "*Rather, may be, perhaps, almost, probably*,"[7] der. Mussolini, "*My opinion*,"[8] der. Perth Lordu, "*The public opinion*,"[9] der. Mussolini, "*The fascist revolution*,"[10] der. Perth Lordu, "*İtaly*," der. Mussolini, "*The King*,"[11] der. Perth Lordu, "*His Majesty the King*,"[12] der. Mussolini, "*I*," der. Perth Lordu, "*The British Empire*,"[13] der).

"Eden de," dedi Dorothy di Frasso, "Mussolini'yle anlaşmakta güçlük çekmiş. Galiba aynı sözcükleri aynı biçimde seslendirmiyorlarmış."

Dora Ruspoli kısa süre önce Antony Eden'in Roma'yı ziyareti sırasında Roma sosyetesinde uyandırdığı hastalık raddesindeki merakın yol açtığı eğlenceli olayları aktarmaya koyuldu. Perth Lordu'nun İngiltere Büyükel-

1. (İng.) İstiyorum. (Ç.N)
2. (İng.) İsterdim. (Ç.N.)
3. (İng.) İstemiyorum. (Ç.N.)
4. (İng.) Elimizden gelmez. (Ç.N.)
5. (İng.) Düşünüyorum. (Ç.N.)
6. (İng.) Varsayıyorum, tavsiye edebilir miyim, önerebilir miyim, inanabilir miyim? (Ç.N.)
7. (İng.) Daha ziyade, olabilir, belki, mümkündür, hemen hemen, olasılıkla. (Ç.N.)
8. (İng.) Benim fikrim. (Ç.N.)
9. (İng.) Kamuoyu. (Ç.N.)
10. (İng.) Faşist devrim. (Ç.N)
11. (İng.) Kral. (Ç.N)
12. (İng.) Majesteleri Kral. (Ç.N)
13. (İng.) Britanya İmparatorluğu. (Ç.N.)

çiliği'nde onuruna verdiği yemek davetinin hemen ardından, Eden tek başına, yaya olarak elçilikten çıkmış. Saat öğleden sonra üçü gösteriyormuş. Saat altıya geldiğinde hâlâ dönmemişmiş. Perth Lordu kaygılanmaya başlamış. Kapanma saatine yakın, Farnese Sarayı'na doğrudan doğruya Quai d'Orsay'dan gelmiş ve Chauteaubriand ile Stendhal'in izinde, çömezlik görevini yerine getirerek, Vatikan Müzesi'nin merdivenlerinde ve koridorlarında dolaşmakta bulunan Fransa Büyükelçiliği Sekreteri, bir Etrüsk lahdinin kapağının üstünde, bir Herkül'ün topuzuyla bir Korinthos Diana'sının uzun, solgun kalçası arasında oturmuş ince, narin bıyıklı, sarışın bir delikanlı görmüş, koyu renk deri kaplı bir kitapçığı okumaya dalmışmış: Latin ozanı Horatius'un şiirleriymiş galiba. Fransa Büyükelçiliği'nin genç sekreteri, Roma gazetelerinin o günkü baskılarında birinci sayfada verdikleri fotoğraflardan o münzevi okurun Antony Eden olduğunu fark etmiş: resmî yemeklerin ve davetlerin, diplomatik konuşma ve görüşmelerin sıkıntısından ve kim bilir, belki de her soylu İngiliz'deki kendi kişiliğine kafa yormaktan doğan şu baş edilmez sıkıntıdan kaçmış, Vatikan Müzesi'nin loşluğuna sığınmış, Horatius'un dizelerini okuyormuş.

Fransa Büyükelçiliği'nin genç sekreterinin bir safdillik edip meslektaşlarına ve avcılık kulübünde, Excelsior'un barında rastladığı üç-dört Romalı prense açıkladığı o bulgu, aslında doğası, geleneği ve kibrinden ötürü pek kayıtsız olan Roma sosyetesini allak bullak etmiş. O akşam, Isabelle Colonna'nın verdiği yemekte başlıca konu olmuş. *Isabelle était ravie.*[1] Bir bakıma önemsiz sayılabilecek o basit biyografik ayrıntı onun gözüne yüce bir özellik gibi görünüyormuş. Eden ve Horatius! Isabelle

1. (Fr.) Isabelle pek sevinmiş. (Ç.N.)

gerçi Horatius'un tek dizesini bile hatırlamıyormuş ama kuşkusuz Eden ile ihtiyar, sevgili, canım Latin ozanı arasında ortak bir şey varmış. Ve içinden, Horatius ile Antony Eden'in ortak bir yanı bulunduğunu, başka birisi söylemeden, nice zamandır kendisi sezmedi diye canı sıkılıyormuş.

Ertesi gün, sabahın saat onundan itibaren, bütün Roma sosyetesinin kaymak tabakası, sanki rastlantıymış gibi, Vatikan Müzesi'ne üşüşmüş; kimi rahatça koltuğunun altına kıstırmış kimi kıskançlıkla elinde tutuyormuş ama her birinde bir Horatius cildi varmış. Gel gör ki Antony Eden ortalıkta gözükmemiş, vakit öğleye vardığında hepsi düş kırıklığı içinde çekip gitmişler. Vatikan Müzesi sıcakmış, Isabelle Colonna da, Dora Ruspoli'yle birlikte biraz serinlemek için ve *tous ces gens-là*[1] çıkıp gitsin diye bir pencerenin boşluğunda duraklamış, yalnız kaldıklarında Dora'ya demiş ki: "*Ma chère, regardez donc cette statue. Ne ressemble-t-elle pas à Eden? C'est un Apollon, sans doute. Oh! il ressemble à un Apollon, he's a wonderful young Apollon!*"[2] Dora heykele yaklaşmış, miyop gözlerinin pembemsi buğusunun ardından özenle incelemiş: "*Ce n'est pas un Apollon, ma chère, regardez donc de plus près.*"[3] Bir kadın heykeliymiş, belki Diana, belki Venüs. "*Le sexe n'a aucune importance, dans ces affaires. Vous ne trouvez pas que ça lui ressemble tout de même?*"[4]

Birkaç saat içinde, Horatius moda oluvermiş. Acquasanta Golf Kulübü'nün masalarında, kırmızı beyaz eko-

1. (Fr.) Bütün o insanlar. (Ç.N.)

2. (Fr.; İng.) Şekerim, şu heykele bir bakın. Eden'e benzemiyor mu? Bir Apollon heykeli, kuşkusuz. Oh! O bir Apollon'a benziyor, harika bir genç Apollon o! (Ç.N.)

3. (Fr.) Bu bir Apollon değil canım, biraz daha yakından bakın. (Ç.N.)

4. (Fr.) Bu gibi şeylerde cinsiyetin hiç önemi yoktur. Yine de ona benzediğini düşünmüyor musunuz? (Ç.N.)

se pamuklu masa örtüleri üstünde, Hermès marka çantanın, Camel ya da Gold Flake paketi ile Dunhill çakmağının yanında, bir "*Schiaparelli Horatius'u*" hiç eksik olmuyormuş yani Horatius'un bir ipek fulara sarılmış ya da zarf biçimi çantaya yerleştirilmiş dizeleri çünkü Schiaparelli, *Vogue* dergisinin son sayısında kitapları kumsalların kızgın kumlarından ya da golf alanlarının neminden öyle korumayı öğütlemişmiş. Günün birinde, bir masada unutulmuş ya da ustalıkla bırakılmış, Horatius'un dizelerinin eski bir Venedik baskısını bulmuşlar, altın yaldızlı bezemeleriyle XVI. yüzyıldan kalma muhteşem bir cilt. Kapağında (altın yaldız yüzyıllar boyunca her ne kadar biraz solmuşsa da) Colonna ailesinin arması ışıldıyormuş: Sursock arması yokmuş gerçi ama herkes onun Isabelle'in "*livre de chevet*"si[1] olduğunu tahmin etmiş.

Ertesi sabah, Eden Castel Fusano'ya gitmiş ve havadis ânında yayılmış Roma'ya, derhal Ostia otoyolunda lüks arabaların geçidi başlamış: gel gör ki Eden, kısa bir süre yüzüp kısa bir süre kumsalda güneş banyosu yaptıktan sonra, Castel Fusano'dan bir saat önce ayrılmışmış; hepsi evlerine düş kırıklığına uğramış, birbirlerine öfkelenmiş olarak dönmüş. Akşam, Dorothy di Frasso'nun evinde, o "*chasse au trésor*"[2] sohbetin başlıca konusu olmuş, Dorothy, Isabelle dışında kimseden sözünü esirgememiş: o da, diyordu Dorothy, atalarından birinin, VII. Edward döneminde Londra'da, Abdülhamit döneminde İstanbul'da yaşamış bir Sursock'un, Horatius'un şiirlerini Suriye diline çevirmiş olduğunu keşfetmişmiş. Demek oluyormuş ki, Sursock sülalesi, Horatius ve tabii ki Eden arasında ortak bir yan varmış: Anthony Eden ile

1. (Fr.) Başucu kitabı. (Ç.N.)
2. (Fr.) Hazine avcılığı. (Ç.N.)

o beklenmedik akrabalık Isabelle'in göğsünü kabartıyormuş. Derken Eden apansızın Londra'ya dönüvermiş ve Acquasanta Golf Kulübü'nde herkes kıskanç âşıklar misali birbirini kuşkuyla süzer olmuş, aynı zamanda düş kırıklığına uğramış âşıklar misali üzgün bir sırdaşlıkla. Forte dei Marmi'den çıkagelen birisinin Jane'in masumca bir hinliğini (Doğu'da cenazelerin ardından yapılan şölene değinmede bulunmuşmuş) yetiştirdiği Isabelle, bir yemek davetini son anda iptal etmiş. Dora da, yememiş içmemiş, Forte dei Marmi'ye koşup Jane'e o olağanüstü tutkulu çile haftasının olaylarını ve dedikodularını yetiştirivermiş.

"*Ah! toi aussi, me chère!*" dedi Jane di San Faustino, "*je t'ai vue de loin avec un tel visage ce jour-lá. Je me suis dit tout de suite: ça y est, elle s'est cogné le petit juif.*"[1]

"Ama ne olağanüstü bir kent Roma!" dedi Perth Lordu. "Sonsuzluk havada solunuyor. Her şey efsaneye dönüşüveriyor, sosyete dedikoduları bile. İşte Sir Anthony Eden de efsaneye dönüştü, gitti. *Il lui a suffi d'un séjour d'une semaine dans la Ville Éternelle, pour entrer dans l'éternité.*"[2]

"Oui, *mais il en est sorti bien vite, le malin!*"[3] dedi Jane.

Golf kulübünün altın çağıydı o zamanlar, Acquasanta'nın parlak ve mutlu günleri. Sonra savaş patlak vermişti ve *course* Roma'daki genç kadınların Galeazzo Ciano ile maiyetinin gözlerinin önünde, ufacık, apak ellerinde *driver*'larını sallayarak geçit yaptıkları bir tür

1. (Fr.) Ah! Sen de öyle, şekerim! O gün seni uzaktan gördüm, suratından düşen bin parça oluyordu. Hemen kendi kendime dedim ki: Tamam, o Yahudiciğe aklını sarmış bile. (Ç.N.)

2. (Fr.) Sonsuz Kent'te bir haftacık kalması onun da sonsuzluğa adım atmasına yetti. (Ç.N.)

3. (Fr.) Öyle ama çabucak da çıktı, gitti, hain. (Ç.N.)

paseo'ya dönüşmüştü. Galeazzo'nun yıldızı savaşın kızılımtırak buharları arasında ufukta hızla yükselmişti, böylece golf kulübüne bir yeni altın çağ, yine parlak ve mutlu günler geri döner gibi olmuştu; ne var ki adlarda, hallerde, bakışlarda, giysilerde belki biraz aşırı sayılacak yeni bir şeyler vardı, renkler cırtlak kaçıyordu, fazlasıyla eski, ne yeniliğin ne de gençliğin sahicilik sağlamadığı bir dünyada genellikle fazlasıyla yeni kişilerin, fazla yeni şeylerin uyandırdığı, bazen de haksız sayılacak kuşkunun uyanması kaçınılmazdı. Galeazzo ile maiyetinin yıldızının fazla hızla parlamış olması bile durumun yasal olmadığının apaçık, yanlışa yer bırakmayan göstergesiydi.

İngilizler çekip gitmiş, Fransızlar çekip gitmişti, üst düzey yabancı diplomatların çoğu Roma'dan ayrılma hazırlığındaydı; İngilizler ile Fransızların yerini Alman diplomatları almıştı gerçi, gel gelelim davranışlarda elle tutulur bir düzeysizleşme başlamıştı, eski özgür nüktelerin, eski mutlu rahatlığın yerine anlatılmaz bir rahatsızlık geçmişti. Prenses Ann-Mari von Bismarck'ın (açık tenli İsveç yüzü Appia Yolu'nun çamlarının, servilerinin fonu üzerindeki mavi ipekten gökyüzüne nakış gibi işlenmişti sanki) ve Almanya Büyükelçiliği'ndeki öteki genç kadınların utangaç ve güleç yüzlü bir zarafeti vardı, başka bütün yabancı kadınların kendilerini Romalı duydukları Roma'da kendilerini yabancı duymaları onlara nezaket ve çekingenlik katıyordu; yine de havada bir esef, eski zamanlara incecik, tatlı bir özlem seziliyordu.

Galeazzo Ciano'nun genç maiyeti oldukça basit ve cömertti: kendini beğenmiş ve kaprisli bir prensin maiyetiydi, içine katılmak ancak kadınların gözüne girmekle, dışına atılmak ise ancak birdenbire prensin gözünden düşmekle mümkündü; gülümsemelerden, onurlardan, mevkilerden, arpalıklardan oluşan bir pazardı. O maiyete bileğinin hakkıyla hükmeden de bir kadındı: ancak

Galeazzo'nun genç, güzel gözdelerinden biri değildi, Galeazzo'nun kendisi o kadının koruduğu gözdesiydi, Roma sosyetesi onun kraliçemsi egemenliğine başlangıçta inatla ayak diremekle birlikte, sonunda hayli zamandır kabullenmişti: çünkü adından, rütbesinden, servetinden, ruhundaki meleksi entrika yatkınlığından kaynaklanıyordu; ona doğasının armağanı olan tedirgin bir tarih sezisi ekleniyordu, üstelik başlangıçta cılız ve kararsız olan politika sezisini bastıran bir toplumsal ve sınıfsal bilinci de vardı.

Prenses Isabelle Colonna böylece bir yandan artık tartışma götürmeyen "Roma'nın bir numaralı hanımefendisi" konumunun, bir yandan Roma sosyetesinin savaş kargaşası ve geleceğin belirsizliği karşısında bocalayışının, bir yandan korkunç bir fırtına yaklaştığında eski Katolik soylularının yorgun damarlarına da sızan o bir tür pagan umutsuzluğunun yardımıyla, aynı zamanda giderek kökten devrimlere yol açan ahlak ve davranış yozlaşmasının da sonucu olarak kısa süre içinde Santi Apostoli Meydanı'ndaki sarayını, politika ve sosyete âleminde yepyeni ve capcanlı bir görkemle Kont Galeazzo Ciano ve maiyetince temsil edilen o *yasadışılık* ilkelerinin kalesine dönüştürmeyi başarmıştı. Ve o durum ancak, Roma'nın ileri gelen ailelerinin son otuz ya da elli yılda hangi siyasal olaylar yaşadıklarından habersiz olanlar ya da sosyetenin kaymak tabakasının "herkesçe malum sırları"nın dışında tutulduklarından ötürü Isabelle'in Roma âlemindeki gerçek kişisel konumunu bilmeyenler için sürpriz olmuştu.

Isabelle'in yıllar yılı en katı yasallık ilkelerinin ödünsüz bekçisi görevini üstlenmiş olması, "*la petite Sursock*"un (Roma'ya Kahire'den ve yanında Alberto Theodoli'yle evli bulunan kız kardeşi Matilde'yle gelmiş olan Isabelle, evliliğinin ilk dönemlerinde böyle "Sursock'çağız" diye

adlandırılırdı), çoğu kişi tarafından bir yeni zengin, dışarıdan eklenmiş, Colonna ailesine özgü dor stilinde Korent stilini temsil eden biri sayılmasını engellememişti. Sonraları Isabelle, Mussolini'yle "devrimi"nin onur verdikleri o yasadışı İtalya'yla yüz yüze kalınca, birkaç yıllığına yani Concordato'ya[1] değin dürüst, güler yüzlü ve ihtiyatlı bir tavır benimsemişti; yani pencereden seyretmekle yetinmişti diyebiliriz. Ve Colonna Sarayı'nın pencerelerinden görebildiği kadarıyle "devrim"le ilişkilerini, uzun süre kiracı olarak Colonna Sarayı'nın bir dairesinde oturmuş bulunan şu bahtsız Mrs. Kennedy'yle yaptığı ünlü kira sözleşmelerinde uyguladığı aynı ayrıntılı teşrifatla aynı katı protokolle düzenlemişti. Isabelle kapısını İtalo Balbo'ya[2] açtığı gün, "yasal" Roma hiç şaşırmamıştı, o yeniliğin rezalet sayıldığı hiç de söylenemezdi. Ama Isabelle'in tavrının değişmesinin ve Santi Apostoli Meydanı'ndaki sarayın salonlarında İtalo Balbo'nun varlığının asıl derin nedenlerini belki de hiç kimse anlamamıştı.

Savaş, yalnız Isabelle ve Roma sosyetesi için değil, tüm İtalyan toplumu için, İspanyolların boğa güreşinden alınma bir deyişle *"el momento de la verdad"*[3] denilen şey olmuştu; insanın, kılıç elde, boğayla tek başına yüz yüze kaldığı andır o: işte o anda ortaya dökülür *gerçek*, insanın ve karşısında dikilen tehlikeli hayvanın gerçeği. İnsanın ve hayvanın tüm böbürlenmelerinin sonu gelmiştir: o

1. Concordato (Laterano Anlaşması): 1929'da imzalanan ve Mussolini diktasındaki İtalya Krallığı ile Vatikan devleti arasında ikili ilişkileri düzenleyen anlaşma.(Ç.N.)

2. İtalyan politikacı, subay ve havacılık öncüsü. 1929'da Havacılık Bakanlığı'na,1934'te Libya Valiliği'ne getirildi. 1938'den başlayarak Mussolini'yle aralarında görüş ayrılıkları başgösterdi. 1040'ta bindiği uçak Tobruk üzerindeyken İtalyan uçaksavarlarınca düşürüldü. Roma hükümeti olayı "dost ateşi" olarak tanımlarken, Balbo'nun eşi Mussolini'nin buyruğuyla gerçekleştirilmiş bir suikast olduğunda ısrar etti. (Ç.N.)

3. (İsp.) Gerçeğin gelip çattığı an. (Ç.N.)

yüce anda insan tek başınadır, çıplaktır, karşısındaki hayvan da tek başınadır ve çıplaktır. Savaşın başlangıcında, o *gerçek ânı*'nda, Isabelle tek başına ve çıplak kalmıştı ve herkesin gözü önünde, Colonna Sarayı'nın koskocaman cümle kapısını Galeazzo Ciano ile maiyetine ardına kadar açmıştı, yasallık ilkesiyle yasadışılık arasında yaptığı kesin seçimi ortaya koymuştu, böylece, Santi Apostoli Meydanı'ndaki sarayı, Kardinal Retz dönemindeki Paris Başpiskoposluğu'nun konumuna getirmişti: bir bakıma, kendisi Kardinal Retz olmuştu, son yıllarda o yeni Roma'da ve o yeni İtalya'da su yüzüne çıkmış bulunan, her türlü kuşkuya açık sahtelikler artık gelip o sarayda toplanıyordu ve Isabelle, ruhunda öteden beri varolan bir eski, nazik mi nazik ve hain despotluk hevesini elden bırakmaksızın, bir kraliçe gibi egemenliğini sürdürüyordu. Galeazzo'ya gelince, o kendisi bir despot olmaktan çok, Isabelle'in despotluğunun aracı olarak görünüyordu.

Artık Isabelle'in sofrasını süsleyenler beyaz güllerle kış çilekleri –savaşa değin her gün İtalo Balbo'nun armağan olarak Libya'dan uçakla gönderdiği turfandalıklar- değildi (İtalo Balbo ölmüştü, Libya'nın gülleriyle kış çilekleri de ölmüşlerdi), Isabelle'in, Galeazzo'nun doymak bilmeyen hırsına turfanda armağanlar olarak sunduğu genç kadınların gülümseyen yüzleri, gül yanakları, çilek dudaklarıydı.

İtalo Balbo'nun göz açıp kapayıncaya kadar gelip geçen krallığı sırasında, Isabelle'in sofrası, bir zamanlar Stendhal'in söz etmiş olduğu o *beaux esprits*[1] tarafından en yüce en tehlikeli sosyetik ve politik uçuşların kalkış pisti sayılıyordu. Balbo, Atlantik yolculuğuna oradan çıkmış, son uçuşuna oradan havalanmıştı. Şimdiyse, Galeaz-

1. (Fr.) Yüce ruhlar. (Ç.N.)

zo Ciano'nun saltanatı başlayalı, Isabelle'in sofrası bir tür "Vatan Mihrabı"na dönüşmüştü: o masanın altında meçhul birinin cesedinden başka hiçbir eksik yoktu. (Ve kim bilir, gün gelecek o meçhul ölü de orada olacaktı). Galeazzo'nun herhangi bir ayaküstü karşılaşmada hoşlandığı hiçbir dilber, hiçbir göze gelir yabancı, tepeden inme bir seçimle yeni bir terfi ya da iyi bir Elçilik'te göreve kayrılma peşinde olan hiçbir hırslı kalburüstü kişi ya da Chigi Sarayı'nın[1] züppe diplomatlarından hiçbiri yoktu ki, Isabelle ile Galeazzo'nun gül destesine vergisini ödeme zorunluğundan yakayı sıyırabilmiş olsun; öte yandan o kişilerin her biri o zorunluğu elde etmek için elinden gelen her hüneri sergiliyordu. Seçilmiş olanlar artık Colonna Sarayı'nın eşiğini esrarlı bir halle ama aynı zamanda apaçık bir suç ortaklığıyla aşıyorlardı, herkesin gözleri önünde kotarılan bir kamusal komplonun düzenleyicileriydiler. Isabelle'in yaptığı bir davetin artık hiçbir sahici sosyetik değeri kalmamıştı. Olsa olsa politik bir değeri vardı. Ancak çoğu kişi Santi Apostoli Meydanı'na davet edilmenin politik değeri konusunda da yanılmaktaydı.

Herkesten önce ve belki de yalnız Isabelle, *daha kendisine Colonna Sarayı'nın kapılarını açmadan evvel*, genç ve çapkın Dışişleri Bakanı, Mussolini'nin talihli Generali Kont Galeazzo Ciano'nun İtalyan politikasında ve yaşantısında hiç mi hiç söz sahibi olmadığını anlamıştı. Peki öyleyse Isabelle, Colonna Sarayı'nın çatısına Galeazzo Ciano'nun bayrağını hangi nedenle dikmişti? Ona, Galeazzo'yu yalnızca sosyetik hırstan (bundan daha gülünç bir suçlama olabilir miydi?) ötürü ya da entrika aşkına destekliyor diye safça sitemler yöneltenler vardı, hem de sayıları az değildi; şunu unutuyorlardı ki, "Ro-

1. Dişişleri Bakanlığı binası. (Ç.N.)

ma'nın bir numaralı hanımefendisi"nin sosyetede kendi konumunu iyileştirmeye, hele de savunmaya hiçbir gereksinimi yoktu, Galeazzo'yla ittifakı kendisine çok şey kaybettirebilirdi de, hiçbir kazanım sağlamazdı. Hem sonra Kont Ciano'yla yapılan ittifakların yazgısının ne olduğu bilinen şeydi. Isabelle'in sosyetik dehasına, toplumsal politikasının geniş görüşlülüğüne hakkını vermek gerek: Roma'da hiç kimse, Mussolini bile, Isabelle'e *karşı* durarak egemenlik sağlayamazdı. İktidarı ele geçirme konusunda Isabelle'in kimseden alacak dersi yoktu: o kişisel "Roma'ya yürüyüş"ünü kendi başına yapmıştı, hem de çok önceleri, Mussolini'den neredeyse yirmi yıl önce. Üstelik şunu kabul etmek gerekir ki, ondan çok daha başarılı olmuştu.

Isabelle'in Galeazzo'ya olan tutkunluğu çok daha karmaşık ve derin nedenlerden kaynaklanır. Çöküntü halinde, yerle bir olmaya yaklaşmış bir toplumda, tarihsel, siyasal, toplumsal yasallık ilkelerinin artık her türlü etkisini yitirmiş bulunduğu bir ulusta, toplumsal sürekliliğin yazgısına sıkı sıkıya bağlı bulunan sınıfların her türlü nüfuzdan yoksun kaldığı bir İtalya'da artık Batı'nın en büyük Doğu ülkesine (siyasal açıdan bakıldığında, Lord Rosebery'nin "dünyanın, içinde bir Avrupalı mahallesi bulunmayan tek Doğu kenti" tanımlamasını Roma, Napoli'den çok daha fazla hak ediyordu) dönüşme yolundaki bir ülkede, böylesi bir İtalya'da, savaşın haber verdiği ve hazırladığı korkunç toplumsal krizin barışçı yoldan atlatılmasının ancak yasadışılık ilkelerinin zafere ulaşmasıyla, muhafazakâr sınıfların ağır toplumsal kriz dönemlerindeki en yüce ve en öncelikli emelinin gerçekleştirilmesiyle sağlanacağını Isabelle, kendi yanılmaz Sursock içgüdüsüyle kavramıştı: o emel elden geleni kurtarmaktı.

Bazı kişiler saflık edip Isabelle'e yasallığın davasına

sırt çevirip yasadışılığın davasını benimsedi, diye sitemler yağdırdı. Sosyetenin kaymak tabakasının dilinde bu, onun Kont Galeazzo Ciano'yu, muhafazakâr sınıfların gözünde yasallık ilkesini yani toplumsal düzeni ve sürekliliği temsil eden, krizin anayasal çerçevede kalarak aşılmasını sağlayabilecek tek adam olarak görülen Piemonte Prensi'ne yeğlemiş olduğu anlamına geliyordu. Şayet Avrupa'da bütün erdemleri kendisinde toplayan bir prens varsa o da Savoia Hanedanı'ndan Umberto idi. Onun zarafeti, yakışıklılığı, alicenaplığı, güler yüzlü sadeliği İtalyan halkının prenslerinde aradığı erdemlerdi. Oysa muhafazakâr sınıfların kendisine yakıştırdığı görevi üstlenmesi açısından elzem olan kimi niteliklerden yoksundu. Zekâ bakımından, Piemonte Prensi ancak başkalarının yeterli sandıkları kadarına sahipti. Kişisel onura gelince, yoksundu demek, onu aşağılamak olur. Kişisel onuru var olmasına vardı da, muhafazakârların tehlike ânında bir prensin onuru saydıkları şey değildi o. Ürkek muhafazakârların dilinde, bir prenste "onur duygusu" özel türden bir onurdu: yalnız krallık ilkesini değil, yalnız anayasal kurumları değil, yalnız hanedan çıkarlarını değil; o ilkenin, o kurumların o çıkarların gerisinde bulunan her şeyi yani toplumsal düzeni korumayı üstlenmeyi gerektiren bir onurdu. Öte yandan, Piemonte Prensi'nin çevresinde de, ağır ve tehlikeli toplumsal kriz dönemlerinde muhafazakârların "onur duygusu" deyiminin ne anlama geldiğini kavrayabiliyor görünen kimse bulunmuyordu.

Çoğu kişinin umut bağladığı Piemonte Prensesi'ne gelince; Isabelle'in anlaşabileceği bir kadın değildi o. Ağır toplumsal kriz dönemlerinde, yalnız kral ailesi ve hanedan çıkarları değil, her şey ortaya dökülüp tehlikeye girmişken, Sursock Hanedanı'nda doğmuş Prenses Isabelle Colonna, Piemonte Prensesi'yle olsa olsa eşitlik ko-

numunda anlaşabilir. Isabelle ondan "*la Flamande*"[1] diye söz ediyordu ve o san, Isabelle'in sivri dilinde insanın gözünün önüne Felemenk ressamlarının şu kızıl saçlı, dolgun kalçalı, tembel, obur ağızlı *filles plantureuses*'inden[2] birini getiriyordu. Piemonte Prensesi'nin kimi davranışlarından, krallık karşıtı erkeklerle, hatta komünistlerle aslında biraz da düşüncesizce sayılacak tuhaf ilişkilerinden ötürü onun, arkadaşı bile olsalar kadınlarla sırdaşlıktansa, erkeklerle, hatta hasımlarıyla sohbet etmeyi yeğlediğini düşünüyordu Isabelle. "Kadın arkadaşı yok, olmasını da istemiyor." Isabelle'in çıkardığı sonuç buydu ve tabii kendisi açısından değil, "*la pauvre Flamande*" açısından esef ediyordu.

Açık seçik ortada olan şuydu ki, Piemonte Prensi ile Kont Galeazzo Ciano arasında, Isabelle ancak ikincisini seçebilirdi. Ancak Isabelle'i Kont Ciano'yu yeğlemeye iten yığınla nedenden biri vardı ki, derin bir hatadan kaynaklanıyordu. Ciano'nun, siyasal ve tarihsel bakımdan, yasadışılık ilkelerinin, yani muhafazakâr sınıfların kendi deyişleriyle "evcilleştirilmiş bir devrim" saydıkları şeyin en has temsilcisi olduğuna kuşku yoktu (vahşileşmiş ya da düpedüz ahmakça ve beceriksiz bir tepkidense, evcilleştirilmiş bir devrim toplumun süregelmesi açısından her zaman daha yararlıdır). Ama Isabelle vahim bir hataya düşmüştü, birçok kişi gibi o da seçimini, Ciano' nun Mussolini'ye karşıt olduğu, yalnız gerçekte değil, İtalyan halkının bilincinde de "elden geleni kurtarma"yı yani İngiltere ve Amerika'yla dostluk politikasını kurtarabilecek tek politikayı temsil ettiği inancıydı; herkesin aradığı ve beklediği "yeni adam" olmasa bile (Galeazzo

1. (Fr.) Felemenkli kadın. (Ç.N.)
2. (Fr.) Etli butlu kızlar. (Y.N.)

otuz altı yaşındaydı, adamların ancak yetmişini geçtikten sonra yeni sayılmaya başladıkları bir ülkede yeni adam bile sayılamayacak kadar gençti), en azından yarının adamı, durumun vahametinin ve karanlığının gerektirdiği kişi olduğundan emindi. O hatanın ne denli vahim ve ne çok çeşitli sonuçlara yol açtığı sonradan görüldü. Gün gelecek, Isabelle'in ancak ölüme hükümlü bir toplumun can çekişmesini çabuklaştırmak, ona bir çehre, bir stil sağlamak üzere Tanrı'nın (Isabelle'in Vatikan dolayısıyle pek de güzel ilişkiler kurduğu Tanrı'nın) aracı olduğu görülecektir.

O aldanmaya, yani Kont Galeazzo Ciano'nun Mussolini'ye karşıt ve Londra ile Washington'un güvenle baktıkları adam olduğu aldanmasına yalnız Isabelle değil, birçok kişi kapılmıştı. Galeazzo kendi de, içten içe, kibrine ve kendinden hoşnut iyimserliğine gömülmüştü, bütün İngiliz ve Amerikan kamuoyunun sempatisini kazandığından Londra ve Washington'un hesaplarında, (savaşın kaçınılmaz bir felaketle sonuçlanmasının ardından) İtalya'da Mussolini'nin karmaşık mirasını devralabilecek tek kişi, Mussolini düzeninden, liberal Anglosakson uygarlığından esinlenmiş yeni bir düzene onarılmaz yıkımlara ve yararsız kan dökülmesine, ağır toplumsal sarsıntılara yol açmaksızın geçişi sağlayabilecek tek adam sayıldığından emindi. Özetle, Londra ve Washington'a, Mussolini'nin derinden sarstığı, şimdi de savaşla temelinden altüst olma tehlikesine düşmüş bir düzenin ve toplumsal yaşantının vazgeçilmez sürekliliğinin güvencesini verebilecek tek adamdı o.

Bahtsız Isabelle, o cömertçe aldanmaya nasıl kapılmasındı? Kendisi doğuştan Doğulu, düpedüz Mısırlıydı, dolayısıyla İngiltere aşkı onun doğasının, eğitiminin, alışkanlıklarının, manevi ve maddi konuların parçasıydı; o yüzden, kendi içinde duyumsadığı ve başkalarında ol-

masını dilediği şeyleri onlarda aramaya, şayet yoklarsa da yaratmaya eğilimliydi, bu neredeyse yazgısıydı onun. Öte yandan Galeazzo'da, Galeazzo'nun doğasında, karakterinde, hallerinde, halk önündeki davranışlarında, kolayca siyasal tavır sanılabilecek öyle çok öğe keşfetmişti ki, onlar kendisine güven veriyordu; yüreğinde büyük, pırıl pırıl umutlar uyandırıyordu; kendisiyle Kont Ciano arasında handiyse bir tür ideal akrabalık yaratıyordu. Oysa onlar İtalyan karakterinin en kötü, diyebilirim ki Doğulu öğeleriydi ve bunalım, savaşla birlikte, uğursuz sonuna doğru ilerlemeden önce hiç öylesine açık seçik ortaya dökülmemişlerdi. Galeazzo'da o öğelerden bol bol vardı, üstelik bir tür hınçla sivrileşmişlerdi –kendisi onun farkındaydı, belki de hoşnuttu– nedenleri ise bir yandan Toscanalı değil, topu topu Yunan olan ailesinin o kökeni (kendisi Livorno doğumluydu ama ailesi Gaeta yakınlarında Formia'dan gelmişti, birkaç tane yoksul kayık sahibi, kendi halinde balıkçılardı ve Livorno, bütün İtalyan kentleri arasında, Doğu'nun en canlı renkleriyle en açık seçik, olduğu gibi ortaya serildiği kenttir), bir yandan olağandışı talihinden kaynaklanan saygısızlığı, öbür yandan da zenginliği, gücü, şanı, aşkı anlayış biçimiydi; şaşılacak kadar Doğu'nun paşalarını hatırlatan bir anlayış biçimi. Isabelle'in, içgüdüsüyle Galeazzo'da bir başka Sursock sezinlemiş oluşu boşuna değildi.

Böylelikle Isabelle kısa sürede Roma politik yaşantısının hakemi olup çıkıvermişti, politika sözcüğünün kalburüstü kişilerin gözünde taşıdığı tümüyle sosyetik anlamda demek istiyorum. Ve yüzünden gülümsemeyi eksik etmeyen bir pervasızlığın çeşitli dışavurumlarından ötesini seçemeyen, uzmanlaşmamış bir göze, Isabelle mutluymuş gibi görünebilirdi. Ama yozlaşmış bir toplumda, yozlaşmış felaket dönemlerinde her zaman gö-

rüldüğü gibi başlangıçta bilinçsiz olan o mutluluk, yavaş yavaş bir ahlaksal umursamazlık, hüzünlü bir inançsızlık görünümü almaktaydı, Santi Apostoli Meydanı'ndaki sarayda, sofrasının çevresine toplanan ufak maiyeti bunun sadık aynasıydı.

O sofranın çevresinde isim, davranış, ün ve görenek bağlamında Roma'nın sunabileceği en iyi ve en kötü şeyler yer alıyordu. Colonna Sarayı'na davet edilmek artık yalnız Roma sosyetesinin genç kadınlarının değil (o uğursuz eşiği artık Kuzey'in ihmal edilmiş Venüs'leri, Galyalıların torunları ve Venedikli dilberler de aşmaya başlıyordu; talihli Romalı rakiplerine özenerek Güney'e inmişlerdi ve birkaçı karnında Ciano'ların yeni ve tanınmayan kanını T.lerin, C.lerin, D.lerin eski, ünlü kanıyla kaynaştırmayı başarmıştı bile), Cinecittá yıldızcıklarının da en yüce emelini oluşturuyordu, hem erişilmesi hiç de zor sayılmazdı: Kont Ciano, son zamanlarda, tam Proustvari bir "*côté Guermantes*" bıkkınlığından ötürü ya da yaşantısında biraz da içtenlik gereksindiği hayaline kapılarak o yıldızcıklara heves etmişe benziyordu.

"Galeazzo'nun dulları"nın sayısı gün geçtikçe artmaktaydı; her şeyde olduğu gibi aşkta da pek kolaylıkla alevlendiği gibi daha da kolaylıkla bıkıveren Kont Ciano'nun gözünden düşen o safdil gözdelere o ad veriliyordu; gidip gözyaşlarını, itiraflarını, kıskançlık krizlerini Isabelle'in kucağına boşaltıyorlardı. "Dullar günü" dedikleri töre haftada üç kez yineleniyordu: o günlerin belirlenmiş saatlerinde, öğleden sonra üç ile beş arasında Isabelle "dulları" kabul ediyordu. Gözlerinin içi gülerek kucak açıyordu onlara, bir tehlikeden ya da beklenmedik bir talihten kurtulmuş olduklarını kutlarcasına ve biraz tiz kaçan gülüşünü ve dizginleyemediği bir keyifle dolu laflarını zavallı "dullar"ın gözyaşlarına ve yakınmalarına karıştırmakta olağanüstü bir neşe, benzersiz, han-

diyse fiziksel, sayrılıklı, izninizle söyleyeyim, şehvet duyar gibiydi. O kadınları etkileyen şey içten bir acıdan, sahici, derin bir aşk üzüntüsünden çok yenilgiydi, aşağılanmışlıktı, öfkeydi. Öyle anlarda Isabelle'in hain dehası, o entrikacı o aldatıcı dehası, düpedüz bir sanat düzeyine ve soyluluğuna, özgürce, keyfî bir oyun, çıkarsız handiyse masum bir ahlaksızlık seviyesine ulaşıyordu: gülüyordu Isabelle, şakalar yapıyordu, acınıyordu, ağlıyordu; ama hep neşeyle, zevkle parlayan gözlerle, o öfkeli o aşağılanmış zavallıcıkların gözyaşlarından esrarlı bir öc alırmışçasına. Isabelle'in o sanatında o oyununda, *materiam superabat opus.*[1]

İşte o anlara tanık olacak biri bütün Roma'nın haince merakının yıllar yılı beyhude yere izlemiş, gözetlemiş, kurcalamış olduğu büyük sırrını belki de keşfedebilirdi, tabii şayet Isabelle'in o hem duygulu hem hınzırca zaferine, "dullar"ın aşağılanma sahnesine tanıklar kabul edilseydi: yine de Isabelle'in tuhaf neşesine şaşırıp tedirgin olan kimi "dullar"ın arkadaşlarına anlattıklarından sızan bazı şeyler, mutsuz Isabelle'in karmaşık ve esrarlı doğası üstüne aydınlatıcı, bulanık ve yürek sızlatıcı bir ışık tutmaya yetiyordu.

Böylece Galeazzo ile şık ve uşak ruhlu maiyetinin çevresinde umursamazlık, küçümseme ya da nefretin oluşturduğu ıssızlık manzarası her gün biraz daha daralıyordu, talihsiz İtalya'nın ahlaksal manzarasıydı artık o. Kimi anlarda belki Isabelle de o karanlık ufkun kendi çevresini sardığını duyumsuyordu ama onun gözleri görmek istemediği hiçbir şeyi görmüyordu ki, kendi ham hayal umuduna, cömertçe ördüğü entrikaya kapılmış, gitmişti; İtalya'nın, yenilginin korkunç ve kaçınıl-

1. (Lat.) Eser, konusunu aşıyordu. (Ç.N.)

maz sınavını vermesine, yeni bir Andromeda misali, İngiliz Perseus'un sevgi dolu kollarına sığınmasına olanak sağlayacaktı o entrika. Çevresindeki her şey yavaş yavaş yıkılmaktaydı, Kont Ciano kibrinden kaynaklanan değişken tavırlarıyla aslında İtalyan yaşamından uzak olduğunu geçen her gün biraz daha fazla ortaya koyuyordu; Isabelle'in nice zamandır bildiği, herkesten önce, belki de bir tek onun anlamış olduğu şey, yani Galeazzo'nun İtalya'nın yaşamında hiçbir ağırlığı bulunmadığı, ancak biçimsel bir süs değeri taşıdığı, yalnızca bir vesile olduğu giderek meydana çıkmaktaydı ama tüm bunlar Isabelle'in ruhunu buruklaştırıp güvensizleştirmekten, gözlerindeki bağı çözmekten, vahim hatasının bilincine varmasını sağlamaktan çok uzaktı; dahası, onun o yüce o cömertçe aldanmasını büsbütün güçlendiriyor, yeni gurur vesileleri yaratıyordu. Yarının adamıydı Galeazzo: bugünün adamı olmamasının ne önemi vardı ki? Artık ona inanan bir tek Isabelle kalmıştı. Tanrıların pek sevdiği o genç adam, hayırsever ve haset dolu tanrıların harikalı armağanlarla, daha da harikalı lütuflarla donattıkları o genç adam günü geldiğinde İtalya'yı kurtaracaktı: ülkesini alevlerin arasından kollarında taşıyarak çıkaracak, emin bir yere, İngiltere'nin cömert kucağına bırakacaktı. Kutsal misyonunda, bir Flora Mac Donald gibi coşkuluydu Isabelle.

Galeazzo'nun İngiliz ve Amerikan politikasının İtalya'da güvenebileceği tek kişi olduğu aldanışından onu hiç kimse uyandıramıyordu (Papalık nezdindeki Büyük Britanya Elçisi Osborne'un savaşın başından beri sığınmış olduğu Vatikan'da Isabelle'in bıkıp usanmadan yürüttüğü ustalıklı propaganda sayesinde, tüm İtalyan halkının Kont Ciano'yu nasıl bir sevgi ve saygıyla kucakladığı Londra ve Washington'da biliniyordu): Londra ile Washington'un heaplaşma günü, yani İngilizlerin *"the*

morning after the night before,"[1] dedikleri o gün için el altında hazır tuttukları adamdı o. Vatikan'daki birçok sadık dostunun ihtiyatı, inatçı kuşkuları, ölçülü ve alçakgönüllü olma öğütleri, dudaklarını büzüp başlarını sallayışları bile, İngiltere Elçisi Osborne'un buz gibi suskunluğu bile Isabelle'i o ham hayalinden uyandıramıyordu. Şayet biri çıkıp da ona, "Galeazzo kurtulmayı hiç ummasın, tanrılar onu fazla seviyor," deseydi ve biri çıkıp da ona haset dolu tanrıların en sevdikleri kullarına en yüce bir lütuf olarak sundukları yazgının ne mene şey olduğunu fısıldayıverseydi, ona, "Galeazzo'nun yazgısı gelecek, kaçınılmaz Paskalya Yortusu şöleninde Mussolini'nin gövdeye indireceği kuzu olmaktır, Mussolini onu o maksatla besiye çekti," deseydi, Isabelle'in tiz kahkahası Colonna Sarayı'nın salonlarında çınlardı. "*Mais, mon cher, quelle idée!*"[2] E, Isabelle'in kendisi de tanrıların fazlaca sevdikleri bir kuldu.

Son zamanlarda savaş sahici yüzünü, gizemli yüzünü göstermeye başladığında Isabelle ile Galeazzo arasında giderek hüzünlü bir suç ortaklığı oluştu: bu, ikisini de neredeyse bilinçaltında bir güçle, giderek açık ettikleri bir ahlaksal umursamazlığa, fazlasıyla uzamış, içsel bir alışkanlıktan, hayallerle kendini de birbirini de aldatma alışkanlığından doğan kaderciliğe sürüklemekteydi. İlişkilerini düzenleyen yasa artık Colonna Sarayı'nın yemek davetlerini ve sosyetik eğlentilerini düzenleyen yasayla örtüşüyordu: Proust'un, Faubourg Saint-Germain'deki yasası değil, daha yakın zamanların *Mayfair* yasası, hatta büsbütün yakın zamanların Park Avenue yasası da değildi, Atina'nın, Kahire'nin, İstanbul'un kibar semtlerinin

1. (İng.) Önceki gecenin sabahı. (Ç.N.)
2. (Fr.) Fakat azizim, ne tuhaf bir fikir bu! (Ç.N.)

yasasıydı. Hoşgörülü bir yasaydı, kaprislerden ve can sıkıntısından doğmuştu, her tür ahlaksal kaygıya boşveren bir yasa. Isabelle'in hizmete hazır kraliçesi olduğu o yozlaşmış saray ortamında, Galeazzo artık bir paşa görünümü sergiliyordu: şişman, pespembe, güleryüzlü ve zorbaydı, Colonna Sarayı'nın o rahat lokum havasıyla uyum sağlamak için yalnızca ayağında terlikleri ve nargilesi eksikti.

Bir yıldan fazla Rus Cephesi'nde, Ukrayna'da, Polonya'da, Finlandiya'da dolaşıp uzun süre uzak kaldıktan sonra bir sabah Roma yüksek sosyetesinin mekânı Acquasanta Golf Kulübü'ne dönmüştüm. Terasta bir köşeye oturmuştum, Agro Romano'da, Horatius'larla Curiatius'ların mezarlarını taçlandıran çamlarla servilerin fonu üzerinde su kemerlerinin kızıl kıvrımlarına doğru yumuşaklıkla alçalan hafif yükseltilerin kenarında, oyuncuların ağır ağır, kararsız hareketlerini seyrederken bir tuhaf rahatsızlık ve tedirginlik kaplıyordu içimi. 1942 yılında bir Kasım sabahıydı, ılık bir güneş vardı, denizden yosun ve ot kokularıyla yüklü nemli bir rüzgâr esiyordu. Mavilikte görünmeyen bir uçak vızıldıyordu, vızıltısı göğün yüksekliklerinden sesli bir çiçek tozu gibi yağıyordu.

Helsinki'de bir klinikte uzun süre yattıktan sonra İtalya'ya ancak birkaç gün önce dönmüştüm, beni bitkin düşüren ağır bir ameliyat geçirmiştim. Bastonuma dayanarak yürüyordum, solgun, perişan bir görünümdeydim. Golf oyuncuları ufak gruplar halinde kulübe dönmeye başlıyordu, Colonna Sarayı'nın dilberleri, Excelsior barının züppeleri, Chigi Sarayı'nın alaycı, soğuk genç sekreter takımı önümden geçerken bir gülümsemeyle selamlıyorlardı, bazıları beni görünce şaşırıyordu; İtalya'ya dönmüş olduğumdan haberleri yoktu, hâlâ Finlandiya'dayım sanıyorlardı. Beni öyle betim benzim kül gibi, bir deri bir

kemik görünce bir an duruyorlar, nasılım, Finlandiya' da hava çok mu soğuk, Roma'da bir süre kalacak mıyım yoksa yine Fin Cephesi'ne gitmeye mi hazırlanıyorum, diye soruyorlardı. Martini kadehi elimde titriyordu, hâlâ çok güçsüzdüm, evet diyordum, hayır diyordum, için için gülerek yüzlerine bakıyordum; sonunda Paola geldi, pencerenin yakınında, uzakça bir masaya oturduk. "İtalya'da hiçbir şey değişmemiş, değil mi?" diye sordu Paola. "Ooho, her şey değişmiş," dedim, "her şey inanılmaz değişmiş." "Tuhaf," dedi Paola, "ben hiç farkına varmıyorum." Kapıya bakıyordu, birden ünledi: "İşte Galeazzo! Onu da değişmiş buluyor musun?" Şöyle yanıtladım: "Galeazzo da değişmiş. Herkes değişmiş. Hepsi dehşet içinde büyük *Koppâroth*'u, *Kaputt*'u, koca Kedi'yi bekliyorlar."

"Efendim?" diye ünledi Paola gözlerini fal taşı gibi açarak.

Galeazzo içeriye girdi. Eşikte bir an durdu, ellerini ovuşturuyor, dudaklarını sıkarak gülüyordu, çenesini yukarıya kaldırıyor, gözlerini iri iri açıp dudaklarını aralamaksızın geniş, sıcak bir gülüşle selamlar saçıyordu, kadınlara uzun uzadıya bakıyor, erkeklere ancak bir göz atıyordu. Sonra göğsünü kabartıp şişmanlamış olduğunu gözlerden gizleme çabasıyla midesini içeri çekerek salonun bir başından öbürüne geçti, hep öyle ellerini ovuşturarak, yüzünü bir o yana bir bu yana çevirerek, bir köşede bir masaya kurulup oturdu, hemen Cyprienne del Drago, Blasco d'Ajeta ve Marcello del Drago koşup yetiştiler. Ciano eşikte belirince alçalıp fısıltıya dönüşen sesler tizleşti, hepsi yüksek sesle kendi aralarında masadan masaya, sanki bir nehrin karşılıklı kıyılarındaymış gibi bağrışmaya koyuldular. Hepsi birbirlerini adlarıyla çağırıyorlar, salonun bir ucundan öbürüne sesleniyorlar, sonra kendilerini fark ettiğinden ve işittiğinden emin olmak için dönüp Galeazzo'ya bakıyordu; çünkü o tiz per-

deden çağrışmalar o memnunluk ünlemeleri o gülücükler o yan gözle bakışlar hep aynı amaca yönelikti. Galeazzo arada bir başını kaldırıyor, genel konuşmaya katılıyor, gözlerini şu ya da bu kıza dikerek yüksek sesle konuşuyordu (bakışları hiç erkeklere yönelmiyordu, salonda sanki yalnızca kadınlar vardı), bir yandan da gülümsüyordu, kurnazca göz kırpıyor, kaşını kaldırıyor ya da dolgun, etli dudaklarıyla çapkınca mimikler yapıyordu, kadınlar da yüksek sesle gülerek, daha iyi işitebilsinler diye başları omuzlarına kaykılmış, masanın üstüne eğilerek, o arada gözucuyla birbirlerini süzerek, kıskanç bir özenle denetim altında tutarak karşılık veriyorlardı ona.

Bitişiğimizdeki masada Lavinia, Gianna, Georgette, Ann-Mari von Bismarck, Prens Otto von Bismarck ve Chigi Sarayı sekreteri iki delikanlı oturuyordu.

"Bu sabah herkesin keyfi yerinde görünüyor," dedi Ann-Mari von Bismarck bana dönerek. "Hayrola, bir yenilik mi var acaba?"

"Roma'da ne yenilik olsun istiyorsun?" diye yanıtladım.

"Roma'da, yenilik olarak ben varım," dedi Filippo Anfuso, von Bismarck'ların masasına yaklaşarak. Filippo Anfuso, kısa süre önce İtalya Krallığı'nın Büyükelçiliği'nde Elçi Giuseppe Talamo'nun yerini almak üzere gönderilmiş olduğu Budapeşte'den o sabah dönmüştü.

"Oh, Filippo!" diye ünledi Anne Marie.

"Filippo! Filippo!" diye çağırdılar çevreden.

Anfuso gülümseyerek sağa sola dönerek selamlar veriyordu, her zamanki o sıkılgan havasındaydı, başını sanki boynunda sivilce varmış gibi kımıldatıyordu ve her zamanki gibi ellerini ne yapacağını bilemiyordu, bir kalçalarına dayıyordu bir cebine sokuyordu bir yanlarından aşağı koyveriyordu. Tahtadan yapılmış da yeni boyanmış gibiydi, aşırı parlak saçlarının siyahı onun gibi bir adam için, onun gibi bir Elçi için bile fazla kaçıyordu. Gülüyordu,

gözleri parlıyordu, o güzelim, biraz gizemli gözleri, gülerken de o her zamanki baygın, duygusal haliyle gözlerini kırpıştırıyordu. Zayıf noktası birbirine dokunacak kadar içe doğru çarpık olan dizleriydi. Kendisi o biricik zayıf noktasının bilincindeydi ve için için üzülüyordu. Baktım, Galeazzo'nun lafı ağzında kalmış, gözlerini Anfuso'ya kaldırmış, yüzü kararmış. Anfuso'yu kıskanıyordu. Filippo'yu hâlâ kıskanıyor olmasına şaşırdım. Ciano'nun da zayıf noktası dizleriydi, onunkiler de birbirine değecek kadar içe doğru çarpıktı. Galeazzo ile Ciano'nun tek ortak noktaları dizlerinin birbirine değmesiydi.

"Amerikalılar dün Cezayir'e çıkarma yaptı," dedi Anfuso, von Bismarck'ların masasına, Anne Marie ile Lavinia'nın arasına otururken, "işte bugün herkesin keyifli olmasının nedeni o."

"*Taisez-vous, Filippo, ne soyez pas méchant*,"[1] dedi Anne Marie.

"Hakkaniyeti elden bırakmamak için, Rommel'in El Alamein'a vardığı gün de keyifli olduklarını söylemeliyim," dedi Anfuso.

Dört ay önce haziranda, Rommel komutasındaki İtalyan ve Alman birlikleri koşar adım El Alamein'e ulaştıklarında, İskenderiye ve Kahire'ye girmeleri an meselesi gibi göründüğünde, Mussolini alelacele uçakla Mısır Cephesi'ne yollanmıştı, sırtında imparatorluk mareşali üniforması, yanında birkaç yıl önce Libya Valisi İtalo Balbo'nun kendisine görkemli bir törenle armağan ettiği ünlü "İslam'ın kılıcı" vardı. Mussolini'nin maiyetinde Duce'nin görkemli bir törenle Kahire'ye yerleştireceği Mısır Valisi de bulunuyordu. Mısır Valiliği'ne zaten İtalya'nın Kahire nezdindeki Büyükelçisi olan Serafino Mazzolini atanmıştı, Serafino da pürtelaş uçakla El

1. (Fr.) Susun Filippo, muzırlık etmeyin. (Ç.N.)

Alamein Cephesi'ne yollanmıştı; peşinde sekreterlerden, daktilo kızlardan, mütercimlerden, Arap sorunları uzmanlarından oluşan bir orduyla; ona bir de Ciano'nun gözdelerinin âşıkları, kocaları, erkek kardeşleri, amca oğulları ve Edda'nın muhteşem, gururlu, hüzünlü eski gözdeleriyle dolu parlak bir kurmay heyeti ekleniyordu; kendi aralarında kavgaya, itişip kakışmaya, Libya çölünü kıskançlık ve kibir vıdıvıdılarıyla doldurmaya başlamışlardı bile. Anfuso diyordu ki, Libya savaşı Edda ile Ciano'nun haremlerinin gözdelerine uğur getirmemiş, İngilizler çöl çarpışmalarında talih kendilerinden yana gülüp de ileri bir adım attıkları her seferinde o saray erkânından birilerini avuçlarında buluveriyorlarmış. O arada, El Alamein Cephesi'nden Roma'ya gelmeye başlayan havadislere göre Mussolini İskenderiye'ye ve Kahire'ye zaferle girmekte sabırsızlanıyormuş, Rommel ise öfkesinden küplere binmiş, onunla yüz yüze gelmeyi bile reddediyormuş. "Ne diye kalkıp da buralara geldi?" diyormuş Rommel. "Kim gönderdi bunu?" Mussolini beklemekten bıkmış, ağzını bıçak açmadan, suratı beş karış, aşağı yukarı yürüyüp duruyormuş, zavallı Mısır Valisi de sesini çıkarmadan, benzi kül rengi, durup öylece bakıyormuş. Roma'da, Serafino Mazzolini'nin Mısır Valiliği'ne atanmasının Chigi Sarayı'nın ve Colonna Sarayı'nın kodamanlarının gururlarında ve sonuçsuz kalan hırslarında açtığı yaralar hâlâ tazeymiş ve kanıyormuş: çoğu kişi için sorun o an için Mısır'ın nasıl fethedileceği değil, Serafino'nun Kahire'ye varmasının nasıl engelleneceğiymiş. Ve hepsi umutlarını İngilizlere bağlamışlarmış. Ciano kendisi de, başka nedenlerden ötürü olmakla birlikte, durumun gidişinden hoşnut değilmiş, alaylı bir inançsızlık sergiliyormuş. "Evet, evet! Doğru Kahire'ye!" diye ünlüyormuş, Mussolini'nin oraya asla varamayacağını anlatmak için. Ama Anfuso'nun söylediğine göre aslında onca bu-

rukluk arasında Galeazzo'yu avutan şey, Mussolini'nin birkaç gün olsun Roma'dan uzakta bulunmasıymış, Ciano diyormuş ki sonunda "ayak altından çekilmiş."

"Ciano ile Mussolini'nin ilişkisi," diye gözlemledim, "bugün bile pek iyi görünmüyor, en azından Stockholm'deki söylenti o yolda."

"*İl souhaite peut-être à son beau-pére quelque petite défaite*,"[1] dedi Anfuso, Marsilya vurgusunu taklit ederek.

"*Vous n'allez pas prétendre que la guerre, pour eux, n'est qu'une question de ménage*,"[2] dedi Anne Marie.

"*Hélas!*" diye ünledi Filippo, derin bir iç çekişle güzel gözlerini tavana dikerek.

"Cyprienne'in bugün canı sıkılıyor gibi," dedi Georgette.

"Cyprienne çok nükteli biri olmalı," dedi Anfuso, "Galeazzo'yu eğlenceli bulduğuna göre."

"Aslında doğru: Galeazzo, uzun sürede insanı bayar," dedi Anne Marie.

"*Je le trouve, au contraire, très spirituel et très amusant*,"[3] dedi Prens Otto von Bismarck.

"Von Ribbentrop'tan çok daha eğlenceli olduğuna kuşku yok," dedi Filippo. "Von Ribbentrop'un Galeazzo hakkında ne dediğini biliyor musunuz?"

"*Naturellement*,"[4] dedi Otto von Bismarck sesinde tedirginlikle.

"*Non, vous ne le savez pas*,"[5] dedi Anne Marie. "*Racontez donc*, Filippo."[6]

1. (Fr.) Kayınpederine ufak bir bozgun temenni ediyor olabilir. (Ç.N.)
2. (Fr.) Savaş onlar için bir aile meselesinden öte bir şey değil demek istemiyorsunuz herhalde. (Ç.N.)
3. (Fr.) Ben, tam tersine, onu çok nükteli ve çok eğlenceli buluyorum. (Ç.N.)
4. (Fr.) Tabii. (Ç.N.)
5. (Fr.) Yo, siz durumu bilmiyorsunuz. (Ç.N.)
6. (Fr.) Filippo, anlatın lütfen (Ç.N.)

"Von Ribbentrop diyor ki Galeazzo dış politikaya burnunu sokmasa harika bir dışişleri bakanı olurmuş."

"Bir dışişleri bakanı olarak," dedim, "dış politikayla pek az uğraştığını kabul etmek gerek. Onun hatası iç politikaya fazla dalması."

"Çok doğru," dedi Anfuso, "tek uğraşı o, sabahtan akşama kadar. Bekleme odası İçişleri Bakanlığı'nın ve Faşist Parti yöneticiliğinin şubesine döndü."

"Bir polis müdürünün ya da federasyon sekreterinin atanmasını," dedi Chigi Sarayı'nın iki genç sekreterinden biri, "bir elçinin atanmasından daha fazla dert ediyor."

"Muti'yi yaratan odur," dedi öteki.

"Öyle ama şimdi birbirlerinin can düşmanı kesildiler," dedi Anfuso. "Sanırım Kont Magistrati'nin Sofya'ya elçi atanması sorunundan ötürü bozuşmuşlar."

"Bunun Muti'yle ne ilişkisi var ki?" diye sordu von Bismark.

"Ciano iç politikayı yürütüyordu, Muti dış politikayı," yanıtını verdi Anfuso.

"Galeazzo tuhaf bir adam," dedim. "Amerika'da ve İngiltere'de çok sevildiğini sanıyor."

"O da bir şey mi," dedi Anfuso, "düşün ki İtalya'da çok sevildiğini sanıyor!"

"*Si ça lui fait plaisir*,"[1] dedi von Bismarck.

"*Moi, je l'aime beaucoup*,"[2] dedi Anne Marie.

"*Si vous croyez que cela changera le cours de la guerre!*"[3] dedi Anfuso tuhaf bir tavırla kızararak.

Anne Marie gülümsedi, Anfuso'ya baktı: "*Vous aussi vous l'aimez beaucoup, n'est-ce pas, Filippo?*"[4]

1. (Fr.) Eh, bu hoşuna gidiyorsa, öyle olsun. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ben kendisini çok seviyorum. (Ç.N.)
3. (Fr.) Bu savaşın gidişini değiştirir diye umuyorsanız! (Ç.N.)
4. (Fr.) Onu siz de çok seviyorsunuz, değil mi Filippo? (Ç.N.)

"Je l'aime beaucoup, naturellement," dedi Anfuso, *"mais à quoi cela sert-il? Si j'étais sa mére je tremblerais pour lui."*[1]

"Pourquoi ne tremblez-vous pas pour lui, si vous l'aimez?"[2] dedi Anne Marie.

"Je n'ai pas le temps. Je suis trop occupé à trembler pour moi-même."[3]

"A, neyiniz var bugün hepinizin?" dedi Lavinia. "Savaştan ötürü mü bu denli cinleriniz tepenizde?"

"Savaş mı?" dedi Anfuso. "Hangi savaş? Savaş millete vız geliyor. Mussolini'nin bütün mağazalara, sokaklardaki bütün duvarlara astırdığı afişleri görmediniz mi?" Kocaman yeşil-beyaz-kırmızı afişlerdi, üstünde kübik harflerle yalnızca şu sözcük yazılıydı: *Savaştayız.*" Ardından, "Hatırlattığı iyi oldu," diye ekledi Anfuso, "öyle ya, hiç kimse hatırlamaz olmuştu."

"L'état d'esprit du peuple italien dans cette guerre est vraiment très curieux,"[4] dedi Prens Otto von Bismarck.

"Kafamı kurcalayan bir şey var," dedi Anfuso. "Savaş kötüye gidecek olursa Mussolini sorumluluğu kime yıkar acaba?"

"İtalyan halkına yıkar," dedim.

"Yo, Mussolini hiçbir zaman bir şeyin sorumluluğunu birçok kişinin üstüne yıkmaz. Ona bir tek kelle gerekir. Bu tür şeyler için özel olarak yapılmışa benzeyen kafalar var ya, onlardan biri. Galeazzo'ya yıkacaktır sorumluluğu. Yoksa Galeazzo'nun işi ne? Mussolini onu bir bunun için orada tutuyor. Kafasına bakın şunun: mahsus yapılmışa benzemiyor mu?"

1. (Fr.) Sırasıyla; "Onu çok seviyorum elbette.", "Ama neye yarar ki? Annesi olsam onun için yüreğim titrerdi." (Ç.N.)
2. (Fr.) Madem onu seviyorsunuz, neden yüreğiniz titremiyor? (Ç.N.)
3. (Fr.) Vaktim yok. Yüreğim kendim için titremekle meşgul. (Ç.N.)
4. (Fr.) Bu savaşta İtalyan halkının ruh hali gerçekten çok ilginç. (Ç.N.)

Hepimiz Kont Ciano'ya baktık: tostoparlak bir kafası vardı, biraz şiş biraz fazla iri duruyordu. "*Un peu trop grande pour son âge*,"[1] dedi Anfuso.

"*Vous êtes insupportable*, Filippo,"[2] dedi Anne Marie.

"Seni Galeazzo'nun dostu sanıyordum," dedim Anfuso'ya.

"Galeazzo'nun dosta gereksinimi yok, dostu olsun istemiyor da. Ne işine yarar, bilmiyor. Dostlarını küçümsüyor, uşak muamelesi yapıyor," dedi Filippo ve gülerek ekledi: "Mussolini'nin dostluğu yetiyor ona."

"*Mussolini l'aime beaucoup, n'est-ce pas?*"[3] dedi Georgette.

"*Oh, oui, beaucoup!*"[4] dedi Anfuso. "1941 Şubat'ında, felaketle biten Yunanistan seferi sırasında Galeazzo, bakanlığın işlerini konuşmak üzere beni Bari'ye çağırttı. Ciano açısından çok çetin bir dönemdi. Kendisi o sıralar Bari yakınlarında, Palese Havaalanı'nda, bir bombardıman filosunda yarbaydı. Mussolini'ye fena halde içerlemişti. 'Koca kafa' diyordu ona. O günlerde, Bordighera buluşması yapılmıştı; Mussolini, Franco ve Serrano Súñer ile görüşmüştü. Galeazzo ise hazır valizi elinde, yola çıkmayı bekliyorken evinde bırakılmıştı. 'Mussolini benden nefret ediyor,' dedi bana. Yine o akşam Edda telefon etti, çocuklarının en büyüğü, Fabrizio'nun ağır hasta olduğunu bildirdi. Galeazzo o haberle altüst oldu. Başladı ağlamaya, bana dedi ki: 'Nefret ediyor benden, elimden hiçbir şey gelmez, nefret ediyor benden.' Ardından ekledi: 'Adam beni hiç içine sindiremedi zaten.'"

"İçine sindiremedi demek?" dedi Lavinia gülerek.

1. (Fr.) Yaşına göre biraz fazla iri. (Ç.N.)
2. (Fr.) Siz çekilmez birisiniz, Filippo. (Ç.N.)
3. (Fr.) Mussolini onu çok seviyor, değil mi? (Ç.N.)
4. (Fr.) Oh, evet, pek seviyor. (Ç.N.)

"Aman Tanrı'm, insanlar ne kadar da iddialı olabiliyor!"

"Yanılmıyorsam Galeazzo'nun istifa etmesine ramak kalmıştı," dedi Gianna.

"Galeazzo asla kendiliğinden kalkıp gitmeyecektir," dedi Anfuso. "İktidardan fazlasıyla hoşlanıyor. *Il couche avec son fauteuil de ministre, comme avec une maîtresse.*[1] Bugünden yarına yerinden alacaklar diye ödü patlıyor."

"O günlerde Bari'de," dedim, "Galeazzo'nun korkması için bir neden daha vardı. Tam o günlerde Hitler, Brenner'de görüştüklerinde, Mussolini'ye Himmler'in Galeazzo aleyhine bir raporunu vermişti."

"Isabelle Colonna aleyhine değil miydi o rapor?" dedi Anne Marie.

"*Qu'en savez-vous?*"[2] diye sordu Otto von Bismarck sesinde hafif bir tedirginlikle.

"*Tout Rome en a parlé pendant un mois,*"[3] dedi Anne Marie.

"Galeazzo için çetin bir andı o," dedi Anfuso. "En yakın dostları bile sırt çevirmekteydi. O olay sırasında Blasco d'Ajeta bana bir şey söylemişti, Galeazzo ile Isabelle karşılaştırıldığında kendisi Isabelle'den yana olurmuş. Ben de sormuştum: 'Ya Hitler ile Isabelle arasında?' Kont Galeazzo Ciano ile Prenses Isabelle Colonna arasında seçim yapmak diye bir zorunluk yoktu elbette ama millet böyle düşünüyor işte. Bir sabah Galeazzo benden evine gitmemi rica etti. Olmadık bir saatti, sekize doğru. Onu banyoda buldum. Küvetten çıktı, kurulanırken şöyle dedi: 'Von Ribbentrop beni sırtımdan hançerledi. Himmler'in arkasında von Ribbentrop var. Anladığıma göre o raporda benim kellem isteniyor. Eğer

1. (Fr.) Metresiymiş gibi, Bakanlık koltuğuyla yatıyor. (Ç.N.)
2. (Fr.) Siz bunu nereden biliyorsunuz? (Ç.N.)
3. (Fr.) Bütün Roma'da bir ay boyunca bu konuşuldu. (Ç.N.)

Mussolini benim kellemi von Ribbentrop'a sunarsa onun, hepimizin gerçekten de hepimizin bildiği şey, yani alçağın biri olduğu kanıtlanacaktır.' Ardından iki eliyle çıplak karnını bastırarak ekledi: 'Biraz kilo vermeliyim.' Kurulandıktan sonra bornozunu sırtından attı, çırılçıplak aynanın karşısına gitti, Şanghay'dan özel getirttiği bir tutam otla saçlarını ovuşturmaya koyuldu, Çin'de briyantin olarak kullanılan bir otmuş. 'İyi ki,' dedi, 'Çin Cumhuriyeti'nin dışişleri bakanı değilim.' Ve ekledi: 'Sen de Çin'i benim kadar tanırsın, çok hoş bir ülkedir ama eğer orada gözden düşecek olsam başıma neler geleceğini bir düşün.' Ve bana Pekin'de bir sokakta gördüğü bir Çin işkencesini anlatmaya koyuldu. Bir direğe bağlanmış bulunan suçlunun damarları ve sinirleri dışında bütün etleri bıçakla lime lime kesiliyormuş. Adam böylece kemiklerden, sinirlerden ve damarlardan oluşan bir tür kafese dönüşüyormuş, güneş ışığı bir yanından girip öbür yanından çıkıyor, üstüne sinekler üşüşüyormuş. İşkence edilen kişi böyle günlerce yaşayabiliyormuş. Galeazzo en tüyler ürpertici ayrıntıları acılı bir keyifle anlatıyor, neşeyle gülüyordu. Gaddarlık isteğini, aynı zamanda korkusunu, güçsüz nefretini duyumsuyordum. 'İşler İtalya'da da pek farklı sayılmaz,' diye ekledi, 'Mussolini Çinlilerinkinden daha acımasız bir işkence icat etti: insanın kıçına bir tekme atıyor.' Öyle diyerek kendi kıçına dokundu. 'Acıyı veren şey tekmenin kendisi değil, bekleyiş,' dedi. 'Böyle her gün her saat her dakika sürekli bekleyiş, insanı çileden çıkarıyor.' Ben şakaya vurdum, onun da benim de önlemlerimizi almış olduğumuzu söyledim, bereket ikimizin de kıçı dolgundu. Galeazzo'nun suratı gölgelendi, o taraflarını yoklayarak sordu: 'Sahiden kıçım büyük mü dersin?' Mabadının dolgun olduğunu bildiğinden çok kaygılıydı. Daha sonra giyinirken dedi ki: 'Mussolini asla benim kellemi

vermeyecektir, hiç kimseye. Korkar çünkü. Bütün İtalyanların benden yana olduğunu pek iyi biliyor. İtalyanlar İtalya'da Mussolini'ye kafa tutacak cesaretin bir bende olduğunu biliyorlar.' Kendini aldatıyordu ama onu düş kırıklığına uğratmak benim görevim değildi, sesimi çıkarmadım. Daha o zamandan Mussolini'ye kafa tuttuğuna içtenlikle inanıyordu. Aslına bakarsanız sabahtan akşama kadar kıçına o tekme inidirilecek diye ödü patlamakta Galeazzo'nun. Mussolini'nin karşısında Galeazzo da herkesle aynı durumda, hepimizle aynı durumda: ürkek bir uşak yani. O da hep evet efendim, diyor aslan yüreğiyle. Ancak sırtını çevirdi mi hiçbir şeyden korkusu kalmıyor. Eğer Mussolini'nin sırtında bir ağzı olsa Galeazzo hiç düşünmeden vahşi hayvan terbiyecilerinin yaptığı gibi kafasını o ağzın içine sokardı. Zaman oluyor, savaştan, Mussolini'den, Hitler'den söz ederken pek eğlenceli şeyler söylüyor. Ne nüktedanlıktan ne sivri zekâdan yoksun olduğu söylenebilir. Siyasal durumlara öyle yorumlar yapıyor ki, hem kendi işini hem başkalarınınkini bilen bir adam gibi konuşuyor. Bir gün ona sordum, savaşın sonu ne olabilir diye."

"E, nasıl yanıtladı?" diye sordu Prens von Bismarck alaycı bir gülüşle.

"Savaşı kimin kazanacağı henüz belli değil ama hangi ulusların çoktan kaybetmiş olduğu belli, dedi."

"Peki savaşı çoktan kaybetmiş olan uluslar hangileriymiş?" diye sordu von Bismarck.

"Polonya ile İtalya."

"Kimin kaybedeceğini bilmek pek de ilginç değil," dedi Anne Marie. "Ben kimin kazanacağını bilmeyi isterdim."

"Fazla meraklı olmayın," dedi Anfuso. "Bu bir devlet sırrı. Devlet sırrı olduğu doğru değil mi?" diye ekledi von Bismarck'a dönerek.

"*Naturellement*," dedi Prens Otto von Bismarck.

"Kimi zaman Galeazzo yargılarında inanılmayacak kadar ihtiyatsız davranıyor," dedi Filippo Anfuso. "Eğer Chigi Sarayı'ndaki çalışma odasının ve Isabelle'in yemek masasının dili olsa da konuşsalardı, Mussolini ile Hitler neler neler işitirlerdi."

"Aslında daha ihtiyatlı davranmalı," dedi Georgette. "Isabelle'in yemek masasının ağzında bakla ıslanmaz."

"*Encore cette vieille histoire!*"[1] dedi von Bismarck.

1941 yılı başında, Brenner'de buluştuklarında, Hitler, Himmler'in Galeazzo hakkındaki raporunu Mussolini'nin eline tutuşturduğunda o havadis Roma âleminde ilkin şaşkınlık, ardından korku, sonra da apaçık, haince bir memnunluk uyandırmıştı. Oysa Isabelle'in sofrasında o raporu hain ya da en azından saygısız garsonların yaptığı kötü bir şaka sayarak gülüyorlardı. "*Hitler, quel goujat!*"[2] diye söyleniyordu Isabelle. Çünkü o raporda asıl hedef alınan Kont Ciano değil, Prenses Isabelle Colonna'ydı, Hitler ona "Beşinci Colonna"[3] diyordu. O sofrada edilen tüm laflar, elifi elifine aktarılmıştı: hem yalnızca Galeazzo'nun, Edda'nın, Isabelle'in sözleri, adlarıyla sanlarıyla, toplumsal rütbeleriyle, siyasal konumlarıyla ya da yetkelerini devlet kademelerindeki mevkilerinden alan konuklarının gözlemleri, yalnız Ciano'nun ya da Colonna Sarayı'na girip çıkan yabancı diplomatların savaş üstüne, Hitler ile Mussolini'nin savaş politikalarının hataları üstüne yargıları aktarılmakla kalmıyordu, sosyete dedikoduları, kadınca hınzırlıklar, Marcello del Drago ya da Mario Pansa gibi gölgede kalan kişilerin masumca lafları da belirtiliyordu. Edda'nın falan ya da filan

1. (Fr.) Hâlâ o eski hikâye! (Ç.N.)

2. (Fr.) Hitler hödüğün teki! (Ç.N.)

3. Yazar, ilk anlamı "sütun" olan *colonna* sözcüğünün ikinci anlamıyla oynayarak; "Beşinci kol" diyor. (Ç.N.)

üstüne, Hitler üstüne, von Ribbentrop, von Mackensen üstüne yaptığı iğnelemeler; kendisinin Budapeşte, Berlin, Viyana yolculukları; Ciano'nun, Mussolini ya da Franco, Horty ya da Pavelić, Pétain ya da Antonescu hakkında açığa vurduğu düşünceler; Isabelle'in, Mussolini'nin bayağıca aşkları konusundaki keskin yargıları, savaşın sonu konusundaki buruk tahminleri, o arada Sandra Spalletti'nin nazik Floransa dedikoduları ve Cinecittá' daki kimi Alman ya da İtalyan yıldızcıklarının Goebbels ve Pavolini ile âşıkdaşlıkları, hepsine o ayrıntılı raporda yer verilmişti. Galeazzo'nun aşk hayatı, bir kadından öbürüne sıçrayışı, gözdelerinin kıskançlıkları, ufak maiyetinin yolsuzlukları raporun büyük bölümünü kaplıyordu. Ancak Kont Ciano'yu Mussolini'nin hışmından kurtaran şey, Himmler'in raporunda Edda'nın hatırının alınmış olmasıydı. O rapor, şayet Edda aleyhinde, Edda'nın aşkları, kadın arkadaşlarının "sakıncalı ilişkileri", Cortina d'Ampezzo ve Capri'deki rezaletleri üstüne tek sözcük içermemiş olsaydı, Galeazzo açısından ölümcül sonuçlar doğurabilirdi. Oysa kızına yöneltilen suçlamalar, Mussolini'yi damadını savunmak durumunda bırakmıştı. Yine de Himmler'in raporunun Galeazzo ile Isabelle'in çevresine kuşku tohumlarını saçması kaçınılmazdı. O raporda aktarılanları Himmler'e sağlayan kim olmuştu acaba? Colonna Sarayı'nın hizmetkârlarından biri mi? Isabelle'in sofracıbaşısı mı? Isabelle ya da Ciano'nun kendi yakınlarından biri mi? Falanın filanın adı edildi, yakın geçmişte rakiplerinden birinin göze girmesiyle gururu yaralanmış olan bir genç kadın akla geldi. "Dul"ların her biri ihtiyatlı tarafından sorguya çekildi, incelemeye alındı, kurcalandı. "*En tout cas, ce n'est ni vous ni moi,*"[1] demişti Isabelle Kont Ciano'ya. "*Moi, sûrement pas,*"[2] ya-

1. (Fr.) Her şekilde, ne sizsiniz ne de benim. (Ç.N.)
2. (Fr.) Benim olmadığım kuşku götürmez. (Ç.N.)

nıtını vermişti Ciano. "*Quelle histoire!*" diye yanıtlamıştı Isabelle, gözlerini Poussin'in freskledığı tavana kaldırarak. Himmler'in raporunun tek sonucu Kont Ciano'nun bir süreliğine Roma'dan uzaklaştırılması olmuştu: Bari'ye, Palese hava üssünde konuşlanmış bir bombardıman filosuna atanmıştı Galeazzo, böylece Colonna Sarayı'nın ve Chigi Sarayı'nın salonlarında bir süre adı ancak alçak sesle ya da bir umursamazlık gösterisiyle anılır olmuştu (ama Isabelle, o "*moi, sûrement pas*"dan derin bir yara almış olmakla birlikte, yüreğinde Galeazzo'ya bağlılığını sürdürmüştü: *ce n'est pas à son âge qu'une femme peut se tromper*[1]), gözden düşmüş bir adam olarak değil, her an gözden düşebilecek bir adam olarak. Spor deyimiyle söyleyecek olursak, "*the ball wasn't now at his foot.*"[2]

"*Je parie,*" dedi Anne Marie, şirin bir tavırla Filippo Anfuso'ya dönerek, "*que dans le rapport de Himmler il n'y avait pas un seul mot sur vous.*"[3]

"*Il y avait toute une page sur ma femme,*" diye yanıtladı Anfuso gülerek, "*et cela suffit.*"[4]

"*Toute une page sur Maria? Ah! pauvre Maria, quel honneur!*"[5] dedi Georgette, sesinde hiçbir fesatlık gölgesi yoktu.

"*Et sur moi? Est-ce qu'il y avait aussi toute une page sur moi?*"[6] diye sordu Anne Marie gülerek.

1. (Fr.) Bir kadın onun yaşındayken yanılamaz. (Ç.N.)
2. (İng.) Top şimdi onun ayağında değildi. (Ç.N.)
3. (Fr.) Sırasıyla; "Bahse girerim ki,", "Himmler'in raporunda sizin hakkınızda tek kelime yoktur." (Ç.N.)
4. (Fr.) Sırasıyla; "Karım hakkında koskoca bir sayfa vardı,". "O da yeter." (Ç.N.)
5. (Fr.) Maria hakkında koskoca bir sayfa mı? Ah, zavallı Maria, amma da şeref! (Ç.N.)
6. (Fr.) Ya benim hakkımda? Benim hakkımda da öyle koskoca bir sayfa var mıydı? (Ç.N.)

"Sorunuz," diye karşılık verdim,"bir gün bana General von Schobert'in yönelttiği soruyla aynı türden. Rusya seferinin ilk aylarında, Ukrayna'daydık. General von Schobert beni Ordu Komutanlığı'nda akşam yemeğine davet etmişti, sofrada on kadar subaydık. Bir an geldi, von Schobert bana Alman ordusunun Rusya'daki durumunu nasıl gördüğümü sordu. 'Sanırım,' diye yanıtladım bir İtalyan deyişini anımsayarak, 'Alman ordusu Rusya'da *kıtıkta* bir civciv değilse bile, *stepte* bir civciv durumunda.'"[1]

"*Ah! mon Dieu!*"[2] diye ünledi Anne Marie.

"*Très amusant*,"[3] dedi von Bismarck, gülümseyerek.

"Ne demek istediğini General von Schobert'in anladığından emin misin?" dedi Filippo Anfuso.

"Anlar diye ummuştum. General von Schobert İtalya'da bulunmuştu, biraz İtalyancası vardı. Ama çevirmen Teğmen Schiller, Merano'da doğmuş, Alman uyruğunu seçmiş bir Tirol'lü, yanıtımı o İtalyanca deyişin anlamını açıklamaya çalışarak aktardığında General von Schobert hem azarlayan hem sert ve şaşkın bir sesle, İtalya'da civcivleri niçin kıtıkta yetiştiriyorlar, diye sordu. 'Yok canım, kıtıkta yetiştirmiyoruz!" diye yanıtladım. 'Zavallı bir civciv bir kıtık yığınında eşinmeye kalkışırsa nasıl sıkıntıya düşer, onu anlatmak için uydurulmuş bir halk deyişi bu.' 'Bizim Bavyera'da,' dedi General von Schobert, 'civcivler talaş ya da saman kırığı üstünde yetiştirilir!' 'Aslında bizde, İtalya'da da talaşta ya da saman kırığında yetiştirilir!' diye yanıtladım. 'Öyleyse neden kıtıktan söz ettiniz?' diye sordu von Schobert alnını kırıştırarak. 'Canım bu bir halk deyişinden başka bir şey

1. Yazar sözcüklerle oynuyor: *stoppa* (kıtık), *steppa*(step). İtalyancada "kıtıkta bir civciv" deyişi başı çıkmazda olan biri için kullanılır. (Ç.N.)

2. (Fr.) Aman Tanrı'm! (Ç.N.)

3. (Fr.) Çok hoş! (Ç.N.)

değil ki,' dedim, 'sadece öyle bir deyiş işte!' 'Hımm, amma garip!' dedi General von Schobert. 'Bizim Doğu Prusya'da,' dedi Kurmay Albay Stark, 'civcivleri kumda yetiştirirler; hem masrafsız hem akılcı bir yöntemdir.' 'Aslında bizde, İtalya'da da,' dedim, 'toprağın kumlu olduğu bölgelerde, civcivler kumda yetiştirilir!' Ben ter dökmeye başlamıştım, alçak sesle çevirmenden Tanrı aşkına beni o sıkıntıdan kurtarsın, diye rica ediyordum. Schiller gülümsüyordu, bana yan yan bakıyordu, sanki şöyle der gibiydi: 'Başını iyi derde soktun, şimdi de seni oradan çekip çıkarmak bana düşüyor, ha!' 'Madem öyle, kıtık da şimdi nereden çıktı, anlamıyorum,' dedi von Schobert. 'Tamam, halk deyişi de, bütün atasözlerinin bütün halk deyişlerinin her zaman gerçekle bir ilişkisi vardır. Bu da demek oluyor ki, siz aksini söylüyor olsanız da, İtalya'da civcivlerin kıtıkta yetiştirildiği bazı bölgeler var: mantıkdışı ve acımasız bir yöntem bu.' Sert bir bakış yöneltmişti bana, gözlerinde bir kuşku ve küçümseme parıltısı belirmeye başlamıştı. İçimden şöyle yanıtlamak geçiyordu: 'Evet, General Efendi, söylemeye cesaret edemiyordum ama gerçek şu ki İtalya'da civcivler kıtıkta yetiştirilir, hem yalnız falan ya da filan bölgede değil; bütün bölgelerde; Piemonte'de, Lombardiya'da, Umbria'da, Toscana'da, Calabria, Sicilya'da, her yerde, bütün İtalya'da; hem yalnız civcivler değil, çocuklar da kıtıkta yetiştirilir, İtalyanların tümü kıtıkta yetiştirilmiştir. Bütün İtalyanların kıtıkta yetiştirilmiş olduklarını hiç fark etmediniz mi siz?' Belki de beni anlardı, belki inanırdı bana ama sözlerimde ne kadar gerçek payı olduğunu asla bilemezdi. Ancak ben ter döküyordum, hayır, öyle değil, İtalya'nın hiçbir bölgesinde civcivler kıtıkta yetiştirilmez, bu yalnızca bir deyiş, halkın kullandığı bir deyiş işte, *ein Volkssprichwort* bu, diye ayak diriyordum. Derken o noktada bir süredir gri camdan bakışını gözlerime

dikmiş duran Binbaşı Hanberger soğuk bir sesle dedi ki: 'Öyleyse stepin ne anlama geldiğini açıklayınız. Kıtık tamam, kıtık meselesini iyice açıkladınız. Peki ya step? Stepin ne ilgisi var? *Was hat die Steppe mit den Küken zu tun?*' Ben çevirmene dönüp yardım diledim, Tanrı aşkına beni o yeni ve daha büyük tehlikeden kurtarsın diye gözlerimle yalvarıyordum ama fark ettim ki, Schiller de terlemeye başlamıştı, alnını sırılsıklam ter basmıştı, benzi kül gibiydi: o an korktum, çevreme bakındım, hepsinin beni sert bakışlarla süzdüğünü gördüm, hapı yuttum, diye düşündüm bir kez daha, iki kez daha, üç kez daha bunun bir deyiş biçimi olduğunu, bir halk sözü olduğunu, sözcük oyunundan öteye geçmediğini yinelemeye koyuldum. 'Peki, tamam,' dedi Binbaşı Hanberger, 'yine de steple civcivlerin ne ilişkisi var, anlamıyorum.' O noktada ben sinirlenmeye başladım, sabırsız bir sesle, Alman ordusu Rusya'da stepteki bir civcivin durumunda diye yanıtladım, tam stepte bir civciv, ne eksiği var ne fazlası. 'Peki, tamam,' dedi Binbaşı Hanberger, 'o zaman da step civcivlerinin nesi var, onu anlamıyorum. Ukrayna'nın bütün köylerinde yığınla tavuk var, dolayısıyla da yığınla civciv var, bunda hiçbir acayiplik göremiyorum. Onlar da başka bütün civcivler gibi civcivdir işte.' 'Hayır,' dedim, 'başka bütün civcivler gibi değildirler.' 'Başka civcivler gibi değiller mi?' dedi Binbaşı Hanberger, yüzüme hayretler içinde bakarak. 'Almanya'da,' dedi General von Schobert, 'tavuk yetiştiriciliği Sovyet tavuk yetiştiriciliğinden katbekat üstün bir bilimsel seviyeye gelmiştir. Dolayısıyla step civcivlerinin kalite bakımından Alman civcivlerinden bir hayli geri olması çok mümkündür.' Albay Stark bir kâğıda Doğu Prusya'da geliştirilmiş bir kümes modelini çizdi; Binbaşı Hanberger çok sayıda istatistiği dile getirdi, böyle böyle, sohbet bütün subayların katılımıyla bilgeç bir bilimsel tavuk yetiştiri-

ciliği dersine dönüştü. Ben susuyordum, alnımdan aşağı süzülen terleri kurulamaktaydım, arada bir General von Schobert, Albay Stark, Binbaşı Hanberger sözü kesip bana dik dik bakıyorlardı, Alman askerleriyle civcivlerin ne gibi bir ortak yanı bulunduğunu yine de anlamadıklarını söylüyorlardı, öbür subaylar da acımayla karışık derin bir küçümsemeyle bakıyorlardı: sonunda General von Schobert ayağa kalktı, '*Schluss!*'[1] dedi, böylece hepimiz sofradan kalktık, dışarıya çıkıp yatmaya gitmek üzere köyün sokaklarına dağıldık. Yeşilimtırak gökyüzünde yusyuvarlak, sapsarı bir ay yükseliyordu ve çevirmen Teğmen Schiller iyi geceler dilerken bana dedi ki: 'Umarım Almanlara nüktedanlık etmemeyi öğrenmişsinizdir." "*Ach so!*" diye yanıtladım, canımdan bezmiş, yatmaya gittim. Uyku tutmadı, durgun gecede milyonlarca cırcır böceği ötüyordu, bana uçsuz bucaksız stepte cikcikleyen milyonlarca civcivmiş gibi geliyordu. Sonunda horozlar öterken uyuyakaldım."

"*C'est adorable!*" diye ünledi Anne Marie el çırparak. Hepsi gülüyordu ama Prens Otto von Bismarck bir tuhaf bakıyordu yüzüme: "*Vous avez beaucoup de talent,*" dedi, "*pour raconter des jolies histoires. Mais je n'aime pas vos poussins.*"[2]

"*Moi, je les adore!*"[3] dedi Anne Marie.

"Size gerçeği itiraf edebilirim," dedim, Otto von Bismarck'a dönerek, "İtalya'da civcivler gerçekten kıtıkta yetiştirilir. Ama bu dile alınamayacak bir gerçektir. Unutmayalım ki *savaştayız biz.*"

Bu noktada von Bismarck'ların masasına Marcello

1. (Alm.) Tamam, kapatıyoruz! (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Ay, ne kadar hoş!", "Şirin öyküler anlatmada üstünüze yok. Ama civcivlerinizden hoşlanmadım." (Ç.N.)

3. (Fr.) Ben bayıldım! (Ç.N.)

del Drago yaklaştı: "Savaş mı?" dedi. "Hâlâ savaştan mı söz ediyorsunuz? Başka şeyden konuşamaz mısınız? Savaşın modası geçti."

"*Oui, en effet, elle est un peu démodée,*" dedi Georgette, "*on ne la porte plus, cette année.*"[1]

"Galeazzo sana sormamı rica etti," dedi Marcello Anfuso'ya dönerek, "bugün bir ara bakanlığa uğrayabilir misin diye."

"Neden olmasın?" diye yanıtladı Anfuso alaycı bir havayla, biraz da düşmanca. "Bana bunun için aylık ödüyorlar."

"Beş sularında, olur mu?"

"Altı olsa daha iyi olur," diye yanıtladı Anfuso.

"İyi öyleyse, altı olsun," dedi Marcello del Drago. Ardından von Bismarck'ların az ötesindeki bir masada oturan genç bir kadını başıyla göstererek kim olduğunu sordu.

"*Comment? vous ne connaissez pas Brigitte?*" dedi Anne Marie, "*c'est une grande amie à moi. Elle est jolie, n'est pas?*"[2]

"*Ravissante,*"[3] dedi Marcello del Drago. Galeazzo'nun masasına doğru uzaklaşırken iki kez arkasına dönüp Brigitte'ye baktı.

O arada birçoğu dışarıya çıkıp golf alanlarının yolunu tutmaya başlamıştı. Biz kalıp gevezeliği sürdürdük ve az sonra Mario Pansa'nın Galeazzo'yu Brigitte'nin masasına götürdüğünü gördük. Anne Marie Galeazzo'nun gitgide şişmanladığını gözlemledi. "Öteki savaşta," dedi Anfuso, "herkes zayıflıyordu; bu savaşta herkes şişmanlı-

1. (Fr.) Sırasıyla; "Evet, gerçekten de biraz modası geçti.", "Bu yıl artık revaçta değil." (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Nasıl olur? Brigitte'yi tanımıyor musunuz?", "Çok iyi arkadaşımdır. Güzel kadın, değil mi?" (Ç.N.)

3. (Fr.) Enfes. (Ç.N.)

yor. Dünya tersine döndü. Anlayan beri gele." Von Bismarck etine dolgun olmak bir ruhsal sağlık belirtisidir, diye yanıtladı (sözlerinde bir alaycılık payı yok muydu, bilmem). "Avrupa," dedi, "kazanacağından emin." Ben halklar zayıf, dedim, Avrupa'yı dolaşmak yeter halkların zayıf olduğunu görmek için. "Yine de," diye ekledim, "halklar savaşı kazanacaklarından emin."

"Hangi halklar?" diye sordu von Bismarck.

"Bütün halklar," diye yanıtladım, "Alman halkı da, doğal olarak."

"'Doğal olarak,' diyorsunuz," dedi von Bismarck alaylı bir sesle.

"En zayıf olanlar işçiler," dedim. "Doğal olarak, Alman işçileri de; oysa, herkesten çok işçiler savaşı kazanacaklarından eminler."

"*Vous croyez*?" dedi von Bismarck sesinde şaşkınlıkla.

Kont Ciano, Brigitte'nin önünde ayakta durmuş, âdeti üzere yüksek sesle, başını sağa sola çevirerek, gülerek konuşuyordu. Brigitte, dirseklerini masaya dayamış, yüzü ellerinin arasında, hınzırca bir masumiyetle dolu güzel gözlerini ona dikmiş, dinliyordu. Derken Brigitte ayağa kalktı, Galeazzo'yla birlikte bahçeye çıktı, kırıla döküle sohbet ederek havuzun çevresinde dolaşmaya koyuldu. Kont Ciano kibarlık havalarındaydı; gururlu, sıcak bakışlarını çevresinde gezdiriyordu. Herkes aralarında kaş göz ederek o sahneyi seyrediyordu.

"*Ça y est!*"[1] dedi Anne Marie.

"*Brigitte est vraiment une femme charmante*,"[2] dedi von Bismarck.

"*Galeazzo est très aimé des femmes*,"[3] dedi Georgette.

1. (Fr.) Bu iş oldu! (Ç.N.)
2. (Fr.) Brigitte gerçekten çok çekici bir kadın. (Ç.N.)
3. (Fr.) Galeazzo'yu kadınlar pek severler. (Ç.N.)

"Burada Galeazzo'yla bir geçmişi olmayan tek kadın yok," dedi Anfuso.

"Ben ona kafa tutmayı bilmiş bir tanesini tanıyorum," dedi Anne Marie.

"Evet ama o burada değil," dedi Anfuso, yüzü gölgelenerek.

"*Qu'en savez-vous?*"[1] dedi Anne Marie birazcık saldırgan bir şirinlikle.

O noktada Brigitte içeriye girdi, Anne Marie'ye yaklaştı. Neşesi yerindeydi, biraz gıcıklayıcı sesiyle gülüyordu.

"Dikkatli olun, Brigitte," dedi Anfuso, "Kont Ciano savaşlarından hep zaferle çıkar."

"*Oh! Je sais*," diye yanıtladı Brigitte, "*on m'a dejá avertie. Moi, au contraire, je perds toutes mes guerres. Mais je suis de guerre lasse, et Galeazzo ne m' interesse pas*."[2]

"*Vraiment?*"[3] dedi Anne Marie, inanmaz bir gülücükle.

Biz de bahçeye çıktık, bal ve solmuş çiçek kokulu güz güneşinde yürüyerek ilk golf alanına doğru ilerledik. Golf oynayanlar, dalgaları kulaçlayan yüzücüler gibi arazinin kıvrımları arasında bir görünüp bir kayboluyorladu. Golf sopaları güneşte parıldayarak havaya kalkıyordu, oyuncular ellerini birleştirmiş, kollarını yukarı kaldırıyor, bir an öyle dua eder gibi durakladıktan sonra, sopalar sallanıyor, yeşil pembe havada bir geniş daire çizerek gözden kayboluyor, sonra yeniden parlayarak yukarı kalkıyorlardı: muazzam bir sahnede oynanan bir baleyi andırıyordu, rüzgâr otların arasında tatlı bir müzik çalı-

1. (Fr.) Nereden biliyorsunuz? (Ç.N.)

2. (Fr.) Oh! Biliyorum, beni uyardılar bile. Bense, tam tersine, bütün savaşlarımı kaybederim. Ama çekişmekten bıkkınım, hem Galeazzo beni ilgilendirmiyor. (Ç.N.)

3. (Fr.) Sahi mi? (Ç.N.)

yordu. Sesler çayırın üstünde zıplıyordu, sarı kırmızı mavi sesler, uzaklık o sesleri esnetip yumuşatıyor, hafifletiyordu. Bir öbek genç kadın çayıra oturmuş, gülüp şakalaşıyorlardı. Hepsi yüzlerini Galeazzo'ya çevirmişti, kendisi az ileride Blasco d'Ajeta'yla birlikte geziniyor, o hınzırca davet eden dilberler topluluğunu teftiş ediyordu: Roma'nın en alımlı yüzlerinden ve en ünlü adlarından oluşmuş bir çiçek buketiydiler; aralarında Floransa'nın, Venedik'in, Lombardiya'nın en genç en güzel kadınlarından bazıları da bulunuyordu, onlar büsbütün güleç, büsbütün gül tenliydiler, gözleri cıvıl cıvıl, halleri daha serbest daha rahattı. Kimisi kırmızılar giymişti, kimisi maviler, kimisi solgun gri, kimisi çıplak ten rengi kumaşlara bürünmüştü. Birinin saçları kısacık kıvırcık kesilmişti, oğlansı alnını, saf ağzını nazikçe, gururla taçlandırıyordu; öbürünün saçları ensesinde örgülenmişti; berikininki şakaklarından yukarıya tutturulmuştu, hepsi de güneşten ve açık havadan ateşlenmiş yüzlerini gülerek sunuyordu: Alcibiades görünümlü Maria, Fornarina görünümlü Paola, Amorrorisca görünümlü Lavinia, Diana görünümlü Bianca, Selvaggia görünümlü Patricia, Fiammetta havalı Manuela, Beatrice'yi akla getiren Giorgina, Laura'yı andıran Enrica.[1] O alınlarda, o gözlerde, o dudaklarda kışkırtıcı ama yine de masumca bir şeyler vardı. O pembe beyaz çehreler, kirpiklerin gölgesinde şehvetli bir mahcupluğa bürünmüş o nemli bakışlar yozlaşmış bir görkemle parıldıyordu.

Ilık havada upuzun rüzgâr ürpertileri geziniyordu, gururlu bir güneş çamların gövdelerini, Appia Yolu boyunca dizili gömüt yıkıntılarını, çayırın kıyısında, çalılık-

1. Yazar günün dilberlerini geçmiş çağların mitoloji ve edebiyatındaki ünlü kadınlara benzetiyor. O bağlamda Fiammetta Boccaccio'nun ve Laura, Petrarca'nın sevdiği kadınlardır. (Ç.N.)

lar arasında dağılmış tuğlaları, taşları, eski mermer kalıntılarını yaldızlıyordu. Chigi Sarayı'nın genç İngiltere meftunları havuzun çevresinde oturmuş, aralarında üst perdeden İngilizce konuşuyorlardı, Capstan sigarası ve Craven Mixture tütünü kokulu kırık kopuk sözcükler bize kadar ulaşıyordu. Güzün yorgun ateşiyle hafiften yaldızlanmış piyasa yolunda, zamanında "Smith, Brown, Samuel" olarak doğmuş ihtiyar Roma prensesleri, gümüş saplı bastonlarına dayanmış görkemli mirasyedi hatunlar, D'Annunzio kuşağının ağır ağır ilerleyen, gözleri siyah halkalarla çevrili, elleri ince uzun apak yaşlı dilberleri aşağı yukarı geziniyordu. Saçlarını rüzgârda savuran bir kız bağırarak golf pantolonlu bir sarışın delikanlıyı kovalıyordu. Hayat dolu bir sahneydi ama biraz bayatlamıştı, eski bir renkli baskı gibi hafiften silikleşmiş, kenarları kırışmıştı.

Derken Galeazzo beni gördü, Blasco d'Ajeta'dan ayrıldı, yanıma yaklaştı, elini omzuma koydu. Bir yıldan fazladır konuşmamıştık, ona ne diyeceğimi kestiremiyordum. "Ne zaman döndün?" diye sordu, hafiften sitemli bir sesle, "neden beni görmeye gelmedin?" Sıkı fıkı konuşuyordu benimle, kendisinde pek seyrek görüldüğü gibi savunmasızca. Finlandiya'da çok ama çok hastalandığımı, hâlâ pek zayıf olduğumu söyledim. "Bitkinim," diye ekledim. "Bitkin mi? Galiba bezginim demek istiyorsun," dedi. "Evet, her şeyden bezdim." Yüzüme baktı, bir an sonra, "görürsün, yakında işler düzelecek," dedi.

"Düzelecek, ha? İtalya ölmüş bir ülke," diye yanıtladım. "Bir ölüyle ne yapılabilir ki? Ancak gömersin, gider."

"Hiç belli olmaz," dedi.

"Belki de haklısındır," dedim, "hiç belli olmaz."

Çocukluğumuzdan beri tanıyordum onu, ben istemeksizin herkese karşı savunmuştu beni. 1933'te beni beş yıl hapse mahkûm ettiklerinde savunmuştu, 1938'de

beni tutukladıklarında savunmuştu, 1939'da, 1941'de, Mussolini'ye karşı, Starace'ye karşı, Muti'ye karşı, Bocchini'ye karşı, Senise'ye karşı, Farinacci'ye karşı savunmuştu, her türlü siyasal görüşün üstünde ve ötesinde derin, sevgi dolu bir minnet besliyordum ona: yüreğimi sızlatıyordu, günün birinde yardımcı olmak isterdim kendisine. Kim bilir ona bir gün yardımcı olabilir miydim? Ama yapacak şey kalmamıştı artık. Onu gömmekten başka yapacak şey kalmamıştı. Onu hiç değilse bir mezara gömeceklerinden emindim. Onca dostu varken, başka şey yapamasalar da onu gömecekleri umulabilirdi.

"İhtiyardan sakın kendini," dedim.

"Biliyorum, nefret ediyor benden. Herkesten nefret ediyor. Ara sıra, acaba çıldırdı mı, diye soruyorum kendi kendime. Hâlâ bir şeyler yapılabilir mi dersin?"

"Artık yapacak şey kalmadı. Çok geç. 1940'ta, İtalya'yı bu yüz kızartıcı savaşa sürüklemesini engellemek için bir şeyler yapmalıydın."

"1940'ta mı?" dedi, hoşuma gitmeyen bir gülüşle güldü. Ardından ekledi: "Savaş iyi de gidebilirdi."

Ben susuyordum. Sususumdaki acıyı ve düşmanlığı duyumsadı, dedi ki: "Benim suçum yok. Savaşı o istedi. Elimden ne gelirdi ki?"

"Çekip gidebilirdin."

"Çekip gidebilir miydim? Peki sonra?"

"Sonra mı? Hiçbir şey."

"İşe yaramazdı ki," dedi.

"İşe yaramazdı. Yine de çekip gitmeliydin."

"Çekip gitmeliydin, çekip gitmeliydin. Bu konular açıldığında diyecek başka şey bulamıyorsun. Çekip gitmeliymişim! Peki sonra?"

Galeazzo ani bir hareketle benden ayrıldı, hızlı adımlarla kulübe doğru ilerledi. Bir an eşikte duraladığını gördüm, sonra içeriye girdi.

Orada kalıp bir süre daha çayırda gezindim, sonra ben de kulübe girdim. Galeazzo kafede, Cyrprienne ile Brigitte'nin arasına oturmuştu: Anne Marie, Paola, Marita, Georgette, Filippo Anfuso, Marello el Drago, Bonarelli, Blasco d'Ajeta bir de tanımadığım pek genç bir kız çevresini almışlardı. Galeazzo savaş ilanını Fransa ve İngiltere büyükelçilerine nasıl bildirdiğini anlatıyordu.

Fransa Büyükelçisi François-Poncet, onun Chigi Sarayı'ndaki çalışma odasına girince kendisini sıcak karşılamış, hemen şöyle demişti: "*Vous comprenez certainement, Monsieur l'Ambassadeur, pour quelle raison j'ai demandé à vous parler.*"[1]

"*Je ne suis pas très intelligent, d'habitude,*" diye yanıtlamış François-Poncet "*mais cette fois-ci je comprends.*"[2]

Bunun üzerine yazı masasının gerisine ayakta duran Kont Ciano savaş ilanının resmî metnini okumuş: "*Au nom de Sa Majesté le Roi d'Italie, Empereur d'Ethiopie etc.*"[3]

François-Poncet'nin rengi atmış, demiş ki: "*Alors, c'est la guerre.*"[4]

"*Oui.*"[5]

Kont Ciano'nun sırtında hava yarbayı üniforması varmış. Fransa Büyükelçisi demiş ki: "*Et vous, qu'est-ce que vous allez faire? Vous allez jeter des bombes sur Paris?*"[6]

"*Je pense que oui. Je suis officier, et je ferai mon devoir.*"[7]

1. (Fr.) Sayın Büyükelçi, sizinle görüşmeyi niçin istediğimi kuşkusuz anlıyorsunuzdur. (Ç.N.)

2. (Fr.) Sırasıyla; "Genellikle pek feraset sahibi değilimdir", "Fakat bu sefer anlıyorum." (Ç.N.)

3. (Fr.) Majesteleri İtalya Kralı, Habeşistan İmparatoru adına vb. (Ç.N.)

4. (Fr.) O halde, savaş bu. (Ç.N.)

5. (Fr.) Evet. (Ç.N.)

6. (Fr.) Ya siz, ne yapacaksınız? Gidip Paris'i bombalayacak mısınız? (Ç.N.)

7. (Fr.) Öyle yapacağım herhalde. Subayım ben, görevim neyse onu yapacağım. (Ç.N.)

"Ah! tâchez au moins de ne pas vous faire tuer," diye yanıtlamış François-Poncet. *"Ça ne vaut pas la peine."*[1]

O sözlerin ardından Fransa Büyükelçisi kederlenmiş, Galeazzo'nun şimdi yineleyemeyeceği birkaç söz söylemiş. Sonra Kont Ciano ile François-Poncet el sıkışarak ayrılmışlar.

"Acaba Fransa Büyükelçisi size ne söylemişti," dedi Anne Marie, "pek merak ettim."

"Çok ilginç bir şey," diye yanıtladı Galeazzo, "ama yineleyemem."

"Bahse girerim ki bir saygısızlık etmiştir," dedi Marita, "yinelemek istemeyişinin nedeni o."

Hepimiz gülüştük, Galeazzo öbürlerinden daha fazla gülüyordu.

"Aslında bir saygısızlık etse haklı olurdu," diye yanıtladı Galeazzo, "ama doğrusu kırıcı hiçbir şey söylemedi. Çok üzülmüştü." Sonra savaş ilanını İngiltere Büyükelçisi'nin nasıl karşıladığını anlatarak sözü sürdürdü. Sir Percy Lorraine içeriye girer girmez kendisini niçin çağırttığını sormuş. Kont Ciano ona savaş ilanının resmî formülünü okumuş. *"Au nom de Sa Majesté le Roi d'Italie, Empereur d'Ethiopie, etc."*[2]

Sir Percy Lorraine tek hecesini kaçırmak istemiyormuş gibi pür dikkat dinlemiş, sonra soğuk bir sesle sormuş: "Bu savaş ilanının tam metni mi?"

Kont Ciano şaşırdığını saklayamamış: "Evet, bu savaş ilanının tam metni."

"Ah!" diye ünlemiş Sir Percy Lorraine, sonra demiş ki: *"May I have a pencil?"*[3]

1. (Fr.) Sırasıyla; "Ah! Hiç olmazsa kendinizi öldürtmemeye bakın.", "Değmez çünkü." (Ç.N.)
2. (Fr.) Majesteleri adına İtalya Kralı, Etiyopya imparatoru... vs. (Ç.N.)
3. (İng.) Bir kalem verebilir misiniz? (Ç.N.)

"*Yes, certainly.*"[1] Ve Kont Ciano bir kurşunkalemle Kraliyet Dışişleri Bakanlığı'nın antetli bir kâğıdını uzatmış.

İngiltere Büyükelçisi onu katlamış, bir kâğıt keseceğinin yardımıyla anteti özenle yırtmış, kurşunkalemin ucunu incelemiş, sonra Kont Ciano'ya demiş ki: "Rica etsem şimdi okuduğunuzu bana yazdırır mısınız?"

"Memnuniyetle," diye yanıtlamış Kont Ciano derin bir şaşkınlıkla. Ve ona ağır ağır, sözcük sözcük, savaş ilanını yeniden okumuş. Yazdırıp tamamladığında, dikte sırasında kâğıdın üstüne eğilmiş, kayıtsız duran Sir Percy Lorraine ayağa kalkmış, Kont Ciano'nun elni sıkmış, kapıya doğru ilerlemiş.

Eşiğe vardığında bir an durmuş, sonra başını çevirmeksizin çıkmış.

"*Vous avez oublié quelque chose, dans votre récit,*"[2] dedi Anne Marie Bismarck o hafif İsveçli vurgusuyla.

Galeazzo, Anne Marie'ye şaşkınlıkla baktı, biraz bozularak, "*Je n'ai rien oublié,*"[3] dedi.

"A, evet, unuttuğun bir şey var," dedi Filippo Anfuso.

"Anlatmayı unuttuğun şey şu," dedim, "Sir Percy Lorraine, eşiğe varınca geriye dönüp şöyle demişti: 'Siz savaş kolay olacak, çarçabuk bitecek sanıyorsunuz. *Vous vous trompez.*[4] Savaş çok uzun ve çok çetin olacaktır. *Au revoir.*"[5]

"*Ah! vous aussi vous le saviez?*"[6] dedi Anne Marie.

"Nereden biliyorsun?" diye sordu bana Galeazzo, canının sıkıldığı belliydi.

1. (İng.) Evèt, tabii. (Ç.N.)
2. (Fr.) Öykünüzde bir şey unuttunuz. (Ç.N.)
3. (Fr.) Hiçbir şey unutmadım. (Ç.N.)
4. (Fr.) Yanılıyorsunuz. (Ç.N.)
5. (Fr.) Hoşça kalın. (Ç.N.)
6. (Fr.) A, siz de mi biliyordunuz? (Ç.N.)

"Kont de Foxá, Helsinki nezdindeki İspanya Büyükelçisi anlattı. Ama zaten bilmeyen yok. İtalyan usulü bir sır bu."

"*Je l'ai entendu raconter pour la première fois á Stockholm,*" dedi Anne Marie, "*tout le monde le savait, á Stockholm.*"[1]

Galeazzo gülümsüyordu, öfkesi mi ağır basıyordu, mahcubiyeti mi, bilmem. Hepimiz ona gülerek bakıyorduk, Marita bağırdı: "*Take it easy*[2] Galeazzo." Kadınlar onunla nazikçe dalga geçerek gülüyordu, Galeazzo da gülmeye çabalıyordu ama gülüşünde bir sahtelik vardı, içinde bir şeyler kırılmıştı.

"François-Poncet doğru söylemiş," dedi Patricia, "*ça ne vaut pas la peine.*"[3]

"*Oh non, vraiment, ça ne vaut pas la peine de mourir,*"[4] dedi Georgette.

"Ölmeyi kimse istemez," dedi Patricia.

Galeazzo'nun suratı kararmıştı, sinirlenmiş, bozulmuştu. Sohbette şimdi Kont Ciano'nun bazı yardımcıları nazikçe çekiştiriliyordu. Genç kadınlar Elçi V.yi gırgıra alıyordu, Güney Amerika'dan döndüğünden beri hep Galeazzo'nun gözleri önünde bulunmak amacıyla golf kulübüne postu sermişmiş, gözden ırak olup unutulmak istemiyormuş. "*Il joue au golf même dans l'antichambre du Palais Chigi,*"[5] dedi Cyprienne. Patricia, Alfieri'den söz etmeye koyuldu, hepsi Dino Alfieri gibi bir büyükelçinin İtalya için gerçekten bir ayrıcalık olduğunu bağrış-

1. (Fr.) Anlatıldığını ilk kez Stockholm'de işittim. Stockholm'de bilmeyen yoktu. (Ç.N.)
2. (İng.) Dert etme. (Ç.N.)
3. (Fr.) Değmez. (Ç.N.)
4. (Fr.) Oh, hayır, ölmeye gerçekten değmez. (Ç.N.)
5. (Fr.) Chigi Sarayı'nın bekleme odasında bile golf oynuyor. (Ç.N.)

tı. "Öylesine yakışıklı ki!" diyorlardı. O günlerde İtalya'nın her yerinde anlatılan bir olay vardı, sonradan hayali geniş birinin uydurması olduğu ortaya çıkmıştı: bir Alman hava subayı, karısını Alfieri'yle birlikte basınca adamın suratına iki kırbaç darbesi indirmişmiş. "Aman, umarım iz bırakmamıştır!" dedi Patricia. Anne Marie Galeazzo'ya, acaba herkesin düşündüğü gibi, Alfieri'yi Berlin'e elçi olarak göndermesinin nedeninin kıskançlık olduğu doğru mu, diye sordu. Hepsi gülüştü, Galeazzo da gülüyordu gülmesine ama bozulduğu belliydi. "Ben mi kıskanıyor muşum?" dedi. "Bunu söyleyen Goebbels, Alfieri'yi kıskanan o, kendisine kalsa Alfieri'yi geri çekmemi ister." "Oh, Galeazzo! Bırak olduğu yerde kalsın," dedi Marita, art niyetsiz. "Berlin'de çok iyi iş çıkarıyor!" Hepsi kahkahayı koyverdi. Sonra Filippo Anfuso'dan ve Macar aşklarından söz etmeye koyuldular. "Budapeşte'de," dedi Filippo, "kadınlar bana yüz vermiyor. Macar kadınları esmer ya, sarışın erkeklere akılları gidiyor." Bunun üzerine Georgette Galeazzo'ya döndü, neden Budapeşte'ye sarışın bir elçi göndermiyor, diye sordu. "Sarışın mı? Kariyer'de sarışın kim var bakalım?" diye yanıtladı Galeazzo ve parmaklarıyla Kariyer'deki sarışınları saymaya koyuldu. "Renato Prunas," diye fısıldadı biri. "Guglielmo Rulli," diye fısıldadı bir başkası. Ama Rulli'ye tahammül edemeyen ve hırpalama fırsatını hiç kaçırmayan Galeazzo, "Yo, Rulli olmaz," dedi alnını kırıştırarak. "Ben sarışınımdır," dedi Blasco d'Ajeta. "Evet, Blasco, Blasco, Budapeşte'ye Blasco'yu gönder," diye bağırıştı bütün kadınlar. "Neden olmasın?" dedi Galeazzo. Ancak Chigi Sarayı'nda terfilerin ve elçi atamalarının nasıl yapıldığını bildiğinden, o şakadan hazzetmemiş olan Anfuso gülümseyerek ama saldırgan bir ses tonuyla Blasco d'Ajeta'ya döndü: "Sen zaten yerimi kapmaya hep hazırsındır," dedi, Blasco'nun Kont Ciano'nun kabine başkan-

lığında kendisinin yerini aldığını ima ediyordu. O arada bütün kadınlar itiraza başlamıştı: Alberto neden henüz müsteşarlığa getirilmemiş, Buby neden kabineye giremiş, Ghigi Bükreş'te onca başarılı olmasına karşın niçin Atina'ya nakledilmiş, Galeazzo neden Cesarino'yu bir türlü Sapuppo'nun yerine Kopenhag'a elçi atamıyor diye, "Onca zamandır Danimarka'da ne zoruna orada olduğu belli değil," dedi Patricia.

"Gelin, size anlatayım," dedi Galeazzo, "Büyükelçi Sapuppo Almanların Danimarka'yı işgalini nasıl öğrenmiş. Sapuppo yemin üstüne yemin ediyormuş, Almanlar asla Danimarka'yı işgal etmek gibi bir ahmaklık yapmazlar diye. Elçi Sapuppo diyormuş ki: 'Yok canım, azizim Lilli, Almanlar Danimarka'ya gelip de ne yapsınlar?' Lilli şöyle yanıtlıyormuş: 'Almanların Danimarka'ya gelip de ne yapacaklarından size ne? Sizin için önemli olan gelip gelmeyecekleri.' 'Gelmeyeceklerdir,' diyormuş Sapuppo. 'Geleceklerdir,' diyormuş Lilli. 'Aman, azizim Lilli,' diyormuş Sapuppo, 'benden iyi mi bileceksiniz?' Virgilio Lilli Hotel Britannia'da kalıyormuş. Her sabah saat tam sekizde, ak saçlı, pembe yüzü eski moda uzun favorilerle çevrili yaşlı bir garson, yaldızlı düğmeli mavi üniformasıyle elinde çay tepsisi odaya giriyor, tepsiyi yatağın yakınındaki bir masaya koyarken eğilerek, '*Voilà votre thé, comme d'habitude,*'[1] diyormuş. O sahne yirmi gündür, her sabah tam saat sekizde yineleniyor, hep aynı tümceyle sona eriyormuş: '*Voilà votre thé, comme d'habitude.*' Bir sabah yaşlı garson her zamanki gibi tam saat sekizde içeriye girmiş, sesinde hep aynı vurguyla, eğilerek demiş ki: "*Voilà votre thé, comme d'habitude les*

1. (Fr.) Buyurun, çayınız, her zamanki gibi. (Ç.N.)

Allemands sont arrivés."[1] Virgilio Lilli sıçrayıp yatağın üstüne oturmuş, telefona sarılıp Elçi Sapuppo'ya bildirmiş, geceleyin Almanlar Kopenhag'a girdi diye.'"

Sapuppo ile Lilli'nin öyküsü hepsine pek eğlenceli geldi, diğerleriyle birlikte gülen Galeazzo da bozum olduğunu ve mahcup edildiğini unutmuşa benziyordu. Sohbet Sapuppo'dan savaşa kaydı, Marita dedi ki: "Savaş amma da sıkıcı!" Arkadaşları itiraz ediyordu, Quirinetta'da Amerikan filmleri gösterilmez olmuş, bütün Roma'da ne bir damla viski ne bir paket Amerikan ya da İngiliz sigarası bulunuyormuş, Patricia da dedi ki bu savaşta erkeklere yapacak tek şey kalmış, o da istekleri ve kaybedecek vakitleri varsa çarpışmakmış ("İsteğimiz var da," dedi Marcello del Drago, "vaktimiz yok"), kadınlara düşen de İngilizler ile Amerikalıların muzaffer Camel, Lucky Strike ve Gold Flake alaylarıyla çıkagelmelerini beklemekmiş. "*A whale of a lot of Camel,*"[2] dedi Marita New York'lu argosuyla. Ve hepsi İngilizce konuşmaya koyuldu, Oxford vurgusuyla Harper's Bazaar vurgusu arasında kalan o belirsiz vurgularıyla.

Birdenbire açık pencereden içeriye bir sinek girdi, ardından bir tane daha, sonra on tane daha, sonra yirmi, yüz, bin tane, birkaç saniye içinde bir sinek bulutu kafeyi sardı. Sineklerin saatiydi. Her gün, mevsimine göre değişen bir saatte, vızır vızır bir sinek bulutu Acquasanta Golf Kulübü'ne saldırıyor. Golf oynayanlar o pırıl pırıl siyah kanatların kasırgasından kurtulmak için sopalarını savuruyor, *caddy*'ler torbalarını otların arasına bırakıp ellerini yüzlerinin çevresinde sallıyor, kızlık soyadları Smith, Brown, Samuel olan ihtiyar Romalı prensesler,

1. (Fr.) Buyurun, çayınız, her zamanki gibi Almanlar geldiler. (Ç.N.)
2. (İng.) Dünyalar kadar Camel. (Ç.N.)

görkemli mirasyedi hatunlar, piyasa yolunda gezinen D'Annunzio kuşağının yaşlı dilberleri ellerini, gümüş saplı bastonlarını sallayarak kaçışıyorlar.

"Sinekler!" diye bağırdı Marita, ayağa fırlayarak. Hepsi gülmeye başladılar, dedi ki Marita: "Belki gülünç ama sinekler korkutuyor beni."

"Marita haklı," dedi Anfuso, "sinekler felaket getirir."

Filippo'nun sözleri kahkahalarla arşılandı, Georgette her yıl Roma'ya yeni bir belanın musallat olduğu gözleminde bulundu: bir yıl fare istilası, bir başka yıl örümcek istilası, bir başka yıl hamamböceği istilası. "Savaş başlayalı da," dedi, "sinekler peydah oldu."

"Acquasanta Golf sinekleriyle nam salmıştır," dedi Blasco d'Ajeta. "Montorfano'da ve Ugolino'da gülüyorlar bize."

"Gülünecek pek bir şey yok," dedi Marita. "Savaş biraz daha sürecek olursa, hepimiz sineklere yem olacağız."

"Bizim de layık olduğumuz son zaten o," dedi Galeazzo ayağa kalkarak. Sonra Cyrprienne'in koluna girerek kapıya doğru ilerledi, diğerleri peşi sıra gittiler.

Yanımdan geçerken bana baktı, bir şey anımsar gibi oldu, Cyprienne'in kolunu bıraktı, elini omzuma koydu, beni hafiften itekleyerek yanımda yürümeye başladı. Bahçeye çıktık. Konuşmadan aşağı yukarı yürümeye başladık, birden Galeazzo, kafasını kurcalayan bir düşünceyi açığa vururcasına şöyle dedi: "Bir gün Edda'dan konuşurken bana ne demiştin, hatırlıyor musun? Sana öfkelenmiştim, susturmuştum. Oysa haklıymışsın. Benim asıl düşmanım Edda. Bilincinde değil, suçu yok, bilmiyorum, kendi kendime sormuyorum bile ama şunu fark ediyorum ki Edda benim için bir tehlike, bir düşmandan sakınır gibi sakınmam lazım ondan. Şayet günün birinde Edda benden uzaklaşacak olursa, yaşamında başka bir şey olursa, ciddi bir şey yani, mahvoldum demektir. Ba-

bası ona tapıyor, biliyorsun, onu üzeceğini bildiği sürece asla bana karşı bir şey yapmayacaktır ama uygun ânı bekliyor. Her şey Edda'ya bağlı. Kimi davranışının benim açımdan ne denli tehlikeli olduğunu ona birçok kez anlatmaya çalıştım. Belki de yapıp ettiklerinde hiçbir kötülük yoktur, bilmiyorum, bilmek istemiyorum. Ama Edda'yla konuşmanın yolu yok. Sert, tuhaf bir kadın. İnsan kendisinden ne bekleyebileceğini bilmiyor. Kimi zaman ürkütüyor beni." O boğuk, biraz uyumsuz sesiyle durup durup konuşuyordu, apak, tombul elinin tekdüze bir hareketiyle sinekleri yüzünden kovalıyordu. Sinekler çevremizde ısrarla, öfkeyle vızıldıyordu, ara sıra uzakta bir golf sopasının topa yumuşak, hafif vuruşu işitiliyordu. "Edda hakkında o saçma sapan dedikoduları yayan kim bilmiyorum, yok nikâhımızı iptal ettirip bilmem kimle evlenmeye niyetliymiş. Aman şu sinekler," diye ünledi sabırsız bir hareketle. Bir an sonra ekledi: "Hepsi dedikodu. Edda asla öyle bir şey yapmaz. Ama o arada babası kulaklarını dikmeye başladı bile. Göreceksin bak, bakanlıkta uzun süre kalamayacağım. Ne düşünüyorum biliyor musun? Bakanlıktan ayrılsam da hep Galeazzo Ciano olarak kalacağım ben. Mussolini beni kovacak olursa manevi ve siyasal konumum kârlı çıkacaktır. İtalyanlar nasıldır, bilirsin: yanlışlarımı, hatalarımı unutacaklar, bende yalnızca kurbanı göreceklerdir."

"Kurbanı mı?" dedim.

"İtalyan halkı bütün bunların sorumlusunun, hem de tek sorumlusunun kim olduğunu bilmiyor mu sanıyorsun? Beni Mussolini'den ayırt edemez mi? Savaşa karşı çıktığımı, elimden geleni ardıma koymadığımı..."

"İtalyan halkı," dedim, "hiçbir şey bilmiyor, hiçbir şey istemiyor, hem artık hiçbir şeye inanmaz oldu. Sen de diğerleri de, 1940'ta bu savaşı önlemek için bir şeyler yapmalıydınız. Bir şey yapmanın, bir risk almanın, canı-

nızı pahalı satmanın zamanı oydu. Şimdi canınız beş para etmiyor. Gel gör ki iktidar için ölüp bitiyordunuz, gerçek bu işte. İtalyanlar da bunu bal gibi biliyorlar."

"Ne dersin, şimdi çekip gitsem..."

"Şimdi çok geç oldu artık. Hepiniz de onunla birlikte boğulup gideceksiniz."

"Peki ne yapmalıyım?" dedi Ciano sesinde tiz bir sabırsızlıkla. "Benden ne bekleniyor? Onun işine geldiğinde beni paçavra gibi kaldırıp atmasına razı mı olayım? Onunla birlikte boğulup gitmeye razı mı olayım? Ölmek istemiyorum ben."

"Ölmek mi? *Ça ne vaut pas la peine*," diye yanıtladım, Fransa Büyükelçisi François-Poncet'nin sözlerini yineleyerek.

"Aynen öyle işte, *ça ne vaut pas la peine*," dedi Galeazzo. "Hem sonra, niçin öleyim ki? İtalyanlar iyi insanlardır, kimsenin ölümünü istemezler."

"Yanılıyorsun," dedim, "İtalyanlar eskisi gibi değil artık. Senin de, onun da öldüğünüzü görseler memnun olurlar. Senin, onun ve bütün diğerlerinin."

"Peki bizim ölmemiz neye yarar ki?" dedi.

"Hiçbir şeye. Hiçbir şeye yaramaz."

Galeazzo susuyordu. Benzi solmuştu, alnı terden sırılsıklamdı. O anda bir genç kız çayırdan geçti, elinde golf sopasını sallayarak kulübe doğru dönen bir grup golfçüye doğru ilerledi.

"Kız güzel, ha!" dedi Galeazzo, "hoşuna giderdi, değil mi?" Ve dirseğiyle böğrümü hafiften dürttü.

XIX

Kan

Roma'da Regina Coeli Hapishanesi'nden çıkar çıkmaz doğru istasyona gittim, Napoli'ye giden trene bindim. 1943 yılının 7 Ağustos'uydu. Savaştan, yollardan, tifodan, açlıktan kaçıyordum, hapishaneden, o havasız ışıksız iğrenç kokulu hücreden, pis saman döşekten, tiksindirici çorbadan, tahtakurularından, bitlerden, dışkı dolu bok kovasından kaçıyordum. Eve gitmek istiyordum, Capri'ye gitmek istiyordum, uçurumun tepesinden denize bakan yapayalnız evime.

Upuzun, zalim yolculuğumun sonuna varmıştım artık, dört yıl süreyle savaşın, kanın, açlığın, ateşe verilmiş köylerin, yıkılmış kentlerin ortasında Avrupa'yı baştan başa dolaşmıştım. Bitkindim, düş kırıklığına uğramıştım, aşağılanmıştım. Hapishane, yine hapishane, İtalya'da hep hapishane. Yalnız hapishane, rejimin polisleri, kelepçeli insanlar, İtalya buydu işte. Mario Alicata ile Cesarini Sforza da aylarca hücrede kaldıktan sonra benimle birlikte Regina Coeli'den çıkar çıkmaz eve gitmişlerdi: ben istasyona yollanmıştım, Napoli trenine binmiştim. Ben de eve gitmek istiyordum. Tren kaçan insanlarla doluydu: ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar, subaylar, erler, rahipler, polisler, vagonların tepeleri askerlerle doluydu, kimi silahlı, kimi silahsız, kimi üniformalı, üstleri başları lime

lime, kir pas içinde, üzgün, kimi yarı çıplak, pasaklı ve neşeli, öylemesine kaçıyorlardı, nereye gittiklerini bilmeden, türküler çığırarak, gülerek, pek büyük ve olağandışı bir korkuya kapılarak coşmuşçasına.

Savaştan, açlıktan, salgınlardan, yıkıntılardan, dehşetten, ölümden kaçıyordu hepsi, hepsi de savaşa, açlığa, salgınlara, yıkıntılara, dehşete, ölüme doğru koşuyorlardı. Hepsi savaştan, Almanlardan, bombardımanlardan, sefaletten, korkudan kaçıyordu, hepsi de Napoli'ye doğru koşuyordu; savaşa, Almanlara, bombardımanlara, sefalete, korkuya, pislik, dışkı dolu, aç, bitkin, sersemlemiş insanlarla dolu barınaklara doğru. Hepsi umutsuzluktan, yitirilmiş savaşın sersefil, harikalı umutsuzluğundan kaçıyordu, hepsi de açlığın biteceği, korkunun biteceği, savaşın biteceği umuduna, yitirilmiş savaşın sersefil ve harika umuduna doğru koşuyordu. İtalya'dan kaçıyordu hepsi, hepsi İtalya'ya doğru gidiyordu.

Hava dehşetli sıcaktı. Henüz yıkanamamıştım, olduğum gibiydim, Regina Coeli'nin dördüncü koğuşunun 462 no.lu hücresinde olduğum gibi; tahtakurularının tatlımsı yağlı kokusunu üstümde taşıyordum, sakallarım uzamıştı, saçım başım birbirine karışmıştı, tırnaklarım kırıktı. Kompartımanda ben diyeyim yirmi, siz deyin otuz-kırk kişiydik, sayan kim? Birbirimize sokulmuş, üst üste yığılmış, dudaklarımız susuzluktan şişmiş, suratlarımız kıpkırmızıydı, hepimiz ayaklarımızın ucunda duruyorduk, boyunlarımızı yukarıya doğru germiş, ağzımızı alabildiğine açmış, soluk almaya çabalıyorduk: trenin sarsıntılarında sallanan korkunç asılmışlara benziyorduk. Arada bir gökyüzünden bir "bom, bom, bom" sesi indiğini duyuyorduk, duruveriyordu tren, herkes yere atlıyordu, gidip hendeklere, demiryolu boyundaki oyuklara büzülüyordu, o "bom, bom, bom" geçinceye değin gözlerini göğe dikiyordu. Her istasyonda trenimiz

duraklayan ya da hareket halinde, askerler ve silahlarla yüklü upuzun Alman konvoylarıyla karşılaşıyordu. Almanlar o gri o amansız gözleriyle geçişimizi seyrediyordu. Nasıl bir yorgunluk okunuyordu o gözlerde, nasıl bir küçümseme ve nasıl bir nefret. Yol arkadaşlarım, "Nereye gidiyorlar?" diyorlardı. Yanımdaki birisi cepheden mi geliyorum, diye sordu. "Ne cephesi," dedi bir asker. "Cephe yok artık. Savaş yok. Bizi bekleyen zafer yok. Yaşasın Duce yok. Hiçbir şey yok. Ne cephesi?" "Regina Coeli'den geliyorum," diye yanıtladım ben. Asker kuşkuyla baktı bana: "Regina Coeli de ne? Manastır falan mı?" dedi. "Bir cezaevi," dedim. "Nasıl cezaevi?" dedi asker. "Artık cezaevi yok. Polisler yok, gardiyanlar yok, mapushaneler yok. Hiçbir şey yok. İtalya'da hapishane yok artık. Hapishane bitti, İtalya bitti. Hiçbir şey kalmadı."

Hepsi askere bakarak gülmeye koyuldu. Bayağı, haince, acılı bir gülüştü, umutsuz bir gülüş. Yüzüne karşı gülüyorlardı, ben de gülüyordum, "İtalya'da mapushane yokmuş artık," diyorlardı, "mapushane kalmamış! Hah! Hah! Hah!" Kompartımanda herkes, koridorda, öbür kompartımanlarda, öbür koridorlarda, öbür vagonlarda herkes gülüyordu, bütün tren gülüyordu, makinist de, ateşçi de, başından kuyruğuna değin bütün tren kahkahalar atıyordu, rayların üstünde sarsılıyor, kıvranıyordu. Öylece, bayağı kahkahalar atarak gittik gittik, derken tren düdük çaldı, yavaşladı, muazzam bir enkaz ve kanlı paçavra yığınının önünde durdu: Napoli'ydi o.

Kapkara, pırıl pırıl bir sinek bulutunun ardından güneş damların ve sokakların asfaltının üstüne çekiç gibi iniyordu, sıcak deşilmiş binaların çevresine yığılmış yıkıntılardan alev alev yükseliyordu, tek tük gelip geçenlerin ayaklarından kum bulutunu andıran kupkuru bir toz bulutu yükseliyordu. Kent başlangıçta ıssız gibi görünüyordu. Ama sonra, yavaş yavaş, sokak aralarından ve av-

lulardan bir uğultu, boğuk seslerin oluşturduğu hafif, uzak bir şamata işitilmeye başladı: gözlerimle yerle bir zemin katların kuytularını, iki bina arasında açılmış eski Napoli'nin soylu caddeleri olan daracık, derin sokakları araştırdığımda bir insan kıpırtısı seçtim, duranlar, gidip gelenler, ellerini kollarını sallayanlar, iki taşın arasında yakılmış ufacık ateşlerin çevresinde öbeklenip yere çömelmiş, eski bir petrol tenekesinde, bir tavada, bir tencerede, bir cezvede kaynayan suya bakanlar; sonra kapı önlerinde, avlularda, yıkıntıların arasında, göçmek üzere olan duvarların gölgesinde ya da Napoli'nin dört bir yanında toprağın bağrına gömülen, kapkara ıslak küfün içine kazılmış mağaraların girişinde, şilteler, saman döşekler, akla gelebilecek her türlü yatak üstünde karmakarışık, üst üste devrilmiş uyuyan erkekler, kadınlar, çocuklar. Zemin katların içerisinde insanlar seçiliyordu, ayakta duruyorlar, oturmuşlar ya da yüksek, barok stili, peyzajlarla, aziz ve Meryem resimleriyle süslü demir ya da pirinç karyolalara uzanmışlardı: çoğu kişi de sessizce, artık ne yapacağını bilmez olmuş, bekleşen Napolilinin o çaresiz haliyle kapı eşiklerine çömelmişti. Kent ilkin ıssızlığının yanı sıra sessiz de görünmüştü. İnsanların ellerini kollarını sallayarak koştuğunu, dudaklarını kıpırdattığını görüyordum ve bir tını, bir partırtı, bir ses duymuyordum: ancak giderek belirsiz bir şamata doğmaktaydı ya da bana öyle geldi, kulağımda biçimlendi, maddeleşti, sonunda çevremde üst perdeden patlak verdi, coşkun bir nehrin tekdüze, sürekli, yoğun gümbürtüsüyle.

Geniş, dümdüz ve upuzun bir caddeden denize iniyordum, o cehennemî gürültüden afallamış, sersemlemiş, denizden gelen meltemin yıkılmış evlerin enkazlarından kaldırdığı kör edici toz bulutunun içinde yürüyordum. Güneş kocaman altın çekicini evlerin taraçalarına ve cephelerine vuruyor, kapkara, vızıl vızıl sinek

bulutları yükseltiyordu: gözlerimi kaldırdığımda ardına dayanmış pencereleri, açık balkonları görüyordum, balkonlarda saçlarını salmış kadınlar mavi gökyüzüne aynaya bakar gibi bakarak taranıyorlardı. Yüksek, görünmez yerlerden şarkı sesleri geliyordu, o nağmeleri hemen binlerce dudak yakalıyor, renkli toplarla oynayan hokkabazlar gibi ses sese, ağızdan ağıza, pencereden pencereye, sokaktan sokağa dolaştırıyordu. Çocuk sürüleri yalınayak, paçavralar içinde, sırtlarında lime lime gömlekler, en ufakları çırılçıplak, oradan oraya koşuşturuyordu: bağıra çağıra, kan ter içinde, coşkulu koşuyorlardı, yine de dalgın bir ihtiyatla, gürültü koparmak ya da serüvenli bir oyun peşinde değillerdi, iyi bakınca kendi ekten pükten alışverişlerinin peşinde oldukları anlaşılıyordu, kimi bir sepet marul, kimi bir avuç kömür, kimi çorbaya benzer bir şeyle dolu bir konserve kutusu, kimi bir kucak tahta yüklenmişti, bazıları bir buğday tanesini taşıyan karıncalar misali, yarı yanmış bir kirişi, parçalanmış bir eski mobilyayı, bir fıçıyı, bir enkaz yığınından çekilip alınmış bir mutfak eşyasını sürüklüyordu. Taş ve kireç yığınlarının altından bir ceset kokusudur yükseliyordu. Gide gide deniz belirdi karşımda apansızın.

Deniz beni içlendirdi, gözlerimden yaşlar boşandı. Hiçbir şey, ne nehir ne ova ne dağ, hatta ne bir ağaç ne bir bulut, deniz gibi özgürlük duygusu vermez. Hapishanede bir hükümlü saatler saati günlerce, aylarca, yıllarca, hücresinin duvarlarına diker gözlerini, hep o dümdüz, beyaz duvarlara: denizi görür o duvarlarda ama mavi olarak düşleyemez onu, ancak beyaz, dümdüz, çıplak, dalgasız, fırtınasız düşleyebilir, pencere demirlerinden sızan soluk ışıkla aydınlanmış solgun bir deniz. Ve o onun denizidir, özgürlüğüdür onun: beyaz, dümdüz, çıplak bir deniz, solgun ve soğuk bir özgürlük.

Oysa şimdi önümdeki sahici denizdi, Napoli'nin

ılık, nazik denizi, Napoli'nin özgür, masmavi denizi, rüzgârın okşayışı altında hoş bir gürültüyle birbirini kovalayan minik dalgalarla kıvır kıvır, mis gibi tuz ve biberiye kokulu. Önümde duran masmavi denizdi, rüzgârın kırıştırdığı uçsuz bucaksız, özgür deniz, hapishanenin beyaz, soğuk, dümdüz, çıplak denizi değildi, ılık, masmavi, derin denizdi. Önümdeki denizdi, özgürlüktü, onu uzaktan, gepgeniş bir meydandan limana doğru inen bir caddenin tepesinden seyrederken gözlerimden yaşlar boşanıyordu ve yaklaşmaya cesaret edemiyordum, elimi uzatmaya bile cesaret edemiyordum, benim biçare, pis, yağlı, tırnakları kırık kırpık elimi yaklaştırırsam ufukta yitiverir diye korkuyordum.

Oracıkta, caddenin ortasında durmuş, uzaktan denize bakarak ağlıyordum ve masmavi göğün yüksekliğinden gelen uzak arı vızıltısını işitmiyordum, insanların kaçışarak dağın yamacına oyulmuş mağaralara sığındıklarını fark etmiyordum. Derken bir çocukçağız yanıma yaklaştı, koluma dokundu, nazik bir sesle, "Bayım, geliyorlar," dedi. O anda ucunda denizin pırıldadığı geniş caddeden yokuş aşağı bağıra çağıra, koşarak gelen kalabalık çevremi sardı. Yerleri tanımakta güçlük çekiyordum ama bir kilisenin sütunlarından Santa Lucia Caddesi olduğunu sandım. Kalabalık kocaman bir kapıdan içeriye doluşuyor, gizli bir mağaranın içine dalıp sır oluyordu. Ben de kalabalığı izleyerek toprağın karanlık bağırsaklarına sığınmaya hazırlanıyordum ki, gözlerimi kaldırdım ve korkudan donakaldım.

Santa Lucia Caddesi'nden Pizzofalcone ve Monte di Dio'ya doğru tırmanan daracık sokaklardan ve merdivenlerden aşağı, üstüme üstüme sessiz bir kalabalık inmekteydi. Napoli'nin o mahallesinde, Pallonetto'nun dehlizlerini oluşturan o bin bir karanlık çıkmazın dibinde, mağaralara, avlulara, bodrumlara tıkılmış yaşayan esrarlı

maymunsu canavarların kalabalığıydı. Bir müstahkem kaleye karşı saldırıya geçen bir ordu gibi, birbirlerine sımsıkı sokulmuş, topluca bana doğru geliyorlardı. İlk bombaların gümbürtüsünden önceki o ıssız sessizlikte, kutsallaşmış korkunç sakatlıklarının çevrelerinde ördüğü dehşet dolu yalnızlık içinde, ağır ağır, dilsiz ilerliyorlardı. Torino'da, Cottolengo'nun merhametli yalnızlığında, her türlü insan gözünden gizlenerek korunan eciş bücüş, çarpık çurpuk, topal, kambur, çolak insanlardan, kötürümlerden oluşmuş bir sürüydü. Savaş, onları acımanın, kutsal bir dehşetin, halkın batıl inançlarının, ailelerin utancının ömürleri boyunca karanlığa ve sessizliğe hükümlü olarak sakladığı manastır hapsinden çekip çıkarmıştı. "Canavarlar" birbirlerine destek vererek, ağır aksak iniyorlardı, yarı çıplaktılar, paçavralara bürünmüşlerdi, suratları korku değil, nefret ve zafer belirten bir ifadeyle kasılmıştı. Belki göz kamaştıran ışıktan ya da o saatin hayaletsi parıltısından ya da tepelerinde patlamak üzere olan ateş ve demir fırtınasının dehşetinden ötürü, o suratlarda şeytansı bir ifade vardı, hummayla yanan ya da olağanüstü gözyaşlarıyla ıslanmış o gözlerde haince, tüm evrene düşman bir bakış, gerçek dışı bir ışık vardı. Salyalar akan ağızlar tüyler ürperten hain bir sırıtışla kasılmıştı. Hepsinin ortak yanı o korku ve çaresiz öfke belirtisiydi, ağızlarından sızan köpüklü salyalardı.

Kadınlar vardı, pis paçavralara bürünmüş, bedenleri tüylerle kaplı, memeleri lime lime gömleklerinden dışarı sarkıyordu, aralarında biri gövdesi baştan aşağı domuz kıllarıyla diken diken, otuz yaşlarında bir genci elinden tutuyordu, belki kocası, belki kardeşiydi, fal taşı gibi açılmış gözleri bir noktaya dikilmiş, bacakları kemiklerinin içindeki bir ateşle kavrulup çarpılmış, kıvrılıp bükülmüştü, göğsü bağrı açıktı kadının, memelerinden biri küçücük, kupkuru, bir illetten ötürü köküne değin kav-

rulmuş ya da bir kanser kemirmişti, kapkara kesilmiş, handiyse kömürleşmişti, öbür memesi gevşeyip pörsümüş, karnına değin sarkmıştı. Paçavralara sarılı iskeletlerdi bunlar, kafatasları bir kemikten öbürüne gerilmiş, sapsarı bir deriyle kaplı, dişleri dehşetengiz bir gülüşle ortaya çıkmıştı: ya da kel, dişsiz, köpek suratlı, sanki yüz yaşında ihtiyarlardı. Ufacık, bir deri bir kemik vücutlarının üstünde kafaları koskocaman, şişmiş, canavarsı kızcağızlardı, devasa irilikte, şişko, davul gibi şişmiş, gebeş karınlı kocakarılardı, ufacık, kupkuru başlarındaki saçları kafataslarından kuş tüyleri gibi sert, dimdik fışkırıyordu. Maymun suratlı, topal çocukçağızlardı, kimi dörtayak üstünde emekliyordu, kimi koltuk değneğine benzer bir şeylere dayanmış zıplaya zıplaya gidiyordu kimini arkadaşları ilkel arabalara bindirmiş, itiyorlardı. Napoli'nin daracık sokaklarının gizli bağrında kutsal bir utanma duygusuyla sakladığı bütün "canavarlar"dı onlar, bir dinsel tapınma nesnesiydiler, bu halkın aslında gizli dini olan büyü dininin şefaatçileriydi. Kutsal ömürlerinde ilk kez olarak, savaş onları kovuklarından çekip güneşin alnına çıkarıyordu ve dağın içine oyulmuş mağaralara doğru o sessizce ilerleyişleri kutsal putların geçidini andırıyordu, yeraltı tanrılarından oluşmuş bir alaydı sanki, toprağın dibinde oluşan bir felaketten ötürü gün ışığına çıkmışlar da, şimdi yeniden yerin gizemli bağırsaklarına çekilmeye gidiyorlardı.

Birden aralarında tanrıyı gördüm. "Canavarlar"ın tapınarak çevreledikleri gizli tanrıyı gördüm, o "mucizeler sarayı"nın kralını gördüm. Korkunç bir cüceler topluluğunun eşliğinde ve desteğinde ağır aksak ilerliyordu. Hayvan mı insan mı olduğunu kestiremediğim bir yaratıktı, bedenini tepesinden ayaklarına değin kaplayan kocaman bir örtünün altında cılız ve ufak tefek olduğu seziliyordu. Kendini saygısız bakışlardan korumak isterce-

sine, başının üstüne, Napoli'de yatakların en yoksulunu bile süsleyen şu ipek örtülerden biri atılmıştı: sarı renkli, çok genişti, omuzlarından, kalçalarından aşağı bol katlarla dökülüyor, ayaklarına değin iniyordu, denizden esen yelde dalgalanarak, yerlerde sürünüyordu. Çevresini taçlandıran cücelerden bazıları örtüyü tutuyorlardı; çünkü örtünün altında körelmiş, yardımsız yürümesi olanaksızdı, bazıları hayvan homurtusunu andıran boğuk çığlıklarla önündeki topalları, çarpıkları ya da toz bulutunun içinde geride kalmış körleri bir yana iterek ona yol açıyorlardı, bazıları da tökezlemesin diye yoldaki taşları, tuğlaları, kireç parçalarını elleriyle çarçabuk ayıklıyorlardı; kimileri ise kayıp düşmesin diye ya da rüzgâr havalandırarak korkunç sırrını saygısız gözlerin önünde sergilemesin diye örtünün uçlarını sıkı sıkı kavramışlardı: o çabalara karşın yine de rüzgârın havalandırmasıyla bir kenardan cılız, şekli belirsiz bir bacak görmeyi başardım, hatırladıkça hâlâ tüylerim ürperiyor, hayvan bacağı gibi kıllarla kaplı bir bacaktı.

Ağır ağır ilerliyordu, örtünün altında ellerini körlere özgü bir hareketle öne uzatmıştı: kafasındaki esrarlı yük sanki dizlerine biniyor, kımıldamalarını engelliyordu. Örtünün altında, kafasının bulunduğu ya da bulunması gereken yerde şekilsiz, koskocaman bir şey vardı, bir sağ omzunun bir sol omzunun üstüne kaykılarak yavaş yavaş sallanıyordu ama tüylerimi diken diken eden şey canavarın o ağırlığın düşebileceğini hiç de umursamamasıydı, insanın başı üstüne konmuş kocaman, ağır bir nesneyi dengede tutmak üzere yaptığı hareketlerden hiçbirini yapmıyordu. İliklerime değin buz gibi bir şeyler inerken aklıma geldi: o dehşet verici canavar, Napoli'nin o gizli tanrısı, belki de hayvan kafalı, dana ya da keçi ya da köpek kafalı bir erkek ya da kadın olabilirdi, iriliğine bakılırsa daha çok dana ya da belki iki kafası olabilirdi, bu,

sarı örtünün altındaki hareketlere bakılırsa daha olası gibi geldi, neredeyse her biri kendi başına kımıldanan iki kafa. Çıkıp geldiği daracık sokak enkaz ve pislik doluydu, hemen tüm yapılar bombalanmış, çoğu yıkılmıştı. O enkaz ve ölüm fonu üzerinde, bir çöldeymiş gibi ilerliyordu tanrı. Gizli tapınağından dışarıya uğramıştı, şimdi o da yerin bağırsaklarına, o cehennemî Napoli'nin yeraltı krallığına inmek üzere ilerliyordu. Bilmiyorum bir çığlık mı attım, korkuyla geriledim mi bilmiyorum: cücelerden erkânının ortasında, canavarsı kafalarını sallaya sallaya üstüme üstüme geliyordu tanrı. Cücelerin gırtlaksı bağırtıları beni içine düştüğüm dehşetten ayılttı, artık iyice yaklaşmışlardı, dönüp kaçacak yer aradım ve kendimi bir mağaranın ağzında buldum, tek tük çocuk ağlamalarıyla, bir kadının yakarmalarıyla bozulan loş sessizlikte; kutsal canavarlar alayı peşinde o dehşetengiz tanrıyla oraya doğru ilerlemekteydi: ayaklarını tozların ve kireçlerin arasında sürüye sürüye yürüyorlardı, kolları göğüslerine bükülmüş, çırpı kolları dışarıya kıvrılmış, ağızlarını öne uzatmış, tırmalamaya, ısırmaya, yırtmaya, kalabalığın arasında mağaranın iğrenç kokulu loşluğuna doğru kendilerine yol açmak için karşılarına çıkanların etlerini parçalamaya hazırdılar. Gazapla tehditle dolu bir sessizlikti o.

Canavarlar alayının itmesiyle kovuğa daldım: karanlık, derin bir mağaraydı, Anjou hanedanı krallarının yaptırdığı, Napoli'de toprağın altında, muazzam genişlikte, keşfedilmemiş bir dehliz oluşturan yeraltı su kanallarının geçtiği tünellerden biri. Yer yer ağzı sokağa açılan bir kuyudan ışık alırlar; Boccaccio, "Perugialı Andreuccio" öyküsünde o kuyulardan söz eder. O karanlık kovuklarda, volkanik kayanın içine oyulmuş o bin bir mağaraya sığınarak bombalardan kurtulmuş olan acayip, paçavralar içinde bir halk, üç yıldır erkekli kadınlı korkunç bir

kargaşa içinde, kendi dışkılarına bulanmış yaşıyorlardı, yıkılmış evlerden taşıyıp getirdikleri döşeklerde yatıyorlar, bir şeyler alıp satıyorlar, düğünler, cenazeler yapıyorlar, ekten pükten uğraşlarını, alışverişlerini, karanlık kaçakçılıklarını sürdürüyorlardı. O yeraltı kentinde birkaç adım atmıştım ki, geriye dönüp baktım ve mağaranın ağzından kıyının titreştiğini gördüm, limandan yoğun toz bulutları yükseliyordu. Bombaların patlamaları hafiflemiş olarak geliyordu, o cehennemî ülkede mağaranın duvarları sarsılıyor, her patlamada tavandaki ve duvarlardaki volkanik kaya çatlaklarından nehir gibi tozlar dökülüyordu. Bir gürültü karşıladı beni, ağlama, hıçkırma, diş gıcırdatma sesi değil, bağırtılar, şarkılar, kalabalığın gürültüsü arasında birbirini çağırıp yanıtlayan seslerdi ve ben, Napoli'nin eskilerden gelen, neşe dolu sesini tanıdım, gerçek sesini. Bir pazar yerine ya da Piedigrotta şenliğinin temposuyla, bir dinsel alayın ilahileriyle coşmuş, bayram yapan halkla dolu bir meydana girmiş gibi duydum kendimi. Gerçek Napoli'ydi o, hayat dolu Napoli, üç yıl boyunca bombardımanlardan, açlıktan, salgın hastalıklardan sonra hayatta kalmayı becermiş halkın Napoli'si, daracık sokakların, bodrumların, kulübelerin, elektriksiz, güneşsiz, ekmeksiz mahallelerin Napoli'si. Paçavralar içindeki o halkın binler ve binlerce yüzünü aydınlatan, mağaranın tavanına asılı elektrik ampulleri, milleti fırıl fırıl döndüren o genel koşuşturmaca, Napoli'nin büyük, dillere destan şenliklerinden birinin akşamında, kalabalık bir halk mahallesinde, kocaman bir meydanın gecesindeymişim izlenimini veriyordu.

O insan kalabalığına kendimi hiç bu denli yakın hissetmemiştim, o zamana değin Napoli'de hep yabancı duymuştum kendimi, o kalabalığı her zaman benden ayrı, uzak, yabancı duymuştum: şimdiyse toza, tere batmıştım, üniformam yırtık pırtıktı, sakallarım uzamıştı, elle-

rim yüzüm yağlanmış, pislenmişti, hapishaneden ancak birkaç saat önce çıkmıştım ve sonunda o kalabalıkta biraz insan sıcaklığı, insan sevecenliği, insan dayanışması, ruhsal doğası benimkine eş bir acı buluyordum ama benimkinden daha büyük bir acıydı, daha derindi, belki de daha sahici, daha eskiydi. Öyle bir acı ki, eskiliği, yazgısallığı, gizemli doğasıyla kutsallaşıyordu, benim yaşadığım acı onunla karşılaştırıldığında ancak insani ve yeniydi, kendi tarihimin derinliklerine kök salmış değildi. Umutsuzluk nedir bilmeyen, büyük, güzel mi güzel bir umutla ışıklanmış bir acıydı onlarınki, onun yanında benim zavallı, ufacık acım olsa olsa bende utanç uyandıran, beni mahcup eden miskince bir duyguydu.

Mağaranın çeperleri boyunca, volkanik kayaya kazmayla oyarak oluşturulmuş ilkel kovuklarda ya da Anjou su kemerlerinin yeraltı nehrinin ana çığrından ayrılarak dağın bağırsaklarına daldıkları noktalarda harlı ocaklar yakılmıştı. Ocakların üstünde de sebze çorbası kazanları kaynıyordu, Mussolini'nin yasaklamış olduğu halk mutfakları olduğunu düşündüm; şimdi soylularla varlıklılar kaçıp gitmişlerdi ya, halk kendi başının çaresine bakmak durumunda kalınca, kendi olanaklarıyla kendi girişimiyle bir düzen kurmuş, açlıktan ölmemek için yardımlaşıyordu. O kazanlardan bir patates ve fasulye çorbası kokusu yayılıyordu, tanıdık bir bağırtı yükseliyordu dört bir yandan: *"Doie lire! Doie lire 'na minestra 'e verdura, doie lire!"*[1] Güveçler, çanaklar, teneke kutular, her çeşit kap, yüzlerce elin birinden öbürüne geçirilerek, milletin tepesinden sallana sallana geçiyor, elektrik ampullerinin ışığında yakamozlanarak ya da beyaz beyaz parıldıyarak kafalardan oluşan o denizi aşı-

1. Napoli lehçesi: "İki liret! Sebze çorbası iki liret!" (Ç.N.)

yordu ve ateşlerin kırmızı aydınlığında emen dudakların şapırdayışı, öğüten çenelerin takırdayışı, yoksul teneke tabak çanakların tıngırtısı işitiliyordu, derken arada bir o çiğneme yavaşlıyor, çeneler duraklıyor, sesler susuyor, bağırtılar çağırtılar işitilmez oluyor, bir sucunun ya da kızartmacının sesi boğazında düğümleniyor, herkes durup kulak kabartıyor ve o haykırışmanın, gürültü patırtının yerini kalabalığın hırıltılı soluğuyla bozulan korkunç bir sessizlik alıyor: bir bombanın gümbürtüsü mağaranın içinde dalga gibi patlıyor, kovuktan kovuğa, dağın karanlık bağırsaklarının derinine değin yayılıyor. Dinsel bir sessizlik bu, korkudan değil, merhametten ve heyecandan ileri gelen bir duraklama. "Ah, zavallıcıklar!" diye haykırıyor yanı başımda birisi, bombalanan evlerin, diri enkaz altına, zemin katlara, liman mahallesindeki sefil barınaklara diri diri gömülenlerin çektiklerini düşünüyor. Ve yavaş yavaş dipten doğru bir şarkı yükseliyor, kadın kalabalıkları koro halinde cenaze ilahileri söylüyor ve giysileri lime lime, sakalları uzamış, inanılmaz bir pasaklılık içinde, ayin cüppeleri kireç tozundan ağarmış garip rahipler o kadınlar korosuna katılıyorlar, arada bir durup halkı kutsuyorlar, Napoli lehçesinde sözcüklerle karışık bir Barbar Latincesiyle herkesi günahlarından paklıyorlar. Kalabalık kendi ölmüşlerinin adlarını, tehlikede bulunan yakınlarının adlarını, bombardımanın vurduğu liman mahallesindeki ya da denizde, uzakta, savaşta olan akrabalarının adlarını haykırıyor. "Micheee! Rafiliii! Carmiliii! Concittiii! Mariii! Gennariii! Pascaaa! Peppiii! Maculatiii!" diye haykırıyor kalabalık ve hepsi kollarını rahiplere doğru uzatıyorlar, yumrukları sıkılı, sanki parmaklarının arasında sevgili ölülerinin bir kutsal kalıntısını, bir tutam saçını, bir deri, kumaş ya da kemik parçasını tutarmış gibi. Bomba patlamaları yaklaşıyor, yeri sarsıyor, dağın boşluğunda güm-

bürdüyor, sıcak soluğu iğrenç kokulu karanlık kovuklardan gelip geçiyor, o sırada upuzun, önü alınmaz ağıtlar işitiliyor, o muazzam kalabalık birkaç dakika dizüstü çökerek, kollarını göğe uzatarak, Carmine Meryemi'ne, Aziz Gennaro'ya, Azize Lucia'ya avaz avaz yakarıyor. Derken gümbürtü uzaklaşır uzaklaşmaz, birden bir kızartma, bir patates köftesi satıcısının, bir sucunun ahenkli bağırtısı, "Soğuk su! Soğuk su!" baskın çıkıyor, kadınların ağıdı, rahiplerin boğuk ilahileri kesiliyor. Sıska, pasaklı papazların, cılız birkaç rahibenin kalabalık arasında sallaya sallaya dolaştırdıkları teneke iane kutularındaki meteliklerin şıngırtısı işitiliyor, şurada burada bir gülüşmedir başlıyor; tiz bir kahkaha, bir türkü, şen şakrak bir ses, bir kadın adı çınlıyor oradan oraya sıçrıyor, çevreye yayılıyor. Ve Napoli'nin eskilerden kalma şamatası, kadim sesi yeniden işitiliyor, denizin gümbürtüsü gibi dalga dalga yükseliyor.

Derken bir kadının doğum sancıları tutuyor, çığlıklar atıyor, yalvarıp inliyor, gece köpekleri gibi uluyor. On tane, yüz tane diplomasız ebe ortaya dökülüyor, saçları yünsü, gözleri neşeyle ışıldayan komşu kadınlar bunlar, kalabalığı dirsekleyerek kendilerine yol açıyorlar, doğuranın başına üşüşüyorlar, kadın birden en tiz perdeden bir çığlık koparıyor. Komşu kadınlar bebeği birbirlerinden çekiştiriyorlar, içlerinden eli daha çabuk daha acar biri, saçı başı karmakarışık, şişko, pörsük bir kocakarı onu rakiplerinin elinden çekerek alıyor, sıkıştırıyor, yokluyor, kargaşadan kurtarmak için yukarı kaldırıyor, giysisinin eteğiyle kuruluyor, yıkamak için suratına tükürüp yalıyor, o arada bir rahip vaftiz edeyim diye yaklaşıyor. "Biraz su!" diye bağırıyor. Dört bir yandan şişeler, ibrikler, testiler uzatılıyor, "Adını Benedetto koyun! Adını Benedetto koyun! Adını Gennaro koyun! Gennaro! Gennaro!" diye haykırıyor kalabalık. O haykı-

rışlar o adlar yeraltındaki o büyük şamatada kayboluyor; türküler, kahkahalar, sucuların, kızartmacıların, seyyar satıcıların upuzun, ahenkli sesleri birbirine karışıyor, arabacıların kurtarmak için sığınağa soktukları atların kişnemesiyle bir tek şarkıya bir tek yaşantının dağınık notaları gibi kaynaşıyor. Ve o devasa mağara tam bir gece meydanı görüntüsünü alıyor, hani Piedigrotta akşamında, kentte şenliğin cümbüşü sönerken, Fuorigrotta'dan dönen kalabalık arabalardan iner, yatmaya gitmeden önce meydanda durup biraz hava alır, son bir limonata içer, son bir çörek yer ve komşular, ahbaplar, akrabalar, eş dost birbirlerine iyi geceler dileyerek yüksek sesle vedalaşır ya, aynen öyle.

Artık çocuk sürüleri mağaranın eşiğinden tehlikenin geçtiğini haber veriyorlardı, bombalanan evlerin, ölülerin, yaralıların, enkaz altında kalanların, yıkıntıların havadisleri ağızdan ağıza dolaşmaya başlamıştı bile, kalabalık artık dışarıya çıkmak için kımıldanıyordu ki, mağaranın derin bir oyuğu içine ev eşyaları yığılarak yapılandırılmış bir tür kalenin tepesinden, sanki birdenbire açılıveren bir balkona çıkar gibi, yeraltı dünyasının cüsseli elebaşlarından biri, yüzü kapkara, gür bir sakalla kaplı, kollarını kaldırıp heybetli gövdesi kalabalığın tepesinde yükselerek, kalın, dehşet veren, okkalı sesiyle başladı haykırmaya: "*Ih, bone femmene, ih, figli 'e bona femmena, ih che bordello! Jatevenne! Jatevenne! Jatevenne!*"[1] O arada kollarını kalesinin çevresini kuşatmış olan yabancıları kovmak ister gibi savuruyordu, bir yandan da esniyor, gözlerini ovuşturuyordu, yatağından kalkmış ya da derin uykusundan uyanmış gibi değil, o muazzam yabancı kalabalığı kendisine gölge yapıyormuş, kendin-

1. Napoli lehçesi: Ah sizi gidi orospular, ah sizi gidi orospu çocukları, bu ne kerhane böyle! Defolun buradan! Defolun! Defolun! (Ç.N.)

ce bir ayrıcalığını tehdit ediyormuş gibi, onun bir efendi olarak, kral olarak saltanat sürdüğü o yeraltı krallığını istila etmiş gibi.

Ben o noktada gözlerimi kaldırdım, Rua Catalana, Tuz Gümrüğü, Eski Baharat Çarşısı yakınlarında, liman taraflarında bulunduğum izlenimim öylesine güçlüydü ki, gözlerimi kapkara volkan kayasının göğüne kaldırdım, ufukta yükselen Vezüv'ü görmeye çalıştım: alçıdan piposu dişlerinin arasında, boynunda pembe dumandan kaşkolüyle, denize açılan bir pencereden bakan bir ihtiyar denizci misali Vezüv Yanardağı'nı. Kalabalık yavaş yavaş bir gösteriden çıkar gibi gülüp konuşarak, birbirini çağırarak, mağaranın ağzından dışarıya saçılıyordu; her biri gün ışığında ilk adımlarını atarken tökezliyordu ve gözlerini kaldırıp bütün kenti kaplamış olan yoğun toz ve duman bulutuna dikiyordu, kaygılar içinde.

Gök donuk bir mavilikteydi, deniz pırıl pırıl bir yeşil. Toledo'ya doğru yokuş yukarı çıkan kalabalığın ortasında çevreme bakınarak yürüyordum, umudum tanıdık bir yüze ya da beni evime iletecek vapur Capri'den gelinceye değin o gece beni konuk edecek bir dosta rastlamaktı. Capri vapuru iki gündür Santa Lucia rıhtımına uğramaz olmuştu, eve dönmeden önce kim bilir daha kaç gün beklemem gerekecekti. Günbatımı yaklaşırken sıcak yavaş yavaş nemleniyor, ağırlaşıyordu, sanki bir yün battaniyeye sarınmış yürüyor gibiydim. Orada burada, yol kenarlarında dağ gibi yıkıntılar yükseliyordu, o nazik masmavi göğün altında, kendi sert, tedirgin, sisli ya da soğuk ve solgun göklerinin altında Varşova, Belgrad, Kiev, Hamburg, Berlin yıkıntılarının göründüğünden çok daha acımasız ve ölümcül görünüyorlardı gözüme. Yüreğim buz gibi bir yalnızlık duygusunun kıskacında, açlıktan, uykusuzluktan, kahırdan beyazlaşmış gözlerinde harika bir vakar ve cesaret ışığı parlayan o paçavralar

içindeki insan yığınları içinde dost bir yüzle karşılaşma umuduyla bakınıyordum.

Çocuk sürüleri evlerin enkazları arasında kamp kurmuştu, taş yığınlarından ve kirişlerden, çarpılmış demirlerden oluşmuş kalelerden çekip çıkardıkları kırık dökük mutfak eşyasıyla, döşekler, hasır iskemlelerle kireçten dağlar içine oyulmuş inlerini, yıkılan duvarlar arasına yaptıkları sefil kulübelerini donatmışlardı. Kız çocukları bulabildikleri ocakların çevresinde dört dönerek teneke kutularda erkek çocuklara akşam yemeği hazırlığındaydılar, en ufaklar ise çöplerin ortasında çırılçıplak oynuyorlardı; camdan bilyelerinden, rengârenk taşlardan, ayna kırıklarından başka tasaları yoktu, biraz daha büyücekleri yiyecek bir şeyler arayarak ya da kentin bir ucundan öbürüne valiz ya da bohça taşımak, kentten kaçanların eşyalarını istasyona ya da limana sürüklemelerine yardım etmek gibi bir hizmet peşinde şafaktan günbatımına değin taban tepiyorlardı. Onlar da o yabanıl terk edilmiş çocukların ailesindendirler, daha önce iç savaşı ve Rusya'da büyük kıtlığı izleyen yıllarda Kiev'de, Moskova'da, Leningrad'da, Nijniy Novgorod'da gördüğüm o hep aynı çaresizlerdi. İçine inlerini kazdıkları, tenekelerle ve yarı yanmış kerestelerle sefil kulübelerini yapılandırdıkları o enkazların altında, diri diri gömülmüş kalabalıktan birileri hâlâ soluk almaktaydı: üç yıl süren savaş, yıkım ve kıyım onların üstüne yeni Napoli'nin temellerini atmıştı, eskisinden daha perişan, daha aç, daha kan revan içinde ama daha temiz, daha soylu, daha gerçek bir Napoli'ydi. Viraneye dönmüş kentten soylular, varlıklılar, güçlüler kaçıp gitmişlerdi; geriye üstleri başları lime lime, gözleri eski, doymak bilmez bir umutla parlayan insanlardan oluşan bir ordu kalmıştı, ağızları kasılmış, açlığın yalnızlığının korkunç, esrarlı sözcüklerle damgaladığı, çıplak alınlı biçareler. Ben ayağımı cam kırıkla-

rından, kireç yığınlarından, o devasa deniz kazasının son kalıntılarından oluşan halıya basıyordum ve içimde bir eski umudun doğduğunu hissediyordum.

Arada sırada bir bağırtıyla şaşırarak duraklıyordum: *"Mo' véne! Mo' véne!"*[1] Çocuk ve köpek sürülerinin başlarını yukarıya kaldırmış, geri geri çekildiklerini ya da bir yere sığınmak için kaçıştıklarını, yere oturmuş kimilerinin de gözlerini yukarılara, bir binanın iğreti dengede duran duvarına diktiklerini görüyordum ve duvar birden çöküyor, muazzam bir toz bulutu kaldırıyordu. Çöküşün boğuk gümbürtüsüyle neşeli bir bağrışma yükseliyordu ve çocuklarla köpekler yeniden enkazın ortasına, duvarın yıkılmasıyla kamplarında oluşan hasarı onarmaya koşuyorlardı. Yavaş yavaş çarşıya doğru indikçe, yıkıntılar sıklaşıyordu, kimi evler hâlâ yanmaktaydı, paçavralar içindeki erkek ve kadın kalabalıkları ellerine geçirdikleri şeylerle yangınları söndürmeye çabalıyorlardı, kimi enkazı alevlerin üstüne kürekliyor, kimi deniz suyu dolu kovaları elden ele geçiriyordu, o insan zincirinin son halkaları limana ulaşıyordu, kimi de ateşi beslemesinler diye enkazın içinden kirişleri, keresteleri, mobilyaları, eşyaları çekip çıkarıyordu. Kentin her yanında bir koşuşturmacadır gidiyordu, herkes karşılıklı birbirine yardım ediyordu, yıkılan evlerden çıkarılan öte beriyi kayanın içine oyulmuş kovuklara taşıyordu, halkın kurtulmak için en fazla sığındığı noktalara sebzeci arabaları gidip geliyordu. O bağırtı çağırtı ve patırtının üstünde sucuların ahenkli sesleri tertemiz, umursamazca yükseliyordu: "Soğuk su! Soğuk su!" Kent merkezindeki caddelerde polis ekipleri altında "Yaşasın Duce" yazılı Mussolini resmi bulunan afişlerin üstüne

1. Napoli lehçesi: İşte geliyor! İşte geliyor! (Ç.N.)

Kral'ın ve Badoglio'nun resimleri bulunan, "Yaşasın Kral, Yaşasın Badoglio"[1] yazılı afişler yapıştırıyorlardı; başka polis ekipleri de siyah boya dolu kovalara batırdıkları fırçalarıyla duvarlara "Yaşasın sadık Napoli! Yaşasın Kralcı Napoli!" diye yazıyorlardı, işkence altındaki kente yeni hükümetin, eski hükümetten örnek alarak uzattığı tek yardım eliydi o. Chiaia caddesinden ve Martiri Meydanı'ndan sıra sıra arabalar iniyor, Alman askerî konvoylarının geçtiği yolları tıkayan molozları denize taşıyorlardı: gidip Caracciolo Caddesi'nin kayalığına boşaltıyorlardı onları, Dogali sütununun yükseldiği ufak alana. Ve o molozlara kollar, kafalar, kokuşmuş insan bedeni parçaları karışmış olduğundan dayanılmaz bir iğrenç koku saçıyorlardı, arabalar geçerken insanların benizleri soluyordu. Arabaların tepesinde uykusuzluktan, bitkinlikten, korkudan morarmış yüzleriyle veba dönemlerindekini andıran hayırsever "ceset toplayıcılar" oturuyordu, çoğu Vezüv köylerinden gelen, her sabah o aynı arabalarla halk mahallelerindeki pazarlara sebze meyve getiren arabacılardı.

Hepsi karşılıklı yardımlaşıyordu; solmuş, avurtları birbirine geçmiş suratların yıkıntıların arasında, ellerinde su dolu şişeler ve testilerle ya da çorba dolu tencerelerle dolaştıklarını, o bir parçacık yemeği ya da birkaç yudum suyu en yoksullara en ihtiyarlara, molozların arasına, ha yıkıldı ha yıkılacak duvarların gölgesine uzanmış yatan hastalara dağıttıkları görülüyordu. Yollar kamyonlarla, otomobillerle, darmadağın olmuş rayların üstüne

1. İtalyan politikacı, mareşalliğe ulaşmış bir subay. Nazi Almanya'sıyla Çelik Pakt'ın imzalamasına karşı çıkmış, Yunanistan'daki işgal kuvvetlerine komutanlık etmiş ve faşist rejim ileri gelenlerince başarısızlıkla suçlanmıştır. 9 Temmuz 1943'te Sicilya'ya Müttefik çıkarmasının ardından Kral, Mussolini'yi gıyabında görevinden alarak, Badoglio'yu onun yerine atamıştır. Yeni hükümet kısa sürede Müttefikler'le anlaşma yapmıştır. (Ç.N.)

terk edilmiş tramvaylarla, ölmüş atların koşumlarıyla devrilmiş yatan arabalarla doluydu. Sinek bulutları tozlu havada vızıldıyordu. San Carlo yakınında bir meydanda toplaşmış, yüzünde korku ve şaşkınlık okunan sessiz bir kalabalık, derin bir uykudan yeni uyanmış gibi gözlerinde bir tür soğuk, morumsu parıltıyla, kepenkleri mermilerden delik deşik olmuş kapalı dükkânların önünde bekleşiyordu: arada bir meydana üstlerine yoksul ev eşyaları yığılmış, sıska eşeklerin çektiği arabalar giriyordu, peşlerinde korkunç görünümlü, sefil insan sürüleri, ayaklarını tozların ve kireçlerin arasında sürüyerek seğirtiyorlardı, ikide bir yukarıya bakıp gökyüzünü araştırıyorlardı, hepsi bir ağızdan hiç durmadan bağırıyordu: *"Mo' véneno! Mo' véneno! 'e bi'! 'e bi' lloco!"*, yani, "İşte geliyorlar, işte geliyorlar! Bak, bak, şuradalar." O tekdüze haykırışla durmuş bekleşen kalabalık gözlerini göğe kaldırıyordu, *"Mo' véneno, 'e bi', 'e bi'!"* haykırışı bir öbekten öbürüne, bir kaldırımdan öbürüne yineleniyordu ama kimse yerinden kıpırdamıyor, kaçmaya kalkışmıyordu; artık alıştıkları o haykırış o bildik korku, artık tanıdık olan o tehlike dehşet uyandırmaz gibiydi ya da bitkinlik insanların artık kaçma, canını kurtarma isteğini bile öldürmüştü. Sonunda göğün yüksekliklerinde uzak bir arı vızıltısı işitiliyor, kalabalık ancak o zaman avlulara siniyor, tılsımlı bir değnekle dokunulmuşçasına sır oluyor, dağın bağırsaklarına kazılmış oyuklara gizleniyordu. Issız sokaklarda tek başına dolaşan bir ihtiyar, bir çocuk, açlıktan sersemlemiş bir kadıncağız kalıyordu ortalarda, enkaz arasındaki bir kovuktan fırlayan birileri onları da kollarından yakalayıp korunağa çekiyordu.

Öyle anlarda, önceleri ayırdına varamadığım ama yıkılmış evlerin, mucize eseri ayakta kalmış yapıların üstünde zaferini ilan eden bir şey vardı: mavilik, Napoli göğünün o canım o zalim mi zalim maviliği. Yine de öğle

güneşinin altında enkazın göz kamaştıran beyazlığıyla, tebeşir misali apak sıva yığınlarıyla, lekesiz duvarların parlak, keskin yarıklarıyla çelişki yaparak siyahımsı görünüyordu: gökyüzünün yıldızlı, aysız gecelerdeki lacivert rengini alıyordu. Kimi anlarda o aynı gökyüzü sert bir maddeden yapılmış sanırdınız, handiyse kara taştan: yıkılmış beyaz duvarları, sönmüş yangın yerleriyle kent karanlık, cenazemsi uzanıyordu o yoğun, o zalim mi zalim, o harika lacivertin altında.

Krallığın prensleri, soylular, varlıklılar, burjuvalar, güçlü namına kim varsa Napoli'den kaçıp gitmişti; kentte kala kala yoksullar, sayısına bereket fukara milleti kalmıştı; uçsuz bucaksız, keşfedilmemiş, esrarlı, "Napoli kıtası" Geceyi Calascione'de, bir dostun evinde geçirdim, Chiaramonte'nin ve Chiaia Kıyısı'nın damlarına tepeden bakan bir eski evde ve sabah olunca, Pizzofalcone yarından ufacık Capri vapurunun Santa Lucia rıhtımına demirlemiş olduğunu gördüm. Yüreğim hızla çarpmaya başladı, tepeden aşağıya, limana koştum.

Gel gör ki Monte di Dio'dan çıkar çıkmaz, Pallonetto'nun daracık sokaklarının dehlizinde ilerlediğimde çevremde bir sözcük, alçak sesle, esrarlı bir edayla fısıldanarak dolaşmaya başladı. Pencerelerden, balkonlardan aşağıya süzülüyor, kapkara kovuklardan, sersefil zemin katlardan, avluların, çıkmazların dibinden geliyordu. İlkin yeni, daha önce hiç duymamış olduğum bir sözcükmüş gibi geldi ya duymuştum da kim bilir ne zamandır bilincimin derinliklerinde unutulmuş kalmıştı. Hem ilkin anlamını kavrayamıyordum, seçemiyordum, savaşın içinde, kıyımların, açlığın, ateşe verilen köylerin, yerle bir edilen kentlerin içinde dört yıl sürmüş bir yolculuktan gelen benim için anlaşılmaz bir sözcüktü, kulaklarımda yabancı bir dilin sözcüğüymüş gibi çınlıyordu.

Birden, zemin katta bir evceğizin kapısında onu açık seçik, saydam, bir cam parçası gibi tertemiz işittim. Kapıya yaklaştım, içeriye baktım. Yoksul bir odaydı, bir demir karyola ile bir konsol hemen tamamını kaplıyordu, konsolun üzerinde içinde şu Kutsal Aile'nin balmumundan heykelciklerini koruyan cam fanuslardan biri bulunuyordu. Bir köşede, yanan bir ocağın üstünde bir tavadan dumanlar çıkıyordu. İhtiyar bir kadın ocağın önüne eğilmiş, yanan kömürleri eteğinin ucuyla yelpazeler durumdaydı; ama kımıldamıyordu, yüzünü kapıdan yana çevirmiş, kulak kesilmişti. Yukarıya kaldırdığı etekliği sapsarı, kemikli incik kemiklerini, fırlak, parlak dizlerini açıkta bırakıyordu. Yatağın kırmızı ipekten örtüsü üstünde bir kedi uyukluyordu. Konsolun önündeki bir beşikte bir bebek uykudaydı. İki genç kadın, döşemeye diz çökmüş, alınlarını havaya dikmiş, öylece dua eder halde kalakalmışlardı. Eski zamanlardan kalma bir dede yatakla duvar arasında oturuyordu, sarı kırmızı çiçekli bir yeşil şala sarmışlardı, yüzü solgun, dudakları kısılmış, gözleri sabit açılmış, sağ elini bir yanına sarkıtmış, işaret ve küçük parmağını, lahitlerinin üstüne uzanmış Etrüsk heykellerinde görülen, uğursuzluğu defetmeye yönelik boynuz biçiminde uzatmıştı. Dede gözlerini yüzüme dikmişti. Birden dudaklarını oynattı, bir sözcük dişsiz ağzından açık seçik döküldü: "O *sangue!*"[1]

Şaşırmış, ürkmüş, geri çekildim. O sözcük tiksinti salıyordu içime. Dört yıl süreyle korkunç, acımasız, iğrenç bir sözcük, Almanca bir sözcük, kulağımda çınlayıp durmuştu, *Blut*, *Blut*, *Blut*, bir borudan fışkıran su misali, *Blut Blut*, *Blut*. Ve şimdi o İtalyanca sözcük de, "*sangue*" sözcüğü de ürküntü ve tiksinti veriyordu, midemi bu-

1. (İt.) Kan. (Ç.N.)

landırıyordu. Yine de o seste o vurguda, bana harika görünen bir şeyler vardı. Eski zamanlardan kalma o dedenin dudaklarında tatlı bir sözcük olmuştu: O *sangue*. Hem eski hem yeni, olağanüstü bir sözcüktü. İlk kez duyuyor gibiydim, yine de kulağıma pek tanıdık pek tatlı geliyordu. Oysa o sözcüğün tınısı iki genç kadını ve kocakarıyı dehşete düşürür gibi oldu çünkü birden "O *sangue!* O *sangue!*" diye haykırarak ayağa fırladılar, kapıdan çıktılar, daracık sokağın ortasında birkaç kararsız adım attılar ve birden o sözcüğü çığlık çığlığa haykırarak, saçlarını yolarak, tırnaklarıyla yüzlerini paralayarak, bir insan sürüsünün peşine takıldılar, Santa Maria Egiziaca Kilisesi'ne doğru tırmanırken, "O *sangue!* O *sangue!*" diye haykırıyorlardı.

Ben de o haykıran kalabalığın peşine takıldım, Chiaia Köprüsü'nden Santa Teresella degli Spagnoli Kilisesi'ne vardık: dağın dik yamacından aşağı Toledo'ya dereler gibi inen bütün daracık sokaklardan bir halk kalabalığı koşa koşa geliyordu, yüzlerde dile gelmez bir ezici kaygının, umutsuzluğun, sevginin izleriyle. O sokakların tepesinden bir başka kalabalığın aşağıdan, Toledo'dan yukarıya doğru tırmandığı görülüyordu, o belirsiz şamatanın içinde ancak bir çığlık seçebiliyordum: "O *sangue!* O *sangue!*"

Dört savaş yılından sonra ilk kez, kıyımın, açlığın, yerle bir edilen kentlerin içinden acımasız yolculuğum boyunca ilk kez "kan" sözcüğünün kutsal, gizemli bir saygıyla ağza alındığını işitiyordum. Avrupa'nın her yanında; Sırbistan'da, Hırvatistan'da, Romanya'da, Polonya'da, Rusya'da, Finlandiya'da, o sözcükte bir nefretin sesi çınlıyordu, korkunun, küçümsemenin, neşenin, dehşetin, acımasız, barbarca hoşnutluğun, şehvetli bir zevkin sesi, içimde hep dehşet ve tiksinti uyandıran bir vurguydu. "Kan" sözcüğü kanın kendisinden daha ürkütücü geliyordu bana. Kana dokunmak, Avrupa'nın her köşesi-

ne yayılmış olan o zavallı kana ellerimi daldırmak, "kan" sözcüğünü işitmek kadar tiksindirmiyordu. Ve Napoli'de, tam da Napoli'de, Avrupa'nın en mutsuz en aç en aşağılanmış en terk edilmiş en çok işkence görmüş kentinde, Avrupa'nın en acınası kentinde, işte şimdi "kan" sözcüğünün dinsel bir korkuyla, kutsal bir saygıyla, derin bir hayırseverlik duygusuyla ağza alındığını işitiyordum, Napoli halkının anne, çocuk, gökyüzü, Meryem, ekmek, İsa sözcüklerini seslediği o yüce, o tertemiz, o nazik, o masum sesle, işte o aynı masumiyetle, aynı nazik saflıkla. O dişsiz ağızlardan, o solmuş, tükenmiş dudaklardan "O *sangue!* O *sangue!*" çığlığı bir yalvarış olarak yükseliyordu, bir dua olarak, kutsal bir ad olarak. Yüzler ve yüzlerce yıllık açlık, uşaklık, cüppelere bürünmüş, taç giymiş, kutsanmış barbarlık, yüzlerce yıllık sefalet, kolera, yozlaşma, utanç, o perişan, o dünya soylusu halkın yüreğinde kana olan kutsal saygıyı söndürememişti. Kalabalık bağıra bağıra, ağlaya ağlaya, kollarını göğe uzatmış, katedrale doğru koşuyor ve olağanüstü bir coşkuyla kanı yardımına çağırıyordu, kaybolmuş kana ağıt yakıyordu, boş yere dökülmüş kana, kanla sulanmış toprağa, kanlı paçavralara, insanın, sokakların tozuna karışmış değerli kanına, mapushane duvarlarında kurumuş kana. O kalabalığın hummalı gözlerinde, o solgun, kemikli, terden sırılsıklam alınlarda, gökyüzüne uzanmış, derin bir titremeyle sarsılan o ellerde bir merhamet görünüyordu, bir kutsal korku, "O *sangue!* O *sangue!* O *sangue!*" Dört yıl sürmüş vahşi, insafsız, gaddar mı gaddar savaştan sonra ilk kez o sözcüğün dinsel bir korkuyla, kutsal bir saygıyla ağza alındığını işitiyordum ve o aç, aldatılmış, kaderine terk edilmiş, ekmeksiz, evsiz, mezarsız kalabalığın dudaklarından işitiyordum. Dört yıl sonra işte o sözcük yeniden kutsal bir söz gibi çınlıyordu. O sözcüğün çınlayışıyla bir umut bir barış duygusu sarıyordu içimi, O

sangue! Sonunda uzun yolculuğumun sonuna varmıştım, o sözcük gerçekten benim limanımdı, sonunda insanların toprağına, uygar insanların yurduna elimle dokunabildiğim son istasyonum, peronum, rıhtımımdı.

Gökyüzü tertemizdi, yeşil deniz ufukta uçsuz bucaksız bir çayır gibi parıldıyordu. Güneşin balı, bir balkondan öbürüne kurusun diye asılmış çamaşırlarla bayraklanmış evlerin cephelerini kaplamaktaydı. Damların çatılarına, sarayların böğürlerine deşilmiş yaraların kenarlarına, bombaların duvarlarda oydukları çevreleri diş diş gediklere, gökyüzü narin bir mavi dişeti işliyordu. Karayel denizin kokusunu, denizin tadını, kayalara vuran dalgaların genç sesini, denizcilerin yapayalnız, acılı çığlığını taşıyordu. Gökyüzü o yıkıntıya dönüşmüş, gömülmemiş cesetlerle dolu kentin üzerinden mavi bir nehir misali akıyordu, insan kanının hâlâ kutsal sayıldığı tek Avrupa kentinin üstünden, insan kanına karşı hâlâ duyarlığı, utancı, sevgisi bulunan, kan sözcüğüne hâlâ bir umut ve kurtuluş anlamı veren o iyi o dinibütün halkın üstünden. Katedralin kapalı kapılarının önüne varan kalabalık diz çökmüştü, bağıra bağıra kapıların açılmasını diliyordu ve, "O *sangue!* O *sangue!* O *sangue!*" haykırışı evlerin duvarlarını titretiyordu, kutsal bir gazapla, merhametli bir coşkuyla doluydu.

Yakınımdaki bir adama ne oluyor diye sordum. Kentte katedrale bomba düştüğü ve içinde Aziz Gennaro'nun mucizeli kanı saklanan iki camekânın korunduğu yeraltı şapelini yıktığı söylentisi yayılmıştı. Söylentiden öteye geçmiyordu, gel gelelim kentte yıldırım hızıyla yayılmış, en karanlık çıkmazlara en izbe kovuklara kadar ulaşmıştı. Sanki o güne değin, dört savaş yılı boyunca tek damla kan akmamış derdiniz. Avrupa'nın her köşesine dağılmış milyonlarca ölüye karşın, toprağa tek damla kan düşmemişti sanki. Ve işte şimdi, bir çift değerli camekânın kırıldığı, o

birkaç damla kurumuş kanın kaybolduğu haberiyle birlikte tüm dünyayı kan kaplamış gibi görünüyordu, toprağın gözünü doyurmak için insanlığın tüm damarları kesilmişti sanki. Bereket bir rahip, katedralin merdivenlerinin tepesinde belirdi, kalabalığı susturmak için kollarını göğe kaldırdı, değerli kanın kurtarılmış olduğunu bildirdi. O *sangue!* O *sangue!* O *sangue!* Dizüstü çökmüş kalabalık ağlıyor, kandan medet umuyordu, herkesin yüzü gülüyordu, açlıktan avurtları birbirine geçmiş o suratlardan sevinç gözyaşları akıyordu ve her birinin yüreğini yüce bir umut dolduruyordu, sanki bundan böyle artık susamış toprağa tek damla kan düşmeyecekmiş gibi.

Limana inmek üzere Francese Meydanı'nın gerisindeki dağlar gibi enkaz yığınlarıyla tıkanmış sokaklara daldım. Gömülmemiş cesetlerin feci kokusu havayı bulandırıyordu. Kapkara sinek bulutları duvarlar arasında boğuk bir vızıltı çıkarıyordu. Limandan yoğun bir duman bulutu yükselmekteydi. Dayanılmaz bir susuzluğun işkencesindeydim, dudaklarım şişmiş, sineklerden kapkara kesilmişti. Tüm çeşmeler sizlere ömür, kentte tek damla su yoktu. Due Leoni'nin önünden saptım, Mercadante'ye doğru geri döndüm. Kaldırımda ölü bir çocuk yatıyordu, uyuyor gibiydi. Korkunç çizgilerle dolu alnını sineklerden bir hale sarmıştı. Medina Caddesi'ne saptım. Dipte, Mercadante heykelinin arkasında bir ev yanmaktaydı. Çocuk sürüleri koşmaca oynuyor, tiz çığlıklar koparıyorlardı. Adım attıkça sinek bulutları vızıl vızıl havalanıyor, tere ve toza bulanmış suratıma konuyor, göz çukurlarımı dolduruyorlardı. Enkaz yığınlarından dehşet veren bir leş kokusu yükseliyordu. Denizin kokusu keskin, ekşimtraktı. Medina Caddesi'nin sonunda ufak bir kahvehaneyi açık gördüm, başladım koşmaya, eşiğinde soluk soluğa duraladım.

Üstü cam kırıklarıyla kaplı mermer tezgâh bomboştu. Bir demir masada şişko, etleri gevşemiş bir adam oturmuştu, sırtında kısa kollu bir fanila. Kıllı, pörsük göğsü terden derisine yapışmış atlet faniladan dışarıya sarkıyordu. Adam ikiye katlanmış bir gazeteyle yelpazeleniyor, ikide birde kirli bir mendille alnını kuruluyordu. Havada bir sinek bulutu fırıl fırıl dönmekteydi. Binler ve binlerce sinek tavana, duvarlara, kırık aynalara konmuştu. Tezgâhın arkasındaki duvara Kral'ın, Kraliçe'nin, Piemonte Prensi ile Prensesi'nin resimleri asılmıştı, onlar da sineklerden kapkara kesilmişti.

"Bana bir bardak su verebilir misiniz?" dedim.

Adam bana bir göz attı, yelpazelenmeyi sürdürerek: "Bir bardak su, ha?" diye yanıtladı.

"Susuzluktan dilim damağım kurudu, ölüyorum."

"Susadınız da bir bardak su istiyorsunuz, ha?"

"Ya, öyle," dedim, "bir bardakçık su. Susuzluktan ölüyorum."

"Demek bir bardakçık su!" diye ünledi adam kaşlarını kaldırarak. "Paha biçilmez bir şey olduğundan haberiniz yok mu? Bütün Napoli'de bir damla su kalmadı. İlkin açlıktan öleceğiz, sonra susuzluktan öleceğiz, sonra hâlâ hayatta kalmışsak, korkudan öleceğiz. Bir bardakçık su, ha!"

"Peki öyleyse," dedim bir başka masaya çökerek, "su içmek için savaşın bitmesini bekleyeyim bari."

"Sabretmesini bilmek lazım," dedi adam. "Bakın, ben Napoli'den bir yere kıpırdamadım. Üç yıldır buracıkta savaş bitsin diye bekliyorum. Bombalar düştüğünde gözlerimi yumuyorum. Binayı yerle bir etseler bile buradan öteye bir adım atmayacağım. Sabretmesini bilmek lazım. Bakalım kim daha fazla sabredecek, savaş mı, Napoli mi. Sahiden bir bardakçık su istiyor musunuz? Tezgâhın altında bir şişe duruyor, içinde hâlâ birazcık su kalmış olmalı. Şurada bardak var."

"Teşekkür ederim," dedim.

Tezgâhın altında şişeyi buldum, içinde birazcık su vardı. Rafta yirmi kadar bardağın kırıkları sıralanmıştı. Teki bile sağlam değildi. Suyu şişeden içtim, bir yandan da sinekleri elimle yüzümden kovuyordum.

"Kahrolası sinekler!" dedim.

"Eh, doğru söylediniz," dedi adam gazeteyle yelpazelenerek, "kahrolası sinekler!"

"Neden Napoli'de de sinek mücadelesi yapmıyorsunuz? Bizde, Kuzey İtalya'da, Milano'da, Torino'da, Floransa'da, hatta Roma'da bile belediyeler sinek mücadelesi yaptı. Bizim kentlerimizde tek sinek kalmadı."

"Milano'da tek sinek kalmadı, ha?"

"Hayır, tek sinek kalmadı. Hepsinin hakkından geldik. Sağlık meselesi bu, enfeksiyonları, salgın hastalıkları önlemek için şart."

"Tamam da, Napoli'de biz de sinek mücadelesi yaptık, hatta sineklere savaş açtık. Üç yıldır sineklerle savaşıyoruz."

"Öyleyse nasıl oluyor da Napoli'de hâlâ bu kadar çok sinek var?"

"E, ne yaparsınız beyim: savaşı sinekler kazandı!"

Ukrayna, Pesçanka, Ağustos 1941
Capri, Masullo Burnu, Eylül 1943

Kırılmış, paramparça, mahvolmuş... *Kaputt*, Almancada tam olarak bu anlamlara geliyor. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'sının o enkaz hali daha başka hangi sözcükle anlatılabilir ki? Malaparte, yazıldığı günden bugüne kadar çok konuşulan başyapıtını, 1941 yazında, Almanların Rusya'ya açtıkları savaşın başında, Ukrayna'da bir köylünün evinde yazmaya başlamış. Yalnızca cephelerdeki değil, cephe gerisindeki vahşeti de cümleleriyle okurun beynine kazıyan Malaparte, sayfalar boyunca bombardımanların altında, karla kaplı ormanların derinliklerinde, Nazi liderleriyle yapılan yemekli partilerde dolaşıyor. Avrupa uluslarının yazgılarının en zalim haliyle nasıl çizildiğini okura keskin bir dille anlatıyor. *Kaputt*'un okura ulaşabilmesinin ilginç bir öyküsü var: bu yolculuk boyunca Malaparte'nin elyazmalarını paltosunun astarına dikili olarak taşıması. Tıpkı okurun bir kere okuduktan sonra, bu kitabın ruhunu yüreğine dikili olarak taşıyacağı gibi...

"Orospuluk etmek şimdilerde İtalya'da pek revaçta. Herkes orospuluk ediyor, Papa da, Kral da, Mussolini de, sevgili prenslerimiz de, kardinaller de, generaller de, hepsinin yaptığı orospuluk işte. İtalya'da hep öyle olmuştu, hep öyle olacak. Ben de orospuluk ettim, hem de yıllar yılı, bütün diğerleri gibi. Derken o hayattan iğrendim, isyan bayrağını açtım, soluğu hapiste aldım. Ama soluğu hapiste almak da orospuluk etmenin bir biçimi. Kahramanlık taslamak da, özgürlük için savaşım vermek de orospuluk etmenin bir biçimi İtalya'da. Kurtuluş yok..."

THG 0687924 LCP

Kapaktaki fotoğraf: Arkadi Şaihet / PhotoSoyuz

ISBN: 978-975-07-1948-6

can

39 TL
KDV DAHİL

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi

9 789750 719486